ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 1

SAMEDI
1er JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.047 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.047

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶ – ՄԱՏՐԻՏ Փուէրթա Տէլ Սոլ ճեպընթացին մէկուկէս ժամուան յապաղումը Հինգշաբթի գիշեր բաւական կեանքեր փրկած է : Արդարեւ Պիարիցի կայարանէն քանի մը հարիւր մեթր առաջ, գիծին վրայ ռումբ մը պայթած է, կէս գիշերի մօտ, 40 սանթիմեթր փոս մըն ալ պատճառելով : Ահաբեկչական այս արարքը նախկին Իփառէթարաքի գործն է եւ ճեպընթացը տեղի կ'ունենար Ներքին նախարար՝ Ժոքսի Պասք շրջանը ժամանելէն քանի մը ժամ առաջ :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին առեւտուրը աղէտալի պատկեր մը պարզած է Մայիսին, միջանիշներ կոտրելով : Արդարեւ բացը հասած է 6,6 միլիառի : Պատճառները կամ պատճառաբանութիւնները չեն պակսիր, որոնց մէկն է, անշուշտ ներածումներու յաւելումը, բայց նաեւ Մայիսի «կամուրջները» որոնց հետեւանքով շատ աշխատանք չտարուեցաւ : Բացը ալ աւելի ծանրակշիռ է, որովհետեւ 2,2 միլիառի խոյլիս ծախուած էր, ինչ որ պէտք է հաւասարակշռութիւն մը ապահովէր :

ՊԷՅՐՈՒԹԻ քրիստոնեայ գօտիին վրայ ռմբակոծութիւնները վերսկսած են եւ զօրավար Աուն կոչ մը կ'ընէ բոլոր երկիրներու ղեկավարներուն, որպէսզի միջամտեն : Բախումներու ընթացքին քրիստոնեայ եւ սուրիական ուժերու միջեւ, հրթիռ մըն ալ ինկած է մահմետական գօտին գտնուող Պարպիր հիւանդանոցին վրայ, վիրաւորելով 15 հիւանդներ : Զօրավար Աուն, կոչի մէջ, կ'ըսէ որ եթէ Լիբանան վերջնական իբրեւ հետեւանք Սուրիոյ պարտադրած պաշարման աղէկա ձախողութիւն մը կ'ըլլայ ամբողջ աշխարհի համար՝ ահաբեկչութեան, բռնապետութեան եւ դրամական դիմաց :

ԿԻՊՐՈՍԻ «Թուրք Պետութեան» նախագահը՝ Ռաուֆ Տէնքթաշ յայտարարած է Նիւ – Եորքի մէջ, որ կ'ուզէ «ուղղակի» բանակցիլ նախագահ Վասիլիուի հետ, երկրորդական գետնի վրայ դնելով ՄԱԿ-ը : Ըստ իրեն, ցարդ տարուած «անուղղակի» – ՄԱԿ-ի միջոցաւ – բանակցութիւնները արդիւնաւէտ չեն եղած : Ինք միշտ կողմնակից է երկգօտի դաշնակցային դրութեան մը ընդդէմ յունական կողմի՝ պարզ դաշնակցութեան առաջարկին :

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ առաջին փոխ – վարչապետ նշանակուեցաւ Լէոնիդ Աբալկին, տնտեսագէտ մը : Պերեստրոյկայի առաջին օրերէն իսկ, ան չէ ծամծմած բառերը, նկարագրելու համար տնտեսական դրութեան ողբալի վիճակը եւ չեշտելու թէ կարելի չէ անկէ դուրս գալ առանց «ցաւ»ի : Շեշտը դրած է նաեւ գործազրկութեան վրայ : Մինչեւ դարուս վերջ 12–էն 15 միլիոն հոգի իրենց աշխատանքը պիտի կորսնցնեն, բարեփոխման հետեւանքով :

ՀԱՐԱՒ – ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱ բախումներ տեղի ունեցած են Քիւրտերու եւ զինուորական ուժերու միջեւ : Տասը մեռեալ կայ : Մայիսի սկիզբէն ի վեր, 90 մեռեալ կայ, որոնց 38–ը՝ Թուրք զինուորներ :

ԿՈՆԴԱԿ
1918 ՄԱՅԻՍ 28

ՎԱԶԳԷՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԿԱՄՕՔՆ ԱԶԳԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԷՋՄԻԱԾՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՍԱՒԱՆԴ ՍԻՐՈՅ ՈՂՋՈՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ Տ. Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴԻՆ, ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Տ. ԵՂԻՇԷԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՀԱՅՈՑ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ Տ. ՇՆՈՐՀՔԱՅ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՀԱՄՕՐԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՑ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԷԻՑ ԵՒ ՍԻՐԵՑԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՒԱՏԱՑԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

Նախախնամութեան տնօրինութեամբ եւ ժամանակների բարեշրջումով հասաւ սպասուած ժամը, որ մեր ժողովուրդն ու Պետութիւնը խրացնեն վերջին հարիւր տարիների իրենց պատմութիւնը, որ մի հերոսական դիւցազներգութիւն է ազատագրական պայքարի «վասն հաւատոյ եւ վասն հայրենեաց» :

Ժողովուրդները իրենց պատմութիւնը իւրացնելով է, որ կարողանում են իրենց ազգային ինքնութիւնը հաստատել ու գտնել ուղիղ ճանապարհը դէպի ապագան :

Ահա թէ ինչու Մենք, յանուն Հայ Առաքելական Եկեղեցու, ողջունում ենք մեր Հայրենի Պետութեան այս տարուայ Մայիսի 26-ի որոշումը, որով 1918 թուի Մայիսի 28-ի օրը պաշտօնապէս ճանաչւում է որպէս նոր ժամանակների Հայ Պետականութեան հռչակման տարեթիւ, Հայկական վերջին – Կիլիկեան – Թագաւորութեան անկումից վեց հարիւր տարիներ յետոյ :

Հայոց Նոր Պետութեան հռչակումը արգասիքն է Հայ Ազգի դաւակների դարաւոր երազանքների, արգասիքն է նրանց ազատագրական մաքառումների, արգասիքն է Սարդարապատի Մայիսեան յաղթանակի : Եթէ Սարդարապատում Հայերը յաղթանակած չլինէին, Թիֆլիսում 1918–ի Մայիսի 28-ին Հայաստանի անկախութեան հռչակման փաստաթուղթը պիտի մնար մեռեալ տառ :

Հայ ժողովուրդը իր ազգային Անկախ Պետութիւնը հիմնեց 1918–ին «իւր քաջ որդւոց սուրբ արիւնով», Պետութիւն, որի խորհրդանիշը հանդիսացաւ Ազգային Նոր Դրօշը Եռագոյն : Սարդարապատի յաղթանակով եւ 1918ի Հայ Պետականութեան հռչակումով սկիզբ առաւ Հայաստանի նորագոյն պատմութիւնը :

Այսօր էլ մեր ժողովուրդը կանգնած է նոյն այդ Պատմութեան հիմքերի վրայ, որովհետեւ Հայ Պետութիւնը իր գոյատեւումը շարունակեց Խորհրդային Կարգերի հաստատումով 1920 թուի Նոյեմբերի 29–ին, երբ դարաւոր թշնամին բռնապանում էր բնաջինջ անել նաեւ նորաստեղծ Հայաստանը 1915–ի Ցեղասպանութեան օրինակով :

Այսպիսով է, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը շարունակեց իր գոյատեւումը Խորհրդային Ազգութիւնների Հանրապետութեան Միութեան մէջ, անվտանգութեան ու խաղաղ զարգացման պայմաններում, մեր օրերին հետզհետէ առաւել ինքնիշխան դառնալու ճանապարհի վրայ : Սա նոյնպէս մեր պատմութիւնն է, որ պէտք է իւրացնենք ու արժեւորենք իրատեսութեամբ ու արդարութեամբ :

Կանգնած պատմական զարգացման այս հանգրուանին, Հայաստանի ժողովուրդը պէտք է իր հայեացքը սեւեռի դէպի իր ապագան, Ազգային ինքնաճանաչումի եւ արժանապատուութեան զգացումով, ժողովրդի ու Հայրենի Պետութեան միասնութեան ոգիով եւ մեր ազգի գերագոյն շահերի գիտակցութեամբ, երբեք, երբեք մոռացութեան չտալով մեր Հայրենիքի աշխարհագրական գիրքը, մեր անցեալի ողբերգական փորձառութիւնը եւ մեր ժողովրդի սեփական ուժերի իրական տարողութիւնը, տուեալներ, որոնք պայմանաւորում են մանաւանդ փոքր Ազգերի քաղաքական կողմնորոշումն ու ճակատագիրը :

Սոյն մեր Կոնդակով հրահանգում ենք բոլոր մեր Եկեղեցիներին ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի, որ ինչպէս ամէն տարի Նոյեմբերի 29–ին, յետ այսօրիկ նաեւ Մայիսի 28–ին Գոհաբանական Մաղթանքներ կատարուեն :

Օրհնութիւն Սարդարապատի Հերոսների եւ Մայիսի 28-ը կերտողների յիշատակին :

Փառք վերածնուած մեր Մայր Հայաստանին :

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ կոնդակս ի Յունիս 14–ի
1989 Փրկչական ամի,
եւ ի տումարիս Հայոց ՌՆԼԸ
ի մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի :
Համ. 1626

TF1
ՂԱՐԱԲԱՂԸ՝ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Հինգշաբթի իրիկուն, Յունիս 29, հեռատեսիլի Ա. կայանը ժամը 20–ի իր լրատուութեան ընթացքին անդրադարձաւ Ղարաբաղի հարցին : Քանի մը վայրկեաններու ընթացքին, նախ ցոյց տրուեցան Ղարաբաղ Կոմիտէի ազատ արձակուած անդամներէն ոմանք, ապա տպաւորիչ տեսարաններ Երեւանի Յունիս 16–ի ցոյցէն, որու ընթացքին խօսք կ'առնէին Վանօ Սիրադեղեան, Աշոտ Մանուկեան, կը ներկայացուէր եւ հարցումներու կը պատասխանէր Ռաֆայէլ Ղազարեան : Աշոտ Մանուկեանի համար բանտարկութիւնը դրական արդիւնք տուած էր, Վանօ Սիրադեղեան կը հաստատէր թէ ոչինչ փոխուած էր եւ բնաւ չէր կրնար հաւատալ որ վեց ամիս անցած է :

Ներկայացուեցաւ նաեւ Յունիս 13–ի Ստեփանակերտի ցոյցը, ուր բազմաթիւ պաստառներու վրայ կարելի էր կարդալ, ի մէջ այլոց՝ «Նահանջելը մահ է» : Արտայայտուեցաւ նաեւ թեմին առաջնորդը՝ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, շեշտելով թէ ամբողջովին զօրավիգ է ժողովուրդին եւ Ղարաբաղի արդար պահանջներուն :

Հուսկ, լուրերը հաղորդողը այնքան տարուած էր «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ով, որ անոր ճիտին փաթթեց Երեքշաբթի օրուան Փարիզի ցոյցին ալ նախաձեռնութիւնը, ըստ երեւոյթին որեւէ անհեթեթ բան ալ չգտնելով իր ըսածին մէջ... :

ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

«Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Յունիս 13-ի թիւին մէջ փոքրիկ հարցազրոյց մը հրատարակուած է որ ունի բաւական մեծ ու կարեւոր նշանակութիւն : Հարցը կը վերաբերի Ղարաբաղի տնտեսական ինքնուրոյնութեան : Թերթին թղթակիցը Վիլէն Բախշիեան այս մասին քանի մը հարցում ուղղած է Միխայիլ Զայչենկոյին. ան Խորհրդային Միութեան պետպլանի ներխորհրդ ծրագրաւորումի ամփոփագրային բաժնի ենթաբաժնի պետին տեղակալն է. այցելած է Ստեփանակերտ :

Ան հետեւեալ ձեւով կը պարզէ իր այցելութեան նպատակը. «Ինչպէս գիտէք, Խորհրդային Նախարարներու Խորհուրդը որոշած է Ղարաբաղի տնտեսական ու ընկերային զարգացման կարեւորագոյն ցուցանիշները երկրին պետական ծրագրին մէջ ներկայացնել անջատաբար : Այցելութեանս նպատակը գործնականացնել է այդ որոշումը : Գործս, մեթոտի անհրաժեշտ օգնութիւն ցոյց տալ է մարզային ծրագրային մարմիններուն եւ ԼՂԻՄ–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէին, այս տարուան գործող ծրագիրներէն մարզին ընկերա – տնտեսական զարգացման ցուցանիշները ունենալու եւ յաջորդ տարուան ծրագիրները պատրաստելու համար» :

Ամէնէն մեծ դժուարութիւնը յարուցած են որոշուած պայմանաժամերու խախտումները եւ մարզին մէջ ստեղծուած բարդ իրադրութիւնը : Պետական ծրագիրներու նախագիծերը այսուհետեւ պիտի մշակուին տեղական մարմիններու կողմէ : Այս գործին պիտի չմիջամտեն հանրապետական համանման մարմիններ : Ծրագիրներու նախագիծերը կը քննարկէ եւ կը հաստատէ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն, եւ յետոյ միայն անոնք կը ներկայացուին երկրին պետպլանին :

Նոյն կարգը սահմանուած է նաեւ մարզին պիւտճէին համար :

Ընկերա – տնտեսական նման կարգադրութիւն որ առիթ կուտայ Ղարաբաղի ինքնորոշման քայլ մը փորձելու, մատծել կուտայ անմիջապէս քաղաքական մարզին : Հո՛ն եւս «ինքնուրոյնութեան» տանող քայլեր նկատել այսօրուաններէն, չա՞տ լաւատեսութիւն կ'ըլլայ արդեօք... :

Ա. Թ.

ՎԱՂԸ՝
«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (140) թիւը, մասամբ նուիրուած Ֆրանսական յեղափոխութեան 200–ամեակին : Գրութիւններ ունին.–

GERARD DEDEYAN
Rousseau le «philosophe arménien»

R. H. KEVORKIAN
Une révolution pour quoi faire ?

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ
Ֆրանսական Յեղափոխութեան
ազդեցութիւնները
Արեւմտահայոց
Զարթօնքին վրայ

եւ

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ
Մղձաւանջ

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ՏԱՐՕՆ

Վարդավառ է այսօր: Իսկ Վարդավառը, առանց Տարօնի, ոժգոյն, աղօտ յիշատակ մը միայն:

Բառը ինքնին, – Տարօն – ամբողջ պատկեր մը կը ներկայացնէ: Թերեւս խորհուրդ մը:

Երբ կ՚ըսենք Մուշ – կը հասկնանք աշխարհագրական – վարչական բացատրութիւն մը:

Բոլորովին ուրի՛շ բան է Տարօնը: Գոնէ անոնց համար որ տեսեր ու ապրեր են, շնչեր ու անցեր: Ամբողջ հեթանոսութիւն՝ իր սարերովն ու դաշտերովը: Նոյնիսկ եկեղեցիներով ու վանքերով:

– «Հէ՛յ Մշու Սուլթան Սուրբ Կարապետ...»:

Եւ պէտք է տեսած ըլլալ Վարդավառը՝ Ս. Կարապետի սարին վրայ, երբեմն հեթանոսական լերան մը կատարը, մինչեւ տասը հազար բազմութեամբ: Ս. Կարապետի Վարդավառը՝ իր աւանդական լարախաղացներով, բայց մանաւանդ իր խիկ եւ խիկ հայկական խանդավառութեամբ, – ծիծղուն, ծփուն եւ անարւեստ:

Անահիտի հովանին է – կ՚ըսեն – փռուած այդ ամբողջ տարածութեան վրայ, հեռուն, մինչեւ Մեղրագետն ու Արածանին, եւ ասդին, մինչեւ Խնձակեան լեռները: Այլեւ Վահագնի հողին: Եւ կը թուի թէ Գրիգոր Լուսաւորիչը այստեղ միայն պարտուած է, չկարենալով կորզել գաղտնիքը Աստուրի:

Հեթանոս քրմապետը չէ ուզած յանձնել Թանկարգին գաղնիքը, յանձն առնելով ծառայել վանքին մէջ, իբրեւ պարզ մշակ:

«Կաղ Դեւ»ն է այս, – իրեն յատուկ խրցխկով եւ փուրով, որուն յատակը, – ո՛վ գիտէ – ապահովաբար կը պահէ մեր հեթանոսական շրջանի անծանօթ, անգնահատելի հարստութիւնները: Թոնիրները կը վառին գիշերը, եւ առտուն կանուխ «Կաղ Դեւ»ը մաքրած կ՚ըլլայ ամէն բան: Մաքրած իր գուբը քաշուած, առանց մոխիրի հետք մը ձգելու...:

**

Ուրկէ՞ ուր այս միամիտ աւանդութիւնները՝ այս համայնակուլ ափերուն վրայ: Այն ալ օրուան այս ժամուն, երբ շատ – շատեր մոխիր ցանած իրենց գլուխներուն, կը հառաչեն ու կը յօրանջեն:

Անոր համար որ, ոչ միայն Վարդավառ է այսօր, այլեւ տարեդարձը Տարօն աշխարհի վերջին ջղաձգութեան:

Վարդավառի Կիրակի մըն էր – 1915 Յունիս 28 – երբ Տարօնն ալ արիւնլուայ փռուեցաւ գետին, դաւադիր «եաթաղան»ը կուրծքին: Կամ ամբողջ բազմութիւններով ողջակէզ՝ բոցերու մէջ: Կամ ջարդուփշուր՝ բահով, բրիչով, կացինով, թնդանօթով ու գնդացիրով...

Մա՛հ կ՚ոռնար թշնամին, ամբողջ հայաշխարհին վրայ, գազանային մոլուցքով մը: Եւ գերանդին ձեռքը, ժամիքները ցից, ղանակները սրած՝ չունչը առեր էր Տարօն:

Հայ չմնաց Մուշի մէջ: Բայց Թուրք ալ չմնաց, ինչպէս կը խոստովանէր ինվէրը ինք:

Միշտ արթուն եւ ըմբոստ, մնած՝ Սեբոյներու, Զավուշներու, Հրայրներու, Մուրատներու, Անդրանիկներու, Տէր Քաջերու, Վահան Մանուէլեաններու եւ դեռ անհամար «անծանօթ զինուորներ»ու շունչով, Տարօն աշխարհը փլաւ ճակատագրական պահուն: Վրիպեցա՛ւ վերջին քառորդ ժամուն...:

**

Փլաւ՝ ֆիզիքական աշխարհը. բայց կ՚ապրի հոգեկանը:

Այսօր, ամէնէն հեռաւոր ափերուն վրայ իսկ, ո՛ղջ է Տարօնի ոգին: Ու թերեւս աւելի աշխուժացած, ինչպէս բոլոր այն մնացորդներուն մէջ որ համրանքով փրկուեցան հայաջինջ սարսափներէն, եւ կ՚ապրին վաղուան համար:

Ո՛ղջ է Տարօնը՝ իր գիրովն ու խօսքովն ալ:

Զուշանար առաւօտը, Տարօ՛ն, քանի դուն հաւատարիմ ես քու սարերուդ եւ անոնց փառքերուն, քու դաշտերուդ եւ անոնց արդար վաստակին:

Հ.

Յուլիս 12, 1931

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Գրեց՝ Ե. ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ

Գրագէտներ կան որոնց ճակատագիրը եղած է եղակի Սփիւռքահայ գրականութեան անդաստանին մէջ 1920–էն մինչեւ օրս:

Անդրանիկ Ծառուկեան որ սփիւռքահայ գրական ասպարէզը թափուր ձգեց Մայիս 20–ին, եղաւ մենաշնորհեալներէն առաջինը եւ եզակին:

«Յառաջ»ի մէջ (1989 Մայիս 23) մատնանշուածը թէ «չոր կենսագրականները չեն որ պիտի տան դիմագիծը անոնց, որոնք իրենց կեանքով, մանաւանդ գործով, կենսական դեր խաղացած են մեր գաղութներու կերտման մէջ», բացարձակ իրականութիւն է մանաւանդ Անդրանիկ Ծառուկեանի մը պէս «turbulent» նկարագրով եւ իրական տաղանդով օժտեալ անձի մը համար:

Երբ 1973–ին իր վաթսունամեակին առիթով ընտանեկան սեղմ շրջանակի մը մէջ (Տիկին Արշօ Թիւթիւնճեանին տան մէջ, Պէյրութի մօտ վեց գրողներ, երեք հրատարակիչներ ինչպէս նաեւ երկու տասնեակ անձեր՝ Ծառուկեանի գըրչին սիրահարներ), ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ, հո՛ն, ես զինք անուանեցի «l'enfant terrible»ը մեր սփիւռքահայ թէ՛ գրական եւ թէ հանրային մարզերուն մէջ:

Ծառուկեան իրօք եղած է կեդրոնը, համակրանքներու եւ հակակրութիւններու թէ՛ «աջակողմեան» եւ թէ «ձախակողմեան» գրողներու կողմէ ... մնալով մի՛շտ ընթերցող հանրութեան կողմէ փնտռուած գրիչ մը:

Ծառուկեան բնածին կարողութեամբ օժտուած մըն էր թէ՛ գրական եւ թէ հասարակական հոգեվիճակները պատեհ ժամուն ըմբռնելու եւ զանոնք երգով թարգմանելու:

Իրօք, ան, իբրեւ նրբամիտ հոգեբան, գրական հրապարակ չիջաւ – այլ գրողներու նման – ի՛ր ուրոյն ստեղծագործութեամբը: Այլ մեր գրականութեան չորս մեծերուն – Պետրոս Դուրեան, Միսաք Մեծարենց, Վահան Տէրեան եւ Մատթէոս Զարիֆեան – հռչակուած տաղանդներուն վերարժեւորումը ըրաւ իր առաջին գիրքովը եւ զանոնք, այդ արդէն դասականացած չորսերը, ճակատագրէն (վաղահաս մահուան) հալածուած՝ նահատակի, փառապսակներով թագադրեց...: Եւ ահա Վ. Խաժակ ստորագրութիւնը (առաջին կեղծանունը Անդրանիկ Ծառուկեանին) ընթերցողներուն մօտ եղաւ փընտռուած ստորագրութիւն մը – որ անզգուշաբար հաւաստեաւ ճամբով հող պատրաստեց Անդրանիկ Ծառուկեան անուան – թէ՛ գրքին նիւթին մտերմութեամբը եւ թէ մանաւանդ իր լեզուին հմայքովը:

Անդրանիկ Ծառուկեանի «turbulent» (խռովայոյզ, աղմկարար?) նկարագիրը մեզի – Հալէպի Հայկազեան Վարժարանի աշակերտներուս – ծանօթ էր: Ուստի, երբ 1935–ին «Մոխրաման»ը, այդ «պարսաւագրական» վիպակը հրատարակուեցաւ, եւ մեծաշուկող գայթակղութիւն պայթեցաւ ճեմարանի մէջ, ինծի եւ ինծի պէս զինք պատանեկութենէ ճանչցողներու մօտ, զարմանք չպատճառեց: Ծառուկեան «ըմբոստ» մըն էր եւ նաեւ կրքոտ անկախ մտածող մը ... յենած իր գրչին անուրանալի ուժին:

Ծառուկեան, Սուրիոյ եւ Լիբանանի հոծ հայութեան մօտ արդէն կը վայելէր գրական մեծ կարելիութիւններու ապահով հասնողի մը հռչակը: Եւ ահա այս նպաստաւոր մթնոլորտով պարուրուած, հրատարակեց, իրմէ այնքա՛ն սպասուած, ինքնուրոյն քերթողական ստեղծագործութիւնը ... «Առագաստներ» գիտուկ վերտառութեամբ հատորը:

Մամուլը – մանաւանդ այդ ժամանակամիջոցին իր պատկանած կուսակցութեան մամուլը անթերի գրական երեւոյթի մը պէս ողջունեց այդ հատորը: Մխիթարեանները աղօթքի պէս ինքնաբուխ, չռայլեցին գնահատանքներ:

Սակայն երբ «չէզոք» «Աւաւօտ» օրաթերթին մէջ, երկու թիւով գրադատական յօդուածաշարքը լոյս տեսաւ «Առագաստներ»ու մասին, ուր իր մի քանի հըռետորաշունչ քերթուածներուն մասին «վերապահութիւն» կար – հակառակ անոր որ հոն նշուած էր մեծ համոզումով թէ «Առագաստներ»էն կարելի էր գոնէ երեք քերթուած զետեղել հայ բանաստեղծութեան «հատընտիր»ի մէջ, Անդրանիկ Ծառուկեան իր աշխատակից – պաշտօնեային գրչով, «Նայիրի» շաբաթաթերթին մէջ, իր մաղձը թափեց տըղաւ «Աւաւօտ»ի յօդուածագրին վրայ ... եւ այս վասն հակադարձ իր հռետորաշունչ քերթուածներուն հանդէպ անոր «վերապահութեան»:

Անդրանիկ Ծառուկեան, ծնած յախուռն եւ փոթորկոտ նկարագրով իրօք տաղանդաւոր գրիչ մը, չէր կրնար հանդուրժել ոեւէ մէկ վերապահութիւն իր գրչին ճառագայթումին ոեւէ մէկ մասին նկատմամբ:

Ծառուկեան մեծ փոթորկումներու (... գայթակղութիւններու հետ չփոթուելու պատրճառ) առատ մեծատաղանդ երիտասարդ մըն էր ինչպէս են ծնունդով օժտեալ տաղանդները:

Իր «Մոխրաման»ով պիտի յարուցանէ աննախընթաց թոհուբոհ մը ճեմարանի կամարներուն տակ (1935): Եւ անկեց ճիշդ տասը տարի ետք (1945), իր հրաբըխային նկարագիրը դարձեալ կը բռնկի սփիւռքահայուն ճակատագրովը եւ ահա կը հրատարակէ իր «Թուղթ առ Երեւան» պոէմը:

«Հայրենական պատերազմը» իր վերջին փուլերուն մօտեցած՝ արտասահմանի ամբողջ հայութիւնը կ՚ապրէր անձկոտ ու տառապալից հոգեկան վիճակով մը զոր Ծառուկեան իր անսխալ հոտառութեամբը, ափեց այդ համասփիւռքեան մղձաւանջի պահը եւ գրեց իր անմոռանալի պոէմը, «Թուղթ առ Երեւան» ... որպէս արդար տուրք անցեալի ազատագրական պայքարի հերոսներուն, եւ նաեւ որպէս արդար ու մնայուն հաշտութեան կոչ ... արդի կորիզ Հայաստանին:

Այս «Թուղթ»ը – ի պատիւ Ծառուկեանի գրչին – մօտ տասը անգամ վերատըպուելու արժանացաւ, մնալով անմրցակից սփիւռքահայ «գիրք»ի պատմութեան մէջ: Հակառակ կարգ մը լեզուական (արեւելահայերէն) անյիւթութիւններու, «Թուղթ առ Երեւան» պոէմը կը մնայ անհերքելի վկայութիւն մը Սփիւռքահայուն հոգեվիճակին: Անոր բարձրաձայն ընթերցումը, Ծառուկեանին լեզուին ներդաշնակութեանը առընթեր, կը պանծացնէ նաեւ բանաստեղծական թափին ուժգնութիւնը:

1952–ին Ծառուկեան կը հրատարակէ «Մանկութիւն Չունեցող Մարդիկ» վէպ – կենսագրութիւն գործը որ կ՚ընդգրկէ մանկութենէն մինչեւ երիտասարդութիւն շրջանին կեանքը:

Այս գործը գտաւ ամենաջերմ ընդունելութիւնը ամէն «կողմ»երու մօտ: Այս գրքին լեզուն հասած է ամենավճիտ պարզութեան եւ իր սրամիտ դիտողութիւններով եւ մանաւանդ յուզիչ նիւթովը, կ՚առինքնէ ամէն հայ ընթերցող...: Ցեղ Առաջին աշխարհամարտին սերունդին հոգեխօս է «որբերու» վիճակը եւ մենք զգայուն եւ դիւրայոյզ ենք մեծ Եղեռնէն վերապրած որբերու ճակատագրով: «Յառաջ» այս գործին մասին արդարացիօրէն կ՚ըսէ «...որ կուտար ամբողջ սերունդի մը տարապայման կեանքը որբանոցներու մէջ: Ապրիլեան սերունդին, հարազատ պատկերը»:

Այս գրքին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը որքան ալ տառացիօրէն յաջող եղած ըլլայ (...Ծառուկեան զայն ինծի նուիրած էր), չունի հայերէն լեզուին մէջ յայտնուած դիւրահաղորդութիւնը եւ ֆրանսացի ընթերցողին մօտ չունի այն ցնցիչ յուզականութիւնը զոր հայ ընթերցողը, բնազդաբար, կ՚ունենայ:

Այս անհանդարտ (turbulent) նկարագրով գրողը, Անդրանիկ Ծառուկեանը, որ իր պատանութենէն ի վեր եղած էր չարքային մը (մերթ պատասխանատու դիրքերով) Հ. Յ. Դաշնակցութեան, 1956–ին, կը հեռանայ անկէ համոզումներու հակադրութիւններով: Տասնըմէկ տարիներու ընթացքին, «Թուղթ առ Երեւան»ը կարծես հարթած էր «աջակողմեան»ի կարծրութիւնները եւ տուած էր իրեն կողմնացոյց մը մէկ ուղղութեամբ ... այդ կորիզ հայրենիքին ուղղութիւնը:

1958–ին Երեւանի իր առաջին այցելութենէն ծնունդ կ՚առնէ «Հին Երազներ ... Նոր Ճամբաներ» հատորը: Այս գըրքին ընթերցումը – գրուած միշտ գունաւոր եւ կենդանի արձակով – գրական եւ անաչառ մերձեցում կը ցոլացնէ արդի մայր հայրենիքին հետ:

1979–ին իր «Երազային Հալէպը» հատորը իրօք յափշտակութեամբ կարդացուեցաւ մանաւանդ Հալէպը ճանչցող անձերու կողմէ: Իր լեզուն, համով ու հոտով հոս ալ դերիչխեց:

1980–ին լոյս ընծայեց իր «Վերջին Անմեղը» որուն երկունքին իսկ Ծառուկեանին այցելութիւններու ընթացքին (1979) տարակարծիք գտնուած էի այդ գործին վէպ անուանումին:

Այս գիրքը ձեւով մը 1956–ին իր «Բանակ» փոխելու արդարացումը – բառ իրեն – կը պարունակէր, մէկ խօսքով «հաշուեփակ» մը որ փակուեցաւ՝ գիրքին ոգեւորուած Խաթճանեանի մը... չարքերէն անտեղի հեռացումովը:

Իր «Կարապի» երգը եղաւ «Մեծ սէր մը Եղեռնի մէջ» (1988), վիպականացած գործ մը Ռուբէն Սեւակի կեանքէն առնուած:

... Անդրանիկ Ծառուկեանի այստեղ յիշատակուած երկերէն անկախ՝ եւ թերեւս նոյնքանով օգտակար մեր գրականութեան ծաղկումին անկիւնէն դիտուած՝ եղաւ իր «ՆԱՅԻՐԻ» ամսագիրը, հիմնուած 1941–ին Հալէպի մէջ, եւ ապա, 1953–ին Պէյրութի մէջ վերածուած «Նայիրի Շաբաթաթերթ»ին: Այս վերջինը Լիբանանի քաղաքական դէպքերու հետեւանքով 1983–ին կանգ առաւ:

Եթէ Ծառուկեան մը, կամ Վահէ Վահեան մը, կամ Սիմոն Սիմոնեան մը (եւ կամ այլ մէկը) գրական վաստակներ ունեցած չըլլային, անոնց հիմնած «ամսագիրներ»ու եւ «շաբաթաթերթ»երու բերած սատարը հայ գիրին, գիրենք, մեծ մշակոյթի անդաստանին «արժանաւոր մշակները» կոչելու բաւարար է:

Անդրանիկ Ծառուկեան, մեծ հմտութեամբ «Նայիրի» ամսագիրը» հրատարակեց ճոխ եւ այլազան բովանդակութեամբ: Հոն կը գտնենք գրեթէ Սփիւռքի (առաւել մեր հայրենիքի) բոլոր գրողներու ստորագրութիւնները: Ամբողջ տասնըերկու տարիներ բեղուն բերք մը ... հայ գիրի կենդանութեան վկայութիւն մը...:

Իսկ «Նայիրի» շաբաթաթերթը... ան համբերութեամբ կը սպասուէր ընթերցողներու կողմէ ... իրենց անհամբերութիւնը գոհացնելու համար:

«Նայիրի շաբաթաթերթ»ի մէջն է որ Անդրանիկ Ծառուկեան մնաց անմրցելի հրապարագիր մը, իր տաք, ճկուն, մեղմ հասու եւ խայթող բայց միշտ «խմորուն» օծուն ... գրիչով:

Հո՛ն է որ «Սփիւռք – Հայրենիք» միութեան կամուրջին – «աջ» ու «ձախ» ափերը իրարու միացնելու – շաղախը կը պատրաստուէր ... յամառօրէն: Ծառուկեան կը հաւատար իր առաքելութեան:

Ան հաւատաց (...եւ հաւատացուց) որ դրօշը իր ժողովուրդին ապագայովը պարտի մրկիլ եւ իջնել եթերէն մայրհողին, մասնակցելու համար իր ժողովուրդին Մշակոյթին եւ գոյութեան:

Անկասկած Անդրանիկ Ծառուկեանին կեանքը, հանրային գործունէութիւնը եւ գրականութիւնը լուրջ ուսումնասիրութեան առարկայ պիտի ըլլան: Որովհետեւ Անդրանիկ Ծառուկեան, սփիւռքահայ գրականութեան անդաստանին վերջին վաթսուն տարիներու ընթացքին եղաւ «l'enfant terrible»ը որ իր հրաբխային նկարագրով, յարուցանեց ցնցումներ գրական թէ հանրային մարզերու մէջ:

Ան, իր լեզուին անզուգական ուժովը, դարձաւ հմայիչ հրապարակագիր մը որ իրօք հասաւ հրապարակագրութեան գագաթին: Անոր հաւատամքը եղաւ ընդունիլ արդի կորիզ Հայաստանը իբր նախապայման մեր ժողովուրդին տեւականացման ... եւ իրաւունքներու ստացման:

... Սիրելի Անդրանիկ, անվերադարձ մեկնումդ, սփիւռքահայ գրականութեան անդաստանին արդէն նուազած թիւով պահակախումբը աւելի նօսրացուց...: Սակայն մխիթարուէ՛ դէպի Հայրենիք քու հերկած ակօսդ, տես, արդէն սկսած է ըլլալ լուսաւոր ուղի տանող Սփիւռք-Հայաստան մշակոյթի միացման:

Հողը թեթեւ քու յոգնաբեկ ոսկորներուդ:

Լոս – Անճըլըս
1989 Յունիս 15

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Յունիս 15-ին վախճանած է հայ կաթողիկէ համայնքի հիմնադիր հովիւը՝ Եդուարդ Թ. Ծ. վ. Գորգիկեան։ Ծնած էր 1913-ին, Հալէպ, աւարտելէ ետք Պէյրութի Սէն – Ժոզէֆ համալսարանի երկրորդական դասընթացքը, 1934-ին, Զմմառի նորընծայարանէն կ'անցնէր Հռոմի Լեւոնեան վարժարանը։ Քահանայ ձեռնադրուած է 1940-ին, վերադարձած է Պէյրութ եւ մինչեւ 1957 պաշտօնավարած է Զմմառի վանքը, ապա որպէս պատրիարքական փոխանորդ Դամասկոսի մէջ։ 1966-ին կը ղրկուէր Մոնրէալ որպէս տեղւոյն հոգեւոր հովիւ։ Իր ջանքերով է, որ 1983-ին, համայնքը կը կատարէր Տիրամայր Նարեկի եկեղեցիին եւ տարի ետք ալ հայ կաթողիկէ վարժարանին բացումը։ Թաղման կարգը կատարած է հիւս. Ամերիկայի եւ Գանատայի կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ՝ Ներսէս եպիսկ. Սեթեան, հայ թէ օտար հոծ բազմութեան մը ներկայութեան։

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Գավընընդ» եկեղեցւոյ մէջ, Մայիս 26-ին, տեղի ունեցած է Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի 13-րդ ամավերջի հանդէսը։ Աւելի քան 400 հոգիի ներկայ եղած հանդիսութեան ընթացքին քառասուն ուսանող – ուսանողուհիներ ստացած են իրենց Պսակաւոր Արուեստից եւ Գիտութեանց վկայականները։ Յանուն Գոլէճի խնամակալութեան Ճ. Ճանտիկեանի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցած է Լա Վըրն համալսարանի նախագահ Ս. Մորկըն։ Այնուհետեւ օրուան բանախօս՝ Արեւմտեան – Ամերիկայի գոլէճներու եւ դպրոցներու վարիչ – տնօրէն՝ Ս. Ուայնըր մանուորապէս վեր առած է հայկական գոլէճի որակաւոր ուսման ծրագրումը։ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի նախագահ Կ. Տէր – Եղիայեան իր խօսքին մէջ անդրադարձած է միջազգային քաղաքական անցուդարձերուն ու ապա դանոնք կապած է Արցախեան Շարժումին։ Հանդիսութեան ընթացքին Տարուան Տոքթորայի տիտղոս շնորհուած է ծանօթ ֆիլմ – արտադրիչ տոքթ. Մ. Յակոբեանի։ Գործադրուած գեղարուեստական բաժնին մէջ գլխաւորաբար հանդէս եկած է Իրանահայ Միութեան երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Ա. Մարգոյեանի։

ՆԻՒ ԻՆԿԼԸՆՏԻ (Մեծն – Պոսթըն) Երաժշտանոցին «Ճորտըր Հոլ» համերգասրահին մէջ, Յունիս 9-ին, Հայաստանի Օփերայի խումբը ամերիկեան իր ներկայացումները աւարտած է համերգով մը, մասնակցութեամբ 40 հոգինոց երգչախումբին ու մենակատարներուն եւ 55 հոգնոց նուագախումբին։ Լոս – Անճըլըսի մէջ «Անոյշ» եւ «Արշակ Բ.» օփերաները ներկայացնելէ ետք, Օփերան այստեղ հանդէս եկած է հայկական եւ արեւմտեան դասական կտորներէ ու մի քանի ժողովրդական երգերէ բաղկացեալ յայտագրով։ Նոյն օրերուն համերգ մը սարքուած է նաեւ Նիւ – Եորքի Գառնեկի Հոլի մէջ։ Երկու համերգներն ալ թափուր սրահներու առջեւ տեղի ունեցած են։ Հայրենի արուեստագէտներու խումբին Պոսթըն ժամանման առթիւ Ուաթըրթաունի Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնին մէջ սարքուած մամուլի ասուլիսին խօսք առած ու հարցումներուն պատասխանած են Մշակոյթի նախարար՝ Մելիք Օհանջանեան եւ նուագախումբին ղեկավարը՝ Յակոբ Տէր – Ոսկանեան։

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ «Գավընընդ Չըրչ»ի մէջ, «Նաւասարդ» ամսագրի եւ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի կազմակերպութեամբ, Մայիս 31-ին, տեղի ունեցած է Յովհաննէս Շիրազի ծննդեան 75-ամեակին նուիրուած երեկոյթ մը։ Բացման խօսքով հանդէս գալով, Ամերիկահայ Միջ. Գոլէճի նախագահ տոքթ. Կարպիս Տէր Եղիայեան, Յ. Շիրազի բանաստեղծութեան մէկ կարճ վերլուծումը ըրած է։ Արտասանութիւններու բաժինէ մը յետոյ բեմ հրաւիրուած է «Սիփան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Հ. Անասեանի։ Ապա «Նաւասարդ» ամսագրի խմբագիր՝ Արմէն Տօնոյեան անդրադարձած է Շիրազի առանձնայատկութիւններուն։ Ելոյթ ունենալով, Արա Շիրազ խօսած է իր հօր բանաստեղծութեան մասին ու կարդացած է այս յոբելեանին առթիւ գրուած գրականագէտ Դ. Գասպարեանի վերլուծումը։ Երեկոյթին ներկայ գտնուող «Ոգնի» շաբաթաթերթի խմբագիր Ա. Սահակեան կարդացած է Շիրազի ու իր բանաստեղծութիւններէն։

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Յունիս 1-ին, տեղի ունեցած է հայրենի քանդակագործ Արա Շիրազի հետ հանդիպում մը։ Համազգայինի Լոս Անճըլըսի մասնաճիւղի «Յովհ. Շիրազ» գրական խմբակին կազմակերպած երեկոյթին բացման խօսքը ըրած է Ծորճ Աբէլեան։ Ա. Շիրազի ստեղծագործական դիմանկարին համառօտ ակնարկով հանդէս եկած է «Նաւասարդ» ամսագրի խմբագիր՝ Արմէն Տօնոյեան։ Ա. Կապուտիկեանէ ու Յ. Շիրազէ կտորներու արտասանութեններէն յետոյ ելոյթ ունեցած է Արա Շիրազ, որ խօսած է հօր՝ Յովհ. Շիրազի ստեղծագործութեան մասին ու յատկապէս նշած է անոր բնորոշ հայրենասիրութիւնը։ Հայաստանի նկարիչներու Միութեան նախագահը, այնուհետեւ պատասխանելով ներկաներուն հարցումներուն, լաւատեսութեամբ արտայայտուած է Արցախի հարցին լուծման կապակցութեամբ։ Յ. Շիրազէն քանի մը արտասանութիւններէ ետք, գնահատանքի խօսքով հանդէս եկած է Համազգայինի Լոս Անճըլըսի մասնաճիւղի ատենապետ՝ Վարդգէս Թրթռեան։

ՊՈԼՍՈՅ Գալֆաեան վարժարանին (նախակրթարան) ընդարձակ պարտէզին մէջ, Յունիս 8-ին, տեղի ունեցած է շրջանաւարտներու ամավերջի հանդիսութիւնը, որուն ներկայ եղած են Գալֆաեան մեծ հաստատութեան նախկին ու ներկայ խնամակալներ, ծնողքներ, համակիրներ։ Այս առթիւ խնամակալութիւնը 11 ընթացաւարտներուն ոսկեայ մէտայլներ նուիրած է՝ Հայոց այբուբենի տառերու արձանագրութեամբ։

ՊԱՔԸՐՍՖԻԼՏԻ Տատեան վարժարանի սրահին մէջ, Յունիս 8-ին, տեղի ունեցած է միջնակարգի աշակերտներու վկայականներուն բաշխման հանդիսութիւնը։ Վարժարանի տնօրէնուհի Ո. Պալըմանի բացման խօսքէն յետոյ, շրջանաւարտուհիները վկայականներուն հետ ըստացած են նաեւ վարժարանին սկզբնատառերով փորագրուած արծաթեայ մատանիներ։ Երգ ու երաժշտութենէ բաղկացեալ գեղարուեստական յայտագրին յաջորդած է Մոլիէռի «Երեւակայական հիւանդը» կատակերգութիւնը, հայերէն լեզուով։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հայկական Համագումարի հովանաւորութեամբ Հայաստանի պատուիրակութիւն մը (փոխ վարչապետ՝ Լ. Սահակեան, Կ. Դալլաքեան, Արտաքին Տնտեսական Յարաբերութեանց բաժնի պետ՝ Վ. Ղազարեան, կենսաբան Ե. Յակոբեան), Մայիս 16-էն մինչեւ Յունիս 1 աշխատանքի այցելութիւն մը կատարած է Միացեալ Նահանգներ՝ Հայաստանի վերականգնման ծրագրերուն կարելիութիւնները ուսումնասիրելու համար։ Հայկական Համագումարը Հայաստանցի պաշտօնատարներուն հետ ըստորագրած է պատուհանի ու դուռի շրջանակներ արտադրող սղոցարան մը եւ տանիքներու ծածկի (մետաղեայ սալեր արտադրող) գործատուն մը կառուցանելու համաձայնագիր մը։

Պատուիրակութիւնը աւելի քան երկու տասնեակ հանդիպումներ ունեցած է 5 տարբեր քաղաքներու մէջ՝ հայկական եւ ոչ-հայկական կազմակերպութիւններու հետ։ Մայիս 30-ին, Ուաշինկթընի խորհրդային դեսպանատան մէջ տրուած ընդունելութեան յաջորդ օրը պատուիրակութիւնը այցելած է Ամերիկեան Գոնկրէս, ուր տեսակցած է Ծերակոյտի Արտաքին Յարաբերութեանց Յանձնախումբի անդամ՝ Լ. Փրէսլըրի հետ։ Ծերակուտականը գլխաւոր հովանաւորողներէն եղած է այս տարուան սկիզբը վաւերացուած բանաձեւի մը, որ կարելիութիւնը կը ստեղծէ Հայաստանի վերականգնման համար ամերիկեան օժանդակութեան երկար ժամանակի մը վրայ։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ «Սթիֆըն Լիքօք Գոլէճէճ»ի հանդիսասրահին մէջ, Յունիս 3-ին, 800-էն աւելի հանդիսականներու ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Համազգայինի Մոնրէալի «Անի» պարախումբի եւ Թորոնթոյի երգչախումբին միացեալ համերգը։ Երեք մասերէ բաղկացեալ յայտագրին բացման խօսքը կատարած է Թորոնթոյի համազգայինի ատենապետ Ժ. Յովհաննէսեան։ Առաջին մասին մէջ հանդէս եկած են «Անի» պարախումբին երգեցներն ու կրտսերները (պարուսոյց Սիրվարդ Շայնի)։ Երկրորդ մասը ամբողջութեամբ յատկացուած է Թորոնթոյի Համազգայինի երգչախումբին (խմբավար՝ Էդիկ Յովսէփեան), իսկ երրորդ մասը՝ դարձեալ «Անի» պարախումբին։

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Շերաթըն պանդոկին մէջ, Յունիս 9-ին, բացառիկ ձեռնարկով մը մեծարուած է «Ոգնի» երգիծաթերթի գլխաւոր խմբագիր՝ Արամայիս Սահակեանը, իր երեսունամեայ գրական – հանրային գործունէութեան առթիւ։ «Բաջ Նազար» երգիծական հանդէսին կազմակերպած գրական – գեղարուեստական երեկոյթին հանդիսավարը՝ Հրանդ Սիմոնեան ողջոյնի խօսքերով ներկայացուցած է հայրենի գրողը։ «Բաջ Նազար»ի տնօրէն Յովհաննէս Բալայեանի ելոյթէն յետոյ բեմը յանձնուած է Ա. Սահակեանի։ Ան, երկրաշարժին աղէտեալներուն բերած օգնութեան համար, Ամերիկահայութեան շնորհակալութիւն յայտնած ու ապա շեշտած է թէ աւելորդ կը նկատէ վերատին ծանրանալ Հայաստանի թերութիւններուն։ Հիմնականը, ըսած է ան, հայ ժողովուրդին շարունակութիւնն է, հայութեան պահպանումը, մեր արդար դատին լուծումը։

ՍԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՄԱՐՍԷՅԼ

Յուլիս 5-ին, Մարսէյլ կը ժամանեն Արեւմտեան Եւրոպայի Կաթողիկոսական պատուիրակութեան իշխանութեան ներքեւ գտնուող բոլոր եկեղեցականները, երկու օրուան համագումարի մը համար։

Այս հանդիպումը երկրորդն է իր տեսակին մէջ, առաջինը տեղի ունեցած էր Լիոն 1987-ին, Ապրիլ 30-էն Մայիս 2։

Օրակարգի գլխաւոր նիւթերը դէմ յանդիման կը դնեն եկեղեցականը իր ուխտին եւ պարտականութեանց, մեր աւանդութիւններուն՝ կրօնական, ծիսական եւ Հայոց լեզուի, ապա արդիականացման կամ կամ արդիականութեան ըմբռնումին եւ բարեկարգութեան։ Նոյնպէս կը շօշափուին հովուական կեանքի հետ առընչուող ամէնօրեայ հարցեր, դանազան խնդիրներ՝ հաւաքական թէ անձնական։

Այս ամփոփ ծրագիրը ցոյց կուտայ թէ երկու օրուան ընթացքին տեղի ունեցող յաջորդական նիստերը առիթ պէտք է տան լայն ու խիտ խորհրդածութեանց հայ եկեղեցականին դերին շուրջ ներկայ ընկերութեան եւ հայ իրականութեան մէջ։

Պէտք է ուրախանալ այս երեւոյթին։

Ստէպ չէ որ հայ եկեղեցականը ներհայեցողութեան, ինքնատեսութեան, ինքնաքննութեան դիմէ, ախտաճանաչում կատարէ։ Ստէպ չէ որ հայ եկեղեցականը մտածէ, խորհրդածէ, որոշումներ տայ հայ եկեղեցին իր աւանդական, սովորական, չըսելու համար ունակական վիճակէն դուրս բերելու եւ վերածելու աւելի գիտակից, գործօն եւ յանձնառու մասնակցութեան մը հայ կեանքէն ներս։ Ստէպ չէ որ հայ եկեղեցականները քով – քովի գան, յարաբերութիւններ հաստատեն, իրենց փոխադարձ փորձառութիւնները բերեն, իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ մտնեն, միասնաբար ծրագիրներ մշակեն միասնաբար իրագործելու համար։

Անհրաժեշտ է որ այս համաժողովէն դուրս գայ ուժականութիւն մը եկեղեցին բանալու համար կեանքին վրայ, ամրապնդելու համար անոր ազգային ուղղութիւնը, աշխատանքով, վազքով, յոդնութեամբ եւ բոլոր արժէքներու պահպանումով։

Այս համագումարը նախաձեռնութիւնն է Գերշ Արք. Նազգաշեանին։ Կազմակերպութիւնը յանձնուած է Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանին որ իր շուրջը ունենալով Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու ներկայացուցչական մարմնի դիւանը կազմած է յայտագիր մը ընդունելութեան, եկեղեցական արարողութեան եւ այլ ձեռնարկներու, որոնց մասին, ինչպէս նաեւ համագումարի աշխատանքներուն իրազեկ կը պահենք մեր ընթերցողները։

Այս համագումարին վայրը Մարսէյլի Եկեղեցին ըլլալով կը սիրենք յուսալ որ ան ծառայէ նաեւ, հարաւ. Ֆրանսայի շըր – ջանէն ներս, որ ունի անցեալ մը՝ հարուստ ազգային թեմական կեանքով եւ հարուստ դէպքերով, օգնելու ազգային եկեղեցական կեանքի վերանորոգման եւ բարեկարգութեան։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՆՈՐ ՏՆՕՐԷՆԸ՝ ՀԷՆՐԻԿ ԼԻԼՈՅԵԱՆ

«Գրքերի Աշխարհ»ի Մայիս 28-ի թիւէն տեղեկացանք թէ Միասնիկեան պետական գրադարանի տնօրէն նշանակուած է Հէնրիկ Լիլոյեան։ Ծնած 1932-ին, Լիլոյեան 1956-ին աւարտած է Երեւանի պետական համալսարանը, 1967-ին Խորհրդային – Միութեան Համայնավար Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի առընթեր «Հասարակական Գիտութեանց Ակադեմիան»։ 1953-էն իսկ կուսակցական է։

Իր գործունէութիւնը սկսած է «Կոմունիստ» օրաթերթի մէջ, այնուհետեւ Հայաստանի թղթակիցն եղած է Առողջապահութեան նախարարութեան պաշտօնաթերթ՝ «Մեդիցինսկի ռաբոտնիկ»ի։

1963-ին նշանակուած է Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի հրահանգիչ, Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղարի օգնական։ Պատմական Գիտութեանց թեկնածուի աստիճան ստացած է ներկայացնելէ ետք իր աւարտաճառը, որու նիւթն էր «Ազգային հարցը հայ բոլշեւիկեան հրապարակախօսութեան մէջ»։ 1967-ին եղած է Կեդրոնական Կոմիտէի պրոպագանդայի եւ ագիտացիայի բաժնի միջազգային յարաբերութիւններու բաժնի վարիչ։ 1970ին աւարտելէ ետք արտործմինիստրութեան բարձրագոյն դիւանագիտական դպրոցի դասընթացքները, կը ղրկուի Փարիզ, ուր մինչեւ 1975-ի վերջ, մնաց որպէս խորհրդային դեսպանատան առաջին քարտուղար։ Երեւան վերադարձին կրկին աշխատած է որպէս վարիչի տեղակալ Կեդրոնական Կոմիտէի բաժնի։ 1982-ին կը նշանակուի Նախարարաց Խորհուրդի առընթեր արտասահմանեան գրօսաշրջիկութեան վարչութեան պետ։ 1984-ին, կը դառնայ նոյն մարզի գլխաւոր վարչութեան պետ, հանրապետութեան կառավարութեան անդամ, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահութեան ու Մշակութային Կապի Հայկական ընկերութեան նախագահութեան անդամ։

Այժմ կը փոխարինէ Արայի Թիրաքեանը, որ 33 տարի է կը վարէր Միասնիկեան գրադարանի տնօրէնութիւնը։

Ինչպէս կը պարզուի վերոյիշեալ տողերէն, Հ. Լիլոյեան ծանօթ է Ֆրանսահայութեան, քանի Փարիզ մնաց հինգ տարի։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

Տէր եւ Տիկին Ռընէ Թորոսեան եւ զաւակները՝ Տիգրան, Արմէն, Ժիրայր,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Թորոսեան,
Պր. Նշան Տիրատուրեան,
Տէր եւ Տիկին Արմէն Տիրատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ատրիէն Քէհայեան,
Տէր եւ Տիկին Արսէն Տիրատուրեան եւ զաւակները (Պոլիս),
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, քրոջ եւ զարմուհիին՝

ՏԻԿԻՆ ԼՕԺԷՆԻ ՏԻՐԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
(Այրին՝ Նուպար Թորոսեանի)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 29-ին, 84 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Յուլիս 3, ժամը 15·45-ին, Արնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն-Թ'Ուէնի գերեզմանատունը (ժամը 17-ի շուրջ) ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:
Ըստ ողբացեալին փափաքին, փոխան ծաղիկի նուէրները՝ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

RECHERCHE

Recherchons toute personne pouvant donner des renseignements sur la famille de Monsieur MICHEL DJANIKIAN et de son épouse MARIAM DJANIKIAN, dont une fille JEANNETTE DJANIKIAN est née à Césarée (Turquie) en 1914.

Pour tous renseignements s'adresser à
ETUDE GENEALOGIQUE
COUTOT-ROEHRIG
21, rue Sylvabelle — 13006 Marseille
Tél. : 91. 53. 74. 73

COMMUNIQUÉ

Dès les premiers jours de juin 1988, nous avions, à l'initiative de l'U.C.F.A.F. et de la J.A.F., constitué notre Collectif *«Solidarité Réfugiés Karabagh»* et lancé appel à tous nos compatriotes pour venir en aide aux Arméniens qui avaient dû fuir l'Azerbaïdjan pour se réfugier en Arménie.

Vous avez été plusieurs centaines à y répondre généreusement. Soyez en remerciés.

Alors que nous nous apprêtions à réaliser des achats en nature pour les faire parvenir à leurs destinataires, survenait *le séisme*.

Dès lors, cette collecte était stoppée au profit de S.O.S. ARMENIE et de l'aide d'urgence si positive qui a mobilisé cette fois des dizaines de milliers d'entre nous devant l'ampleur du drame. Et le Collectif décidait que les fonds recueillis seraient à terme destinés aux sinistrés du séisme, au nombre desquels, précisément, les réfugiés d'Azerbaïdjan.

A ce jour (15 Juin 1989), les sommes collectées atteignent 187.975,00 Frs.

Afin que ce montant contribue à la réalisation d'un projet de construction, donc de solidarité concrète et active, le Collectif a décidé d'en faire versement à l'opération *«Arménie village»* visant à donner un toit, fut-il encore provisoire, aux 60 familles du village de CHÉNAVAN (district de Spitak) avant l'hiver prochain. Ce choix a été effectué après examen méticuleux du dossier de ce projet qui prévoit des maisons préfabriquées avec tout l'équipement de viabilité et de confort.

Par le présent texte, nous tenions à en informer l'opinion publique, et tout d'abord les généreux donateurs de la *«Solidarité»*.

Le Collectif se considérera dissous, mission accomplie.

Collectif
Solidarité Réfugiés Karabagh

Paris, le 15 Juin 1989

LE 4 JUILLET, GORBATCHEV A PARIS
L'ARMENIE AUSSI

MANIFESTATION
DES ARMENIENS D'EUROPE

LE 4 JUILLET A 18 HEURES

devant l'ambassade d'U.R.S.S.
40, Bld. Lannes — 75016 Paris
(Côté Porte Dauphine)

POUR LA RESTITUTION DU KARABAGH A L'ARMENIE

UNION ARMENIENNE POUR LE 4 JUILLET

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

GRANDE FETE CHAMPETRE

KHANASSOR

à l'initiative du Comité F.R.A. « SOSSÉ »
LE 2 JUILLET
— PARC BON REPOS —
78140 VIROFLAY (Près Place Louis XIV - Nle. 10)

Messe Requiem pour les camarades disparus
en l'Eglise Arménienne de Chaville
puis recueillement sur la tombe du Prince Arghoutian
l'un des héros de la Bataille de Khanassor
Prise de parole : Mme MADELEINE ULUBEYAN

AMBIANCE ◆ SURPRISES ◆ BUFFET ◆ JEUX ◆
CONCOURS : Ping-Pong, Boules, Volley, Tavlou . . .

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Յուլիս 9, Կիրակի,
ժամը 12·30-էն մինչեւ 22·30

1·— Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր, շիշ քէպապ եւ քէօֆթէ.
2·— Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով.
3·— Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց.
4·— Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ.
5·— Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.

Մասնակցութեամբ՝
ԱՆԻ
Նուագախումբի

Մուտքը ազատ է:

— ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ —

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնին բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 6 ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն:

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ 39 – 85 – 36 – 53
ՓՈԽԱՆԵԱՆ 43 – 37 – 90 – 69

Յուլիս 4-էն վերջ – Հ. Կ. Խ. Մանկանց Բոյն (16) – 31 – 21 – 77 – 63

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԱԼԱՆՍ. – Տիկին Մարի - Ներսէս Խաչիկեան 1000 Ֆր.։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Թորգոմ Արիսեանի յիշատակին Գազեան ընտանիքը (Փուասի) 1000 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ըստանալ «Յառաջ»էն):

— ՎԱՐԴԱՎԱՌ —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Կիրակի օր, Յուլիս 2-ին, ՎԱՐԴԱՎԱՌ-ին՝ Փրկչի Պայծառակերպութեան տօնին, ի ժամու հանդիսաւոր պատարագին՝ «Հայր Մեր»էն առաջ, Ֆրանսայի և ընդհանրապէս Եւրոպայի բոլոր Հայաստանեայց Եկեղեցիներուն մէջ կը կարդացուի՝ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Յունիս 14-ի հրապարակած Սրբատառ Կոնդակը՝ նուիրուած 1918 Մայիս 28-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ հիւրաբար Փարիզ գտնուող՝

ՏԻՐԱՅՐ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց
Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԱՐԿԱՒԱԳԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

եւ
Հոգեհանգստեան Արարողութիւն
Նիսի Հայ Համայնքին Բարերար՝
ԹՈՐՈՍ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ-ի
հոգւոյն
անոր մահուան տարելիցին առթիւ
Կիրակի, Յուլիս 9, ժամը 9·30-ին
Նիսի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՀՈԳԵՃԱՇ

Պատարագէն անմիջապէս ետք Պարսամեան համալիրի մեծ սրահին մէջ:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՑ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԷՋ
Յուլիս 5 – 6-ին

Նախաձեռնութեամբ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ Գերշ. Արք. Նաւասարդեանի եւ կազմակերպութեամբ՝ Հարաւային - Ֆրանսայի իր փոխանորդին՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի և Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու ներկայացուցչական մարմնի դիւանին, Յուլիս 5 – 6-ին, տեղի պիտի ունենայ եկեղեցականներու համագումար, Սրբոց Թարգմանչաց Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ:

Մերայն ժողովուրդը կը հրաւիրուի Յուլիս 5-ին, ժամը 18·30-ին երեկոյեան ժամերգութեան, աղօթելու միասնաբար:

Ի պատիւ ժողովի մասնակցող եկեղեցականներու կը սարքուի բացօթեայ ճաշ եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ, ժամը 20·30-ին: Մասնակցիլ փափաքողները պէտք է հեռաձայնեն եկեղեցւոյ դիւանին հետեւեալ թիւերուն. –

91 – 77 – 84 – 70
91 – 77 – 89 – 30

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 2
DIMANCHE
2 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 140
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.048
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.048

UNE RÉVOLUTION POUR QUOI FAIRE?

par

R. H. KEVORKIAN

Il y a révolution et révolution. Il y a celle que l'on déverse quotidiennement sur les murs, à travers les jets d'eaux de la Concorde, les manuels scolaires caricaturaux et les journaux populaires ou pas, et il y a le bilan plus froid et moins médiatique dressé par les historiens depuis deux siècles. Il y a encore, parmi ces derniers, ceux qui nous «révèlent» que cette révolution a bouleversé le monde, a encouragé les peuples à se libérer de l'oppression, a inspiré tous les révolutionnaires de tous les continents, a mis à l'ordre du jour «les droits de l'homme», etc. En un mot, le bonheur de l'humanité a été annoncé par décret un jour de 1789 par des demi-dieux ayant pris racine dans cette glorieuse et unique terre de France. L'envers de la médaille, c'est une Europe mise à feu et à sang, la conscription généralisée et des guerres totales mettant en action des centaines de milliers de soldats au nom d'une patrie; c'est le développement du colonialisme; c'est l'émergence de l'Etat-nation, avec pour conséquence le broyage des cultures minoritaires dans un moule standardisateur; c'est un Etat jacobin ultra-centralisateur et autoritaire; c'est la mort du droit à la différence; c'est l'instauration de barrières douanières; c'est la fin de la libre circulation des hommes et des idées; c'est le génocide vendéen contesté par certains.

Absence de modestie et idéalisation républicaine ne sont pas nécessairement la meilleure manière d'éduquer les foules. On sait où a mené l'idéalisme au nom duquel tant d'horreurs ont été commises. Abstraction faite de ces dérapages contemporains, il n'en reste pas moins que cette révolution française a marqué la conscience des peuples et a provoqué l'enthousiasme par ses déclarations généreuses évoquant les principes de liberté, d'égalité et de fraternité. Mais, en quoi celle-ci a changé la vie des Français? Les bouleversements les plus notables —outre évidemment la mise à l'écart de l'aristocratie—, c'est l'émergence d'une bourgeoisie dirigeante qui prend les rênes du pouvoir et introduit ses propres valeurs dans le système social; c'est la réduction du rôle de l'Eglise dans les affaires de l'Etat; c'est, paradoxalement, l'introduction progressive de la morale bourgeoise: c'est le travail et l'épargne valorisés; c'est le transfert rapide du rôle social et caritatif de l'Eglise à l'Etat.

Chacun d'entre nous a pu, durant ses années de lycée, constater que la Révolution s'est bâtie sur les ruines de la monarchie. Cette dernière a, en effet, été rendue responsable de tous les maux de la société et a catalysé, par une politique particulièrement maladroite, tous les griefs contre elle. Il est vrai qu'avant d'en arriver à l'abolition de la royauté, une foule de petits et grands événements, déjà révélateurs, a contribué à préparer les esprits et à coaliser la plupart des couches sociales contre un pouvoir décadant. Les «lumières», avec ses encyclopédistes, ses Rousseau et autre Voltaire, ont évidemment préparé, plus que quiconque, ces événements. Tous les germes de la Révolution et les idées directrices qui l'ont guidée sont déjà contenus et developpés dans les œuvres littéraires et théâtrales du XVIIIe siècle. La tradition hellénique est également largement sollicitée et sert souvent de référence aux membres de l'Assemblée constituante ou de la Convention. Comme dans toute révolution, il a cependant fallu passer des intentions aux actes.

Et là, les résultats n'ont pas été à la hauteur des espérances suscitées après la chute de la monarchie. Désorganisée, l'économie du pays est dans une situation catastrophique et la pénurie de denrées alimentaires se généralise rapidement. Les anciennes terres détenues par l'aristocratie et le clergé et nationalisées sont bradées à vil prix à des bourgeois et de riches laboureurs qui, bien que moins paternalistes que la noblesse déchue, poussent au désespoir leurs métayers par leurs exigences et se substituent aux premiers comme gros propriétaires terriens. De nouvelles fortunes se bâtissent ainsi, laissant l'essentiel de la population dans le besoin. Ainsi que l'ont constaté nombre d'historiens contemporains, il s'agit donc et surtout d'une révolution des idées. Celles-ci ne sont pas toujours nouvelles, mais on a au moins le mérite de les réitérer solennellement. Quant aux aspects noirs de la révolution, notamment l'exécution de milliers de personnes, ils ne font que confirmer la règle: les violences et les excès inhérents à ces situations.

Qu'en est-il du rayonnement de la Révolution française à travers le monde ? A cet égard, le résultat n'est pas négligeable chez les peuples opprimés, à la recherche d'une lueur annonciatrice de leur libération, mais à peu près nul en Europe occidentale, sauf peut-être en Italie dans les décennies suivantes. Il y a en effet une étroite relation entre la révolution sociale et les mouvements de libérations, la première sous-tendant et nourrissant les seconds. Et par un juste retour de l'histoire, la Grèce, à laquelle les idéaux de la Révolution doivent tant, trouva en France, au début du XIXe siècle, un soutien massif qui contribua à sa libération du joug ottoman. Les chefs du mouvement grec furent du reste presque tous formés en France et étaient nourris de culture révolutionnaire. Chez les Arméniens —qu'il nous soit permis d'en dire deux mots ici—, le prestige de la France, reposant notamment sur sa puissance militaire et son rôle de protectrice des chrétiens d'Orient, loin d'être réduit, suscita l'enthousiasme des jeunes générations qui, grâce, entre autres, aux initiatives des P. P. Mekhitaristes, avaient pris l'habitude de venir étudier en Europe où elles s'imprégnaient des valeurs des «lumières». Du reste, l'évolution de la société arménienne, au cours du XIXe siècle, les réformes imposées et la nouvelle «Constitution nationale» arménienne doivent beaucoup à ces jeunes gens décidés à ne plus accepter l'oppression interne des notables proches des milieux de la cour ottomane. Ne vit-on pas un Stephan Voskan participer en personne, durant ses années d'études à Paris, à la révolution de 1848 et éditer deux revues modernistes, avant de s'en retourner en Orient et d'y publier des journaux porteurs des valeurs de la Révolution.

Au reste, même si l'instruction ne figure pas explicitement dans les droits proclamés par la déclaration de 1789, elle n'en est pas moins introduite dans la constitution de 1791. En un mot, c'est par l'instruction publique, l'éducation de l'homme, son élévation d'esprit, qu'une société s'émancipe. Tel est, du moins, le message que la Révolution française tenta de faire passer et qui se matérialisa dans les faits dans la seconde moitié du XIXe siècle. ■

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՈՑ ԶԱՐԹՕՆՔԻՆ ՎՐԱՅ

Նոր գաղափարի ճո ցանած սերմէն
Ազնիւ պտուղներ հասունցան արագ:

(Յեղափոխական երգ)

Գրեց՝

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Ֆրանսական Յեղափոխութեան ազդեցութիւնները ակներեւ են թէեւ 19-րդ դարու Արեւմտահայոց Զարթօնքին վրայ, բայց պատմական փաստաթուղթերու բացակայութեան պատճառաւ կարելի է միայն հետեւութիւններով գոհանալ, ապաւինելով՝ պատճառի եւ արդիւնքի կապակցութեան սկզբունքին:

Դիտելի է թէ այդ ազդեցութիւնները որոշ յապաղումով թափանցած են Արեւմըտահայոց հանրային կեանքէն ներս: Այդ շրջանին դեռ չկային հաղորդակցութեան միջոցներ եւ Պոլսոյ Հայութենէն խիկ առանձնաշնորհեալներ միայն յարաբերութիւն կը պահէին Եւրոպայի հետ, այն ալ դեսպանական շրջանակներու միջոցաւ, անուղղակիօրէն:

Օսմանեան Պետութիւնը համատարած բանտ մըն էր («Բանտի մէջ բանտ» ըստ Հանճարեղն Պարոնեանի սահմանումին) որուն դռները կը բացուէին պատերազմներու համար միայն, եւ որոնց մասնակցելու իրաւունք չունէին ոչ-իսլամները: Իսկ Թրքահայք կ'ապրէին բռնատիրական չափազանց դաժան դրութեան մը մէջ, անհատական գետնի վրայ նկատուած ըլլալով իբր պարզ ստրուկ (Ռայա), իսկ հաւաքական գետնի վրայ ալ՝ լոկ կրօնական համայնք, որ կ'ենթարկուէր կամայական իշխանութեանը Սուլթանին կողմէ նշանակուած Պատրիարքներուն եւ ամենազօր փաշաներու ապաւինող մեծահարուստ Ամիրաներուն:

Նման պայմաններու մէջ է, որ Ֆրանսական Յեղափոխութեամբ ծնունդ առնող լոյսի ու յոյսի մեծ ալիքները, հակառակ խութերու ու խարակներու ընդդիմութեան, կը թափանցեն ի վերջոյ Թուրքիոյ սահմաններէն ալ ներս: Իբր առաջին եղելութիւն, եւ լո՛կ կայսրութիւնը փլուզումէ փրկելու ջանադրութեամբ, Սուլթանը 1839-ին Բարենորոգում (Թանզիմաթ) կը հռչակէ հարկադրաբար, Եւրոպայի առջեւ մասամբ բանալով փակ դռները, եւ կարգ մը իրաւունքներ շնորհելով ոչ-իսլամ հպատակներուն ալ, յուսալով այդ կերպով ապահովել Արեւմըտեան Մեծ Պետութեանց (Անգլիա, Ֆրանսա) պաշտպանութիւնը, ընդդէմ չեզոք վտանգներուն (Ռուսիա, Եգիպտոս): Թանզիմաթը հետեւաբար, առիթ կը դառնայ որ հինգ դարու թմբիրէն արթննալով, Թրքահայերն ալ սկսին հետաքրքրուիլ Ազատութեան ու Արդարութեան գաղափարներով, որոնք տակաւ գետին կը շահէին մասնաւորաբար Ֆրանսա ուսանած երիտասարդներու ջանադրութեամբ:

Եւ արդէն այդ լուսամիտ երիտասարդներն են, որ չփման մէջ դրուած ըլլալով 1830-ի ու 1848-ի Ֆրանսական Յեղափոխութիւններուն հետ, ու տոգորուած՝ ազգային նոր խոէալներով, կը լծուին պայքարի Պատրիարքներու ու Ամիրաներու անհակակշիռ իշխանութեան դէմ, յաջողելով պարտադրել ի վերջոյ ժողովրդավարութեան հիմնական սկզբունք-

●▶

●►

ներու որդեգրումը, այսինքն՝ Ազգային Սահմանադրութիւնը։

Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութենէն մինչեւ մեր Ազգային Սահմանադրութեան խմբագրութիւնը (1857) ճամբան երկար է անշուշտ, բայց՝ ուղիղ։ Եւ բացորոշ է թէ 19–րդ դարու հայկական զարթօնքը չէր կրնար իրագործուիլ, եթէ Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը տեղի ունեցած չըլլար։

Պէտք չէ մոռնալ, որ հաղորդակցութեան միջոցներու չգոյութեան շրջանին, գաղափարները ժողովուրդէ ժողովուրդ կը փոխանցուէին ծայրայեղ դանդաղութեամբ։ Ամբողջ դարեր պէտք եղած էին, որպէսզի Ազատութեան, Արդարութեան ու Ժողովրդավարութեան գաղափարները, որոնք շատ հինէն՝ Հելլադայէն կու գային, ծաղկին ու հասունման աւետաբանական ճշմարտութեանց լոյսին ալ տակ, յանկարծ հրաբխայայտ ժայթքումով Եւրոպան ողողելու համար Ֆրանսական Յեղափոխութեան միջոցաւ։

Մինչ այդ, եւրոպական ժողովուրդներն իսկ մեծ մասամբ ապրեր էին իբր ստրուկ կամ հպատակ, միահեծան ինքնակալներու կամ բռնատիրական վարչակարգերու քմայքին ենթակայ։ Ազատութեան ու Արդարութեան գաղափարները չէին մեռած անշուշտ, բայց մոռացութեան տրուած էր մասնաւորաբար ազատ ու հաւասար քաղաքացիի հանգամանքը, զոր Աթէնացիք յղացած էին, ու գործադրած՝ փոքրիկ հողամասի մը վրայ, հակադրելով զայն այլ (բարբարոս) ժողովուրդներու հպատակի հանգամանքին(*)։

Բայց մի՞թէ կարելի է յաւերժ կաշկանդել ազատութեան գաղափարը, որ բնածին է մարդ արարածին մօտ, ինչպէս լոյսի ու օդի պահանջը։ Գաղափար, որ թեւ կու տայ մարդկային հոգիին, որ կու գայ ժամանակներու սկիզբէն իբր աստուածային շունչ, ու կ'երթայ անհունութիւն, իբր հիմնական յատկանիշը անմահութեան ձգտումին։

Եւ մի՞թէ սահման կամ չափ ունի ազատութիւնը, որ կը ծաւալի ժամանակներու ու միջոցին մէջ յանհունս ընդլայնելով տիեզերքին պէս, իր բացարձակ լինելութիւնը գտնելու համար Արարիչին մօտ։ Եւ արդէն ո՞վ է բացարձակ ազատ, եթէ ո՛չ միայն Աստուած։

— «Ազա՜տն Աստուած», պիտի ըսէր ազատատենչ հայ բանաստեղծը (Մ. Նալպանտեան), դէմ յանդիման տեսութեան լուսաշող վայրկեանի մը։

Այս յոյժ վերացական խորհրդածութիւնները կը թելադրուին անշուշտ Ազատութեան, Արդարութեան ու Հաւասարութեան վեհ սկզբունքներէն, որոնք Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը բիւրեղացուց, եւ որոնցմէ առաջնորդուեցաւ հայկական զարթօնքն ալ, իբր կարգաւորիչ մեքենայ ստեղծելով Ազգային Սահմանադրութիւնը։

Այսուհանդերձ, անհրաժեշտ է ճշդել թէ, առաջին ու ամենակարեւոր սկզբունքը, Ազատութիւնը կը բացակայէր մեր Սահմանադրութենէն, որ իրականութեան մէջ քաղաքական բնոյթ չունէր ամենեւին, եւ ծնունդ առած էր Բարձրագոյն Դրան հաճութեամբ միայն, իբր չարեաց փոքրագոյնը՝ կայսրութեան շահերուն համար։ Հաճութիւն, զոր պարագաները թոյլատրեցին շնորհիւ Խրիմի պատերազմին յաջորդող բարեկարգութեանց մթնոլորտին մէջ (Հաթթը Հիւմայուն)։ Եւ որքա՜ն զարմանալի է որ, միջնադարեան բռնակալական վարչաձեւի մը հաւանութեամբ, Պոլսահայ լուսամիտ երիտասարդութիւնը կը յաջողի հիմնել տեսակ մը ազգային ինքնավարութիւն, որ իր փթթումը կը գտնէ եթէ ոչ քաղաքական, բայց գոնէ ուսումնական, մշակութային, տնտեսական եւ իրաւական գետիններու վրայ։

Անշուշտ թէ ժամանակները դեռ թոյլատու չէին քաղաքական իրաւունքներու մասին ալ խօսելու համար։ Հիմնադիրները գիտակից էին ատոր եւ կ'ուզէին իբր առաջին քայլ, նախ ժողովուրդը զարգացնելով կազմակերպել իբր ազգ, ընկերավարչական իմաստով, որպէսզի ան դուրս գալով կրօնական համայնքի, ծուխի կամ հօտի դրութենէն, վերադըրնէ իր ազգային դիմագիծը, իբր մշակութային ինքնութիւն։

Անիկա պիտի ըլլար առաջին հանգրուանը, խարիսխը, որուն վրայ հիմնըւելով կարելի պիտի ըլլար աւելի վերջ ձգտիլ քաղաքական հանգրուանին ալ, երբ պարագաները թոյլատրէին։ Օսմանեան Կայսրութեան դահավէժ անկումին կապուող դէպքերու ընթացքը այլապէս տնօրինեց սակայն։ Ամէն ինչ ընթացաւ այլ ճամբով, եւ ժողովուրդ մը որ քաղաքական գետնի վրայ պատրաստըւած չէր դեռ, եւ ո՛չ ալ զինուած, ոչխարի հօտի պէս առաջնորդուեցաւ սպանդանոց, առանց որ գիտնայ թէ ինչո՞ւ։

1857–էն 1915 երկարող շրջանին, հակառա՛կ ամէն խոչընդոտի, հակառա՛կ տեւական հարստահարութիւններու եւ զանգուածային ջարդերու, Արեւմտահայութիւնը կը յաջողի ուրեմն որոշ նուաճումներ ձեռք բերել ընկերամշակութային գետնի վրայ, հասնելով դերազանց աստիճանի մը, որմէ թաւալագլոր կ'իյնայ սակայն, ցեղասպանութեան դարշապարին տակ դիտապաստ։ Ու ինչ որ ձեռք բերուած էր եօթը տասնամեակներու ընթացքին, կը չքանայ միանգամայն։

Ասկէ ի վեր կ'անցնին կրկին տասնամեակներ, հասնելու համար մեր օրերուն։ Այսօր, յամի Տեառն 1989–ին, Սփիւռքի վերածուած Արեւմտահայութեան մնացորդացը, կարծես թէ 130 տարի ետ դառնալով, վերադարձած ըլլալ կը թուի նախասահմանադրական շրջանին, քանի որ իր դերագոյն երջանկութիւնը կը փնտռէ նիւթական բարօրութեան մէջ միայն, կոնակ դարձնելով իր ազգային մշակոյթին, այսինքն՝ իր ինքնութեան։

Եթէ անշուշտ մշակութային գործունէութիւն չնկատուին յանհունս կրկնուող ֆոլքլորային ձեռնարկները, որոնք ըՍփիւռքահայութեան բաղկացուցիչ մասնիկները իրենք իրենց վրայ կը փակեն, վերածելով անջատ մոլորակներու։ Մինչդեռ, ազգային մշակոյթը պատճառ պիտի դառնար հաղորդակցութեան, գաղափարներու ծաւալումին, փոխանակութեան ու զարգացումին, մէկ խօսքով՝ ազգային գիտակցութեան ամրապնդումին։

Ֆրանսական Յեղափոխութենէն ի վեր անցնող երկու հարիւր տարուան ժամանակամիջոցը, Արեւմտահայութեան տեսանկիւնէն դիտուած՝ կրնայ բաժնուիլ տեւողութեամբ գրեթէ հաւասար երեք եօթանասնամեայ շրջաններու. 1789–1857 նախապատրաստական շրջան, 1857–1915 ազգային զարթօնքի սահմանադրական շրջան, 1915–1989 յետեղեռնեան Սփիւռքի տեղատուութեան շրջան։

Եթէ ճիշդ է թէ բնութեան մէջ շրջանները իրարու կը յաջորդեն ճակատագրականօրէն, հարկ է այլեւս որ ծայր տայ վերազարթնումի շրջան մը կրկին, որուն յայտարար նշանները կը սկսին գալ արդէն այս անգամ ո՛չ թէ Արեւմուտքէն ուր կ'ապրինք յղփացած նիւթական բարիքներով, այլ Արեւելքէն, այսինքն՝ Մայր Հայրենիքէն։

Արդարեւ, ներկայիս հասած ըլլալ կը թուինք խոստումներով յղի բացառիկ հանգրուանի մը, երբ թապուները կը ջնջուին, կապանքները կը քակուին ու հայութեան երկու գլխաւոր հատուածներուն միջեւ բարձրացուած բաժանման պատնէշները կը տապալին, յոյս ներշնչելով որ մէկ ժողովուրդ, մէկ մշակոյթ խտէալը իրականանայ ի վերջոյ, Սփիւռքի Հայը մղելով որ իր ինքնութեան փնտռտուքի ճամբուն մէջ ֆոլքլորով ու կերուխումով չգոհանայ միայն։

Ատոր համար ալ ո՛չ Պասթիյներ գրաւել պէտք պիտի ըլլայ, եւ ո՛չ ալ՝ կառափնատներ բարձրացնել։ Պիտի բաւէ օգտուիլ գիտնալ ներկայացող առիթներէն, իմաստութեամբ հետեւելով բարեշրջման հոլովոյթին։

Քանի որ բարեշրջումը բնութեան վերըստեղծման հիմնական օրէնքն իսկ է (Պերկսոն)։

Տ. Հ.

(*) Դարաւոր ստրկացման ազդեցութեան տա՞կ չէ՞ որ մինչեւ այսօր մենք մեզ կը կոչենք ֆրանսահպատակ, անգլիահպատակ կամ ամերիկահպատակ, փոխանակ այլոց պէս գործածելու citoyen կամ nationalité բացատրութեանց համարժէք հայերէնը։ Հպատա՛կ էինք, ու տակաւին կը մնանք հպատա՛կ, փոխանակ դառնալու քաղաքացի։

ROUSSEAU, LE «PHILOSOPHE ARMÉNIEN»

par

Gérard DEDEYAN

Poursuivi en France après la publication de l'*Emile* et du *Contrat social*, Jean-Jacques Rousseau se réfugia, en 1762, en Suisse, non pas à Genève, sa patrie d'origine, où son œuvre était également condamnée, mais à Motiers-Travers, dans la principauté de Neuchâtel; celle-ci était sous l'autorité de Frédéric II, roi de Prusse, qui se piquait d'amitié pour les philosophes et faisait profession de tolérance. Le gouverneur qui représentait le roi était un Ecossais, lord Keith, que l'on appelait Milord Maréchal. Il traita le réfugié en ami (1). C'est à cette époque que Jean-Jacques Rousseau se fit confectionner un habit arménien. Ce choix vestimentaire, si singulier soit-il, s'explique par le fait que, en France, on connaissait ce type d'habit.

Depuis Richelieu, mais surtout depuis Colbert, qui voulait réveiller le commerce avec le Levant, les négociants arméniens, principalement originaires de Perse, étaient venus s'installer en France, à Paris, à Marseille, à Toulon, faisant parfois fortune en y important de précieux ballots de soie. Leur présence avait occasionné la diffusion de certains produits. C'est un Arménien Pascal, qui, en 1672, sous le règne de Louis XIV, ouvrit le premier café à Paris, imité peu après par son compatriote Stéphano (2). Les propriétaires arméniens de cafés rendirent bientôt familier l'habit arménien que portaient également certains négociants ou artisans (joailliers) de la même origine. Ajoutons que les ambassadeurs des rois de Perse à la Cour de France étaient souvent des Arméniens (choisis en raison de leur religion chrétienne), dont l'habit dut frapper les imaginations. L'habit arménien était suffisemment répandu à Paris sous Louis XIV pour qu'un Antoine Ambroise, de nationalité indéterminée, ait été appréhendé, en 1690, (sous l'inculpation d'espionnage) en habit d'Arménien (3). Il fut emprisonné à la Bastille (comme vingt ans plus tard, le célèbre patriarche arménien de Constantinople Awedik).

L'essor du commerce du Levant fit mieux connaître aux Français non seulement les Arméniens établis dans leur pays, mais aussi ceux d'Orient. Dans ses *Lettres persanes* (1721), Montesquieu évoque l'immigration forcée des Arméniens en Perse, sous le règne de Châh Abbas (1587 - 1628) qui put bientôt, après les avoir installés à Nouvelle Djoulfa, dans les faubourgs d'Ispahan, relancer l'économie de la Perse, grâce à leurs talents de négociants et artisans (4). Le même auteur évoque aussi le projet de Châh Soliman (1666-1694) d'expulser ou de convertir de force à l'islam les immigrés arméniens, dont le départ selon lui, aurait eu pour le royaume de Perse d'aussi funestes effets que la révocation de l'Edit de Nantes (1685). On sait que cette décision priva le royaume de France de 200 à 300.000 sujets protestants qui contribuaient pourtant à sa prospérité (5).

Ces Arméniens de Perse, habitant généralement Nouvelle Djoulfa, on les retrouvait souvent en France, sous le nom de «Choffelins» (Djoulfiens) et sous l'habit qu'adopta Jean-Jacques Rousseau.

Voici ce que nous dit ce dernier, au Livre XII des *Confessions*, du choix qu'il fit de l'habit arménien, lorsqu'il se trouva dans la principauté de Berne :

«*Peu de temps après mon établissement à Môtiers-Travers, ayant toutes les assurances possibles qu'on m'y laisserait tranquille, je pris l'habit arménien. Ce n'était pas une idée nouvelle. Elle m'était venue diverses fois dans le cours de ma vie, et elle me revint souvent à Montmorency, où le fréquent usage des sondes, me condamnant à rester souvent dans ma chambre, me fit mieux sentir tous les avantages de l'habit long. La commodité d'un tailleur arménien, qui venait souvent voir un parent qu'il avait à Montmorency, me tenta d'en profiter pour prendre ce nouvel équipage, au risque du qu'en dira-t-on, dont je me souciais très peu. Cependant, avant d'adopter cette nouvelle parure, je voulais avoir l'avis de Mme de Luxembourg, qui me conseilla fort de la prendre. Je me fis donc une petite garde-robe arménienne; mais l'orage excité contre moi m'en fit remettre l'usage à des temps plus tranquilles, et ce ne fut que quelques mois après que, forcé par de nouvelles attaques de recourir aux sondes, je crus pouvoir, sans aucun risque, prendre ce nouvel habillement à Môtiers, surtout après avoir consulté le pasteur du lieu, qui me dit que je pouvais le porter au temple même sans scandale. Je pris donc la veste, le cafetan, le bonnet fourré, la ceinture, et après avoir assisté dans cet équipage au service divin, je ne vis point d'inconvénient à le porter chez Milord Maréchal. Son Excellence, me voyant ainsi vêtu, me dit pour tout compliment* Salamaleki, *après quoi tout fut fini, et je ne portai plus d'autre habit*».

Laroche, l'homme de confiance de Madame de Luxembourg, laquelle avait fait profiter Jean-Jacques de ses conseils, nous a laissé dans une lettre adressée à ce dernier le 11 avril 1762, la description de l'habit dont il passa commande pour lui :

«*Pour la robe de dessous en camelot, cinq aunes à 4 livres 10 sous l'aune; il faut doubler les devants de soie; il en faut deux aunes et demie de taffetas ou croisé, à 5 livres l'aune.*

Pour la veste et le bonnet, en gros de Tours, gros de Naples ou satin, il en faut 6 aunes à 10 livres l'aune; il la faut doubler de taille de coton, 3 aunes et demie à 5 livres l'aune.

Pour la veste de toile peinte, je tacherai de l'assortir à l'échantillon du drap que vous choisirez, autant qu'il sera possible, je la prendrai aux environs de 5 livres l'aune, et la doublure en proportion.

La fourrure pour le bonnet en

ՄՂՁԱՒԱՆՁ

Պօղոս Սնապեանին

Լոյսը մարէ՛, կ'ըսէ մեծ մայրիկս, ...ւտ: Մեծ մայրիկս Ջղային է: Շո՛ւտ ըսի քեզի: Բայց ինչո՞ւ: Ես չեմ սիրեր մութը: Ես կը վախնամ մութէն: Աղմուկը, կ'ըսէ մեծ մայրիկս, չե՞ս լսեր: Աղմո՞ւկը, ո՞ր աղմուկը: Իմ ականջներս լեցուն են Ռոյ Ռօճըրսի ատրճանակներուն ձայներով: Ես վստահ եմ որ մեծ մայրիկս այս ըսել չուզեր: Մէկդի կը դնեմ պատկերազարդ հանդէսը: Եւ նաեւ Ռոյ Ռօճըրսը: Հոս եկուր, կ'ըսէ մեծ մայրիկս, պատուհանին քովի բազկաթոռին կողմը: Ես ալ դիտեմ այդ, արդէն նշմարած էի այդ մէկը քիչ առաջ: Հիմա կը լսե՞ս աղմուկը: Նորէն մեծ մայրիկս է: Ինչո՞ւ այսքան Ջղային է: Ոտքի կ'ելլեմ կամաց կամաց, կը քալեմ դէպի իր կողմը: Դուրսը այսքան ալ մութ չէ ուրեմն: Պէտք չէ զարնուիմ ո՛չ ճաշի սեղանին ո՛չ ալ պզտիկ սեղանիկին: Ուշադրութիւն ըրէ, կ'ըսէ միշտ մեծ մայրիկս: Ջըլլայ որ կոտրես քրիսթալէ ծաղկամանը: Պոհեմեայէն է, կ'աւելցնէ: Աջ ձեռքը ինծի շատ ծանօթ ձեւով մը կը շարժէ: Հիմա կը յիշեմ, Տիկին Արուսեակին մուշտակէ վերարկուին մասին խօսած ատենն ալ նոյնպէս կը շարժէր ձեռքը: Մեկնելէ առաջ ալ յիշեցուց անգամ մը եւս: Գոց դիտեմ արդէն, կրկնելու պէտք չկայ: Պէտք չէ զարնուիմ սեղաններուն եւ չզարնուեցայ ալ: Մեծ մայրիկիս դիրկը նստած եմ յանկարծ: Այս անգամ շատ ծանր ես, Արամ, չըսաւ: Ո՛չ ալ իր միւս նախադասութիւնը. քեզի չեմ կրնար կրել, պզտիկ պէտք չես դուն այլեւս: Ի՛նչ կ'ըլլայ, բաներ մը ըսէ, մեծ մայրիկ: Մեծ մայրիկս կը լռէ, պատասխան չի տար: Աջ ձեռքովը մէկդի կը քշէ շղարշէ վարագոյրը: Կը նայի դէպի վեր, դէպի Թաքսիմի հրապարակը: Ես ալ կ'ուզեմ վիզս երկարել, նայիլ նոյն կողմը: Ետ կը քշէ գլխս, չի թողուր: Ինչո՞ւ, կը հարցնեմ: Վերստին լռութիւն: Ո՛չ, լըռութիւն չկայ: Փողոցէն ձայներ կուգան, հետզհետէ կը բարձրանան ձայները: Անկարելի է չլսել: Քըպըրըս Թիւրքթիւր: Քըպըրըս Թիւրքթիւր: Եւ ուրիշ աղմուկներ եւս: Ո՞ւր լսած եմ ես նման բան մը: Եկուր, կ'ըսէ մեծ մայրիկս յանկարծ ոտքի ելլելով: Որքա՛ն ճկուն է ան: Եւ որքան ալ ուժով: Ուսերէս ամուր մը կը բռնէ: Պարզապէս հոգիս կը ցաւցնէ: Կը քաշէ եւ գլխս կը հեռացնէ պատուհանէն: Քեզի յատուկ չէ ասիկա, կ'ըսէ անսովոր խռպոտ ձայնով մը: Կ'երթանք ներանցքն ի վար, դէպի մեր յարկաբաժինին դուռը: Առջեւը կը կենանք: Ի՞նչ կ'ուզէ ընել սա պահուս մեծ մայրիկը: Դողացող ձեռքերով դուռին շղթան կ'անցընէ, երկու անգամ կը դարձնէ բանալին: Ետեւ ետեւ կ'երթայ, երեսը միշտ դուռին կողմը դարձուցած: Միայն մէկ ձեռքով կը բռնէ գլխս, կարծեմ առաջուան ուժը չկայ վըրան: Իր սենեակն ենք հիմա: Մահիճին առջեւը ծունկի կուգայ: Ձեռքս ձգած է: Կը սկսի բարձրաձայն աղօթել: Տէր Աստուած, ամէն մարդ պիտի լսէ իր ըսածները: Նախ մեր վերի դրացին, Այշէ Հանըմը: Կը վազեմ սենեակէն դուրս, կ'երթամ վերստին պատուհանին առջեւը, վարագոյրը կը բանամ, քիթս բերանս կը փակցնեմ ապակիին: Քըպըրըս Թիւրքտիւր, Քըպըրըս Թիւրքտիւր: Ձայները աւելի կը մօտենան եւ նաեւ մարդիկը: Կըրնամ զանազանել իւրաքանչիւրը: Ձեռքերնին վեր հանած կը ճօճեն, բաներ մը բռնած են: Այո, աւելի յստակ կը տեսնեմ հիմա: Լախտեր են, ձողիկներ, ուրիշ բաներ: Կարծեմ մետաղեայ են, կը շողան մերթ: Հայր մեր որ յերկինս...: Ինչո՞ւ այսքան կամաց կը քալեն: Կը կենա՞ն: Ինչո՞ւ: Ի՞նչ կայ կենալիք: Ձայներ մը կը լսեմ, կոտրուած ապակիի ձայներ: Կը տեսնեմ մարդիկ, որոնք խանութէ մը ներս կը մտնեն: Բայց այդ խանութը գոց չէ՞ այս ժամուն: Եկեսցէ արքայութիւն քո, եղիցին կամք քո որպէս յերկինս...: Կերպասի փաթթոցներով դուրս կուգան: Առաջինը օդը կը նետէ փաթթոցներէն մէկը: Կը բռնէ կերպասին մէկ ծայրէն: Օդին մէջը կը բացուի փաթթոցը: Որքան լաւ կրցաւ ընել մարդը, ճարպիկ պէտք է ըլլայ ան: Հիմա կը կոխկռտէ կերպասը որ գետինն է, իսկ հիմա բզիկ բզիկ կ'ընէ զայն: Ուրիշներ ալ նոյնը կ'ընեն: Գետինը գոյնզգոյն կերպասի կտորներով լեցուեցաւ: Զհասկցայ. ինչո՞ւ հետերնին չեն տանիր փաթթոցները: Աղքատ պէտք է ըլլան, վրայ գըլուխնէն յայտնի է: Կը պոռան կը վանչեն: Չեմ հասկնար ըսածնին: Սխալ է. բառ մը հասկցայ: Շարունակ «կեաւուր» բառը կը լսեմ այլանդակ բերաններէ: Վայրկեանի մը համար մոռցած ըլլալ կը թուին կերպասի խանութը: Թող մեզ զպարտիս մեր որպէս...: Անոնցմէ մէկը կը նայի Ֆրանկլիւլիին կողմը: Կ'երկարէ ձեռքը դէպի անոր ցուցափեղկը: Կոկիկ վրայ գլուխով մէկն է: Ան անկարելի է որ աղքատ ըլլայ: Երդում կրնամ ընել թէ այդպէս է: Բայց ես կը ճանչնամ զինքը: Հօրս յաճախորդներէն մէկն է ան, Հալիլ Պէյը: Մաշալլահ, նէ աքըլլը չօճուք: Ալ օղլում եէ չու պօղաչայը: Եէ օղլում եէ: Հալիլ Պէյը թեւը կ'երկարէ, այս անգամ առանց պօղաչայի: Զկայ, չմնաց Ֆրանկլիւլիին ցուցափեղկը: Եւ մէջի դոհարեղէնները: Անոնք գետին չեն նետեր: Բան մը չմնաց հոն: Մայրս պիտի չկենայ այլեւս այդ խանութին առջեւը, իսկ հայրիկս անհամբերութեամբ պիտի չքաշէ իր ձեռքէն: Հիմա «Ծափօն Մաղազասը»ին մէջն են: Այս անգամ ալ դուռնէն ներս չմտան: Այս անգամ ալ ցուցափեղկը դուռէն աւելի լայն էր: Օդին մէջ կը թուին այդ գեղեցիկ պուպրիկները, մէքանօյի տուփերը, փայտաշէն ձիերը, խաղալիք հրասայլերը եւ հարիւր տեսակ ուրիշ հըրաշալիքներ, որոնք միշտ երազած բայց քիչ անգամ ունեցած եմ: Աս իմ Ֆրանկիւլիս է: Մտան նաեւ ամերիկեան մշակութային կեդրոնէն ներս: Այս անգամ դուռէն: Ուրիշ ճար չկար: Ցուցափեղկ չունի անիկա: Ի՞նչ եղան արդեօք այն գեղեցիկ գիրքերը: Ես շատ կը սիրեմ զանոնք ձեռքիս մէջը բռնել, թէեւ չեմ հասկընար գրութիւնները: Դժուար լեզու է անգլերէնը, դոնէ ինծի համար: Այլ փրկեա զմեզ ի չարէ...: Կը մօտենան մեր տան: Շատ բան չմնաց: Հալիլ Պէյը չկայ մէջտեղները: Ո՞ւր մնաց ան: Հալիլ Պէյ, Հալիլ Պէյ, կը պոռամ պատուհանին ետեւէն: Զկայ, կորսուեցաւ: Կը շարունակեն մօտենալ, գրեթէ մեր տան դրան առջեւն են: Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա, Տէր...: Ի՞նչ կրնամ ընել ես, եթէ ներս մտնեն մեր յարկաբաժինէն: Եթէ ջարդուփշուր ընեն մեր դուռը: Տէր Աստւած, ի՞նչ ընեմ, ի՞նչ կրնամ ընել: Բայց եթէ հայրս հոս ըլլար, եթէ ճամբորդութեան գացած չըլլար մօրս հետ: Տես այն ատեն, ինչեր կը պատահէին հոս: Մէկ ձեռքովը մէկը, միւսովը ուրիշ մը կը բռնէր, երկուքը մէկէն փետուրի պէս օդը կը հանէր, գլուխնին ընկոյզի պէս իրարու կը զարնէր եւ վերջը անկիւն մը կը շպրտէր: Եւ կարգը կուգար միւսներուն: Հայրս շատ զօրաւոր է, հայրս ամէն ինչ կրնայ ընել: Կից մը մէկուն, գլուխի հարուած մը ուրիշին: Պարզապէս դուրս կը վանէր զանոնք: Երդում կ'ընեմ թէ այդպէս կ'ընէր: Ի՞նչ պատահած էր այն մարդուն որ ելած ու ապտակած էր զիս: Այսօրուան պէս կը յիշեմ: Սրիկայ պոռացած էր մարդուն, դուն ինչպէ՞ս կը համարձակիս...: [illegible] տուն պիտի տանէին հայրս, այնպիսի տփոց մը քաշած էր մարդուն: Նոյնը կ'ընէր այսօր, անպայման կ'ընէր: Եթէ հոս ըլլար, եթէ տեղ մը գացած չըլլար: Ի՛նչ բախտ ունին սա դուրսինները: Ես ալ կ'օգնէի իրեն: Ես ալ բաներ մը կ'ընէի: Ես ալ առաջուան պէս տկար չեմ հիմա, ես զօրացայ այլեւս: Քանի մը տարի եւս, եւ ես հօրս պէս եմ: Այս ի՞նչ աղմուկ է: Կը կոտրեն մեր դուռը: Կոտրած ապակիի ձայն է աս: Բայց մեր դուռը ապակի չունի: Այսի՞նքն: Եւ բեւեռեա ի հոգի իմ զսոսկալի օր մահուան, եւ զերկիւղ գեհենոյն, եւ զսէր արքայութեան: Հայրիկ, ո՞ւր ես հայրիկ, ես պէտք ունիմ քեզի, հայրիկ: Ամենակալ Տէր Աստուած մեր, կեցո եւ ողորմեա: Կեցո, Տէր: Ձեկան, ներս չմտան մեր տունէն: Կը շարունակեն իրենց ճամբան: Կ'երթան դէպի վար: Ուրիշ ցուցափեղկեր կը սպասեն իրենց: Քըպըրըս Թիւրքտիւր, Քըպըրըս Թիւրքտիւր:

Հայրս յաջորդ օրը եկաւ, մայրս ալ հետը: Երկուքին ալ երեսը դունատ է: Կ'ողջագուրուինք: Ամուր մը կը փաթթուիմ իրենց: Եաւրիկ, կ'ըսէ հայրս: Եաւրիկ, կ'ըսէ մայրս: Գլուխս կը շոյեն: Հոգիս, կ'ըսէ մայրիկս, կը սկսի լալ: Մեծ մայրիկ դեռ անկողինին մէջն է: Հիւանդ է մեծ մայրիկս, մարմինը կ'այրի: Տարօրինակ, կը մրմնջայ տոքթ. Կարապետեան, ուրկէ՞ ելաւ այս տաքութիւնը: Գըլուխը կը քերէ տոքթ. Կարապետեան: Բաներ մը կը գրէ թուղթի կտորի մը վըրայ: Օրը երեք անգամ պէտք է առնէ: Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա, Տէր...: Հիմա լոյս աչքով աւելի յստակ կը տեսնեմ փողոցը: Ասֆալթը կարելի չէ տեսնել: Կերպասի կտորներ, ապակիի փըշուրներ, Ջարդուփշուր խաղալիքներ եւ հազար տեսակ ուրիշ բաներ, որոնց անունները իսկ չեմ գիտեր: Վար երթամ, պրպտեմ, թերեւս բաներ մը կը գտնեմ ինծի համար հետաքրքրական: Զըլլար, կը գոռայ հայրիկս, չեմ ձգեր: Օլմազ: Սոփպուած վերը կը կենամ: Աւելի վերջը կը տեսնեմ աղբահաւաքները: Եկած են մաքրելու, ոչնչացնելու հետքերը: Իրիկուն կ'ըլլայ: Մեծ մայրիկիս մարմինը դեռ կ'այրի: Բռնաբարած են նաեւ, կ'ըսէ Պ. Օննիկ: Եւ ճարպիկօրէն կը դարձընէ Սթիւտըպէյքըրին ղեկը դէպի աջ: Կ'երթանք Կիւմիւշսույու պողոտան ի վար: Ի՞նչ է բռնաբարելը, կը համարձակիմ հարցնել: Ծօ, ապտակը պիտի ուտես հիմա, կը գոռայ հայրս: Անկիրթին նայեցէք: Մօտ տասը հատ երիտասարդ աղջիկներ, կը շարունակէ Պ. Օննիկ: Քիչ մը վերջ Տօլմապախչէ պիտի հասնինք: Եւ արդէն հասանք հոն: Որքան գեղեցիկ է Վոսփորը նոյնիսկ այսօր: Գանատա՞, կ'ըսէ Պ. Սուրէն: Այդ պաղ երկիրը՞ երթալ կ'ուզես: Պարզապէս կը պոռայ Պ. Սուրէն: Ամէն ինչդ պիտի ձգես ու երթա՞ս, տունդ տեղդ: Եւ ինչո՞ւ համար: Պ. Սուրէն շատ խոհեմ մարդ է: Եւ շատ լուրջ: Հայրս ինչ կը պատասխանէ չեմ լսեր քովի սենեակէն: Ան չի պոռար: Ինծի այլեւս արտօնուած չէ իրենց հետ նստիլ ու մասնակցիլ նման խօսակցութիւններու: Մեծերու գործ է ասիկա: Եւ ես մեծ չեմ: Ժողովուրդը պէտք է պարպուէր, կը շարունակէ Պ. Սուրէն՝ միշտ պոռալով: Անգամուան մը համար Մենտերեսն արտօնեց նման բան մը: Եւ ժողովուրդը պարպուեցաւ: Անոր հետ նաեւ ցուցափեղկերը: Այս վերջինները ժամանակաւոր կերպով: Ինչպէս Ֆրանկուլին: Հոն նորէն կը փայլփլին տարբեր գինի եւ մեծութեամբ մարգարիտներ եւ ադամանդներ: Միայն մայրս չի կենար այլեւս անոր առջեւը: Երբեմն հազիւ թէ կը դանդաղի եւ հպանցիկ, գրեթէ աննըշմարելի հայեացք մը կը նետէ դոհարեղէններուն վրայ եւ աճապարանքով կը շարունակէ իր ճամբան, իմ ձեռքէս քաշելով, կարծես ես ըլլայի յանցաւորը: Մշտական կերպով հեռացան մեր կարգ մը բարեկամները: Նաեւ Պ. Օննիկը: Ելաւ այդ սառոյցներու երկիրը՝ Գանատա գընաց: Ճամբայ չելած իրիկուն մը մեզի եկաւ: Ներկայ էր նաեւ Պ. Սուրէն: Ան վերստին կը ճառախօսէր Մենտերեսի ժողովրդավարութեան մասին: Այս անգամ մեղք մը չգործեցի, չհարցնելով թէ ինչ է այդ ժողովրդավարութիւնը: Յանկարծ Պ. Օննիկ երկու լուսանկարներ դրաւ սեղանին վրայ, ո՛չ նետեց, առանց բան մը ըսելու: Մեծկակ լուսանկարներ, սեւ – ճերմակ: Վրան նոյն այդ ամբոխը որ ես տեսած էի մեր պատուհանէն: Գրեթէ նոյն երեսները, նոյն այլանդակ արտայայտութիւնները: Լռութիւն: Ան քե-

Գրեց՝

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

petit gris coûtera 15 à 18 livres; il ne faut pas de fourrure à la robe pour l'été.

Mr. Diodet, le fils de celui qui doit faire l'habit, qui est habillé en Arménien, à qui j'ai parlé, m'a dit que c'était les aunages qu'il prenait pour lui, et que les ceintures se portaient de soie sur la soie et que l'on les prenait de la même étoffe que la veste de deux aunes et que l'on lui fait faire deux tours et (qu'elle) se noue en devant (cela me paraît bien large), et que lorsque la veste est de drap, l'on fait la ceinture de calmande;

et que de culotte il n'en faut point faire, qu'elles sont plus incommodes qu'utiles, et qu'il ne porte non plus que des souliers ordinaires.

Pour la fourrure de la robe de drap, comme ce n'est que de deux doigts, notre fourreur m'a dit que cela ne serait pas cher, si vous la faites faire tout de suite; il sera aisé de voir l'aunage, vous me la manderez et la fera faire, et (je) vous manderai ce que cela coûtera».

Il existe un beau portrait de celui que l'on devait appeler parfois «le philosophe arménien», en costume oriental; c'est un pastel datant de 1764 et attribué à Liotard (6). On remarque que le tailleur s'appelle Diodet c'est-à-dire Dieudonné, traduction française de l'arménien Asdwadzadour.

Si les Arméniens furent présents dans l'esprit des philosophes français du XVIIIe siècle, dont certains en donnent l'image d'un peuple sage et industrieux, les principes d'égalité, de fraternité, formulés alors, nourrirent les idéaux d'émancipation de la nation arménienne à la fin du XVIIIe au XIXe siècle.

On conserve même le souvenir de la participation d'un Arménien à certaines séances du Club des Jacobins, dont on connaît le rôle déterminant pendant la Révolution Française; lors de la séance du 19 mai 1791, ce personnage, dont on ignore le nom, défendit les thèses de Robespierre (opposé au triumvirat Barnave, Lameth, Duport) en faveur de l'émancipation des peuples coloniaux. Selon l'historien de Barnave, J.J. Chevallier, «contre les Barnave et les Lameth, l'Arménien a cité l'auteur arabe qui veut qu'un seul faux pas, un seul jour, puisse faire perdre le fruit de cinquante ans de vertus» (grands applaudissements) (7).

Il est certain que tout ce qui, dans la Révolution Française, avant l'exécution de Louis XVI et la Terreur a pu apparaître comme un ferment de libération pour les peuples asservis a été accueilli avec enthousiasme par les Arméniens, particulièrement ceux de l'Empire ottoman, qui avaient des relations avec la France. Ceux-ci devaient également saluer avec enthousiasme la Révolution de 1848.

GERARD DEDEYAN

(1) Sur cette période de la vie de Rousseau, cf. Daniel Mornet, **Rousseau l'homme et l'œuvre**, Paris, 1950, pp. 150-152.

(2) F. Macler **Autour de l'Arménie**, Paris, 1917, pp. 45-46.

(3) Mathorez, **Les étrangers en France sous l'Ancien Régime**, t. I, Paris, 1919, p. 336.

(4) Lettre CXXI, dans Montesquieu, **Œuvres complètes**, édit. R. Caillois, t. I, Paris, 1949, p. 310 (cité par F. Macler, **La France et l'Arménie à travers l'Art et l'Histoire**, Paris, 1917, p. 22, n° 1).

(5) Lettre LXXXV, **Ibidem**, p. 258. Dans l'œuvre de Voltaire, on rencontre également quelques allusions aux Arméniens particulièrement dans le nom même du héros babylonien de son conte Zadig (1747), qui signifie «Pâques».

(6) Reproduit dans L. Flandrin, **Jean-Jacques Rousseau**, Œuvres choisies, Paris, 1946, p. 285. Voir également un autre portrait, eau-forte de Watelet, d'après Taraval, dans Jean-Jacques Rousseau, **Correspondance Générale**, t. VII, pl. I, p. 260, n° 3.

(7) **Barnave ou les deux faces de la Révolution**, Presses Universitaires de Grenoble, 1979, (2e édition revue et augmentée), p. 243, cité par H. Pasdermadjian, **Histoire de l'Arménie**, Paris, 1964, p. 260, n° 2.

●►

գի բարեկամը, կ'ըսէ յանկարծ Պ. Օննիկ, մատովը ցոյց տալով Հալիլ Պէյը, այս անգամ սեւ – ճերմակ լուսանկարի մը մէջէն: Բերանը բացած է Հալիլ Պէյ: Ի՞նչ կ'ըսէ արդեօք: Աֆերիմ օղլում, ածն նէ աքըլը չօճուքսուն, չըսեր անպայման: Ալլահ պաղըշլասըն սէնի, եաւրում: Ո՛չ, ո՛չ, պոռնցմէ ոչ մէկը: Դուն ինչ կ'ըսէիր Հալիլ Պէյ, այդ իրիկուն: Դուն ի՞նչ գործ ունէիր սեպտեմբերեան այդ օրը ուշ ատեն Իսթիքլալ պողոտային վրայ: Խօսէ, Հալիլ Պէյ, խօսէ, ըսէ բան մը: Հալիլ Պէյ կը լռէ: Երբեւիցէ պիտի չստանամ պատասխանը հարցումներուս: Հալիլ Պէյ չի գար այլեւս մեր տունը: Զգնաց տեղ մը ան, վերջապէս Օննիկ չէ իր անունը: Եւ երկու հատ ալ աղջիկներ չունի ան: Եւ եթէ ունենար, ինչ փոյթ, իր հոգը չէ: Սուրէն տայտայ, ի՞նչ կը նշանակէ բռնաբարել: Սուս անպիտան, անամօթ, անպատկառ, խայտառակ քեզի, հիմա կ'ուտես...: Իսկ մեծ մայրիկիս մարմինը դեռ կրակներուն մէջ է եւ տոքթ. Կարապետեան կը շարունակէ իր գլուխը ճօճել: Ի՞նչ պիտի ըլլայ սա կնիկին վիճակը, հարց կու տայ հայրիկս: Ի՞նչ պիտի ըլլայ: Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա, կ'ըսէ քահանայ հայրը եւ կը ճօճէ խնկամանը: Կ'առնէ բուռ մը հող, կը նետէ զայն մեծ մայրիկիս դագաղին վրայ: Հողը թեթեւ ըլլայ, կը մրմնջայ Պ. Սուրէն: Մեծ մայրիկս կը թաղեն առանձին: Ինչպէս կեանքին մէջ, հիմա ալ առանձին պիտի մնայ, ինչպէս որ ես մեծցայ առանց մեծ հայրիկի: Ո՛չ տեսայ զինքը երբեւիցէ ո՛չ ալ լսեցի ուր թաղուած ըլլալը: Ոչ ոք գիտէ այս մէկը, ոչ իսկ մեծ մայրիկս: Եկան տարին, կ'ըսէր լուսահոգին, տարին եւ անգամ մըն ալ ետ չբերին:

✻

Գրեթէ այդ շրջանին էր որ սկսաւ զէնքերով հետաքրքրուիլ: Երբեւիցէ կարիքը չէր զգացած զէնքի մը, տղայական նկատած էր նման ձգտում մը եւ շատ անգամ ալ ծիծաղած Քլաուսին հետ, որ յաճախ որսի կ'երթար իր հրացանով եւ գօտիէն կախուած 22-նոց ատրճանակով: Զափահասութեան պակաս մը չէ՞ր ասիկա, տեսակ մը շարունակութիւնը մանկութեան, երբ ան իր ընկերներուն պէս ձեռքը խաղալիք ատրճանակ մը բռնած կ'ընդօրինակէր Թոմ Միքսը եւ կամ ուրիշ մէկ անունանի հերոսը Վայրի Արեւելքին: Ան պէտք չունէր նման բաներու, թող Քլաուսը եւ իր նմանները հաղիւ թէ թաքնուած հպարտութեամբ կրէին իրենց զէնքերը եւ խնդալէն ճաթէին ի տես իր ակներեւ անկարողութեանը հրացանը գործածելու մէջ: Արամ տարբեր կը խորհէր հիմա եւ երեսի չէզոք արտայայտութիւնով կը շրջէր Քարշթատի մարդական բաժինը, կանգ կ'առնէր պէյզպօլի զարկիչներուն առջեւը: Կատարեալ լախտեր էին անոնք, հաստլիկ եւ տոկուն: Շատ մը բաներ կարելի էր ընել անոնցմով, նաեւ պէյզպօլ խաղալ: Գնդակ մըն ալ կ'ուզէ՞ք, հարցուցած էր վաճառորդներէն մէկը դրամը վճարած պահուն: Ո՛չ, պատասխանած էր Արամ, տունը քանի մը հատ ունիմ: Աւելի վերջը, երբ ծրարը եւ մէջի այդ հիանալի լախտը բռնած տուն կ'երթար, չէր կրցած զսպել իր խնդուքը: Անշուշտ որ պէյզպօլի գնդակ չունէր տունը: Քանի մը օր վերջ արդէն իսկ տիրացած էր նաեւ կազի ատրճանակի –ճիշդ իրականի տեսք ունէր ան– եւ մեծ դաշոյնի մը: Վերջերս գողեր չէի՞ն մտած քովի փողոցի տուներէն մէկը եւ կողոպտած զայն: Իսկ երկու կամ երեք ամիսներ առաջ ծերուկի մը ձեռքերը եւ ոտքերը չէի՞ն կապած անծանօթներ, խուզարկած տունը դրամ, դոհարեղէն գտնելու յոյսով: Եւ վերջը, շարունակած էր արհեստաւորը Արամին յարկաբաժնի դրան աւելի տոկուն փական մը անցընելու ատեն, մարդիկը իրենց յուսախաբութենէն, – ոչինչ ունէր ծերուկը – դանակով կտրատած են բազմոցը, բազկաթոռները, վարագոյրները. մէկ խօսքով ամէն ինչ: Ո՛չ, ո՛չ, Արամին պիտի չպատահէր նման բան: Ան պիտի դիմադրէր: Մորթուելիք ոչխար չէր ան: Անպայման պիտի դիմադրէր: Թէեւ ոչ ոք հարցուց Արամին իր զինուելուն պատճառը, որովհետեւ ոչ ոք գիտէր այդ, բայց եւ այնպէս ան քանիցս կրկնեց, նոյնիսկ փորձեց լուսադոյնս շարադրել իր «արդարացումը» – կը գործածէր այս բառը: Յաճախ կը շոյէր իր կազի ատրճանակը, որ նոյնքան պաղ էր եւ սարսափազդու ինչպէս իրական ատրճանակ մը: Կը շոյէր զայն իր գուրգուրանքով, ճիշդ Վայրի Արեւմուտքի քաուպօյներէն մէկուն պէս: Բայց հոս Վայրի Արեւմուտքը չէր: Հոս միայն Արեւմուտքն էր, իսկ զէնքը անհանդստացընող լուրերը կու գային Վայրի Արեւելքէն: Խուսափիլ կարելի չէր լուրերէն, ամէնուրեք էին անոնք: Կրնար խոյս տալ անոնցմէ, բայց Արամ ի վիճակի չէր, կը զգար լուրերուն քաշողական ուժը եւ կը հնազանդէր անոր: Զէր փախցներ ձայնասփիւռի հաղորդումները: Մերթ Ուաշինկթըն կը գտնուէր, մերթ Լոնտոն, մերթ Հայաստան եւ գրեթէ միշտ Սումգայիթ: Երբեմն չկարենալով նստիլ իր աթոռին վրայ ջղային վեր վար կը քալէր սենեակին մէջ, կէս ականջով մտիկ ընելով խօսնակին տուած մանրամասնութիւնները: Սումգայիթը շատ մօտ էր հիմա: Թերեւս քովի յարկաբաժինը կը գտնուէին Պապայեան եղբայրները, սեփական բռունցքներով կը պաշտպանէին իրենց եւ իրենց հարազատներուն կեանքը, կը հեռաձայնէին միլիցիային, որպէսզի գայ ան եւ օգնէ իրենց: Բայց միլիցիան չէր գար, չէր ուզեր գալ: Արամ անզօր ցասումով բռունցքները կը սեղմէր: Ինք օգնութեան պիտի հասնէր իր ատրճանակով, իր լախտով ու դաշոյնով: Եւ պիտի վանէր յարձակողները, որոնք վստահ էին թէ ի մօտոյ պիտի յօշոտէին այս անգէն, անպաշտպան մարդիկը: Գրեթէ մեռած կը սեպուէին անոնք, կենդանի դիակներ: Քաջալերուած իրենց բացարձակ գերազանցութենէն կը յարձակէին նոր եռանդով: Բայց հաշուի չէին առած Արամը: Կատարեալ անակնկալի պիտի մատնուէին, յանկարծ նշմարելով որ իրենք՝ յարձակողները իսկոյն վերածուած էին յարձակուածներու: Վախնալու կարգը պիտի գար իրենց եւ դունատ երեսով պիտի պայքարէին իրենց սեփական մորթը փրկելու համար: Արամ աւելի վերջը պիտի փութար դուրս, օգնելու համար այն ծերուկին, որ բանտարկուած իր ինքնաշարժին մէջ, սարսափահար կը նայէր այն երիտասարդներուն, որոնք ձեռքերնին երկաթէ բիրեր, կը խորտակէին իր կառքը, զինքը դուրս քաշելու եւ սպաննելու համար: Եւ կամ պիտի երթար վերի յարկերէն մէկը արգելք հանդիսանալու համար անոնց, որոնք անմեղ տղայ մը եւ իր մայրը կ'ուզէին պատուհանէն վար նետել, կարծես անոնք ըլլային ալիւրի պարկեր: Եւ գրեթէ նոյն պահուն վազնիվազ պիտի հասնէր երիտասարդի մը օգնութեան, որ կատղածներու խմբակի մը կողմէ պիտի հրկիզուէր: Արամ իր մարմինը ուժասպառ, աթոռին վրայ նետեց, գլուխը դրաւ սեղանին վրայ, գոցեց ձայնասփիւռը: Զէր կրնար դիմանալ այլեւս, անկարելի էր: Յաջորդ օրը օրաթերթերը ուսումնասիրելէ վերջ – շրջանէ մը ի վեր սկսած էր չորս օրաթերթեր գնել – խնամքով կտրեց Սումգայիթի դէպքերուն նուիրուած բոլոր գրութիւնները, դիզեց զանոնք միւս կտրօններուն վրայ: Թղթակիցներուն տուած մանրամասնութիւնները իրարմէ գրեթէ չէին տարբերեր, բայց եւ այնպէս Արամ յամառօրէն – իր ընկերը Քարլը պիտի ըսէր՝ մոլեռանդօրէն – կը ժողվէր զանոնք: Ի՞նչ կարեւորութիւն ունին քու ըսածներդ, Քարլ: Ի՞նչ կը հասկնաս դուն, որ կարենաս դատել: Անտարակոյս օրուան նիւթն էին Հայերը: Ապա ու Տիկին Համպախ ուրկէ ուր պիտի ըսէր հետեւեալը ամենայն լրջութեամբ. Այս ինչ սարսափելի բաներ կ'ընեն ձեր ազգակիցներուն, Պարոն Արամ: Մականունը մինչեւ հիմա չէր կրցած սորվիլ: Շատ դժուար է, կ'ըսէր ու ժպիտով մը կ'աւելցնէր. Ihr Name ist wahrich ein Zungerbrecher, Herr Aram ! Բայց կար ակներեւ յառաջդիմութիւն մը. այլեւս համոզուած էր որ Արամ Ռումանիայէն չէր գար: Ըսել է դուք Ռումանիայէն կու գաք, ըսած էր Տիկին Համպախ իրենց առաջին հանդիպման ատեն եւ այդ մնացած էր այդպէս մինչեւ վերջերս: Կարծես հասկցած ըլլալ կը թուէր թէ կայ տարբերութիւն մը Rumaenien-ի և Armenien-ի միջեւ: Այս մէկը բաւական սուղի ելաւ, խորհեցաւ Արամ:

Քարլը յաճախ կու գայ իր մօտը: Այսօր ալ հոս է: Նստած բազմոցին վրայ, աչքէ կ'անցընէ ձեռքի թուղթիկները: Գոհունակ ժպիտով մը «Ծունկի պիտի բերենք Թեքսաքօն», կ'ըսէ: Քարլը կենսոլորտի պահպան հրեշտակներէն մէկն է: Ներկայիս կը պայքարի Թեքսաքօ ընկերութեան դէմ, անոր պէնզինի կայաններէն մէկուն առջեւը թռուցիկներ բաժնելով: Նայէ տե՛ս, ինչպէս կը սպաննեն Հիւսիսային Ծովը իրենց փորալատերով, կ'ըսէ Քարլ եւ Արամին կ'երկարէ թռուցիկներէն մէկը: Կատարեալ մը պաշարեցինք կայանը, կ'աւելցնէ Քարլ, հազիւ քանի մը օր եւս դիմանան: Աչքերը կը փայլին: Արամ Պի – Պի – Սի-ին լուրերը ձայնագրելով զբաղած է: Ի՞նչ պիտի ընես այս ձայներիզները, երբեւիցէ պիտի գործածե՞ս զանոնք: Խնդրեմ, կը պատասխանէ Արամ ձեռքի կտրուկ շարժումով մը: Միշտ այսպէս է, պատասխան չես տար, չես խօսիր կամ բացատրեր: Առ կարդա, կ'ըսէ Արամ եւ Քարլին կ'երկարէ կտրօններու դէզ մը: Լաւ տղայ է Քարլը: Գիտէ թէ ով է յանցաւորը թթու անձրեւին, երկար երկար կրնայ պատմել օդի ապականման մասին, պարզապէս կ'ատէ հիւլէական կայանները, կը նախընտրէ հեծանիւ նստիլ, սատիկ կը յուզուի վայրագօրէն սպաննուող ծովաշուներու լուսանկարները տեսնելով, համոզուած է որ ճարտարարուեստը վախճանն է մարդկութեան եւ ինք պատրաստ է ամէն ինչ ընելու կասեցնելու համար այս գրեթէ անխուսափելի ընթացքը: Շատ բան գիտէ եւ նոյն ատեն ոչինչ: Ես ալ Սումգայիթի դէպքերով կը հետաքրքրուիմ, կը յուզուիմ, որովհետեւ ոճրագործութիւն է եղածը: Բայց դուն, կ'աւելցնէ ան, դուն որ այսքան ատենէ ի վեր հոս կ'ապրիս, գրեթէ միաձուլուած ես ձայնասփիւռով, ձայներիզներով, կտրօններով: Ինչո՞ւ: Եւ գլուխը կը ճօճէ ըմբռնել չկրցող մէկու մը պէս: Ի՞նչ լաւ որ չէ տեսած Արամին զէնքերը: Քանիցս պատմել տըւած է Կարապետին ծոռան, Վաղինակին թոռան, Աշոտին որդիին ինչպէս Գերմանիա եկած ըլլալը: Երբեմն անմեղ յամառութեամբ մը պարտադրած է որ խօսի քանի մը հայերէն բառ, զանոնք իսկոյն կրկնել փորձած եւ ձախողած: Շատ դժուար է: Ժպիտով մը ներողութիւն խնդրած –չես գիտեր ինչու– եւ աւելցուցած. քանի սերունդէ հեռու ես հայրենիքէդ եւ դեռ կը շարունակես խօսիլ մայրենիդ: Արամ Քարլին այս խօսքերը ըստ իր տրամադրութեան նկատած է կամ իբրեւ հաճոյախօսութիւն եւ կամ իբրեւ շատ նուրբ քննադատութիւն: Բընութեան օրէնքներուն դիմադրող կենդանի բրածոյ մը չէր ան, նոր երկրին պայմաններուն քայլ յարմարցնել չկրցող անճարակ մը: Համակերպիլ փորձած էր, բայց չէր յաջողած: Իրեն այնպէս թուած էր որ շուրջիններուն իր ջանքերը լուրջի չէին առած եւ –շատ կարեւոր էր այս կէտը իրեն համար– համոզուած էին որ ինչ որ ալ ընէ պիտի մնայ, կը մնայ օտարը: Լաւ, եթէ բրածոյ մըն էր, թող այդպէս ըլլար: Արամ կարիքը չէր զգար համակերպելով թաքցնել իր օտարութիւնը: Ան այնպէս էր, ինչպէս որ էր: Մնացեալը իր հոգը չէր: Ասոնք անգամ մը եւս միտքէն կ'անցնէին Պի – Պի – Սի-ին լուրերը ձայնագրելու ատեն, մինչ Քարլ թերթի կտրօնները բազմոցին մէկ անկիւնը դրած կը կարդար զանոնք ըստ կարգի, երբեմն հպանցիկ, երբեմն աւելի մանրամասնօրէն բայց միշտ լուռ: Մերթ գլուխը կը ճօճէր մէկու մը պէս, որ դժուարութիւն կ'ունենար տեսածին եւ կամ կարդացածին հաւատալու մէջ: Թէյը, ինչպէս միշտ այս անգամ ալ առանց շաքարի, մոռցած էր սեղանին մէկ անկիւնը: Աւելի վերջը, շատոնց վերջացած էին լուրերը եւ Արամ անգամ մը եւս մտիկ կ'ընէր զանոնք ձայներիզէն, այս հաշուեկշիռը օրուան սարսափին. Քարլ անձայն-անշշուկ սեղանին վրայ դրաւ թերթի կտրօնները: Բան մը պէտք չէ՞ ըսէր. ահաւոր է, սարսափելի է, այս ինչ վայրագութիւն է, Տէր Աստուած եւ կամ նման բաներ մը: Արամ յանկարծ ոտքի ելաւ ոստումով մը: Եկո՛ւր, ըսաւ հրամայական շեշտով մը Քարլին, երթանք հիւրասենեակ: Ծունկի եկած հեռատեսիլի գործիքին առջեւ, ջղային շարժումներով խուզարկեց փոքր դարանը, գտաւ իր փնտռած տեսերիզը, զայն քշեց գործիքին մէջ, կատուի մը ճկունութեամբ գնաց դէպի բազմոց, նստեցաւ անոր մէկ անկիւնը եւ ձեռքի վարժ շարժումով մը կոխեց կառավարիչ սարքի սեղմակներէն մէկուն վրայ: Խնդրեմ դիտէ, ըսաւ Քարլին, ձեռքը երկարելով դէպի հեռատեսիլի գործիքը: Ձայնը աւելի քնքուշ էր հիմա: Եւ յանկարծ Մոսկուա հասան, Հայոց դերեզմանատունը: Լեփլեցուն էր ան մարդոցմով: Գիրուկ մարդ մը հազիւ թէ կարենալով զսպել իր արցունքները –ան պարզապէս կը հեծկլտար– բաներ մը կը պատմէր ռուսերէնով: Իր աղջկան մասին կը խօսի, պոռաց Արամ: Ուրիշ տեսակ կարելի չէր հաղորդակցիլ Քարլին հետ: Գործիքին ձայնը մինչեւ վերջ բացած էր Արամ: Կը պատմէ թէ ինչպէս գտած է իր աղջիկը դիակատունը: Նոր ամուսնացած էր, կ'ըսէ, յղի էր, փորը ճեղքած էին, կ'ըսէ, փոքրիկն ալ յօշոտած: Աւելի չիտակը խօսնակն էր այս բոլորը ըսողը: Եւ Արամ, որ բառ մ'իսկ ռուսերէն չէր հասկնար, բառ առ բառ կը կրկնէր անոր ըսածները, կարծես Քարլ պէտք ունենար իր այս օգնութեան: Բայց մտիկ կ'ընէ՞ր ան: Ինչո՞ւ ականջները գոցած էր: Միթէ չա՞տ էր աղմուկը: Տեսարանը փոխուեցաւ: Ուրիշ տեղ մըն ենք հիմա, բացատրեց Արամ: Եւ պաստառին վրայ երեւցաւ քաղաք մը որ թերեւս առյաւէտ անծանօթ պիտի մնար իրեն եւ ուրիշներուն, եթէ հոն պատահած չըլլային այդ յայտնի «տխուր դէպքերը»: Իր բառերը չէին ասոնք, սումգայիթցիները իրենք կ'ըսէին ասոնք, իրենց կարգ մը ներկայացուցիչները: Միշտ համերաշխ եղած էին Հայերուն հետ, իսկ յարաբերութիւնները մէկ բառով եղբայրական: Իսկ եղածները, այդ տխուր դէպքերը, անոնք ափ մը խուլիկանի գործն էին: Արամ աթոռներէն մէկուն վրայ կռթնելով խեղդեց մարդոց ձայնը: Իրենց միայն շրթունքները շարժել մնացած էր: Գլուխը կը հանգչէր հիմա թէ աղմուկէն եւ թէ կեղծ եղբայրութեան արտայայտութիւններէն: Բացայայտ սուտը առնուազն ողջին գլխու ցաւ կը պատճառէր, իսկ ողջի՛ն: Յանկարծ զինուորներ երեւցան, սաղաւարտը գլուխնին անցուցած, մէկ ձեռքերնին վահան մը, միւսը մահակ մը, գնդակ չանցընող բաճկոնակ մը հագուած կը կենան խումբ մը երիտասարդներու շուրջ: Կարեւոր է սա, ըսաւ Արամ եւ վերստին ձայնը բացաւ գործիքին: Ասոնք են ոճրագործները, ըսաւ խօսնակը: Հազիւ քսան – քսաներկու տարեկան են անոնք, վախկոտ: Մէկ մասը գլուխը վար կախած է: Կ'ափսոսա՞ն իրենց արարքներուն վրայ: Խղճի խայթի նման բան մը կա՞յ իրենց մօտ: Յայտնի չէ: Բայց գոնէ գլուխնին վար կախած են: Մէջերնին մէկը կայ որ չըներ նոյնիսկ այդ: Առաջին կարգը կեցող մը, ձախէն չորրորդը: Ուղղակի կը նայի Արամին աչքերուն մէջ: Հպարտ է հայեացքը, նոյնիսկ ըմբոստ: Կը ծաղրէ կարծես: Միտքէն ի՞նչ կ'անցնի անոր, ի՞նչ կը խորհի սա պահուս: Արամ ժպիտի նման բան մը կը նշմարէ անոր երեսին վրայ: Խնդայ դուն, նայինք որքան ատեն ես: Իր աջ ձեռքին մէջ կը զգայ մետաղին պաղութիւնը: Ատրճանակն է: Ան գրեթէ ինքնաբերաբար դուրս կ'ելլէ գրպանէն, քաշելով Արամին աջ ձեռքը: Փողաբերանը կ'ուղղէ դէպի այդ լիրբ հայեացքով երիտասարդը: Եւ ան ի տես այս բոլորին կը շարունակէ ժպտիլ հեգնանքով: Զգանը կը քաշէ Արամին աջ ձեռքին ցուցամատը: Պայթում: Սեւ գոյն ծակ մը կ'երեւի երիտասարդին ճակտին վրայ, հոնկէ կը հոսի սեփ-սեւ արիւնը անոր: Եւ միշտ նոյն ժպիտը շրթներուն վրայ, կը տապալի, կ'անհետանայ: Վերջացաւ, ըսաւ Արամ խորունկ շունչ մը քաշելով: Շատ յոգնած եմ գիտես, պատասխանեց Քարլ ու դժուարութեամբ ոտքի ելաւ: Դուն վաղը պիտի գա՞ս: Դուռը հասած էին: Վաղը՞, ըսաւ Արամ զայն բանալով: Այո վաղը: Մոռցա՞ր, մենք մեր յոյսի ծառը պիտի տնկենք: Եւ գիտե՞ս ուր. ճիշդ խորհրդարանին դիմացը, որպէսզի տեսնեն թէ մենք անտարբեր չենք մեռնող անտառներուն հանդէպ: Դուրսն էր հիմա, աստիճանավանդակը: Ըսէ նայիմ հիմա, պիտի գա՞ս: Թօթափած էր յոգնութիւնը: Այո, այո, պատասխանեց Արամ, յոյսի ծառը, մեռնող անտառները, եւ գոցեց դուռը: Անկողին պէտք է երթար: Միտքը ինկաւ նամակը, որ անպայման պէտք է գրէր: Յատուկ ճիգ մը թափելով նստաւ գրասեղանին առջեւ եւ սկսաւ գրել. Սիրելի մայրիկս, սիրելի հայրիկս, ձեր վերջին նամակը ստացայ: Ուրախ եմ որ դուք ողջ – առողջ էք: Ես ալ փառք Աստուծոյ լաւ եմ, ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ: Գալով...:

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 4

MARDI
4 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64-Դ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.049 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.049

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«ՉՀԱՆԴՈՒՐԺԵԼ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՑՈՅՑԵՐՈՒՆ» Կ'ԸՍԷ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԵԿԱՎԱՐԸ

ԲԱՅՑ՝ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ԶԱՐԳԱՆԱՆ ՎՐԱՍՏԱՆ

20 վայրկեան տեւող անակնկալ ելոյթ մը ունեցաւ Մ. Կորպաչով Շաբաթ իրիկուան խորհրդային հեռատեսիլ — ձայնասփիւռէն եւ շատ խիստ ոճ մը գործածեց ազգամիջեան միջադէպերու մասին, ազդարարութիւն ալ կարդալով եւ նոյնիսկ՝ սպառնալով: Կորպաչովի համար, կացութիւնը այնպէս է որ. — «Եթէ չգիտակցինք թէ ինչ հսկայ վտանգ կը ներկայացնեն այս երեւոյթները, եթէ անոնք ծաւալին, խառնաշփոթութիւնը մեզի կը սպասէ: ... Ներկայ սերունդը եւ մեր շառաւիղը պիտի անիծեն անոնք որոնք հող մղեցին եւ անոնք որոնք չզգուշացուցին ատենին, վտանգուցին խենթութիւնը: Որպէս նախագահ Գերագոյն Խորհուրդի, պարտաւորութիւնս կը սեպեմ զգուշացնել ազգամիջեան յարաբերութեանց աճող վըտանգին փաստարկման դէմ եւ անկէ բխող հետեւանքներուն՝ ընկերութեան համար, ամէն մէկ ընտանիքի համար, ամէն մէկ մարդու համար: Ոչ ոք պէտք է հանդուրժէ ցոյցերուն, ինչ ալ ըլլայ անոնց ձեւը: Կարելի չէ հանդուրժել անոնց որոնք կ'ուզեն օգտուիլ ազգամիջեան բախումներէ, շահագործման նպատակով, նոյնիսկ ոճրային նպատակներով: Կրակին հետ խաղալ է: Պէտք է վերջ տանք նման զարգացումներու եւ պէտք չէ ... տանք, ձեռք առնելով ըստ օրէնքներու պարտադրանքներուն եւ մարդոց կենսական շահերուն, վճռական միջոցներ ընդդէմ անոնց որոնք ազգամիջեան բախումներ կը պատճառեն, որոնք կոչ կ'ընեն վերագծելու սահմանները, արտաքսելու ազգային փոքրամասնութիւնները»:

Կորպաչով չուրանար որ այս ամբողջը անցեալի սխալներու հետեւանք է. — «Սըխալ մըն էր փորձել նոյն հալոցին մէջ ձուլել տարբեր խմբակներ, մինչ, ընդհակառակն, ազգային գիտակցութիւնը կը զարգանար: Այսօր, վերջին տասնամեակներու անօրինականութեան, ժողովուրդներու տեղահանութեան եւ ցեղային փոքր խումբերու շահերու անգիտակցութեան պտուղը կը քաղենք: Առանկա չէր կրնար հետքեր չձգել»: Կորպաչով բոլորն ալ կը զգուշացնէ, նաեւ Պալթեանը, որոնք տնտեսական անկախութեան ձգտումներ ունին. — «Հարկ է հաստատել որ տնտեսական ինքնավարութեան եւ մշակութային կղզիացման կոչերը խոտոր կը համեմատին ընկերութեան իւրաքանչիւր ժողովուրդի շահերուն հետ: Եթէ այդ ծրագրերը իրականանան, մեծ քայլ մը կ'ընենք դէպի ետ, մեզմէ ամէն մէկը կը վնասէ այն հսկայ կորուստներէն, բարոյական թէ նիւթական, զորս կը կրենք»:

Լուծումը հիմնուած է չորս սկզբունքներու վրայ. — Ա) յարգանք ընկերվարական հիմնական սկզբունքին, ճշդուած կուսակցութեան 19-րդ համաժողովին: Ամէն մարդ, ինչ ալ ըլլայ իր ազգութիւնը, պէտք է ինքզինքն զգայ երկրին ամէն կողմը հաւասար իրաւունքներով քաղաքացի: Բ) Որպէսզի ամէն ազգ, ամէն ժողովուրդ ինքզինքը ապահով զգայ իր տան մէջ, իր հողին վրայ, հարկ է անհրաժեշտ պայմանները ստեղծել տնտեսական եւ ընկերային յառաջդիմութեան, լեզուին եւ մշակոյթին ազատ զարգացման համար: Գ) Հակառակ բոլոր սխալներուն, բացայայտ անհեթեթութիւններուն, որոնք կը պահանջեն կացութեան բարելաւում մը, իրողութիւն է որ բոլոր Հանրապետութիւնները եւ շրջանները սերտօրէն իրարու կապուած են: Կարելի չէ բարելաւում փնտռել քանդելով ինչ որ ստեղծուած է: Հարկ է իրագործել այն սկզբունքները զորս Լենին դրած է խորհրդային Հանրապետութեանց Միութեան հիման վրայ: Դ) Պէտք է գործել պատասխանատուութեամբ եւ կոչ ըրած է, այդ ուղղութեամբ, ոչ միայն համայնավարներուն, կոմսոմոլներուն, այլեւ մանաւանդ՝ մտաւորականներուն, գիտուններուն, մշակոյթի բոլոր գործիչներուն:

Պարզ է որ Կորպաչով գիտակից է թէ կացութիւնը ծանր է, կը թուի որ կարգ մը Հանրապետութիւններ հրաբուխի վըրայ են: 3000 ոստիկան եւ «յատուկ ուժեր»ու զինուոր կը ղրկուի Վրաստան, բայց հարցերը այդ ձեւով չեն լուծուիր այլեւս: Բախումներ եղած են Մառնէուլի, Բոլնիսի եւ Դմանիսի Ազերիներու եւ Վրացիներու միջեւ: Ոչ ոք կրնայ անգիտանալ, թէ նոյնիսկ եթէ անկեղծ է (ինչ որ դեռ փաստուած չէ) Կորպաչով չի կրնար յաջողիլ նման մթնոլորտի մը մէջ, երբ մանաւանդ տնտեսութիւնը անդունդին եզրն է: Այդ իսկ պատճառով է որ Կորպաչով ահազանգ կը հնչեցնէ:

Քոթիտիէն տը Փարի, Երկուշաբթի առտու (Յուլիս 3) այս լուրին կապակցութեամբ այլ տեղեկութիւն մը կու տայ: Խորհ. Միութեան համայնավար կուսակցութեան քաղաքական բիւրօն նիստ գումարած է Հինգշաբթի իրիկուն, խօսած է Լ. Ղարաբաղի կացութեան մասին (թերթը կը ճշդէ որ լուրին հեղինակն է՝ համայնավար լաւատեղեակ աղբիւր մը), բայց չէ ընդառաջած Հայերու ակնկալած որոշումին՝ անջատուիլ Ազրպէջանէն: Ըստ նոյն աղբիւրին Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններ տեղւոյն վրայ պիտի երթան քանի մը օրէն: Բոլոր հարցերը, կ'աւելցնէ Կորպաչով, պիտի լուծուին քաղաքական բարեփոխման ընթացքին, յիշեցնելով թէ կեդր. կոմիտէի լիակատար նիստ մը տեղի պիտի ունենայ, նուիրուած ազգութեանց. պաշտօնական բանբերի մը համաձայն, այդ նիստը տեղի կ'ունենայ Օգոստոսին (նախապէս՝ Յուլիսի վերջ ըսուած էր):

⁂

Կորպաչով Փարիզ կը ժամանէ Երեքշաբթի օր: Կը մնայ 3 օր. 21 համաձայնագրեր նախատեսուած են: Հինգշաբթի օր Սթրազպուրկ կ'երթայ, ուր ելոյթ պիտի ունենայ Եւրոպայի Խորհուրդին առջեւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԴՐԷՅ ԳՐՈՄԻԿՕ, որ 25 տարի վարեց Խորհ. Միութեան արտաքին քաղաքականութիւնը, հուսկ, կարճ շրջան մը գրաւեց նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի պըրեզիտիումի նախագահի աթոռը (այլ խօսքով՝ Խորհ. Միութեան նախագահութիւնը), մեռաւ Կիրակի օր, Յուլիս 2-ին: Ծնած էր 1909-ին:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, համեմատական հան-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԷՆ ԹԵԼԱԴՐՈՒԱԾԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Յունիս 23 - 24 - 25-ի նստաշրջանին, կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեան իր ճառին մէջ արտայայտուած է Հայաստանի առօրեան զբաղեցնող երեք գլխաւոր հարցերու մասին. Ղարաբաղը, երկրաշարժին հետեւանքները դարմանելու գործը ու երկրին բնապահպան հարցերը:

Ղարաբաղի հարցին մասին խօսելով, ան յստակ դիրք կը ճշդէ. իր արտայայտութեան մէջ տեղ չունին «բարի դըրացնութեան», «եղբայրութեան», «ազգամիջեան բարւոք յարաբերութիւններ»ու նման մաշած կաղապարներ, որոնք այնքան յաճախադէպ ներկաները կ'ըլլային նման ելոյթներու. Ս. Յարութիւնեան կ'ըսէ. «Մեր դիրքորոշումն այն է, որ հէնց մարզի բնակչութիւնն ինքը, հանրաքուէի միջոցով, կամքի ազատ արտայայտութեամբ վճռի իր բախտը: Մենք թէ՛ համագումարի ամպիոնից եւ թէ յետագայում այն համոզմունքն ենք յայտնել որ Լեռնային Ղարաբաղում պէտք է վերականգնել կուսակցական ու խորհրդային ղեկավար մարմինների պաշտօնները: Իսկ յատուկ կառավարման կոմիտէն օժտել այնպիսի իրաւունքներով որ ի վիճակի լինի ապահովել մարզի լիիրաւ ինքնուրոյնութիւնը եւ ենթակայութիւնը՝ կենտրոնին»:

Ամիսներու յուզումէն, զայրոյթէն, յուսախաբութիւններէն ետք գոնէ փոքր չափով մխիթարական չունչ մը կը բերեն Ս. Յարութիւնեանի աղէտին հետեւանքներուն առընչուող խօսքերը. «երկրաշարժից տուժած 170 արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններից 120-ը ներկայումս արդէն ամբողջութեամբ կամ մասնակիօրէն գործում եւ արտադրանք են թողարկում: Հիմնականում վերականգնուած է աղէտի գօտու սննդի ձեռնարկութիւնների, բընակչութեան կենցաղի բնականոն պայմանների ապահովման միւս կէտերի գործունէութիւնը: Գիւղում վերականգնւում են անասնապահական շէնքերը, ոռոգման ցանցը: Աղէտի շրջաններում հիմնականում յաջողութեամբ են աւարտուել գարնան գիւղատնտեսական աշխատանքները, ոտքի են կանգնում տնտեսութիւնները:

Աշխատանք է տարւում արտասահմանեան երկրների, ֆիրմաների ու կազմակերպութիւնների կողմից ցուցաբերուող օգնութիւնը խելամիտ օգտագործելու ուղղութեամբ:

Մեծ թւով ընտանիքներ ցանկանում են իրենց ուժերով կառուցել անհատական բնակարաններ: Նրանց արդէն վճարուած է մօտ 400 միլիոն ռուբլու փոխհատուցում: Միութենական կառավարութեան յատուկ որոշմամբ աւելացել են վարկերի չափերը, որոնց մի մասը տրըւում է զեղչով: Արդէն սկսուած է չորս հազար անհատական տների շինարարութիւնը: Նոր տուն կառուցողների թիւն օրէցօր աւելանում է»:

Այս մասին խօսելու ընթացքին Ս. Յարութիւնեան կ'անդրադառնայ նաեւ օժանդակութեան կարօտ այլ գանգուածի մը, որուն եւս դառնութիւններու լայն բաժին մը վիճակուեցաւ Հայաստանի մէջ, առանց երկրաշարժի...: Գաղթականներու բազմութիւնն է ան, որուն տուն – տեղ լքել տուող դըրդապատճառները այսօր ծանօթ են ոչ միայն մեզի. այս մասին Ս. Յարութիւնեան կ'ըսէ. «Մեզ յաջողուեց միութենական կառավարութեան միջոցով սկզբունքօրէն լուծել մըշտական բնակութեան վայրերը հարկադրաբար թողած հայ ազգաբնակչութեան աշխատանքի, տեղաւորման, բնակարանների յատկացման ու փոխանակութեան, անհատական տների շինարարութեան, այդ նպատակով հողամասերի ու վարկերի յատկացման եւ այլ կարգի օժանդակութիւն ցոյց տալու բազմաթիւ հարցեր: Միութենական կառավարութիւնը մշակել է նրանց կրած նիւթական վնասի փոխհատուցման կարգը: Հանրապետութեան նախարարների խորհուրդում փախըստականների հարցերով զբաղուող յատուկ վարչութիւն է ստեղծւում»:

Կարելի չէ առանց սփոփանքի հասաչի մը կարդալ այս որոշումները, յատկապէս անոնց համար, որոնք ձմեռուան արեւուն տակ Երեւանի գլխաւոր հրապարակին մէկ անկիւնը առաւօտ մը տեսած էին անտեսանելի բեռան մը տակ տակ կքած, օրերու մօրուքը դէմքին մարդոց բազմութիւն մը: «Ազրպէջանցի գաղթականներ են, հոս կը համախմբուին, որոշելու համար թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնեն, կառավարութեան դիրենք վերադարձնելու մղելու ջանքերուն դէմ» եղած էր անոնց մասին տրուած բացատրութիւնը:

Ցաւագարի մը դարմանին առթած ուրախութիւնը կը բերեն նաեւ Ս. Յարութիւնեանի հետեւեալ հաստատումները. «Մեծ ուշադրութիւն է նուիրւում Հայոց լեզուի գործառութեան յետագայ բարելաւման ու համակողմանի կիրառութեան միջոցառումներին: Այդ ուղղութեամբ ձեռնարկուող քայլերը կոչուած են իրաւականօրէն ամրապնդելու Հայոց լեզուի դերը պետական ու գիտական գործավարութեան մէջ»:

«Հայաստանի կեդր. կոմիտէն այսուհետեւ եւս հետեւողականօրէն շարունակելու է աշխատանքը հայ ժողովրդի պատմութեան փակ էջերի բացայայտման, մեր ժողովրդի աշխարհով մէկ ցրուած զանգուածները խորհ. Հայաստանի շուրջ համախմբելու ուղղութեամբ»:

Շատ յայտնած խոստովանութիւն մըն է վերջապէս այն որ յատկապէս կը վերաբերի մեզի, Հայութեան սփիւռքի թեւին. «Գաղտնիք չէ որ տարիներ շարունակ Սփիւռքի հետ մեր յարաբերութիւններին զուտ քաղաքական երանգ է տրուել. ցաւօք, մեր կապերը դեռեւս մշակոյթի բնագաւառի առանձին շփումներից ու տուրիստական շրջագայութիւններից այն կողմ չեն անցել: Մենք պէտք է վեր բարձրանանք այդ աստիճանից: ...Խորհրդային Հայաստանը լիարժէքօրէն պէտք է դառնայ մայր հայրենիք՝ իր բոլոր տարագիր զաւակների համար»,

Խոստովանութիւն՝ որուն անկեղծութիւնը գոհունակութիւն կը պատճառէ Սփիւռքահայուն, որ նաեւ կը սպասէ այդ անկեղծութեան թելադրուած յետագայ գործին, որպէսզի այսօրուան գոհունակութիւնը փոխակերպուի ուրախութեան:

ԳԱՌԶՈՒ

Կիրակի իրիկուն, Յուլիս 2, ժամը 20-ի լրատուութեան ընթացքին, Անթէն 2, բաւական երկար անդրադարձաւ Գառզուի եւ անոր տուած հսկայ աշխատանքին Մանոսքի եկեղեցիին համար: Մեկնաբան խօսնակը հիացումով կ'արտայայտուէր այս մեծ վարպետին մասին, որ մինչ նոյն եռանդով եւ այս անգամ ալ՝ յայտնութեան իր իւրայատուկ մօտեցումով կը նկարազարդէ եկեղեցի մը, ամբողջ աշխարհ մը ներկայացնելով եւ անոր տալով լաւատեսութեան բխած պատկեր մը, չմոռցնելու համար նաեւ՝ ապագան:

ՎԱՌՕԴԻ ՏԱԿԱՌԻ ՎՐԱՅ...

Քաղաքական, ընկերային կեանքի բերբաշխիւ փոփոխութիւններուն, նորութիւններու եւ ապա երկրաշարժի պատուհասին ստեղծած յարաշարժ առօրեային մէջ, քիչ մը մէկդի մնացած ըլլալ կը թուի բնապահական հարցը: Վերջերս Սեւանի փրկութեան մասին տրուած որոշումներ փակագիծ մը հանդիսացան բազմազան երեւակներով այս հարցին մէջ: Իսկ բազմութիւնները, որոնք հարիւր հազարներով կը խմբուէին երէկ Երեւանի Թատերական հրապարակին, ու այսօր՝ Մատենադարանի բարձրաւանդակին վրայ, թերեւս մոռցած են թէ ցոյցերու, հաւաքներու այս յորձանքը սկըսաւ 1987 Հոկտեմբերին, հազար – հազար հինգ հարիւր հոգինոց համախըմբումով մը որ բողոք կը յայտնէր Երեւանի բնապահական կացութեան դէմ:

Հարցը ու անոր սուր բնոյթը կրկին այժմէականացած են նոր պատահարով մը, որ Կաուչուկ – 1-ի փակումէն ետքն ալ ուշադրութիւնները կը դարձնէ քլորոփրենով ապականուած Երեւանի օդին, անկէ բխած չարիքին:

Մայիս 11-ի «Երեկոյեան Երեւան» *թերթին մէջ Միհր Ստեփանեան վերոյիշեալ խորագիրով կը գրէ բնապահական ապականութեան ու դայն աւելի եւս չեչտող անփոյթ ու անպատասխանատու ընթացքներու մասին: Ան նախ մանրամասն կը յիշէ 1950-ական թուականներու գիտական հպարտաբեր նորութիւնը, որ արուեստական կաուչուկի պատրաստութիւնն էր, Երեւանի մէջ: Յաճախ կը գրուէր այս մասին, իսկ գործարանը օրէ օր կը ծաւալէր իր գոյութիւնը, ամբողջ երկրին կաուչուկ հայթայթելով ու թունաւորելով Երեւանցիները: Առաջին երեւոյթին նուիրուած էջերուն քանակին կատարելապէս կը համապատասխանէր երկրորդին մասին պահուած լռութիւնը:*

Ապրիլ ութին պատահածը որ վերոյիշեալ յօդուածը կը թելադրէ Մ. Ստեփանեանի, հետեւեալն է. – «Սարեանի անուան թիւ 86 դպրոցի 6-րդ եւ 10-րդ դասարանների աշակերտներն առաւօտեան դուրս էին եկել ծառատունկի: Աշխատանքի ընթացքում յանկարծ երեխաների ինքնազգացողութիւնը վատացաւ գլխապտոյտ, սրտխառնոց, շնչահեղձութիւն, գլխացաւ, արցունքահոսութիւն...: Բըժիշկ լինել պէտք չէր՝ հասկանալու համար, թէ ինչ է տեղի ունենում շրջապատում ... Չէ՞ որ դպրոցը գտնւում է քիմիական ձեռնարկութեան պաշտպանիչ գօտում»:

Հիւանդանոց փոխադրուած աշակերտներու ախտորոշումը չուտով կը կատարուի. կաղի թունաւորում...:

Երեւանի առողջապահէն Ա. Գրիգորեան, թունաւորումի այս դէպքին առթիւ կը գրէ. – «մեր կատարած հետազօտութիւնները ցոյց տուեցին որ առաւօտեան ժամը 9.45-ին քաղաքի առողջականյանի շէնքի բակից վերցրած օդի նմոյշում քըլորոփրէնի քանակը օրինաչափը գերազանցել է 9.5 անգամ: Ժամը 9.50-ին նոյն տեղից վերցուած օդի նմոյշում քլորոփրէնի քանակը օրինաչափը գերազանցել է աւելի քան 10 անգամ...»:

Աշակերտներու հիւանդանոց փոխադրուելէն ետք բացուած քննութենէն յայտնի կ'ըլլայ որ քլորոփրէնի արտադրութեան աշտարակին վրայ բացուած անցքերէ անընդհատ մթնոլորտ կը ծորէին քիմիական կազեր, գոլորշիներ: Սակայն «արտադրամասի հերթափոխի յանձնման եւ ընդունման գրանցումների մատեանում վթարի առաջացման եւ վերացման մասին գրանցումներ չեն արուել»:

Ու ինչպէս կ'ըսէ Միհր Ստեփանեան, «խօսքը միայն այն մասին չէ, թէ կաուչուկի արտադրութիւնը վտանգաւոր է, այլ նաեւ այն մասին որ այդ պայմաններում անգամ ձեռնարկութիւնում յանցաւոր անտարբերութիւն է տիրում թէքնիքի եւ թէքնոլոժիի անվտանգութեան պահպանութեան գործում»:

Ինչպէս կ'երեւի, վերակառուցում ու հրապարակայնութիւն, խոչընդոտի կը բախին ամէնէն աւելի հոն, ուր տնտեսական մարզը կը բացուի իր բազմաթիւ անլուծելիներով. այո՛, երկրին կաուչուկ պէտք է, սակայն նոյնիսկ ի գին մարդոց թունաւորումի՞ն: Ո՞ւր մնացին հապա «մարդը ամէնէն թանկագին դրամագլուխն է» ի նման լոզունգներ...: Բընապահական հարցը հիմնապէս պիտի չլուծուի այնքան ատեն որ տնտեսական հրամայականներ հետեւեալ տողերը գըրել կուտան Միհր Ստեփանեաններու. «նստել ենք վառօդով լի տակառի վրայ, իսկ մի փոքր հեռու կրակին ենք տուել տակառին միացած պատրոյգի միւս ծայրը...»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

ԽՄԲ. – Յունիս 27-ի մեր թիւով, հաղորդած էինք որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը ճանչցած է նորաստեղծ «Հայոց Համազգային Շարժումը» (Յունիս 23ին հրատարակած էինք «Հնչակագիր»ը), որու մաս կը կազմեն եւ կրնան կազմել այն միութիւնները որոնք համաձայն են այն ծրագրին, զոր Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէն հրապարակած էր, 1988 Օգոստոսին: Ստորեւ այդ ծրագիրը.–

Պատմական ներկայ ժամանակաշրջանում հայ ժողովուրդը անդամն է ժողովուրդների մի Դաշնակցութեան, որը հռչակուել է որպէս սովետէն Հանրապետութիւնների կամաւոր Միութիւն՝ հիմնուած ազգերի ինքնորոշման սկզբունքի վրայ: Միութեան կենտրոնական իշխանութիւնը պարտաւորուած է իր ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մէջ արտայայտել ու պաշտպանել բազմազգ Պետութեան բոլոր ազգերի եւ Հանրապետութիւնների իրաւունքները:

Ղարաբաղեան շարժումը, որն ունի իր նախապատմութիւնը եւ որին 1988-ի Փետրուարից մասնակցում է ողջ հայ ժողովուրդը, գոյացել է Արցախի Հայութեան ինքնորոշման բնական եւ արդար իրաւունքի իրագործման նպատակով, իրաւունք, որը ոտնահարուել է 1921 թուականին:

Նպատակ ունենալով Արցախի եւ Հայաստանի վերամիաւորումը՝ Ղարաբաղեան շարժումը բնական եղանակով իր մէջ ընդգրկեց հայ ժողովրդի ճակատագրի հետ կապուած բոլոր գլխաւոր հարցերը, որոնք գուցէ եւ առաջին հայեացքից անմիջականօրէն առնչուած չթուան Արցախեան խնդրին: Որեւէ առանձին կենսական հարց լուծելու անհրաժեշտ պայմանը ժողովրդի զարթօնքն է, նրա ուժերի լիակատար համախմբումը: Ամէն խընդիր չէ, որ կարող է արթնացնել ժողովրդին, ազգը միաւորել մի այնպիսի միասնական գաղափարի շուրջ, ինչպիսին հանդիսացաւ Արցախի վերամիաւորման հարցը: Զարթօնք ապրող ազգն արդէն սկսում է աւելի սուր զգալ նաեւ իր միւս չլուծուած խնդիրների ցաւը, հասկանալ, որ այդ բոլոր խնդիրները կազմում են մէկ շղթայ, եւ դրանցից իւրաքանչիւրի լուծումը պայման է ստեղծում առաջխաղացում կատարելու միւս խնդիրների լուծման ուղղութեամբ:

Շարժման ընթացքում առաջ քաշուած խնդիրներից իւրաքանչիւրը սերտօրէն կապուած է մեր ժողովրդի գոյատեւման հետ: Դրանց մի մասը առաջադրուել է դեռեւս մինչեւ փետրուարեան օրերը, իսկ երբ շարժումն ստացաւ հսկայական ծաւալ եւ խորութիւն, այդ խնդիրները բնականօրէն միահիւսուեցին Ղարաբաղեան շարժմանը: Վերջինս, աճելով, դուրս եկաւ իր առջեւ դրուած խնդրի լուծման շրջանակներից, բայց միշտ անշեղօրէն պահպանեց հիմնական ուղղութիւնը՝ Արցախի վերամիաւորումը Հայաստանի հետ, դառնալով իսկապէս համազգային շարժում ինչպէս ներգրաւած մասնակիցների քանակով, այնպէս էլ առաջ քաշուած խնդիրների բազմազանութեամբ:

Շարժման շրջանակների լայնացումը, նրանում նորանոր խնդիրների ընդգըրկումը, ինչպէս եւ բազմաթիւ մարդկանց գործուն մասնակցութիւն ունենալու պատրաստակամութիւնը մեզ բերել են այն համոզման, որ անհրաժեշտ է շարժմանը տալ կազմակերպական աւելի յստակ ձեւ: Այդ նպատակով Ղարաբաղեան շարժման Հայաստանի կոմիտէն ձեռնարկում է Հայոց Համազգային Շարժում կազմակերպութեան ստեղծմանը, զուգահեռաբար, մինչեւ Հայաստանի եւ Արցախի վերամիաւորումը, պահպանելով նախկին՝ Ղարաբաղեան շարժում անունը:

Մինչ կառուցուածքային հարցերին անդրադառնալը, ձեւակերպենք մեր շարժման սկզբունքները, որոնք բխում են հայ ժողովրդի պատմական փորձից եւ առաւել խորութեամբ գիտակցուեցին վերջին վեց ամիսների իրադարձութիւնների ընթացքում: Ներկայացնենք նաեւ Հայոց Համազգային Շարժման (ՀՀՇ) նպատակները եւ դրանց իրականացման համար առաջարկուող գործելակերպը:

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

1.– Անժխտելի է, որ Հայերը, ինչպէս եւ ամէն մի ազգ, լաւագոյն ձեւով կարող են դրսեւորել իրենց ընդունակութիւնները եւ նպաստել համաշխարհային քաղաքակրթութեան զարգացմանը՝ ապրելով ազատ ժողովրդավարութեան պայմաններում, առանց արտաքին ճնշման, ինքնուրոյն որոշելով իրենց քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական եւ մշակութային կեանքի ձեւերը: Անվիճելի է նաեւ, որ միայն այդպիսի պայմաններում է հնարաւոր պահպանել իւրաքանչիւր անհատի՝ ի ծնէ տրուած իրաւունքները, որոնցից կարեւորագոյններն են՝ կեանքի ապահովութիւնը, անձնական ազատութիւնը եւ երջանկութեան ձգտումը:

2.– Պետական կազմաւորման Գերագոյն իշխանութիւնը ժողովրդի կամքն է՝ արտայայտուած համաժողովրդական հանրաքուէներով կամ ազատ ընտրութիւններով ստեղծուած ներկայացուցչական խորհրդարանի վճիռներով:

Ժողովրդի կամքի նկատմամբ գործադրուած ցանկացած բռնութիւն միջազգային նորմերով սահմանուած նրա ինքնորոշման իրաւունքի խախտում է:

3.– Մեր ազգի գոյատեւման կարեւորագոյն երաշխիքը Հայոց լեզուն է, որը հաղորդակցութեան միջոց լինելուց բացի մտածելակերպ է, մշակոյթ եւ քաղաքականութիւն:

4.– Հայ ժողովուրդն իր ազգային ծրագրերն իրագործելիս պէտք է ապաւինի իր ուժերին, յոյս չդնի ուրիշի հովանաւորութեան վրայ: Ամէն մի հակառակ պնդում ժխտւում է պատմական փորձով եւ ծառայում է մեր ժողովրդին հոգեկան ստրկութեան մէջ պահելու գործին: Ստրկամտութեան արտայայտութիւն է նաեւ այն մտայնութիւնը, ըստ որի ազգն ունի մշտական բարեկամ եւ մշտական թշնամի:

5.– Մենք մերժում ենք անբարոյական եւ մեր ազգի համար անպտուղ այն քաղաքականութիւնը, որը մի կողմից, իբրեւ «դիւանագիտութիւն», ենթադրում է հաւատարմութեան անտեղի հաւաստիացումներ եւ համաժողովրդական քըծնանք այլ ժողովրդի նկատմամբ, միւս կողմից՝ պահանջում է թշնամութիւն քարոզել ուրիշ ժողովուրդների կամ կրօնների դէմ:

6.– Մեր շարժումն ուղղուած չէ որեւէ ժողովրդի դէմ: Մեր սկզբունքն է՝ խաղաղ ու համերաշխ ապրել հարեւան բոլոր ժողովուրդների հետ: Բայց մենք համոզուած ենք, որ խաղաղութիւնը եւ համերաշխութիւնը ամուր են լինում միայն այն դէպքում, երբ հիմնւում են արդարութեան վրայ, երբ չեն ոտնահարւում որեւէ ժողովրդի իրաւունքները:

7.– Ներկայումս ժողովուրդների փոխյարաբերութիւններում ազգային եւ պետական շահերը շատ աւելի մեծ դեր են խաղում, քան կրօնական ընդհանրութիւններն ու տարբերութիւնները: Սրբազան պատերազմների ժամանակաշրջանը վաղուց անցել է: Կորցրել են իրենց քաղաքական ուժը նաեւ այն գաղափարախօսութիւնները, որոնց նպատակն էր մէկ պետութեան մէջ միաւորել միեւնոյն ծագումն ունեցող ժողովուրդներին (պանթուրքիզմ, արաբական միասնութիւն, պանսլաւիզմ եւ այլն), քանի որ այժմ միջպետական յարաբերութիւններում նըկատելի է ոչ թէ էթնիկական կամ կրօնական ընդհանրութիւնների, այլ տնտեսական, գաղափարախօսական եւ ռազմական շահերի գիտակցումը:

8.– Ժողովրդի պատմութեան մէջ արտաքին գործօններն, անշուշտ, կարեւոր դեր են խաղում, բայց վտանգաւոր է, երբ ժողովուրդն իր յաջողութիւնների ու անյաջողութիւնների պատճառը միայն իրենից դուրս է որոնում: Դա կազմալուծում է նրան եւ տանում ազգային ինքնավերացման: Անբարենպաստ պայմանները, արտաքին ճնշումը ժողովրդին կարող են ստիպել դիմելու նահանջի, բայց այն ազգերը, որոնք իրենց մէջ ապագայի նկատմամբ հաւատ, բարոյական ու հոգեկան ուժ են պահպանում եւ դրանք դրսեւորում վճռական պահերին, ոչ միայն ապահովում են իրենց ազգային գոյութիւնը, այլեւ հասնում են իրենց իղձերի իրականացմանը:

9.– Մենք համերաշխ ենք բոլոր այն շարժումների հետ, որոնք հիմնուած են ինքնորոշման, ժողովրդավարութեան եւ սոցիալական արդարութեան սկզբունքների վրայ: Մենք մերժում ենք ազգային խտրականութեան եւ ազգայնամոլութեան բոլոր դրսեւորումները:

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՄՕՏԱԿԱՅ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

Մեր շարժման առաջնահերթ նպատակը եղել է եւ մնում է Արցախի եւ Հայաստանի վերամիաւորումը, որի իրականացումը սերտօրէն կապուած է հայ ժողովրդի միւս չլուծուած կենսական խնդիրների հետ: Այդ պատճառով Հայոց Համազգային Շարժումը, որպէս մօտակայ ծրագիր, հրատապ է համարում նաեւ հետեւեալ նպատակների իրագործումը, որոնցից ամէն մէկն, առանձին վերցըրած, կարեւոր նշանակութիւն ունի հայ ժողովրդի գոյատեւման եւ նրա դարաւոր իղձերի իրականացման համար:

1.– Ընդլայնել մեր Հանրապետութեան սուվերէնութիւնը, իրականացնելով հետեւեալ անհրաժեշտ միջոցառումները.

— Տնտհաշուարկի եւ ինքնաֆինանսաւորման միջոցով ապահովել Հանրապետութեան տնտեսական ինքնուրոյնութիւնը,

— Վերականգնել հայկական ազգային զօրամիաւորումները,

— Հիմնուելով ՍՍՀՄ Սահմանադրութեան 80-րդ յօդուածի վրայ, դիւանագիտական կապեր հաստատել եւ հիւպատոսութիւններ փոխանակել այն երկրների հետ, որտեղ կան սփիւռքահայութեան խոշոր կենտրոններ:

2.– Նպաստել ժողովրդավարութեան ամրապնդմանը եւ խորացմանը մեր երկրում, ելնելով ժողովրդի շահերից եւ գիտակցելով, որ միայն ժողովրդավարութեան պայմաններում է հնարաւոր լուծել այն խնդիրները, որոնք դրուած են Հայոց Համազգային Շարժման առջեւ:

3.– Խստօրէն կիրառել Հայկական ՍՍՀ Սահմանադրութեան՝ Հանրապետութեան պետական լեզուին վերաբերող 72-րդ յօդուածը: Այդ նպատակով մշակել եւ ընդունել Հայոց լեզուի պաշտպանութեանն ուղղուած օրէնսդրական ակտերի համակարգ:

4.– Հասնել այն բանին, որ Հայկական ՍՍՀ-ում բոլոր հայ երեխաները կրթութիւն ստանան մայրենի լեզուով, ձգտելով այդ հնարաւորութիւնն ստեղծել նաեւ Հանրապետութիւնից դուրս բնակուող Հայութեան համար:

5.– Անհաշտ պայքար ծաւալել Հայաստանի բնութեան պահպանութեան եւ կենսոլորտի ապահովման ուղղութեամբ, գիտակցելով, որ Հանրապետութիւնում ստեղծուած էկոլոգիական ծանր վիճակը ոչ միայն սպառնում է ներկայ սերնդի առողջութեանը, այլեւ կարող է յանգեցնել յաջորդ սերունդների մտաւոր եւ ֆի-

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՆԻՒ – ՃԸՐՍԻԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յունիս 15-ին, տեղւոյն Համազգայինի մասնաճիւղի գրական խմբակը ընդունած է գրողներ՝ Հրանդ Մաթեւոսեանը եւ Ռաֆիկ Դաւոյեանը։ Մօտ երեք հարիւր հոգիի ներկայ գտնուած հանդիպումին բացումը կատարած է վեհանոյշ Թէքեան։ Այնուհետեւ խօսք առած է Յակոբ Կարապենց։ Հ. Մաթեւոսեան խօսած է Սփիւռքի զօրութեան եւ Հայաստանը ալեկոծած հարցերու մասին։ Ռ. Դաւոյեան խօսած է կուսակցութիւններու եւ ձերբակալութիւններու, երկրին քաղաքական վիճակին եւ բնակչութեան մտահոգիչ կացութեան մասին։ Ան ապա արտասանած է իր քերթուածներէն։

**

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻԱՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Յունիս 14-ին, հրապարակային հանդիպում մը տեղի ունեցած է արձակագիր Հրանդ Մաթեւոսեանի եւ բանաստեղծ Ռաֆիկ Դաւոյեանի մասնակցութեամբ։ Երեկոյթին հանդիսավարին՝ Ֆիլատելֆիոյ Համազգայինի վարչութեան ատենապետուհի Սիրուն Կիւրեղեանի բացման խօսքէն ետք ելոյթ ունեցած են հայրենի գրողները։ Տեղի ունեցած զրոյցին ընթացքին, անոնք Հայաստանի վերջին իրադարձութիւններու եւ առհասարակ հայ կեանքը յուզող հարցերու շուրջ խօսած են։ Հիւրերը անդրադարձած են Արցախեան շարժումին, Նախիջեւանի կացութեան, հայ լեզուի միատեսակ ուղղագրութեան։ Գործադրուած է նաեւ գեղարուեստական յայտագիր մը՝ երգով ու նուագով։

գիկական անլիարժէքութեանը։ Առաջնահերթ խնդիր դարձնել մանաւանդ հայկական ատոմակայանի եւ «Նայիրիտ» գիտաարտադրական միաւորման փակումը։

6․– Հասնել այն բանին, որ Հայկական ՍՍՀ եւ ՍՍՀՄ Գերագոյն սովետներն ընդունեն 1915 թ․ Հայերի ցեղասպանութեան փաստը եւ դիմեն Միացեալ Ազգերի Կազմակերպութեանը այդ փաստը ճանաչելու պահանջով։

7․– Ապրիլի 24-ը Հայաստանում յայտարարել Մեծ Եղեռնի զոհերի յիշատակի Օր, այն համարելով ոչ աշխատանքային։

8․– Մշտապէս առաջ քաշել պատմականօրէն Հայաստանի մաս կազմող, ինչպէս նաեւ միջազգային փաստաթղթերով հայկական ճանաչուած տարածքների վերամիաւորման պահանջը, գիտակցելով, որ այդ պահանջի իրականացումը հնարաւոր է միայն այնպիսի ազգային քաղաքականութեան կիրառման շնորհիւ, որը հիմնուած է մեր շարժման գաղափարական սկզբունքների վրայ։

9․– Վերանայել անցեալի հայ ազգային շարժումների եւ գործիչների քաղաքական գնահատականը։

10․– Մայիսի 28-ը յայտարարել Հայոց պետականութեան վերականգնման համազգային տօն, Հայկական Հանրապետութեան եռագոյն դրօշն ընդունել որպէս ազգային խորհրդանիշ։

11․– Հայոց Համազգային Շարժման մէջ ընդգրկել համայն Հայութեանը։

12․– Ապահովել Հայոց Եկեղեցու ազատ գործունէութիւնը, հաւատացեալների պահանջով բացել նոր եկեղեցիներ, վերականգնել հայ ազգային – կրօնական տօներն ու սովորոյթները։

13․– Պայքար ծաւալել Հայկական ՍՍՀ բնակավայրերի պատմական անուանումների վերականգնման ուղղութեամբ։

14․– Թուարկուած նպատակները կարող են լրացուել շարժման մասնակիցների առաջարկութիւնների եւ դիտողութիւնների հիման վրայ։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԱԲՈՎԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Երկար ատենէ ի վեր Մարսէյլի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէն լեզուի միօրեայ դպրոցներու պատասխանատուները մտածած էին իրենց ուժերը միացնել՝ նիւթական եւ բարոյական, որպէսզի ալ աւելի արդիւնաւոր դարձնեն իրենց գործունէութիւնը։ Այս իղձը իրականութիւն դարձաւ 1988 – 1989 դպրոցական տարեշրջանէն սկսեալ։

Մարսէյլի քաղաքապետութեան մօտ կատարուած դիմումը տուաւ իր դրական արդիւնքը, որով քաղաքի 11-րդ թաղամասի գործածութենէ դադրած նախակրթարանի մը շէնքը իր վեց դասարաններով եւ հսկայ պարտէզով տրամադրուեցաւ վերոյիշեալ պատասխանատուներուն, որոնք միացեալ այս դպրոցը վերանուանեցին Խ. Աբովեանի անունով։ Վարժարանի պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ 1989 Յունուար 25-ին Մարսէյլի քաղաքապետի՝ Փրոֆէսօր Րոպէր Վիկուրուի, բազմաթիւ պաշտօնատարներու, հրաւիրեալներու եւ մանաւանդ վարժարանի 126 աշակերտներու ներկայութեան։

Աբովեան վարժարանի աշակերտութիւնը բաժնուած է երեք մանկապարտէզ, մէկ նախապատրաստական, ինչպէս նաեւ առաջին, երկրորդ եւ երրորդ դասարաններու, տասը ուսուցիչներու հսկողութեամբ։ Դպրոցի տեսուչն է Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան։ Իսկ այս վարժարանը ունի նաեւ 11 հոգիներէ բաղկացած հոգաբարձութիւն մը, որոնց ատենապետն է Պր. Րոժէ Գույումճեան, Մարսէյլի Հ. Բ. Ը. Միութեան ատենապետը։

Ինչպէս սովորութիւն է Աբովեան վարժարանն ալ 1988 – 1989-ի տարեվերջին հանրութեան ներկայացաւ դպրոցական հանդէսով մը։ Շաբաթ, Յունիս 17, ժամը 15-էն սկսեալ դպրոցի ընդարձակ բակին մէջ ծնողքներ եւ բարեկամներ պատուել սկսած էին դպրոցի հոգաբարձութեան եւ տիկնանց խնամակալներու կողմէ պատրաստուած տօնավաճառը, որմէ վերջ ժամը 19-ին ամավերջի բուն հանդէսը, շատ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ եւ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան սկսաւ։

Իրենց ուսուցիչներու Տիկիններ՝ Ալիս Էմէր, Անթուանէթ Գրիգորեան, Արաքսի Պարոնեան, Անի Ցոլաքեան, Հերմինէ Պօղոսեան, Օր. Թամար Զօրուրեան եւ պարոններ՝ Հրանդ Կիւզէլեան, Խաչիկ Երկաթեան, ինչպէս նաեւ Մակար քահանայ Նաճարեանի ղեկավարութեամբ աշակերտները հերթով բեմ բարձրացան եւ կատարեցին արտասանութիւններ, երկխօսութիւններ, խմբերգներ եւ սրամիտ տրամախօսութիւններ արժանանալով ներկաներու բուռն ծափահարութիւններուն։

Հանդէսի վերջաւորութեան խօսք առաւ դպրոցի տեսուչը Գարեգին Վարդապետ Պեքճեան եւ խնդրեց ծնողքներէն իրենց բարոյական ու նիւթական օժանդակութիւնը, շեշտը դնելով միեւնոյն ժամանակ, թէ պէտք է տուներէ ներս հայերէն խօսիլ, հետաքրքրուիլ իրենց զաւակներուն դասերու պատրաստութիւնով եւ անոնց կանոնաւոր դպրոց յաճախելով. կոչ ըրաւ որ յառաջիկայ դպրոցական տարեշրջանին անոնց թիւը աւելնայ։ Իրմէ յետոյ խօսք առաւ միացեալ դպրոցի հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Պր. Րոժէ Գույումճեան, շնորհաւորեց եւ քաջալերեց ուսուցչական կազմին տարած ամբողջ աշխատանքը։ Իսկ հուսկ բանը կը վիճակէր Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանին որ ամփոփ կերպով վեր հանեց օրուան խմաստը, յայտնելով նաեւ իր ուրախութիւնը տեսնելով որ հայ մանուկներ կը ջանան արտասանել հայերէնը հակառակ բազմաթիւ դժուարութիւններու, որոնք անխուսափելի կը դարձնեն հայերէն վարժարանի մը գոյութիւնն ու պահպանումը։

Հիւրերուն մէջ նկատելի էր ներկայութիւնը Վաչէ Ծ. Վարդապետ Իգնատիոսեանի եւ հայ կաթողիկէ համայնքի պետը՝ Նշան Ծ. Վարդապետ Քարաքէհեաեանի, որոնք եկած էին նաեւ քաջալերելու այս հանդէսը։

Մեր այս համեստ նկարագրանը անկատար պիտի մնար, եթէ երկու խօսքով չնշէինք նաեւ այրերու եւ տիկիններու հոգաբարձութեան կազմերը, որոնք ամէն Չորեքշաբթի երախտաշատ ծառայութիւն կը բերեն դպրոցին։ Այրերու կազմին կը պարտի դպրոցը իր նիւթական ապահովութիւնը, որուն շնորհիւ աշակերտութիւնը կարելիութիւնը կ'ունենայ փոխադրամիջոցներով դպրոց գալու եւ տուն վերադառնալու, ինչպէս նաեւ որակաւոր ուսուցիչներ ունենալու։ Իսկ տիկինները՝ Սոնա Պաժան, Փոլէթ Էօզկիւլեան, Ժանին Հեքիմեան, Լուիզ Եափուճեան եւ Տիկին Պալապանեան կ'ապահովեն կէսօրուան ճաշն ու այլ խորտիկներ։

Աբովեան վարժարանի պատասխանատուներուն մաղթանքն է որ միացեալ գործունէութիւնները ալ աւելի ընդհանրանան մեր համայնքներէն ներս ինչ որ միակ միջոցն է պատուար կանգնելու մեզի սպառնացող ձուլման վտանգին։

ՀԵՐՄԻՆԷ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՄԻԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

ՎԱԼԱՆՍ. –

Վերջին երեք տարիներուն, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգեւորականներու մօտ, Էջմիածնական Երիտասարդ Միաբաններու հաւաքոյթի ընտեղծումով, նոր խանդավառութիւն մը ստեղծուեցաւ։

Հաւաքոյթի կարեւորագոյն եւ լայն շրջանակի վերջին ժողովը տեղի ունեցաւ Վալանսի մէջ Յունիս 19-էն 22։

Արդարեւ, Երիտասարդ Միաբաններու ղեկավար մարմինը, ընդառաջելով Հ. Բ. Ը. Մ.-ի պատուիրակ – գործիչ՝ Պր. Ա. Քէչիչեանի հրաւէրին, Վալանս քաղաքը ժամանեց աշխարհի չորս ծագերէն, 10 երիտասարդ վարդապետներով։

Ժողովական միաբանները, Զ. Վրդ. Աւետիքեան (Ֆրանսա), Մ. Վրդ. Գրվրդեան (Ֆրանսա), Ց. Վրդ. Տէրտէրեան (Թորոնթօ), Օ. Վրդ. Կիւլկիւլեան (Ժընեւ), Ս. Վրդ. Ջմրուխտեան (Սաքրամենթօ), Զ. Վրդ. Խաչատուրեան (Ֆրանսա), Ա. Վրդ. Գալըազճեան (Դամասկոս), Ա. Աբեղայ Օղլուղեան (Վիէննա), Շ. Աբեղայ Պաղտասարեան (Լոնտոն), եւ Ա. Աբեղայ Մկրտիչեան (Էջմիածինէն), եկած էին խանդավառ եւ լայն հաւատքով, իրենց վերապահուած առաքելութիւնը յաջողցնելու կամքով։

Ժամանման առաջին գիշերն իսկ, Յունիս 19-ին, անոնք ունեցան իրենց առաջին նիստը, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի կեդրոնը, յատկապէս իրենց յատկացուած ժողովասրահին մէջ։

Երեքշաբթի, Յունիս 20-ին, առաւօտուն, Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ՝ Գիւտ Արք. Նագգաշեան ժամանեց քաղաք, ժողովի պաշտօնական բացումը կատարելու եւ իր օրհնութիւնները եւ քաջալերանքը յայտնելու համար երիտասարդ վարդապետներուն։

Նոյն օրը, կէսօրէ ետք, պաշտօնական այցելութեամբ, վերապատուելիներ՝ Ժ. եւ Ռ. Լեւոնեան եղբայրները ընդունեցան վարդապետներուն կողմէ եւ կարծիքներու սիրալիր փոխանակում ունեցան։

Ապա անոնց դռնփակ ժողովը տեւեց մինչեւ ուշ գիշեր։

Չորեքշաբթի, Յունիս 21-ին, առաւօտեան կանուխէն արդէն վերսկսան իրենց ժողովները։

Կէսօրին, Լիոնէն ժամանեց Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան եւ իրենց աշխատանքներուն մէկ մասին ներկայ գտնուեցաւ։

Նոյն օրը, կէսօրէ ետք ժամը 6-ին, Նորվան Եպիսկ., 10 վարդապետները եւ շարք մը ղեկավար ազգայիններ պաշտօնական ընդունելութեան արժանացան Վալանսի քաղաքապետարանին կողմէ։

Փոխ քաղաքապետ Պ. Մ. Ստեփանեան, մեծ դահլիճին մէջ, ջերմ ընդունելութիւն եւ հիւրասիրութիւն մը վերապահած էր հոգեւորականներուն։ Փոխադարձ ջերմ արտայայտութիւններ ունեցան Մ. Ստեփանեան եւ Զ. վրդ. Աւետիքեան։

Ապա, քաղաքապետարանին կողմէ յուշանուէրներ յանձնուեցան եպիսկոպոսին եւ վարդապետներուն։

Մինչ այդ որ ժողովները եւ հանդիպումները տեղի կ'ունենային, անդին, Հ.Բ.Ը.Մ.ի կեդրոնին եւ Վիգէնկ պանդոկի շրջապատէն ներս, խանդավառ եռուզեռ տեղի կ'ունենար այցելուներու եւ հետաքրքրուող ազգայիններու կողմէ։

Չորեքշաբթի գիշեր, Հ.Բ.Ը.Մ.ի Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ճաշ – ընդունելութիւն մը, ի պատիւ հիւր վարդապետներուն, ուր, Լա Սիօթայէն, Մոնթէլիմարէն, Վալանսէն, Ռոմանէն եւ Վիէնէն եկած էին եկեղեցական, կուսակցական եւ միութենական ղեկավարներ եւ ներկայացուցիչներ։ Ներկայ էին նաեւ, կաթողիկէ եւ աւետարանական համայնքներէն Զանոտեան վարդապետը եւ վերապատուելի Ռ. Լեւոնեանը։

Ընդունելութեան կը նախագահէր Նորվան եպիսկ. Զաքարեան։

Վալանսի մասնաճիւղի նախագահ տոքթ. Ժ.Մ. Կոչկարեանի, ֆրանսերէնով եւ Ա. Քէչիչեանի հայերէնով բացման խօսքէն ետք, Զ. վրդ. Աւետիքեան ներկայացուց երիտասարդ վարդապետները։

Մինչ այդ որ Զատիկ վրդ. կը ղեկավարէր գեղարուեստական յայտագիր մը, մէջ ընդ մէջ խօսք առին Զանոտեան վրդ, վերապատուելի Ռ. Լեւոնեան, ՊՊ. Ստեփանեան եւ Պապիկեան։

Էջմիածինէն եկած Ա. աբեղայ Մկրտչեան խօսք առաւ եւ հաղորդեց Վազգէն Ա.ի պատգամը եւ օրհնութիւնները։

Հաւաքոյթին կողմէ պաշտօնական խօսք առաւ Ց. վրդ. Տէրտէրեան, իւրայատուկ կուռ ոճով ողջունեց ներկաները եւ մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնեց Հ.Բ.Ը.Մ.ի պատուիրակ-գործիչ Ա. Քէչիչեանի հրաւէրին եւ ընծեռած բոլոր դիւրութիւններուն եւ հանդստաւէտ պայմաններուն համար։

Այս ընդունելութեան փակման խօսքը կատարեց Նորվան եպիսկ. Զաքարեան եւ իր պահպանիչով, կէս գիշերին, անհուն գոհունակութեամբ բոլորը մեկնեցան։

Կէս գիշերէն մինչեւ առաւօտեան ժամը 3-ը, միաբանները ունեցան իրենց վերջին նիստը։

Յունիս 22-ին, Հինգշաբթի օր, անոնք, Պ. Պ. Պապիկեանի առաջնորդութեամբ, այցելեցին Վալանսի նոր գնուած եկեղեցին ու կալուածը։

Կէսօրին, բոլոր միաբանները եւ Հ.Բ.Ը.Մ.ի ղեկավարները ու վարչականուհիները, Լիոնի Տիկնանց Միութեան եւ իրենց հետեւորդներուն հետ, շուրջ 120 հոգի, միասին ճաշեցին ջերմ եւ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

(Շար. Ա. էջէն)

դարտութիւնէ մը ետք, որ քանի մը օր է կը տեւէր, ամբախծութիւնները սաստկացան չարաթաւերջին քրիստոնեայ գօտիին վրայ: Միայն Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը, 13 մեռեալ եւ 31 վիրաւոր կար Էշրէֆիէ: Կացութիւնը աւելի լաւ չէր արեւմտեան կողմը, մինչ արաբական երրեակ մը (Սաուտի Արաբիա, Յորդանան, Ալժերիա) նախաձեռնարկ եղած էր պատուիրակութիւն մը ղրկելու Դամասկոս: Սուրիա կը պահանջէ որ Իրաք դադրեցնէ զէնքի հայթայթումը քրիստոնեայ կողմին: Դամասկոս էր նաեւ խորհրդային արտաքին փոխ-նախարարը, այցելութիւն մը տալէ ետք՝ Պաղտատ: Իրաք տրամադրութիւն յայտնած է զէնք չտալու այլեւս, եթէ բոլորն ալ նոյնը ընեն եւ եթէ նման ձեռնարկ մը բաւէ խաղաղութիւնը վերահաստատելու:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ, երեք ամսուան համար, ելք մը գտաւ քաղաքական կացութիւնը փրկելով: Համայնավարները ի վերջոյ միացան պահպանողականներուն, որպէսզի կարելի ըլլայ կառավարութիւն մը կազմել: Թէօտորաքիս անդամ կոչ ըրած էր ձախ համախմբումին, ուր կը տիրապետէ համայնավար կուսակցութիւնը, որպէսզի գործակցի «Նոր ժողովրդավարութեան» հետ, վերջ տալու համար «զայթակղութեանց Փասոք»ին հետ: Ուրեմն, ներկայ վարչապետն է՝ Ցանիս Ցանեթաքիս, պահպանողական երեսփոխան մը: Կուսակցութեան պարագլուխը՝ Կ. Միցոթաքիս քաշուած էր, քաջ գիտնալով որ եթէ յամառի, համայնավարները իրեն հետ չեն գործակցիր: Գալով Փափանտրէուի, ապաքինման մէջ է, թոք, սիրտ եւ երիկամունք այլեւս որեւէ բարդութիւն չեն ստեղծեր:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Գրողներու Միութիւնը որոշեց հրատարակել Սոլժենիցինի «Արշիփէլ տիւ Կուլակ»ը, որ ռուս մեծ գրագէտին գլխաւոր գործը կը նկատուի, անողոք նկարագրութիւնն է աքսորավայրերու կայաններու կեանքին: Խրուշչովի օրով, հրատարակած էր առաջին յուշագրութիւն մը՝ «Իվան Դենիսովիչի մէկ օրը» «Նովի Միր» պարբերականին մէջ, բայց Բրեժնեւեան օրերը կը մօտենային եւ ամէն ինչ կը փոխուէր. 1970-ին գրականութեան Նոպէլ մրցանակին կ'արժանանար, ապա՝ ձերբակալութիւն եւ աքսոր:

ԽՍՔԻՇԼՀԻՐԻ (Անգարայի արեւմուտքը) բանտի մը մէջ 80 «քաղաքական» բանտարկեալ հացադուլի դիմած են, բողոքելու համար կիրարկուող վարուելակերպին դէմ:

ԹՈՒՐՔ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ հայկական Հարցին վերաբերող դիւաններու (1691 - 1894) մանրամասնութիւններէն օրինակ մը յանձնած է նաեւ Միացեալ Նահանգներու Քոնկրէսի գրադարանին: Ներկայացուցիչներու ժողովին Քալիֆորնիայի երեսփոխաններէն Ռ. Տորնան ալ առաջարկ ներկայացուցած է որ քննութիւն մը կատարուի անոնց վաւերականութիւնը հաստատելու համար: Քալիֆորնիացի երեսփոխանը առաջարկած է տակաւին որ Թուրքիոյ կատարուելիք տարեկան օժանդակութեան գումարէն 100 հազար տոլարը այս քննութեան յատկացուի:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, առաջին անգամ ըլլալով, մերժեց վաւերացնել կառավարական անդամի մը նշանակումը: Խնդրոյ առարկայ անձն էր՝ Վլատիմիր Կամենցեւ, առեւտրական արտաքին յարաբերութեանց գլուխը նշանակուած:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան առնօրէն կոմիտէն, կարգ մը վերապահութիւններով հանդերձ, վստահութիւն յայտնեց Մ. Ռոքարի՝ «որու դաս տալու հարց չի կրնար ըլլալ» շեշտեց Փ. Մօրուա, աւելցնելով սակայն որ հարկ է ուշադիր ըլլալ ընկերային քաղաքականութեան նկատմամբ:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Աշոտ Սերճանեան, Պր. Յովհ. Սերճանեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Սերճանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Սերճանեան եւ զաւակը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՍԵՐՃԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խտըշեան)

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Սերճանեան, Խտըշեան, Յովհաննէսեան, Նարլեան, Շահրիկեան, Ճիւհերեան, Սահակեան եւ Պերթոլոթի գերդաստաններու համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Կիրակի, Յուլիս 9, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Այս առթիւ, իր կնոջ յիշատակին, Պր. Աշոտ Սերճանեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. - 300 Ֆր. S.O.S. - ARMENIE-ի, 300 Ֆր. AZNAVOUR pour l'Arménie, 200 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, 200 Ֆր. Սամուէլ - Մուրատեան վարժարանին, (տանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

A LOUER
Donnerais à louer mois
JUILLET - AOUT
AGAY (VAR)
2 Appartements — 2 pièces
Confort + terrasse face à la mer
+ commodités et au calme
5500 Frs. par mois
Tél. : 48 - 20 - 14 - 21

CROIX ROUGE ARMENIENNE

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements, téléphoner à :

NAVASSARTIAN 39 85 36 53
POHANIAN 43 37 90 69

A dater du 4 juillet, téléphoner au Centre de Vacances de la Croix Rouge Arménienne (16) 31 21 77 63

ՎԻԷՆ

Յուլիս 9, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն - Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

Սիրով կը հրաւիրուի շրջանի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է 800 Ֆր. Թարլայեան եղբայրներու կողմէ, Ալեքսան Նուրեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը տարբեր առիթներով ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Տիկին Օհանեանէ 100, Պր. Բապուճըրեանէ 300, Պր. Քիրէմիթճիէ 100, Պր. Էքէրեանէ 400, Պր. Պալեանէ 200, Տիկին Մութաֆեանէ 100 Ֆր.:

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին ստացած է հետեւեալ նուէրները. -

Միհրան Նագգաշեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Նագդաշեան, Յովսէփեան եւ Մելգոնեան ընտանիքներ 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 250-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Նալպանտեան 200, Գուրումեան ընտանիք, Տիկին Արմենուհի Յովսէփեան, Տիկին Մարի Խաչատուրեան 100-ական Ֆր.:

Նարդուհի Պապուշեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Պապուշեան ընտանիք 500, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 100 Ֆր., Մարկոսեան ընտանիք, Տիկին Պայծառ Տիրանեան, Տէր եւ Տիկին Հայկազ Զուքուրեան 50-ական Ֆր.:

Սմբատ Պօզուքլեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Պօզուքլեան ընտանիք 300 Ֆր., Փիէռ եւ Ժիրայր Պօզուքլեան, Գրիգոր Զաքարեան 100-ական Ֆր., Գառնիկ Պօզուքլեան, Կարօ Կոնոյեան, Մարկոսեան ընտանիք, Վարդան Պոսնոյեան եւ Պօղոս Համբարձումեան, Հերմինէ Թիրէքեան 50-ական Ֆր.:

Աղաւնի Ռէիզեանի մահուան Բ. տարելիցին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Խորէն Մուրատեան 150 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

* **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
* **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
* **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՎՐԻՊԱԿ

Յունիս 30-ի «Յառաջ»ի (Ա. էջ) Մ. Պչաքճեանի գրութեան Բ. սիւնակի վերջաւորութեան Ա. Ծ.-էն մէջբերուած տողերէն կը պակսի մէկ տող: Կը վերհրատարակենք ամբողջութեամբ. -

Կարող են մարդիկ խախտել լեռներին
Եւ բազկի ուժով սանձել գետերին.
Բայց ո՞վ է կարող
Ժամանակների վճիռը եղծել
Եւ դիւցազնութեան կապոյտ երկնքում
Շողացող աստղին վարագոյր քաշել...

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
Յուլիս 9, Կիրակի,
ժամը 12.30-էն մինչեւ 22.30

1.- Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր, շիշ քէպապ եւ քէօֆթէ.
2.- Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով.
3.- Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց.
4.- Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ.
5.- Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի
Նուագախումբի
Մուտքը ազատ է:

Լ Ի Ո Ն

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ
ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1989 - 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 - 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներու բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. - 78 - 60 - 47 - 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

VIENT DE PARAITRE

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»
par **Isabel DER AGOPIAN**
aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible dès à présent dans les librairies H. Samuelian et H. Paloulyan ainsi qu'aux FNAC.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 5

MERCREDI
5 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. 47.70.86.60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.050
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.050

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ պաշտօնը Պէյրութ անմիջական այնքան դըրական հետեւանք տունեցաւ, որ մեծ ոգեւորութիւն ստեղծուեցաւ մինչեւ ...ե՞րը։ Օդակայանը, հրադադարէն ջատ, վերջ տըրուեցաւ նաեւ ցամաքային պաշարման քըրիստոնեայ գօտիին եւ օդակայանն ալ, որ արեւմտեան Պէյրութ է, բացուեցաւ։ Այս ամբողջը պիտի գործադրուէր Երեքշաբթի ժամը 12-էն սկսեալ։ Մինչ այդ, ...ները քրիստոնեայ կողմը կրկին կը ռմբակոծուէր եւ մէկ մեռեալ կար։

ԱՆԴՐԷՅ ԳՐՈՄԻԿՈՅԻ թաղման ներկայ պիտի չըլլայ Կորպաչով, որ յայտարարեց թէ ոչինչ կը փոխէ իր ժամանակացոյցէն։ Երբեմնի «Պարոն նիէթ»ի թաղումը կը կատարուի Չորեքշաբթի օր։

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ հարցերուն նուիրած էր Մոնտը, Յուլիս ...ի առաջին էջի իր քրոնիքը։ Անդրադառնալով ազգամիջեան բախումներուն, ...կը գրէր ի մէջ այլոց. — «անմիջականին ...էջ, աւելի ծանրակշիռ են ատելութեան ...ցերը, որոնք կը բազմապատկուին ...որհ. Միութեան հարաւային շրջաններ։ Բախումները՝ քրիստոնեաներու եւ ...մահմետականներու միջեւ, շիիներու եւ ...սիւննիներու միջեւ, տխրահռչակ պոկրոմները մղուած Ազերիներու կողմէ Հայերու, Ուզբէկներու կողմէ՝ Մեսխեթներու, Ղազախներու կողմէ՝ Կովկասցիներու դէմ, պարտադիր դաղթերը՝ ատոնց հետեւանք, այս ամբողջը կը յիշեցնէ ինչ որ կը տեսնենք պարբերաբար Ափրիկէի եւ Ասիոյ ամէնէն թէժ շրջանները, այն ...տարբերութեամբ որ Պ. Կորպաչով ինքզինքին ...հարց կու տայ թէ ի՞նչ օրինակ կու տայ, ...այս ձեւով, Խորհ. Միութիւնը ուժ տալու ...համար ոչ-բիրտ աշխարհի մը իր կո...չերուն»։

ԻՐԱՔ, Թրքական եւ պարսկական իր ...սահմաններուն շրջաններուն վրայ 1200 ...քիլոմեթր 30-ի վրայ չէզոք գօտի մը (...ոմ մէն'ս լէնտ) մը կը ստեղծէ, անբնակ ...եւ կըլլիցած։ Պարզ է որ այս նախաձեռնութիւնը կը վերաբերի գլխաւորաբար Քիւրտերուն (2 միլիոն)։ Տեղահանութիւնը կասկած չի վերցներ։

ԽՐՈՒՇՉՈՎՆ ալ, որ ցարդ ապաստալինականացման ախոյեան կը նկատուէր, կը մեղադրուի որպէս սերտ գործակից մը Ստալինի։ Սովետսկայա Ռոսիա թերթն է, որ կիրակի օր, այս յայտնութիւնը կ'ընէր։ 1937-ին, կուսակցական համաժողովի մը, ան ըսեր է. — «Պէտք է բընաջնջենք այս սրիկաները եւ անցնինք մեր թշնամիներուն դիակներուն վրայէն մեր ժողովուրդին փրկութեան համար»։ Նոյն թերթին, Խրուշչովն է նաեւ որ առաջիններէն եղած է ամբաստանելու համար Բուխարինը։ Նման Գերմանիոյ, հոս ալ դժուար պիտի ըլլայ «անցեալը չունեցող, այսինքն ոչ-ստալինական մարդ գտնել... կը թուի որ ոեւէ մէկը 30ական թուականներուն արդէն ծնած ըլլար...

ՀԱՆՈՎՐԻ մէջ, բրիտանացի զինուորական մը սպաննուեցաւ Կիրակի օր, Յուլիս 2-ին, եւ կինն ու զաւակներն ալ վի...

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԻՔԻՊԻՆԷ ՏՕՂՐՈՒ»Ի ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆԸ

Նկատի առնելով Կովկասի վերիվայրումները, «Իքիպինէ Տօղրու» հանդէսը կլոր սեղանի մը շուրջ խմբած է հարցին մասնագէտ անուններ. Անահիտ Տէր Մինասեան, Քլէր Մուրատեան, Շառլ Ուրեէվիչ (վրացական պատմութեան մասնագէտ) եւ Ռամիզ Ապուլթալիպօղլու (Ազըրպէյճանցի, ստորագրած է բազմաթիւ յօդուածներ ազրպէյճանական մշակոյթին վերաբերեալ)։ Թղթակցութիւնը լոյս տեսած է պարբերականին Յունիս 25-ի թիւին մէջ։

Անոնք ծանրացած են ներկայ տագնապին պատճառներուն վրայ, գլխաւոր ազդակ նկատելով ճարտարարուեստականացումի սխալ ծրագրումը, որուն հետեւանքը այսօրուան բնապահական հարցերըն են, ապա, ազգերու կամայական տեղափոխումը, լեզուական հարցերու սխալ տնօրինումը եւլն.։

Յայտնուած է նաեւ այն գաղափարը, թէ վերակառուցումի շրջանին սկիզբէն ի վեր համայնավար կուսակցութիւնները կը բացակային քաղաքական կեանքի բեմէն ու այդ բացակայութիւնը կը լեցուի քաղաքական բնոյթով միութիւններու եւ նախկին կուսակցութիւններու կողմէ։

⁂

ՀԱՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑԸ

Տարօրինակ կամ ինքնատիպ նկատուած լուրերու սիւնակին մէջ Յուլիս 1-ի «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը կը գրէ.

«Նիյազի Քէօշքէր Ատըեամանի Քեահթա գիւղաքաղաքի դատարանին քարտուղարութեան թեկնածու ներկայացաւ. մասնակցեցաւ բացուած քննութեան, շահեցաւ։ Իր անձին մասին կատարուած դատաստանական հետաքննութեան արդիւնքն ալ դրական էր. արդէն Ն. Քէօշկէրի հայրն ալ տարիներէ ի վեր գիւղապետի պաշտօն կը վարէր։

Երբ կը պատրաստուէր գործին ձեռնարկելու, Ատըեամանի ապահովութեան տնօրէնութիւնը անծանօթ պատճառով մը երկրորդ քննութեան մը ձեռնարկեց։

Այդ քննութեան աւարտին Ատըեամանի Արդարութեան քաղաքային յանձնախումբին «գաղտնի» տեղեկագիր մը ղըրկուեցաւ, ուր կ'ըսուէր թէ արձանագրութիւններ գտնուած էին, որոնց համաձայն Ն. Քէօշքէր «խլամացած հայ հայրենակից մըն էր»։ Այդ տեղեկագիրը փոխանցուեցաւ Արդարութեան նախարարութեան։

Ու Նախարարութիւնը մերժեց գործի առնել «խլամացած հայ հայրենակիցը»։ Այս մերժումն ալ գրութեամբ մը տեղեկացուցին ենթակային։

Բան մը եւս ըրին... մերժումի գրութեան կցեցին նաեւ Ատըեամանի ապահովութեան տնօրէնութեան «գաղտնի» տեղեկագիրը։

Ու այսպէսով, Քէօշքէր «պաշտօնապէս» տեղեակ դարձաւ թէ ինչ պատճառով գործի չէր ընդունուած։

ԷՐ ԵՐԲԵՄՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌ...

Թերեւս յոռետես խորագիր մը, ոմանց համար։ Բայց, անոնք որոնք ապրած են այս գաղութին երբեմնի եռուզեռը, մանաւանդ տօնական օրերուն, երբ Ժան-Կուժոն փողոցի մայթերը կը յորդէին բազմութեամբ, չեն կրնար սրտի սեղմում մը չունենալ, ի տես օրէ օր տժգունող պատկերէն որ կը պարզուի։ Այդպիսի տխրութիւն մը զգացինք, Կիրակի օր, Վարդավառի առթիւ, երբ ժամը 11·30-ին իսկ, եկեղեցին չէր լեցուած, դասն ալ՝ պարապ։

Ճիշդ է։ Տարօնի հարազատ զաւակները տարիներու երկայնքին մեկնեցան։ Վերջալոյսին հասած մնացորդացը, ուժասպառ, այլեւս միայն իր տան անկիւնը քաշուած, կրնայ ոգեկոչել իր անցեալի փառքի օրերը, Ս. Կարապետի ուխտագնացութիւնը ու իր հին երազները, որոնք հետզհետէ մարեցան նոր ճամբաներու վրայ։

Հէ՜յ Մշու Սուլթան Ս. Կարապետ...

⁂

Օրուան պատարագիչն ու քարոզիչն էր Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թեմին առաջնորդը՝ Տիրայր արք. Մարտիկեան, որ հիւրաբար Փարիզ կը գտնուէր։

Ան իր քարոզին բնաբան ընտրած էր.— «Ո տայր ինձ ծուխն ծխանի եւ առաւօտն Նաւասարդի...»։

Յիշելէ ետք քրիստոնէութեան եւ հայ ժողովուրդին դարաւոր ու սերտ կապը, Տիրայր արք. ծանրացաւ օրուան տօնին վրայ.- «Տօներէն մէկը, ուր Աւետարանին մեզ պատմածները կու գան նոյնանալ հայ ժողովուրդի աւանդութեանց հետ, Վարդավառն է։ Ու Վարդավառի այս տօնը, կրկնակի սիրելի ու նուիրական դարձնել իրեն։ Այդ տօնին մէջ է, որ հայ հաւատացեալը կ'ոգեկոչէ Պայծառակերպութեան մեծ դէպքը եւ միեւնոյն ատեն պտղաբերութեան պահը տարուան մը իր կեանքին մէջ։

«Պարզ զուգադիպութիւն մը չէ, որ հայ ժողովուրդը իր նոր տարին կը սկսի նիշդ այն օրերուն, երբ բնութիւնը իր հունձքը կու տայ եւ հայ քրտինքը կը պատրաստուի նոր արգասաւորութեան։ Նաւասարդը, որով հայ տարին կը սկըսէր, միշտ կը զուգադիպէր ամրան, երբ հայ հողը կը մատուցանէր պտուղը ամբողջ տարի մը իր վրայ թափուած քրտինքին եւ հայ ժողովուրդը կ'ապրէր գոհունակութեան եւ ցնծութեան պահ մը։ Ի զուր չէ նաեւ որ նիշդ այդ օրերուն կը զուգադիպէին ինչպէս պտղաբերութեան աստուածներուն ընծայուած մեծարանքները հին դարերուն, նոյնպէս քրիստոնեայ դարերուն ուխտի երթերը առ ոտս Սուրբ Կարապետի, երբ Տարօնայ աշխարհը կը ցնծար քրիստոնէական երկիւղածութեան հետ խառնուած տօնական ազդակներու, ըմբշամարտերու (դնդերներու մրցումին), լարերու վրայ ցուցադրուած ճկունութեան եւ Նոր տարուան մը մէջ մարդոց մուտքին, երբ բոլորի շըրթունքներուն վրայ կը թնդար «Եա Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետ»։

«Նաւասարդեան սոյն օրերը այնքան քաղցր եղած են հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն համար, որ անոնք կարօտն են քաշած անոնց։ Հայոց մեծ արքան՝ Արտաշէս իր մահուան անկողնին մէջ իսկ երազած է անգամ մը եւս ապրիլ Նաւասարդեան տօներու այդ շքեղութիւնը եւ իր օրհասական պահուն բացագանչած է. «Ո տայր ինձ ծուխն ծխանի եւ առաւօտն Նաւասարդեան»։

«Աւանդութիւնը փոխանցուած է դարէ դար ու հասած մինչեւ մեր օրերուն վահագնի արձանին տեղ զետեղելով պատկերը Սուրբ Կարապետի, որուն անունով շարունակեցին երդնուլ հայ լաբախաղացները երբ աշխարհէ աշխարհ իրենց թափառումներուն կը մեկնէին, երբ հայ աշուղները մրցման կը մտնէին պալատներուն մէջ եւ նոյնիսկ, երբ հայ արուեստագէտները բեմ կը թեւակոխէին։

«Հայ մեծ երգիչ Արմենակ Շահմուրատեան փարիզեան իր փառաւոր օրերուն, երբ Ֆաուստի դերով քուլիսէն ներս մըտած պահուն բացագանչած է «Եա Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետ, օգնութեան հասիր»։

«Ինչպէս նուիրական է Թափօր լերան անունը քրիստոնեայ հաւատացեալին համար, հայ ժողովուրդը եւս իր նուիրական լեռները ունի, որոնց բոլորին ալ ստորոտը իր վանքերն ու մատուռները կառուցած է եւ որոնք շղթայ կը կազմեն Հայոց աշխարհի բովանդակ լայնքին Գուգարքէն ու Նպատէն, Վարագէն ու Սիփանէն մինչեւ Մեծ ու Փոքր Մասիս, մինչեւ Արագած»։

⁂

Քարոզէն ետք, Գիւտ արք. կարդաց Մայիս 28-ի նուիրուած Հայրապետական կոնդակը («Յառաջ», Յուլիս 2), զոր ժողովուրդը ունկնդրեց յոտնկայս։

Արարողութեան աւարտին մօտ, եկեղեցին քիչ մը աւելի լեցուն էր, բայց շատ հեռու էր անցեալի Վարդավառներէն։

Երբ եկեղեցիներն ալ կը պարպուին, պիտի ըսէր Շահնուր...։

Ա. Մ.

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 27»)

ԻՐԱՆԻ ՀԱՅ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Նախագահ Մ. Կորպաչովի հրաւէրով Խորհ. Միութիւն այցելած Իրանի Իսլամ Հանրապետութեան Խորհրդարանի նախագահին՝ Ալի Աքպար Հաշեմի Ռաֆսանճանիի գլխաւորած պատուիրակութեան մաս կազմած է նաեւ Իրանի Խորհրդարանի անդամ Վարդան Վարդանեան։ Ան քանի մը օրով Հայաստան գտնուած ու հանդիպումներ ունեցած է Պրեզիտիումի անդամներու հետ։

Վ. Վարդանեան ըսած է, թէ ինք Հայաստան եկած է, որպէսզի Իրանի ժողովուրդին ու կառավարութեան կողմէ կարեկցութեան զգացումներ յայտնէ հայ ժողովուրդին, որուն հակայ վնաս հասցուց երկրաշարժը։ Իրանի Խորհրդարանի պատգամաւորը գտնուած է աղէտի վայրերը ու տեսած է լայնօրէն ծաւալած շինարարական աշխատանքները։ Էջմիածնի մէջ զայն ընդունած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.։

բաւորուեցան իրենց կառքին մէջ դրուած ռումբի մը պայթումէն։ Արարքին տէր եղաւ ԻՌԱ-ն։

ԱԼԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ պայմանագրութիւն մը ստորագրած է խորհրդային իշխանութիւններուն հետ 175 քառակուսի մեթր տարածութեամբ վաճառատուն մը հաստատելու համար Մոսկուայի կեդրոնը։ Խանութը պիտի վաճառէ Մանուկեան մակդիրը կրող բոլոր ապրանքները (բըրդեղէն, կաշեղէն, ակնոց եւլն. եւլն.)։ Մանուկեան կը յայտարարէ թէ պիտի կարենայ 50 խանութ բանալ Խորհ. Միութեան գլխաւոր քաղաքներուն մէջ (աւելի քան՝ 500 հազար բնակիչ)։ Ապրանքները պիտի ծախուին օտար տարադրամով։ 1988-ին Մանուկեան խումբը 471 միլիոն Ֆրանքի առուծախ ըրած է, 26,4 միլիոն զուտ շահ ապահովելով։

ԱՆԱԶԱՌ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀԱՆՋՈՎ

Ղարաբաղեան պահանջին հզօր ձայնը որ փոթորկեց ո՛չ միայն Հայու սորբեան, առիթ վուտայ յաճախ յետադարձ ակնարկներու, ջուրին երեսը հանելով նենգամտութեան տիղմով ծածկուած շատ մը իրականութիւններ: Այս կարգի գրութիւն մըն է «Խորհրդային Հայաստան»ի Յունիս 10-ի թիւին մէջ հրատարակուած էջը, ստորագրուած թերթին խմբագրին՝ Շչորս Դաւթեանի կողմէ:

Ան կը նշէ թէ իր «մտորումները կարող էին մէկընդմիշտ մնալ ծոցատետրային գրառումներ», *բայց Ս. Ցարութիւնեանի Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի ելոյթէն ետք նոր որակ ստացան: Շ. Դաւթեան կ՚ակնարկէ Հայաստանի Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ս. քարտուղարին հետեւեալ խօսքերուն.* «Հակառակ Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի 1989 ապրիլեան պլենումում ընկ. Ալիեւի անհիմն յայտարարութիւնների, Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզում տասնամեակներ շարունակ ճնշուել են հայ բնակչութեան ազգային արժանապատուութիւնը, ընկերային ու հոգեւոր պահանջմունքները»:

Ճնշումի այս տասնամեակներէն հետեւեալ պատկերները կ՚ուրուագծէ յօդուածագիրը.

«1918 – 1920-ական թուականներին Նուրի եւ Խալիլ թուրք փաշաների գործօն աջակցութեամբ, մուսավաթ Խոսրով – Բէկ Սուլթանովի ղեկավարութեամբ այրուեց, թալանուեց, ոչնչացուեց հայկական Շուշին (7 հազար տուն, 35 հազար Հայ): ··· Թուրք – թաթարական ահրթական բարբարոսութիւնների ու ոճրագործութիւնների հետքերը թէեւ յետագայում ջանադրաբար ցանկանում էին ջնջել Ադրբեջանի յետագայ ղեկավարները, սակայն Շուշիի փոքրաթիւ հայկական համայնքը, որպէս պատմական խաբան եղեռնագործութիւնների հեղինակների, պահպանում էր քաղաքի այրուած ու թալանուած մասը: ··· Ականատեսները սովորաբար միանշանակ, առանց քննարկման գտնում էին, որ Շուշեցիների շառաւիղները պէտք է վերադառնան իրենց տները եւ Արցախը միանալու է Հայաստանին»:

Իսկ Ադրբեջանի Կեդրոնական Կոմիտէի նախկին Ա. քարտուղարը Հ. Ալիեւ, հրապարակաւ ստելով կը յայտարարէ. – «Ադրբեջանի պաշտօնավարութեանս ընթացքին Լեռնային Ղարաբաղի մէջ կացութիւնը բնականոն էր, կայուն: Ազգամիջեան յարաբերութիւններու հողին վրայ ոչ մէկ ժխտական երեւոյթ: Յաճախ գտնուելով Լեռնային Ղարաբաղ, բարեացակամ վերաբերում տեսած եմ ու իմ առջեւ նման բնոյթի հարց ոչ ոք դրած է: Ա. քարտուղարութեանս շրջանին Ադրբեջանի կազմէն Լեռնային Ղարաբաղի դուրս գալուն վերաբերող ոչ մէկ նամակ, խնդրանք ստացուած է»:

Ան «կը մոռնայ» 1965-ի եւ յետագայ տարիներու դէպքերը. Ղարաբաղի բոլոր շրջաններուն մէջ հանրաքուէ կատարելու ժողովրդական շարժումը, Ստեփանակերտէն տեղացի հայ մտաւորականներու արտաքսումը, դիմումնագրերը ստորագրողներու կրած հալածանքը: Եւ վերջապէս՝ Ադրբեջանի կազմէն Լեռնային Ղարաբաղի դուրս գալու հարցը Ալիե՞ւ պիտի բանձէր, «ինք լուծում էր այն մարդկանց դուրս գալու հարցը, որոնք փորձում էին արտասանել «միացում» բառը»:

Նոյն Ալիեւը տակաւին միացումի կոչերէն շատ առաջ թէեւ բաներ կռահած ու հրահանգած է «Շուշիի բարեկարգումը»: «Հողին են հաւասարեցւում տները, պատմական յուշարձանները, քանդւում են փողոցների սալայատակները, աւերւում են հրապարակները: Ղազանչեցոց եկեղեցին տրւում է աւտոնորոգման գործարանին որպէս հնոտիների պահեստ, պատմական բոլոր յուշարձանները այլանդակւում են: Տխուր բաժին է հասնում քաղաքային գերեզմանատանը: Հրամայւում է բոլոր ընկած տապանաքարերը հաւաքել եւ օգտագործել որպէս շինանիւթ, իսկ միւսները աշխարհի աչքից թաքցնելու նպատակով տեղում զանգուածային ծառատունկ կատարել: Գերեզմանատունը մի քանի տեղից հատում են ճանապարհներով, պարսպատատեր են անցկացնում, փակում են գերեզմանոց մտնելու բոլոր արահետները»:

Շուշիի պատմութեան ու հայկականութեան հետ կապերը այսպէս խզելէ ետք, ադրբեջանական իշխանութիւնները այլ միջոցառումներու ալ կը դիմեն. Բաքուի հայկական մանկավարժական հիմնարկը Ստեփանակերտ կը փոխադրուի որպէս «Հայերուն նուէր». երկու տարի ետք անոր ադրբեջանական բաժինը կը բացուի ու շրջանաւարտները աշխատանքի կը ղրկուին Ղարաբաղի հայաշատ վայրերը:

Այս կարգադրութիւններուն որպէս պաշտօնակէտ, Շ. Դաւթեան կը յիշէ 1983 տարուան Հոկտեմբերին ԼՂԻՄ-ի «փառապանծ 60-ամեակ»ին տօնակատարութիւնը:

Այդ օրը Ստեփանակերտ կը ժամանէ ադրբեջանական կողմը: Կեդրոնական Կոմիտէի բիւրոյի ամբողջ կազմով, որոնց հետ են Շուշի, կամ այդ կողմերը ծնած «ադրբեջանցի մտաւորական»ներ···: Իսկ հայկական կողմը կը ներկայացուի երկու ակադեմիոսներով եւ Սիսիանի, Գորիսի, Ղափանի Ա. քարտուղարներով ու մէկական շարքային աշխատողով: «Հայերիս (աւելի ճիշդ՝ Հայաստանցիներիս) ոչ ոք չբարեւեց, մարզային կոմիտէի քարտուղար Բ. Գէորգովը՝ նոյնպէս» *կը գրէ Շ. Դաւթեան:*

Լենինի յուշարձանին ծաղիկ զետեղելու արարողութենէն ետք – ուր չի յիշուիր նոյնիսկ Ս. Շահումեանի անունը – թատրոնը սրահ կ՚անցնին: Հոն Գէորգով վարժ ռուսերէնով կը պատմէ Լեռնային Ղարաբաղի անցած «60-ամեայ հերոսական ուղի»ն, «տառացիօրէն ոչինչ չնշելով մարզի առաջացման մասին, հայի անուն չտալով, շրջանցելով Արցախի պատմութիւնը, նրա կարեւոր դէպքերն ու դէմքերը»:

Ճառեր կը խօսին Բաղիրով, Բաքուի կուսակցութեան քաղաքային Կոմիտէի եւ Նախիջեւանի մարզային Կոմիտէի քարտուղարները. եւլյթ կ՚ունենայ Օսեթիայի մարզային Կոմիտէին քարտուղարը. եւ միայն վերջաւորութեան, խօսք կը տրուի Հայաստանի ներկայացուցիչին:

Ան հայերէնով կը դիմէ դահլիճին, կը նշէ թէ Ղարաբաղի Հայերը իրենց դժուարին, դաժան ուղին անցած են ինքնատիպ ու անկրկնելի կենսագրութիւն ստեղծելով. – «Կենսագրութիւն, որի էջերը հարուստ են նուաճողների դէմ պայքարի, ստեղծագործելու մաքառումներով, գեղեցկութեամբ եւ կառուցողական արուեստի փայլատակումներով, որ աշխարհի է զարմացնում»:

Հայաստանի ներկայացուցիչը կ՚ըսէ տակաւին թէ հոն «ինտերնացիոնալիզմի մասին շատ խօսուեց, բայց իսկական ինտերնացիոնալիզմը կապւում է ռուս մեծ ժողովրդի հետ: Ղարաբաղը ակադեմիա չունի, ծով չունի, զօրք չունի, մինիստրութիւն չունի, բայց ունի ակադեմիկոսներ, ծովակալներ, զօրահրամանատարներ, պետական գործիչներ շնորհիւ ռուսական ակադեմիայի, ծովի, զօրքի, մինիստրութիւնների»:

Այս, կ՚անդրադառնայ Ջանդեզուրցիներու, իրենց ծագումը անպայման ղարաբաղեան արմատի մը կապելու աւանդութեան ու խօսքերը կ՚աւարտէ հետեւեալ մաղթանքով. – «...աւանդոյթի միջուկը ղարաբաղեան սերնդի վսեմ յատկութիւնների հանդէպ Զանգեզուրցիների անյողդողդ հաւատն է: Թող հաստատ լինի այդ հաւատը»:

Շ. Դաւթեան կը պատմէ թէ դահլիճը կը ծափահարէր արցունքոտ աչքերով, վերջապէս հայերէն խօսք լսած ըլլալու յուզումը սրտին: Այս ելոյթը Ադրբեջանցիներու կողմէ կ՚ընդունուի որպէս Հայաստանի նիւթած հերթական «պրովոկացիա»ն: Հայաստանի մէջ ալ «միանշանակ չընդունուեց» *ան: Այդ ո՞վ է որ վակ դռները հրել կը փորձէ, չէ՞ որ նոյն օրերուն* «արցախցիները ցաւով էին նշում, որ Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի եւ ոչ մի քարտուղար 1923-ի Յուլիսից յետոյ ոտք չի դրել «խորհրդային» յայտարարուած Ղարաբաղ եւ ոչ մի հարց հայկական այդ հատուածի համար չի լուծուել»:

*Ալիեւներու նախորդներուն ու յաջորդներուն վարած քաղաքականութիւնը տանտիրոջ խրատանքով «60-ամեայ փա*առապանծ ուղի»*ն կը նշէ Ղարաբաղի ու առպա ճնշումի պնդումներուն դիմաց «համաչափ վերլուծութիւն» կը պահանջէ. ու ապացուցին Արցախցիներու ցաւը թէ «Հայաստանի Կեդրոնական* Կոմիտէի եւ ոչ մի քարտուղար 1923-ի Յուլիսից յետոյ ոտք չի դրել Ղարաբաղ»···:

Լա՛ւ որ Ղարաբաղցին՝ այդ հրաշք ժողովուրդը, համբերութեան, տոկալու, չմոռնալու իր յատկանիշներուն հետ ունեցաւ նաեւ Հայաստանի հողն ու իշխանութիւնները իրարմէ զանազանելու իմաստութիւնն ալ···:

Ա. ԹՈՐՈՅԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

(Բ. եւ վերջ)

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ԳՈՐԾԵԼԱԿԵՐՊԸ

Հայաստանի եւ Արցախի վերամիաւորման համար հայ ժողովուրդը հէնց սկըզբից ընտրեց պայքարի սահմանադրական ուղին: Հայոց Համազգային Շարժումը, ծնուելով Ղարաբաղեան շարժումից, բընականօրէն պէտք է որդեգրի պայքարի նոյն սահմանադրական ուղին, որը մենք համակնում ենք հետեւեալ կերպ.

1.– Լիովին օգտուել գործող սահմանադրութեամբ քաղաքացիներին տրուած իրաւունքներից, այն է՝ ակտիւօրէն մասնակցել պետական եւ հասարակական մարմինների բոլոր կարգի ընտրութիւններին, հասնելով այն բանին, որ այդ ընտրութիւններում արտայայտուի ժողովրդի իրական կամքը, եւ կանչել այդ կամքը չարտայայտող կամ արհամարհող դեպուտատներին, անհրաժեշտութեան դէպքում ժողովրդի ձայնը լսելի դարձնել միտինգների, ցոյցերի եւ գործադուլների միջոցով:

2.– Հասնել գործող սահմանադրութեան այն յօդուածների վերանայմանը, որոնք կաշկանդում են ժողովրդավարութիւնը եւ մտցնել նոր յօդուածներ, որոնք համապատասխանում են ժողովրդավարութեան սկզբունքներին:

3.– Գործել օրինականութեան սահմաններում, դրա հետ մէկտեղ պայքար մղելով սահմանադրութեան ոգուն եւ ժողովրդի շահերին հակասող օրէնքների եւ հրահանգների վերանայման ուղղութեամբ:

4.– Ազգային խնդիրների լուծմանը հասնելու նպատակով Հայոց Համազգային Շարժումը անհրաժեշտութեան դէպքում կարող է համագործակցել ուրիշ ազգերի այն կազմակերպութիւնների հետ, որոնց գործելակերպը, քաղաքական ըսկըզբունքները եւ նպատակները չեն հակասում մերին:

5.– Ազգային ժողովրդավարական պայքարի ճանապարհին շարժումը պատրաստ է համագործակցել Հանրապետութեան իշխանութիւնների հետ բոլոր այն դէպքերում, երբ վերջիններիս գործունէութիւնը կը համապատասխանի հայ ժողովրդի ազգային շահերին:

6.– Բացի ցոյցերից ու միտինգներից, ժողովրդական լայն զանգուածների հետ հաղորդակցուելու համար Հայոց Համազգային Շարժումը պէտք է ունենայ նաեւ իր գրաւոր տեղեկատուական միջոցները, պարբերական հանդէսներ, փաստաթղթերի ժողովածուներ եւ այլն:

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ ՁԵՒԵՐԸ

Մենք կարծում ենք, որ ճիշդ չէ ժողովրդական լայն շարժումը դնել մէկընդմիշտ որոշուած կոշտ կաղապարի մէջ: Իր կառուցուածքով մեր կազմակերպութիւնը պէտք է լինի մի կենդանի մարմին, որը կը զարգանայ եւ կը փոփոխուի իր գործունէութեան ընթացքում՝ առաջադրուող խնդիրների լուծման տրամաբանութեամբ: Դա իւրաքանչիւր մասնակցի հնարաւորութիւն կը տայ լիովին դրսեւորել մեր ժողովրդին բնորոշ ձեռներէցութիւն եւ հնարամտութիւն: Ընդունելով շարժման սկզբունքները, նպատակները, գործելակերպը եւ դառնալով նրա անդամ, իւրաքանչիւր ոք ինքն է որոշում գործունէութիւնը, իր մասնակցութեան ձեւն ու չափը: Նշենք շարժման կառուցուածքի ստեղծման հիմնական ուղիներից, դրան գործուն կերպով մասնակցելու հնարաւոր ձեւերը:

1.– Հիմնարկ – ձեռնարկութեանն աշխատակիցների ժողովում քննարկում են Հայոց Համազգային Շարժման սկզբունքները, նպատակներն ու գործելակերպը, եւ դրանք ընդունող աշխատակիցները կազմում են մի խումբ՝ իրենց յայտարարելով շարժման խմբային անդամ: Այնուհետեւ ընտրում են խորհուրդ, որն այդ մասին տեղեակ է պահում կոմիտէի լիազօր ներկայացուցչին: Անհրաժեշտութեան կամ նպատակայարմարութեան դէպքում շարժման մասնակից հիմնարկ-ձեռնարկութիւնների աշխատակիցները, կոմիտէի գիտութեամբ, կարող են կազմել տարածքային կամ ճիւղային – մասնագիտական միութիւններ:

2.– Արդէն գոյութիւն ունեցող կամ ստեղծուելիք հասարակական կազմակերպութիւնները, որոնք ընդունում են ՀՀՇ-ի ծրագիրը եւ ցանկանում են մասնակցել շարժմանը, որոշում են ընդունում այդ մասին եւ կապ հաստատում լիազօրի հետ:

3.– Իւրաքանչիւր ոք կարող է դառնալ շարժման մասնակից, ընդգրկուելով վերոյիշեալ կազմակերպութիւնների մէջ:

4.– Հայաստանի տարբեր քաղաքներում եւ շրջաններում, ինչպէս նաեւ Հանրապետութիւնից դուրս գտնուող հայաբնակ վայրերում նոյն ձեւով կարող են կազմաւորուել ՀՀՇ խմբային անդամութիւններ եւ կազմակերպութիւններ, որոնք ստեղծում են իրենց խորհուրդները:

Շրջանային կոմիտէների եւ կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներից, կոմիտէի մասնակցութեամբ եւ օգնութեամբ, կը կազմուի առաջին համազգային խորհուրդը, որը աւելի մանրամասն կը մշակի կազմակերպութեան ծրագիրն ու կառուցուածքը եւ կը ղեկավարի շարժումը:

Մինչեւ համազգային խորհրդի ստեղծումը կազմակերպութեան գործունէութիւնը կը ղեկավարի Ղարաբաղեան շարժման Հայաստանի կոմիտէն:

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷ

Երեւան,
19 / 08 / 1988

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԵՐԿԱՅ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ՝ ՍԱՆ ԱՆԹՈՆԻՕ, ԹԵՔՍԱՍԻ ՄԷՋ

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը ինչպէս նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ ներկայացնող Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պատուիրակութիւնը Մայիս 22–էն Յունիս 1 օրերուն ներկայ գտնուեցաւ Սան – Անթոնիօ Թեքսասի մէջ կայացած եկեղեցիներու համաշխարհային Խորհուրդի ընդհանուր համաժողովին:

Այս տարուան համաժողովին բնաբանն էր՝ «Եղիցի Կամք Քո Առաքելութիւն՝ Քրիստոսի ճամբով»: Վերլուծումի ենթարկուեցան ներկայ առաքելութեան գործելակերպերը եւ վերահաստատուեցաւ որ առաքելական աշխատանքները պէտք է ի գործ դրուին Քրիստոսի գծած ուղիով: Հայ Եկեղեցւոյ Նպատակը այս համաժողովին եղան այն տեղեկագրութիւնները՝ զորս հայ եկեղեցականները հաղորդեցին՝ Հայ եկեղեցւոյ կատարած առաքելական աշխատանքին մասին, որ կը շարունակուի տակաւին Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան հաստատումէն մինչեւ այսօր:

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի դիւանապետ Ներսէս Արքեպիսկոպոս Պոզապալեան խօսեցաւ Ղարաբաղի (Արցախ) հարցի մասին եւ բացատրեց պատճառները կատարուած ցոյցերուն, որոնք տեղի ունեցան Ղարաբաղի եւ Երեւանի մէջ: Սրբազան հայրը յիշեցուց ներկաներուն թէ Նորին Սրբութիւն Տէր Տէր Վազգէն Ա. Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ջանքերով Ղարաբաղի մէջ չորս հայ եկեղեցիներ վերադարձուած են Մայր Աթոռին: Անոնք իբրեւ գործօն եկեղեցիներ պիտի ծառայեն ժողովուրդի հոգեւոր կարիքներուն:

Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդի փոխանորդ հոգեշնորհ Տէր Խաժակ Վարդապետ Պարսամեան եւս խօսեցաւ Ղարաբաղի հարցի շուրջ: «Ղարաբաղի մէջ այժմու հարցն է «Դիմադրել վկայութեան ճամբով»: Մեր ժողովուրդը իր բողոքի ցոյցերով կը վերահաստատէ քրիստոնէական հաւատքին կարեւորութիւնը: Ան՝ իրաւունք ունի ազատօրէն պաշտելու իր կրօնքը իրաւամբ իրեն պատկանող հողին վրայ» ըսաւ Հայր Սուրբը:

Վերծանուեցաւ նաեւ հոգեւոր մարդասիրութեան խնդիրը: Հայ Եկեղեցւոյ պատուիրակութիւնը չշտեց թէ Հայաստանի մէջ երկրաշարժէն ետք՝ կարգ մը քրիստոնէական յարանուանութիւններ օգնութեան ձիգերը վերածեցին հայ ժողովուրդի զաւակներէն ոմանք իրենց կողմը որսալու միջոցներուն: Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին կից՝ քրիստոնեայ երիտասարդներու ժողովին՝ հոգեշնորհ Տէր Խաժակ Վարդապետ Պարսամեան կոչ ըրաւ աշխարհի բոլոր քրիստոնեայ երիտասարդութեան որպէսզի յիշէ հայկական երկրաշարժի զոհերը, որոնց 60 առ հարիւրը մանուկներ եւ պատանիներ էին:

Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի մօտ Մայր Աթոռի մնայուն ներկայացուցիչ եւ Զուիցերիոյ հոգեւոր հովիւ հոգեշնորհ Տէր Վիգէն Վարդապետ Այգազեան խօսեցաւ ու լայն բացատրութիւններ տուաւ գրուած Հայաստանի մասին «Ներկայէն Թուրքիա»: Հազար չորս հարիւր հոգիէ աւելի ներկաներ մեծ հետաքրքրութեամբ լսեցին Հայր Սուրբը: Ապա Վիգէն Վարդապետը ներկայացուց հետեւեալ բանաձեւը որ ընդունուեցաւ համաժողովի կողմէ երկար վիճաբանութենէ ետք:

1. – Այս համաժողովը կ'առաջարկէ որ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին մաս կազմող եկեղեցիներուն բոլոր անդամները դիմեն իրենց կառավարութիւններուն՝ որպէսզի ճնշում բանեցնեն Թրքական իշխանութիւններուն վրայ ընդունելու համար հայ ցեղասպանութեան իրականութիւնը:

2. – Անցնող 75 տարիներու ընթացքին Թուրքերու կողմէ քանդուած են աւելի քան 2000 եկեղեցիներ ու վանքեր:

Ա.– Մենք կը պահանջենք որ Թուրք կառավարութիւնը սկսի վերանորոգել եւ վերակառուցանել այդ պատմական Եկեղեցիներն ու վանքերը:

Բ.– Կ'առաջարկենք որ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը նշանակէ յանձնախումբ մը, որուն պարտականութիւն տալ այցելել այս սրբազան վայրերը՝ որոնք կը գտնուին գրաւեալ Հայաստանի մէջ «Թրքական գրաւումին ներքեւ»:

3. – Կը պահանջենք որ Սփիւռքի հայ ժողովուրդին իրաւունք տրուի վերադառնալու ու խաղաղ ապրելու իր պատմական հողին վրայ:

4. – Կը պահանջենք որ Թուրքերու կողմէ գրաւուած Հայաստանին ազատութիւնը տրուի:

5. – Յառաջիկայ տարի հայ ցեղասպանութեան 75–րդ տարեդարձն է, կ'առաջարկենք որ Գամպէրայի մէջ 1991–ին գումարուելիք համաժողովին մասնաւոր ճանաչում տրուի այս կարեւոր տարեդարձին:

Հայ Եկեղեցւոյ պատուիրակութեան անդամներն էին. – Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի դիւանապետ Գերշ. Տ. Ներսէս Արք. Պոզապալեան, Զուիցերիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ Հոգշ. Տ. Վիգէն Վրդ. Այգազեան, Ամերիկայի առաջնորդի փոխանորդ Հոգշ. Տ. Խաժակ Վրդ. Պարսամեան, Անթիլիասի դրադարանապետ՝ Տ. Տիրայր Վրդ. Փանոսեան, Էլպրոնի Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Տ. Հայկազուն Ծ. Վրդ. Նաճարեան, Օր. Նէնսի Պասմաճեան, եւ Պր. Թէտ Իսաք:

Շաբաթէ մը աւելի տեւող ժողովներու ընթացքին լայն ժամանակ յատկացուեցաւ ժամապաշտութեանց: Մայիս 25–ին, հայ եկեղեցւոյ պատուիրակութիւնը մասնակցեցաւ Օրթոտոքս եւ Արեւելեան Ուղղափառ Եկեղեցիներուն կողմէ կատարուած էքումէնիք աղօթքին, որ տեղի ունեցաւ տեղւոյն Յոյն Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ մէջ: Շաբաթ առաւօտ, Մայիս 27–ին, Գերշ. Տ. Ներսէս Պոզապալեան պատարագեց՝ համաժողովի մասնակցողներու ներկայութեամբ: Նոյն երեկոյեան, Հիւսթընի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Տ. Ներսէս Ա. Քահանայ Ծէպէճեան ընկերացաւ եկեղեցականաց դասուն՝ որ մասնակցեցաւ էքումէնիկ աղօթքին եւ անոր յաջորդող ընդունելութեան, որոնք կայացան Հիւսթընի Յունաց Մայր տաճարին մէջ: Աղօթքին կը նախագահէին Գերշ. Տ. Ներսէս Արք. Պոզապալեան եւ Յոյն Եկեղեցիէն Գերշ. Տ. Անաստասիոս Եպիսկոպոսը:

Գերշ. Տ. Ներսէս Արք. Եպիսկոպոսը Հիւսթընի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ Ս. պատարագ մատոյց Կիրակի, Մայիս 28–ին: Սան – Անթոնիոյի եւ Օսթընի համայնքներուն համար եւս պատարագ մատուցուեցաւ Սան – Անթոնիոյի Յոյն Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ մէջ: Պատարագէն վերջ տեղի ունեցաւ ճաշկերոյթ մը, հիւրընկալութեամբ տեղւոյն հայ համայնքին:

ՎԻԳԷՆ ՎՐԴ. ԱՅԳԱԶԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Զուիցերիոյ Հայոց

ժրենե

ԴՈՂՈՒԹԻՒ ԴՈՂՈՒԹ

ՊՈՒՐՃԱԶԻ «Երեւան» կազմակերպութեան ակումբին մէջ, Յունիս 18–ին, համերգ մը տուած է Իջեւանի «Բենտոնիտ» հաստատութեան հայկական ժողովրդական երաժշտութեան համոյթը: Ժողովրդական նուագարաններու խումբը ղեկավարած է Հրաչիկ Մուրատեան: Մեներգած են Սուսաննա Ղազարեան, Աստղիկ Մելքպետեան, Սուսաննա Մարգարեան, Կրեթա Ուլուխանեան: Իջեւանցի խումբը համերգ մըն ալ տուած է գրօսաշրջական պուլկարական համալիրի մը երեսունամեակին առթիւ:

**

ՊՈԼՍՈՅ Արամեան – Ունճեան վարժարանի սրահին մէջ Յունիս 16, տեղի ունեցած է նախակրթարանի և միջնակարգի աշակերտութեան վկայականի բաշխման հանդիսութիւնը: Տնօրէն Կարապետ Մըխալեանի ու փոխ–տնօրէնին ուղերձներէն ետք գործադրուած յայտագրին մէջ ներկայացուած է թատերգութիւն մը ու մէկ արարնոց զաւեշտ մը: Նախակրթարանի և միջնակարգի երգչախումբերուն հայերէն, թրքերէն, անգլերէն երգերուն յաջորդած է վկայականներու բաշխումը, նախակրթարանէն վկայուած են 26 աշակերտներ, իսկ միջնակարգէն՝ 11:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ՔՈՅՐԵՐՈՒ ՎՐԺ.ԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ») .–

Յունիս 24–ին եւ 25–ին, տեղի ունեցան Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Վարժարանին տարեվերջի ձեռնարկներն ու հանդիսութիւնները: Տօնավաճառ վարժարանին բակը, Շաբաթ կէսօրէ վերջ, ուր խուռներամ բազմութիւն մը՝ ծնողներ, բարեկամներ, աշակերտներ, նախկին աշակերտներ, մեծ եւ պզտիկ, զանազան խաղերու շուրջ մոռցան իրենց առօրեայ հոգերը եւ երեկոյեան հաւաքուեցան սեղաններու շուրջ բարեկամական ճաշի մը համար, համակրելի մթնոլորտի մը մէջ: Կիրակին սկսաւ աւանդական պատարագով, այս անգամ Սէն Թ'Օկիւսթէն եկեղեցին: Իսկ, յետ միջօրէին, Օտէոն թատրոնին մէջ, Լա Քանըպիէռ, վարժարանին աշակերտութիւնը ներկայացուց գեղարուեստական յայտագիր մը, ծայրէ ի ծայր լեցուն սրահի մը առջեւ, 800 հոգի:

Վարժարանի տեսչուհին, Քոյր Ժըռըվիէվ Դաւիթեան, բացման խօսքին մէջ յայտնեց իր ուրախութիւնն ու յուզումը, ըսելով թէ այս ձեռնարկը պսակումն է ամբողջ տարուան մը հասարակաց ճիգերու. ծնողքներ, ուսուցչուհիներ դաստիարակներ տուած են իրենց լաւագոյնը ի սպաս աշակերտութեան: Այս հանդէսը դպրոցական տարեշրջանի մենաշնորհեալ պահերէն մին է որ դպրոցը կը դնէ իր ամբողջական եւ ճշմարիտ առաքելութեան մէջ՝ ըլլալ ուսումի, գիտութեան, դաստիարակութեան բայց նաեւ ուրախութեան, խաղաղութեան, հաղորդակցութեան, եղբայրական համակամութեան վայր մը: Քոյր Ժըռըվիէվ Դաւիթեան, 26 տարի ծառայելէ յետոյ այս հաստատութեան եւ այժմ Միաբանութեան կողմէ կոչուած այլ առաքելութեան մը, յայտարարեց՝ «Դաստիարակչական առաքելութեանս երկար տարիներու ընթացքին փորձեցի տալ բոլորին այն ինչ որ ստացած եմ Աստուծմէ՝ սէրը առանց սահմանի, բարեկամութիւնը առանց ճեղքի եւ անձիս նուիրումը առանց սակարկութեան: Եղան շատ դժուար տարիներ, սակայն ապաւինելով Աստուծոյ շարունակեցի ինծի վստահուած գործը, մնալով ճշմարտութեան լոյսին մէջ, կառչած քրիստոնէական եւ մարդկային կեանքի խոր համոզումներուս: Այս համոզումներու փոխանցումը պատանիներուն, ինչպէս նաեւ խանդավառութիւնը, լաւատեսութիւնը դէպի վաղուան կեանքը, կերտումը ազնիւ նկարագիրներու, երիտասարդ անհատականութիւններու եւ բարձր մակարդակի ուսուցումը լաւագոյնս դիմագրաւելու համար դպրոցական ասպարէզի յաջորդ հանգրուանները, եղան առաքելութեանս հիմնական ուղիները: Առաքելութիւնս, այս ափերուն վրայ, հոս կը վերջանայ, ինծի հետ պիտի տանիմ լաւագոյն յիշատակներ եւ միշտ սահմաններէն անդին մեր բարեկամական կապը պիտի մնայ անճակտելի»:

Յայտագրի Ա. մասը սկսաւ նախակրթարանի աշակերտներու խմբային երգերով: Ապա, յաջորդաբար մանկապարտէզի երեք մակարդակները մեզ փոխադրեցին ջուրերու տակը եւ վրան, հրաւիրելով գեղեցիկ ճամբորդութեան մը. հայկական պարերն ու երգերը խանդավառեցին ամբողջ սրահը:

Դադարին ծնողաց միութեան նախագահը շնորհակալութեան խօսք յայտնեց վարժարանի տեսչութեան, բեմ հրաւիրեց Քոյր Ժըռըվիէվ Դաւիթեանը եւ Քոյր Ջագլէլ Արծրունին, ժրաջան մատակարարուհին, ու ամբողջ սրահը ոտքի երկարօրէն ծափահարեց երկու Քոյրերը: Արժանի գնահատանք մը, երախտագիտութեան վկայութիւն մը եւ սիրոյ արտայայտութիւն մը որոնք կու գան վարձատրել տարիներու գիտակից եւ յանձնառու գործունէութիւն մը ի սպաս մանուկներուն: Հայ մանուկներուն: Յայտագրի Բ. մասին մէջ նախակրթարանի հինգ դասարանները ելոյթ ունեցան: Անոնց հետ բաժնեցինք Յուլիս 14–ի ազգային Տօնին ուրախութիւնները, գացինք անջրպետ դէպի նոր հորիզոններ, վերադարձանք մեր երկրագունտին վրայ այցելելու հին եւ փոշիով ծածկուած թանգարան մը...:

Եւ վերջին տեսարանով մը, բոլոր աշակերտները բեմին վրայ երգելով, երգելով, յուսալով, ապագան նայելով իջաւ վարագոյրը:

**

Վարագոյրը կ'իջնէ նաեւ վարժարանի կեանքին եւ պատմութեան մէկ շրջանին վրայ, մեկնումովը երկու տիրական դէմքերու՝ Քոյր Ժըռըվիէվ Դաւիթեանի եւ Քոյր Ջագլէլ Արծրունիի: Անոնք կը մեկնին, սակայն անոնց գործը կը մնայ եւ կը խօսի: Ծանր յաջորդութիւն մըն է որ կը վիճակուի նոր տեսչուհիին, որուն կը մաղթենք յաջողութիւն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԽԱՉԻԿ ՀՐԱՉԵԱՆԻ

Յունիս 9–ի «Գրական Թերթ»էն կը տեղեկանանք թէ մահացած է բանաստեղծ, արձակագիր, թարգմանիչ, մշակութային գործիչ Խաչիկ Հրաչեանը (Խաչիկ Մեսրոպեան):

Ծնած էր 1912 Յուլիս 1–ին Նորաշէն գիւղը (ներկայիս Արտաշատի շրջան): Կերպարուեստի թէքնիք վարժարանը աւարտելէ ետք ուսուցչութիւն ըրած, ապա 1946 – 1969 խմբագրի պաշտօն վարած է «Հայպետհրատ»ին մէջ. այդ թուականէն ետք մաս կազմած է հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի հաղորդումներու պետական կոմիտէին:

Խաչիկ Հրաչեան հեղինակ է բանաստեղծական հատորներու, վէպերու, պատմուածքներու, պոյմներու եւ մանկական ստեղծագործութիւններու: Թարգմանութիւններ կատարած է Պուշկինէն, Մայակովսկիէն, Տուարդովսկիէն, ինչպէս նաեւ Լոնտոնէն, Սարոյեանէն:

**

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԿՈՄԻ Ա. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ

Յունիս 20–ին տեղի ունեցած Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Երեւանի քաղաքային կոմիտէի լիակատար նիստը Մ. Մինասբէկեանը «ազատած է Երեւանի քաղկոմի Ա. քարտուղարի պաշտօնէն՝ այլ աշխատանքի անցնելու կապակցութեամբ»:

Նոր Ա. քարտուղարի թեկնածութիւններու հարցի քննարկման առթիւ հանդէս եկած են «Խ. Աբովեան» մանկավարժական Հիմնարկի վերատեսուչ Ա. Փարեմուզեան, համալսարանի Հայոց պատմութեան ամպիոնի վարիչ Լ. Խուրշուդեան, Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամներ, մշակութային գործիչներ, ինչպէս նաեւ կուսակցական Ա. քարտուղար Ս. Յարութիւնեան, որ լուրջ քննադատութեան ենթարկած է կուսակցութեան քաղկոմի աշխատանքը:

Գաղանի քուէարկութեամբ Երեւանի քաղաքային կոմիտէի Ա. քարտուղար եւ բիւրոյի անդամ ընտրուած է Գրիգոր Աստուածեան, որ ցարդ եղած է կենտկոմի գաղափարախօսական բաժնի վարիչ:

Երեւանի նորընտիր Ա. քարտուղարը ծնած է 1935–ին, Էջմիածնի շրջանի Արագած գիւղը:

**

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՊԻ ՀԱՄԱԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի երկրաշարժը վնասած է նաեւ շրջանի կապի խողովակներու ցանցին. աւելի քան 1000 քմ. երկարութեամբ խողովակաշարեր նորոգութեան կը կարօտին: Հայաստանի կապի բանուորները այլ Հանրապետութիւններէ հասած գործակիցներու հետ գնահատելի աշխատանք կատարած են, աղէտէն երկու շաբաթ ետք վերատին ապահովելով կապի բաշխումը:

Վերանորոգումի գործին մասնակցութիւն բերած է նաեւ «Կազ տը Ֆրանս»ը. ան Հայաստան ղրկած է զանազան գործիքներ, սարքաւորումներ: Անիկա առաջին քայլ մըն է «Կազ տը Ֆրանս»ի համար որ կը ծրագրէ զարգացնել գործակցութիւնն ու օժանդակութիւնը:

Այս մասին կ'անդրադառնայ (նկարներով) «Կազ տը Ֆրանս Էնֆորմասիոն» Մայիսի իր թիւին մէջ, ականատեսի վկայութիւնը բերելով Փիէր Պերնէթէքսի, որ միջազգային միակ «կազիկ»ն է տեղւոյն վրայ գացած:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Սոնա Ծառուկեան եւ աղջիկը՝ Նայիրի Ծառուկեան, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Յուլիս 9-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Միհրան Եփրեմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ճիւան Միհրան – Եփրեմեան, Պ. Տիգրան Միհրան – Եփրեմեան, կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, Կիրակի, Յուլիս 9, յաւարտ պատարագի, իրենց սիրեցեալ հօր եւ մեծ-հօր՝

ԵՓՐԵՄ ՄԻՀՐԱՆ ԵՓՐԵՄԵԱՆ-Ի

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՍԻՄԻՍՆ. – Տիկին Հոփսիմէ Ֆրանկիւլեան 300 Ֆր.։

⁂

ԻՍԻ. – Տիկին Աստղիկ Ճանիկեան 200 Ֆր. իր զաւկին յիշատակին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է 700 Ֆր. Արման Մուրատեան ընտանիքէն եւ Պ. Ա. Խմիրզէ Թորգոմ Արիսեանի յիշատակին։

⁂

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլլէն Բիւզանդ»» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, Խոնարհ մամայի համար եղած հոգեճաշին առթիւ. – Տիկին Մարիամ Օհանեան 100 Ֆր., Տիկին Մարիամ Պետիկեան 100 Ֆր., Տիկին Խսաեան 100 Ֆր, Տիկիններ Մանուկեան եւ Բիւլիւր 100 Ֆր., Պ. Օննիկ Ազաչեան 500 Ֆր.։ Իսկ Տիկին Ադնիւ Զաղալեան 1000 Ֆր. իր աղջկան՝ Սաթենիկ Մարկոսեանի մահուան տարելիցին առթիւ, Հայաստանի օգնութեան համար։

— THEATRE DU JARDIN —
(Jardin d'Acclimatation,
Tél. : 40. 67. 97. 86)
GROUPE JUNIORS
(6 - 10 ans)
Ensemble National de Géorgie
Du 4 au 9 juillet

Horaires :

Mardi à Jeudi 10h et 14h30
Vendredi-Samedi 14h30 et 20h30
Dimanche 15h.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :

N° 48 00 06 70

TELEX :

N° 280 868 Haratch

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE
DE LA CROIX BLEUE

DIMANCHE 16 JUILLET

A BELLEFONTAINE (JURA)

—o—

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— section Lyon-Villeurbanne —

ORGANISE UN VOYAGE EN CAR LE DIMANCHE 16 JUILLET

Départ : 7 h 30
Devant l'église arménienne, 40, rue d'Arménie 69003 Lyon
Prix du voyage :
80 F. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans
Le nombre de places étant limité :
Réservations au tél. : 78 23 54 00 — 78 75 90 30 après 19 heures

AZNAVOUR POUR L'ARMÉNIE

76-78, avenue des Champs-Elysées, 75008 PARIS

«AZNAVOUR POUR L'ARMENIE» accueille 70 orphelins d'Arménie:

le samedi 8 juillet : ils seront à dîner au Cappa-Club de la Cappadoce
67 bis, Quai Blanqui - 94140 Alfortville
tél. : 43. 75. 05. 30 et 43. 78. 56. 34

le dimanche 9 juillet: ils assisteront à la messe dominicale de l'Eglise Arménienne
15, rue Jean Goujon - 75008 Paris
tél. : 43. 59. 67. 03

le soir : ils seront à dîner au City Rock Café
13, rue de Berri - 75008 Paris
tél. : 43. 59. 52. 09

Ceux qui souhaitent les rencontrer peuvent réserver leur table dans l'un des deux restaurants.

«AZNAVOUR POUR L'ARMENIE» vous remercie d'être nombreux pour recevoir chaleureusement nos orphelins d'Arménie.

Էվլին Օժու
Էրիք Տէր-Յակոբեան

ամուսնացած

կնքահայրութեամբ՝
ԺԱՆ – ԺԱՔ ՏԱՄԼԱՄԵԱՆ-ի
Փարիզ, Յուլիս 1, 1989

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

A LOUER

Donnerais à louer mois

JUILLET - AOUT

A G A Y (VAR)

2 Appartements — 2 pièces
Confort + terrasse face à la mer
+ commodités et au calme
5500 Frs. par mois

Tél. : 48 - 20 - 14 - 21

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՎԻԷՆ

Յուլիս 9, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ։

Սիրով կը հրաւիրուի շրջանի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան։

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԱՐԿԱՒԱԳԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

եւ

Հոգեհանգստեան Արարողութիւն

Նիսի Հայ Համայնքին Բարերար՝

ԹՈՐՈՍ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ-ի

հոգւոյն

անոր մահուան տարելիցին առթիւ

Կիրակի, Յուլիս 9, ժամը 9·30-ին Նիսի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

⁂

ՀՈԳԵՃԱՇ

Պատարագի աւարտին Պարսամեան համալիրի մեծ սրահին մէջ։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 9, Կիրակի,
ժամը 12·30-էն մինչեւ 22·30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր, շիշ քէպապ եւ քէօֆթէ.
2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով.
3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց.
4.– Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ.
5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի
Նուագախումբի

Մուտքը ազատ է։

– ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ –

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնին բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 6ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար։

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն։

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ 39 – 85 – 36 – 53
ՓՈԽԱՆԵԱՆ 43 – 37 – 90 – 69

Յուլիս 4-էն վերջ – Հ. Կ. Խ. Մանկանց Բոյն (16) – 31 – 21 – 77 – 63

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 6
JEUDI
6 JUILLET
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.051 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 64e ANNÉE — No 17.051

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

1949Ի ԱՔՍՈՐԸ ԵՒ 1989Ի ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ

Հայաստանեան մամուլը տարիներու լռութենէն ետք այսօր հրապարակումի դրւին արժանացած նիւթերու շարքին տեղ կու տայ նաեւ Հայերու 1949-ի աքսորին: 1949 Յունիս 14-ին տեղի ունեցած է այդ աքսորը, որ հազարաւոր Հայեր քշած է դէպի Սիպիր ու Ալթայ:

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին Յունիս 14-ի թիւին մէջ Համբարձում Քենդերեանի յօդուածը վկայակոչում մըն է այդ տխուր թուականին ու նաեւ զուգահեռի փորձ մը, ներկայի տխուր մէկ երեւոյթին՝ արտագաղթի շարժումին հետ:

Յունիսի այդ առաւօտեան դուռի թակոցները անսպասելի բաներ չէին շատերու համար, ինչպէս կը գրէ Հ. Քենդերեան.– «Ես օրինակ, ինչո՞ւ չպիտի սպասէի: Սպասում էի: Ամէն գիշեր: Եւ առաջին թակոցից իսկ արթնացել էի: Ես աւարտել էի այն դպրոցը, որտեղ տնօրինել ու դասաւանդել էին Լեւոն Շանթը, Նիկոլ Աղբալեանը»:

Հ. Քենդերեանի նման –ինչպէս ինք կը գրէ– պիտի սպասէր օրինակ փրոֆ. Սմանիկեանը, լատիներէնի մասնագէտը որուն դասագիրքով դեղատոմսեր գրել կը սորվէին բժշկական հիմնարկի ուսանողները որ սակայն աշխատած էր Հանրապետութեան մշակոյթի Նախարարութեան մէջ: Պիտի սպասէր Մերի Սաղեանը որուն հօրեղբայրը «չէր ստորագրել Հայաստանի խանչեանի "ինքնասպանութեան" պիտի առաջարկած փորձագիտական եզրակացութիւնը եւ դրել էր ազնիւ գլուխը ստալինիզմի զոհասեղանին»: Պիտի սպասէին դերի ենթակաները որոնք «չէին յանձնել "սրբազան պատուէրը". վերջին արտիպուշը իրենց քունքին չէին կրակել»: Իսկ հայրենադարձները... «Չկար մի հայրենադարձ որ ամէն գիշեր չսպասէր դրան թակոցին: Նրանք բոլորը, առանց բացառութեան, անվստահելի էին: Եկել էին կապիտալիստական երկրներից, բերել էին բուրժուական բարքեր»:

Ու այս ամէնը աքսորավայրին մէջ ստացած ընդհանուր մեղադրանք մը. «Դաշնակ – Նացիոնալիստ»:

Աքսորէն վերադարձած մարդու փորձառութեամբ Հ. Քենդերեան այսօր կը խորհրդածէ արտագաղթին՝ այս անգամ կամաւոր այդ աքսորին մասին: Ազատութեան այս շրջանին ամէն հայրենադարձ հարց կու տայ ինք իրեն. «մնա՞լ թէ երթալ»: «Գուցէ նորից դեր խաղայ հարցաթերթիկի ծննդավայրի մասին տեղեկութիւն պահանջող կէտը, իսկ դա որոշիչ էր աշխատանքի, պաշտօնի հարցը որոշելու համար»: Այսպէս, Հ. Քենդերեան, ներգաղթած ըլլալու պարագայէն ծագած անպատեհութիւնները գլխաւոր պատճառ կը նկատէ ինչպէս երէկուան աքսորին, նոյնպէս այսօրուան արտագաղթին:

Ինք դատապարտումի խօսք չունի սակայն այս զանգուածին հասցէին. ինք իր փորձով գիտէ. «ամէն մի արտագաղթող իւրովի դժբախտ է: Ամէն մի բաժանում կորուստ է, անպատմելի կորուստ»: Պէտք է փնտռել երեւոյթին խակական պատճառները. դատապարտելը, ցաւիլը, հայրենասիրական կոչերը պէտք է դնել մէկդի ու «հարկաւոր է շինարար միջոցներ գտնել, քննել պատճառները, որոնք շատ ու շատ են, առարկայականներից բացի՝ ենթակայականները, որոնց բացայայտումը շատ աւելի դժուար է...»:

Հ. Քենդերեան չմեկնելու իր պատճառները հետեւեալ ձեւով կ'ամփոփէ. «85-ամեայ մայրս օրը 85 անգամ խարբերդի իր հայրենի գիւղն է գնում՝ Զարթարիճ: Հայրս երբեք անգամ Հայաստան է եկել, 1916-ին Խարբերդից, 1946-ին Պէյրութից, 1956-ին Ալեփոյից: Հիմա հանգչում է Հոկտեմբերեանում, մի քմ. հեռաւորութեան վրայ այն տեղից, որտեղ Սարդարապատի ճակատամարտին գնդացրորդ է եղել»:

Ապա ան չէ մոռցած նաեւ մէկ ընկերոջը հետ Ալ. Խասհակեանին հանդիպած օրը ու վարպետին խօսքերը. «... Սա է ձեր երկիրը, սովորէք, աշխատէք, կառուցէք, դարձրէք այնպիսին, ինչպիսին պէտք է»:

«Գնա՞լ թէ մնալ». այսօրուան ճակատագրական այս հարցումին պատասխանդարին մէկ ու միւս կողմը դրուելիք ծանրութիւններէն գլխաւորներն են Քենդերեանի թուածները. սակայն որպէսզի այդ նժարին սլաքը հակի «մնալ»ուն կողմը, էականը պատճառներու առարկայական քննութիւնն է. անշուշտ այն պայմանով որ այդ քննութիւնը բխած ըլլայ պատճառները անհետացնելու անկեղծ տրամադրութենէ մը:

Ա. Թ.

ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԺԱՄԵՐԸ

Երեքշաբթի, ժամը 12-ին է որ Կորբաչով ժամանեց Օրլի, ուր ինքը եւ իր շրջախումբը կ'ընդունէին Հանրապետութեան Նախագահը, Տիկին Միթերան եւ Ֆրանսացի Նախարարներ: Առաջին օրն իսկ, խորհրդային ղեկավարը ծանրաբեռնուած ժամանակացոյց մը ունէր, որու կարեւորագոյն կէտը կը նկատուէր Պաստիյլ այցելութիւնը եւ չփումը ժողովուրդին հետ: Հոս, սակայն, ակնկալուածը տեղի չունեցաւ, թղթակիցներու քանակը թոյլ չտալով որ բազմութիւնը կարենայ մօտենալ եւ ողջունել «Կորբի»ն ինչպէս, այլեւս, մտերմաբար մկրտուած է Խորհ. Միութեան Նախագահը:

Ժամանումէն անմիջապէս ետք, փառերգներու հնչումին, ըստ սովորութեան, յաջորդեցին փոխադարձ ճառերը, օդակայանին պատուոյ հիւրասրահը: Միթերան ողջունեց ետք Կորբաչովը, շեշտած է երկու ժողովուրդները միացնող հին բարեկամութիւնը, մինչ, իր պատասխանին մէջ, Կորբաչով յիշած է այն մեծ յարգանքը զոր Խորհ. ժողովուրդը կը տածէ Ֆրանսացի ժողովուրդին հանդէպ: Օրլի իսկ կը սկսէին առաջին խօսակցութիւնները երկու ղեկավարներուն միջեւ, որոնք քիչ ետք կը շարունակէին Ելիզէ, ճաշէն առաջ ու յետոյ:

Կէսօրէ վերջ կը կատարուէր Պաստիյլի Օփերային այցելութիւնը, որ նախատեսուածէն տարբեր բնոյթ կ'առնէր: Արդարեւ, ինչպէս ըսինք, Կորբաչով փոխանակ ժողովուրդով շրջապատուելու, ինչպէս ուզած էր, 200 լրագրողներով («կատղած» կը ճշդէ Լիպերասիոն) շրջապատուած է եւ խռարանցում մը ստեղծուած է:

Իրիկունը, պաշտօնական ճաշ մը տեղի կ'ունենար Ելիզէ, ըստ աւանդութեան, բաժակաճառեր կը փոխանակուէին, անոյշ – անոյշ խօսքերով: Այդ ճաշը առիթ կու տար որ ով որ «բան մը ունի ծախելիք» փորձ մը ընէ: Այսպէս, կը գրէ Լիպերասիոն, «Իվան աճեղ»ի ներկայացում մը առաջարկած է Իվ Մուրուզի, ժաք Լանգման Շոայի մասին խօսած է, իսկ ամերիկացի միլիառատէր՝ Համէր ֆրանսերէն գրուած, Լենինէն ձեռագիր նամակ մը նուիրած է: Բայց, այլ նուէր մը կայ որ բաւական աղմուկ կը հանէ եւ Միշէլ Տըպրէ, մինչեւ իսկ «գողութիւն» կ'որակէ: Ի՞նչ է պատահած: Ազգային Թանգարանին սեփականութիւնն էր այն երկու ատրճանակները, որոնք ճակատագրական դեր ունեցած են Պուշկինի կեանքին մէջ: Արդարեւ, 1837, Յունուար 27-ին, Սէն-Պետերսբուրգի մէջ, ռուս գրագէտը մենամարտի հրաւիրած էր Ֆրանսացի սպայ մը, որ կնոջը սիրահարած էր եւ ինք ծանրօրէն վիրաւորուած, կը մեռնէր 48 ժամ ետք, ներելէ ետք կնոջը եւ Ֆրանսացիին:

Բաւական բանակցութիւններէ ետք, կարգադրութիւն մը եղած է տեղւոյն քաղաքապետին հետ եւ ատրճանակները Մոսկուայի կը տրուին «պահեստի»...:

Չորեքշաբթի օր, Կորբաչով յաղթական Կամարէն կ'անցնէր Փարիզի քաղաքապետարանը, ապա՝ Սորպոն, մտքերու փոխանակութիւն ունենալու համար մտաւորականներու եւ համալսարանականներու հետ, ցերեկին կը ճաշէր Ռոքարի մօտ, մամուլի ասուլիս մը կու տար, կը տեսնուէր Ժորժ Մարշէի հետ, իրիկունն ալ մտերիմ ճաշի մը հիւրն էր Միթերանի, այս վերջնոյն անձնական բնակարանը:

**

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ

Հ.Յ.Դ.ի եւ Ռ.Ա.Կ.ի միացեալ նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած ցոյցը Մ. Կորբաչովի այցելութեան առթիւ, համախմբած էր քանի մը հազար հոգի, Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ: Բազմութեան մէջ ուշագրաւ էին գաւառի հայաշատ կեդրոններէն –Լիոն, Տէսին, Վալանս եւլն.– հասած խումբերը: Պարզուած պաստառները Ղարաբաղի պահանջատիրութեան, Սումգայիթի անարդարութեան հետ կը շեշտէին հայրենիք – Սփիւռք համակամութիւնն ու միասնականութիւնը:

Ցոյցը վարողը՝ Մուրատ Փափազեան նախ խօսք տուաւ Ռ.Ա.Կ.ի ներկայացուցիչ Լեւոն Քէպապճեանի որ անդրադարձաւ Հայութիւնը բողոքի մղող դըրդապատճառներուն, վերջին շրջանին առնուած դրական քայլերուն ու հայ ժողովուրդին երկու թեւերուն միասնական պահանջատիրութեան:

Օրուան երկրորդ ճառախօսն էր Հ.Յ.Դ.-էն Հանրի Փափազեան, որ նոյնպէս ֆրանսերէնով դիմեց ցուցարար բազմութեան, շեշտելով կատարուած բարեփոխումներու անբաւարար բնոյթը ու Հայութեան ակնկալութիւնները. Ղարաբաղի վերամիացում, կատարեալ ժողովրդավարութիւն, Սումգայիթի ոճրագործներուն դատավարութիւն եւ Հայաստանի անյապաղ վերակառուցումը:

Հ.Յ.Դ.ի կողմէ խօսք առաւ նաեւ Յ. Պալեան, որ ըսաւ թէ երկու ականաւոր հիւրեր ունեցած էր Փարիզ, մէկը Խորհ. Միութեան գլխաւոր ղեկավարն էր, իսկ միւսը՝ Ղարաբաղ Կոմիտէի ծանօթ անդամ Լեւոն Տէր Պետրոսեան: Ապա, ակնարկելով տեղատարափ անձրեւին, ճառախօսը յիշեց 1987, Յունիս 18-ի օրը, երբ Ստրազպուրկի խորհրդարանին առջեւ խմբուած Հայութիւնն ալ մնացած էր կարկուտի ու տեղատարափի տակ. ան եզրակացուց թէ անձրեւը մեզի բարիք բերած էր հոն, այսօր եւս կրնայինք դըրական արդիւնք մը ակնկալել:

Յ. Պալեան չմոռցաւ նաեւ շեշտելու թէ ցոյցը թշնամական բնոյթ չէր կրեր այլ առիթ մըն էր մեր տպաւորութիւնները արտայայտելու. այդ սպասումը այն էր որ Ղարաբաղ Կոմիտէն մաս կազմէ Հայաստանի իշխանութեան ու ժողովուրդը առողջ ընթացքով շարունակէ իր ճամբան, մինչեւ որ հասնի միացեալ, ինքնավար Հայաստանի իրականութեան:

Մինչ այդ, Լ. Քէպապճեանէ, Ա. Խաչիկեանէ եւ Հ. Փափազեանէ կազմուած պատուիրակութիւն մը յուշագիր մը յանձնեց Խորհ. դեսպանատան:

Ցոյցին ընթացքին համակամութեան ուղերձներ արտասանուեցան նաեւ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան քարտուղարութեան, Վրացիներու, Ուկրանացիներու կոմիտէներուն ներկայացուցիչներուն կողմէ:

Ցոյցը աւարտեցաւ հայ երգիչ – երգչուհիներու երգերով:

**

Հայկական ցոյցին մասին քիչ ակնարկութիւն կայ մետիաներու կողմէ, ինչ որ անբնական չէ: Ջայնասփիւռ թէ մամուլ 2000 ցուցարարներու խօսք կ'ընեն, անդրադառնալով եռագոյն դրօշակին, խորհրդանիշ Հայաստանի անկախութեան: Ֆիկարօ, որ ընդհանրապէս «ժըլատ» է, երբ հարցը Հայերուն կը վերաբերի, 3500 հոգի «տեսեր» է այդ ցոյցին մասնակցող...:

**

Կարգ մը խորհրդածութիւններ թողլով այլ առիթի, ըսենք սակայն որ կը սպասուէր, ինչպէս քանիցս շեշտեցին, կրկնեցին, գրեցին, յիշեցուցին կազմակերպիչները, 15.000 հոգի, ամբողջ Ֆրանսայէն եւ Եւրոպայէն: Մէկ զերոյի մը տարբերութիւն կայ, բայց երբ 2000 հոգի իսկ իրարու քով չեն գար այդքան ճիգի եւ նիւթականի վատնումէ ետք (թէեւ 400 հազարէն 250 հազարի իջած էր պիւտճէն), ան ալ ամբողջ Ֆրանսան եւ Եւրոպան իրար անցընելէ ետք, կը նշանակէ որ տեղ մը ծուռ բան մը կայ: Այդ մասին պէտք է մտածել եւ միշտ ժողովուրդին անտարբերութեան չվերագրել մեր ձախողութիւնները:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Ղարաբաղ Կոմիտէի ծանօթ դէմքերէն՝ բանասիրական գիտութիւններու դոքթոր, Մատենադարանի գիտաշխատող Լեւոն Տէր Պետրոսեան Փարիզ ժամանեց Երեքշաբթի առտու, Յուլիս 4-ին:

Ծանօթ է որ հինգ ամսուան արգելափակումէ ետք, Լեւոն Տէր Պետրոսեան եւ իր ընկերները ազատ կ'արձակուէին Մայիս 31-ի գիշերը, Երեւան փոխադրուելէ 24 ժամ ետք: Ներկայիս, Լեւոն Տէր Պետրոսեան, որու կ'ընկերանայ իր կինը, Փարիզ եկած է առողջական պատճառներով եւ արդէն իսկ կը կատարուին բժշկական անհրաժեշտ քննութիւնները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Միկ օդանաւ մը առանց օդաչուի ջախջախուած է Պելճիա, տան մը վրայ եւ երիտասարդ մը մեռած է տեղն ու տեղը: Խորհրդային այս օդանաւին ողիսականը բաւական տարօրինակ է: Ճամբայ ելած էր Լեհաստանէն, քիչ ետք, օդաչուն ինքզինքը կը նետէր եւ օդանաւը ճամբան կը շարունակէր առանձին, անցնելով Գերմանիայէն, Հոլանտայէն, հասնելու ջախջախուելու համար Պելճիա: Քննութիւն բացուած է, գտնելու համար այս անսովոր թռիչքին պատճառները: ԹԱՍ թեքնիք խանգարումի մասին կը խօսի:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՈՍԿԻ ՄՐՑԱՆԱԿ ՄԵՋԼՈՒՄԵԱՆԻ

Եւրոպայի ախոյեան, քանի մը շաբաթներ առաջ, յաղթելէ վերջ, Անգարայի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆ

Բարեկամս, Կարպիս Զրբաշեանը, որն ինձ վերջերս այցելեց Երեւանի սրտաբուժարանում եւ որից ես ցաւով իմացայ Անդրանիկ Ծառուկեանի մահուան մասին, ինձ խնդրեց որեւէ բան գրել նրա մասին, – եթէ չեմ սխալւում, «Յառաջ»ի յատուկ թիւի համար:

Ընդամէնը վեց տարի առաջ էր, որ ես յատուկ մի խօսքով շնորհաւորել էի Անդրանիկ Ծառուկեանին՝ նրա կեանքի ինչքան ակնյայտ, նոյնքան եւ անհաւատալի եօթանասունամեակի առթիւ, քաջառողջութիւն ցանկանալով նրան եւ ահա… Ի հարկէ մարդիկ մեծ մասամբ աշխարհից հեռանում են առաջացած տարիքից ու հիւանդութիւններից եւ Ծառուկեանը, դժբախտաբար, բացառութիւն չէր կազմում… Սակայն, նոյնքան ակնյայտ է, որ Ծառուկեանի պէս, ժողովրդի հոգսերով ու ցաւերով տառապող մարդիկ մահանում են ոչ միայն եւ ոչ այնքան ծերութիւնից կամ հիւանդութիւնից, ինչքան հարազատ ժողովրդի նոյն ցաւերից ու հոգսերից…

Եւ ես աւելի քան համոզուած եմ, որ Անդրանիկ Ծառուկեանին մաշեցին ու սպանեցին ոչ այնքան տարիքն ու հիւանդութիւնը, ինչքան Լիբանանի եւ Լիբանանի հայ գաղութի գլխին եկած երկարատեւ եւ դեռեւս անվերջանելի աղէտը, Պէյրութի աւերումը եւ նաեւ, որպէս դրանց հետեւանք, «Նայիրի» շաբաթաթերթի ընդհատումը – շաբաթաթերթ, որին Ծառուկեանը նուիրել էր իր կեանքի լաւագոյն տարիները եւ որը նրա կեանքն էր, ապրելու ձեւը, շունչն ու ոգին, այն օդը, որով նա շնչում էր:

Ես էլ չեմ խօսում Արցախեան, ազգային հպարտութիւն յարուցող, բայց եւ իր, ցարդ անվերջանելի վիճակով ոեւէ ազնիւ Հայի մաշեցնող ու սպանող շարժումը եւ Հայաստանի գլխին եկած եւ ոեւէ ազնիւ Հայի իր տակ կենդանի – կենդանի թաղող մեծ աղէտն ու արհաւիրքը, որն, անկասկած, նոյնպէս արագացրեց նրա մահը: Անդրանիկ Ծառուկեանի մահը ոչ միայն ցաւալի է, այլ կրկնակի ցաւալի եւ անժամանակ, որովհետեւ նոր – նոր էր գալիս նրա ապրելու եւ մանաւանդ «Նայիրի» հրատարակելու ժամանակը – հրապարակայնութեան եւ ժողովրդավարութեան այն ժամանակը, որի նախապատրաստողներից մէկն էր նաեւ Ծառուկեանը իր սուր, կծու եւ սարսափեցնող յօդուածներով ու ֆէյլետոններով, որոնք այն ժամանակ, ուզենայինք էլ, չէին կարող ըստ արժանւոյն գնահատուել եւ Սփիւռքում, եւ մանաւանդ մեր հերմետիկօրէն փակուած Հայրենիքում: Եւ, քանի որ, ինչպէս ասացինք, Ծառուկեանի նման մարդիկ տարիքից ու հիւանդութիւնից չեն մեռնում, այլ առաջին հերթին ժողովրդի հոգսերից ու ցաւերից, ապա նոյնիսկ նրանց մասին գրուող խօսքը կամայ – ակամայ ոչ միայն նրանց անձին է վերաբերում, ինչքան այդ նոյն անիծեալ ու յաւերժական հոգսերին ու ցաւերին:

Ստալինեան ժամանակների սխալներն ուղղելն այնքան էլ հեշտ չէ: Տասնեակ տարիներ են հարկաւոր մաքրելու ռազմավարչական կարգերի «Աւգիասի ախոռները», ստալինեան բռնակալութեան տասնամեակների աւերն ու արցունքը եւ բրեժնեւեան լճացման տասնամեակների տիղմն ու կեղտը: Չէ՞ որ այդ տասնամեակներում գլխիվայր շուռ էին տուել ազգային, քաղաքական ու սոցիալական ամէնից կարեւոր հասկացութիւնները… Հե՞շտ է տասնամեակներ շարունակ հակայեղափոխութիւնը՝ յեղափոխութիւն, յետադիմութիւնը՝ առաջընթաց, եւ ֆաշիզմը՝ սոցիալիզմ կոչելուց յետոյ խոկոյն ամէն ինչ կոչել իրենց իսկական անուններով… Դրա համար առաւելապէս հարկաւոր է ուղղել ու ճշգրտել այդ հասկացութիւնների սանդղակը:

Նոյնիսկ հիմա վերակառուցման ու հրապարակայնութեան այս օրերին, յաճախ է պատահում այնպէս, որ մեր երկրի հասարակական կեանքի որեւէ բախտորոշ սխալի ուղղում կամ ուղղման պահանջ հրաժարո՞ւմ է թւում «յեղափոխութեան» ու «սոցիալիզմ»ի սկզբունքներից, եւ ստալինեան երկարատեւ պրոպագանդայից թմրած որոշ քաղքենիների թւում է, թէ այդ սխալներն ուղղողը սոցիալիզմի թշնամի է, կամ հակայեղափոխական…

Դրա համար հարկաւոր է մէկընդմիշտ ուղղել գլխիվայր շուռ տուած բոլոր ազգային, սոցիալական ու քաղաքական հասկացութիւնները, որպէսզի բոլորը հասկանան, որ իսկական յեղափոխականը, սոցիալիստականը հէնց այդ սխալների ուղղումն է եւ հակայեղափոխական, հակասոցիալիստական, հակաժողովրդական եւ վերջապէս հակամարդկային էր ա՛յն, ինչ տեղի էր ունեցել մեր երկրում մինչեւ հիմա… Քանի՞ տարի է պէտք այդ ամէնն ուղղելու համար, մինչեւ որ քաղաքական, սոցիալական եւ ազգային եղծուած հասկացութիւնները սրբագրելուց յետոյ, հասնենք ամէնից կարեւոր ու էական սխալին՝ մարդու եւ մարդկայինի նոյնպէս գլխիվայր շուռ տրուած հասկացութեանը: Չէ՞ որ իմ նշած տասնամեակներում ամէն ինչ յանցանք էր համարւում, բացի… մարդ չլինելուց, որը ոչ միայն յանցանք չէր համարւում, այլեւ… կամայ թէ ակամայ խրախուսւում էր: Այնպիսի ժամանակներ էին դրանք, երբ մարդ լինելը վտանգաւոր էր, խելօք մարդ լինելը՝ կրկնակի վտանգաւոր, իսկ նաեւ սկզբունքային լինելը հաւասարազօր էր «ժողովրդի թշնամի» կոչուելուն:

Այդ մղձաւանջային տարիներին մարդու կարիք բնաւ չկար՝ կարիք կար միայն թութակի, քծնողի, յարմարւողի, ստրուկի, ամարդի եւ միայն այդ յատկութիւններով օժտուածը կարող էր որքան բարձր պաշտօն գրաւել (չնչի՞ն բացառութիւններով): Իսկ նրանք, ովքեր մարդ էին՝ ստուերի տակ էին մնում, հալածւում ու ոչնչացւում: Ծայրայեղ դէպքում նրանք կարող էին որպէս գրող, նկարիչ կամ երաժիշտ՝ գրողի ու արուեստագէտի փառք վաստակել եւ միայն այդքա՛ն: Բնորոշ է այդ տարիների Հայաստանի բարձր ղեկավարներից մէկի յայտնած կարծիքն իմ մասին. «Այո՛, Էմին, ոչի՞նչ չունեմ ասելու, տաղանդաւո՞ր է ու խելօ՞ք, բայց դժբախտաբար անղեկավարելի՛ է»… ասել էր նա: Անղեկավարելի է, այսինքն՝ տիկնիկ չէ, որի թելերը քաշես, կամ յարմարւող ու քծնող չէ:

Գերադասում եմ լինել հալածուա՛ծ,
Քան լինել հաճոյ, որ… ձեռնտո՛ւն է–

…Ժամանակին պատասխանել եմ ես այդ ղեկավարին իմ մի բանաստեղծութեան մէջ, որն աւարտւում է այսպէս.–

Հրաժարւո՛ւմ եմ վոխմակով շրջել,–
Ես գայլ չե՛մ ծնուել.
մարդը միշտ ա՛նձ է…

Այնպիսի ժամանակներ էին դրանք, երբ երկիրը լցուած էր հմայիչ ու ժպտացող սրիկաներով (որոնց ձեռնտո՛ւ էր երկրի այդ վիճակը) եւ ազնիւ մարդկանցով, որոնք, որպէս օրէնք, արտաքինից տխուր էին թւում, քանի որ գազազած էին այս երկրի անարդարութիւններից…

Երանի չէ՞ր, եթէ մեր երկրի այլ տասնամեակների սխալը կայանար միայն նրանում, որ մեզ խաբէին, կամ զէնքով ստիպէին ասել, թէ երկու անգամ երկուսը հաւասար է հինգի… (ինչպէս ես գրել եմ այդ մասին իմ 2×2=5 բանաստեղծութեան մէջ): Բայց երբ 70 տարի շարունակ զէնքով պարտադրում են հաւատալ եւ կրկնել, թէ երկու անգամ երկուսը – ո՛չ աւել, ո՛չ պակաս՝ 250–ի է հաւասար, ապա ինչքա՞ն էլ մենք հիմա հասկանանք այդ սխալը եւ փորձենք ուղղել, միեւնո՛յնն է, համարձակութիւն չենք ունենայ միանգամից ասել, թէ 2×2=4–ի… Դրա համար է, որ մեր երկրում այսօր համարձակութեամբ իրար հետ մրցող ազատամիտներից ամէնի՛ց համարձակը փորձում է, դեռեւս վախո՛վ եւ ինքն իր համարձակութիւնից զարմանալո՛վ, ապացուցել, թէ 2×2–ը ո՛չ թէ 250 է, այլ առնուազն՝ 180 կամ, ո՛վ յանդգնութիւն՝ 160…

Ուրեմն մենք դեռ ինչքա՜ն ճանապարհ ունենք գնալու, մինչեւ որ հասնենք ողջ աշխարհին ու մարդկութեանը դարեր շարունակ յայտնի ու սովորակա՛ն ա՛յն ճշմարտութեանը, թէ 2×2 ընդամէնը… չո՛րս է անում…

«Բայց ի՞նչ կապ ունի այս ամէնը Անդրանիկ Ծառուկեանի հետ» – կ'ասէք դուք կամ ձեզանից շատերը, բայց… Ծառուկեանից:

Ի՛նչ, Անդրանիկ Ծառուկեանն այդ հարցը չէ՛ր տայ, որովհետեւ իսկոյն կը հասկանար, որ այս ամէնը նրա (բայց ինչո՞ւ միայն նրա՝ Սփիւռքի ցանկացա՛ծ ազնիւ ու խելօք հայրենասէրի) եւ հայրենիքի միջեւ եղած բարդ յարաբերութիւնները հասկանալու միակ բանալին է… Այո՛, բանալի՛ն, որովհետեւ, եթէ հայրենիքում ետին պլան էր մղւում Մարդը՝ էլ չեմ ասում՝ խելօ՛ք, ազնիւ ու սկզբունքային մարդը, եւ երկրի գործերը վարում էին համակերպուող, քծնող թութակները կամ այն տիկնիկները, որոնք շարժւում էին յայտնի ու անյայտ հիմնարկներում նստած մարդկանց ձեռքին գտնուող թելերով, ապա բնակա՛ն է, որ նրանք չէի՛ն կարող «իրենցը» համարել կամ ջերմօրէն ընդառաջ գնալ Սփիւռքի ոեւէ խելօք, ազնիւ ու ինքնուրոյն մտածող գործիչի՝ ասենք հէնց Անդրանիկ Ծառուկեանին:

Առաւե՛լ եւս, նրանք ի վիճակի չէին հասկանալ ա՛յն կարեւոր գործը, որ Ծառուկեանը (եւ նրա նմանները) անում էին Սփիւռքում յանուն հայրենիքի, եւ որը հայրենիքի գործերը վարող այդ թութակների ու տիկնիկների տեսանկիւնից ,համարւում էր անհասկանալի՛, կասկածելի՛ կամ յաճախ՝ վնասակար ու թշնամակա՛ն:

Յիշենք այդ իրողութիւնն ապացուցող մի քանի դրուագներ, որոնց մասին Ծառուկեանը, տարբեր առիթներով, պատմել է ինձ, կամ մենք շօշափել ենք մեր զրոյցներում…

**

Հայրենադարձութեան առաջին իսկ օրերից ինձ շրջապատեցին բազմաթիւ հայրենադարձ գրասէր երիտասարդներ ու գրողներ (Գրիգոր Քէչիչեան, Անդրանիկ Թէրզեան, Գ. Սիսուան եւ այլոք) եւ դա ունէր իր պատճառը. – դեռեւս թա՛րմ էին իմ «Նորք» ժողովածոյի բարբարո՛ս, վայրիվերո՛յ քննադատութեան արձագանգները (որոնք իսկոյն Սփիւռք էին հասել), եւ ես մի քանի տարի շարունակ մերժուած էի ամէնից որպէս «Հակա», «ազգայնական», «ապաքաղաքական», «մեր փառաւոր կարմիր բանակը գրպարտող» եւ էլ ո՛վ գիտէ, թէ ի՛նչ…

Հաւաքւում էինք հանրակացարանի իմ ութ մետրանոց «բնակարանում», որտեղ կիսաքաղց (ինձ ոչ մի տեղ չէ՛ին տպագրում և աշխատանք էլ չէին տալիս…) պատսպարուել էինք ես, կինս, 3-4 տարեկան տղաս եւ Զարենցի դուստր Արփենիկը, որին վերցրել եւ պահում էի որբանոցից (եւ որի համար յետոյ հեռացուեցի Գրողների Միութիւնից):

Հայրենադարձ իմ գրչակիցներից էր, որ ես առաջին անգամ լսեցի Անդրանիկ Ծառուկեանի անունը եւ նրանցից գաղտնի վերցրի ու յափշտակութեամբ կարդացի նրա «Թուղթ առ Երեւան»ը (մինչ այդ ոչ Ծառուկեանի անո՛ւնն էի լսել եւ ոչ էլ նրանից որեւէ բան կարդացել):

Ինչպիսի՛ թափ, ինչպիսի՛ խառնք ու կիրք, ինչպիսի՛ աստուածային ցասում եւ նաեւ՝ քնքշութիւն եւ արցունք բերող մեղմութիւն՝ «Հէյ ջա՛ն, Երեւան…»

Այո՛, ոչ աւել, ո՛չ պակաս, «ջա՛ն»– ինչպէս մե՛նք էինք գրում ու ասում Երեւանի մասին…– Ուստի և այդ անծանօթ ու անյայտ Ծառուկեանը իսկոյն հարազատ դարձաւ ինձ, եղբայր ու գրչակից (թէեւ կար նաեւ… միամի՛տ զարմանքը՝ եթէ այդ Ծառուկեանը «հակա» է եւ նրա գրքերն արգելուա՛ծ են մեզ մօտ, ինչպէ՞ս է Երեւանին «ջա՛ն» ասում):

Այդ հոգեհարազատութիւնը գալիս էր նաեւ նրանից, որ ես այս երկրում նո՛յնպէս… մի տեսակ Ծառուկեան էի – ազնի՛ւ, բայց հալածուած, դժուա՛ր կեանքով ապրող ինքնուրոյն եւ ինքնիշխան մարդ, եւ ո՛չ թէ «վերեւի» հրամանները կատարող տիկնիկ, կամ աչքերին քօղ քաշած մի թութա՛կ…

«Թուղթ»ը այստեղ, ի հարկէ՛, չտպագրուեց, որովհետեւ, ճիշդ է, հեղինակը Երեւանին «ջա՛ն» էր ասում (եւ այն էլ՝ դաշնակցակա՛ն, թշնամի՛, արգելուա՛ծ հեղինակը) բայց նաեւ ցասումնալից գովքն էր անում եւ այն էլ ում՝ եռագոյնի՛, Ֆիդայիների՛ ու – մեղա՛յ քեզ Աստուած – դաշնակների՛…

Մի խօսքով, ես, չնայած այդ ամէնին, սրտաբաց ընդունեցի Ծառուկեանին, որին նոյնքան սրտաբաց մերժել էին մեր հայրենիքը ներկայացնող թութակները, նրանք, ովքեր պիտի վճռէին Սփիւռքի ու նրա գործիչների բախտը…

Ի դէպ ասեմ, որ նոյնիսկ այսօր, անցեալի շա՜տ սխալներ սրբագրելուց յետոյ, միեւնո՛յնն է, հայրենիքի եւ Սփիւռքի միջեւ եղած կապերը իրենց իսկական բարձրութեան վրայ չե՛ն գտնւում եւ չե՛ն էլ կարող գտնուել, որովհետեւ ե՛ւ Սփիւռքի ե՛ւ հայրենիքի ամէնի՛ց խելացի, ազնիւ, հայրենասէր եւ ինքնուրոյն մտածող ու գործող մարդիկ – պայմանականօրէն ասած Համաստեղներն ու Շահնուրները – գտնւում են երկրորդ-երրորդ շարքերում, եւ այդ կապերն իրականացնում են, կամ շարունակում են իրականացնել, Սփիւռքի եւ հայրենիքի, նո՛յնպէս պայմանականօրէն ասած Սիլուաններն ու Վահան Ղազարեանները…:

(Մնացեալը յաջորդով)

Ի ՍՊԱՍ ՀԱՅԱՊԱՀՊԱՆՄԱՆ

ՏԷՍԻՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆԸ

Անցեալ Ապրիլին, Տէսինի Մշակոյթի Տունը կազմակերպած էր Լիոնի մէջ, հայ երաժշտութեան երեկոյթ մը, Ֆրանսացի նուագախումբի մը մասնակցութեամբ. մեծ ձեռնարկ մըն էր այս եւ յաջող: Ժամանակին գրած էինք հոս, այդ մասին: Իրաւ է, որ ծանօթ երաժիշտ Ալեքս Սիրանոսեան գլխաւոր ղեկավարն էր այս երեկոյթին, բայց այդպիսի կազմակերպութիւն մը ի գլուխ հանելը ենթադրել կու տայ թէ Տէսինի Տան վարիչներն ալ ունին ձեռնարկու ոգի եւ չեն վախնար աշխատանքէ:

Այդ երեկոն էր որ որոշեցինք մեր ընթերցողներուն ներկայացնել Մշակոյթի Տան գործունէութիւնը իր զանազան ձեւերուն մէջ. Լաւագոյն միջոցը՝ տեսակցութիւն մը տնօրէնուհիին հետ:

Տիկին Հիլտա Զօպոյեան Տան տնօրէնուհին է 1978-էն ի վեր: Աւելի քան 10 տարուան ներկայութիւն մը, նոյն պաշտօնին վրայ, կրնար հետզհետէ պատճառ ըլլալ միօրինակ, անփոփոխ աշխատանքի մը: Այդպէս չէ եղած:

«Տասը տարուան ընթացքին, շատ բան փոխուած է Տէսինի գաղութին մէջ, իր պէտքերը նոյնը չեն մնացած», ըսաւ Տիկին Զօպոյեան:

Փոփոխութեան մէկ պատճառը «Ռատիօ Արմէնի»ի ստեղծումն է: Անոր սփռումները անտեղի դարձուցած են նոյն կամ այլ կարգի երաժշտական, ասմունքի յայտագիրներ հրամցնել ժողովուրդին Մշակոյթի Տան մէջ, ինչպէս կ'ըլլար առաջին:

Ուրիշ երեւոյթ մըն ալ կայ: Վերջին երկու տասնեակ տարիներուն, Արեւելքէն եկողներուն մօտ, օրէ օր, կը մեծնայ տեղւոյն սովորութիւնները իւրացնելու ակամայ ձգտումը, այլ խօսքով անոնց համար ալ բաց է ձուլումի ճամբան՝ որուն պէտք է յարմարիլ կամ հակազդել, ըստ պարագային:

**

Պէտք է, օրէ օր, մտածել ուրեմն գտնելու նոր միջոցառումներ, կապելու համար ժողովուրդը, մանաւանդ նորերը, հայապահպանման այս կեդրոնին հետ:

Փորձենք գաղափար մը տալ Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան գործունէութեանը

մասին. աշա թէ ինչ կը հրամցնէ ան իր «յաճախորդներուն».

■ Հայ երաժշտութեան դասընթացք. դաշնակ, ելեկտրական երգէոն եւ մեներգութիւն ազգային աւանդական գործիքներու հետ՝ ուտ, տըհօլ, դուդուկ: Ուսուցանողներն են, կարգաւ՝ Լեւոն Դաւաճեան, Մարկրիթ Վէքիլեան, Փասքալ Տէմիրճեան, Վարդան Տէրտէրեան, Յակոբ Փօյաճեան:

■ Փոքրիկներու համար, 4–էն 12 տարեկան, ամէն Չորեքշաբթի, մօտեցում. դէպի հայ մշակոյթը, ղեկավարութեամբ Օր. Սիլվարդ Սապունճեանի եւ Մելինէ Երեւեանի:

■ Ամսական դասընթացք հայ գրականութեան. դասախօս՝ Գրիգոր Պըլտեան, փարիզէն: 15 հոգի, քանի մը տարիներէ ի վեր արդէն, հաւատարմօրէն՝ կը յաճախեն այս դասընթացքը:

■ Գրատուն մը՝ ուրկէ կարելի է գնել Հայերը հետաքրքրող հին եւ նոր գիրքեր, երգապնակներ եւլն.:

■ Մատենադարան մը՝ շուրջ 8000 հատորներով:

■ Նուագախումբ մը՝ «Անի»:

■ Մարզական՝ քարաթէ եւ թոյ–ժիքուան, ղեկավարութեամբ Արթիւր Ֆաքրիքեանի եւ Միշէլ Փափազեանի:

■ Սրահ մը, ակումբը, սրճարանի ըսպասարկութեամբ ու խաղերու եւ ընթերցման յարմարութիւններով:

■ Արձակուրդի ամիսներուն, 12 – 17 տարեկան երախաներու փոխանակութիւն գաղութներու միջեւ: Առաջին փորձ մը այս տարի Անգլիահայերու հետ: Արդէն արձանագրուած են 12 թեկնածուներ:

■ Սպասարկութիւն մը՝ որ կը ջանայ միջնորդ ըլլալ անգործներու եւ գործատուներու միջեւ եւ օգնել նաեւ կարիք ունեցող ընտանիքներու, Կապոյտ Խաչի գործակցութեամբ:

■ Շաբաթական սփռում մը «Ռատիօ Արմէնի»էն, Ուրբաթ օրերը, ժամը 17–էն 18, մշակութային յայտագրով:

■ Հրատարակութիւն ամսական թերթիկի մը, ֆրանսերէն եւ հայերէն:

■ Խմբական ձամբորդութիւններու կազմակերպութիւն:

Կազմակերպած է մօտիկ անցեալին, երկու–երեք օրեայ հաւաքոյթներ (սքամ) նիւթ ունենալով հայ երաժշտութիւնը, լրատուամիջոցները կամ քաղաքական, մշակութային հարցեր:

Ասոնք են ուրեմն Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան գործունէութեան զանազան ձեւերը:

Յիշենք որ Տունը մկրտուած է Արշակ Ջամալեանի անունով եւ անոր գլխաւոր սրահը ձօնուած է Հրանտ – Սամուէլի յիշատակին:

Նկատել տուինք Տիկին Զօպոյեանի որ չկան հայերէնի դասընթացքներ:

«Այդ գործը իր վրայ առած է Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը» ճշդեց մեր խօսակիցը. «Դասերը տեղի կ'ունենան քաղաքապետութեան կողմէ տրամադրուած դպրոցի մը մէջ, երեք դասարաններով»: Դասատուներ՝ Արաքսի Փափազեան, Սիլվարդ Սապունճեան, Վարդան Քէշիշեան:

Վերեւ նշուած ցանկը Մշակոյթի Տան միայն ընթացիկ մնայուն գործունէութեան յայտագիրն է: Ատկէ դուրս, հետեւելով այժմէութեան, վարչութիւնը ի գլուխ կը հանէ ձեռնարկներ Տէսինի մէջ եւ երբեմն ալ՝ Լիոն: Այսպէս, վերջին ամիսներու ընթացքին, զանազան հրատարակութիւններու կամ դէպքերու առթիւ, Մշակոյթի Տունը կարելիութիւն տուաւ հասարակութեան, լսելու Ժէրար Նալեանը, Ժան Քէհէեանը, Գլօտ Մութաֆեանը: Հիւրասիրուեցան Աբովեան քաղաքի ֆութպոլի խումբը, Երեւանի քաղաքապետը եւ ուրիշ անցորդներ: Ցուցադրուեցան Հայերը հետաքրքրող ժապաւէններ:

Մշակոյթի Տունը կ'օգնէ նաեւ անոնց՝ որոնք կ'ուզեն համալսարանական աշխատութիւն մը պատրաստել Հայութեան մասին:

Ինչպէս կը տեսնուի, Տէսինի Տան գործունէութեան ձեւերը բազմազան են: Կը պահանջեն անշուշտ լուրջ աշխատանք եւ համապատասխան անձնակազմ:

Կան, բնականաբար, կամաւոր, նուիրեալ աշխատողներ, բայց պատասխանատուութիւնը կը մնայ մասնաւորապէս Տիկին Զօպոյեանի, իր աշխատակից Մարկրիթ Պօղոսեանի եւ Պետրոս Փափազեանի վրայ՝ որոնք պաշտօնեաներն են Տէսինի քաղաքապետութեան:

Տիկին Զօպոյեան, Հալէպ ծնած, Ֆրանսա եկած է 1967-ին: Նախկին աշակերտուհի, անտարա, Քարէն–Եփփէ ճեմարանին, իր ուսումը ամբողջացուցած է Կրընոպլի համալսարանին մէջ, հինգ տարի: Ունի տնտեսական գիտութիւններու մէթրիզ մը:

Մնայուն պաշտօնէութեան վերեւ, կայ վարչական խորհուրդ մը՝ որուն մաս կը կազմեն Ժիւլ Մարտիրոսեան, Նախագահ, Յակոբ Յակոբեան, փոխ նախագահ, Անդրանիկ Էքօնչանեան, գանձապահ, Յակոբ Ֆէրահեան, քարտուղար եւ բնականաբար՝ տնօրէնուհին:

Տան պիւտճէն 1987 – 88 (Սեպտեմբեր – Սեպտեմբեր) տարեշրջանին եղած է 750.000 Ֆրանք: Այս գումարին մէջ չեն երեք պաշտօնեաներուն թոշակները: Պիւտճէին մէկ կարեւոր մասը կը հայթայթուի քաղաքապետութեան եւ Մշակոյթի Նախարարութեան կողմէ: Իսկ մընացեալը, Տան վարիչները պէտք է ճարեն ձեռնարկներով: Այսպէս, ծրագրուած է, Սեպտեմբեր 30–ին, պարահանդէս եւ վիճակահանութիւն: Կը կազմակերպուին նաեւ ճաշեր շահու ակնկալութեամբ. կը վերջանան, երբեմն, առանց շահի...:

Կը յուսանք տուած ըլլալ այսպէս, երկար տեսակցութենէ մը վերջ Տիկին Զօպոյեանի հետ, ճշգրիտ պատկերը Տէսինի Տան գործունէութեան եւ իր նպատակներուն՝ որոնց կը հասնի ընդհանրապէս եւ կը հանդիսանայ, այդպէսով, հայ մշակոյթի ամէնէն կարեւոր օճախը Լիոնի շրջանին մէջ:

Պատմութեան համար, յիշենք որ, շէնքը, երկյարկանի, շինուած է 30–ական թուականներուն ամբողջ գաղութին օժանդակութեամբ, բայց մանաւանդ դաշնակցական երիտասարդներու ձեռքերով: Դաշնակցութեան Տունն էր: Պաշտօնական բացումը կատարուած է 1932, Հոկ. 30–ին, կուսակցութեան ղեկավարներու ներկայութեան: Շէնքը կրած է պարբերաբար վերանորոգումներ, վերջին անգամ 1977–ին, վերածուելով ներկայի Մշակոյթի Տան, երեք մակարդակի վրայ, իւրաքանչիւրը 150 քառակուսի մեթր տարածութեամբ:

Վերանորոգուած տան բացումը կատարուած է 1977, Մայիս 15–ին,: Յետոյ, Արշակ Ջամալեանի մահուան 45–րդ տարելիցին առթիւ, Տունը մկրտուած է 1985, Դեկ. 21–ին, անոր անունով:

Տէսինի Մշակոյթի Տունը կը գտնուի «24 Ապրիլ 1915» փողոցին մէջ, Ս. Աստուածածին հայկական մատուռին դիմացը: Քիչ մը անդին, Հայերու պատկանող շարք մը տուներու վերջաւորութեան, քաղաքին գլխաւոր հրապարակն է՝ ուր կը կանգնի, 1972–էն ի վեր, Ցեղասպանութեան Յուշարձանը:

Հայութիւնը իր դրոշմը դրած է Լիոնի կից այս քաղաքին վրայ: Ու գերեզմանատան մէջ ալ: Հոն, ճերմակ կամ սեւ մարմարեայ, ընդհանրապէս, փարթամ դամբարաններու տակ կը հանգչին արդէն շատեր անոնցմէ՝ որոնք, գաղթականութեան առաջին օրերուն իսկ, ջանացին ցուցաբերել, տեղացիներուն առջեւ, Հայուն լաւ կողմերը: Եւ այդ՝ այնքան ալ դիւրին գործ չէր, 20 – 30ական թուականներու հայ իրականութեան մէջ...:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԵՒՐՈՊԱՅԻ, ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԵՒ ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ ԾԱՌԱՅՈՂ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԻԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹԻՆ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հովանաւորութեամբ, ս./թ. Յունիսի 20–23 օրերու ընթացքին, Ֆրանսայի Վալանս եւ Լիոն քաղաքներում, տեղի ունեցաւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ միաբաններու խորհրդակցական Գ. հաւաքը: Հաւաքին մասնակցեցին.

Տ. Միռոն վրդ. Գըվըրեան (Փարիզ – Ֆրանսա)
Տ. Յովնան վրդ. Տէրտէրեան (Թորոնթօ – Գանատա)
Տ. Զաւէն վրդ. Աւետիքեան (Ս. Էթիէն – Ֆրանսա)
Տ. Զաւէն վրդ. Խաչատրեան (Փարիզ – Ֆրանսա)
Տ. Սասուն վրդ. Զմրուխտեան (Սաքրամենթօ – ԱՄՆ)
Տ. Արարատ վրդ. Գալթաղճեան (Դամասկոս – Սուրիա)
Տ. Օշական վրդ. Գիւլգիւլեան (Ժընեւ – Զուիցերիա)
Տ. Արէլ արդ. Օղլուղեան (Վիէննա – Աւստրիա)
Տ. Շնորհք արդ. Բաղդասարեան (Լոնտոն – Անգլիա)

Այս առթիւ, որպէս միաբանական հաւաքի վարչական անդամ եւ Հայրենիքի ու Մայր Աթոռի Սուրբ Էջմիածնի մէջ ծառայող միաբաններու ներկայացուցիչ, ներկայ էր նաեւ Տ. Աբրահամ արդ. Մկրտչեանը:

Հաւաքի պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ նախագահութեամբ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց առաջնորդ՝ Գերաշնորհ Տ. Գիւտ Արք. Նագգաշեանի, որը միաբաններուն փոխանցեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութեան գիրն ու մաղթանքները:

Խորհրդակցական այս հաւաքի ընթացքին պատրաստուեց 1990 թուականին, Ս. Էջմիածնում կայանալիք Միաբանական Բ. Ընդհանուր համագումարի օրակարգ – ծրագիրը: Քննարկուեցին նաեւ եկեղեցաբանական, ծիսական եւ հովուական զանազան հարցեր:

Հաւաքի արտահերթ նիստերու ընթացքին կարդացուեցին նաեւ հետեւեալ զեկուցումները.

Ա) Հայոց Եկեղեցին այսօր, աւելի քան երբեք ընելիք ունի».
(Տ. Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան)

Բ) «Հայ Եկեղեցու սարկաւագուհիները կանոնական տեսանկիւնից».
(Տ. Արէլ արդ. Օղլուղեան)

Գ) «Իմ կարծած Եկեղեցին».
(Տիկին Սաթենիկ Կոստանեան)

Միաբանական Գ. խորհրդակցական հաւաքը իր աշխատանքները աւարտեց Ուրբաթ, Յունիս 23-ին, երեկոյեան ժամերգութեամբ, որը տեղի ունեցաւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցում:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
Միաբանական հաւաքի

1989, Յունիս 24
Լիոն – Ֆրանսա

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ՝ ՌՈՄԱՆՈՎՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԵՒՍ

Հրապարակայնութեան ալիքը հասած է նաեւ Ռուսիոյ ցարական վերջին ընտանիքին սպանութեան պարագաներուն, նիւթ մը, որ 70 տարի անմերձենալի մընացած է խորհրդային հանրութեան համար: Նիկոլա Բ. կայսրը եւ անոր ընտանիքը Եկատերինպուրկի մէջ 1918, Յուլիս 16-17-ի գիշերը գնդակահարուած են. այսքանը բաւական նկատուած էր որպէս տեղեկութիւն, իրենց մասին: Արեւմուտքի մէջ է որ պատմաբանները կ'ուսումնասիրէին հարցը, քննելով դիւաններու կցկտուր, յաճախ հակասական տուեալները, լուսաբանելու համար վերջին Ռոմանովներու վախճանը պարուրող «խորհուրդ»ը:

Երեք ամիսէ ի վեր Խորհ. Միութիւն շրջած է դերերը: Հոն, կը յայտարարուի թէ դահակալներու աճիւնները գտնուած են, սպանութեան գործողութեան նախագահած անձին վկայութիւնները կը մէջ- ւին ու բացէ ի բաց կը խօսուի ցարին սպանութեան մասին:

Կ. Ռիապով Ապրիլի ընթացքին յայտնած էր գրութեամբ մը, թէ գտնուած է վերջին ցարին գանկը: Գրութիւնը հրատարակուած է պատմութեան հանդէսի մը մէջ ուր կայ նաեւ քաղաքացիական պատերազմին մասնագէտ ակադեմիկոսի մը յօդուածը:

Կ. Ռիապով երկարօրէն կու տայ բոլշեւիկներու զգացումները Եկատերինպուրկի իրենց բանտարկեալներուն մասին. տեղ կը տրուի խոհարարի մը պատմածներուն: Ան կ'ըսէ թէ օր մը մաքրութեան պաշտօնեան ռումբեր գտած է պահարանի մը մէջէն. այդ ռումբերը ինքնապաշտպանութեան մեզադրանքի մը առիթ պիտի ըլլային, արդարացնելով գնդակահարութեան պատիժը:

Յուլիս 16 – 17–ին գտնուած էր ուրիշ պատրուակ մը, ցարը, ցարուհին, չորս իշխանուհիները գնդակահարելու համար: Սպիտակ կ'ըլլայ «Եւրոպայի իրենց ազգականներուն թշնամական վերաբերումը Խորհ. Ռուսիոյ հանդէպ»: Եւ Ուրալի գործադիր կոմիտէն կ'որոշէ գնդակահարել զանոնք: Այս նշումները կան զաղտնի տեղեկագրի մը մէջ որ վերջերս հրատարակած է «Օկոնեոք» շաբաթաթերթը:

Ռիապով «Ռուսական միտք» շաբաթաթերթին տրուած հարցազրոյցով մը կը պատմէ թէ ինչպէս գտած է վերջին ցարին դերեզմանը: Այդ «գիւտը» դիւաններու երկար պրպտումներ արժած է իրեն: Չի տար սակայն ճշգրիտ վայրը. կ'ըսէ միայն թէ երեք գանկեր հետը Մոսկուա բերած է, որոնք շատ հաւանօրէն կը պատկանին ցարին, ցարուհիին եւ գահաժառանգին, կամ առասպելական փրկըւած դէմքին՝ Անաստասիայի: Ռիապով կ'ուզէ մասնագիտական քննութեան մը ենթարկել այս գտածները, սակայն կը վախնայ. «1979–ին կացութիւնը այսօրուընէ շատ տարբեր էր» կը խոստովանի:

Արեւմուտքն է որ ամէնէն սկեպտիկ կեցուածքը կ'արտայայտէ պատմական այս անակնկալին առջեւ, հակառակ անոր որ Ռիապով անոր կ'ընկերացնէ բոլորովին անտիպ վաւերաթուղթեր, որոնք քաղաքացիական պատերազմին մասնագէտներուն կողմէ մեծապէս լուրջի կ'առնուին: Ապրիլէն ի վեր Եկատերինպուրկի սպանութիւններուն մասին յայտնութիւնները իրարու կը յաջորդեն ու մէկը կը հաստատէ նախորդը: Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան զաղտնի դիւաններէ մէկ առ մէկ փաստաթուղթեր դուրս կու գան: Հոն, ուր դպրոցականներ կը սորվէին թէ վերջին ցարը «արիւնռուշտ Նիկոլա»ն էր որ 1905–ին բանուորներու արիւնը հոսեցուց, այսօր մոռացութեան խաւարէն նոր էջեր դուրս կու գան:

Նոր ըմբռնումով նոր շրջանի մը սկիզբն է նաեւ խորհրդային պատմագրութեա՞ն համար:

Ա. Թ. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Յունիս 24–ին իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ նկարչուհի եւ դաշնակի ուսուցչուհի՝ Արփինէ Հեօլեան: Ծնած էր 1917–ին, Պէշիկթաշ թաղը եւ թոռն էր՝ հոգեւորական մատենագիր Զարմայր Ծ. Վ. Կէօզիւմեանի: Ողբացեալը շրջան մը աշխատած է նաեւ Մարմարայի խմբագրատան մէջ:

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Յունիս 21–ին, երկար եւ տառապալից հիւանդութենէ մը վերջ, 83 տարեկանին, իր մահկանացուն կնքած է Անարատ Յղութեան Միաբանութեան նախկին մեծաւորուհի՝ Քոյր Էրմինիա Քէչէճեան: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս 26–ին, Թագսիմի Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցին:

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ «Բ. Պետրոսեան» սրահին մէջ, Յունիս 8–ին, տեղի ունեցած է հայ տարեցներու Միութեան հանդիպում – ճաշը: Ձեռնարկին մասնակցած ու խօսք առած են Արեւմտեան Ամերիկայի Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան, Եփրեմ եպիսկ. Թապագեան եւ Վենետիկէն հիւրաբար հոն գտնուող Հայր Լեւոն Զէքիեան: Գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած է «Զանգեզուր» նուագախումբը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Միհրան Եփրեմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ճիւան Միհրան – Եփրեմեան, Պ. Տիգրան Միհրան – Եփրեմեան, կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, Կիրակի, Յուլիս 9, յաւարտ պատարագի, իրենց սիրեցեալ հօր եւ մեծ-հօր՝

ԵՓՐԵՄ ՄԻՀՐԱՆ ԵՓՐԵՄԵԱՆ-ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Աչոտ Սերճանեան, Պր. Յովհ. Սերճանեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Սերճանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Սերճանեան եւ զաւակը հոգե – հանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՍԵՐՃԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Խտրշեան)

մահուան Գ. տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Սերճանեան, Խտրշեան, Յովհաննէսեան, Նարլեան, Շահրիկեան, Ճիհերեան, Սահակեան եւ Պերթիլոծի գերդաստաններու համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Կիրակի, Յուլիս 9, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

(Շար. Ա. էջէն)

մէջ խկ, Թուրք Շիւքրիօղլուի, երեւանցի Գնէլ Մեջլումեան (48 քկ.) չէր կրնար, անշուշտ, պարտուիլ Խորհ. Միութեան առաջնութեան ընթացքին: Շահած է, երկրորդ անգամ ըլլալով անընդմէջ, ախոյեանի տիտղոսը, ազատ ոճով, Մախաչկալայի մէջ:

Նոյն մրցաշարքին, կիրովականցի Սամփոն Սարգսեան երկրորդ եղած է: Սարգսեան՝ Սէուլի Ողիմպիականին դեր – ախոյեան 62 քկ. դասակարգին մէջ, ներկայիս դասակարգ փոխած է, կը պայքարի 68 քկ. կշռող մարզիկներու հետ:

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

● ՆՈՐ ԱՆՈՒՆ ՄԸ

Արթիւր Միքայէլեան 18 տարեկան է. կը կշռէ 51 քկ.: Կ'երեւի արդէն բաւական յառաջ գացած է իր մարզաձեւին մէջ, քանի որ Մոսկուայի վարիչները Խորհ. Միութեան խումբին մէջ առած են կիրովականցի այս կռփամարտիկը եւ տարած Միացեալ Նահանգներ, մասնակցելու մրցաշարքի մը: Միքայէլեան յաջողած է յաղթանակով մը փակել իր այս առաջին ելոյթը միջազգային մակարդակի վրայ:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ՝ ԼԱՒ ԱՐԴԻՒՆՔ ՄԸ, ՅԵՏՈՅ ԱՆԿՈՒՄ

Հինգշաբթի, Յունիս 29-ին, Հելսինքիի մէջ, Ռոպէր Էմմիեան կը ցատքէր 8·21 մեթր եւ կը դասուէր երկրորդ: Անշուշտ, այս արդիւնքը շատ հեռու էր Եւրոպայի իր մրցանիշէն (8·85), ցոյց կուտար, այսուհանդերձ, կարեւոր բարւոքում մը իր այս տարուան նախորդ ելոյթներուն միջինին նկատմամբ:

Պէտք է ենթադրել որ լենինականցի մարզիկը չէ վերագտած տակաւին իր հաւասարակշռութիւնը աղէտէն վերջ, կը պակսի թերեւս իրեն ինքնավստահութիւն, քանի որ, չորս օր վերջ, Սթոքհոլմի մէջ, իր լաւագոյն ոստումը 7·75 մեթր եղած է (6-րդ): Այս մրցման մէջ էին աշխարհի լաւագոյն հեռացատքողներէն ոմանք: Առաջին եղած է Քարլ Լէւիս՝ 8·53 մեթր: Ամերիկացի հռչակաւոր սեւամորթին 30-րդ անընդմէջ յաղթանակն է այս, նոյն մարզաձեւին մէջ:

Վ. Մ.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՇԱԹԸՆԷ – ՄԱԼԱՊՐԻ. – Տիկին Գասպարաճեան 300 Ֆր.:

ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ. – Տիկին Մարգրիտ Ինճէեան 300 Ֆր.:

Խմբագրապետ Շաւարշ Միսաքեանի Վարդավառի առթիւ գրած խմբագրականին (Տարօն Տուրուբերանի 1915-ի կոտորածը) առթիւ՝ փոխան հոգեհանգիստի, Տէր եւ Տիկին Յարէթ Յարութիւնեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն իրենց սիրելի «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ոմն՝ ազնուական եւ մեծ տիկին՝ Հայկանոյշ Ջելվէեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՎԻԷՆ

Յուլիս 9, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ:

Սիրով կը հրաւիրուի շրջանի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղը շնորհակալու – թեամբ ստացած է 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Էսէնճէէ, Մուրատ Էսէնճէէի մահուան առթիւ, 1500 Ֆր. Անիէտի Ակնունի մասնաճիւղէն, 500 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սիսեռեանէ, 300 Ֆր. Պ. Ժոզէֆ Թօփալեանէ, 100 Ֆր. Տիկին Տանիէլ Տանուէ, եւ 1000 Ֆր. Պ. Կարապետ Թապագեանէ:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը, ներկայիս կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր անդամուհիները, ներկայ գտնուելու միջմասնաճիւղային ժողովի մը, որ տեղի կ'ունենայ՝

ՈՒՐԲԱԹ, ՅՈՒԼԻՍ 7-ԻՆ

ժամը՝ 20·30-ին.

Հաւաքավայր՝
17, rue Bleue, 75009 Paris

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE

DIMANCHE 16 JUILLET

A BELLEFONTAINE (JURA)

—o—

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— section Lyon-Villeurbanne —

ORGANISE UN VOYAGE EN CAR LE DIMANCHE 16 JUILLET

Départ : 7 h 30
Devant l'église arménienne, 40, rue d'Arménie 69003 Lyon
Prix du voyage :
80 F. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans
Le nombre de places étant limité :
Réservations au tél. : 78 23 54 00 — 78 75 90 30 après 19 heures

– ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ –

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնին բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 6ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն:

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Յուլիս 4-էն վերջ – Հ. Կ. Խ. Մանկանց Բոյն (16) – 31 – 21 – 77 – 63

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouvile-Sarcelles —

désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet
tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

L'Association pour la Reconnaissance Politique des Droits Nationaux du Peuple Arménien
AZADAKROUTIOUN
(MARSEILLE)
organise du 7 au 14 juillet la marche des fils d'ARMENIE de Marseille à Paris
Départ le 7 juillet à 12 heures devant la Mairie centrale.

URGENT

Recherche à partir de Septembre dame parlant arménien pour garder un bébé à domicile 3 jours par semaine.

Tél. 42 71 52 41
42 46 05 58

A LOUER

Donnerais à louer mois
JUILLET - AOUT
AGAY (VAR)
2 Appartements — 2 pièces
Confort + terrasse face à la mer
+ commodités et au calme
5500 Frs. par mois
Tél. : 48 - 20 - 14 - 21

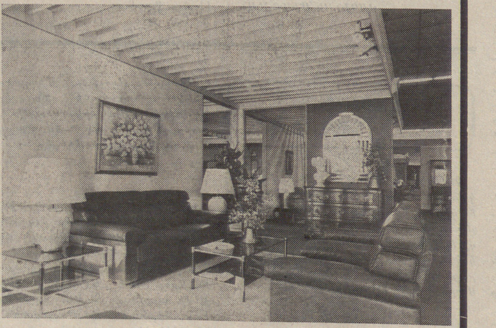
ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 9, Կիրակի,
ժամը 12·30-էն մինչեւ 22·30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր, շիշ քէպապ եւ քէօֆթէ.
2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով.
3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց.
4.– Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ.
5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.

Մասնակցութեամբ՝
ԱՆԻ
Նուագախումբի
Մուտքը ազատ է:

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 7

VENDREDI
7 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.052

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNEE — No 17.052

ՆԱԽԱԳԻԾ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

«ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄ» ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Նկատի ունենալով, որ «Հայոց Համազգային Շարժում» կազմակերպութիւնը նպատակ ունի, գործելով սահմանադրութեան շրջանակներում եւ առաջնորդուելով դեմոկրատիայի, սոցիալական արդարութեան սկզբունքներով, նպաստելու հայ ժողովրդի առջեւ ծառացած ազգային, սոցիալ-տնտեսական եւ հոգեւոր խնդիրների եւ հանրապետութիւնում բնակուող միւս ազգերի ու ազգութիւնների շահերի իրականացմանը, Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը

ՈՐՈՇՈՒՄ Է. –

1.- Հայկական ԽՍՀ սահմանադրութեան 49 յօդուածին համապատասխան «Հայոց Համազգային Շարժում»ը ճանաչել որպէս հասարակական կազմակերպութիւն:

2.- Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհրդի նախագահութեանը՝ սահմանուած կարգով գրանցել նշուած հասարակական կազմակերպութեան կանոնադրութիւնը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ
ՏԱՍՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ԳՈՒՄԱՐՄԱՆ
ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ

ՆԱԽԱԳԻԾ
Մտցուած է Հայկական ԽՍՀ
Գերագոյն խորհրդի
Նախագահութեան
կողմից

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Հանրապետութեան խորհրդային եւ տնտեսական մարմինների կողմից Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի վերաբերեալ ԽՄԿԿ Կենտկոմի, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի նախագահութեան եւ ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումների կատարման ընթացքի մասին

Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհուրդը նշում է, որ ԼՂԻՄ-ի պրոբլեմի լուծումը մշտապէս գտնւում է Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի, Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհրդի, նրա Նախագահութեան եւ Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդի ուշադրութեան կենտրոնում: Որոշակի աշխատանք է տարւում Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի վերաբերեալ ԽՄԿԿ Կենտկոմի, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի Նախագահութեան և ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումների կատարման ուղղութեամբ:

Միջոցառումներ են իրականացւում ԼՂԻՄ-ի հետ Հայկական ԽՍՀ փոխադարձ կապերի աշխուժացման, սոցիալ-տնտեսական ոլորտում, մշակութային եւ հոգեւոր կեանքում համագործակցութեան զարգացման ուղղութեամբ:

Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհուրդը միաժամանակ նշում է, որ Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ ԽՄԿԿ Կենտկոմի, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի Նախագահութեան եւ ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումները դեռեւս անբաւարար են կատարւում միութենական ու հանրապետական մինիստրութիւնների եւ գերատեսչութիւնների կողմից: ԼՂԻՄ-ի սոցիալ-տնտեսական զարգացման հարցերը դանդաղ են լուծւում, բացակայում է ջանքերի պատշաճ կոորդինացումը նախատեսուած ծրագրի լիակատար իրականացման համար յատկացուած միջոցների նպատակային օգտագործումն ապահովելու գործում: ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի Նախագահութեան կողմից կազմուած ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման կոմիտէն դեռեւս չի իրականացրել ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի Նախագահութեան 1989 թուականի Յունուարի 12-ի որոշումը ԽՍՀՄ պետական իշխանութեան եւ կառավարման բարձրագոյն մարմիններին անմիջականօրէն ենթարկուելու մասին:

Ռեգիոնում պահպանւում է լարուածութիւնը: ԼՂԻՄ-ի ժողովրդական դեպուտատների մարզային խորհրդի եւ կուսակցութեան մարզկոմի լիազօրութիւնների դադարեցումը չի նպաստում կուտակուած պրոբլեմների լուծմանը: Հասունացած հարցերի լուծման նկատմամբ հին մտածելակերպի եւ մօտեցումների բազմաթիւ կրկնորդումների պատճառով զանազան խոչընդոտներ են յարուցւում ԼՂԻՄ-ի հետ Հայկական ԽՍՀ-ի բնականոն կապերի հաստատման գործում:

Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան Գերագոյն խորհուրդը

ՈՐՈՇՈՒՄ Է.—

1. Յանձնարարել Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին՝ ապահովել ԼՂԻՄ-ի վերաբերեալ ԽՄԿԿ Կենտկոմի, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի Նախագահութեան եւ ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումների իրականացման ուղղութեամբ մշակուած միջոցառումների անվերապահ կատարումը: Մէկամսեայ ժամկէտում մշակել եւ ներկայացնել լրացուցիչ միջոցառումներ՝ 1989 - 1990 թուականներին ԼՂԻՄ-ին օգնութիւն ցոյց տալու ուղղութեամբ:

2.— Տեղեակ պահել ԽՄԿԿ Կենտկոմին, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդին եւ ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդին, որ միութենական մինիստրութիւնները եւ գերատեսչութիւնները անբաւարար են կենսագործում ԼՂԻՄ-ի սոցիալ-տնտեսական զարգացման արագացման մասին ԽՄԿԿ Կենտկոմի, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի Նախագահութեան եւ ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումները: Խնդրել ձեռնարկելու համապատասխան միջոցներ:

3.— Առաջարկութիւն մտցնել ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհուրդ՝ ԼՂԻՄ-ի պրոբլեմի քննարկման ու յետագայ լուծման համար դեպուտատական յանձնաժողով կազմելու մասին:

4.— Հարց բարձրացնել ԽՄԿԿ Կենտկոմի եւ ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի առջեւ՝ ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման կոմիտէի ստատուսը վերանայելու մասին, ընդլայնելով նրա լիազօրութիւնները, ռեալ իրաւունքներ տալ լուծելու ինքնավար մարզի կենսականօրէն կարեւոր հարցերը:

5.— Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհուրդը, հաշուի առնելով ԼՂԻՄ-ում ստեղծուած բարդ իրադրութեան կապակցութեամբ Հայկական ԽՍՀ աշխատաւորների լուրջ մտահոգութիւնը, դիմում է ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդին եւ ԽՄԿԿ Կենտկոմին ժողովրդական դեպուտատների մարզային խորհուրդը եւ կուսակցութեան մարզային Կոմիտէն վերականգնելու առաջարկութեամբ, ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման կոմիտէին վերապահելով նրանց գործունէութեան ընդհանուր ղեկավարումը եւ միութենական մարմինների հետ նրանց կապի իրականացումը:

6.— Դիմել ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդին՝ ի կատարումն ԽՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատների համագումարի որոշման, ԽՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատների համագումար առաջարկութիւններ մըտցնել ԽՍՀՄ սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ կատարելու մասին, որոնք հնարաւորութիւն ընձեռեն սահմանադրական ճանապարհով լուծելու ազգամիջեան վիճելի հարցերը:

7.— Կազմել Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհրդի դեպուտատական յանձնաժողով՝ ԼՂԻՄ-ի հետ տնտեսական, սոցիալ-կուլտուրական, հոգեւոր կապերի համակողմանի զարգացման նկատմամբ վերահսկողութիւն իրականացնելու համար:

8.- Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհրդի նախագահութեանը, նրա դեպուտատական յանձնաժողովին՝ ապահովել գործուն վերահսկողութիւն հանրապետութեան խորհրդային եւ տնտեսական մարմինների կողմից ԼՂԻՄ-ի վերաբերեալ ԽՄԿԿ Կենտկոմի, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի Նախագահութեան եւ ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի որոշումների կատարման նկատմամբ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

«ՅԱՌԱՋ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ ՏԻԿԻՆ ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆԻՆ

ՍԻՐԵԼԻ ԲԱՐԵԿԱՄ,

«Ղարաբաղեան շարժման Հայաստանի Կոմիտէն» պարտք է համարում խորին շնորհակալութիւն յայտնել Ձեզ՝ հայ ժողովրդի հերոսական պայքարի նորագոյն դրուագին Ձեր բերած զգալի նպաստի համար: Ձեր թերթում տպագրուած նիւթերը հնարաւորութիւն ընձեռեցին Սփիւռքին եւ մասնաւորապէս Ֆրանսահայութեանը՝ ըմբռնելու եւ զգալու Ղարաբաղեան շարժումը, Արցախի խնդիրը, երկրաշարժի ողբերգութիւնը, մեր ազգային տօնի՝ Մայիսի 28-ի պատմական նշանակութիւնը: Ակնյայտ է նաեւ Ձեր կրքոտ հրապարակումների դերը Ղարաբաղեան շարժման բանտարկուած գործիչների ազատագրման գործում: Գնահատելով այս ամէնը եւ արտայայտելով մեր անկեղծ երախտագիտութիւնը, մաղթում ենք Ձեզ քաջառողջութիւն, անսպառ եռանդ՝ ի նպաստ մեր բոլոր ազգային իղձերի իրականացման:

Խորին յարգանքներով՝

ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ
ԱԼԵՔՍԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԳԱԼՍՏԵԱՆ
ՍԱՄՈՒԷԼ ԳԷՈՐԳԵԱՆ
ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
ՍԱՄՍՈՆ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ
ԴԱՒԻԹ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆ

Երեւան, 19-ը Յունիսի, 1989 թ.

ՅԱՁՈՐԴՈՎ՝ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Չորեքշաբթի օր, «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ, շահեկան զրոյց մը ունեցանք Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ: Կ'անդրադառնանք առանձին:

ԿՈՐԲԱՃՈՎ

ՓԱՐԻԶԷՆ ԵՏՔ՝ ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ

ՖՐԱՆՍԱ – ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՄԻԱՑԵԱԼ ԿՈՉ
ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ, ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԿԸ ՅԻՇՈՒԻ

Չորեքշաբթի օրուան գլխաւոր լուրը, գոնէ չար լեզուներուն համար, կը վերաբերէր Կորպաչովի մկրտուած ըլլալուն: Ըստ երեւոյթին, մամուլի ասուլիսի ընթացքին եղած այս յո՛յժ կարեւոր հարցումին պատասխանը. «Այո՛, մկրտուած եմ, շատ բնական է», բան մը կը փոխէ ոմանց մտքին մէջ, խորհրդային ղեկավարին նկատմամբ, բայց, ի՞նչ կը փոխէ անձին մօտ, քանի այդ մկրտութիւնը 99% կը կատարուի, ենթակային ամբողջական անգիտակցութեամբ...

Ինչպէս գրեցինք, Չորեքշաբթի օր ալ, ժամանակացոյցը ծանրաբեռնուած էր: Ընդհանրապէս, յուսախաբութիւն պատճառած է նաեւ Սորպոնի հանդիպումը, ուր ներկաները շատ աւելի կը պատկանէին «Tout – PARIS»ի, ինչպէս կ'ըսեն, քան բուն մտաւորական եւ ուսանողական աշխարհին: Հարցումներն ալ բազմաթիւ չեն կրցած ըլլալ. նաեւ անոր համար, որ Կորպաչով երկար խօսած է, ու եղած միայն 4 հարցումներուն ալ պատասխանները երկար եղած են: Հոս, երկու անգամ ակնարկութիւն եղած է Հայաստանի, բայց, միայն երկրաշարժի կապակցութեամբ: Մէկ անգամ, ինք խօսած է հետեւեալ միտքը արտայայտելով: Կ'ուզուինք դէպի եռադլուխ միութիւն մը՝ գիտութիւն, քաղաքականութիւն, բարոյական: Պէտք է կապը վերահաստատել ստեղծագործութեան հետ, քաղաքականութիւն չկայ առանց բարոյականի, ա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆ

(Բ. եւ վերջ)

Մի կերպ, մե՛ծ դժուարութեամբ ճարեցի Անդրանիկ Ծառուկեանի «Հին երազներ»ը, եւ, ուտել-խմելը մոռացած, (իսկ այն ժամանակ դա անելը դժուա՜ր էլ չէր՝ առանձնապէս ուտելու բան չըկար...) մի շնչով կլանեցի։ Չե՛մ յիշում, թէ մինչեւ այդ այդպիսի մի կըրքոտ ու սուր հրապարակախօսական գիրք կարդացած կը լինէի, գի՛րք, որ այդպէ՛ս եւ այդքա՛ն օգնէր մեզ եւ աշխարհի առաջ պարզերես անէր ու բարձրացնէր Մայր Հայաստանը, Էջմիածինը, Վեհափառին, մեր հին երազներն ու նրանց իրականացման նոր ճամբաները։

Դրանից առաջ Հայաստանը, կամ Հայրենիքը գովող գրքեր չա՜տ էին եղել, բայց ո՞վ էր նրանց, մեղմ ասած, «բանի՛ տեղ դնում» Հայրենիքում, – էլ չեմ ասում՝ Սփիւռքում... Բանի տեղ չէի՜ն դնում եւ չէի՜ն էլ կարող դնել, որովհետեւ դրանք Սփիւռքում գործող տիկնիկների (որոնց թելերը քաշում էին այստեղից) լորձաշո՜ւրթ եւ անհա՜մ գովքեր էին...

Ի՞նչ նշանակութիւն կարող էր ունենալ Հայրենիքի գովքը նրանց շուրթերով՝ այս երկրի ու այս կարգերի հայկատակների շուրթերով։ Ընդհակառա՛կը – ամէն մի այդպիսի «գովքից» յետոյ, մեր երկրի պատիւն աւելի՛ ու աւելի՛ էր ընկնում, – ինչպէս ասում են «Ասա՛, թէ ո՞վ է քեզ գովում, ես կ'ասեմ, թէ ո՞վ կամ ի՛նչ ես դու...»։

Իսկ Ծառուկեա՞նը – չէ՞ որ նա մարդ էր, քաղաքացի, տաղանդաւոր գրող ու հասարակական գործիչ, ինքնուրոյն մըտածող – իսկ եթէ Հայրենիքը գովում էր այդպիսի մի ինքնիշխան ու վստահելի մարդ, որին հաւատում ես – այդ ասել է, թէ այնտեղ իսկապէս ինչ-որ լա՛ւ բան կայ, կամ ինչ-որ բան դէպի լա՛ւն է գընում։

Եւ այսպէս – Ծառուկեանի «Հին երազներ» գիրքը Սփիւռքի աչքում փրկեց մեր վարկաբեկուած Հայրենիքը (աւելի շուտ կարգերը), բայց ինքը «փրկողն» ու «օգնողը» առաջուայ պէս մնաց անխօտահելի՛ ու արգելուա՛ծ... (Գիրքն էլ հետը...)։

Ճի՛շդ է, յետագայում Ծառուկեանը մեր մտաւորականութեան ուժեղ եւ տեւական պահանջով եկաւ Հայրենիք (կարծեմ սկզբում միայն Վեհափառի հրաւէրով), բայց նրա «Հին երազները» դեռ մինչեւ այժմ էլ Հայրենիքում չե՛ն տպագրուել...

Այո, չե՜ն տպագրուել, իսկ Սփիւռքում տպագրուած օրինակներն էլ գտնւում են այնպիսի հիմնարկներում՝ Սփիւռքի Կոմիտէ, գրադարանների յատուկ ֆոնդեր եւ այլն, որտեղ նրանք պահւում են «շունը խոտի դէզի վրայ» սկզբունքով – ինչպէս յայտնի՛ է, շունը խոտ չի՛ ուտում բայց եւ կատաղի՛ հաչոցով արգելում է մէկին մօտենալ խոտի դէզին...

Ստալինեան բռնակալութեան տասնամեակներում մենք Սփիւռքում հրատարակուող թերթերին ու գրքերին համարեա անտեղեա՜կ էինք։

Յետագայում, պատահաբար տեսնում էինք Սփիւռքի այս կամ այն լրագրի կամ հանդէսի որեւէ թիւ եւ ագահաբար կարդում առաջին տողից մինչեւ վերջինը։ (Դժոխայի՜ն եւ անխե՜լօտ գործ, որովհետեւ մեր ձեռքն ընկած թերթերն ու ամսագրերը մեծ մասամբ այսպէս կոչուած «առաջադիմական» էին, ուստի եւ, չնայած մեր ագա՜հ հետաքրքրութեանը՝ անհամ ու անհետաքրքիր)։

Ինչպէս ժամանակին ի՛նքը Ծառուկեանն էր սրամտօրէն քննադատել մեր ռադիո-յի Սփիւռքի համար հեռարձակուող մի անյաջող հաղորդում. «Ալլօ՛, ալլօ՛, «Երեւանն է խօսում...» Բայց ի՞նչ է ասում...»։

Յետագայում խմբագրութիւնների եւ նոյնիսկ մեր տնային հասցէներով ստացւում էին աւելի լուրջ ու հետաքրքիր (ի հարկէ՛, համեմատաբար), թերթեր ու հանդէսներ՝ «Արարատ»ը, «Լոյս Փարիզի»ն, «Արեւ»ը եւ հատուկենտ ամսագրերի համարներ։ Երբեմն-երբեմն մենք, մեծ մասամբ Սփիւռքի կոմիտէի կամ գրադարանների փակ բաժինների ծանօթ աշխատակիցներից լսում էինք «Նայիրի», «Յառաջ», «Ասպարէզ», «Հայրենիք», «Ալիք» եւ այլ թերթերում կամ «Բագին» հանդէսում տպագրուած այս կամ այն սուր եւ ճշմարտացի «հակա» կամ «թըշնամական» յօդուածների, կամ Պօղոս Սնապեանի սուր ու կրքոտ գրքերի մասին (Կոստան Զարեանի մասին, Մահարու եւ այլն), բայց որտեղի՞ց եւ ինչպէ՞ս գտնէինք այդ նիւթերը – ո՛վ կը տար մեզ, նոյնիսկ հայ նշանաւոր մտաւորականներին, այդ «արգելուած պտուղները»։

Ասում էին, թէ Սփիւռքի այդ թերթերի մէջ Ծառուկեանի «Նայիրի» շաբաթաթերթը ոչ միայն դաշնակցական չէ, այլեւ հակադրւում է դաշնակցական կարծիքներին։ Բայց ո՞ւմ էին պէտք այդ անկարեւոր «նրբերանգները»՝ եթէ թերթը ինքնուրոյն, խելացի եւ սուր թերթ էր, ուրեմն բնական է, որ պիտի արգելուէր՝ դաշնակցական լինէր, թէ հակադաշնակցական...

Ճիշդ այնպէ՛ս, ինչպէս, մինչեւ Ստալինի սատակումը, Հայաստանի հայկատակ «գաղափարախօսները» կարճ խելքով Սփիւռքի բոլոր կուսակցութիւնները անխտիր համարում էին թշնամական, հակայեղափոխական ու ֆաշիստական՝ դաշնակցական կուսակցութիւնը լինէր, հնչակեան, թէ ռամկավար – ճիշդ նո՛յն ձեւով «հակա» եւ արգելուած էին համարւում Սփիւռքում հրատարակուող բոլո՛ր կամ համարեա բոլո՛ր թերթերը, հանդէսներն ու գրքերը։

Յետագայում էր միայն, որ տասնամեակներ տեւող այդ անհեթեթ ու ծիծաղելի վիճակից մի կերպ դուրս գալու համար, (յիրաւի, ինչպէ՜ս կարող էին կատաղօրէն եւ հակառակ դիրքերից իրար դէմ կռուող երկու կուսակցութիւնները էլ... «հակա» ու «թշնամական» լինել) «թշնամիների» ու «հակա»ների ցուցակից հանեցին եւ «ներո՛ւմ շնորհեցին» հնչակեաններին ու ռամկավարներին ու նրանց թերթերը (որոնց միջից նոյնպէս համւում էին քիչ թէ շատ հետաքրքիր ու սուր նիւթերը)։

Յայտնի է, որ մեր երկրի կեանքի նախորդ տասնամեակներում սահմանուել էր երկու որոշակի դասակարգ՝ հասկացողների դասակարգը եւ որոշողների դասակարգը... Առաջինները ամէ՛ն ինչ հասկանում էին, բայց նրանց ձեռքին ո՛չ մի իրաւունք չկար որեւէ բան որոշելու, իսկ երկրորդները ոչ մի բան չէին հասկանում, բայց իրաւունք ունէին որոշել երկրի բոլո՛ր կարեւոր հարցերը...

Եւ ճիշդ այնպէ՛ս, ինչպէս հասկացողները պիտի տարիների՛ տառապանք քաշէին, մինչեւ որոշողին հասկացնէին որեւէ հարցի կարեւորութիւնը, մենք էլ այս կամ այն իրաւունք ու պաշտօն ունեցող որոշողից խնդրում էինք, աղաչում, որպէսզի նա բարեհաճի գոնէ ժամանակ առ ժամանակ թոյլ տալ, որ մենք տեսնենք, թերթենք, կամ կարդանք Ծառուկեանի «Նայիրի»ն (որի համբաւն այդ արգելքի պատճառով աւելի՛ էր մեծանում)։

Այսօր, յետին թւով բնաւ նպատակ չունենալով նսեմացնել «Նայիրի»ի եւ Սփիւռքի ինքնուրոյն կարծիք ու սկզբունք ունեցող միւս թերթերի նշանակութիւնը, ասե՛մ, որ մենք այն ժամանակ յափշտակուա՛ծ էինք «Նայիրի»ով նաեւ ա՛յն պատճառով, որ Սփիւռքի այսպէս կոչուած «առաջադէ՛մ» կամ մեզ բարեկամ համարուող թերթերը մի անուղղելի՛ եւ ինքնասպանութեան հաւասարազօր սխալ էին գործել՝ ստանձնելով միայն Հայաստանում կատարուող իրադարձութիւնները անվերապահօրէն ընդունելու եւ լորձաշո՜ւրթ գովելու տխուր դերը՝ հայրենիքում եղած սխալների եւ թերիների քննադատութեան մենաշնորհը թողնելով միայն «Նայիրի»ին ու դաշնակցական թերթերին։

Բնական է, որ մեր երկրի այս կամ այն ծանր սխալը քննադատողը պիտի մեզ համար աւելի՛ հետաքրքիր լինէր, քան այդ սխալը... փառաբանո՜ղը։

Բնական է նաեւ, որ, օրինակ, Զարենցի բանտարկութեան փաստին հաւանութիւն տուող «հայրենասէր» թերթը մեզ պիտի իրաւա՛մբ թշնամակա՛ն թըւար, համեմատած մեզ «թշնամական» համարուող այն թերթերի հետ, (ասենք, նոյն «Նայիրի» թերթը), որոնք ցաւո՛վ էին գրում այդ մասին կամ ուղղակի դատապարտում այդպիսի սխալը կամ ոճիրը։

**

Սփիւռքի գործերով զբաղուող մեր «գաղափարախօսները» ո՛չ միայն հայհոյում էին Ծառուկեանի «Նայիրի»ն, այլեւ՝ ժամանակ առ ժամանակ նրան քաղաքական պիտակներ փակցնում առ այն, թէ «նա ամերիկեան իմպերիալիզմի ձայնափո՜ղն է, եւ արտասահմանեան հետախուզական մարմինները տոլարների անձրե՛ւ են տեղում Ծառուկեանի գլխին, որպէսզի նա շարունակի իր սեւ գործը»։

Այդ կապակցութեամբ չե՛մ մոռանում Ծառուկեանի հետ ունեցած իմ մի հանդիպումը եւ նրա արած մի տխուր պատմութիւն (վերապատմում եմ մօտաւորապէս, արեւելահայերէնով)։

«Երեւի գիտես, թէ ի՜նչ ծանր եւ համարեա անհնարի՜ն բան է Սփիւռքում հայերէն լեզուով թերթ կամ հանդէս հրատարակելը – մանաւանդ, եթէ այդ թերթը որեւէ կուսակցութեան չի պատկանում եւ կարող է լոյս աշխարհ գալ միայն մի քանի խանդավառ մարդկանց ջանքերով եւ այդ թերթի կարեւորութիւնը հասկացող քիչ թէ շատ ունեւոր մարդկանց մեծ ու փոքր նուիրատուութիւններով։

Այդ է պատճառը, որ «Նայիրի»ն ժամանակ առ ժամանակ կանգնում է փակուելու վտանգի առջեւ... Չէ՛ր բաւականանում թուղթը, առաքման եւ մանա՛ւանդ տպարանային ծախքերը, որոնք ամէն – ամիս կուտակւում են եւ հասնում ահաւոր չափերի։

Ամէն անգամ նման դէպքերում ես ընկնում էի տպարանի տիրոջ ոտքերը, խնդրո՜ւմ, համոզո՜ւմ, որ այս անգամ էլ մեր պարտքի վճարումը յետաձգի մինչեւ այսինչ մեծահարուստի խոստացած օգնութիւնը, այսինչ հանգանակութիւնը եւ այլն։

Այդպիսի մի օր, – հակառակի պէս իմ տրամադրութեան նման դա՜ռը, ամպամա՜ծ եւ քամի՛ մի օր – տպարանի տիրոջից մերժուա՜ծ («Եթէ վաղը գումարը չբերէք, թերթը չի տպագրուի») ընկճուա՜ծ ու յուսահա՜տ կծկուել էի տպարանի, թէ խմբագրատան մուտքի մի քարի վրայ եւ, գլուխս ձեռքերիս մէջ առած, – կը հաւատա՞ս, որ Ծառուկեանը լաց լինի, դառնօրէ՜ն լաց էի լինում, երբ իմ բարեկամներից մէկն ինձ բերեց Հայաստանից ստացուած թարմ թերթերը, որոնց, – չնայած իմ յաճախակի հիասթափութիւններին, սպասում էի հարազատի նամակների՛ պէս։

Մոռացած իմ դառն ու անել վիճակը, ես անհամբեր ու սրտատրոփ բաց արի ձեռքս ընկած առաջին թերթը – կարծեմ «Սովետական Հայաստան»ն էր – եւ թըւաց, թէ վերեւից անձրեւի տեղ կարկո՜ւտ թափուեց իմ գլխին...

Թերթի երկրորդ էջում, սեւով սպիտակի վրայ գրուած էր.–

«Ի հարկէ՛, Անդրանիկ Ծառուկեանը կարող է անհոգ եւ քէֆը տեղը ծաղրել մեր երկիրը եւ նրա նուաճումները, որովհետեւ ամերիկեան գաղտնի ծառայութիւնները չե՜ն մոռանում իրենց հաւատարիմ ծառային, եւ նրա գրպանները միշտ լիքն են ամերիկեան տոլարներով...»։ (Ճի՛շդ եւ ճի՛շդ Զիա Բունիաթովի ոճն է...)։

– Փ......, – փղձկացի ես զայրոյթից, – չի՞ լինի, որ գրպաններս փոխենք, կամ իմ գրպանը նո՛յնքան լիքը լինի փողո՛վ, ինչքան այսինչ «առաջադիմական» անհա՜մ թերթի խմբագրի գրպանը, որը լցւո՜ւմ է Երեւանից եկած դրամով...»։

Այդ օրը Ծառուկեանը մի քանի ուրիշ դէպքեր էլ պատմեց իր խմբագրի ծանր ու դժուարին կեանքից։

– Ա՛փերիմ, որ դիմանո՜ւմ ես, այդքան դժուարութիւններին, – նրա ոճով ասաց Պարոյր Սեւակը։

– Տղա՛ք, անկեղծ ասե՞մ... Գիտէ՞ք, թէ ի՛նչն է ինձ օգնում եւ ուժ տալիս դիմանալ այդպիսի յուսահատական պահերին... Ա՛յն, որ ես պատկերացնում, կամ մտածում եմ, որ հիմա, Երեւանում Էմինը կամ Պարոյրը (կամ Սփիւռքի իմ հաւանած որեւէ մտաւորական) բա՛ց կ'անեն «Նայիրի»ի նոր թիւը եւ իր մատը իմ ամէնի՜ց աւելի փայփայած ու սիրելի նիւթի վրայ դնելով, կ'ասի. «Ապրի՛ Անդրանիկը, ինչ տեղի՛ն ու լա՜ւ է գրել...»։ Այնքա՛ն անկե՜ղծ, բայց եւ փո՛ւխր ու անօգնական էր նրա հաւատի ու յոյսի այդ միա՜կ եւ վերջի՜ն շողը, որ ես եւ Պարոյրը, որ ուրիշ առիթով իսկո՛յն կը գանգատուէինք նրա թէ «Նայիրու» երեսը չե՛նք էլ տեսնում, այս անգամ ո՛չ միայն թաքցրինք այդ, այլեւ՝ գլխով համաձայնութեան նշան արինք...

Վախենո՛ւմ եմ, թէ հակառակ դէպքում, նոյնիսկ Ծառուկեանի պէս ամուր մարդը տեղն ու տեղը կաթուա՛ծ կը ստանար, եթէ իմանա՛ր, որ ո՛չ ե՛ս, ո՛չ էլ Պարո՛յրը, չնայած մեր թափած ջանքերին, «Նայիրի»ի երեսը համարեա չէինք տեսնում, ուստի եւ անկարո՛ղ էինք գոնէ մտքում, գոնէ հեռուից քաջալերել Անդրանիկին իր արած վսեմ ու դժուարին գործի մէջ։

**

Ասել, թէ Հայրենիքը, – ինչո՞ւ Հայրենիքը, – Հայրենի հողն ու քարը, վանքն ու կոթողը ո՞ւմ են դառնացրել – աւելի ճիշդ Հայրենիքի անունից նրա եւ Սփիւռքի հարցերը լուծող հայկատակները դառնացնում էին Անդրանիկ Ծառուկեանի կեանքը, նոյնն է, թէ ոչինչ չասել...

Մի՞թէ նրանք միայն Ծառուկեանի կեանքն էին դառնացնում եւ ոչ թէ հազարաւոր ազնիւ ու ինքնուրոյն մտածող մարդկանց – Սփիւռքում լինէին նրանք, թէ Հայրենիքում, – որոնք ընդդիմանում էին ստալինեան ու բրեժնեւեան տասնամեակների անարդարութիւնների դէմ - Զարենցից սկսած մինչեւ ձեր խոնարհ ծառան, որին Պարոյր Սեւակը կոչում էր «հայ ամէնից քննադատուած ու հալածուած բանաստեղծը»։ Ասենք ինչո՞ւ հեռուն գնանք, երբ ստալինեան բռնակալութեան տարիներին Հայրենի հայկատակ «գաղափարախօսները» խեթ էին նայում նոյնիսկ Հայրենիք վերադարձած Կոստան Զարեանին, իսկ Բեգլար Նաւասարդեանը «ախ Հայրենիք» գոչելով, իրեն վար նետեց «Արմենիա» պանդոկի բարձր յարկից, այդպէս էլ չիմանալով, որ բուն Հայրենիքը եւ նրա ժողովուրդը ոչ մի կապ չունէին իրեն խոշտանգողների հետ ճիշդ այնպէս, ինչպէս շատ եւ շատ հարցերում Սփիւռքի կոմիտէն կապ չունի ոչ Հայրենիքի եւ ոչ էլ Սփիւռքի հետ, «Հայրենիքի Ձայն»ը բնաւ էլ Հայրենիքի ձայնը չէ, եւ միշտ չէ, որ երբ ասում են «Երեւանն է խօսում», խօսողը... Երեւանն է, կամ Ծառուկեանի «Հէյ ջան Երեւանը»...։

Բայց ինչքան էլ մենք Հայրենիքի այս կամ այն հարուածից դառնացած Ծառուկեանին սիրտ տալու համար բացատրէինք այդ ամէնը, ինչքան էլ մեզ դժուարութեամբ յաջողուէր հանդստացնել նրան ու «հաշտեցնել» Հայրենիքի հետ, իսկոյն մի նոր, աւելի անհեթեթ դէպք գալիս էր նորից դառնացնելու եւ նրա եւ մեր հոգիները...

Այդ անհեթեթութիւններից թերեւս ամէնէն կոպիտն ու գազրելին նրան մաքսատան մէջ ոտքից – գլուխ խուզարկելն էր, որից յետոյ նա կարծեմ անվերադարձ իր սրտում խռովեց իր այնքան սիրած Հայրենիքից (իմանալով հանդերձ, որ Հայրենիքը դրա մէջ յանցանք չունի)։

Ասացինք, որ ստալինեան եւ բրեժնեւեան անմարդկային տասնամեակներում բնական էր, որ իսկական ազնիւ մարդիկ միշտ հալածուած էին, այս կարգերից զզուած, ուստի եւ արտաքնապէս կարող էին փշոտ թուալ, տհաճ, կռուազան, ի տարբերութիւն այն «հմայիչ աւազակների», որոնց այս կարգերը ձեռնտու էին եւ որոնց քէֆը միշտ տեղն էր, իսկ ժպիտը՝ դէմքին...

Ծառուկեանը – մեզանից շատերի նըման – պատկանում էր այդպիսի տհաճ ու փշոտ, կռուազան թուացող մարդկանց դասակարգին, ուստի եւ շատերը նրան չէին սիրում կամ հաշուի չէին նստում նրա զգացումների հետ...

Մանաւանդ, որ նա, հերիք չէ, որ տըհաճ էր, միշտ հարցեր յարուցող ու անհանգստացնող, դեռ, ի տարբերութիւն Սփիւռքից եկած ուրիշ մեծահարուստ կամ Հայրենիքի գործիչների, Հայրենիք

Ժ. ԼԻՊԱՐԻՏԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզի «Զօրեան» հիմնարկին տնօրէնը, պատմաբան Ժիրայր Լիպարիտեան Փարիզ կը գտնուէր, Գերմանիա դասախօսութիւններու շարք մը տալէ ետք: Նկատի առած Գերմանիայէն իրեն ուղղուած հրաւէրին ու հոն կատարած դասախօսութիւններուն բնոյթը, «Յառաջ»ի խմբագրատան տրուած այցելութեան ընթացքին իրմէ քաղեցինք հետեւեալ տեղեկութիւնները:

«Դասախօսութիւններ տալու հրաւիրուած էի գերմանական երեք համալսարան՝ Պոխում, Քէօլն եւ Պերլին. հրաւիրողը Թուրք փրոֆ. Ֆիքրէթ Ատանըրն էր, որ դասախօս է Պոխումի համալսարանին մէջ: Դասախօսութեան շարքը ընդհանուր Թուրքերու մասին էր. Թուրքերէն ալ Շիւքրիւ Հանիօղլուն հրաւիրուած էր որպէս հիւր դասախօս:

Մեր շօշափած հարցերէն մէկը երկրորդ Թուրքերու եւ Հայերու նախքան պատերազմի շրջանին յարաբերութիւններուն կը վերաբերի: Ներկայիս իրենք ալ, մենք ալ ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնենք այդ շրջանին վրայ:

Որպէսզի Հայերու վերաբերեալ քաղաքականութիւնը կարենան արդարացնել, ընդհանրապէս Թուրք պատմաբանները Հայերը կը բաժնեն Թուրք պետականութեան մասնակցութեան հարցէն: Այս ձեւով, արդէն կարծէք Հայերը ընկերէն խիկ օտար կը նկատուին օսմանեան պատմութեան, մենք ալ նոյնը կ'ընենք. կը մոռնանք դարերու ամէն կարգի յարաբերութիւնները: Անոնք մեզ կը նկատեն միայն որպէս նեղող տարր մը, իսկ մենք զիրենք, որպէս մեր ջարդարարները:

Իմ մօտեցումս կը փորձէ այս նախապաշարումներէն անդին անցնիլ:

Հոս գլխաւորը Դաշնակցութեան վարած քաղաքականութիւնն է որ յատկապէս 1902-էն սկսեալ հայկ. հարցը կը ներկայացնէ որպէս օսմանեան հարց, համաօսմանեան գործակցութիւն մը բանեցնելու համար: Փաստօրէն ատոր արգասիքն է Դաշնակցութեան եւ բոլոր միւս կուսակցութիւններուն նեցուկը 1908-ի օսմանեան Սահմանադրութեան:

Իսկ անկէ ետք օսմանեան դիւաններէն տեղեկն է 1909 – 11-ի բանակցութիւնները Դաշնակցութեան եւ Թերաքիի հետ, որ գլխաւոր հարցը հողային բարենորոգումներու կը վերաբերի: Ասիկա, որպէսզի կարելի ըլլայ Հայութեան վերապրումը իր հողերուն վրայ: Հիմնական մտահոգութիւնը ժողովուրդին կեանքի ապահովութիւնն է:

1908-ին դաշինք մը կը կնքուի Պետութեան եւ ժողովուրդին միջեւ. ժողովուրդը պատրաստ է օսմանեան պետականութիւնը, եւ նոյնիսկ Թուրք տարրին գերակայութիւնը ընդունելու, պայմանաւ որ Թուրք կառավարութիւնը ստանձնէ ժողովուրդին իրաւունքները, ապահովութիւնը երաշխաւորելու իր պարտականութիւնը: Այս դաշինքը կը փոխէ ժողովուրդ – Պետութիւն յարաբերութիւնները. սուր հայկ. կուսակցութիւնները կը դառնան օսմանեան կուսակցութիւններ: Այս մասին շատ են փաստերը: Այս տեսակէտը կը ժխտէ Թուրքիոյ մէջ տարածուած այն կարծիքը, թէ Հայութիւնը պետութեամբ չէր հետաքրքրուեր, օտարացած տարր էր:

Այս ուղղութեամբ դրուած էր դասախօսութիւններու այս շարքին գլխաւոր առանցքը: Թուրք պատմաբաններէն որոշ մաս մըն ալ սկսած է մօտենալ այս դիտանկիւնին: Իրենք ալ այնքան ծանօթ չեն հարցին. ոչ իրենք, ոչ մենք կրցած ենք մօտենալ օսմանեան դիւաններուն: Տեսնենք, եթէ հիմա բացուի, ի՛նչ պիտի գտնենք: Մեր հիմնարկը պաշտօնապէս դիմում կատարած է ուսումնասիրութեան արտօնութիւն ունենալու: Կ'ուզենք նախ խմբակ մը ղրկել, տեսնելու համար թէ ինչ կայ, չկայ, ինչպէս կազմակերպուած են:

Կը կարծեմ որ այս բաները, դիւաններուն բացումը եւայլն, Թուրք եւ Թրքահայ պատմագիրներուն վրայ որոշ ճնշում մը կը բանեցնեն: Հիմնական հարցը պատմութեան մօտենալու կերպն է. պէտք չէ սպասել որ անմիջապէս պիտի գայ ցեղասպանութեան հարցը:

Հարցը այն չէ թէ ցեղասպանութիւնը եղաւ կամ ոչ. այլ այն, որ ցեղասպանութեան ժխտումին մէջ ինչ դեր կը խաղան մշակութային, հոգեբանական, քաղաքային դժուարութիւնները: Մեր մօտեցումը այն է որ պէտք է նստիլ, խօսիլ, գիտականօրէն հիմնաւորելով ու տեսնել թէ իրենք ի՞նչ կ'ըսեն:

Լաւ անցաւ դասախօսութիւններու շարքը. բաւական ունկնդիրներ կային:

Այս մօտեցումին մասին ես խօսած եմ նաեւ Փրինսթընի համալսարանը, ուր Թուրք պատմաբաններ ալ կային ու դրահունակութիւն յայտնեցին: Այնպէս կ'երեւի որ իմ մօտեցումս կը հետաքրքրէ զիրենք. վերջապէս ցեղապաշտութեան վրայ հիմնուած չէ, պետականութեան հարցով մը կը ներկայանայ: Ձեւ հրեր մէկէն Թուրք պատմաբանը պատին:

Հարցը ցեղասպանութեան իրականութենէն գիջում ընել չէ, այլ տարբեր ձեւով ներկայացնել խնդիրը:

Ինչպէս ըսի, իմ վերծարկումս այն է որ Հայերու բնաջնջումը մաս կը կազմէր ընդհանուր քաղաքականութեան մը, որ նպատակ ունէր ոչ միայն Թուրքիան Թրքացնելու, այլ նաեւ Թուրք Պետութիւնը դարձնել զինուորական Պետութիւն մը: Ուրեմն բոլոր ազատական տարրերը պէտք է չէզոքացուէին: Սպաննեցին կամ աքսորեցին Թուրք ազատական մտաւորականութիւնը, միջին դասակարգը որ տնտեսական ապահովութիւն կը յուսար Սահմանադրութենէն, համոզեցին որ առանց խորհրդարանի եւս կարելի է ասիկա, մնաց միայն Հայը որ Սահմանադրութեան կը հաւատար: Ամբողջ հայ ժողովուրդն էր որ քաղաքականացած էր 25 տարիէ ի վեր ու յոյսը կապած էր Սահմանադրութեան. այնպէս որ միայն 25 հատ մտաւորական ջարդելով չէր վերջանար հարցը. եւ անհրաժեշտ դարձաւ Հայութեան բնաջնջումը»:

ԾՐԱԳՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ ԻԺԷԹ-Ի (ՖՐԱՆՍԱ) ԵՒ ՍՈՎԵՈՒԿԵՆՍԹՐՈՅԻ (ՀԱՅԱՍՏԱՆ) ՄԻՋԵՒ

Արձանագրած էինք վերջերս, Հայաստանէն պատուիրակութեան մը ժամանման ԻԺԷԹ-ի (Պօղոսեան եղբ.) հրաւէրով կարգ մը ծրագրերու մարմին տալու համար եւ համաձայնութիւններ գոյացնելու, որպէսզի Հայաստան օժտուի կարգ մը արդիական ձեռնարկներով, որոնք նաեւ տարադրամ (տըվիզ) ապահովեն երկրին:

Ինչ որ ծրագիր էր դեռ երէկ, աւելի դրական բնոյթ առած է, ինչպէս բացատրեց յանուն ԻԺԷԹ-ի Պ. Տարօն Պօղոսեան եւ արդէն խիկ կարգ մը համաձայնագրեր ստորագրուած են երկու կողմերու միջեւ, ինչ որ թոյլ կու տայ մեզի անդրադառնալ, քանի որ ամէն ինչ այլեւս ստորագրուած է պատասխանատու կողմերուն միջեւ:

Ինչպէս ծանօթ է, Խորհ. Միութիւնը կ'ընդունի խառն տնտեսութեան (économie mixte) սկզբունքը եւ այդ ուղղութեամբ արտօնութիւն ունեցող 300 ձեռնարկներէն մէկը կը գտնուի Հայաստան –Սովեուկէնսթրոյ– որ մենաշնորհն ունի բանակցելու, այդ ուղղութեամբ, արտասահմանի հետ: Փոխադարձ համաձայնագրին նախագիծը ստորագրուած է Փետրուար 16-ին ԻԺԷԹ-ի (Տ. Պօղոսեան) եւ Սովեուկենսթրոյի (Ռուբէն Սահակեան) միջեւ: Այս վերջինն ալ ԻԺԷԹ-ի կը յանձնէ Ֆրանսա տարուելիք բոլոր գործողութեանց մենաշնորհը:

Յունիսին, Փարիզ ստորագրուած համաձայնագրերը կը ճշդեն տրուած որոշումները: Ա.– Մէկ կողմէ՝ Սովեուկենսթրոյի եւ Երեւանի քաղաքապետութեան եւ միւս կողմէ ԻԺԷԹ-ի միջեւ, որոշուած է իրագործել եւ միասնաբար շահագործման դնել Երեւանի առեւտրական միջազգային կեդրոնը եւ համապատասխան պանդոկը: Խորհրդային կողմը կը բաղկանայ. – Սովեուկենսթրոյէ, Երեւանի քաղաքապետութենէն եւ խորհրդային առեւտրական Սենեակէն: Ֆրանսական կողմը՝ ԻԺԷԹ, ֆրանսական դրամատուներ, պանդոկային Խումբը (groupe d'ingénierie hôtelier) եւ ծրագրին վերատեսուչ ձեռնարկողը: Երկու կողմերը կը բերեն իրենց փինանսաւորումը: Համաձայնագիրը ի զօրու է երկու տարի: Բ.– Երկրորդ համաձայնագիրը կը վերաբերի հաղորդակցական եւ թրանզիթի կեդրոնի մը հաստատման Երեւան: Հոս ալ Հայաստան կը ներկայանայ տեղւոյն հեռաձայնային վարչութեամբ, քաղաքապետութիւն եւ Սովեուկենսթրոյ, Ֆրանսա՝ ԻԺԷԹ, Ալքաթէլ, Էնվէսթէլ: Գ.– Ուղղակի օդանաւային կապ հաստատել Փարիզ-Երեւան: Կողմերը պէտք է բանակցին Այէրոֆլոթի եւ Էռ-Ֆրանսի հետ: Դ.– Արմենիա պանդոկի վերանորոգում: Ե.– Սեւանայ լճի զբօսաշրջիկային կարգաւորում: Դեռ կան աղբահաւաքման, քարահանքի մը շահագործման համաձայնագրեր, բոլորն ալ ինչպէս ըսինք, ստորագրուած: Հուսկ՝ Հայաստանի կառավարութիւնը, քաղաքապետ՝ Պ. Է. Աւագեանի միջոցաւ դիմում ըրած է Փարիզի քաղաքապետին, ֆրանսական դպրոցի մը շինութեան համար, Լենինական, 840 աշակերտի: Այս կը մնայ ծրագրային փուլի մէջ:

Այս բոլորը, անշուշտ, արդելք չեն խորհրդածութիւններու, ինչպէս դիտել ալ տուինք Պ. Տարօն Պօղոսեանի: Հրաշալի ծրագրեր են, որոնք կը ձգտին «զըւիցերական Հանրապետութեան» վերածել, վաղը (կամ՝ միւս օր) մեր մինուճարը: Բայց, գոնէ այսօր, լիւքսի տպաւորութիւնը կը թողու: Նման է անկողին չունեցողի մը հեռատեսիլի գործիք մը տալու: Արդարեւ, երբ ձմրան նախօրեակին հարիւր հազարաւոր անօթեւան կայ, թշուառութեան մատնուած ամբողջ ադէտեալ ժողովուրդ մը, արդեօ՞ք անկարեւորը կարեւորէն առաջ չանցնիր այս պարագային: Մեր առարկութեան, Պ. Պօղոսեան դիտել տուաւ, թէ խորհրդային իշխանութիւնները չեն ձգեր օտարներուն վերաշինութեան գործը, օժանդակութեան համար կան համապատասխան մարմինները (S.O.S., AZNAVOUR, Կապոյտ Խաչ եւլն.), ուրեմն մէկը արգելք չէ միւսին եւ որպէսզի չարիքէն բարիք ծնի, հարկ է օգտուիլ այս խառն տնտեսութեան կարելիութիւններէն, արդիականացնելու համար Հայաստանը, որպէսզի նաեւ նման հաստատութիւններով, տարադրամ մտնէ երկիրը:

Տրամաբանական ու համոզիչ բացատրութիւն:

Կը մնայ մաղթել, որ այս բոլոր համաձայնագրերը թուղթերու վրայ մեռեալ տառ չմնան:

Ա.

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Մոնմորանսիի եւ շրջակայից «Տաթեւ» վարժարանի Գ. եւ վերջին հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ Յունիս 25, ժամը 16-ին, վարժարանին հաւաքատեղիին մէջ, համակիրներու, ծնողքներու եւ աշակերտներու ներկայութեան: Հաւաքոյթը անցաւ շատ մտերմիկ մթնոլորտի մը մէջ, ուր աշակերտները ունեցան ելոյթներ, արտասանելով Վ. Թէքէեանէ, Մ. Պարսամեանէ, Ս. Զանդուէ, Յ. Շիրազէ եւ Յ. Մոմճեանէ հատընտիր կտորներ: Ապա աշակերտուհի մը դաշնակի վրայ յաջող կերպով նուագեց գեղեցիկ կտորներու փունջիկ մը: Վարժարանին ուսուցչուհի Սօնա Մոմճեան յայտնեց իր մտահոգութիւնները հայերէնի ապագային մասին, ըսելով թէ ան դժբախտաբար սահմանուած է մնալու յետին շարքերու մէջ, քանի որ տղաքը այնքան ծանրաբեռն են իրենց դպրոցական դասերով, որ «մայրենին կը մնայ իբր ոչ-գործածական առարկայ մը»:

Ներկաները վերամուտին կրկին ժամադրուեցան յոյսով եւ փափաքով բաժնուեցան գոհ տպաւորութեամբ:

Այս առթիւ վարժարանին եղան հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Տէր եւ Տիկին Զապէլ – Աւէտն Թելեան, Վահէ Ժամքարեանի մահուան առթիւ 500 Ֆրանք, Տիկին Լուիզ Մարկոսեան 1000 Ֆր., Տիկին Սօնա Կիւմիւշ 200 Ֆր.: Շնորհակալութիւն բոլորին:

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ
ՏԱԹԵՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԱ. ՎԸՐՆԻ Ամերիկահայ Գոլէճի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Յունիս 15-ին, տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին Հայաստանի Ներգաղթի Կոմիտէի նախագահ Հենրիկ Ազատեան յայտնած է, թէ հայրենադարձութիւնը աւելի հրապուրիչ դարձնելու համար, Կոմիտէն դիմած է կառավարութեան, որպէսզի թոյլ տրուի ներգաղթողներուն իրենց բոլոր իրեղէնները իրենց հետ հայրենիք փոխադրելու: Ան յայտնած է, նաեւ, թէ անցեալ տարի հազիւ տասը հոգի ներգաղթած է Հայաստան, իսկ այս տարի՝ ցարդ 35 հոգի: Կոմիտէի նախագահը ըսած է որ զանգուածային ներգաղթ մը այսօր այնքան ալ նպատակայարմար ու կարելի չէ:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Շրայն» համերգասրահին մէջ, Յունիս 18-ին, աւելի քան հինգ հազար հոգի ներկայ եղած է «Հայրենիքիս» խորհրդանշական անունով կազմակերպուած երգահանդէսին: Կիլիկեան թեմի ազգ. առաջնորդարանի եւ Հ.Օ.Մ.-ի Հայաստանի աղէտեալներու օժանդակութեան Ֆոնտին կազմակերպած ձեռնարկին հանդէս եկած են Մելանիա Աբովեանի, Յարութ Փամպուքճեանի, Մարթէն Եորկանցի նման 15 հայ երգիչներ ու երգչուհիներ: Երգահանդէսին ամբողջ հասոյթը կը յատկացուի Հայաստանի աղէտեալ շրջաններու վերականգնման ծրագիրներուն:

որոշ հիմնարկներ էր մտնում... դատարկ ձեռքերով, առանց թանկ նուէրների ճամպրուկների – մի բան, որ այդ տարիներին արդէն քիչ էր մնում... քաղաքական յանցանք համարուէր:

Երբ յիշում եմ այս ամէնը, Ծառուկեանի մահուան վիշտն աւելի է խորանում, եւ ես եօթնապատիկ աւելի եմ ափսոսում ու ցաւում, որ նա կեանքից հեռացաւ հակառակի պէս այն ժամանակ, երբ գալիս էր նրա ապրելու եւ գործելու խնկական ժամանակը...

Ինչքան աւելի խորանայ մեր երկրի ժողովրդավարութեան ընթացքը, այնքան աւել հասկանալի կը դառնան ու կը գնահատուեն Ծառուկեանն ու նրա արած գործը:

Նկատի ունենալով Սփիւռքում ապրող ու հայերէն ստեղծագործող գրողների եւ թերթերի ու հանդէսների խմբագիրների նիւթական ծանր վիճակը, ես մեր կեանքի համար ամէնից դժուար տարիներին մի քանի անգամ առաջարկել եմ գոնէ Հայաստանի գրողների տանը բացել մի գրախանութ, որտեղ, վալյուտան խորհրդային դրամի վերածած, վաճառուեն սփիւռքահայ անխտիր բոլոր գրողների գրքերն ու մամուլը... (կամ հնարաւորութիւն տալ Հայրենիքի մտաւորականութեանը բաժանորդագրուել Սփիւռքի բոլոր թերթերին ու հանդէսներին):

Չեմ կասկածում, որ շուտով, ի թիւս իմ այլ իղձերի կ'իրականանայ իմ այս ցանկութիւնը եւս, եւ ես կարող եմ Հայաստանի գրողների գրատանը կամ որեւէ գրախանութում դնել (կամ բաժանորդագրուել) Սփիւռքում հրատարակուող բոլոր գրքերը, հանդէսներն ու թերթերը, բայց, աւաղ, Անդրանիկ Ծառուկեանի «Նայիրիից որի տեղն» – ինչքան էլ որ ժամանակ անցնի, – թափուր կը մնայ այնպէս, ինչպէս Անդրանիկ Ծառուկեան գրողի եւ հրապարակախօսի տեղը հայ գրականութեան եւ իրականութեան մէջ:

1989 թ., Յունիս 15-20, Երեւան
հիւանդանոց

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Սոնա Ծառուկեան եւ աղջիկը՝ Նայիրի Ծառուկեան, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Յուլիս 9–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՔԱԼԻԻԻՌ. – Պ. Վ. Քիլթապճեան 1000 Ֆր.։

ՎԻԷՆ

Յուլիս 9, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի Դպրաց Դասին կողմէ։

Սիրով կը հրաւիրուի շրջանի մեր հաւատացեալ ժողովուրդը՝ ներկայ գտնըւելու սոյն արարողութեան։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՄ. ԽԱՉԻ Շրջ. Վարչութիւնը, ներկայիս կը հրաւիրէ Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր անդամուհիները, ներկայ գըտնուելու միջմասնաճիւղային ժողովի մը, որ տեղի կ'ունենայ՝

ՈՒՐԲԱԹ, ՅՈՒԼԻՍ 7–ԻՆ
ժամը՝ 20.30–ին.
Հաւաքավայր՝
17, rue Bleue, 75009 Paris

(Շար. Ա. էջէն)

ռանց յարգանքի բոլոր ժողովուրդներուն համար, մեծ եւ փոքր։ Հայաստանի աղէտը, որ միջազգային արտակարգ համակամութիւն մը ստեղծեց, օրինակն իսկ է բարոյականի ներկայութեան քաղաքականութեան մէջ։

Հարուն Թազիէֆն է որ հարցում մը կ'ընէ.– «Բիչ առաջ ոգեկոչեցիք Հայաստանի եղերական երկրաշարժը, այդ առթիւ կ'ուզեմ հարցում մը ընել։ Երկու խորհրդային հետազօտողներու հետ խորացած վիճարանութիւններ ունեցանք։ Զուտ գիտական հանդրուանը անցած ենք, ընկերատնտեսական հարց մըն է եւ ուրեմն՝ կարեւոր քաղաքական հարց մը։ Խորհ. Միութիւնը, ինծմէ լաւ գիտէք, երկրաշարժերու սպառնալիքի տակ երկիր մըն է, եւ կը խորհիմ որ հոս, ծանօթութիւններ ունինք որոնք կրնան մեծապէս օգնել ձեր երկրին, աւելի լաւ՝ քան եղած է անցեալին։ Եւ որովհետեւ քաղաքական հարց մըն է, փորձած էի ձեզի հասնիլ նամակով մը։ Կը խորհիմ թէ երբեք չէք ստացած։ Հարց կու տամ թէ այս բաները ձեզ կը հետաքրքրե՞ն»։

Կորբաչով համաձայն է, որ բոլորիս ալ կը վերաբերին աղէտներն ու կործանումները, որոնց պատճառ կրնան ըլլալ ոչ միայն բնութիւնը, այլեւ յառաջդիմութիւնը։ Չերնոբիլի օրինակը ցոյց տուաւ թէ ի՞նչ կը նշանակէ այդ, բայց այդ կրնայ պատահիլ որեւէ երկրի մէջ։ Ֆրանսա պէտք է լաւ հասկնայ այս հարցը, քանի իր ուժանիւթի մեծ մասը հիւլէական կեդրոններէն կու գայ։ Ու Կորբաչով կը յիշեցնէ որ յատուկ յանձնախումբ մը նշանակուած է այս առթիւ կառավարութեան ծոցին մէջ իսկ (մեծ աղէտներու եւ անոնց կանխումը) որու գլուխն է փոխ–վարչապետը։ Խորհրդակցութիւնները անհրաժեշտ են Եւրոպայի եւ ՄԱԿ-ի շրջագիծին մէջ, Կորբաչով կը վստահեցնէ Թազիէֆին թէ «պիտի յիշեմ ձեր յայտարարութիւնը եւ ձեր առաջարկները»։

Մամուլի ասուլիսին, –երկու նախագահներու միաձայնաբար– ընթացքին է որ Ֆրանսա եւ Խորհ. Միութիւն կոչ մը ըրին Լիբանանի խաղաղութեան վերահաստատման համար։ Զօրավիգ են արաբական Լիկայի Երեքներու պատուիրակութեան առաքելութեան, պատրաստ են օգնելու եւ համոզուած են որ Լիբանան պէտք է գերիշխան պետութիւն մը մնայ։

Շիրաքի եւ Մառշէի հետ տեսնուելէ ետք, Կորբաչով ամոլը իրիկուան ճաշը ըրաւ Միթերան ամոլին տունը ու Հինգշաբթի առաւօտ մեկնեցաւ Սթրազպուրկ։ Առաջին անգամն է, որ Եւրոպայի Խորհուրդին առջեւ խօսք կ'առնէ արեւելեան Եւրոպայի ղեկավար մը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ «ՏԷՅԼԻ ԹԷԼԷԿՐԱՖ» թերթին Մոսկուայի թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցած է ազրբէջանցի խմբագիր ու «Ժողովրդական Ճակատ»ի յայտնի անդամներէն Եուսուֆ Սամէտօղլուի հետ։ Այս վերջինս ըսած է թէ ռուսական կայսրութիւնը սկսած է տատանիլ ու առանց օրինաւոր ընդդիմութեան մը կարելի պիտի չըլլայ վախճանին արգելք ըլլալ։ Ե. Սամէտօղլու ըսած է տակաւին. «Մենք ամէն բանէ առաջ տնտեսական անկախութիւն կը պահանջենք. Ազրբէջանի քարիւղը պէտք է գործածուի մե՛ր ժողովուրդին բարօրութեան համար։ Մեր ծրագրին կարեւոր մէկ կէտը այն է որ մեր իսկական անուններով կոչուինք. մենք Թուրք ենք եւ ոչ թէ Ազրբէջանցի»։ Թերթը տեղ տուած է նաեւ Ժողովրդական Ճակատի ղեկավարներէն Հ. Քատըրլիի հետեւեալ խօսքերուն. «Թրքութեան առընչուած մշակութային առաջարկներ ունինք, որոնք Թրքութեան նոր շարժումի մը մեր առաջին քայլերը պիտի ըլլան»։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ նախագահական ընտրութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենային Յուլիս 6–ին, յետաձգուեցան։ Նոր թուականը չէ ճշդուած, բայց տեղի պիտի ունենան նախագահ Պուշի եօրեակ այցելութենէն ետք։ Ժարուզելսկի, վերջնական բան չէ ըսած, բայց ցարդ կը մնայ իր որոշումին վրայ՝ չներկայանալ։

ԽՕՋԱԼ կոչ ըրաւ միջազգային հաւաքականութեան, որպէսզի աւելի շեշտէ իր ճնշումը Պուլկարիոյ վրայ՝ «որ ձուլման եւ պարտադիր աքսորի քաղաքականութիւն մը կը վարէ Թուրք փոքրամասնութեան դէմ»։

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Գերագոյն Խորհուրդը երկրորդ անգամ ըլլալով մերժեց նախարարի մը նշանակումը։ Առջի օր, մերժումը կը վերաբերէր Վլատիմիր Կամենցեւի (փոխ–վարչապետ, պատասխանատու տնտեսական արտաքին յարաբերութեանց), այս անգամ, երեսփոխանները չուզեցին վաւերացնել Նիկոլայ Կոնարեւի նշանակումը երկաթուղիի Նախարարութեան գլուխը, պաշտօն, զոր կը վարէր 1982–էն ի վեր։ 130–ի դէմ 204 ձայնով եւ 40 ձեռնպահութիւնով է որ Կոնարեւի թեկնածութիւնը մերժուեցաւ։

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ նախկին թիւ մէկը՝ Եանոս Քատար, որ հիւանդանոց փոխադըրուած էր վերջերս, մեռաւ։ 77 տարեկան էր։

ՄԱՐՏԻՆԻ մէջ, 13 Քիւրտեր ձերբակալուած են, որպէս կասկածելիներ։ Մեղադրանքն այն է, որ կը պատկանին Քիւրտիստանի աշխատաւորներու կուսակցութեան, որ արգիլուած է, անշուշտ։

COMMUNIQUÉ

Monsieur Levon Ter PETROSSION, membre du Comité Karabagh, est arrivé en France, en compagnie de son épouse, le mardi 4 juillet 1989, pour suivre un traitement médical que nécessite son état de santé.

Solidarité Franco-Arménienne tient en cette circonstance à remercier chaleureusement le Gouvernement français pour avoir facilité la venue en France de M. Ter Petrossian.

Solidarité Franco-Arménienne, et avec elle l'ensemble de la communauté arménienne de France, apprécie hautement le concours, mais aussi l'aide médicale que le Gouvernement français apporte à ce dirigeant du Mouvement National en Arménie Soviétique. Nous voyons à travers ce geste un signe de reconnaissance par la France des aspirations au renouveau démocratique telles qu'elles s'expriment aujourd'hui en Arménie Soviétique.

SOLIDARITE
FRANCO-ARMENIENNE

Nouvel Album
"Hier et Demain"
Un passeport pour l'Arménie !
Hommage à la Culture Arménienne
FAITES LA CONNAITRE EN L'OFFRANT A VOS AMIS
En vente chez votre disquaire.

PSI RECORD / Distribution Harmonie

ՆՈՐ ԱԼՊՈՄ
«Երէկ եւ վաղը»
Հայաստանի համար անցագիր մը
Մեծարանք Հայ Մշակոյթին
ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐԵԼՈՎ ԾԱՆՕԹԱՑՈՒՑԷՔ ԶԱՅՆ
Ծախու է ձեր սալաւաճառներուն մօտ

AZNAVOUR POUR L'ARMÉNIE

76-78, avenue des Champs-Elysées, 75008 PARIS

«AZNAVOUR POUR L'ARMENIE» accueille 70 orphelins d'Arménie:

le samedi 8 juillet : ils seront à dîner au Cappa-Club de la Cappadoce
67 bis, Quai Blanqui - 94140 Alfortville
tél. : 43. 75. 05. 30 et 43. 78. 56. 34

le dimanche 9 juillet : ils assisteront à la messe dominicale de l'Eglise Arménienne
15, rue Jean Goujon - 75008 Paris
tél. : 43. 59. 67. 03

le soir : ils seront à dîner au City Rock Café
13, rue de Berri - 75008 Paris
tél. : 43. 59. 52. 09

Ceux qui souhaitent les rencontrer peuvent réserver leur table dans l'un des deux restaurants.

«AZNAVOUR POUR L'ARMENIE» vous remercie d'être nombreux pour recevoir chaleureusement nos orphelins d'Arménie.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Յուլիս 9, Կիրակի,
ժամը 12.30–էն մինչեւ 22.30

1.– Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր, շիշ քէպապ եւ քէօֆթէ.
2.– Վիճակահանութիւն՝ մեծ պարգեւներով.
3.– Զանազան հետաքրքրական խաղեր ու ժամանց.
4.– Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ.
5.– Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր.

Մասնակցութեամբ՝
Ա Ն Ի
Նուագախումբի
Մուտքը ազատ է։

A LOUER
Donnerais à louer mois
JUILLET - AOUT
AGAY (VAR)
2 Appartements — 2 pièces
Confort + terrasse face à la mer
+ commodités et au calme
5500 Frs. par mois
Tél. : 48 - 20 - 14 - 21

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouvile-Sarcelles — désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.
Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet
tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 8-9

SAMEDI-DIMANCHE
8-9 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.053
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.053

Լուսանկար՝ ԱՐԱ ԿԻՒԼԷՐ

ՈՉ ԵՒՍ Է ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Մեր ցաւով կը հաղորդենք փրոֆէսէօր Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի մահը, որ պատահեցաւ, Զորեքշաբթի առտու, Յուլիս 5-ին: Քանի մը շաբաթ է հիւանդանոց փոխադրուած էր եւ գրեթէ անգիտակից էր:

Մեր ածականները այնքան մաշեցուցինք, տեղի-անտեղի, մանաւա՛նդ անտեղի, որ յանկարծ կ'անճարկինք, երբ կ'ուզենք որակել անձ մը, նման Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի, որ իսկապէս բացառիկ դէմք մըն էր, եզակի դէմք մը, վաստակաւոր գիտնական մը, որու նմանը դժուար կը գտնուի ոչ միայն մեր փոքր աշխարհին, այլեւ մտաւորական միջազգային աշխարհին մէջ:

Ծնած էր Պոլիս 1896, Սեպ. 5-ին. քեռորդին էր Օրմանեան Պատրիարքի, զոր կեանքէն անցած էր: Աւարտելէ ետք տեղւոյն Էսաեան վարժարանը, ապա՝ Հայր[illegible], 1917 – 19-ին յաճախած է Ժընեւի համալսարանը, յետոյ եկած Փարիզ եւ ուսումը շարունակած Սորպոնի Օթ զ'Էթիւտը: Ինք է որ «Յառաջ»ի հետ ունեցած հարցազրոյցի ընթացքին (տես «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ», 1986, Մայիս 4), կը ճշդէր.– «Հետեւած եմ պատմութեան, նաեւ գեղարուեստի պատմութեան դասախօսութիւններուն, Սորպոն՝ փրոֆ. Էմիլ Մալի եւ Հանրի Ֆոսիյոնի, իսկ բիւզանդական արուեստի համար՝ Գաբրիէլ Միլլէի աշակերտած եմ»:

1930-ին անցած է Ամերիկա, բայց ը[illegible]ական հինգ տարիները միայն տարուան մէկ մասը, որպէսզի թէզը շարունակէ: Հոն, Ուէլզլէյ, նախ դասաւանդած է ընդհ. գեղարուեստի պատմութիւն, իր մասնագիտութիւնը գլխաւորաբար միջնադարեան շրջանն ըլլալով: Տարի մը հրաւիրուած է Նիւ-Եորքի Փիէր Փոն Մորկըն գրադարանը դասախօսութիւններ տալու համար հայկական մանրանկարչութեան մասին: Հարվարտի համալսարանին մէջ, միայն բիւզանդական եղած է իր դասաւանդութեան նիւթը: Արդէն, 1946-ին է որ ան կ'արժանանար նոյն համալսարանին Տըմպարթըն Օքս գիտահետազօտական բաժնի բիւզանդական արուեստի փրոֆէսէօրի կոչումին:

Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի նման անձի մը համար, աւելի քան ծիծաղելի պիտի ըլլար ըսել թէ 1963ին «հանգստեան կոչուեցաւ» եւ վերջնապէս հաստատուեցաւ Փարիզ, որու հետ երբեք կապը չէր խզած:

Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, երբեք «չհանգստացաւ», մինչեւ վերջը, մնաց արթուն, իր այնքան վառվռուն աչքերով, խելացի նայուածքով, աշխատեցաւ տիւ եւ գիշեր եւ 90-ի սեմին, երբեմն զարմացաւ որ յիշողութեան վրիպումներ ունի, մինչ այնքան սուր հետաքրքրութեամբ կը շարունակէր հետեւիլ քաղաքական իրադարձութեանց եւ մամուլին:

Մինչեւ վերջին տարիները, նաեւ կատարած է բազմաթիւ ճամբորդութիններ, առաւելաբար ուսումնասիրութիւններ կատարելու, դասախօսութիւններ տալու, «բան մը աւելի» սորվելու համար: Հարկ է մեծ զարգացում եւ հմտութիւն ունենալ գիտակցելու համար թէ միշտ սորվելիք կայ: Այս առընչութեամբ, տեսնելու, աշխատելու, ուսումնասիրելու համար, եղած է Երուսաղէմ, Անթիլիաս, Վենետիկ, Երեւան (Մատենադարանը աշխատելով): Ընտրուած է, 1966-ին, Հայաստանի գիտութեանց Ակադեմիայի արտասահմանի թղթակից - անդամ: Փարիզի մէջ, շարունակած է նաեւ իր գիտական գործունէութիւնը, դասախօսութիւններ տալով Collège de France, Ecole Pratique des Hautes Etudes, մասնակցած դատական կազմերու ատենաճառերու համար: Այս ճիւղին մէջ, իր վերջին հրապարակային մասնակցութիւնը բերաւ 1986, Մայիս 22-ին, Սորպոնի կոչէար սրահը, ուր Պէյրութի Սուրսոք թանգարանի տնօրէնի կցորդ Սիլվիա Աճէմեան կը ներկայացնէր իր թէզը, նիւթ ունենալով.– «Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի նկարազարդ ձեռագրերը, ԺԳ. – ԺԷ. դարերում»: Կ'արժէր տեսնել 90-ամեայ, այդ աշխոյժ մտքի տէր, նրբակազմ կինը, La Grande Dame de l'Intelligentsia arménienne.

Իր հրատարակած գործերը բազմաթիւ են, ֆրանսերէն թէ անգլերէն, գրած է նաեւ բազմաթիւ յօդուածներ, ուսումնասիրութիւններ, յառաջաբաններ: Յիշենք մէկ քանին.– «Հայաստան եւ բիւզանդական կայսրութիւնը» (1945), «Չեստըրպիթի գրադարան, հայկ. ձեռագրերու ցուցակ՝ հայ արուեստի պատմութեան ներածականով» (1958), «Աղթամար, Ս. Խաչ Եկեղեցին» (1965), «Հայկ. ձեռագրերը Ֆրիր արուեստի պատկերասրահը» (1963), «Բիւզանդական եւ հայկ. ուսումնասիրութիւններ» երկհատոր ժողովածուին մէջ լոյս տեսած իր 60-է աւելի մեծարժէք յօդուածները (1973), «Հայկ. արուեստ» (1977, ֆրանսերէն), եւլն եւլն.:

Կարելի չէ, անշուշտ, մահագրութեան այս տողերով տալ նման կեանքի մը եւ վաստակի լրիւ պատկերը: Այդ, կը փորձենք ընել, յետագային մասնագէտներու աշխատակցութեամբ:

Իր վերջին գործն էր՝ «Miniature Painting in the armenian Kingdom of Cilicia» զոր պիտի հրատարակէ Հարվարտ համալսարանը: Իր միակ մտավախութիւնն էր որ ժամանակ չտրուի իրեն վերջացնելու այդ կարեւոր աշխատասիրութիւնը, որուն իր մասնակցութիւնը բերաւ Սիլվիա Աճէմեան, վերջին տարիներուն Փարիզ գալով ու աշխատելով իրեն հետ:

Գործը, բարեբախտաբար հասած է իր աւարտին:

1983, Յունուար 14-ին, հայ արուեստի նուիրուած ցուցահանդէսի մը առթիւ, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տունը, մեծարանքի երեկոյթ մը տեղի կ'ունենար Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի անձին եւ գործին շուրջ, Խօսք կ'առնէին փրոֆ. Ժեռար Տէտէեան, Տիկին Նիքօլ Թիէրի, Պեռնար Ութիէ:

**

Համեստ, պարզ, discrète կին մը, որ ապրեցաւ անաղմուկ, շուքի պէս: Այդպէս ալ ուզեց մեկնիլ, ոչ ոքի նեղութիւն տալով, ինչպէս ըրած էր ամբողջ կեանքի երկայնքին ու ըստ իր փափաքին է, որ իր մահուան լուրը կու տանք յապաղումով, մտերիմ շրջանակի մէջ կատարուած յուղարկաւորութենէն ետք, որ տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Յուլիս 7-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին: Վերամուտին կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն մը:

**

Բնական մեկնում մը, 93 տարեկանին, առանց շատ տառապելու, մինչեւ վերջ գրեթէ ամբողջական տէրը մնալով մտային իր կարողութիւններուն, ի՞նչ կարելի է յուսալ աւելի: Բայց եւ այնպէս, մահեր կան, որոնք տարիքէն անկախ, դերբեզմանէն դուրս, կեանքի մէջ փոս մը կը բանան: Մահն է անոնց՝ որոնք իրենց հետ կը տանին ամբողջ սերունդի մը յիշատակները, ամբողջ անցեալի մը կարօտը:

Այդպէս է մահը՝ Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ՝ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Դէպքերու պատճառով, գրեթէ «պատմական» բնոյթ առած էր մեր վերջին հանդիպումը: Նոյեմբեր 16-ին, Օփերայի հրապարակի մէկ պատուարիչ հանրաժողովէն ետք էր, Երեւանի իր բնակարանին մէջ, հարցազրոյցի մը համար, մեկնումէս 48 ժամ առաջ: Մթնոլորտը տաք էր: Շարասիւներ ճամբայ պիտի ելլէին դէպի Արցախ: Ազերիներ արդէն կ'ըլլային Լաչինի անցքին: Քանի մը օր առաջ, Մոսկուայի մէջ, բացուած էր Սումգայիթի ջարդին յամփիսթներու դատավարութիւնը: Վերատեղծիս վաղորդայնին իսկ, աճապարած էի հրատարակելու համար այդ հարցազրոյցը («Յառաջ», 1988, Նոյ. 25, 26) առանց գուշակելու անշուշտ, թէ ան անսպասելի տարողութիւն մը պիտի ստանար, դէպքերու յաջորդական յեղաշրջումին հետեւանքով: Հազիւ քանի մը օր ետք, Նոյ. 24-ին, պաշարման վիճակի (պարետային) կ'ենթարկուէր Երեւանը, Դեկ. 7-ին, տեղի կ'ունենար երկրաշարժը, ու քանի մը օր ետք կը ձերբակալուէին Ղարաբաղ Կոմիտէի առաջին անդամները, Գրողներու Միութեան Տան մէջ: Մնացեալը ծանօթ է: Երեւանի բանտէն՝ Մոսկուա, հինգ ամիս ետք, Մայիս 31-ին, վերադարձ Երեւան ու քանի մը ժամ ետք՝ ազատ արձակում Ղարաբաղ Կոմիտէի բոլոր անդամներուն:

Եւ այսօր, աւելի ճիշդ երկու օր առաջ, Զորեքշաբթի օր, Յուլիս 5-ին, կրկին հարցազրոյցի պիտի նստէինք Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ, այս անգամ՝ Փարիզ, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

Զոր հարցազրոյցէ մը խուսափելով, թերեւս նախընտրաբար արձագանգենք մեր գրոյցին, ամփոփելով Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի արտայայտած գլխաւոր մտքերը: Բայց պատմութեան համար, նախ ուզեցինք որ Լ. Տէր-Պետրոսեան մեզի ճշգրիտ պատմէ ձերբակալութեան պարագաները, քանի շատ բան ըսուեցաւ, բայց ցարդ, ո՛չ ենթականերուն իսկ բերնով:

– «Ղարաբաղ Կոմիտէն, երկրաշարժից անմիջապէս յետոյ, բոլոր անդամները գնացին աղէտի վայրերը: 3-4 ժամ յետոյ, արդէն Լենինականում էինք, Սպիտակում եւ Կիրովականում: Այն ինչ որ տեսանք, զգացինք որ առաջնահերթ հարցը աղէտեալների փրկութեան հարցն է: Այնտեղ ուղղակի քաոս էր տիրում, մարդիկ շուարած էին, շինարարական թեխնիկա, մեքենաներ չկային, մարդիկ տեղափոխելու հնարաւորութիւն չկար: Եւ մենք ըսկսեցինք անմիջապէս ինչ որ միջոցներ ձեռնարկել, պահանջեցինք մեքենաներ, պիւլտոզերներ: Վերադարձանք Երեւան եւ ես Երեւան հասայ երեկոյեան ժամը 11-ին եւ զանգահարեցի քաղաքի պարետին, խնդրեցինք որ պարետային ժամը, այդ ժամանակ շատ խիստ էր, գոնէ էս մի քանի գիշեր վերցուէր, նա խոստացաւ որ զինուորները կը մնան փողոցներում, բայց ոչ ոքի որեւէ բան չեն արգիլեր եւ այդպէս էլ եղաւ: Սիմպոլիկ պարետային ժամ էր: Եւ մենք, Գրողների Միութիւնում ստեղծեցինք մի ինֆորմացիոն կեդրոն, որ արդէն դրանից առաջ էլ աշխատում էր գաղթականների հարցով: Էդտեղ ստեղծուեց մեծ պահեստ, հագուստեղէն, ուտելիք, գալիս էին կամաւորներ, որոնք ուզում էին գնալ աղէտեալ շրջանները մասնակցելու համար փրկարար աշխատանքներին: Շատ դժուարութիւններ ունեցանք, մանաւանդ տրանսպորտի հարցերում: Դիմում էինք ղեկավարներին աւտոբուսներ, կառքեր պահանջելով, համարեա միշտ մերժում էին: Սախպուած ժողովրդին կազմակերպեցինք, փողոցային աւտոբուսները, որ քաղաքում պիտի աշխատեն կանգնեցնում էին, վարորդներին բերում էին Գրողների Միութիւն, մենք նրանց փաստաթղթեր էինք տալիս, մեր Ղարաբաղ Կոմիտէի կնիքով եւ ուղարկում Լենինական: Ահա, այս գործերով էինք զբաղուած, երբ ամսի 10-ին, լուրեր էին տարածւում քաղաքում որ Կորբաչովն է եկել Երեւան -ոչ մի պաշտօնական հաղորդում չկար-, էսպէս լուրեր էին մեզ համար: Նստած էինք, ուրեմն, Գրողների Միութիւնում, առաւօտեանից էս գործերով էինք զբաղուած, ու Գրողների Միութեան շէնքի առաջ էլ մի 500-600 հոգի կար, որոնք եկել էին օգտակար լինելու: Եկաւ էդ շրջանի զինուորական պարետը, մի քանի հոգով, Ռուսներ են, եւ խնդրեց որ մեզանից մի քանիսը դուրս գան որ առեն ժողովրդին, որ ցրուի: Աշոտ Մանուչարեանը դուրս եկաւ, ես դեռ էդտեղ չէի, Մանուչարեանը խնդրել էր, մի մասը ցրուել էր, յետոյ նորից եկել էին: Պարետը, կէս ժամ յետոյ, նորից եկաւ, նոյն պահանջով, էդտեղ մենք ջղայնացանք արդէն: Ասեցինք, էստեղ ոչ միտինգ է տեղի ունենում, տեսնում էք թէ մարդիկ ինչով են զբաղուած: Գնացէք, ձեր սովետական ժողովուրդն է, գնացէք, դուք խօսէք: Մենք չենք հաւաքած, մենք չենք ցրուեր: Սա մի քիչ ջղայնացաւ, գնաց կեներալին բերեց: Եւ որովհետեւ ես էի խօսել, իմ անունն էր տուել, կեներալն եկաւ, մատ թափ տալով, Մակաշով, նա էլ նոր էր, էդ օրը մենք ծանօթացանք, դրանից առաջ Սամսոնովն էր պարետը,

(Շար.ը Դ. էջ)

Ո՞ՐՆ Է ԵԼՔԸ

Մայիս ամիսը գործադուլներու, սպասումներու ամիս մըն էր Արցախի Հայութեան համար։ «Երեկոյեան Երեւան»ի Մայիս 24-ի թիւին մէջ թղթակից Լեւոն Մկրտիչեան հետեւեալ ձեւով կը նկարագրէ հոն տիրող մթնոլորտը. «Այսօր մեռեալ վիճակում է կեանքը մարզի քաղաքներում, շրջկենտրոններում (բացառութեամբ Շուշիի)։ Երկարաձգուել է պարետային ժամը 10-ից մինչեւ առաւօտեան վեցը։ Իսկ ցերեկը։ Համարեա դատարկ են երբեմնի աշխոյժ, մարդաշատ փողոցները, լռութիւն է շուրջբոլորը···։ Միայն զրահամեքենաներն ու զինուորներն են աւելացել քաղաքի փողոցներում»։

Թերթին թղթակիցը Ստեփանակերտի մէջ հանդիպած անձերու հետեւեալ հարցումը կ'ուղղէ. «ո՞րն է ելքը ստեղծուած վիճակից ելնելու համար»։

Առաջին խօսակիցը Կիրովականի մանկավարժական հիմնարկի Ստեփանակերտի մասնաճիւղի Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ամպիոնի վարիչ, բանասեղծ Սոկրատ Խանեանն է։ Անոր պատասխանը յետադարձ հայեացք մըն է Արցախի վերջին շրջանի պատմութեան. հայեացք որով կը բացատրուի արցախցիին ներկայի պոռթկումը։ Ան կ'ըսէ. «···Կարճ ժամանակում փակուեցին Բաքուի 76 հայկ. միջնակարգ դպրոցները, 1949-ին փակուեց Երեւանի հայկ. պետական դրամաթիկական թատրոնը, որը հիմնադրուել էր դեռեւս 1870 թուականին։ 1969-ին փակուեց Բաքուի Լենինի անուան մանկավարժական հիմնարկի հայկ. բաժինը։ Այդ նոյնը տեղի ունեցաւ նաեւ Կիրովապատի հայկ. դպրոցների հետ, հայկ. դրամաթիկական թատրոնի, մշակութային, լուսաւորչական հիմնարկների հետ։ ··· Եթէ 1939 – 40 դասաշրջանին Լեռնային Ղարաբաղի 198 դպրոցներում սովորում էին 39 հազարից աւելի հայ երեխաներ եւ 3 հազար ադրբեջանցի երեխաներ, ապա 1987-ին հայկ. 196 դպրոցներում՝ 24 հազար հայ երեխայ եւ 8 հազար ադրբեջանցի։Փաստօրէն Ադրբեջանի կեդրոնական կոմիտէն, Հանրապետութեան ղեկավարները ձգտում են ԼՂԻՄ-ը հասցնել Նախիջեւանի ատիճանին. երկրամաս, առանց Հայերի»։

«Անհրաժեշտ է անյապաղ վերականգնել կուսակցութեան մարզային կոմիտէն, նրա բիւրոն, պլենումը, քարտուղարութիւնը, ինչպէս նաեւ ժողովրդական երեսփոխանների մարզային խորհուրդին գործկատար կոմիտէն, իր բոլոր բաժիններով. իսկ յատուկ կառավարման կոմիտէն կարող է նման դէպքում յաջող օգնել ԼՂԻՄ-ի թէ ընկերա – տնտեսական եւ թէ քաղաքական հարցերի լուծմանը»։

Լեւոն Մկրտչեան կը մօտենայ յատուկ կառավարման կոմիտէի շէնքին մօտ հաւաքուածներէն մէկուն. Կրկժան գիւղի կոլտնտեսութեան նախկին նախագահ Գուրգէն Բալայեանն է. անոր պատմածները կը վերաբերին իր գիւղին, իր շրջանին ներկային. «Մեր գիւղը այժմ ըՍտեփանակերտ քաղաքին է միացուած։ Նախկինում գիւղի բնակչութեան մի չըննչին մասն էին կազմում Ադրբեջանցիները։ Այժմ նրանք են մեծամասնութիւնը եւ մեծ ու արտօնեալ պահանջներ են առաջ քաշում։ Վերջերս Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը արտակարգ միջոցառումներ է տանում Կրկժանում։ Առանց տեղական իշխանութեան համաձայնութեան, նրա որոշման, այստեղ կառուցում են Բաքուի գործարանների մասնաճիւղեր, բնակելի տներ, ճանապարհներ գիւղի համար՝ շրջանցելով Ստեփանակերտը։ Մի քանի օրում ճանապարհ է բացուել դէպի Շուշի քաղաքը։ Եւ այսօր ամէն կերպ փորձում են Կրկժանում ստեղծել անկախ իշխանութիւն։ Նրանք լկտիաբար պահանջում են Հայերին թողնել ու հեռանալ իրենց պապենական գիւղից։ Զարմանում եմ այս մարդկանց յանդգնութեան վրայ, դեռ երէկ չգիտենք որտեղից եկել, տուն են կառուցել, տան տէր դարձել եւ այսօր մեզ ստիպում են, որ հազարամեակներում կառուցուած մեր պապենական օջախները թողնենք ու հեռանանք։ Այս ինչ օրի ենք հասել. վերջապէս խորհրդային իշխանութիւն կա՞յ, թէ՞···։ Եկել ենք բողոքելու յատուկ կառավարման կոմիտէին, բայց նրանց վրայ էլ յոյս չունենք, նրանց թիկունքն ամուր է, իսկ ո՞վ է մեր թիկունքը···»։

Անցեալի նման բեռով մը ներկայի անհաւասար պայմաններուն դիմաց առանձին մնացած ղարաբաղցին ի՞նչ կրնայ ընել. կը պատասխանէ «Սփիւռք» կոոպերատիւ ընկերութեան նախագահը՝ Վալերի Աղաբաբեան. «Մեր ժողովրդի ձեռքերը թուլացած են, չենք կարող աշխատել։ Մենք ուրիշ եղք չունենք, պիտի կանգնենք, մինչեւ չլուծեն մեր պահանջները։ Մենք՝ Հայերս, քաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք, երկաթի սրածայր ձողերը ձեռքներս առնելու ձեռքներս ու դուրս գանք, արիւն թափենք։ Գիտէ՞ք ինչ, մեր արժանապատուութեան հետ շատ են խաղում, մեզ շատ են վիրաւորում, մեզ շարունակ խաբում են, ցանկանում են կոտրել մեր շարժումը եւ նորից թողնեն նոյն կոտրած տաշտակի առջեւ։ Կենտրոնական հեռուստատեսութիւնը յայտնեց որ Յատուկ կառավարման կոմիտէն վերջին մի քանի ամսում աւելի շատ աշխատանքներ է տարել մարզում սոցիալ – տնտեսական զարգացման ուղղութեամբ, քան արուել է վերջին տասը տարում։ Բա այդպիսի սուտ կարելի՞ է, մինչեւ ե՞րբ։ Այո, եթէ դա վերաբերում է Ղարաբաղի ադրբեջանական գիւղերին, ճիշդ է։ Ախր, առ այսօր դեռ մի գործ չի արուել»։

Գրիգոր Բալայեան կաթսայատան փականագործ է. ան եւս կը դանդատի վիրաւորուած արժանապատուութենէ. «Մըտածում եմ ու չեմ հասկանում՝ դրանում ինչ դժուարութիւն կայ, որ այսպէս մեր հարցը երկնքից կախ են տուել եւ ամէն կերպ մեզ նեղում են։ Ինչեր ասես, որ մեր հասցէին չեն ասում։ Բա, ամօթ չէ, այդքան կարելի՞ է մեր հոգու հետ խաղալ»։

Թէ այս վերաբերումը արցախցիին հանդէպ, ինչ հետեւանք կ'ունենայ, գաղափար մը կու տան բժիշկ Էդ. Ղահրամանեանի խօսքերը. «Մեր երկրամասում այս վերջին տարուայ ընթացքում ահաւոր կերպով շատացել են նեարդային համակարգով տառապող հիւանդների թիւը։ Այսքան լարուած վիճակը մարդկանց ջղերը քայքայել է։ Այսպէս երկար հնարաւոր չէ շարունակել, մարդկանց հոգու հետ շատ են խաղում։ Չգիտեմ, այդ որ երկրում է իրաւունք տրուած որ մի ամբողջ ժողովրդի հետ այսպէս անմարդկային վարուեն, անխղճօրէն ծաղրեն նրա ազգային արժանապատուութիւնը։ Սա ճնշումների մի նոր մեթոդ է, որ ցուցաբերում են Ղարաբաղի հայ հատուածի բնակչութեան հանդէպ»։

Ահա խճանկար մը արցախցի Հայուն ներկայէն. կամ էջ մը, գաղափար ունենալու համար, թէ սիսալի մը սրբագրութեան պահանջին համար ի՛նչ փոխարժէք կը տրուի։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՅԻՍԻ 28-Ը
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ ՕՐՆ Է

ՀԱՅՐԵՆԵԱՑ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

ԱՐԱՄ

Արամ Մանուկեանը հայ ժողովրդի սիրելին է եղել. բայց անցած մօտ եօթ տասնամեակների ընթացքում նրա անունը չէին տալիս, իսկ նրա կատարած գործերը ջանում էին մոռացութեան մատնել։

Արամի ժամանակակիցները գրել են նրա մասին, ցոյց տուել, թէ ինչ է արել նա հայ ժողովրդի համար։ Բերում եմ Արամի ժամանակակիցներից մի քանիսի խօսքերը. «Արամն է, որ լուսաւորում է բոլորիս ճամբան, եւ քանի նա կայ, կասկած չունեմ, որ յաղթելու ենք եւ լոյս աշխարհ ենք դուրս գալու այս Խոր վիրապից» (Ս. Օհանջանեան), «Ի զուր չէ, որ հանրային կարծիքը նրան է համարում Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադիր. պատմութեան արդար գնահատականն է այդ» (Ս. Վրացեան), «Արամը մեր վերջին երեսուն տարիներու ընթացքին ամենախոշոր եւ տիրական դէմքը դարձաւ» (Մալխաս), «Հայ նորագոյն պատմութեան մէջ շատ ունեցած ենք մեծ դէմքեր, որոնք կարեւոր գործեր կատարած են, բայց ոչ ոք այնքան վճռական դեր կատարեց մեր ժողովրդի եւ հայրենիքի ճակատագրին մէջ, ինչքան Արամը։ Վանի եւ Արարատեան դաշտի Հայութիւնը փրկուեցաւ շնորհիւ Արամի ղեկավարութեան։ Դարերու ստրկութենէն ետք Հայաստանի անկախութիւնը ամէնէն առաջ անոր գործը եղաւ։ Արամը նոր ժամանակներու մարգարէն եղաւ մեր ժողովրդի համար։ Արամ կամեցաւ եւ հայ ժողովուրդը փրկուեցաւ» (Գ. Լազեան)։

Նայում եմ ժամանակակից քարտէզում մեր Հայաստանին՝ ընդամէնը 29 հազար քառակուսի քիլոմեթր մի հողաշերտ։ Փոքր է, բայց միակն է, միակ իրական Հայաստանը։ Մեծ Հայաստանը մեր յիշողութեան մէջ է, գրքերում, պատմական քարտէզներում։

Ինչպէ՞ս փրկուեց այս միակը, այս իրականը, այսօրուայ Հայաստանը, ովքե՞ր էին գլխաւոր փրկիչները։ Այս հարցերին է, որ անցած տասնամեակներին չէին ուզում պատասխանել մեր պատմաբանները։

Այսօր, երբ պատմական ճշմարտութիւնն ասելու հնարաւորութիւն է տրըուած, պարտաւոր ենք այդ հարցերին պատասխանել։ Եւ ամէնից առաջ ու առաջինը պարտաւոր ենք տալ Արամ Մանուկեանի անունը՝ Վանի ու Երեւանի փրկիչի, հայկական նոր պետականութեան հիմնադրի անունը։

Ըստ ծննդականի, Արամ Մանուկեանը կոչուել է Սարգիս Յովհաննիսեան։ Յետոյ ընդունել է իր զոհուած ընկերոջ անուն – ազգանունը։

Նա ծնուել է 1879 թ. Ղափանի Զէյվա գիւղում, յետոյ մանկուց տարուել Շուշի։ Սովորել է Շուշուայ թեմական դըպրոցում, ապա փոխադրուել Երեւան եւ սովորել տեղի թեմական դպրոցում եւ աւարտել այն։

Դրանից յետոյ Արամը գործուն կերպով մասնակցել է Հայոց ազատագրական շարժմանը, գլխաւորապէս Կարսում եւ մանաւանդ Վանում։ Կարսից նրան յիշում են իբրեւ Հայոց լեզուի պահպանութեան առաջամարտիկի։ Արամն էր, որ կռւում էր Հայերի այլախօսութեան դէմ։ Նա անգամ կասկածի տակ էր դնում հայերէն չգրող ու չխօսող հայազգիների Հայ լինելը։ Առանց Հայոց լեզու չկայ Հայութիւն. ահա Արամի նշանաբանն այս հարցում։

Երբ համաշխարհային պատերազմն բռնկուեց եւ շատ Հայեր՝ ոգեւորուած ցարական Ռուսաստանի հզօրութեամբ եւ Կովկասի փոխարքայ Վորոնցով – Դաշկովի տուած խոստումներով, ձեռնամուխ եղան հայ կամաւորական ջոկատներ կազմելու գործին, Արամը դէմ էր։ Նրա համոզմամբ Հայերը բարոյական յանցանք գործած կը լինէին, եթէ լծուէին գիշատիչ ցարիզմի ռազմական մեքենային, եւ, բացի այդ, Արամի կարծիքով հայ կամաւորական շարժումն ընդհանրապէս անհեռատեսութիւն էր, հայ ժողովրդի համար վնասաբեր։ Պատմութիւնը ցոյց տուեց, որ Արամն իրաւացի էր։

Վանում Արամն իր ընկերների հետ պաշտպանական խումբ կազմակերպեց, եւ 1915 թ. Արեւմտահայաստանում Վանը միակ վայրը եղաւ, որտեղ Հայերը կարողացան պաշտպանուել եւ յաղթել։ Հայերի միւս բոլոր դիմադրութեան կէտերը պարտուեցին։ Վանը յաղթեց Արամի գըլխաւորութեամբ, նրա կազմակերպական ջանքերի, մարդկանց ոգի եւ յոյս տալու կարողութեան շնորհիւ։ Վանում ստեղծուեց հայկական Պետականութիւն Արամ Մանուկեանի գլխաւորութեամբ։ Միայն ցարական գեներալների խարդաւանքներով ու խաբերայութեամբ Վանը Հայերից պարպուեց։

Արամը Թիֆլիսում էր։ Այնտեղ էր գտնւում Հայկական խորհուրդը՝ հայ ժողովրդի ղեկավար կենտրոնը։ Սա բնական չէր։ Վրաստանի եւ Ադրբեջանի ղեկավարութիւնները գտնւում էին իրենց հայրենիքներում, Հայերինը՝ հայրենիքից դուրս։ Արամը վիճեց խորհրդի անդամների հետ։ Նրան ուղարկեցին Երեւան, որպէս գերագոյն կառավարիչ։ Սա բարեբախտութիւն էր հայ ժողովրդի համար։

Երեւանում 1918 թ. սկզբներից Արամ Մանուկեանը ստեղծեց յատուկ ղեկավարութիւն, պետական վարչակազմ։ Դա փաստօրէն հայկական նոր Պետականութիւնն էր, Վանում կազմակերպուածի շարունակութիւնը։

1918-ի այդ նոյն ժամանակաշրջանում ռուսական զօրքերը զանգուածօրէն լքում էին Թուրքական ռազմաճակատը։ Հայերը պէտք է միայնակ պաշտպանէին երկիրը։ Սակայն Թուրքական մի քանի անգամ գերազանցող ուժերի դէմ հայկական զօրամասերը անկարող եղան պաշտպանել երկիրը։ Նրանք թողեցին Երզնկան։ Կարինում գլխաւոր հրամանատար նշանակուեց զօրավար Անդրանիկը։ Բայց դարձեալ պարտութիւն։ Այդպէս հակառակորդը անցաւ նաեւ ռուսական կայսրութեան սահմանը եւ ըստ Բրեստ-Լիտովսկի հաշտութեան պայմանագրի՝ պահանջում էր ամբողջ Կարսի մարզը, մինչեւ Ախուրեան։

Հայերը նահանջում էին, թողեցին Կարսը, Սարիղամիշը, Թուրքերն անցան Ախուրեանը, գրաւեցին նաեւ Գիւմրին (Ալեքսանդրապոլը), հասան Արարատեան դաշտ ու Լոռի։ Հայոց զօրքերի գերագոյն հրամանատար Թ. Նազարբէկեանը նահանջի հրաման հրամանի յետեւից էր տալիս։ Աշխարհն այն պատկերացումն ունէր, որ մի փոքրիկ կտոր մնացած Հայաստանն էլ մէկ-երկու օրից կը գրաւուի Թուրքական զօրքերի կողմից, եւ Հայաստան չի մնայ։

Թիֆլիսում հայկական խորհուրդը խուճապի մէջ էր։ Նրա համաձայնութեամբ զօրավար Նազարբէկեանը որոշում ընդունեց յանձնել նաեւ Երեւանը եւ պաշտպանութիւնը կազմակերպել Սեւանայ լճի մօտ։ Եւ, իրօք, Արարատեան դաշտավայրում ռազմավարական գիտութեան տեսակէտից Հայերը անկարող էին դիմադրել իրենցից մի քանի անգամ գերազանցող եւ յաղթարշաւ առաջ սլացող Թուրքական դիւիզիաներին։

Արամ Մանուկեանն էր, որ հակառակ Հայկական խորհրդի եւ Նազարբէկեանի շտաբի որոշման եւ հակառակ ռազմավարական բոլոր օրէնքների, որոշեց Երեւանը պաշտպանել։ Նա գիտէր, որ Երեւանը յանձնել նշանակում է Հայաստանի վերացում։ Եւ երեւան եկաւ Արամ Մանուկեանի քաղաքական ու կազմակերպական հանճարը։

Երեւանի պաշտպանութիւնը պէտք է կատարուէր երկու ճակատներում՝ Սարդարապատի մօտ եւ Ապարանում։ Արամը պաշտպանութեան ոգին էր։ Նա ռազմաճակատի գծից այս կողմ եղած ամբողջ Հայութեանը ոտքի հանեց։ Նա էր, որ կամաւորներ էր զինուորագրում եւ անմիջապէս ուղարկում ռազմաճակատ, զէնք ու զինամթերք էր հայթայթում պաշտպանների համար։ Նրա կոչով հազարաւոր հայ կանայք ուտելիք, խմելիք էին հասցնում պաշտպաններին։ Արամը ոգեւորում էր բոլորին, ուժ ու կորով ներշընչում. յաղթել կամ մեռնել, նահանջ չկայ. սա էր Արամ Մանուկեանի նշանաբանը։

Ժողովուրդը հաւատում էր Արամին, վստահ էր, որ նրա հետ եւ նրա առաջնորդութեամբ յաղթելու է։

Արամը զարմանալի հմտութեամբ կարողացաւ նաեւ հաշտեցնել վիճող ու իրար դէմ կռուող հայկական խմբաւորումներն ու կուսակցութիւնները եւ բոլորի եռանդը ուղղել դէպի ռազմաճակատ։

Յաղթանակ յաղթանակի յետեւից տարած, սրարշաւ առաջացող Թուրքական բանակը յանկարծ անանցանելի պատնէշի հանդիպեց։ Կանգ առաւ՝ թէ՛ Սարդարապատում, թէ՛ Ապարանում։ Սա առաջին դէպքն էր, երբ Հայերը կանգնեցնում էին Թուրքական զօրքերի արշաւը։ Ապա Թուրքական զօրքը երերաց, սկսեց նահանջել, յետոյ փախչել։ Սա եւս առաջին անգամ էր տեղի ունենում։

Ղարաքիլիսայում, չնայած Հայերի յամառ դիմադրութեանը, դարձեալ Թուրքերը յաղթեցին։ Միայն Սարդարապատի եւ Ապարանի հայկական պատնէշները մնացին աներեր, եւ Երեւանը փրկուեց։

Հիմա, երբ վերլուծում ենք անցեալի դէպքերը, տեսնում ենք, որ լաւ զօրավարներ, հայկական զօրք ու հայ ժողովուրդ կային Երզնկայում էլ, Կարինում էլ, Կարսում էլ, Սարիղամիշում էլ, Ղարաքիլիսայում էլ··· Բայց պարտւում էինք։ Ի՞նչն էր պակասում, ինչը չկար Հայաստանի այդ վայրերում, որը կար յաղթական Երեւանում։ Արամ Մանուկեանը։ Դրա համար էլ նա իրաւացիօրէն համարւում է Երեւանի փրկիչը։

Արամը տարբերւում էր բոլոր հայ զօր-

ծիչներից ու ռազմավարներից իր գործելակերպի նպատակայարմարութեամբ: Հայ ազգային շարժման շատ մասնակիցներ յստակ նպատակակէտ չունէին, պայքարը Թուրքիայի դէմ նրանք համարում էին նպատակ: Ստացւում էր կռուել կռուելու համար. նրանց նշանաբանն էր՝ ինչ Պետութիւն որ կռւում է Թուրքիայի դէմ, մենք նրա կողմն ենք: Թիֆլիսում նստած հայ ղեկավարները անդրկովկասեան սէյմում անգամ դէմ քուէարկեցին Հայաստանի անկախութեանը: Նրանք պատրաստ չէին հայկական նոր պետականութիւն ունենալու: Արամն իր ամբողջ գործունէութեան ընթացքում յստակ նպատակակէտ ունէր՝ պայքարել յանուն հայկական պետականութեան վերականգնման:

Մայիսի 28-ը հայկական նոր Պետականութեան ծննդեան վկայականն է, խորհրդանիշը: Այդ Պետականութիւնն, ինչպէս ասացի, Արամը ստեղծել էր մինչեւ այդ: Սարդարապատի եւ Ապարանի պաշտպանութեամբ վաւերացուեց այդ Պետականութիւնը՝ Հայաստանի Հանրապետութիւնը: Սկզբում փոքր էր այն՝ 12 հազար քառակուսի քիլոմետր: Բայց Բագրատունիների Հայոց կենտրոնական Պետութեան անկումից 900 տարի յետոյ դա նոր հայկական Պետութիւնն էր: Հայ ժողովուրդը Արամին հռչակեց Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադիր:

Արամն իր յենարաններն ունէր: Սարդարապատում շատերն էին անյողդողդ կանգնած եւ ամէնից առաջ՝ դնդի հրամանատար Դանիէլ բեկ Փիրումեանը: Ապարանի անվեհեր պաշտպանները նոյնպէս մասնակցում էին Հանրապետութեան ըստեղծմանը, եւ ամէնից առաջ՝ նրանց հրամանատար Դրաստամատ Կանայեանը՝ զօրավար, որը ոչ մի ճակատամարտ տանուլ չի տուել: Չպէտք է մոռանալ նաեւ Երեւանի պաշտպանութեան ընդհանուր զօրահրամանատար Մովսէս Սիլիկեանին:

Յաւօք, յաղթանակից յետոյ, երբ Թիֆլիսից Երեւան եկան Հայկական խորհրդի անդամները, նրանք վարչապետ նշանակեցին Հ. Քաջազնունուն: Կարելի է չկասկածել, որ եթէ Արամը մնար Հանրապետութեան ղեկավար, որպէս վարչապետ, դէպքերը Հայաստանի համար շատ աւելի բարենպաստ ընթացք կ'ունենային: Եւ, կարծում եմ, որ եթէ 1920 թ. աշնանը Արամը լինէր Կարսում, Հայերը ճակատագրական պարտութիւն չէին կրի, եւ Կարսի մարզը կը մնար Հայաստանի կազմում:

Արամ Մանուկեանը վախճանուեց 1919 թ. Յունուարի 29-ին, բծաւոր տիֆից: Թաղուած է Երեւանում (Թոխմախ լճի գերեզմանոցում):

ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑ»
Յունիս 1

ԾՈՎԱՄՈՅՑ ԵՐԿՐԱՄԱՍԸ

Յոյները բարբարոս կը կոչէին բոլոր այն ժողովուրդները որոնք Հոմերոսի լեզուն պատշաճօրէն չէին գործածեր: Միայն Եգիպտացիները բացառութիւն նկատուելու շնորհին կ'արժանանային: Փարաւոններու երկիրը ուխտագնացութեան սրբազան վայր էր անոնց համար ուր կը փութային ամէնէն նշանաւոր անունները, ինչպէս՝ Պիւթագորաս, Հերոդոտոս եւ ուրիշներ: Անոնք երկար տարիներ մնացած են եգիպտական մատենադարաններու կամ տաճարներու մէջ:

Հոն է, որ ինչպէս կը պատմէ Պղատոն, աթենացի օրէնսդիրը Սողոն, Քրիստոսէ եօթը դար առաջ հանդիպած է կրօնաւորներու որոնք պարտականութիւն ունէին մարդկութեան փոխանցելու ընդարձակ կղզիի մը յիշատակը:

«Ասկէ ինը հազար տարի առաջ, կը պատմէր Պղատոն, երկրամասի մը չափ ընդարձակ այս կղզին ալիքներու տակ անյայտացաւ: Ափրիկէէն ու Փոքր Ասիայէն աւելի մեծ այս հողամասը հզօր արքաներ ունէր որոնք ինքզինքնին Պոսէյտոնէն սերած կը նկատէին: Անոնք տէր էին հուժկու նաւատորմի մը որ կը շրջէր ովկէաններու վրայ. տէր էին հիանալի քաղաքներու եւ արուեստական նաւահանգիստով օժտուած պարսպապատ մայրաքաղաքի մը»:

Այս պատումը 25 դար ետք պատճառ դարձած է մեծ թանալէճի մը. հակառակ երկրաբաններու, պատմաբաններու, լեզուաբաններու, հնագէտներու ագդարարութիւններուն, Ատլանտիդի խորհուրդը սերունդէ սերունդ կը փոխանցուի, կը զարգանայ, ու տարիներու ընթացքին նոյնիսկ ձեւաւորուած է հասարակաց կարծիք մը այս երկրամասին վերաբերեալ:

ԺԹ. դարուն ամերիկացի գրագէտ մը առաջնորդը կ'ըլլայ այն կարծիքին թէ ծովամոյն կղզիին բնակիչները ցրուելով աշխարհի զանազան անկիւնները –Հարաւային Ամերիկա, Յունաստան կամ Արեւելք–, տեղացի բնակչութիւններու փոխանցած են իրենց գիտելիքները: Ան կը փորձէ ցոյց տալ թէ աշխարհի առաջին քաղաքակրթութիւնն էր Ատլանտիդինը: «Զեմ կարծեր որ, կ'ըսէ ան, մեծ քաղաքակրթութիւնները բազմաթիւ երկիրներու մէջ յեղակարծօրէն յայտնուեցան, ինչպէս հաւատացնել կ'ուզեն շատեր: Այն պնդումը թէ մարդ արարածին գգացած պահանջը առաջնորդեց նման գիւտերու, ոչ մէկ հիմ ունի: Եթէ այդ ըլլար պարագան, բոլոր վայրենիները կաւագործութիւն գիտցած պիտի ըլլային, նետ ու աղեղ շինած. չէ՞ որ հանդիստ ապրիլը հաճելի բան էր բոլոր ժողովուրդներուն համար: Աշխարհի բոլոր քաղաքակրթութիւնները բան մը կը պարտին առաջին դարերու մարդոց. եւ ինչպէս՝ "բոլոր ճամբաները Հռոմ կը տանին" քաղաքակրթութեան բոլոր ուղիներն ալ Ատլանտիդ կ'առաջնորդեն»:

Ի. դարուն գրուած հատորներու համաձայն, նոյնիսկ Ատլանտիդի բնակիչները արտերկրցիներ կը նկատուին, աստղերէ եկած աստուածներ էին անոնք որոնք մշակոյթի, արուեստի ու գիտութեան գաղտնիքներ բերած էին երկրաբնակներուն: Այս կարծիքները բաժնողները փաստեր կը յայտաբերեն աշխարհի չորս ծագերէն. օրինակ թափ տալով իրենց երեւակայութեան, կը պնդեն թէ Թիթիքաքա լիճէն 20 քմ. հեռու գտնուող քաղաքը միլիոնաւոր տարիներու հնութիւն ունի: Իրենց համար արտերկրացիներ են կրկին, Հարաւային Ամերիկայի Փամփա բարձրահարթակին վրայ գտնուող էջքուղիները կառուցանողները: Երկրաչափական այս պատկերներուն յայտնաբերումը, որոնք միայն օդէն կարելի է նշմարել, ռումբի մը ազդեցութիւնը գործած է:

Հետազօտողներու համաձայն ծովամոյն երկրամասը կը գտնուէր Սարակասի ծովուն մէջ, ուրիշներ զայն կը զետեղեն սպանական, նիժերական, Հիւսիսային Ափրիկէի ափերուն, եւ նոյնիսկ Պելժիոյ, Ֆրանսայի տարածքին վրայ: Կան ոմանք որոնք կը պնդեն թէ Ատլանտիդ միշտ կը շարունակէ գոյութիւնը, կը բաւէ քիչ մը փորել հողը. բազմաթիւ Ֆրանսացիներ համակարծիք են այս վարկածին: Ատլանտիդեան յուշակոթողներ կը փնտռեն Սահարայի անապատին աւազներուն տակ:

Ատլանտիդի մասին պատմուած աւանդավէպերը Բաբելոնացիներու, Ասորեստանցիներու, Եբրայեցիներու, Եգիպտացիներու եւ Յոյներու սովեցուցած են թէ իրենց ցեղը հին ժամանակներուն աղէտի մը զոհ գացած է ու իրենց վերապրումը կը պարտին Նոյի մը, կամ Կիլկամիշի մը: Փէնսիլվանիոյ համալսարանին ու Բրիտանական թանգարանին կողմէ կատարուած աշխատանքներ կը հաստատեն թէ Քրիստոսէ 3000 տարի առաջ ահռելի ողողումներ տեղի ունեցած են Տիգրիսի եւ Եփրատի շրջանին մէջ: Փոքր Ասիոյ մէջ, պեղումներու ընթացքին գտնուած են Հուրիներու եւ Հիթիթներու լեզուով արձանագրութիւններ, ուր ջրհեղեղին քերթուածը փորագրուած է:

Ատլանտիդի վախճանը ողողումներու կամ ջրհեղեղի կապող վարկածները կը բացատրուին երկրաբանական տուեալներով. 12 հազար տարի առաջ սառոյցներու վերջին շրջանին հսկայական սառնակոյտեր գոյացած են ցածցնելով ծովերու ջուրերը. յետոյ յաջորդած է ջերմութեան շրջանը, որ հալեցուցած է սառնակոյտերը առատացնելով ծովերու, ովկէաններու ջուրերը որոնք բարձրանալով ծածկած են ցամաքամասեր:

Միջերկրականին մէջ որ երկրաբանական նման երեւոյթներու բեմ հանդիսացած է, Ք. Ա. 1520-ին Թերա կղզին հրաբխային ժայթքումի մը հետեւանքով հիմնովին կործանած է: Նոյն ժամանակ տասնեակ մեթրերով հեղուկ պատ մը տակն ու վրայ ըրած է Կրետէն ու Եգէականի կղզիները: Այս աղէտը որ քաղաքակրթութեան մը վերջակէտը դրած է, հաւանօրէն ազդեցութիւն ունեցած է նաեւ Պղատոնի պատումին վրայ որ գրի առնուած է անկէ տասը դար ետք:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յունիս 20-ին, տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը՝ մասնակցութեամբ Հայաստանի «Ոզնի» երկշաբաթաթերթի խմբագիր Արամայիս Սահակեանի ու «Լոյս» հրատարակչատան տնօրէն Սօս Մովսիսեանի: «Յ. Շիրազ» գրական խմբակին կազմակերպած ձեռնարկին բացումը կատարած է Ճորճ Արէլեան, ապա հիւրերը ներկայացուած է «Քաջ Նազար» թերթի խմբագիր Յովհաննէս Բալայեանի: Հուսկ՝ ելոյթ ունեցած են հայրենի հիւրերը:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Արմէն – Քէպէք Ա. Մանուկեան վարժարանի ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցած է մեծ շուքով: Գաղտնական եւ Հ.Բ.Ը.Միութեան քայլերգներէն ետք, բացման խօսքը արտասանած է տնօրէնուհի Վարդուհի Պալեան: Արտասանութիւններու և խմբերգներու բաժնին յաջորդած է վկայականներու բաշխման արարողութիւնը՝ 6-րդի եւ 8-րդի աշակերտներուն: Այս վերջիններուն՝ 18 ընթացաւարտներուն կատարած խմբային արտասանութենէն յետոյ խօսք առած է դպրոցին հիմնադիր՝ տոքթ. Արշաւիր Կէօնճեան: Յայտագրին գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած է դպրոցին պարախումբը (պարուսոյց՝ Գ. Գազազեան): Փակման խօսքը կատարած է թեմի առաջնորդ Վազգէն Արք. Քէշիշեան:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցւոյ շաբաթօրեայ վարժարանի տարեվերջի հանդէսը տեղի ունեցած է Յունիս 3-ին: Տնօրէն Կարօ Բարագամեանի բացման խօսքէն ետք, գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր: 12 շրջանաւարտներու վկայականներու բաշխման հանդիսութեան յաջորդած է Գանատայի Հայոց առաջնորդ Վազգէն Արք. Քէշիշեանի հուսկ բանքը:

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

Ստալինեան վարչակարգին բարբարոսական էութիւնը մերկացնող յիշողութիւններու այս գիրքը, որմէ քանի մը հատուած կը ներկայացնենք ընթերցողներուն, ամբողջութեամբ կը հրատարակուի «Գարուն» ամսագրին մէջ:

⁂

Խանջեանի թաղումից մէկ օր յետոյ, Յուլիսի 13-ին հրաւիրուեց կուսակցութեան Սպանդարեանի շրջանի ակտիւի նիստ, իսկ քանի որ գրողների Միութեան կուսակցական կազմակերպութիւնը մտնում էր այդ շրջանի մէջ, ես էլ գնացի այդ նիստին:

Ժողովը ղեկավարում էր Ամատունու եղբայրը՝ Սպանդարեանի շրջկոմի քարտուղար Վարդգէս Վարդապետեանը: Այդ ժողովում Բերիայի կողմնակիցները նպատակադրել էին ամէն կերպ քաղաքականապէս սեւացնել Խանջեանին եւ նրա կողմնակիցներին: Գիտենալով, որ շատ մօտ եմ եղել Խանջեանին, ժողա Մատուրովը բացագանչեց.

– Ես պահանջում եմ, որ Ալազանը դուրս գայ ու պատմի իր եւ Խանջեանի յանցաւոր կապերի մասին:

Ես պատրաստւում էի բեմ դուրս գալ եւ խօսել, երբ դահլիճի բոլոր ծայրերից բացագանչեցին.

– Դո՛ւրս, դուրս հանել դրան ժողովից. հեռացնել կուսակցութիւնից:

– Դո՛ւրս…

– Դո՛ւրս…

Այդ բացագանչութիւններին յաջորդեցին սուլոցներ, ժողովի նախագահ Վարդգէս Վարդապետեանն ինձ դիմելով, ասաց.

– Ընկեր Ալազան, դահլիճը թողնել:

Ես վեր կացայ տեղիցս եւ քայլերս ուղղեցի դէպի դուռը: Այդ տեսնելով՝ նրանք աւելի ուժեղ սուլեցին եւ փողոցային զանազան արտայայտութիւններ արեցին իմ հասցէին:

Այդ բոլորից շշմած՝ ես ինձ գտայ Աբովեան փողոցում: Մի պահ մտքովս անցաւ՝ «ինձ գցեմ տրամվայի տակ եւ վերջ տամ կեանքիս»: Քայլերս ուղղեցի դէպի «Ինտուրիստ» ճաշարան, ուր կինս՝ Մարօն, ինձ էր սպասում: Երբ այդ խայտառակ ժողովի մասին պատմեցի, նա սկսեց ինձ սիրտ տալ եւ թեւանցուկ արած դէպի տուն առաջնորդեց:

Խանջեանի ողբերգական մահից յետոյ Համօ Ամատունուն նշանակեցին Հայաստանի կոմկուսի կենտկոմի առաջին քարտուղար:

Կուսակցութեան ակտիւի այդ խայտառակ արարքը ժողովից յետոյ շատ էր ալեկոծել իմ հոգին: Ես մի դիմում գրեցի Ամատունուն, խնդրելով, որ ինձ ազատի գրողների Միութեան պատասխանատու քարտուղարի և «Գրական Թերթ»ի խմբագրի պարտականութիւններից:

Դիմումս ստանալուց յետոյ Ամատունուն ինձ կենտկոմ կանչեց եւ ասաց. – Ի՞նչ է, Խանջեանի հետ աշխատելուց յետոյ ինձ հետ չե՞ս ուզում աշխատել: Եթէ հիմա քեզ ազատեմ, մարդիկ պիտի ասեն՝ «Ամատունին Վանեցիներին բոլոր պոստերից հեռացնում է»:

– Այս պայմաններում աշխատել հնարաւոր չէ, – ասացի ես:

– Ոչինչ, սիրելիս, կարեւորութիւն մի տուր, հիմա խառը ժամանակներ են, այդպէս էլ կը պատահի, գնա եւ հանգիստ շարունակիր քո աշխատանքը: Ես քեզ դեռ կոմերիտմիութիւնից գիտեմ, քո նկատմամբ կասկած ունենալը յանցանք է:

Ամատունու խօսքերից ոգեւորուած, դուրս եկայ կենտկոմից, մտածելով թէ այսքանից յետոյ ոչ ոք չի կարող ինձ քաղաքական որեւէ մեղադրանք ներկայացնել: Ի՞նչ իմանայի, որ Ամատունու խօսքերը խորամանկ խաղ էին իմ գլխին:

Այս զրոյցից տասը օր չանցած, ինձ ներքին գործերի ժողկոմատ կանչեցին: Մտածելով, որ այլեւս տուն չեմ վերադառնայ, Մարոյին հրաժեշտ տուեցի: Ինձ կանչել էր ինքը՝ ժողկոմ Մուղդուսին: Բացի Մուղդուսուց, այնտեղ էր Թիֆլիսից եկած ոմն Ստեպանով (Ռուս): Սկսեցին ինձ հարցաքննել Խանջեանի հետ ունեցած իմ աշխատանքային կապերի մասին: Ինձ շատ տարօրինակ թուաց այդ հարցաքննութիւնը: Մի խօսքով ընկած տրամադրութեամբ տուն վերադարձայ:

1936 թուականի Օգոստոսի ինն էր: Երեկոյեան կողմ գրասեղանիս առաջ նստած Ֆելիքս Ցերմենսկու մասին բանաստեղծութիւն էի գրում: Մի քանի օր յետոյ լրանում էր նրա մահուան տասնամեակը: Երեկոյեան ժամը 11-ին այն աւարտեցի: Այնտեղ ես կ'ընդգծէի Զեկայի առաջին նախագահի խոր մարդկայնութիւնը եւ բնաւորութեան ազնիւ գծերը: Բանաստեղծութիւնը մաքրագրելուց յետոյ ծալեցի եւ ծոցագրպանս դրեցի, որ միւս օրը «Խորհրդային Հայաստան» թերթի խմբագրութեան տանեմ: Յետոյ պառկեցի քնելու: Չգիտեմ որքան էր քնել, երբ լսեցի Մարոյի ձայնը.

– Ալօ՛, Ալօ ջան, վեր կաց, վե՛ր, դուռը ծեծում են, քեզ են հարցնում:

(Շար. 1)

Տէր եւ Տիկին Փիէր Պիւրթէ եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Կարպիս Կարապետեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Միշէլ Նաֆիլեան
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հարազատին՝
ՓՐՈՖ. ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 5-ին։
Ըստ ողբացեալին փափաքին, յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ խիստ մտերիմ շրջանակի մէջ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, Ուրբաթ, Յուլիս 7-ին։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Շահան Պիւրթէի (ծնեալ՝ Կարապետեան)։

(Շար. Ա. էջէն)

նրա հետ մենք ծանօթ էինք, կարող էինք յարաբերութիւններ ունենալ, ինչ որ հարցեր լուծել։ Սա, առաջին օրն էր եկել, դուցէ անծանօթ է էս բանին, ժողովուրդ է տեսել, մանաւանդ որ Կորբաչովն էլ քաղաքում է, դեռ եւս մտածել է որ միտինգ է պատրաստում Կորբաչովի դէմ, եկաւ ու ասեց մեզ՝ ես ձեզ վերջնագիր եմ տալիս, կէս ժամից որպէսզի էստեղ ժողովուրդ չլինի եւ ոչ մի առարկութիւն չեմ ընդունում։ Ես կրկին նոյն բանն ասացի։ Վերջնագիր մի՛ ներկայացրէք, գնացէք ժողովրդի հետ խօսէք։ Ինչո՞ւ էք վախենում ժողովրդի հետ խօսելէ։ Գնաց, կէս ժամ յետոյ, եկան, էդ օթոմաթիք զէնքերով, ամբողջ շէնքը շրջապատեցին, ժողովուրդը մի անգամից պարպեցին։ Մտան ներս, ու 6 հոգու ձերբակալեցին, ովքեր կային էդ սենեակում. Աշոտ Մանուչարեանին երեկոյեան բաց թողեցին որպէս դեպուտատ։ Այս էր ամբողջ պատմութիւնը։ Իսկ, Յունուարի 9-ին, երեկոյեան ժամը 6-ին, (մեզ ձերբակալեր էին 6 անց 20), ուղիղ ճիշդ ժամին, մենք մտածեցինք, որ շըրջանը լրացած է, մեզ պիտի բաց թողնեն։ Առաջինը՝ Բարգէնին կանչեցին։ Բարգէնը տէօշէկը ուսը դրած, ասաց՝ տղերք ես գնացի։ 10 րոպէ յետոյ, ինձ կանչեցին, ես մտածեցի, Բարգէնը գնաց, խոկապէս մեզ բաց են թողնում, ես էլ ասեցի՝ Աշոտ ինձ բաց են թողնում...։ Գնացինք, տեսանք էդ քննիչները նստած են։ Էդ օր իմ ծննդեան օրն էր, քննիչը դիտէր, էդ իմ քննիչը Ղազախ էր, սուրճ էր բերած, շոքոլաթ էր բերած, շնորհաւորեց, նստեցինք։ Յետոյ ներկայացրեց մեղադրանքը, որ տեղափոխում են մեզ ուրիշ բանտ, չասացին Մոսկուա։ Մեղադրանքի մէջ, մեզ որպէս քրէական յանցաւոր են նկատում, մինչեւ այդ, մենք միայն վկայ էինք։ Յունուարի 7-ից, մեզ 9-ին ներկայացրին, մեզ արդէն որպէս մեղադրեալ ճանաչել էին»։

Ու Երեւանի բանտը եղած էր ամէնէն դէշ պայմանները ներկայացնող արգելափակումը։ Հայ բանտապահները փոխարինուած էին Ռուսերով, ամէնէն խիստ հսկողութիւնն էր, կը վկայէ Լ. Տէր-Պետրոսեան։ Ոչ ծխելու իրաւունք ունեցած են, ոչ պտոյտի, ոչ հագուստ փոխելու, ցուրտ, սառնամանիք, «ես էդտեղ հիւանդացայ» կ՚ըսէ Լ. Տէր-Պետրոսեան։

Ա. Մ.

(Շար.)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՇՐԷՖԻԷԻ եւ ՄԱՐՄԸԽԱՑԷԼԻ քրիստոնէաբնակ շրջաններուն մէջ, ռմբակոծումներու հետեւանքով մահացած է ընկ. Անդօ Քէշիշեան, երբ «կոյր» ռումբ մը պայթած է Էշրէֆիէի «Ազատամարտ» ակումբին մօտ։ Պուրճ-Համուտի մէջ, ռմբակոծութիւն չկայ։ Անթիլիասի «Ազբալեան» ակումբին մօտ ալ, անհատական միջադէպ մը տեղի ունեցած է արաբի մը եւ հայ ընկերոջ մը միջեւ։ Միջամըտել փորձող ընկեր մը՝ Կարօ Գափլանեան, զոհ գացած է արաբին կրակոցին։ Միջադէպը վերջ գտած է։

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ առջեւ, ըՍթրազպուրկ, (յիշենք որ Եւրոպայի Խորհուրդը հիմնուած է 1949-ին 10 երկիրներու կողմէ՝ Պելժիա, Դանիա, Ֆրանսա, Անգլիա, Իրլանտա, Իտալիա, Լիւքսամպուրկ, Նորվեկիա, Հոլանտա, Շըւէտ, ուրիշներ միացած են հետզհետէ եւ այժմ անդամ Պետութեանց թիւը 21 է), Կորբաչով անգամ մը եւս կոչ ըրած է հիւլէական կարճ տարողութեամբ հրթիռներու ապազինման համար, Եւրոպա, միակողմանի ձեւով, անմիջապէս որ Ատլանտեան Ուխտը համամիտ ըլլայ յետագայ բանակցութիւններու։ Պատասխանը շատ արագ եղած է, Ուաշինկթըն եւ ՕԹԱՆ նիէթ ըսին։ Ամերիկացիք կը կըրկնեն որ նախ դասական զէնքերու ապազինման մասին կ՚ուզեն բանակցիլ։

14 ԽՍՐԱՅԵԼԱՑԻՆԵՐ մեռած են եւ 27 հոգի ծանրօրէն վիրաւորուած, երբ գիրենք փոխադրող 405 թիւ հանրակառքը անդունդը ինկած է, պաղեստինցի ճամբորդի մը արարքով։ Ան՝ «Ալլահ էքպէր» (Աստուած մեծ է) պոռալով դարձուցած է կառքին ղեկը։ Ինք ալ վիրաւորուած է։ Շամիր յայտարարեց թէ «ոճրային խենթութիւն է գործուածը ատելութենէն կուրցած անձերու կողմէ»։ Ինթիֆատայի սկիզբէն ի վեր 481 Պաղեստինցի սպաննուած է։

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ բացը շատ աւելի մեծ է քան նախատեսուածը։ Կը հասնի 232 միլիոն Ֆրանքի։ Նոր նախագահը՝ Տիկին Ժորժինա Տիւֆուա կը վստահեցնէ որ զեղծում, անպարկեշտ գործողութիւն չկայ այլ միայն ժամանակավրէպ մատակարարութիւն մը։ Բարեսիրական կազմակերպութեան նկարագրէն մարդասիրական ձեռնարկութեան մը անցքը լաւ չէ կատարուեր։ Խնայողութեան ծրագիր մը կը պատրաստուի։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Սոնա Ծառուկեան եւ աղջիկը՝ Նայիրի Ծառուկեան, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տան Կիրակի, Յուլիս 9-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-ի
մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE
DIMANCHE 16 JUILLET
A BELLEFONTAINE (JURA)

—O—

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— section Lyon-Villeurbanne —
ORGANISE UN VOYAGE EN CAR LE DIMANCHE 16 JUILLET

Départ : 7 h 30
Devant l'église arménienne, 40, rue d'Arménie 69003 Lyon
Prix du voyage :
80 F. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans
Le nombre de places étant limité :
Réservations au tél. : 78 23 54 00 — 78 75 90 30 après 19 heures

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouville-Sarcelles — désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

LA CROIX ROUGE ARMÉNIENNE

ACCUEILLE 20 ORPHELINS D'ARMENIE
de 8 — 12 ans
dans son CENTRE de VACANCES
à SAINTE-HONORINE-DES-PERTES
— (Calvados) —

Ceux de nos compatriotes qui souhaitent les rencontrer peuvent réserver leur table
du 14 au 30 Juillet
—— Tél. : (16) 31. 21. 77.. 63 ——

A LOUER

Donnerais à louer mois
JUILLET - AOUT
AGAY (VAR)
2 Appartements — 2 pièces
Confort + terrasse face à la mer
+ commodités et au calme
5500 Frs. par mois
Tél. : 48 - 20 - 14 - 21

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :

"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville

...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS
TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
JACK INTER
358, Chemin du Littoral
13015 MARSEILLE
Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 11
MARDI
11 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47.70.86.60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.054
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNEE — No 17.054

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ՝

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մեր զրոյցը շարունակուեցաւ եւ բնականաբար շօշափեցինք այլ հարցեր: Կէտեր կային, անշուշտ, որոնց մենք, նոյնիսկ արտասահման աւելի տեղեակ էինք, քան երեւանեան կամ մոսկովեան խուցերու կղզիացումը ապրող Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները: Այդ կը վերաբերի, առաւելաբար, Հայաստանի ժողովուրդին պահած եռանդին, աղէտէն ետք: Լ. Տէր-Պետրոսեան կը հաստատէ թէ այդ եղած էր իրենց գլխաւոր մտահոգութիւնը, երբ բանտը էին, բայց, Մայիս 31-ի գիշերը, բանտէն ելած, գտած են նոյն ժողովուրդը, Մատենադարանին առջեւ. ժողովուրդ մը, որ ամբողջ վիշտը մոռցած, գտած էր իր քաղաքական հարցը, ուղղակի ապշած են: Այդ ժողովուրդը լրիւ յաղթահարած էր աղէտը եւ ոգին աւելի բարձր էր, քան, նոյնիսկ, աշնան: Անկասկած, բանտէն իրենց ազատ արձակումն ալ յաղթանակ մը նկատելով, շատ աւելի վճռական էր: Ուրեմն, խորքին մէջ, բանտարկութիւնը շատ օգտակար եղած էր: Պարզ է, որ եթէ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները չձերբակալուէին, անոնք, պարտադրաբար, քաղաքական գործերը մէկ կողմ ձգած, օրն ի բուն պիտի լծուէին գործնական խնդիրներու աշխատանքին: Ուրեմն, ձերբակալութիւնը ծառայեց հարցի քաղաքական բնոյթի պահպանման: Ժողովուրդը չինկաւ ճակատագրապաշտութեան ծոցը, գտաւ քաղաքական հարցը, ինչ որ շատ կարեւոր էր: Շարժումը փրկելու միակ ձեւը, կը խոստովանի Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Կոմիտէի անդամներու ձերբակալութիւնն էր: Կ'աւելցնէ նոյնիսկ, եթէ սառն մտածէինք, պէտք է նոյնիսկ տարուինք ըսելու եթէ մենք պէտք է պահանջէինք այդ ձերբակալութիւնը:

Գլխաւոր հարցը կը մնայ, անշուշտ, Ղարաբաղը: Հոս, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի տուած թարմ լուրերը խրախուսիչ են: Ըսել չէ թէ, վաղը, Արցախը պիտի կցուի Հայաստանի, ի վերջոյ բոլոր հարցերը հանդրուաններու կը կարօտին: Եւ, ինչպէս մենք ալ ըսինք դեռ տարի մը առաջ, կարեւորը, անմիջականին մէջ, Ազրպէյճանէն անջատումն է:

Ցալէն 10 օր առաջ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան խօսած է նաեւ Դադամեանի հետ (Արցախի երեսփոխան) եւ 3 օր առաջ, Հ. Պօղոսեանի: Պարզուած հեռանկարը հետեւեալն է.– կազմուած է 10 հոգինոց երեսփոխանական յանձնախումբ մը, բաղկացած չէզոք անձերէ – այսինքն՝ ոչ Հայ կայ, ոչ՝ Ազրպէյճանցի – այդ օրերուն դեռ ճշդուած չէր նախագահը: Այդ պաշտօնին երկու անձեր նկատի առնուած էին, լատվիացի իրաւաբան մը՝ Պիճէր, որ տեղակալն է ազգութեանց պալատի նախագահին եւ ուկրանացի գրող՝ Օլէյնիկ: Այս յանձնախումբը կազմուած է Ղարաբաղցիներու իսկ առաջարկով: Ան 20 օր պիտի աշխատի եւ առաջարկութիւններ ներկայացնէ Մոսկուայի Գերագոյն խորհուրդին: Կարելի է արդէն իսկ ըսել որ կայ նախնական համաձայնութիւն մը.–

– վերականգնել Ղարաբաղի մարզային խորհուրդը,

– վերականգնել մարզային (կուսակցական) կոմիտէն,

– ընդլայնել յատուկ կառավարման կոմիտէի լիազօրութիւնները, որպէսզի այս վերջինը կարենայ գործել Ղարաբաղի մէջ, առանց Ազրպէյճանի հետ համաձայնելու:

Հուսկ, կայ կէտ մը եւս, որ շատ կարեւոր է, բայց յայտնի չէ թէ ինչ չափով գոհացում կը ստանայ, այն է որ Վոլսկիի կառավարման այդ յատուկ կոմիտէն ոչ մէկ բան կարենայ ըսել առանց նախապէս համաձայնութիւնն ունենալու մարզային խորհուրդի: Պահանջը խիստ դրուած է: Նոյնիսկ առաջարկ եղած է որ Վոլսկի Մոսկուա նստի:

Եթէ այսքանը կատարուի, եւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը խորհի որ կրնայ իրագործուիլ մինչեւ մէկ ամիս, կը նշանակէ որ Արցախը կը վերադառնէ իր կազմալուծուած մարմինները, որոնք իրենց վճռական խօսքը կ'ունենան արցախեան հարցերու մէջ եւ Ազրպէյճանն ալ խօսք չունենար ըսելիք:

Հետաքրքրական էր գիտնալ նաեւ թէ ի՞նչպէս Լ. Տէր-Պետրոսեան կը բացատրէ Սուրէն Յարութիւնեանի դիրքաւորման այս փոփոխութիւնը: Շատ պարզ է իրեն համար: Ս. Յարութիւնեան բացարձակապէս կորսնցուցած էր իր հեղինակութիւնը Հայաստանի մէջ: Շատ աւելի քան ինչ որ էր աշնան: Ղարաբաղ Կոմիտէի բանտարկուած անդամներու յաջորդութիւնը ապահովող խումբը նոյնիսկ դրած էր կառավարութեան հրաժարման հարցը: Մոսկուայի առջեւ ալ, Ս. Յարութիւնեան կորսնցուցած էր իր հեղինակութիւնը: Կար նաեւ այն պարագան, որ իր իսկ կուսակցական մարմնի մէջ շատ խախուտ էր իր դիրքը: Այսինքն Հայաստանի հին քարտերը թշնամանք ունէին իր նկատմամբ: Ուրեմն, զգաց որ ընտրութիւն մը պէտք է ընէ ու իր միակ յենարանը կրնայ ըլլալ ժողովուրդը: Եթէ ժողովուրդը իրեն հետ ըլլայ, ոչ Մոսկուա, ոչ ալ իր «ապարատ»ը կրնան որեւէ բան ընել: Ընտրեց այս ճամբան: Յայտնի չէ թէ ի՞նք մտածած է թէ իրեն խորհուրդ տրուած է: Թէեւ, գիտել կու տայ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, այնքան պարզ բան էր, որ ինքն ալ կրնար մտածել: Խելացի գործ է, բայց, ան ունի կուսակցական դաստիարակութիւն ծնած օրէն, ուրեմն կարելի չէ մինչեւ վերջը վստահիլ: Կրնայ այս դիրքը ժամանակաւոր ըլլալ, եւ երբ ուժ գտայ, կրկին փոխէ իր դիրքը: Պէտք է միշտ ժողովուրդին ճնշման տակ պահել:

Երկրաշարժի հետեւանքներուն մասին եւ ներկայ պարզուած կացութեան, Լ. Տէր-Պետրոսեան հաստատելով հանդերձ թէ ժողովուրդին մօտ դժգոհութիւններ կան, կ'ըսէ թէ պէտք չէ բացասական մօտեցում ունենալ: Իրենք (Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները) այցելած են բոլոր աղէտեալ վայրերը: Մեծ աշխատանք կը տարուի եւ միշտ ալ թերութիւններ կ'ըլլան, բայց պէտք է առաւելութիւնները տեսնել: Օրինակի համար, շատ լաւ կ'աշխատին ուկրանացի, ուզբէկ շինարարները, որոնք փորձառութիւն ալ ունին: Իտալական գիւղը, հրաշալի գիւղ է դարձած: Բայց, հարցեր կան, անգործութեան, դուրսէն եկող շինարարները այնպիսի մեթոտներ կը կիրարկեն, որոնց հայ շինարարը չի տիրապետեր: Կայ նաեւ հիմա երեսփոխանական յանձնաժողով մը, որու մէջ են նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներ: Թերեւս մեծ բան չկարենայ ընել, կ'ըսէ Լ. Տէր-Պետրոսեան, բայց, կը հետեւի ու կը հսկէ տարուած աշխատանքներուն:

Վերջին խօսքը կը վերաբերէր Համազգային Շարժումին, որու մէջ են աւելի քան 20 կազմակերպութիւններ: Աւելորդ է թուել բոլորը եւ աւելի ճիշդ գաղափար մը կը կազմուի երբ ըսուի թէ ո՞վ չէ մտած Շարժումին մէջ.– Հայ Դատ ընկերակցութիւնը (Յ. Վասիլեան) եւ Ինքնորոշումը (Պարոյր Հայրիկեան): Պատճառները յստակ են՝ անդամ դառնալու համար հարկ է ընդունիլ Շարժումին ծրագիր կանոնագիրը ու քաղաքական դիրքորոշումը (լրիւ լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի երկու յաջորդական թիւերու մէջ – Յուլիս 4 եւ 5)- Այս Շարժումին մէջ ի՞նչ դեր կրնայ խաղալ Սփիւռքը: Կը թուի որ անմիջականին մէջ, ստեղծուած հնարաւորութիւններու շնորհիւ, Սփիւռքը կրնայ առաւելաբար դեր խաղալ աղէտի կապակցութեամբ:

Շարժումի ճանաչման հարցը Գերագոյն խորհուրդի կողմէ, Լ. Տէր-Պետրոսեան կը բացատրէ իբրեւ տրամաբանական միակ կարելի լուծումը, երբ իշխանութիւնը կ'ըսէ թէ տիալոկի պատրաստ է: Եթէ այդպէս է, այլ ձեւ չկայ որպէսզի ժողովուրդը հաւատայ, քան ճանչնալ Համազգային Շարժումը, ճիշդ այդ տիալոկը հաստատելու համար: Արդէն տեսակցութիւն ալ տեղի ունեցած է Երեւանի քաղաքի կոմիտէի նոր քարտուղարին՝ Աստուրեանի հետ եւ ի մօտոյ Համազգային Շարժումին շէնք մըն ալ կը տրամադրուի Երեւանի կեդրոնը: Հայոց Համազգային Շարժումը պէտք չէ նկատել «հակիշխանութիւն» մը, այլ՝ ընդհակառակն՝ իշխանութեան հետ գործակցելու մարմին մը, տիալոկի կազմակերպութիւն մը, որ իր ծոցը համախմբած է գրեթէ բոլոր կազմակերպութիւնները, զինք դարձնելով ժողովուրդին հարազատ բանբերը:

Խօսեցանք նաեւ Զօրի Բալայեանի եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի միջեւ պատահած մտքերու «բախում»ին քաղաքական այլապէս կարեւոր հարցերու շուրջ: Բայց, այդ հարցը կը ներկայացնենք տարբեր ձեւով՝ վաղը:

Ա. Մ.

(Շար. 2 եւ վերջ)

**

Մոնտի մէջ (Յուլիս 10) լոյս տեսած է խիստ շահեկան տեսակցութիւն մը Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ: Հաղորդելէ ետք թէ Հայկ. ազգայնական (այս որակումէն կարելի չէ այլեւս խուսափիլ) շարժումի պարագլուխներէն՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Փարիզ կը գտնուի առողջական պատճառներով, թերթին աշխատակիցը կ'արձագանգէ անոր միտքերուն, Ղարաբաղի հարցին թէ Հայաստանի իշխանութեանց ներկայ դիրքորոշումին մասին ու թղթակցութեան վերջաւորութեան կը հրատարակէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի խօսքերն իսկ, ինչ կը վերաբերի խորհրդային Դաշնակցութեան «պայթումին» (éclatement).–

«Կողմնակից չենք պատմական իրականութեան արուեստական փոփոխութեան: Խորհրդային Դաշնակցութիւնը, իր էութեան մէջ, կարելիութիւններ ունի որոնք կրնան համապատասխանել մեր ազգային շահերուն: Զայն քանդել արուեստականօրէն մեր նպատակը չէ (...): Գոյութիւն ունի: Եթէ Մոսկուա ցոյց տայ մտքի որոշ բաց վերաբերում, կարելի է զայն պահպանել»:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Սրտի մեծ ցաւով կը սգանք մահը
բազմավաստակ Պրոֆեսոր
եւ բազմահմուտ Ակադեմիկոս

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ
ՈՐ ԻՐ ԵՐԿԱՐԱՄԵԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՄԱԿ
ՆՈՒԻՐԵՑ «ՅԵՏԻՆ ՇՈՒՆՉ»

մեր ազգային ոսկեղինիկ մանրանկարչութեան շքեղ արժէքներուն եւ հայ արուեստի հնաշխարհիկ կոթողներուն ուսումնասիրութեան եւ ծանօթացումին, ու Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մեծագոյն համալսարաններու ամպիոններէն հնչակեց, բիւզանդականին կից, մեր ոսկեդրուագ վարպետներու եւ գրչագրական բազմօրակ դպրոցներու դարաւոր խորհուրդն սքանչելի, ու հսկայական հատորներով անմահացուց անոնց արուեստն հայադրոշմ:

Պատի՛ւ ու յարգանք
Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի
Նուիրական յիշատակին եւ իր
փառապանծ վաստակին:
Երկնքի արքայութեան լոյսերուն մէջ
հանգչի խաղաղութեամբ,
Ամենակալին «Խորան»ներուն պայծառ
ծիածանով անմահօրէն փառաւորուած:
Եւ իր օրինակէն կեանք առնեն յաւէտ՝
բազմաթիւ նոր երկրպագուներ
հայ արուեստին սրբազան:
Թող նինջէ՛ անդորր Հայոց Պանթէոնի
այս հսկայ Արփին,
մեր պաշտելի Սկեւռացիներու,
Ռոսլիններու եւ Սարգիս Պիծակներու
հետ յաւերժօրէն,
որպէս վեհափառ քրմապետ՝
Հայ Արուեստին,
ինչպէս Կոմիտաս՝ Հայ Երգին,
ինչպէս Հրաչեան՝ Հայոց Լեզուին,
ինչպէս Խորենացին՝ Հայոց Պատմութեան:
«Յառաջ»ի պատուարժան խմբագրութեան միջոցով՝
Սուրբ Ղազարի Մխիթարեան Հայրերու
խորունկ ցաւակցութիւնը,
աղօթախառն զգացումներով,
Թող հասնի Վենետիկէն՝ համայն Հայութեան, Փարիզէն Երեւան, Սփիւռքի բոլոր
մեր կեդրոններուն եւ ժողովուրդին, հեռաւոր ազգականներուն
եւ սիրելիներուն:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ.
ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Առաջնորդ
Մխիթարեան Միաբանութեան

Վենետիկ – Ս. Ղազար
1989, Յուլիս 7

ԵՐԵՒԱՆ, Յուլիս 7

Խորունկ կսկիծով լսեցինք մեծանուն գիտնականի՝ հայագէտի ու բիւզանդագէտի, մեր ականաւոր հայրենակցուհու փրոֆ. Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի մահուան բօթը: Նա իր տեւական անանձնական բեղնաւոր կեանքը անմնացորդ նուիրաբերեց գիտութեանը, իր ժողովրդին ու մարդկութեանը:

Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի անունը այլեւս փորագրուած է մեր գիտութեան մատեանում մեսրոպաշունչ երկաթագիր տառերով:

Մենք գլուխ ենք խոնարհում մեծ Հայուհու յիշատակի առաջ:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ԱԶԳԱՄԻՋԵԱՆ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ

ՄԻՇՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Արմէնփրէս, Յուլիս 7-ի իր հաղորդումին մէջ կ'արձագանգէ ԹԱՍ գործակալութեան հեռագրալուրին, Ստեփանակերտէն: Հոն կը հաստատուի որ լարուա-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ
ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ
11 - 7 - 1984

ԱՅՆ ՊԱՐԶ ՕՐԵՐԸ

ԱՐԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Այն օրերը ջերմութիւն ունէին։ Ապրումները թանձր էին եւ ենթակայ չէին եղանակի քմահաճոյքին։ Բնական երեւոյթ էր որ ձմեռէն յետոյ գարուն գայ։ Ինչ փոյթ. կարեւորը մեր գոյութիւնն էր եւ այդ մէկը ապահովուած էր ո՛չ թէ նիւթապէս, այլ հոգեպէս։ Կաշկանդուած չէին մեր թռիչքները եւ այդ էր կարեւորը։ Ամօթ չէ խոստովանիլը թէ օտարութեան մէջ ծնած ըլլալը մեզ յուզող խնդիր մը չէր։

Հայ էինք, Հայութեան մը ծոցին մէջ ուր աղօթքները խունկ ունէին, բառերը՝ կշիռ ու մարդիկ միտում։ Գեղեցիկ օրեր էին, ուր հայ գիրը մագաղաթի վրայ փորագիր ըլլալ կը թուէր, թէկուզ սովորական թուղթի մը վրայ նետուած ըլլար ան։ Րաֆֆին ներկայ էր մեր մէջ իր առասպելական խենթերով։ Միսակը չէր։ Մեր շրթունքներուն վրայ տեղ գտած էին անունները բոլոր անոնց, որոնց խօսքն ու գործը ազնուացուցած էին ցեղը։

Այն օրերուն մեր տուները չունէին ներկայի շուքը, կը նմանէին աւելի վանականներու խուցերուն, անղորր եւ մաքուր։ Մաքուր՝ նաեւ մեր հոգիները, մեր ենթաշխարհը։

Առաւօտները կարծես միշտ արեւով եղած ըլլային։ Արեւը կը խայտար մեր սրտերուն մէջ ու երբ մեր աչքերը կը դարձնէինք դէպի աստղեզօծ երկինքը, շաքաթավերջ մը ապահովելու մղձաւանջը չէր մեզ մտահոգողը, այլ անհունին մէջ մեր երազներուն աւելի լայն հորիզոններ փնտռելը։

Երազ եւ իրականութիւն գիրկընդխառնուած՝ իրար կը շոյէին մեր երդիքներէն ներս։ Տարբեր էին օրերը, ուր մթնոլորտը ապականած չէր տակաւին, ուր մեր արեան գնդիկները կը վանէին այն ինչ որ օտար էր, ինչ որ խորթ։ Ենթագիտակցաբար կը զգայինք որ հրաշք յարութեան մը կը պարտինք մեր գոյութիւնը ու այդ գիտակցութիւնը կը մղէր մեզ տեւելու, ըլլալու։

Ո՞վ կը յանդգնէր այն ժամանակներուն մտածել որ օտարութեան մէջ, Հայը կը ձուլուի, կ'անէանայ, կ'այլասերի։ Ողջ մարդկութիւնը դարեր շարունակ հաւատացած էր ու դեռ կը հաւատայ յարութեան մը, որուն ոչ իսկ փաստը ունի, եւ միայն, հրաշքներու շարքէ մը ետք՝ Հրաշագործին անձովը կ'իմաստաւորէ։

Ապա ինչո՞ւ չհաւատալ այս միւս յարութեան, որուն ողջ վկաներն էինք մենք։ Ո՞վ պիտի ուզէր հերքել այս իրողութիւնը։ Աժան սրամտութիւն ըրած չենք ըլլար եթէ ըսենք որ Թովմաս առաքեալները, տեսնելով մեր հրաշք յարութիւնը աւելի շուտ արմենական կը դառնային, քան այն ինչ որ դարձան, տեսիլքներու հայթայթած այլաբանական խարխանքներու վրան ապաւինելով։

Արեւելքէն մինչեւ Եւրոպա Հայութիւնը կ'ապրէր ամրոցներու մէջ որ անխոցելի էին։ Լքուած ապարանքներ չէին անոնք այն օրերուն։ Հոն սերունդներ կը պատրաստուէին հայրենիքի կարօտով, հայրենիքին համար որ հեռու էր, – եթէ հեռաւորութիւնը շարունակենք միայն մղոններով չափել –։ Բայց այնքան ներկայ, այնքան մօտ՝ հաւատքի ճամբով, որ բնազանցական գիտելիքներով չէ որ կը սնանէր, այլ մեր առօրեայ ապրումներով, որ իրաւ էին, լեցուն։

Հող չունէինք մեր ոտքերուն տակ, բայց ափ մը հող հայրենիքէն բերուած, մասունքի պէս ձեռքէ ձեռք կ'անցընէինք ու կը հաղորդուէինք։

Պատմութիւնը միշտ ալ անաչառ չէ եղած։ Անուն չունեցող հերոսներով չէ զբաղած։ Կը յիշատակուի Արշակ Բ.ը որ «կ'արխանար ու կը շնչէր» երբ քիչ մը հայրենի հող ցանէին իր ոտքերուն տակ։ Բայց ո՞վ պիտի գրէ պատմութիւնը այն հազարաւոր Արշակներուն, որոնք խօսքն ու ոգին գործի վերածած, իմացեալ տառապանքով ու երբեմն նաեւ մահուան գնով, մեկնեցան հայրենիք, ուր ձմեռ էր տակաւին եւ ուր գարնան արձագանգները յոյսի ճամբով կը լսուէին միայն։

«Սփիւռքը հայրենիքին համար» բանաձեւումը իրականացած էր այդ զանգուածային մեկնումով։

Ապագայ պատմագիրը անկասկած պիտի յիշատակէ այս էջը ու եթէ անաչառ ըլլայ յարգանքի իր վկայութիւնը պիտի բերէ նուիրեալներու անզուգական փաղանգին որ գիտցաւ իր օրինակով, իր զոհաբերութեամբ, ապրիլ եւ ապրեցնել հայկականութիւնը օտար ափերուն վրայ ու հոգեկան հայրենիքի ճամբով, հողով հայրենիքին հասցնել Հայութիւնը։

Եւ ինչո՞ւ կը գրուին այս տողերը։ Ինչո՞ւ չխօսիլ ներկայի մասին եւ մանաւանդ ապագային։ Ինչո՞ւ չէ, խօսինք։

1977-ի սեմին, բախտին լքուած ըՍփիւռքը կրնայ դեռեւս տեւել։ Ինչպէս կը տեւեն Իրլանտացիները կամ Իտալացիները Ամերիկայի մէջ եւ ծագումով Ֆրանսացիները՝ Գանատայի մէջ։ Կայուն գոյութիւն մը, Մարայ-Մելիքը յիշեցնող, Սասունցի Դաւիթին հետ ունեցած առասպելական մենամարտէն ետք։ Բայց պատրանքներ պէտք չէ ունենալ մեր այս տոկունութեան հանդէպ։ Լաւ է խուսափիլ յախուռն շարժումներէն, ալիքէն, ալիքներէն։

Սովորութիւններու ճամբով երեւութապէս պահուած են այն ստորոգելները որ կը բնութագծեն մեր ինքնութիւնը։ Աւանդը պահուած է եւ կը նմանի արուեստական ջերմութեամբ հասած եւ աճած պտուղներուն։ Բայց մեր գոյութեան հարցը գիտութեան զարգացումին հետ կապ չունի։ Քօպայներ ալ չենք որ ամէն նոր դեղ մեր վրայ փորձուի։

Այս ցուրտ օրերուն եւ այն ջերմ օրերուն միջեւ անջրպետը բացուած է, լայնացած։

Կար ժամանակ երբ կարճ կարգախօսքերը կ'իմաստաւորէին մեր ընթացքը։ Թանձր եւ խտացած միտքեր, որ բացատրութեան չէին կարօտեր։ Օրկանապէս կը զգայինք եւ կ'իւրացնէինք ըսուածը, գրուածը։ Հիւսիսային բեւեռէն մինչեւ հարաւայինը, մեր ապրումները հասարակաց յայտարարի վերածող գրիչներ կային։ Չկան։

Նոր էջ մը բացուած է մեր իրականութեան առջեւ։ Ու այդ էջին վրայ կը գըրուին բառեր, բառեր, բառեր։ Ու կ'ըսուի որ մեզի համար գրուած բաներ են անոնք, եւ նման հիւանդի մը, կը ջանանք հասկնալ բժշկական դեղագիրի նմանող այդ հանելուկները, որոնք թարգմանութեան կը կարօտին կամ առնուազն ակադեմական բառարանի մը օժանդակութեան։

Նոր օրեր, նոր բարքեր։ Այսպէսով կ'արդարացնեն շատեր, հրապարակին վրայ նետուած այլազան տեսութիւնները։

Մենք դեռ եւս տկարութիւնը ունինք մտածելու թէ ամէն տեսութիւն յաղթանակ մը ապահովելու համար կը հրամցուի հանրութեան։ Բայց իմաստութիւնը կը պարտադրէ մեզի որ խուսափինք Պիւրոսեան յաղթանակներէ, ուր տարուած արդիւնքը չարդարացներ զոհերու քանակը։

Իմաստութիւնը որ մեր մենաշնորհը չէ եւ որ շատ հեռուներէն կու գայ, իր պատուոյ նիշերը Սոկրատին եւ Պղատոնին տուած է եւ ո՛չ Սոփեստներուն, որոնց մօտ խելքը չէ որ կը պակսէր այլ ողջմտութիւնը, որուն Ֆրանսացիք պօն սանս կ'ըսեն։ Առաջինները կը գրէին հասկցուելու համար, ջանալով օգտակար ըլլալ. միւսները կը գրէին… գրելու համար։ Առաջինները համեստ էին եւ մնացին։ Միւսները՝ իմաստակ եւ ամբարտաւան՝ մոռցուեցան։ Պատմութեան մաղը հովին տուաւ այն ինչ որ հովէն կու գար եւ պահեց այն, որ պարզ էր, կշիռ ունէր եւ տոկուն էր։

Ոմանք թերեւս զարմանան որ մինչեւ Սոկրատ գացինք ցոյց տալու համար այնքան պարզ իրողութիւն մը։ Բայց մեծ օրինակները անհրաժեշտ են երբեմն, պտուկները փաստացնելու։ Ըսելիք մը ունեցողը թող ըսէ՝ հասկնալի ձեւով։ Պատրաստ ենք, միշտ, լսելու եւ սորվելու, պայմանաւ որ միտքեր լուսաբանելու կոչուած խօսքերը գլուխ ցաւցնող աղմուկի չվերածուին։

Համալսարաններէն, բարձրագոյն կրթական հաստատութիւններէն միտքի սնունդ ամբարած մարդիկ, լաւ է որ իրենց պաշարը իրենց չպահեն եւ մեզի ալ բաժին հանեն պարզութեամբ, սիրով, համեստութեամբ։

Կը պաղատինք, կարդալու հաճոյքը պարգեւեցէք մեզի, խնայելով կարդացած ըլլալնուս զղջումը…։

Այս պաղ օրերուն, ուր մեր առաւօտները արեւին պակասէն կը տառապին եւ ուր շուքերը քիչ մը աւելի կը մթագնեն մեր ազգային կեանքը, ինչպէս չփնտռել այն հին հնոցները, որոնց բոցերը, Փարիզի մէջ եւ այլուր, սերունդներ պատրաստեցին։

12 – 1 – 1977

ՀԱՄԱԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱՆ ՀԽՍՀ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ԴԵՊՈՒՏԱՏՆԵՐԻՆ

ԽՄԲ.– Ստորև Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի կոմիտէի ներկայացուցած առաջարկները Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդին վերջին նստաշրջանին։ Ինչպէս ծանօթ է, հոն ներկայացուած առաջարկներու մէկ կարեւոր մասը դրական ելք գտաւ («Յառաջ», Յունիս 27)։

1.– Ելնելով այն իրողութիւնից, որ Արցախի խնդրի շուրջ ծաւալուած քաշքըշուկը ոչ միայն չի նպաստում անդրկովկասեան երկու Հանրապետութիւններին՝ Ազրբէջանի եւ Հայաստանի իրավիճակի կարգաւորմանը, այլեւ աւելի է խորացնում ստեղծուած լարուածութիւնը,

– արձանագրելով, որ ազրբէջանական իշխանութիւնների եւ Լեռնային Ղարաբաղի յատուկ կառավարման կոմիտէի գործողութիւնները խոչընդոտում են մարզի սոցիալ-տնտեսական զարգացման վերաբերեալ կայացուած բոլոր որոշումների իրականացմանը,

– գիտակցելով, որ արցախահայութեան եւ ընդհանրապէս Ազրբէջանի հայ բնակչութեան գլխին շարունակում է կախուած մնալ ֆիզիկական հաշուեյարդարի լուրջ վտանգը,

– արձագանգելով Հայաստանի եւ Արցախի աշխատաւորութեան մտահոգութիւններին եւ հիմնաւոր պահանջներին,

– եւ հիմնուելով Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն խորհրդի 1988 թ. Յունիսի 15-ի եւ Նոյեմբերի 24-ի նստաշրջաններում ընդունուած որոշումների վրայ, Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութեան Գերագոյն խորհուրդը որոշում է.

ա.– Դիմել ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհըրդին՝ պահանջելով արագացնել Հայաստանի հետ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման հարցի քաղաքական լուծումը, մինչ այդ շուտափոյթ կերպով վերականգնել Լեռնային Ղարաբաղի մարզային խորհրդի եւ մարզկոմի գործունէութիւնը։ Ընդլայնել մարզում հաստատուած յատուկ կառավարման կոմիտէի լիազօրութիւնները՝ կանխելու համար Ազրբէջանի ղեկավարութեան հրահրիչ միջամտութիւնները մարզի ներքին գործերին։

բ.– Դիմել ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհըրդին՝ պահանջելով դադարեցնել ազրբէջանական իշխանութիւնների կողմից Լեռնային Ղարաբաղում ծաւալուող անօրինական շինարարական աշխատանքները եւ անյապաղ վերացնել մարզի լիակատար շրջափակումը, որը վիժեցնում է ԽՄԿԿ Կենտկոմի, ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի եւ ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի բոլոր որոշումների իրագործումը եւ մեծ հարուած հասցնում խորհրդային իշխանութեան հեղինակութեանը։

գ.– Ստեղծել դեպուտատական յանձնաժողով, որի նպատակը պէտք է լինի համագործակցել Լեռնային Ղարաբաղի յատուկ կառավարման կոմիտէի հետ եւ գործնականօրէն ապահովել մարզում Հայաստանին վերապահուած տնտեսական, մշակութային, կրթական եւ հոգեւոր միջոցառումների իրականացումը։

դ.– Դիմել ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհըրդին՝ պահանջելով յառաջիկայ երեք ամիսների ընթացքում Լեռնային Ղարաբաղում անցկացնել ժողովրդական հանրաքուէ, դրանով մարզի բնակչութեանը հնարաւորութիւն տալով վերջնականօրէն արտայայտել ինքնորոշման իր իրաւունքը եւ Արցախեան խնդիրը դուրս բերել վտանգաւոր փակուղուց։

2.– ՀԽՍՀ Գերագոյն խորհրդի առաջնահերթ խնդիրը ՀԽՍՀ սահմանադրութեան նախագծի նախապատրաստումն է, այն համաժողովրդական քննարկման ներկայացնելը եւ մինչեւ 1989 թուականի Հոկտեմբերի 20-ը դրա հաստատումը։ Այդ նպատակով ՀԽՍՀ Գերագոյն խորհուրդը որոշում է.

– Ստեղծել ՀԽՍՀ Գերագոյն խորհըրդի ներկայացուցչական սահմանադրական յանձնաժողով, որը նախագիծը պատրաստելիս պէտք է առաջնորդուի Հանրապետութեան սուվերէնութեան, տնտեսական գործունէութեան եւ ժողովրդական կրթութեան ու մշակոյթի ինքնուրոյնութեան սկզբունքներով։

3.– Նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ մայրաքաղաքի տարածքում գործող «Նայիրիտ» գիտաարտադրական միաւորումը մեծ վտանգ է ներկայացնում Երեւանի եւ Արարատեան դաշտի ողջ բնակչութեան առողջութեան ու կեանքի համար,

– նշելով, որ «Նայիրիտ»ում վերամշակուող հումքը եւ միջանկեալ ու վերջնական նիւթերն ունեն քաղցկեղածին, հրէշածին, սաղմնաթունաւոր յատկութիւններ, որոնք վերջին տասնամեակներում հազարաւոր մարդկանց հոգեպէս ու ֆիզիկապէս հաշմանդամ են դարձրել,

– առաջնորդուելով ԽՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի յանձնաժողովի 1987 թըւականի Յուլիսի 8-ի առաջարկութեամբ եւ ԽՍՀՄ առողջապահութեան մինիստրութեան՝ նոյն թուականի Յուլիսի 29-ի՝ «Նայիրիտ» գիտաարտադրական միաւորումը 1987 – 88 թուականների ընթացքում Երեւանից դուրս բերելու որոշմամբ,

– ընդառաջելով Հանրապետութեան բնակչութեան պահանջին, ՀԽՍՀ Գերագոյն խորհուրդը որոշում է.

– մինչեւ 1989 թ. Յուլիսի 24-ը փակել «Նայիրիտ» գիտաարտադրական միաւորումը։

4.– Արձանագրելով Կիրովականի քիմիական կոմբինատի արտադրութեան եւ շրջակայ միջավայր արտանետուող, թոյլատրելի նորմաները 100-աւոր անգամ գերազանցող թունաթափօնների աւերիչ ներգործութիւնը մարդկանց եւ բնաշխարհի վրայ,

– նկատի ունենալով երկրաշարժային գօտում բնակչութեան քիմիական այս պայթիւնավտանգ արտադրութեան վտանգաւորութիւնը,

– ընդառաջելով քաղաքի ու շրջակայ բնակչութեան պահանջներին, ՀԽՍՀ Գերագոյն խորհուրդը որոշում է.

– մինչեւ 1989 թ. Յուլիսի 10-ը դադարեցնել Կիրովականի քիմիական կոմբինատի արտադրութիւնը։

5.– Ելնելով այն բանից, որ աղէտի գօտու վերականգնման աշխատանքների ընթացքը յղի է բնակչութեան համար բախտորոշ հետեւանքներով, ՀԽՍՀ Գերագոյն

խորհուրդը ՈՐՈՇՈՒՄ Է ստեղծել յանձնաժողով՝ բաղկացած դեպուտատներից, հասարակական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչներից եւ մասնագէտներից, որը կ'ուսումնասիրի գործերի վիճակը եւ 2 ամսուայ ընթացքում հանդէս կը գայ գնահատականով ու առաջարկութիւններով եւ կը հանդիսանայ մշտապէս գործող ժողովրդական վերահսկող մարմին :

6.– Հաշուի առնելով Ադրբեջանից հայ փախստականների անմխիթար վիճակը եւ այդ հարցերով զբաղուող կառավարական յանձնաժողովի աշխատանքների անբաւարար լինելը,

– հարցի լուծման ձգձգումով պայմանաւորուած բարոյահոգեբանական անառողջ մթնոլորտը,

– նշելով հայ փախստականների նիւթական ու քաղաքացիական անապահով եւ անկայուն վիճակը,

ՀՍՍՀ Գերագոյն խորհուրդը որոշում է.

– ստեղծել Հանրապետութեան Գերագոյն խորհրդի դեպուտատներից և հասարակութեան ներկայացուցիչներից կազմուած յատուկ յանձնաժողով, որը իրաւասու է վերահսկելու փախստականների բնակարանով եւ աշխատանքով ապահովելու, ինչպէս նաեւ նրանց քաղաքացիութեան հարցերի լուծումով զբաղուող կառավարական յանձնաժողովի գործունէութիւնը :

7.– ՀՍՍՀ Գերագոյն խորհուրդը առաջարկութիւն է ներկայացնում ԽՍՀՄ պաշտպանութեան մինիստրութիւն՝ մինչեւ երկրաշարժից տուժած շրջանների վերականգնման աշխատանքների աւարտը հայ զօրակոչիկների պարտադիր զինծառայութիւնը կազմակերպել Հանրապետութեան տարածքում՝ շինարարական զօրամիաւորումներում :

8.– ՀՍՍՀ Գերագոյն խորհուրդը, հաշուի առնելով Հայոց Համազգային Շարժման ժողովրդականութիւնը, ընդառաջ գնալով բազմաթիւ հիմնարկ ձեռնարկութիւնների կոլեկտիւների դիմումներին, վաւերացնելով այդ դեմոկրատական շարժման փաստական գոյութիւնը, որոշում է Հայոց Համազգային Շարժումը ճանաչել որպէս հասարակական կազմակերպութիւն :

9.– ՀՍՍՀ Գերագոյն խորհուրդը հաստատում է 1988 Թ. Նոյեմբերի 24–ին կայացած ՀՍՍՀ Գերագոյն խորհրդի նստաշրջանի որոշումները :

⁂

Ներկայացուած խնդիրներին զուգահեռ, գոյութիւն ունեն կարեւորագոյն հարցեր եւ նախագծեր, որոնք մշակել են համապատասխան մասնագէտները եւ հասարակական կազմակերպութիւնները, քննարկուել են ընտրողների կողմից ու յանձնարարուել դեպուտատներին: Դրանք մենք հաւասարապէս համարում ենք համաժողովրդական պատուիրան, որոնք պէտք է քննարկուեն եւ իրենց լուծումը գտնեն նստաշրջանում : Թուարկենք այդ խնդիրները.

ա) Հանրապետութեան սուվերէնութիւնն ու տնտեսական անկախութիւնն ապահովող միջոցառումներն ու ծրագրերը.

բ) Հանրապետութեան տարածքում Հայոց լեզուի պարտադիր գործածութիւնը օրէնքով ապահովելու հարցը: Մենք պահանջում ենք նստաշրջանից՝ լրջօրէն քննարկելու «Մաշտոց»» կազմակերպութեան ներկայացրած նախագիծը եւ ընդունելու համապատասխան օրէնք:

գ) Սահմանադրութեան ու մարդու իրաւունքների միջազգային կարգավիճակին հակասող միտինգների, ցոյցերի, երթերի, ներքին ծառայութեան յատուկ զօրամիաւորումների, ինչպէս նաեւ այլ հակասահմանադրական հրամանագրերի ու որոշումների չեղեալ յայտարարելը:

Սահմանադրութեան նախագիծ մշակող յանձնաժողովը պէտք է պատրաստի համաժողովրդական հանրաքուէի մասին օրէնքի նախագիծը, որի հիմքում պէտք է դրուի հետեւեալ սկզբունքը. «Հանրաքուէն կարող է անցկացուել ոչ միայն ՀՍՍՀ Գերագոյն խորհրդի նախագահութեան որոշմամբ, այլեւ՝ ընտրողների 10 տոկոսի պահանջով:

դ) Գերագոյն խորհրդի նախագահութեան, իրաւապահ մարմինների եւ ներքին զօրամիաւորումների հակասահմանադրական գործողութիւնները:

ե) Հանրապետութեան հիմնարկ-ձեռնարկութիւններում չարունակուող զանգուածային թունաւորումները:

զ) Անցած ընտրութիւններում դրսեւորուած օրինականութեան լուրջ խախտումները:

է) «Զուարթնոց» օդանաւակայանում ժողովրդի նկատմամբ զինուորականների գործադրած բռնութիւնների փաստերն ուսումնասիրող եւ գնահատական տուող յանձնաժողովի ստեղծումը:

ը) Հայ ազգային դպրոցի զարգացման խնդիրները:

թ) Խղճի ազատութեան եւ եկեղեցին պետութիւնից փաստացի անջատելու հարցերը:

ժ) Գիտութեան, առողջապահութեան, մշակոյթի, ժողովրդական կրթութեան, մամուլի, հրատարակչական գործի բնագաւառներին առնչուող եւ այլ հարցեր:

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷ

20 – 6 – 1989 թ.

ՏՈՒՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»).–

ԽՍ. Օ. ԽՍ. Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ֆ. Ա.ի ծրագիրը, գնել, ղրկել եւ հաստատել Շիրակ գիւղին մէջ, Լենինականի հիւսիսը, 80 առժամեայ տուներ աղէտեալներուն համար, կ'անցնի իրագործման հանգրուանին :

Թեքնիք ուսումնասիրութիւնները աւարտելէ եւ ելեւմտական հարցերը լուծելէ յետոյ, Յուլիս 1–ին ստորագրուեցաւ պայմանագրութիւնը «Փրիմ» ընկերութեան հետ :

Բնակարանը, շուրջ 45 քառակուսի մեթր, նախատեսուած է չորս-հինգ անձէ բաղկացած ընտանիքի մը համար: Ունի գլխաւոր սենեակ մը խոհանոցի անկիւնով որ սարքաւորուած է, երկու ննջասենեակ, արտաքնոց, բաղնիք եւ այլ յարմարութիւններ: Ելեկտրական ջեռուցում մը հաստատուած է, տաք ջուրը նախատեսուած է, պատուհանները կրկնակ ապակիներով են, եւ կայ ջերմային պաշտպանութիւն մը մինչեւ նուազ երեսուն աստիճան: Կը մտածուի նաեւ սենեակներու կահաւորման: Տունին գինն է՝ 66.500 Ֆր. սակերէն դուրս: Օգոստոս ամսուան ընթացքին 80 տուները երկու անգամով, բեռնատար ինքնաշարժերով պիտի ղրկուին Հայաստան եւ կառուցուին մինչեւ Սեպտեմբերի վերջը:

ԽՍ. Օ. ԽՍ. Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ֆ. Ա.ի այս ծրագրին կը մասնակցին Մարսէյլի քաղաքապետարանը եւ Նիս – Քոթ տ'Ազիւրի հայ գաղութը. իւրաքանչիւրը բերելով նիւթական կարեւոր մասնակցութիւն մը:

Յուլիս 1–էն ի վեր տունին նախատիպարը ցուցադրուած է Վիէօ – Փոռի հրապարակը, եւ մինչեւ ամսոյն վերջը: Պաշտօնական ներկայացումը տեղի ունեցաւ քաղաքապետ փրոֆ. Ռոպէր Վիկուռուի ներկայութեամբ: Կարճ արարողութեան մը ընթացքին խօսք առին ԽՍ. Օ. ԽՍ. Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ֆ. Ա.ի վարչութեան նախագահը՝ Ռ. Գույումճեան, Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան եւ քաղաքապետը որ գոհունակութեամբ դիտել տուաւ գործողութեան կարեւորութիւնը աւելցնելով թէ այս ծրագիրը առաջին հանգրուան մըն է միայն, եւ թէ հարկ է չմոռնալ դպրոցական եւ ընկերային կառոյցները: Քաղաքապետը, ինչպէս նախապէս յայտարարած էր, Սեպտեմբեր – Հոկտեմբերին դարձեալ պիտի երթայ Հայաստան: Արդ, գործակցութիւնը քաղաքապետարանի հետ, Հայաստանի օգնութեան համար, կը շարունակուի: Ներկայ էր այս արարողութեան Խորհ. Միութեան Մարսէյլի հիւպատոսը՝ Վալանթէն Լիուպարչուք որ անձնական խօսակցութեան մը ընթացքին այս գործողութիւնը որակեց «մարդասիրական մեծ արարք մը» եւ ողջունեց ու շնորհաւորեց Մարսէյլի Հայերու կատարած ճիգերը: Խորհ. Միութիւնը, ըստ հիւպատոսը, կարիքն ունի արտաքին օգնութեան եւ շնորհիւ վերակառուցման քաղաքականութեան, Արեւմուտքը կրցաւ միջամտել:

Ցուցադրուած տունին դռները բաց են ամէն օր, բոլոր Մարսէյլցիներուն առջեւ: Պէտք է երթալ եւ տեսնել: ԽՍ. Օ. ԽՍ. Արմէնի Մարսէյլ Փ. Ա. Ֆ. Ա.ի վարչութիւնը այս նախաձեռնութեամբ կ'ուզէ նախ ցոյց տալ թէ ինչ նպատակի եւ ինչ ձեւով գործածուած են 1988, Դեկտեմբեր 7–էն ի վեր հանգանակուած գումարները եւ նոյնատեն յիշեցնել որ օգնութեան գործողութիւնը կը շարունակուի եւ ամէն դատ կը մտածուի նաեւ այլ ծրագիրներու:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԻՊՐՈՍԻ Մելգոնեան վարժարանին մէջ Մայիս 20–ին նշուած է Սարդարապատի հերոսամարտին 71–րդ տարեդարձը: Այս առիթով խօսք առնելու հրաւիրուած է Պուլկարահայ գրող Սեւդա Սեւան: Բացման խօսքը կատարած է ՀԲԸՄ–ի Նիկոսիոյ մասնաժողովին մշակութային յանձնախումբին ատենապետուհին Երան Գույումճեան: Ս. Սեւան ոգեկոչած է յաւակապէս Սարդարապատի մէջ արտայայտուած միասնական ոգին: Գեղարուեստական յայտագիրը բաղկացած է Տիկին Ք. Յարութիւնեանի եւ Օր. Վ. Նալչաճեանի արտասանութիւններէն ու վարժարանին քառաձայն երգչախումբէն, զոր ղեկավարած է Սեպուհ Արզարեան:

⁂

ՊՈՒՐԿԱԶԻ «Երեւան» կազմակերպութեան Թատերախումբը Յունիս 17 և 18–ին Պուլկարիոյ մէջ առաջին անգամ ներկայացուցած է խորհրդահայ Թատերագիր Գրիգոր Տէր Գրիգորեանի «Ամէն ինչ, կամ ոչինչ» Թատերգութիւնը: Դերերը կատարած են Գ. Աղջրեան, Տ. Մութաֆեան, Մ. Զաքըրեան, Ք. Սարգիսեան, Մ. Դուլկարեան, Ա. Տրակնեւա, Ն. Քէսէճեան, Յ. Յարութիւնեան, եւ Ժ. Մութաֆեան: Թատերախումբին բեմադիրն է Է. Ունճեան:

⁂

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Թոլպուխին քաղաքը հասած են Յունիս 22–ին երկրաշարժէն տուժած խումբ մը երախաներ: «Երեւան» կազմակերպութեան վարչութեան նախագահը Գ. Առաքելեան ողջունած է հիւրերը, ապա անոնց պատմած քաղաքի Հայութեան անցեալին մասին: Փոքրիկ հիւրերը շրջած են քաղաքին տեսարժան վայրերը:

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

Ես անմիջապէս վեր կացայ, ձեռքիս ժամացոյցին նայելով՝ դէպի դուռը գնացի: Դուռը բացեցի ու տեսայ երեք հոգու.

– Ողջոյն լինի, Աշոտ, ի՞նչ կայ այս ուշ ժամին:

Աշոտը, Աշոտ Տօնիկեանն էր, կոմերիտական իմ հին ծանօթներից :

– Ոչինչ, Ալազան ջան, – ասաց Աշոտը՝ ախ քաշելով, – եկել ենք ձեր գրադարանի հետ մի փոքր ծանօթանալու:

Նրա խօսքերից եւ տրամադրութիւնից հասկացայ որ եկողները ներքին գործերի ժողկոմատից են:

– Խնդրեմ, – ասացի, – ահա իմ գրադարանը, որքան կ'ուզէք ուսումնասիրէք.

Նրանք սկսեցին գրադարանիս գրքերը մէկ-մէկ բացել ու նայել, առանձնացրին Րաֆֆի, Նարեկացի, Խորենացի, Շնորհալի, մի շարք արեւմտահայ գրողներ՝ Մեծարենց, Օտեան, Վարուժան, Դուրեան, ինչպէս նաեւ Ճոն Ռիտի «Տասը օր, որ ցնցեցին աշխարհը» :

Այդ բոլորը դարսեցին երկու մեծ պարկերում :

Գրքերի պահարաններից յետոյ նրանք ստուգեցին մեր զգեստների պահարանները: Ես վերջնականապէս համոզուեցի, որ սա ոչ թէ գրադարանի ստուգում, այլ խուզարկութիւն է: Նրանք խուզարկեցին սեղանիս արկղները, չմոռանալով անգամ զուգարանն ու խորդարանը:

Երբ խուզարկութիւնն աւարտուեց, Աշոտ Տօնիկեանը յուզուած ասաց.

– Ընկեր Ալազան, խնդրում եմ հագնուէք եւ միասին գնանք:

– Ի՞նչ է, բանտարկո՞ւմ էք, – հարցրի տագնապով:

– Այո՛, – պատասխանեց Տօնիկեանը, – բայց մի երկու օրից տուն կը վերադառնաք:

– Իսկ Ամատունին այդ մասին գիտէ՞:

– Այո՛, առանց Ամատունու մենք ոչ ոքի չենք կարող բանտարկել. ձեր բանտարկութեան սանկցիան նա է տուել:

Յանկարծ յիշեցի Ամատունու մի տարի առաջ ասած հոգեպնդիչ խօսքերն իմ հասցէին եւ հասկացայ, որ նա «փափուկ բարձ էր դրել գլխիս տակ» :

Բանտարկութեան փաստի հետ հաշտուելով, մտածեցի իմ յառաջիկայ անելիքների մասին :

Գրականութիւնից գիտէի, որ Չերնիշեւսկին, Նալբանդեանը եւ ուրիշներ, բանտում նստած ժամանակ ստեղծագործել են: Նրանց օրինակին հետեւելով, ես էլ որոշեցի բանտում աշխատել. այդ նպատակով պայուսակս դրի թուղթ եւ ինքնահոս :

– Ի՞նչ էք վերցնում – հարցրեց Տօնիկեանը:

– Ոչինչ, թուղթ ու գրիչ եմ վերցնում, որ մի քիչ աշխատեմ :

– Կարիք չկայ, – ասաց Տօնիկեանը, – երբ տուն վերադառնաք, այն ժամանակ կը գրէք:

Ես պայուսակս մի կողմ դրի, հետս վերցրի մի քանի թերթ թուղթ ու ինքնահոս: Հետոյ վերցրի նաեւ սափրուելու գործիքս, սայրեր, օ-դը-քոլոներ:

– Այդ ի՞նչ էք վերցնում, ընկեր Ալազան:

– Ոչինչ, սափրուելու պարագաներ են:

– Կարիք չկայ, մեզ մօտ շատ լաւ սափրիչ կայ, դրա համար՝ մի անհանգստացէք:

– Քաղաքում էլ շատ լաւ սափրիչներ կան, բայց ես սովոր եմ ինքս ինձ սափրել, այն էլ ամէն օր:

Դիմացինիս վճռական արգելքից ստիպուած եղայ սափրուելու պարագաները չվերցնել: Իմ նկատմամբ հոգատարութիւն ցուցաբերելով, նա ասաց.

– Զնայած մեր բանտում անկողին կայ, բայց խորհուրդ կու տայի ձեր սեփական անկողինը վերցնել, չէր խանգարի, որ վերցնէիք նաեւ սրբիչ, օճառ, ատամի խոզանակ ու մածուկ:

Մարոյի օգնութեամբ այդ բոլորը հաւաքեցի, նրանցից մէկն ինձ դառնալով ասաց.

– Ընկեր Ալազան, արձակէք ձեր ժամացոյցն ու գօտին, այդպիսի բաներ բանտում չեն թոյլատրում:

Ժամացոյցն ու գօտին տուեցի Մարոյին:

– Իրերս շալակած հօ Երեւանի փողոցներով չե՞մ քայլելու, ժողովուրդը որ տեսնի՝ ինչ կը մտածի: Բարի եղէք մի մեքենայ բերել, – դժկամութեամբ ասացի ես: Երեքից երկուսը մնացին ինձ հսկելու, մէկը գնաց աւտոմեքենայ բերելու:

Քիչ յետոյ աւտօն բերեցին:

– Ես Մարոյի հետ հրաժեշտ տուեցի եւ ասացի.

– Մարօ ջան, ինչպէս ինձ գիտես, այդպիսին եմ. ուրիշ ինչ գրեն եւ ասեն իմ մասին՝ չհաւատաս:

Փողոցում ինձ սպասում էր շքեղ մի մեքենայ. պարզուեց, որ դա իրենց ժողկոմ Մուղդուսու մեքենան է: Անկողինս դրի մեքենայի մէջ, երեք թիկնապահներով առաջ շարժուեցինք:

(Շար. 2)

Տէր եւ Տիկին Սարգիս եւ Վարդանոյշ Պոսթաճ եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր եւ Ծաղիկ Մարգարօղլու եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Մուրատ եւ Մելինա Մարգարօղլու եւ զաւակը

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծհօր՝

ԹԱԴԷՈՍ ՄԱՐԳԱՐՕՂԼՈՒԻ

(Զմշկածագցի)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 5-ին, 70 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Երկուշաբթի, Յուլիս 10-ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին:

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouvile-Sarcelles — désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

(Շար. Ա. էջէն)

ծութիւնը կը մնայ, թէ միթինկներու ընթացքին դարձեալ նոյն պահանջները կը դրուին՝ միաւորում Հայաստանի, լուծարք յատուկ կառավարման կոմիտէի, վերականգնում մարզային կուսակցական ու խորհրդային մարմիններու: Գործադուլը կը շարունակուի, արդէն երկու ամիս է, Ստեփանակերտ չեն բանիր արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններն ու կառոյցները: Մասամբ չեն բանիր նաեւ փոխադրութեան միջոցները: Առանձնապէս աղէտալի վիճակի մէջ կը գտնուին գաղթականները: Տնտեսական մարզին մէջ, կ'ըսէ ԹԱՍ, ծանր վիճակը ա՛լ աւելի կը խորանայ երաշտի հետեւանքով, որ կ'ընդգրկէ կերի մշակումի տարածքները, արօտավայրերը:

Հայերու ու Ազրպէջանցիներու համատեղ բնակութեան վայրերը, ազգամիջեան տեղական բախումներ կան: ԹԱՍ կը շեշտէ.— «ճամբաները տիրող տագնապալի վիճակը, մամուլի մէջ, մէկ թէ միւս կողմի անզգոյշ ելոյթները չարտօնուած երթերն ու միթինկները գգալիօրէն բարդացուցած են Լեռնային Ղարաբաղի իրադրութիւնը»:

Նոյն աղբիւրն է որ կը հաղորդէր թէ ծանր միջադէպ մը պատահած է Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ Ստեփանակերտի մօտ՝ Կրկժանի մէջ եւ ապահովութեան ուժերը միջամտած են: Զոհ չկայ: Այլ մանրամասնութիւններ դեռ կը պակսին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՐՍԸԼՈՆԷԹ հասած են, ըստ ֆրանսական ձայնասփիւռի հաղորդած լուրին, 46 երախաներ Հայաստանէն եւ փոխադրուած ամառնային կազդուրման կեդրոն մը: Պարսըլոնէթ Բարձր-Փրովանսի Ալպեաններու մէկ սիրուն գիւղն է, 1132 մեթր բարձրութեան վրայ:

ԵՐԿՈՒՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ կը շարունակէ մեծ աղմուկ հանել: Ամէն մարդ դէմ է այս շռնդալից տօնակատարութեանց, որոնք 2 միլիառ ֆրանք կ'արժեն, բայց անշուշտ, բան չի փոխեր եւ տեղի պիտի ունենան: Շատեր, մանաւանդ բուն Փարիզցիները կը նախընտրեն բացակայիլ մայրաքաղաքէն, ուր երթեւեկն ալ անկարելի պիտի ըլլայ որոշ թաղամասերու մէջ: Հոն աշխատողներն ու բնակողներն իսկ յատուկ արտօնագիր պէտք է ունենան: Ծանօթ է որ հանդիսութեանց հրաւիրեալ 30-40 պետական ղեկավարներէ զատ, Հինգշաբթի օր ալ կը բացուի եօթը ամէնէն հարուստ երկիրներու վեհաժողովը: Այս ամբողջը պատճառ եղած է որ նախքան Յուլիս 14-ը, Յուլիս 8-ին, երգիչ Ռընոյի գլխաւորութեամբ այլ ցոյց մը եւ տօնակատարութիւն մը տեղի ունենան: 15 հազար ցուցարար (համայնավար, տրոցկիստ, անկախապաշտ Պասքեր, անիշխանական, նոյնիսկ եպիսկոպոս մը ...) համախմբուեցան Պասթիյ, գիշերը՝ պարահանդէսին 100 հազար էին: Ժաք Աթալի հարցազրոյցներով եւ յայտարարութիւններով կը ջանայ բացատրել, արդարացնել եւ... պաշտպանել Միթերանը, որու շատ հոգը պէտք չէ ըլլայ այս ամբողջ աղմուկը:

ՌԸՆՈՅԻ տասը բանուորները ներումի օրէնքէն չեն կրնար օգտուիլ: Այս վերջնական վճիռը, զոր տուաւ սահմանադրական Խորհուրդը, առջի օր, կաթիլ մը իւղ եւս աւելցուց ենթականերուն վառած կրակին վրայ: Արդարեւ, սահմանադրական Խորհուրդի որոշումները վերջնական են: Սէ - Ժէ - Թէ-ի այդ աշխատաւորները (որոնց մէջ է՝ սենտիքային պատուիրակը, այսինքն Ժ. Մառշէի փեսան) Երկուշաբթի առտու գործատուն գացին եւ մտան, առանց միջադէպի, բայց, ծանօթ չէր թէ գործի գլուխ կրցա՞ծ են անցնիլ: Ամէն պարագայի մէջ, որոշած են ցոյց մը ընել, Փարիզ, Չորեքշաբթի, Յուլիս 12-ին, նաեւ գործադուլի շարժումներ: Այս ամբողջը քիչ մը աւելի կը «դիւրացընէ» մայրաքաղաքին «խենթ շաբթըւան» կեանքը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.— Տոքթ. Սարգիս Սիմոնեան 5000 Ֆր., Պ. Գէորգ Թորոսեան 2000 Ֆր., Պ. Յովհաննէս Զիլինկիրեան 1000 Ֆր., Պ. Խաչոն Պետրոսեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան, Պ. Միհրան Տէմիր, Պ. Սիրական Հայրապետեան 500-ական Ֆր.:

☙

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէն Ժ'Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.— Դանիէլ Յուսիկեանի մահուան առթիւ՝ Մազաքեան ընտանիք, «Նաճարեանի Բանուորներ»ու կողմէ, Տիկին Սաթենիկ Թիւթիւնճեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Դաւիթեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տաղէս Առաքելեան 50 Ֆր.: Իսկ Համազգային դպրոցին եղած են հետեւեալ նուէրները.— Պ. Փօլ Յակոբեան 500 Ֆր., Եգիկեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Վահէ Ֆրնըրճեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պասմաճեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Համամճեան եւ զաւակները, Տիկին Մարի Յակոբեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վարդան Դաւիթեան ընտանիք 100-ական Ֆր.:

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE
DE LA CROIX BLEUE

DIMANCHE 16 JUILLET

A BELLEFONTAINE (JURA)

—o—

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— section Lyon-Villeurbanne —

ORGANISE UN VOYAGE EN CAR LE DIMANCHE 16 JUILLET

Départ : 7 h 30
Devant l'église arménienne, 40, rue d'Arménie 69003 Lyon
Prix du voyage :
80 F. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans
Le nombre de places étant limité :
Réservations au tél. : 78 23 54 00 — 78 75 90 30 après 19 heures

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :

"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville

...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

LA CROIX ROUGE ARMÉNIENNE

ACCUEILLE 20 ORPHELINS D'ARMENIE
de 8 — 12 ans
dans son CENTRE de VACANCES
à SAINTE-HONORINE-DES-PERTES
— (Calvados) —

Ceux de nos compatriotes qui souhaitent les rencontrer peuvent réserver leur table du 14 au 30 Juillet

—— Tél. : (16) 31. 21. 77. 63 ——

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Դարձի մրցումները սկսան Յուլիս 5-ին: «Արարատ», երկու խաղերուն ալ, մէկը Ռոստովի (Յուլիս 6), յաջորդը՝ Տորպետոյի (Յուլիս 9) պարտուեցաւ: Տորպետոյէն 2 - 0: Այժմ 13-րդ դիրքի վրայ է, 13 կէտով: Արձանագրած է (17 խաղի վրայ) 5 յաղթանակ, 3 հաւասարութիւն, 9 պարտութիւն:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 12

MERCREDI
12 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.055
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.055

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐՑԱԽ

ԽԻՍՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի առաւօտ, հեռաձայնային կապ հաստատեցինք Երեւանի հետ եւ հաստատուեցաւ թէ կացութիւնը շատ լարուած է Ղարաբաղ: Անցնող օրուան մի-ջադէպերէն (Կրկժան) ետք ընդհարումներ եղած են նաեւ այլուր եւ վիրաւորներ կան: Ինչ որ աւելի ծանրակշիռ դարձուցած է մթնոլորտը վերջին 48 ժամերու ընթացքին, դէպի Ղարաբաղ ճամբաներու փակումն է թէ՛ Ազդամէն Ակերան (որ թէեւ երկար է, բայց աւելի ապահով կը նկատուէր) եւ թէ Լաչինէն, Ազրպէյճաններու կողմէ: Ասոր որպէս փոխադարձութիւն Հայերն ալ փակած են Շուշիի ճամբան: Բայց, 2 օր է ոչ մէկ լուր կարելի եղած է առնել, Շուշիի չուրջ գտնուող չորս հայկ. գիւղերէն: Քանի մը օր է հոն կը գտնուի Խաչիկ Ստամբոլցեան (Գթութեան գործերով) եւ իրմէ թարմ լուրերու կը սպասուէր:

ԶԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ միջնորդ մը նշանակեց Ուրնոյի 10 բանուորներու հարցին համար, որպէսզի լուծում մը գտնուի:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ մէջ կառավարական տագնապի մը վախ կար, որովհետեւ աշխատաւորականները որոշած են հեռանալ կառավարութենէն: Այս քայլը կ'առնեն երբեւ բոլոք Նախարարապետ՝ Շամիրի նոր գիրքորոշման դէմ: Շամիր որոշեց միանալ իր կուսակցութեան «Լի-քուտ» ծայրայեղ ճիւղին, իր ձեռքով իսկ խափանելով խաղաղութեան իր ծրագիրը:

ՊՈՒՇ յուսախաբ ըրած է Լեհերը շատ աւելի քիչ օժանդակութիւն առաջարկելով քան ինչ որ կ'ակնկալուէր (115 միլիոն տոլար):

ՄՈԼԴԱՒԻՈՅ մէջ ալ շատ լարուած կացութիւն մը կայ: Կիրակի օր, կրկնակ համախմբում մը եղած է Կիշինեւ (մայրաքաղաքը), մէկ կողմը՝ Միջնակարգ Շարժումը՝ ռուսախօսները, միւս կողմը՝ ազգայնականները: Ըստ հասած լուրերուն, ապահովութեան ուժերու միջամտութիւնը առաջքն առած է բախումներու: Մէկ կողմէ, պաստառներուն վրայ կարելի էր կարդալ՝ «Մոլդաւիան՝ Մոլդաւներուն»,» «Գրաւողները՝ դո՛ւրս», միւս կողմէ՝ «Չեր հիւրերը չենք, մենք հոս մեր տունն ենք»:

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ մէջ, Նորընտիր Նախագահը՝ Գարլոս Մենէմ ժամանակէն առաջ (Դեկտեմբեր) գրաւեց Ալֆոնսինի աթոռը: Խոստովանելով հանդերձ թէ երկիրը սնանկացած է, քարուքանդ է, խոստացաւ վերադառնել բարգաւաճումը:

ՄԵՔՔԷԻ մեծ մզկիթին քովը երկու ռումբեր պայթած են, 1 մեռեալ եւ 16 վիրաւոր կայ: Անմիջապէս, Իրանի խորհրդարանին Նախագահը՝ Ռաֆսանճա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊԱՊԸ ԻՐ ԽՕՍՔԸ ՀԱՅԵՐԷՆ Կ'ՈՒՂՂԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 100 ՈՐԲԵՐՈՒՆ

ՀՌՈՄ («Յառաջ») .— Այսօր, Երկուշաբթի առաւօտ, Յուլիս 10, Հայաստանի աղէտեալ վայրերէն, ամիս մըն է Վենետիկի ծովեզերեայ Իէզոլօ ամարանոցը կազդուրուող 100 հայ որբերը յաջորդաբար ընդունուեցան Հանրապետութեան Նախագահ՝ Քոսիկայի եւ Յովհ.-Պօղոս Բ.ի կողմէ:

Ժամը 10.30-ին զիրենք ընդունեցաւ Նախագահը: Ապա, ժամը 12.30-ին Ս. Քահանայապետը, որ հետեւեալ խօսքերով, արտասանուած հայերէն, ողջունեց 100 պատանիները.

«Սիրեցեալ զաւակներս, անցեալ Դեկտեմբերին պատահած երկրաշարժին պատճառով, խորապէս ցաւեցայ, ձեզի վշտակից եղայ եւ ձեզի համար աղօթեցի:

«Այդ տխուր ժամանակը, այսօր անցած է եւ ձեր սրտերուն մէջ վերստին զարթնած են կեանքը, ուրախութիւնն ու յոյսը:

«Իտալիա գալով, դուք ուզեցիք շնորհակալ ըլլալ այս երկրին ժողովուրդին, որ սէր, համակրանք ու համերաշխութիւն ցոյց տուաւ ձեր հայրենիքին:

«Հիւրասիրելով ձեզ իրենց երկիրը, իտալացի պատանիները ձեր մէջ տեսան բարութիւն, կարգապահութիւն եւ երախտագիտութիւն:

«Այսօր, ձեզ ընդունելու ուրախ առիթէն օգտուելով՝ ձեզի կը յանձնարարեմ սիրել զԱստուած, որուն անունով կ'օրհնեմ ձեզ, ձեր սիրելիները եւ ձեր հայրենիքը»:

Նոյն օրը, հարիւր պատանիները (մեծ մասով՝ Լենինականէն, բայց նաեւ Սպիտակէն եւ Ստեփանակերտէն) վերադարձան Երեւան: Երկու ընդունելութիւններուն ընթացքին տղաքն ալ իտալերէն երգեցին Ազնաւուրի երգը՝ Per te Armenia:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

PHOTO : (Spécial U.R.S.S.)

Այս ամսաթերթին Յուլիսի թիւը մեծ մասամբ նուիրուած է Խորհ. Միութեան, անշուշտ գլխաւորաբար լուսանկարներով: Հայաստանի երկրաշարժի կարգ մը նկարներ ալ կան, բաւական տպաւորիչ «ARMENIE, l'année de toutes les épreuves» ընդհանուր գլուխին տակ: Նկարներուն ընկերացող բնագրին մէջ, կը յիշուի նախ Ազրպէջանի պոկրոմը, Սումգայիթի ջարդը, երբ կը գրէ «Թուրքերը կը հարուածեն ինչ որ Հայ է»: Տեղ մը, 1989 Յունուարին կը փոխադրէ (ուրկէ՞ ուր) Հայաստանի Դեկ. 7-ի երկրաշարժը. «խորհրդային ընկերվարական այս Հանրապետութիւնը ամէն բանէ առաջ կրօնական է» կը գրէ, ինչ որ բաւական հետաքրքրական որակում մըն է: Քիչ անդին սակայն, երկրաշարժը իր բուն թըւականը կը վերագտնէ, բայց ամէնէն խօսունը կը մնան նկարները:

«FIGARO - MAGAZINE»

Վերջին թիւին մէջ՝ (Յուլիս 8)

CARZOU : 600 m² de fresques pour raconter l'apocalypse

խորագրին տակ, Վերոնիք Փրաթ կը խօսի Գառզուի վերջին, հսկայ աշխատանքին մասին՝ Մանոսքի եկեղեցիին նկարազարդումը, որու մասին խօսեցանք քանիցս: Երկու էջերու վրայ փռուած նկարի մը մէջ, կը տեսնուի աւելի քան երբեք երիտասարդ վարպետը, վրձինն ի ձեռին եւ նոր յայտնութեան մը աշխարհը՝ իր ետին:

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ՁԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ՓՐԹԱԾ ՀԱՄՐԻՉԻ ՀԱՏԻԿՆԵՐ

Կոնակս Յաղթանակի կամարին երբ դիմացս կը բացուի Քոնքորտի հրաշագեղ հրապարակը ու պահ մը միաժամանակ կը տեսնեմ Օպելիսքն ու ճանդակաւոր շէնքերը, կը տեսնեմ Էյֆէլի աշտարակն ու խաչաձեւուող ճամբաները, երբ գիտեմ որ անդին Սէն գետն է, անկէ անդին Չախ Ափն ու Լատինական թաղամասը, երբ ճաղաքին ամբողջութիւնը կախարդական իր բովանդակութեամբ կը ներկայանայ ներքին տեսողութեանս, գիտ մը բնողի հրճուանքով կը ծանուցանեմ, թէ կատարեալ վէպ մըն է սա Փարիզը, անթերի վէպ մը՝ դէպքերու թաւալումով, հերոսներու զարգացումով, մթնոլորտով եւ տեղական գոյներով, լոյսերով եւ ստուերներով:

Կը ննջեմ արագացուցիչին վրայ, կը շարունակեմ ճամբաս, Ֆրանսական Յեղափոխութեան երկուհարիւրամեակի տօնախմբութիւններուն առթիւ կառուցուող փայտեայ նստարաններն ու ամպիոններն են որ հիմա կը լեցնեն մտածումիս գլխաւոր հրապարակը, այդ յեղափոխութեան սկզբունքները, պատուիրաններու նման, կը գրուին մտապաստառիս վրայ, կը ջնջուին, գրուելու համար կրկին:

Անկարելի է սանձել երեւակայութիւնը, կը բարձրացնէ ան զիս, կը բարձրացնէ աւելի, կը հասցնէ անջրպետին մէջ կէտ մը, ահա ամբողջ աշխարհը կը բացուի տեսողութեանս սահմաններուն մէջ, աջիս Չինաստանն է, ձախիս՝ նոյնինքն ա'յս երկիրը, որ տօնելու համար Մարդկային Իրաւունքներու յայտարարութեան տարեդարձը, հակած Սէնի հայելիին մէջ, կը շարունակէ արդուզարդը:

Վրդովեցուցիչ է հակադրութիւնը: Երբ մէկ կողմէ, աշխարհի նոյն բեմին վրայ մարդիկ պիտի տօնախմբեն ազատագրութիւն մը, բռնութեան անկումը, անդին, իմաստուն նկատուող երկրի մը զառամած ղեկավարները կը կատարեն ջնջումի գործողութիւն մը, կը շարունակուին մատնութիւնները, ձերբակալութիւնները, երիտասարդներու գնդակահարութիւնները, կը շարունակուին խեղկատակ հարցաքննութիւնները:

Քանի մը օր առաջ էր: Հեռատեսիլի լրատուական բաժնի մէկ ժապաւէնին մէջ հազիւ ժամանակ կ'ունենայի տեսնելու հարցաքննութեան տեսարան մը, որուն, զուգադիպութիւն, ճիշդ նմանը տեսած էի իսկական ֆիլմի մը մէջ, ֆիլմ՝ նկարահանուած իրական կեանքէ առնուած վէպի մը դէպքերուն հետեւողութեամբ: Չէ, վէպ չէր: Ինքնակենսագրութիւն: Տեսած էի անիկա, դատողութիւնս խըռովուած էր զայրոյթով: Հարցաքննութեան այդ դրուագը, դժուար պիտի չըլլար ամբողջացնել, մանաւանդ գիտէի, որ հարցաքննողին երանութիւնը մի՛շտ ալ կը սնուէր հարցաքննուողի մտաւորական ուժականութենէն, կը հսկայանար անոր հետ:

Կը նկատէի դրուագը, կը զգուէի, կ'ամբողջանար շրջանակը, երբ, ճանի մը օր ետք կ'իմանայի, թէ Արթիւր Լոնտոնի L'Aveu գործը կ'արժանանար մասնակի հրատարակութեան, աղուոր անակնկալ, Մոսկուայի մէջ:

Ու բսել որ քիչ առաջ յիշատակուած ֆիլմը ներշնչուած էր նոյնինքն ա'յդ «Խոստովանութիւնը»էն, որուն մէջ Լոնտոն կը նկարագրէր Չեխոսլովաքիոյ մէջ ենթարկուած նուաստացումները, ստապատիր դատավարութիւնները, բռնի պոկուած խոստովանութիւնները, կը պատմէր իսկական յեղափոխականներու վերապահուած ճակատագրին մասին: Լոնտոն կը ներկայացնէր սեփական ոդիսականը ու մինչ Մոսկուայի մէջ հատուածներ կը տպագրուէին այդ գործէն, վերարժեւորումի կ'ենթարկէին զոհ մը, նոյնանման դրուագներ ահաւասիկ կը կրկնուէին գաղափարակից երկրի մը, ժողովրդավարութենէ զրկուած ցամաքամասի մը մէջ:

Մոսկուայի մէջ լոյս տեսած հատուածներուն կցուած փոսթֆաւի մը մէջ, խորհրդային պատմաբան մը կը գրէ, թէ Չեխոսլովաքիոյ մէջ Լոնտոն անցած է դժոխային ճիշդ ա'յն հանգրուաններէն, որոնցմէ անցան խորհ. Միութեան հայրենակիցները 1937-ին:

1937:

Անջրպետէն դիտելու սա գործողութիւնը անշուշտ որ պիտի չաւարտէր հոս ու ես պիտի առաւել սեւեռումով նայէի դէպի վար, ուշադրութիւնս կեդրոնացնէի հարազատ փոքր հողամասի մը վրայ, հողամաս, որ պարզապէս կը պահանջէր Ֆրանսական Յեղափոխութեան սկզբունքներուն գործադրութիւնը, կը պահանջէր արդարութիւն, նակատագիր որոշելու իրաւունք, կը պայքարէր պատմականօրէն ի'րը եղող անոնշան հողամասի մը վերադարձին համար

Դրականօրէն անհաւատալի բաներ կը պատահին այսօր խորհ. Միութեան մէջ, ներկայ կ'ըլլանք բարոյական զարթօնքի մը, իսկ այսօր, երբ Փարիզ կոչուած կատարեալ սա վէպին մէջ կ'ողջունենք ժամանակաւոր մուտքը՝ իր կարգին հարցաքննուած, իր կարգին հալածուած, իր կարգին բանտարկուած Ղարաբաղ Կոմիտէի մէկ պարագլուխին, կը յիշենք 1937-ի միլիոնաւոր զոհերը, անվերադարձ մեկնող գրողներն ու մտաւորականները, կը յիշենք ու հարցը կը դրուի իր ամէնէն լայն շրջագիծին մէջ, ամբողջ գաղափարաբանութեան մը մակարդակով:

1937-ի զոհերը բարոյական վերարժեւորում կրնան ակնկալել միայն, Plus jamais ça կրնան գոռալ Արեւմուտքի մէջ, սակայն Չինաստանի ննջումները թարմ են տակաւին, կը շարունակուին, այդ ջահը պատրաստ են վերցնելու ուրիշ իշխանութիւններ:

Աշխարհի վրայ չկայ ժողովուրդ որ ամուլ արգանդ ունենայ, եթէ անշուշտ ոտքերը ամրօրէն խրած է անցեալի իրապարտութեան մէջ, պայմանաւ նաեւ որ այլ ժողովուրդներ իրենք իրենց իրաւունք չտան չարագուշակ դայեակի դեր կատարելու, այրելու, հրդեհելու ամէն ինչ՝ պարզապէս լոյս հայթայթելու խոստումով:

Կը թուալի աշխարհ, անոր ֆիզիքական հաւասարակշռութիւնը ապահովուած է ներքին շարժակներէ: Կը մնայ որ հաւասարակշռութեան իրաւունք տրուի նաեւ ժողովուրդներուն, զոհացում անոնց անուրանալի պահանջներուն, որպէսզի, նմանաւանդ, պատմութեան անցնին յետ մահու անպէտ արժեւորումները:

Կատարեալ վէպ մըն է Փարիզ անուանուած սա գեղուհին, կատարեալ միպակ կրնան նկատուիլ ա'յլ մայրաքաղաքներ, կատարեալ պատմուածք՝ ուրիշ ոստաններ, կատարեալ քերթուած կրնան յորջորջուիլ անհամար ա'յլ գիւղեր, սակայն աշխարհը՝ ի'նք՝ հեռու է գոհացուցիչ ըլլալէ, կատարեալ ըլլալէ: Ըլլալով կարեւորագոյնը, ստուարագոյնը, ըլլալով պարզապէս ամբողջականը, ան պէտք ունի յատկանշական հպումներու, կառոյցի փոփոխութիւններու, պէտք ունի գլխաւոր տիպարներու յաւելումի, գրչի եւ վրձինի հատու նո'ր հարուածներու, առողջ ձայնանիշերու, պէտք ունի հանճարեղ նո'ր խազերու:

Արթիւր Լոնտոն Փրակայէն առաջ կ'արժեւորուի Մոսկուայի մէջ, սակայն կը մնայ միակ հարցում մը:

Եթէ պահ մը ընդունինք յետ մահու վերարժեւորումը որպէս նուազագոյն հատուցում, ինչպէ՞ս, բայց ինչպէ՛ս կարելի պիտի ըլլայ արժեւորել, ոչնչացնել ... ոչնչութիւնները, մանաւանդ յետ մահու:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԱՊԱՒԻՆԻԼ ՄԻԱՅՆ ՈՒ ՄԻԱՅՆ ՄԵՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒՆ

ԶՈՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՕՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի Յունիս 23-25-ի նստաշրջանը յատկանշուած պիտի մնայ գլխաւորաբար երկու որոշումներով. անոնցմէ առաջինը հայ ժողովուրդի ժամանակակից, նշելի դէպքերով հարուստ պատմութեան մէջ անկիւնաքար մը կը հանդիսանայ. Հայոց Համազգային Շարժման ճանաչումն է ան, Հայաստանի գերագոյն պաշտօնական իշխանութեան կողմէ, իսկ երկրորդը՝ Նայիրիտի փակումը:

Այս երկու պարագաները մինչ անմիջական արձագանգ գտան նա՛եւ Սփիւռքի մէջ, մինչեւ այսօր չխօսուեցաւ ու չգրուեցաւ այլ ուշագրաւ էջի մը մասին: Այդ քաղաքական երկու տեսակէտներու բախումն է որ տեղի ունեցած է նոյն նստաշրջանին ընթացքին. աւելի ճիշդ պիտի ըլլար թերեւս ըսել, աւանդական ըմբռնումներու սնտուկէն դուրս բերուած խոհեմութեան ժամանակավրէպ թուացող կոչի մը ու անոր յարուցած հակազդեցութեան բախումը:

Առաջինը բանաձեւուած է երեսփոխան Զորի Բալայեանի ելոյթով, որուն Յունիս 27-ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ տրուած համառօտ բնագրին մէջ ոչ իսկ տող մը կայ վերոյիշեալ բախումին մասին: Զ. Բալայեան կ'ուզէ ուշադրութիւն հրաւիրել այն փափուկ իրավիճակին, որուն մէջ կը գտնուի Հայաստան. այլացեղ, այլակրօն, թշնամի ժողովուրդներով հիւսուած շրջանակ մը, որուն սպառնալիքէն ռուսական հովանաւորութիւնը միայն կրնայ անխոցելի պահել հայ ժողովուրդը. ու որպէս արդարացում առաջ կը քշուին պանթուրքական կամ պանիսլամական հակումները:

Բայց, որպէսզի աւելի յստակ եւ ճշգրիտ գաղափար մը կարելի ըլլայ կազմել, կու տանք նաեւ, քիչ անդին, հատուածներ Զորի Բալայեանի ելոյթէն (ամբողջութիւնը լոյս տեսած է Գրական Թերթի Յունիս 30-ի թիւին մէջ): Այս ելոյթին անմիջական հակազդեցութիւնը եկած է Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանեան կոմիտէէն: Անոր, Յունիս 23-ի Մատենադարանին առջեւ տեղի ունեցած միթինկին այս մասին նախ արտայայտուած է Վազգէն Մանուկեան. ան բուռն արտայայտութիւններով քննադատած, պախարակած է հովանաւորի որոնումը Հայուն ապահովութեան որպէս երաշխիք, ու ազդարարած թէ հայ ժողովուրդը պէտք է լքէ սորկամիտ այս կեցուածքը ապրած դառն փորձառութիւններէն ետք, միակ վստահելի տարր նկատելով ինք զինքը: Ան անդրադառնալով վերջին շրջանի մեր պատմութեան տխուր անցքերուն, շեշտած է թէ ո՛չ Ռուսը, ո՛չ Անգլիացին ու Ֆրանսացին, ոչ ալ Վրացին մեզ լքեցին կամ դաւաճանեցին մեզի. այլ անոնք պարզապէս իրենց շահերը փնտռեցին, ինչ որ ամէնէն բնական բանն էր, քանի որ միջազգային յարաբերութիւններու մէջ ո՛չ բարութիւնը, ո՛չ մշակոյթի սէրը, ոչ ալ նման ռոմանթիկ ուրիշ «արժէք»ներ տեղ ունին: Ու փոխանակ գանգատելու, անիծելու մեզ «դաւող»ները, պէտք է սորվինք ընդունիլ իրականութիւնը. յատկապէս այն նախնականը, թէ ժողովուրդ մը պէտք է ապաւինի միայն ու միայն իր սեփական ուժին:

Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանեան կոմիտէին հակազդեցութիւնը չէ մնացած միայն Մատենադարանի բարձրաւանդակին վրայ, այլ արձագանգած է նաեւ Հայաստանի բարձրագոյն իշխանութեան՝ Գերագոյն խորհուրդի ամպիոնէն:

Յունիս 24-ի նիստին, յանուն Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանեան կոմիտէին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ներկայացուցած է հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը.

«Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի կոմիտէն խորապէս մտահոգուած ընթացիկ նստաշրջանի հակադեմոկրատական բնոյթով եւ նրանում հնչած հիմնավէր սխալ ու անհեռատես քաղաքական ծրագրով եւ հայ ժողովրդի իղձերի իրականացման համար ստանձնած պատասխանատուութեան զգացումով, իր պարտքն է համարում Հայաստանի գերագոյն իշխանութեան ամպիոնից անելու հետեւեալ յայտարարութիւնը.

Ձևայած պատմական դառը փորձին, չնայած հայ ժողովրդի կրած բազմաթիւ հիասթափութիւններին, մեր որոշ մտաւորական գործիչների կողմից շարունակւում է տենդագին կերպով քարոզուել քաղաքականապէս սնանկ եւ վտանգաւոր այն մտայնութիւնը, որ Հայաստանը շրջապատուած լինելով այլակրօն - թշնամի ազգերով, իր գոյութիւնը կարող է պահպանել միայն որեւէ հզօր պետութեան հովանաւորութեան շնորհիւ: Այս մտայնութիւնը մեր ժողովրդին մատնում է բարոյական ստրկութեան եւ զրկում նրան քաղաքական բարդընէր դառնալու հնարաւորութիւնից, որը քաղաքականութեան մէջ յաջողութեան հասնելու միակ երաշխիքն է: Հայաստանի՝ որպէս պանթուրքիզմի ծրագրերի իրականացումը խափանող եւ դրանով Ռուսաստանի շահերին ծառայող գործօնի ըմբռնումը հայկական հարցը կրկին ներքաշում է միջազգային յարաբերութիւնների բարդ ոլորտը, որ յղի է մեր ժողովրդի ճակատագրի համար վտանգաւոր հետեւանքներով: Թէեւ պանթուրքիզմը որպէս գաղափարախօսութիւն ապրելով իր ծաղումը Ա. համաշխարհային պատերազմի ընթացքում, ներկայումս փաստօրէն կորցրել է քաղաքական գործօնի իր բովանդակութիւնը, քանի որ թիւրքալեզու ժողովուրդները բռնել են ազգ. զարգացման ուղին. սակայն նրա դէմ ուղղուած խաչակրաց արշաւանքի կոչերը, ընդունակ են այն նորից վերածելու քաղաքական գործօնի եւ Հայաստանը դարձնելու պանթուրքիզմի ու պանիսլամիզմի թիրախ: Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի կոմիտէն աւելի քան մէկ տարի գլխաւորելով համաժողովրդական շարժումը, սկիզբից եւէթ մերժել է օտար հովանաւորի վրայ յոյս դնելու եւ պանթուրքիզմը որպէս մշտական սպառնալիք դիտելու վնասակար մտայնութիւնը եւ հետեւողականօրէն կենսագործել քաղաքական այն սկզբունքը որ հայ ժողովուրդը իր ազգային իղձերին հասնելու համար պէտք է ապաւինի միայն ու միայն սեփական ուժերին: Քաղաքական այդ ուղին արդէն տուել է իր անկնկալ դրական արդիւնքները, եւ արցախեան խնդիրը մերժման, բռնադատման փուլից դուրս բերել լուծման փուլ. իր արդարացի սահմանադրական պայքարի շնորհիւ հայ ժողովուրդը ձեռք է բերել բազմաթիւ դաշնակիցներ, ի դէմս միջազգային հասարակական կարծիքի, Մոսկուայի, Լենինկրադի, մերձպալթեան Հանրապետութիւնների եւ այլ դեմոկրատական ուժերի: Դա նախ եւ առաջ հայ ժողովրդի համազգային շարժման շօշափելի նըպաստի գնահատումն է խորհ. Միութեան դեմոկրատացման պրոցէսում, եւ երկրորդ՝ արցախեան խնդրի արդարացի լուծման միակ գրաւականը, որը մենք պարտաւոր ենք փայփայել աչքի լոյսի պէս:

Գիտակցելով այս իրողութիւնը, արցախեան խնդիրը փակուղու առաջ կանգնեցնելու ձգտող ուժերը հայ ժողովրդի դէմ նիւթել են մի ահաւոր դաւ, որին այսօր կամայ թէ ակամայ մասնակցում են որոշ հայ մտաւորական գործիչներ: Պանթուրքիզմի վտանգի եւ Թուրքիայի կողմից նուաճուած հայկ. տարածքների խնդրի արծարծումն այս պահին, հետապնդում է միայն ու միայն մէկ նպատակ. հայ ժողովրդին ներկայացնելով որպէս ռեւանշիստներ, վարկաբեկել արցախեան արդարացի պահանջատիրութիւնը, եւ դրանով զրկել նրան վերոյիշեալ դաշնակիցների համակրանքից: Այդ իսկ նկատառումով, Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի կոմիտէն խստագոյնս դատապարտում է հայկ. հարցը միջազգային յարաբերութիւնների էժանագին խաղաքարտ դարձնելու հերթական փորձը, եւ համոզմունք յայտնում որ մեր ազգային իղձերի իրականացման միակ ուղին երկրի դեմոկրատացման գործընթացի անշրջելիութեան ապահովումն է եւ հայ ժողովրդի միաբանութիւնը, հիմնուած Հայոց Համազգային Շարժման գաղափարական սկզբունքների վրայ: Մենք վըստահ ենք որ եթէ ժամանակին պաշտօնապէս ճանաչուէր Հայոց Համազգային Շարժումը, եւ դրանով փոխըմբռնման հնարաւորութիւն ստեղծուէր Հանրապետութեան ղեկավարութեան եւ ժողովրդի ներկայացուցիչների միջեւ, ապա այսօր տեղի չէր ունենայ քաղաքական այն արկածախնդրութիւնը, որին նուիրուած է սոյն յայտարարութիւնը»:

ԶՈՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԷՆ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

... Բաւական է նաեւ փորփրել պատմութեան ծալքերը: Մենք դրա կարիքը չունենք: Մի բան գիտենք հաստատ՝ հայ եւ ռուս ժողովուրդները արիւն են թափել ընդհանուր թշնամու դէմ համատեղ պայքարում, որպէսզի Հայաստանը մտնի ռուսական միասնական պետութեան կազմի մէջ: Եւ մտել է Հայաստանը (աւելի ճիշդ՝ պատմական Հայաստանի մի հատուածը), դուրս պրծնելով օսմանեան Կայսրութեան բարբարոս ու մահաբեր ճիրաններից: Ինչպէս գրել է մեծ Ստասովը, Հայաստանը Ռուսաստանի կազմի մէջ է մտել ամենեւին ոչ դատարկաձեռն, այլ մշակոյթի, ճարտարապետութեան, հասարակական մտքի ու ստրատեգիայի իր բաժնով: Հայաստանը, յատկապէս Արցախը, յատկապէս նրա հինաւուրց մայրաքաղաք Շուշին հարիւրաւոր պրոֆեսիոնալ յեղափոխականներ են տուել լենինեան գուարդիային: Սակայն Հայաստանը չէր էլ կարող ենթադրել, թէ հէնց Հոկտեմբերի յաղթանակից յետոյ Կարսը, Արտահանը, Սարիղամիշը, Էրզրումը եւ Աստուածաշնչեան լեռը վերստին կը յայտնուեն Թրքական ճիրանների աքցանում, իսկ Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը, Ստալինի օգնութեամբ, կը յայտնուեն մահմեդական նորաստեղծ վարչական գոյացման մէջ:

Եւ ի՞նչ ստացուեց: Մեր պապերն արիւն թափեցին՝ Ռուսաստանի կազմի մէջ մնալու համար, սակայն չուտով թոռները յայտնուեցին Ռուսաստանից դուրս: Քանի որ եթէ Ադրբեջանական ԽՍՀ-ը, համաձայն ԽՍՀՄ Սահմանադրութեան 72-րդ յօդուածի, ելնի ռուսական նախկին Կայսրութեան կազմից, ապա (ո՛վ զարմանք) իր հետ տանելու է նաեւ Ղարաբաղը, Նախիջեւանը: Այդ դէպքում ի՞նչ պատասխան պիտի տանք համատեղ պայքարում հեղած արեան տէրերին: Ի՞նչ պիտի պատասխանենք մեր պապերին, որոնք «Յաւերժ միասին» կարգախօսն են առաջադրել: Արդեօք շատ կարճ չտեւե՞ց դարը:

... Ժամն է ի լուր աշխարհի յայտարարելու, որ հայ ժողովուրդը չունի եւ չի կարող ունենալ այլոց կամ ուեւէ մէկի հանդէպ կրօնական անհանդուրժողութիւն: Մեր ժողովրդի ողբերգական ճակատագիրն այնպէս է տնօրինուել, որ յայտնուել ենք կարաւանային ուղիների խաչմերուկում: Եւ աշխարհն այժմ գիտէ, որ քրիստոնէութիւնն առաջինն ընդունելով, Հայերը միաժամանակ ընկալել եւ ընդունել են նաեւ մոլորակային մեծագոյն մի սկզբունք՝ ինը հիմնական կրօն կազմում են մոլորակի համահաւաք խիղճը: Եւ ոչ ոք իրաւունք չունի որեւէ կրօն հակադրելու միւսին: Մենք երախտապարտ ենք Միջին Ասիայի մահմեդական ժողովուրդներին, յատկապէս ուզբէկ ժողովրդին, ովքեր ապաստան տուեցին տասնութ – քսան թուականների ցեղասպանութեան սարսափներն ապրած հարիւր հազարաւոր Հայերի: Մենք երախտապարտ ենք մահմեդական արաբական աշխարհին այն բանի համար, որ տասնըհինգի եղեռնի սարսափներն ապրած հարիւր հազարաւոր Հայերի փրկեցին: Ահա արդէն չորս հարիւր տարի փթթում է հայկական քառորդ միլիոնանոց գաղութը Իսլամական Իրանում, ուր մզկիթի կողքին կանգուն է հայ առաքելական եկեղեցին: Եւ մեր երկու ժողովուրդները՝ Իրանցիները եւ Հայերը, այսօրուայ աշխարհաքաղաքականութեան պայմաններում հիանալի են գիտակցում, որ այդ ուեղիոնում իրենք դաշնակիցներ պիտի լինեն: Այսօր մենք չպէտք է թոյլ տանք, որ տարածուի կանխամտածուած կեղծ վարկածն առ այն, թէ Ուզբէկիստանում, Ֆերգանայի դէպքերի ժամանակ ծածանում էին Իրանի իսլամական դրօշները: Այնտեղ ուրիշ կանաչ դրօշներ էին փողփողում, պանթուրքիզմի դրօշները, որոնք առաւել քան կոնկրետ նպատակներ էին հետապնդում: Եւ նպատակները նոյնն են, Նախիջեւանից, Ցարթավայրային Ղարաբաղից յետոյ ճանապարհից սրբելով նաեւ Լեռնային Ղարաբաղը, ընդ որում՝ միջանցիկ ճանապարհ կառուցելով Մեղրու շրջանի սեպի միջով, ապա մուտք գործել Թուրան, որն արդէն Ռուսաստանի «փորատակ» է կոչւում: Ժամը չէ՞ արդեօք մտածելու, որ մեր դէմ ծառացել է համլէտեան լինել – չլինելու հարցը՝ այսօր Հայերի, վաղն էլ՝ Ռուսաստանի համար:

Մտածե՞լ էք արդեօք, թէ ինչո՞ւ Ուզբէկները, որ օրհասի ժամանակ ապաստան են տուել Հայերին, խրիմեցի Թաթարներին, Գերմանացիներին, Կորէացիներին, վրաստանարնակ Թուրքերին (իսկ նրանց մայրաքաղաք Տաշքենդը քաղաքակիրթ աշխարհը հացի քաղաք էր կոչում, որը քաղցի ճիրաններից փրկեց բիւր հազարաւոր որբերի), յանկարծ միանգամից ու առանց պատճառի սկսեցին կոտորել Թուրքերին: Ի՞նչ է պատահել: Չէ որ այդպէս չի լինում: Այդ ինչո՞ւ պապերն օթեւան տուեցին, պատսպարեցին, իսկ թոռները սպաննում են եւ տներ հրկիզում: Չէ՞ որ, իրօք, այդպէս չի լինում: Այդ սեւ գործը չէին կարող կազմակերպել Ուզբէկները: Այդ սեւ գործը չէին կարող կազմակերպել նաեւ վրաստանարնակ Թուրքերը, չէ՞ որ նրանք մագլխիտ չեն: Մենք մեզ չենք կարող թոյլ տալ մի ամբողջ ժողովրդի ներկայացուցիչների մարդասպան կոչել: Այդ իսկ պատճառաբանութեամբ կարելի է խօսել Հրեաների մասին՝ Օսվենցիմից ու Բաբի Եարից յետոյ, Բելոռուսների մասին՝ Խատինից յետոյ: Ֆերգանայում իրականացուել է պանթուրքիստների ծրագիրը: Նրանց, ովքեր Սումգայիթներ են ստեղծում: Հաւանաբար, ոչ բոլորը գիտեն, որ Ֆերգանայի դէպքերի բորբոքուն պահին ժողովրդական դեպուտատները մեսխեթցի-Թուրքերից ուղերձներ ստացան, որոնցով նրանք պահանջում էին իրենց տեղափոխել ոչ այլուր, քան հէնց Ախալքալաքի, Ախալցխայի եւ Բոգդանովկայի շրջանները: Սակայն հազիւ թէ անհրաժեշտներն ուշադրութիւն դարձրած լինեն աշխարհագրական այսպէս ասած մի «մանրուքի»: Դրանք հէնց այն շրջաններն են, ուր գերակշռում է հայ ազգաբնակչութիւնը: Բանն այն է, որ մեսխեթցի Թուրքերը չեն ապրել Ջաւախքում, որ տուեալ շրջանները, սահմանակից են հայկական եւ վրացական Հանրապետութիւններին: Ակնյայտ է նպատակը՝ Հայաստանը չորս կողմից առնել Թրքական օղակի մէջ: Հայաստանը, որ առանց այդ էլ գտնւում է փակուղու առջեւ եւ շրջափակման մէջ: Եւ ահա նման պրովոկացիան արւում է անմեղ մարդկանց արեան գնով: Եւ մատուցւում որպէս ինչ-ինչ խուլիգանամէտ տարրերի չարագործութիւն:

Ղարաբաղը պարզապէս աշխարհագրական կէտ չէ քարտէզի վրայ: Ղարաբաղը գայթակղութեան քար է, որ խանգարում է պանթուրքիզմին անարգել հասնելու, այսպէս կոչուած, Թուրան, կամ, ինչպէս արդէն կոչում են, Ռուսաստանի «փորատակ»:

Համոզուելու համար, որ Ղարաբաղի Նախիջեւանի դառը ճակատագիրն է ըսպասում, բաւական է ծանօթանալ պանթուրքիզմի ծրագրի թէկուզ մի փոքր հատուածի, մշակուած դեռեւս երիտթուրքերի պարագլուխներից մէկի՝ Նա-

ԱՄԱՐԱՍ

Թերթի մը առաջին թիւը միշտ խանդավառութիւն, յոյս ներշնչող բան մը ունի. ան միայն թուղթ ու գիր չէ․ ո՛վ գիտէ որքան ատեն կուտակուած, դասաւորուած ու լուռ մնացած ըսուելիքներու, մտածումներու, ծրագիրներու վրայ բացուած դուռ մըն է․ դուռ մը, որմէ ներս ամէնէն անտարբերն ալ աչք մը կը նետէ։ Ընդհանուր այս կանոնէն բաւական կը տարբերի պարագան, երբ խօսքը առաջին թիւին մասին է թերթի մը, որ Սփիւռքահայու մը ձեռքը կը հասնի Արցախէն։ Յատկապէս, երբ այդ թերթը պտուղն է չարչրկուած, այլ միշտ խրոխտ այդ հողին վրայ հասակ առած Հայութեան անհաւասար պայքարին յաղթանակին։

«Ամարաս» չորս փոքրադիր էջերով, տեղեկատուն է Արցախի հայկական բարեգործական Միութեան։ Առաջին այս թիւը հրատարակուած է Մայիսին։ Թերթը խօսք ուղղելով ընթերցողին, նախ կը սահմանէ իր ծնունդ առած հողը, որ «թէ ապրելու ճշմարիտ իմաստը վաղուց ըմբռնած չլինէր, իսկոյն պատմութեան դաշտից կ'անհետանար Արցախի հետքը։ Բայց այս՝ լեռների ու ձորերի մէջ խրճնուած փոքրիկ, մի բուռ աշխարհը սոսկ աստուածատուր շնորհներով չէ սեփական «ես»ը կերտել, իր գոյութեան վերձիգ պատը շարելիս իմաստութեան, արարչասիրութեան եւ տոկունութեան շաղախին միշտ շռայլօրէն խառնել է անկեղծ բարութեան փոշի եւ գոյութեան պատը սրանով է իր վերջնական ու անսասան ամրութիւնը ստացել»։

«Ամարաս» բարեգործական ընկերութիւնը «արցախեան վերջին գոյապայքարի ծնունդ է»․ իսկ տեղեկատու – թերթը «իր ելոյթներով կ'աջակցի բոլոր նրանց, ովքեր ուժերի ներածին չափ մասնակցում են մեր կեանքի վերակառուցմանը, եւ անզիջող կը լինի նրանց հանդէպ, ովքեր, պարզ ասած, ջուր են պղտորում»։

Ա․ այս թիւը կը խօսի «Ամարաս» ընկերութեան հիմնադիր համագումարին մասին, որ տեղի ունեցած է Մարտ 5–ին Ստեփանակերտի մէջ, 300 պատուիրակներով։ Համագումարի աշխատանքին մասնակցած են Հայաստանի պատուիրակութիւնը, նաեւ ԼՂԻՄ–ի յատուկ կառավարման կոմիտէին անդամ մը և Խորհ․ Միութեան կեդր․ կոմիտէի բաժնի վարիչ Ի․ Դեաուլով։

Թերթին էջերուն մէջ կարդալով ընկերութեան ծրագիրը, կը տեղեկանանք թէ անշահախնդիր օգնութիւնը՝ բոլոր պէտք ունեցողներուն, բնապահպանման համար պայքարը, կրթական մարզին կատարուելիք օժանդակութիւնը, գլխաւոր առաջադրութիւններ կը հանդիսանան։ Իսկ անմիջական գործ որպէս, ընկերութիւնը ծրագրած է նպաստել Արցախի ազգամիջեան յարաբերութիւններու կայունացման, օժանդակել Ադրբեջանէն գաղթածներու եւ երկրաշարժէն տուժածներու, արտասահմանեան սարքաւորումներ ձեռք բերել մարզին առողջապահական հաստատութիւններուն համար, կազմակերպել հայերէնի, Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթի ուսումնասիրութեան դասընթացքներ եւլն․։

«Ամարաս»ի վերջին էջին մէջ տեղ տըրուած է շարք մը բանաստեղծութիւններու, որոնք կը պատկանին Վարդէն Օվեանի գրիչին․ 1976 – 1982 գրուած այդ տողերը բաւական յուսահատ ու ոչ լաւատես տրամադրութիւններ կը մատնեն, ինչպէս հետեւեալ քառեակը․

Այս շքերթերից յոգնել եմ արդէն
Ու ձանձրացել եմ ճառերից դատարկ-
Լեզուս հատեցէ՛ք՝ չշողոքորթեմ,
Կտրեցէ՛ք ձեռքս՝ որ էլ ծափ չտամ։

Նոյն էջին վրայ թերթին խմբագրութիւնը կոչ կ'ուղղէ Սփիւռքահայ մամուլի խմբագիրներուն որ արցախահայութիւնը Սփիւռքի կեանքին մօտէն ծանօթացնելու համար ուղարկեն կամ Սփիւռքահայութեան կոմիտէի միջոցով հասցնեն իրենց թերթերէն ու ամսագիրներէն օրինակներ։

«Ամարաս» հակառակ իր համեստ ծաւալին, ապրելուն իմաստին թափանցած զանգուածի մը փոքր մէկ պատուհանն է, ամբողջ աշխարհին վրայ բացուած․ Ա․ էջին ճակատին, թերթին խորագրին քով զետեղուած պատգամը՝ «Ով հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է» լաւագոյնս կը խտացնէ այդ զանգուածին հաւատամքը։

Ա․ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՎԻՃԱԿԸ

«Արարատ»ը այս տարեշրջանը բաւական լաւ սկսած էր, սակայն վերջին խաղերուն կրած երեք յաջորդական պարտութիւններէն եւ մէկ հաւասար արդիւնքէն ետք, ան յայտնուեցաւ 10-րդ հորիզոնականը։ Վերջերս «Պամիր»ի հետ տեղի ունեցած հանդիպումին (2 – 2) հայ մարզասէրները բիրտօրէն արտայայտած են իրենց դժգոհութիւնը։ Երբ «Արարատ»ի բերդը յայտնուած է երկրորդ գընդակը, պայթած է «Հրազդան» մարզադաշտը, ամէն տեսակի առարկաներու ռմբակոծման ենթարկուած են երեւանցի մարզիկները։ Միւս կողմէն՝ խումբին ղեկավարներուն հակազդեցութիւնն ալ վայելուչ չէ եղած։

«Արարատ»ի այս նահանջը անհանգստացուցած է հայ մարզասէրները։ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթը այս օրերուն բազմաթիւ նամակներ ու հեռաձայններ կը ստանայ իրենց սիրելի ակումբին ճակատագրին համար տառապող իր ընթերցողներէն։ Հոն ընդհանուր առմամբ այն միտքը կ'արտայայտուի որ «Արարատ»ի ղեկավարները անյապաղ կերպով այս կացութենէն դուրս գալու ուղիները պէտք է գտնեն։

Ընթերցողներու նամակներուն շարքին Հայաստանի մարզական թերթը հրատարակած է Յ․ Մարտունիի մէկ յօդուածը («Կամակոր մարզիչը եւ նրա գորշ թիմը»), ուր հեղինակը կը գտնէ որ «Արարատ»ի վիճակը դարձեալ տագնապալի է։ Յօդուածագիրը իր մտքերը կը պարզէ։

* *
*

Ցաւօք, Հայաստանի մէջ հրապարակայնութիւնը, ժողովրդավարութիւնը տակաւին ֆութպոլի մարզէն ներս չեն մըտած։ Հոն չափազանց ամուր է վարչարարական կառոյցը, Հայաստանի գլխաւոր ակումբին «անձեռնմխելի» ղեկավարներուն անձն ու գործը։ Այսօր «Արարատ»ի տէր ու տնօրէն ըսելով, կը հասկընանք միայն մարզիչը։ Կարծես բոլորը իրենց պաշտօնը կամաւոր կերպով յանձներ են գլխաւոր մարզիչին։ Ըստ էութեան ան է որ կը տնօրինէ բոլոր հարցերը՝ թէ կազմակերպական, թէ մարզական։ «Արարատ» ըսելով կը հասկընանք Արկադի Անդրէասեան եւ հակառակը։ Իսկ վերջինս հիւանդագին կերպով կ'ընդունի ամէն բան՝ սովորական դիտողութենէն մինչեւ արդար քննադատութիւն։ Այո, Անդրէասեանի միթը մենք ստեղծեցինք, անձեռնմխելիութեան արտօնագիր տուինք անոր։

1982–ին, երբ Ա․ Անդրէասեան ստանձնեց «Արարատ»ի գլխաւոր մարզիչի պաշտօնը, դրաւ իր օրէնքները։ Արդարեւ, ան կրցաւ կարգ ու կանոն մտցնել խումբին մէջ։ Սակայն ի գին ինչի՞։ Ան սկսաւ վարչական պատիժներ կիրարկել։ Այն տարիներուն արագօրէն կը փոխուէին երկրորդ մարզիչներն ու միւս ղեկավարները։ Ասոր յաջորդեցին ծանօթ դէպքերը․ պաշտօնանկ եղաւ Անդրէասեան, որուն ատեն յետոյ, երբ կրկին ակումբ վերադարձաւ, խորացաւ անոր եւ կարգ մը առաջատար խաղացողներու միջեւ նախկինին ծագած բախումը, յաջորդեց Խ․ Յովհաննիսեանի եւ Ա․ Սահակեանի հեռացման մութ պատմութիւնը, եւայլն, եւայլն։ Ցաւօք, առարկայօրէն ու լրջօրէն չքննարկուեցաւ կացութիւնը։

Ակումբին սերնդափոխութեան բնական ընթացքին մէջ արուեստական քաոս ստեղծուեցաւ․ տաղանդաւոր նորեկները չկրցան ցայտուն անհատականութիւններ դառնալ։ Անոնք լոկ պարզունակ խնդիրներ կը կատարեն, չեն դիմեր հայկական ֆութպոլին այնքան բնորոշ յանպատրաստից խաղին նուրբ հնարքներուն։ «Արարատ»ի խաղացողներէն ոչ մէկը անհատապէս ինքզինք կը դրսեւորէ իբրեւ ստեղծագործող մարզիկ։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ ամէն մէկուն մէջ տեղ դրուած է պատասխան տալու վախը։ Այս հակադաստիարակչական գիծը սուղի նստաւ Ս․ Ղազարօսեանի, Ա․ Քերոբեանի սերունդին։

Ա․ Անդրէասեան կարգ մը խաղացողներու պատրուակով մէկը միւսին ետեւէն խումբէն վտարեց Հ․ Մխիթարեանը, Գալստեան եղբայրները, Ա․ Սարգսեանը, իսկ վերջերս ալ՝ Պ․ Գալստեանը եւ Ռ․ Քոչարեանը։ Երիտասարդ նորեկները որմէ՞ պէտք է սորվին, եթէ ոչ փորձառուներէն։ Յարգարժան մարզիչը այս եւ նման հարցերուն երբեք պատասխան չի տար, այդ եւս համարելով իր մենաշնորհը, իսկ անգամ մը խումբին անընդմէջ դէշ արդիւնքներուն համար մեղադրանքը բարդեց ․․․ լրագրողներուն վրայ։ Մարդ չի գիտեր՝ խնդայ թէ լայ։

Այս ամէնէն չի հետեւիր որ «Արարատ»ի ներկայիս խաղացողները արդարացում ունին։ Դուշանբէի «Պամիր»ի հետ խաղը ցոյց տուաւ, որ անոնք մանկական կերպով կը խաղային ․․․ մարզիչին դէմ։ Անիկա, բոլոր առումներով, աններելի ու դատապարտելի է։ Խաղադաշտը (ինչպէս նաեւ հանդերձարանը) հաշիւներ մաքրելու տեղ չէ։ Իսկ այն «մարզասէրները», որոնք մանր կիրքերով կ'առաջնորդուին, կը սուլեն, անվայել արտայայտութիւններ կ'ընեն, պէտք է հասկնան, որ ատով միայն կը վնասեն ընդհանուր գործին։

Ժողովուրդը յոգնած է «Արարատ»ի տարտամ, տխուր խաղերէն, խումբին ու անոր մարզիչին շուրջ պտըտող բամբասանքներէն, ահաճ պատմութիւններէն։ Մեր քայքայուած ջիղերը հազիւ կը դիմանան մեծ բաներու համար։ Հարցը պէտք է դնել կտրուկ եւ վերջնական։ Կը սպասենք պատասխանին։

ԲԱՂՀԱՆ

ցիմի կողմից․ «Դէպի արեւելք ընկած ասիական հողերում անծայրածիր տարածքներ եւ հնարաւորութիւններ կան մեր զարգացման եւ ընդլայնման համար։ Մեր նախնիները եկել են Թուրանից (Նըկատի ունի Միջին Ասիան։ – Զ․Բ․), եւ այսօր Անդրկովկասում, ինչպէս նաեւ Կասպից ծովից այն կողմ, դէպի արեւելք, ընդարձակ հողերի վրայ թրքախօս ցեղերը համարեա համատարած ազգաբնակչութիւն են կազմում, աւաղ, մեր դարաւոր թշնամու՝ Ռուսաստանի լծի տակ։ Միայն այդ ուղղութեամբ են բաց մեր քաղաքական հորիզոնները, եւ մեզ մնում է կատարել մեր սրբազան պարտքը, իրականացնելով թրքական ցեղերի միաւորումը Միջերկրական ծովից մինչեւ Ալթայեան ծով․․․»։

Պանթուրքիզմի ծրագիրը յետագայում նոր բովանդակութեամբ լրացուեց։ Երեւան եկան «դանդաղ մահ Նախիջեւանին», «դանդաղ մահ Ղարաբաղին» բնոյթի կարգախօսներ եւ, հարկաւ՝ դանդաղ մահ Խորհրդային Հայաստանին։ Ի դէպ, պարզուեց, որ վերջին կոչն իրականացնելու դանդաղ, սակայն հաստատուն իրականացնելու համար անհրաժեշտ էր ընդամէնը «սեփական» ճանապարհ անցկացնել Մեղրիի միջով՝ Իրանի սահմանի երկարութեամբ՝ բարեկամական Իրանը Հայաստանից կտրելու համար։ Պանթուրքիզմի պարագլուխներին պարզապէս ատելի է դարձել «հայկական պետականութիւն» բառակապակցութիւնը։ Այդ մասին չգիտես ինչու չգիտէի՞ն Ռուսները, աւելի ստոյգ՝ խորհրդային ստրատեգները։ Թէեւ ակամայ զարմանում ես, թէ ինչպէ՞ս կարող էին չիմանալ, երբ ծրագրում սեւով սպիտակի վրայ գրուած է․ «Հայկական պետականութեան գոյութիւնը շիրմաքար կը լինէր Թուրանիզմի մեր ծրագրի համար»։ Իսկ դա, ըստ Նազիմի, միաժամանակ «կը նշանակէր մահ պանթուրքիզմին»։ Պատահական չէ, որ նա յայտարարել է Սալոնիկում․ «Իր ներքին գրաւչութիւնը եւ կենսունակութիւնը կորցրած պանիսլամիզմի փոխարէն մեր քաղաքականութեան հիմքը պէտք է դառնայ պանթուրքիզմը»։

ՏԱԽԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

1937 թուի Մարտ – Ապրիլ ամիսներին բանտարկուողների թիւը քառապատկըւեց։ Մեր բանտախուցն այնքան լցուեց, որ բանտի ղեկավարութիւնը ստիպուած եղաւ մահճակալները դուրս հանել եւ մեզ հոր յատակին թողնել։

Մեր բանտախուցը բերին նաեւ ՀՕԿ–ի նախագահ, արեւմտահայ Գրիգոր Վարդանեանին։ Նա, ինչպէս տանը, այնպէս էլ այստեղ, իր օրը անցկացնում էր պիժամայով։ Նրա հարցաքննութիւնները շատ երկար էին տեւում, առաւօտից մինչեւ միւս օրուայ առաւօտ։

Մի օր էլ հարցաքննութիւնից վերադառնալուց յետոյ ընկերներից մէկը հարցրեց․

– Ընկեր Վարդանեան, ձեր հարցաքննութեան ժամանակ կանգնա՞ծ էիք։

– Ո՛չ։

– Նստա՞ծ էիք։

– Ո՛չ։

– Հապա ի՞նչ էիք անում։

– Սաւառնակի վրայ կ'երթայինք, ու կու գայինք։

Բոլորս սկսեցինք ծիծաղել, իսկ նա շարունակեց․

– Քննիչն ինձ ասաց՝ անանկ կը խփեմ որ կը մտնես պատի մէջ։

Ես էլ ասացի՝ ոչինչ․ աս կողմէն կը մտնեմ, ան կողմէն դուրս կու գամ։

Այդ պատասխանին համար քննիչը նրան ուղարկում է մենախուց։

15 օր յետոյ Վարդանեանը վերադարձաւ անճանաչելի տեսքով՝ դէմքը մեռելային գոյն էր ստացել․ աչքերը փոս էին ընկել, մարմնի վրայ թարախոտ վէրքեր էին գոյացել։ Երբ նա բանտապահակի ուղեկցութեամբ ներս մտաւ, մի գիւղացի ասաց․

– Փառք Աստծոյ, Գրիգոր Լուսաւորչին Խոր Վիրապից հանեցին։

Նոր էին բանտախուց բերել, նրան տաք ճաշով հիւրասիրեցին։ Նա գդալը վերցրեց ու ասաց․

– Փառք քեզ, Աստուած, վերջապէս տաք կերակուր պիտի ուտեմ։

Դեռ գդալը բերանը չտարած, հսկիչը դուռը բացեց եւ ասաց․

– Գրիգոր Վարդանեան, քննութեա՛ն․․․

Խեղճ ծերունին չկարողացաւ ճաշակել ճաշը։ Նրան քննութիւնից բերեցին միւս օրուայ առաւօտեան։ Որովհետեւ նա արտասահմանում էր եղել, քննիչը պահանջում էր, որ յանձն առնի, թէ օտարերկրեայ լրտես է։ (Կարեւոր չէր, թէ որ պետութեան)։

Ես նրան հարցրի․

– Իսկ յանձն առա՞ք։

– Չէ՛, ճանըմ, ինչպէ՞ս կրնամ ատանկ բաներ յանձն առնել, չէ՞ որ ես Ցեկավեկալին պատասխանատու եմ։

Ամիսն ու օրը չեմ յիշում, մեր բանտախուցը բերեցին բարձրահասակ, թիկնեղ, խիտ եւ դէպի վեր սանրած պեխերով մի մարդ։

Վայ, դուն ալ եկար, – բացագանչեց Գրիգոր Վարդանեանը։

Նորեկը Զարենցի էպիկական հերոս խմբապետ Շաւարշն էր։

Պարզուեց, որ խմբապետ Շաւարշն ու Գրիգոր Վարդանեանը անցեալում բախտակիցներ են եղել։ Սուլթան Համիտը նրանց երկուսին էլ բանտարկել էր՝ իւրաքանչիւրին հարիւր մէկ տարուայ ժամկէտով։ Նրանք երկուսով նստած էին Երզրումի բանտում, իսկ հիմա ահա իրար գտնում էին Խորհ․ Հայաստանի Ներքին գործերի ժողկոմատի բանտում։

Ամէն անգամ, երբ նոր մարդ էր գալիս, «կամերկոմ» Թորգոմ Ջուհարեանի համար նոր գործ էր բացւում․ նա պէտք է նորից չափէր եւ վերաբաշխէր քնելու տեղերը։ Շաւարշի գալու առթիւ «կամերկոմը» նորից չափումներ արեց․ Իւրաքանչիւրիս ընկաւ 30 սմ․ լայնութեամբ եւ 80 սմ․ երկարութեամբ մի հատուած, որն աւելի փոքր էր, քան դերեզմանի փոսը։

(Շար․ 3)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՏՈՒԱՆՍԻ.– Տիկին Մազմանեան 200 Ֆր.:

ՊԱՆԵԼՕ.– Պ. Գ. Թուֆանեան 200 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր սիրեցեալ զարմուհիին՝ Փրոֆ. Սիրարփի Տէր–Ներսէսեանի Թարմ յիշատակին Տիկին Շահան Պիւրթէ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն–Ժէրմէի «Զ. Շանթ» մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն ընկ. Բրբարիոն Յակոբեանի, Մարդար Յակոբեանին եւ զաւկին ու համայն ընտանեկան պարագաներուն Յակոբ Յակոբեանի մահուան առթիւ:

Այս առթիւ մասնաճիւղս 200 Ֆր. կը նուիրէ Թաղիս եկեղեցւոյ, նոյն առթիւ մասնաճիւղիս եղած են հետեւեալ նուէրները.– Տէր եւ Տիկին Ալպէր Քընաճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Խօրաէքեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սուքիասեան 150 Ֆր.:

Վազգէն Տէր–Բարսեղեանի մահուան առթիւ Սիրունեան ընտանիք 100 Ֆր.:

Ֆիլիփ Ակտաեանի մահուան քառասունքին առթիւ Այրի Տիկին Նուարդ Թախթալեան 100 Ֆր., Արման Եալըգեան 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Թորգոմ Արիսեանի մահուան առթիւ խումբ մը բարեկամներ 3000 Ֆր. նուիրած են Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին:

∴

Իսի–լէ–Մուլինոյի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Իսիի եկեղեցւոյ միօրեայ վարժարանին համար, Թորգոմ Արիսեանի մահուան առթիւ՝ Տոքթ. եւ Տիկին Լուսար Մուրատեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արամ Մուրատեան 500 Ֆր.:

(Շար. Ա. էջէն)

նի ամբաստանեց Սաւուրի Արաբիան, որ ինք կազմակերպած է ահաբեկչական արարքը:

ԱՆՏՐԷՔՍ, ընտանի դէմքը Ֆրանսական շարժանկարի եւ թատրոնի մեռաւ 82 տարեկանին, սրտի տագնապէ:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ, Գերագոյն Խորհուրդը երրորդ նախարարի մը թեկնածութիւնը մերժեց: Այս անգամ, մերժումը կը վերաբերէր Միխայիլ Բուսիկինի, փայտի շահագործման նախարար:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ առջեւ, Ներքին նախարարը յայտարարեց թէ Խորհ. Միութեան արգելափակուածներու թիւը 800 հազար է, այսօր: Բոկատին չեշտեց թէ այս թիւը կէս առ կէս պակսած էր ներումներու հետեւանքով, 1985-էն 87: Երկիրը, ըստ նախարարը, 700 հազար քաղաքացորք ունի եւ 36 հազար հոգի ալ Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժերուն մէջ, ինչ որ «անբաւարար» որակեց:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ճշգրիտ յատակագիծը առաջին անգամ հրատարակուեցաւ: 50 տարի է, զինուորական կերպով չինծուէին, պարտադրուած իշխանութեան (ըՍտալին) կողմէ, ապահովութեան պատճառներով:

ՀԱՔՔԵՍԱՐԻ ԵՒ ՍՂԵՐԴԻ շրջանը բախումները կը շարունակուին: Երեք Թուրք զինուորական եւ երկու Քիւրտեր սպաննուած են:

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE

DIMANCHE 16 JUILLET

A BELLEFONTAINE (JURA)

—o—

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— section Lyon-Villeurbanne —

ORGANISE UN VOYAGE EN CAR LE DIMANCHE 16 JUILLET

Départ : 7 h 30

Devant l'église arménienne, 40, rue d'Arménie 69003 Lyon

Prix du voyage :

80 F. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Le nombre de places étant limité :

Réservations au tél. : 78 23 54 00 — 78 75 90 30 après 19 heures

Լ Ի Ո Ն

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :

N° 48 00 06 70

TELEX :

N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ԶԵՓԻՒՌ ՍՈՒՐՈՒՋԵԱՆ–ի

Գործերը կը ցուցադրուին

Յուլիս 12էն 22,
Galerie Etienne de Causans
25, rue de Seine, 75006 Paris
ամէն օր բացի Կիրակիէ եւ Երկուշաբթի առաւօտէն:

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouville-Sarcelles — désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

LA CROIX ROUGE ARMÉNIENNE

ACCUEILLE 20 ORPHELINS D'ARMENIE
de 8 — 12 ans
dans son CENTRE de VACANCES
à SAINTE-HONORINE-DES-PERTES
— (Calvados) —

Ceux de nos compatriotes qui souhaitent les rencontrer peuvent réserver leur table du 14 au 30 Juillet

—— Tél. : (16) 31. 21. 77.. 63 ——

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — *HARATCH*»

83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

VIENT DE PARAITRE

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible dès à présent dans les librairies H. Samuelian et H. Paloyan ainsi qu'aux FNAC.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 13

JEUDI
13 JUILLET
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.056
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.056

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՇԵՐԵՓԻ ՆՈՐՕՐԵԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ծանրակշիռ բազմաբնոյթ հարցերու տակ կքած Հայաստանը վերջին օրերուն տեսակէտներու նոր բախումով մը քաղաքական նոր ալեկոծումներու եւս բեմ դառնալու վտանգին ենթակայ կը թուի։

Բախումին առաջնորդող տեսակէտներու առաջինը պանթուրանիզմի սպառնալիքի մը ակայութեան չեշտումն է. իսկ երկրորդը՝ ներկայի տուեալներուն լոյսին տակ այդ չեշտումը անտեղի, ապարդիւն եւ նոյնիսկ վտանգաւոր նկատող հակազդեցութիւնը։ Առաջինը ամէնէն համապարփակ տարազաւորումը գտած է Զ. Բալայեանի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ամպիոնէն Յունիս 23-ին արտասանած ճառով (տե՛ս «Յառաջ»ի Յուլիս 12-ի թիւը), եւ երկրորդը՝ նոյն յետմիջօրէին Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի Կոմիտէին Մատենադարանի միթինկին Վ. Մանուկեանի ու Լ. Տէր-Պետրոսեանի ելոյթներով։

Նկատի առնելով որ Զ. Բալայեանի խօսքերուն արձագանգը յաջորդ օրն իսկ բեմ ունեցած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ամպիոնը, ոչ մէկ անպատեհութիւն կը մնայ համամատական մեկնակէտ մը ճամբայ ելլելու։

Զ. Բալայեանի ըստ այն է թէ պէտք չէ անտեսել Դամոկլեան սուրը որ Հայաստանի գլխուն վրայ այսօ՛ր եւս կը ճօճի. պէտք է լուրջի առնել ու ըստ այնմ ճշդել քաղաքական ուղղութիւնները։ Ինչպէս ծանօթ է, այդ սուրը միշտ առկայ ու արթուն պանթուրանիզմի վտանգն է որուն երախին մէջ կը գտնուի Հայաստան։ Այս ենթախորքին վրայ, ան զանազան փաստարկումներով կը հիմնաւորէ ռուսական հովանաւորութեան անհրաժեշտութեան իր պնդումները։ Իսկ Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի Կոմիտէն մերժելով նշուած վտանգին տրուած կարեւորութեան աստիճանը, ու ռուսական հովանաւորութեան ապաւինումի փորձով, տարբեր դիրքերու վրայ կը գտնուի։ Անոր համար նման մօտեցում ստրկամտութեան կրկնուող վարժ-ընթացք է ուր ամբողջ ժողովուրդ մը ներքաշելու փորձը կ'ըլլայ։ Կոմիտէին առաջարկած ուղղութիւնը սեփական ուժերու միայն վստահելու անհրաժեշտութիւնն է եթէ ժողովուրդ մը վճռակամ է իր ճակատագրին տէրը ի՛նք ըլլալու։

Երկու տեսակէտներու այս բախումին կիզակէտը կարելի է նկատել գնահատումի հիմնապէս հակոտնեայ պարագայ մը. Զ. Բալայեան որպէս ջատագով հայ եւ ռուս կապերու, հայ ժողովուրդի պատմութեան դրական մէկ դրուագը կը նկատէ Իսրայէլ Օրիի որպէս հովանաւոր իշխանութիւն Պետրոս Ա.ի դիմումը։ Մինչ Յունիս 23-ի ելոյթին մէջ Վազգէն Մանուկեան «Մեր պատմութեան ամենամեծ էջը» կը նկատէ այդ առաքելութիւնը, որով Ի. Օրի «հովանաւոր փնտռելու համար գնաց ընկաւ դռնէ դուռ»։

Այն պատճառաբանութիւնները որոնք տեղ կը քաշուին Զ. Բալայեանի ճառին մէջ, որպէս այդ հովանաւորութեան կարեւորութիւնը չէզոքացնելու տեսակէտը ամրապնդող տարրեր, ամէնէն աւելի հակասութիւններու համայնապատկեր մը կը ներկայացնեն։ Օրինակ, ան անդրադառնալով Արցախի հարցին, կ'ըսէ. «տեղն է, կայծն է Ռուսաց պետութիւնն է»։ Այսօր, երբ նախկին «Ռուսաց»ը փոխանակուած է «Խորհրդային»ով ու Արցախ արդէն կը գտնուի անոր սահմաններէն ներս, ինչ գնահատում է որ կը տրուի վերամիաւորման հարցին։

Հակասութեան այս համայնապատկերին մէջ կան տակաւին Հայերն ու Իրանցիները բարեկամ ցոյց տալու մարմաջով գրուած տողեր։ Զ. Բալայեան կ'ըսէ թէ «չորս հարիւր տարի փթթում է հայկական քառորդ միլիոնանոց գաղութը իսլամական Իրանում». Հապա կրօնական յետադիմութեան լուծէն դաշոյն ճամբաները ընկած հազարաւոր հայ երիտասարդներո՞ւ «փթթում»ը. Հայկ. դպրոցներու մէջ կրօնքի դասը պարտադրելով ընելու պարտաւորութեան դէմ ծառացած աշակերտութեան ամբոխներու պայքարը՞...։

Հակասութեան այս ոլորտին մէջ ամէնէն յատկանշականը սակայն, հետեւեալ հաստատումէն բխածն է «... ես այս բարձր ամպիոնից դիմում եմ հայ դեպուտատներին, դիմում եմ պահանջելու պէս՝ որոշում կայացնել Նախիջեւանի տարածքում հայ ազգաբնակչութեան ցեղասպանութիւնը ճանաչելու մասին, ուր ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ ԵՒ ՈՉ ՄԻ ՀԱՅ ՉՄՆԱՑ ԻՐ ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻ ՎՐԱՅ» (ընդգծումը մեզմէ)։

Այս ու նման այլ վրիպայարոյց կէտեր Զ. Բալայեանի ելոյթին մէջ, կը ջլատեն համոզելու մարմաջը ու ծնունդ կու տան կարգ մը մտորումներու. որքա՞ն ճիշդ է պանթուրանական սպառնալիքի մը առկայութիւնը Հայաստանի ներքին համար. դուրս վանելու միակ միջոցը արդեօ՞ք միշտ ռուսական հովանաւորութիւնն է. ապա՝ եթէ նոյնիսկ դրական ըլլայ այս երկու հարցումներուն պատասխանը, ի՞նչ հարկ ԱՅՍՕՐ նման հարց մը յարուցանելու։

Պանթուրանական սպառնալիքը –մէկդի ձգելով անցեալի ծանօթ տրամադրութիւնները–, ներկայի իրավիճակին մէջ դժուար որ քաղաքական անմիջական գործօնի մը զօրութիւնը ունենայ Հայաստանի համար։ Եթէ ընդունինք որ անկախ պետութիւն Թուրքիա մը կրնայ գլխաւորել նման շարժում, հոն շատ աւելի չեշտուած է կրօնական համախմբումի տրամադրութիւն մը. կրօնամոլութիւնը հակայարաքայլ կը յառաջանայ, հետը քշելով յետադիմութիւնը։ Շրջանի մը, երբ նախքան 1980-ի քաղաքական ղեկավարները կրկին խօսք կ'ուղղէին բարոյական հանգամանքներու, պանթուրանեան գաղափարներու ներկայացուցիչը միայն բացակայ է, մինչ մահմետական մոլեռանդութեան գիծը չեշտողներ ամէն օր նորանոր հետեւորդներով կը խտացնեն իրենց շարքերը։ Ատրպէջանէն մինչեւ Միջին Ասիոյ մահմետական հանրապետութիւնները արձագանգող «ծիհատ»ի կանչերն ու ցույցարարներու կրած Խոմէյնիի լուսանկարներն ալ կը զօրացնեն աւելի կրօնական համախմբումի մը վարկածը, քան՝ պանթուրանական։

Ցետոյ, եթէ նոյնիսկ ընդունինք սա կամ նոր վտանգին առկայութիւնը, ներկայի ընդհանուր իրավիճակը բոլորովին անտեսող կոչ մը չէ՞ ռուսական հովանաւորութեան պնդումը։ Այսօր, երբ ոչ միայն Հայաստան, այլեւ խորհրդային գրեթէ բոլոր ժողովուրդները չեշտօրէն կ'արտայայտեն աւելի ինքնավար, աւելի ինքնուրոյն ըլլալու պահանջը, ինչո՞ւ յետքայլի այս կարօտը։

Կայ տակաւին ժամանակի հարց մըն ալ. այսօր Հայոց Համազգային Շարժումով (ՀՀՇ) Հայաստանի ժողովուրդը կը փորձէ միասնականութեան, ամբողջականութեան նոր ձեւ մը. ու հոն հիմնական առաջադրութիւնն է գոյութիւն պահել խորհրդային ժողովուրդներու դաշնակցութեան մէջ։ ՀՀՇ-էն երբ դուրս կը մնան ճիշդ ա՛յս կէտին վրայ տարակարծիք կազմակերպութիւններ՝ «Ինքնորոշում» եւ «Հայ դատ», որոնք գոյացած մեծամասնութեան քով ջուր պղտորելու հանգամանքէն զուրկ են, աւելի եւս անհասկնալի կ'ըլլայ պանթուրանական ոչ հիմնաւորուած պնդում մը քաղաքական կողմնացոյց ծառայեցնելու ջանքը։

Ու այս բոլորը, ինչպէս նաեւ Զ. Բալայեանի համամտութիւնը կոմիտէի առարկութեան, ընդհակառակն, անդամ մը եւս կը չեշտեն քաղաքական ալեկոծումներու ենթակայ ժողովուրդներու հասարակաց կարդախօսը, թէ մարդ իր ունեցածին տէր կ'ըլլայ միայն իր բազուկին ուժով։

Հաստատում՝ որ կը հիմնուի ո՛չ վըտանգի անտեսումին, ո՛չ ալ աւանդական արժէքներու արհամարհանքին վրայ։

Ա. Թ.

ԱՐՑԱԽ

ՄԻՇՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՐԳՌԻՉ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Երէկ, արդէն արձագանգած էինք այն լարուած կացութեան որ կը տիրէ Արցախ։ Դժբախտաբար, նոյն կացութիւնը կը շարունակուի եւ խորհրդային հեռատեսիլի տեղեկատուութիւնն ալ իւղ կը լեցնէ կրակին վրայ, իր ձգտումնաւոր լրատուութեամբ։ Չորեքշաբթի առաւօտ, այս կը հաստատէր Երեւանի մեր խօսակիցը, յայտնելով թէ նախորդ իրիկուան միութենական հեռատեսիլի հանրածանօթ լրատուութեան (Վրէմիա = Ժամանակ) ընթացքին Արցախի վիճակը ներկայացուած էր շատ աւելի լարուած, քան ինչ որ է, ապա յիշատակուած էր վեց դէպքեր։ Առաջինը կը վերաբերէր քաղաքացիի մը յարձակման, անոնցմէ զէնքեր խլելու համար, առանց ճշդելու յարձակողներու ինքնութիւնը, ապա 5 դէպքեր, բոլորն ալ վերագրելով Հայերուն։ Կ'ըսուէր թէ Հայերը Թակարդ մը լարած են, ռումբ մը պայթած է, 2 Ազերի սպաննուած են, Կրկժանի մօտերը։ Երեւանի մեր խօսակիցը (Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ), կը յայտնէր թէ իրենք լուր չունէին նման բանէ մը, բայց այս ձեւով տրուած լրատուութիւն մը լսած էր Երեւանի ժողովուրդն ալ, ու Երեքշաբթի իրիկուան շատեր փողոց իջած էին, հասկնալու համար թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ։ Որոշ ջանքով կարելի եղած էր հանդարտեցնել, յայտնելով թէ Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդի նստաշրջանը կը բացուի յաջորդ առաւօտ (Չորեքշաբթի, Յուլիս 12) ժամը 10-ին, որու մասնակցելու հրաւիրուած էր Հայոց Համազգային Շարժումը։ Մինչ այդ, կարելի եղած էր հաղորդագրութիւն մը հրատարակել տալ Հայաստանի մամուլին մէջ (Կոմունիստ եւլն·) ուր կ'ըսուի թէ եղած լրատուութիւնը ստարկայական չէ։

Եւ այս իրողութիւնը կը հաստատուէր արդէն փարիզեան մամուլի ընթերցումով, ուր, Չորեքշաբթի առաւօտ անցուդարձին միակ աղբիւրը՝ ԹԱՍ-ն է եւ ոչ միայն Իւմանիթէի մէջ, այլեւ Քոթիտիէնի, մինչ Լիպերասիոն քիչ մը աւելի երկար կ'անդրադառնայ, ԹԱՍ-էն դատ աղ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԱԾ ՎԱՆՔԵՐ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

Յուլիս 7-ին, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային կապի Կոմիտէն, ստացանք հետեւեալ հեռատիպը (թելեքս)․–

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռի Դիւանս լիազօրուած է ուրախութեամբ աւետելու մեր Սուրբ Եկեղեցւոյն եւ հաւատացեալ ժողովրդին, որ մեր երկրում, բարենպաստ օրինական պայմանների բերումով, մինչեւ այժմ գործող վանքերի եւ եկեղեցիների շարքին, վերջին մի տարուայ ընթացքում վերաբացուել են հետեւեալ վանքերն ու եկեղեցիները Հայաստանում եւ Արցախում.

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ա.– Արարատեան թեմ

1·– Հոկտեմբերեանի շրջանի Բամբակաշատ գիւղի Ս· Աստուածածին եկեղեցին (ԺԹ· դար)։

2·– Մարտունի քաղաքի Ս· Աստուածածին եկեղեցին (ԺԷ· դար)։

Բ.– Շիրակի թեմ

1·– Իջեւանի շրջանում՝ Մակարավանքը (1205 թ·)։

2·– Ախուրեանի շրջանի Լեռնանցք գիւղի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին (ԺԸ· դար)։

Գ.– Սիւնեաց թեմ

1· Գորիսի շրջանում՝ Տաթեւի վանքը (Ժ· դար)։

2·– Մեղրի քաղաքի Ս· Աստուածածին եկեղեցին (ԺԷ· դար)։

ԱՐՑԱԽՈՒՄ.–

1·– Գանձասարի Ս· Յովհաննէս Մկրտիչ վանքը (1238 թ·)։

2·– Ամարասի Ս· Գրիգորիս վանքը (Դ· դար)։

3·– Մարտակերտի Ս· Կարապետ եկեղեցին (1883 թ·)։

4·– Հադրութի Ս· Յարութիւն եկեղեցին (1671 թ·)։

Վերոյիշեալ նորաբաց սրբավայրերը ապահովւում են երիտասարդ հոգեւորականներով։ Նորահաստատ Սիւնեաց թեմի առաջնորդ է նշանակուած Տ· Աւագիկ եպիսկ· Արխատակեանը՝ կենտրոն ունենալով Գորիս քաղաքը, իսկ Արցախի եկեղեցիները գտնւում են տեսչութեամբ ներքոյ Տ· Պարգեւ եպիսկ· Մարտիրոսեանի՝ կենտրոն ունենալով Ստեփանակերտ քաղաքը։

Սկսուել են արդէն յիշեալ վանքերի ու եկեղեցիների նորոգութեանց եւ բարեկարգման աշխատանքները։

Վերաբացուել եւ գործում է նաեւ Լենինականի Ս· Յարութիւն եկեղեցին։

Օրինական ձեւակերպումների ընթացքի մէջ են ու մօտ ապագայում կը վերաբացուեն եւս չորս տասնեակ եկեղեցիներ Հայաստանում, Արցախում եւ Վրաստանում։

ԴԻՒԱՆ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

3 Յուլիսի 1989 թ·
Ս· Էջմիածին

ԻՆՉ Կ'ԸՍԷ «ԽՕՍՆԱԿ»Ը ԵՒ ՈՐՈ՞Ւ

Ղարաբաղեան պահանջատիրութիւնը մեկնակէտն է մեր ազգային նոր զարթօնքին. ան Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի Կոմիտէին գլխաւորութեամբ ծաւալեցաւ Հայութեան մինչեւ հեռաւոր ծագերը. հիմա հասած է ժամանակը, ընդհանրական միասնութեան յորձանքին ձեւ ու տարազ, կառոյց մը տալու: Այդ կառոյցը պիտի բարձրանայ «Հայոց Համազգային Շարժում»ով, որուն ծրագիրը կը նախատեսէ պարփակել Հայութեան երկու թեւերը:

Այս շարժումը ունի արդէն իր մամուլը. չորս էջնոց շաբաթաթերթը կը կոչուի «Խօսնակ»: Սկսած է լոյս տեսնել 1989, Ապրիլ 10-ին: Անոր Ապրիլ 24-ի թիւը կ'անդրադառնայ այս թուականին իմաստին, անոր տրուած ու չորուած գնահատականին որ անխուսափելիօրէն կը կրէ Հայաստանի եօթը տասնամեակի իրականութեան դանդաղ շրջաններուն կնիքը: Յետոյ, որպէս նախանշան ներկայի փոթորկումներուն, թերթը տեղ կու տայ 1965 Ապրիլ 24-ի իրադարձութիւններուն:

1965, Ապրիլ 24-ը ժողովուրդին առաջին ճիչն էր մոռնալու հրամայականին դէմ. ճիչ, որ երկու տասնամեակ ետք պիտի վերածուէր ամբողջ Հայութիւնը սարսող աղաղակի: Այդ առաջին ճիչը կը յատկանշուի 50 հազարնոց ցոյցով մը որ Հայաստանի Ա. քարտուղար Յակոբ Զարոբեանի օրով Երեւանի փողոցներուն մէջ Թամանեանէն Աբովեան, Լենին հրապարակէն մինչեւ Կոմիտաս այգին, մթնոլորտը լեցուց «Մեր հողե՛րը, մեր հողե՛րը» վանկարկումով: ՀՀՇ-ի «Խօսնակ»ը տեղ կու տայ նաեւ այդ պատմական թուականին անդրադարձին. վերոյիշեալ ցոյցին մասնակից զոյգի մը հետ կատարուած փոքր հարցազրոյց մը կ'ուրուագծէ այդ օրուան Երեւանը: Խ. Կարապետեան կը պատմէ.
«Նախապրիլեան ամիսներին քաղաքում սկսեցին տարածել եղեռնի 50ամեակը նըշելու թռուցիկներ, եղեռնի կազմակերպիչների եւ հայ վրիժառուների լուսանըկար եւ կենսագրութիւններով: Թռուցիկներում կոչ էր արւում Ապրիլի 24-ին միասնաբար դուրս գալ սգոյ երթի:

Աբովեան եւ Թամանեան փողոցների խաչմերուկում ուսանողներով հաւաքուեցինք՝ մօտ 10-12 հոգի եւ զոյգ-զոյգ, թեւանցուկ սկսեցինք իջնել Աբովեանով դէպի Լենինի հրապարակ: Մինչեւ հրապարակ հասնելը մեր շարքերը խտացան, հասնելով մօտաւորապէս 50 հազարի: ... Վ. Համբարձումեան եւ Ս. Կապուտիկեան հանդարտուելու կոչեր էին անում: ... Հանրաժողովի մասնակիցների կողմից ընդունուեց պահանջագիր, որի կէտերից մէկում առաջ էր քաշւում Արցախի եւ Նախիջեւանի Հայաստանին վերամիաւորելու խնդիրը»:

Ցուցարար բազմութիւնը իր կրած պաստառներով կը պահանջէ նաեւ «եօթ հայրենասէրներին ազատութիւն»: Այդ հայրենասէրները մարդիկ էին «որոնց համար սեփական ժողովրդի ապագայի հանդէպ անտարբեր չլինելը ճակատագրական եղաւ: 1963 թ. նրանք ձերբակալուեցին եւ «հակասովետ պրոպագանդա» վարելու եւ ազգայնամոլութեան մեղադրանքով դատապարտուեցին ազատազրկման»:

«Խօսնակ»ի զրուցակիցը կը շարունակէ պատմել. «Մեզ ձերբակալեցին յաջորդ օրը. խուզարկեցին: Ծոցատետրումս արտագրուած Սիամանթոյի բանաստեղծութիւնը ամենայն հաւանականութեամբ քննիչին վտանգաւոր թուաց, որովհետեւ շատ խիստ հարցրեց.
– Ո՞վ է այս Սիամանթօն:
– Բանաստեղծ է, ասացի:
– Ձեր կուրսի՞ց է...:
... Երեւանի քաղաքային բանտում արդէն երկրորդ օրը մեզ ստիպեցին աշխատել: «Հո՞ղ էք ուզում, առէ՛ք ձեզ հող» ասաց բանտապահը ու ստիպեց մի մեծ հողակոյտ տեղափոխել ու լցնել փոսը»:

Թերթը յաւելեալ տեղեկութիւններ ալ կու տայ հայրենասէր եօթը երիտասարդներուն մասին, անոնց պատկանած «Ազգ. Միացեալ Կուսակցութիւն»ը 1967-ին ցրըւած թռուցիկով մը կը մերկացնէ խորհրդային իշխանութեան շահագործումի քաղաքականութիւնը, հանդէպ՝ Արցախի ու Նախիջեւանի վերամիաւորումի պահանջին: Այս նոյն կազմակերպութեան անդամներէն Ստեփան Զատիկեան, Զաւէն Պաղտասարեան եւ Յակոբ Ստեփանեան կը մեղադրուին Մոսկուայի մեթրոյին մէջ պայթում կատարելու յանցանքով ու կը գնդակահարուին 1979 Փետրուարին: Քաջիկ Սահակեան բանտարկութենէն ետք կը մեռնի 29 տարեկանին. Իշխան Մկրտչեանի մահը տեղի կ'ունենայ 1985, Ապրիլ 24-ին, Պերմի բանտին մէջ, խորհրդաւոր պարագաներու տակ:

Ահա թէ ինչերու մասին կը խօսի ՀՀՇ-ի շաբաթաթերթը, Ապրիլ 24-ի թիւով:

Թերեւս համապարփակ գաղափար մը կազմելու համար բաւարար չէ թերթի մը միակ թիւին թերթատումը, սակայն անով իսկ որոշ պատկեր մը կարելի է գծել խմբագրութեան կեցուածքին, անոր դիտանկիւններուն մասին:

Երջանիկ Արզումանեանէ, Ալեքսանդր Արզումանեանէ եւ Դաւիթ Շահնազարեանէ բաղկացած խմբագրական կազմը, թերթին ճակատին, անոր անունին տակ դետեղած է «Կոչե՛մ ազատաց» լոզունգ – մակագրութիւնը: Ասով յստակօրէն կը սահմանուի ՀՀՇ-ի «Խօսնակ»ին առաքելութիւնը. ան խօսք կ'ուղղէ «ազատ»ներուն. անոնց, որոնց համար «ապրիլ»ը այսօր հոմանիշ է լսել – տագնապիլ – գործել երրորդութեան:

Ա. ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՆԵՐԸ՝ ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐԸ

Երկուհարիւրամեակի տօնակատարութիւնները հետերնին բերած են հրատարակութիւններու, վերահրատարակութիւններու յորձանք մը, որոնք կը շօշափեն Յեղափոխութեան պատմագրութեան սա կամ նա կողմը: Այս բոլորին մէջ սակայն, մոռցուած է, գրեթէ միշտ, գիւղացիներու զանգուածը, որ կը կազմէր յեղափոխութեան դերակատարներու իսկական խումբը:

Երկու հարիւր տարի առաջ 22 միլիոն գիւղացի կ'ապրէր Ֆրանսական թագաւորութեան սահմաններուն մէջ. երկիրը ամէնէն բազմամարդն էր Եւրոպայի մէջ: 1789-ին Ֆրանսայի գիւղացիները գրեթէ բոլորն ալ ազատ քաղաքացիներ էին: Գերութիւնը մնացած էր լուսանցքի վրայ:

Գիւղացի զանգուածին մեծ մասը թըշուառ կեանք մը կ'ապրէր. ընդվզած էր ընկերային անարդարութենէն: Պատմաբանները բաւական տարբեր ձեւերով կը պատմեն գիւղերու մէջ ապրողներու կեանքը:

Աբբայ Լըպլան իր «Նամակներ»ուն մէջ (1758) կը գրէ թէ Անգլիոյ գիւղերը աւելի հաճելի են, աւելի լաւ կառուցուած, գիւղացիները աւելի հարուստ, բայց, ոչ այնքան ուրախ: Ֆրանսայի մէջ բազմաթիւ գիւղացիներ կան որոնք կալուածատէր են: Հողի կտորի մը տէր ըլլալ այս մարդոց մեծագոյն երազն է: Ու մեծ տարբերութիւններ կան հողատէր գիւղացիներու եւ միւսներուն միջեւ, որոնք վարձու աշխատաւորներ են, դատապարտուած՝ ապրելու խեղճ ու կրակ օրավարձերով: Այս կացութիւնը կը բացատրէ ներքին բախումները, անհաւասարութիւնները որոնք կան գիւղացի զանգուածին մօտ: Հողի պահանջէն ծագած տագնապը ուրեմն, 1789-ի ընկերային պոռթկումին գլխաւոր պատճառներէն մէկը կը նկատուի: Հաւաքական իրաւունքներ կը պահանջուին, ինչպէս՝ հասարակաց արօտավայրերու գործածութիւն. այս պարագան բողոքներու պատճառ դարձած էր աւելի արդիական եւ աւելի շահեր հողամշակութեան մը կողմնակիցներուն կողմէ:

1789-ի Մարտին իսկ ապստամբութիւններ ծայր կու տան Փրովանսի մէջ. ամէնէն աւելի հարստահարուած զանգուածն է գեղջկականը: Հողի աշխատաւորը միշտ իրեն նեղութիւն պատճառող ազդակներ ունի շուրջը. դրացիներ որոնք կը խանգարեն իր աշխատանքը, հասցուցած պտուղները կ'ուտեն...: Յետոյ անոնցմէ ետք սեւազգեստ մարդիկ կու գան որոնք իր բերքին լաւագոյն մասը կ'առնեն: Այս կացութիւնը ատելութեան ու նախանձի զգացումներ կը կուտակէ գիւղացիներու մէջ: Տուրքերու մեծ մասը վճարողն ալ միշտ նոյն դասակարգն է:

Այս բոլորին հետ, բացատրելու համար զինեալ գիւղացիներու երթը դէպի տուրքերու դրասենեակները կամ հողատէրերու դղեակները, պէտք չէ մոռնալ նաեւ 1788-ի ամրան անյաջող բերքը: Այդ թուականներուն զարգացած ու տարածուած է նաեւ ընթերցասիրութիւնը որ հետզհետէ տեղը կը գրաւէ աւանդական աւելորդապաշտութիւններու, հին վախերու: Գեղջկական միջավայրը քաղաքական ղեկավարներ տուած չէ. երեսփոխաններու ժողովին մէջ շատ փոքր թիւով գիւղացի ներկայացուցիչներ կան: Սակայն քանի՛ ճառախօսներ, քաղաքապետներ կամ կամաւորական գունդերու սպաներ գիւղական ծագում ունին. ու այդ բոլորին համար Յեղափոխութիւնը խօսելու, պատասխանատուութեան, ընկերային նոր արժանաւորութիւն մը ըստանձնելու առաջին հանգրուան մը կ'ըլլայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ,
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ԱՍԿԵՐԱՆԻ ՇՐՋԱՆ

Լեռնային Ղարաբաղի Ասկերանի շրջանը կը գտնուի Արցախ – Ղարաբաղ լեռնաշխարհին կեդրոնական հատուածը: Մինչեւ 1978 ան կը կոչուէր Ստեփանակերտի շրջան: Ասկերանի շրջանը տարածքային առումով կ'ընդգրկէ Կարկառ գետի ու անոր վտակներուն աւազանը: Տարածութիւնը 0,9 հազար քառակուսի քմ է, բնակչութիւնը՝ աւելի քան 19 հազար հոգի:

Վարչական այս շրջանին այժմեան տարածքին մէկ մասը (Կարկառ գետին աջափնեայ հատուածը) կը մտնէր Արցախի Վարանդա գաւառին, իսկ միւս մասը (Կարկառի ձախափնեայ հատուածը)՝ Խաչէնի գաւառին մէջ: Եւ այս առումով ալ Ասկերանի շրջանը Արցախ – Ղարաբաղ աշխարհի պատմութեան, մշակոյթի ու տնտեսական կեանքի զարգացման մէջ յատուկ դեր ունեցած է:

Շրջանին մակերեւոյթը լեռնային է, խիստ կտրտուած գետահովիտներով եւ անդնդախոր կիրճերով: Ան գրեթէ ամբողջութեամբ անտառապատ է, ցածրադիր մասերը՝ թփածածկ:

Համեմատաբար բարձրադիր է շրջանին արեւմտեան հատուածը, ուրկէ կ'անցնի Ղարաբաղի լեռնաշղթան եւ որուն քանի մը գագաթները ծովի մակերեւոյթէն աւելի քան 2750 մեթր բարձրութիւն ունին: Այստեղէն ալ սկիզբ կ'առնեն Կարկառ, Բալլուջա, Բադարա ու Քոլատակ գետերը:

Ասկերանի շրջանը հարաւէն սահմանակից է Հադրութի, արեւելքէն՝ Մարտունիի եւ Ադրբեջանի Աղդամի, արեւմուտքէն՝ Շուշիի ու Ադրբեջանի Լաչինի, իսկ հիւսիսէն՝ Մարտակերտի շրջաններուն:

Այստեղ կան բազմատեսակ քարանիւթերու մեծ պաշարներ: Հանրայայտ են Հարաւ գիւղին մօտ գտնուող վարդագոյն մարմարի մեծ պաշարները, որոնք գործնական նշանակութիւն ունին: Ի դէպ, Հարաւի մարմարի հանքավայրը հանքանիւթի չափի պաշարով Խորհ. Միութեան եզակի հանքավայրերէն է: Սակայն այսօր ալ այդ արժէքաւոր հումքը կ'արդիւնահանուի եւ կ'օգտագործուի անմիտ ձեւերով ու մեթոտներով:

Պատմական Արցախի այս հատուածին վրայ պահպանուած են պատմա – ճարտարապետական մեծ հետաքրքրութիւն ներկայացնող հայկական 674 յուշարձաններ: Անոնց մէջ յատուկ նշանակութիւն ունին Արցախի ու առհասարակ Հայոց պատմութեան համար Աւետարանոց գիւղին յուշարձանները:

Ասկերանի կարեւոր յուշարձաններէն են նաեւ Խաչմաչ գիւղի Տօչկայ վանքը, Սարուշէն գիւղին մօտ գտնուող Փիրումաշէնի եկեղեցին, Շիկաքար բերդը, Դահրակ գիւղին մօտ գտնուող Րաֆֆիի աղբիւր – յուշարձանը, ինչպէս նաեւ Կարկառ գետին վրայ կառուցուած հետաքրքրական կամուրջը, զոր ժողովուրդը կը կոչէ «Մաղի կամուրջ»: Առանձին յիշատակութեան արժանի է Ասկերանի պաշտպանական պարիսպը, որ մեծ դեր ունեցած է Արցախ – Ղարաբաղ լեռնաշխարհը թրքական բարբարոս ցեղերու յաճախակի յարձակումներէն պաշտպանելու առթեն: Ժամանակակից յուշարձաններուն մէջ ուշագրաւ է Ստեփանակերտ քաղաքի մուտքին մօտ դրուած «Մենք ենք, մեր սարերը» տուֆակերտ հսկաքանդակ յուշարձանը: Արցախի զաւակ, Հայաստանի ժողովրդական քանդակագործ Սարգիս Բաղդասարեանի այդ քանդակը շատ դիպուկ կերպով մարմնաւորած է Ղարաբաղցիի վեհութիւնը, անպարտելիութիւնը եւ հաստատակամութիւնը:

Շրջանի գիւղատնտեսութիւնը զարգացած է այգեգործութեան, պտղաբուծութեան, հացահատիկային տնտեսութեան եւ անասնապահութեան բնագաւառներուն մէջ:

Արդիւնաբերութիւնը ներկայացուած է միայն աննշան մանր ձեռնարկութիւններով: Անոնք Ասկերան աւանը գտնուող գինիի, գարեջուրի, լիմոնատի ու հացի գործատուներն են:

Ամենավերջին տուեալներով այս շրջանին բնակավայրերուն թիւը կը հասնի 51-ի, որոնցմէ 46-ին մէջ անյիշելի ժամանակներէն ի վեր ու մինչեւ հիմա միայն Հայեր կը բնակին:

Ամենամեծ բնակավայրը Ասկերան աւանն է: Գիւղական բնակավայրերու մէջ ամենամեծերը Աւետարանոց (897 բնակիչ), Բալլուջա (851), Դաշբուլաղ (703), Բադարա (644), Խրամորթ (691), Խնձրիստան (659), Շոշ (556), Նախիջեւանիկ (453), Փրջամալ (443) գիւղերն են: Անոնց զգալի մասը շատ կարեւոր դեր ունեցած է Արցախի պատմութեան, մշակոյթի, տնտեսութեան զարգացման ասպարէզներուն, արտաքին թշնամիներու դէմ պայքարի մէջ: Այս տեսակէտէն եզակի տեղ ու դեր ունի հանրայայտ Աւետարանոց գիւղը (կոչուած է նաեւ Չանախչի, որ 1988 Փետրուարէն սկսեալ կոչուած է իր պատմական անունով):

Ի դէպ, Աւետարանոցը ԺԹ. դարուն 90-ական թուականներու սկիզբներուն ունէր 1740 բնակիչ, այսինքն՝ աւելի քան երկու անգամ շատ, քան այժմ: Ան կառուցապատուած էր քարաշէն շքեղ ապարանքներով, եկեղեցական համալիրներով, ամրակուռ պարիսպներով: Անոնց զգալի մէկ մասը այսօր ալ պահպանուած է: Յիշատակութեան արժանի են յատկապէս Ս. Աստուածածին եկեղեցին (1651) եւ Կուսանաց անապատ համալիրը: Վերջինս եղած է Մելիք – Շահնազարեաններու տոհմական դամբարանը: Այստեղ կը գտնուի նաեւ Արցախի քաջ զաւակ, Մելիք Հուսէինի աղջիկ՝ Գայեանէի գերեզմանը: Առհասարակ՝ Աւետարանոց գիւղը ունի ճարտարապետական բազմաթիւ հնութիւններ, որոնք սակայն լքեալ անուշադրութեան մատնուած են: Անոնք գիտական ուսումնասիրման, վերանորոգման, վերակառուցման, պահպանման խիստ կարիք ունին: Աւելին, Աւետարանոցի պատմական յուշարձանները, Ամարասի ու Գանձասարի հետ միասին, կրնան դառնալ հայ եւ օտար զբօսաշրջիկներու այցելութեան արժանի վայրերը:

Աւետարանոց գիւղը Արցախի պատմութեան մէջ մեծ դեր ունեցած Մելիք-Շահնազարեաններէ բացի տուած է ռուսական բանակի հանրաճանաչ եւ քաջ զօրավար Վալերեան Մադաթովը, որու զօրքերը կարեւոր դեր խաղացած են Արցախը պարսամահմետական վայրի ցեղերէն ազատագրելու գործին մէջ: Հոս ծնած է նաեւ գրող – երգիծաբան Կոնստանտին Շահնազարեանը:

Նախիջեւանիկ գիւղէն սերած են յայտ-

…նի ռազմական գործիչներ, Սարդարապատի ճակատամարտի հրամանատար – հերոսներ Դանիէլբէկ եւ Պօղոսբէկ Փիրումեաններ, փոխ ծովակալ Վլադիմիր Փիրումեան, յեղափոխական Վարսենիկ Փիրումեան: Պատմական կարեւոր դեր ունի նաեւ Շոշը: Հոս ծնած են գրականագէտ – ակադեմիկոս Սրուէն Տէրտէրեան, գրող Սարգիս Աբրահամեան: Այս գիւղի ծնունդ է Արցախի հանրայայտ կատակաբան Պըլը – Պուղի եւ առով ալ պէտք է պայմանաւորել այս գիւղացիներուն սրամտութիւնը:

Ունենալով տնտեսութեան տարբեր ճիւղերու զարգացման շատ նպաստաւոր նախապայմաններ, աշխատասէր ու յամառ բնակչութիւն, Ասկերանի շրջանի (ինչպէս նաեւ ամբողջ Արցախի) գիւղերուն մեծ մասը սակայն ընկերա – տնտեսական զարգացում չէ ապրած, աւելին՝ բառին բուն իմաստով քայքայուած է:

Շրջանի հերոսական անցեալ ունեցող գիւղերէն է Կարմիր գիւղը: 1920–ին Շուշի քաղաքին հետ միասին Թրքական հրոսակախումբերը, մուսաւաթականները արինայեղութիւն կը կատարեն նաեւ այս գիւղին մէջ: Գիւղը աւերելէ, վայրագութիւններէ յետոյ անոնք 80 այր մարդ ծեծելով կը տանին Շուշի, ուր անոնցմէ 73–ը գազանաբար կը սպաննուին, իսկ եօթը հրաշքով կը յաջողին կենդանի մնալ: Վերջիններէն մէկը՝ Լեւոն Շահնազարեան հիմա ալ ողջ է:

Այսքանէն յետոյ այդ գիւղին բնակչութիւնը 1920–ին կը կազմէր 1800 հոգի: Սակայն Գէորգովի վայրագութիւններուն հետեւանքով այժմ Կարմիր գիւղի բնակչութեան թիւը 8 անգամ պակսած է: Նոյն քաղաքականութեան հետեւանքով, երբեմնի կենսունակ Խազմազ եւ Ռեւ գիւղերու բնակիչներուն թիւը 3–4 անգամ նուազած է: Նման եւ աւելի տխուր ճակատագիր ունեցած են միւս գիւղերը: Իսկ հնաւանդ Ուլուբաբ, Վերին Ղիլիջբաղ, Ֆարազլուխ եւ այլ գիւղեր ամայացած են: Թուրք բարբարոսներու դէմ դարերով այդ գիւղերը պայքարած ու անառիկ մնացած էին, սակայն Ալիեւ – Գէորգով «գործիչներ»ուն «ինտերնացիոնալիստական» քաղաքականութեան հետեւանքով ամայացած են:

… Ասկերանի շրջանի գիւղամիջեան եւ միջգիւղական ճամբաները, մարզին միւս շրջաններուն պէս, բառին բուն իմաստով անտանելի են: Միայն բարեկարգ է Աղդամէն Ասկերան աւանին ու ադրբեջանական Խոջալու գիւղին մէջէն դէպի Շուշի երկարող ճամբան:

Խորհ. Հայաստանի աշխատաւորութիւնը պէտք է ամենագործօն միջոցներով օգնէ Ասկերանի շրջանին, ինչպէս նաեւ ամբողջ Լ. Ղարաբաղի տնտեսական, ընկերային զարգացման:

Ս. ՄԵԼՔՈՒՄԵԱՆ
Աշխարհագրական Գիտ. Տոքթէօր, Փրոֆէսէօր

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԶԱՅՆ ՊԱՀՊԱՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Ի՞նչ է յիշողութիւնը. ինչպէ՞ս կը գործէ. անիկա որեւէ կապ ունի՞ ժառանգականութեան, խելացիութեան, տարիքին կամ սեռին հետ եւ վերջապէս ինչպէ՞ս պահել զայն…: Ահաւասիկ հարցումներու շարք մը, որոնց մասին յաճախ կը մտածենք եւ կը փորձենք պատասխաններ գտնել:

ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻՆ ՋԱՆԱԶԱՆ ՁԵՒԻ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մասնագէտներու համաձայն կան զանազան ձեւի յիշողութիւններ.–

● Տեսողական յիշողութիւնը, որ կ'արձանագրէ պատկերները:

● Լսողական յիշողութիւնը, որ կ'արձանագրէ ձայները:

● Շարժումները արձանագրող յիշողութիւնը, որ կ'արձանագրէ շարժումները:

● Հոտառական յիշողութիւնը, որ կ'արձանագրէ հոտերը:

● Բազմատեսակ յիշողութիւնը, որ կը համատեղէ վերոյիշեալ յիշողութիւններէն մի քանին:

Ժամանակագրական կարգով, յիշողութիւնները կարելի է դասել հետեւեալ շարքով.–

● Անմիջական յիշողութիւնը, որ քանի մը վայրկեան կը պահէ յիշողութիւնները:

● Թարմ յիշողութիւնը, որ քանի մը օր կը պահէ յիշողութիւնները:

● Վերջնական յիշողութիւնը, որ ցըկեանս կ'արձանագրէ յիշողութիւնները:

Մասնագէտներու համաձայն, ամէնէն կարեւորը «սրտի յիշողութիւն»ն է, քանի որ ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուած են, որ ամէնէն աւելի խորը նստած յիշողութիւնները անոնք են, որոնք մեր սրտին «դպած» են եւ ազդած մեր զգայնութեան վրայ, ինչպէս ամուսնութեան, քննութեան մը յաջողութեան, յարաբերութիւններու խզումի կամ յուսախաբութեան յուշերը:

ՅԱՋՈՐԴԱԿԱՆ 5 ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Որպէսզի դէպք մը կամ որեւէ բան օգտակար ձեւով եւ վերջնականապէս արձանագրուի մեր յիշողութեան մէջ, պէտք է անցնի հետեւեալ 5 գործողութիւններէն.–

● Քաղել տեղեկութիւնները:

● Զտել, այսինքն առանձնացնել այն տեղեկութիւնները, որոնք մեր ուշադրութիւնը գրաւած են եւ կ'ուզենք անպայման պահել:

● Զուգորդել, այսինքն զտուած պատկերները կապել աւելի հին կամ տպաւորիչ պատկերներու հետ:

● Ամբարել, այսինքն զտուած յիշողութիւնները տեղաւորել մեր ուղեղին բջիջներուն (նեւրոն) մէջ:

● Վերարտադրել, արձանագրուած, զտուած, պահուած յիշողութիւնները օրերու կամ տարիներու ընթացքին ուրիշներու հետ զուգորդուելով եւ կապուելով, կը կազմեն «մարգարիտէ մանեակ» մը, կը բաւէ որ օրին մէկը «մարգարիտներ»էն մէկը քաշէ, որպէսզի մնացեալները իրարու յաջորդեն:

10 ՄԻԼԻԱՌ ՆԵՒՐՈՆ…

Մեր յիշողութիւնները գրադարանի մը սկզբունքով պահուած չեն մեր ուղեղին մէջ: Անոնք տեւաբար շրջագայութեան մէջ են, հազարաւոր տեսողական, լսողական եւ այլ նեւրոններու միջոցաւ, որոնք իրարու կապուած են «քապլ»երով. այս շրջագայութեան ամբողջութիւնը կը կազմէ յիշողութեան շրջուն ցանցը:

Մեր ուղեղը ունի շուրջ 10 միլիառ նեւրոն եւ 100 հազար միլիառ «սէնափս» (նեւրոններու միջեւ շփման կէտեր):

Եթէ խելացութեան եւ յիշողութեան միջեւ կապ չկայ, այսուհանդերձ յըստակ է, որ տարիքը կ'ազդէ ուղեղին վրայ:

35–էն 40 տարեկանին, օրական կը կորսնցնէք հազարաւոր նեւրոններ: Բոլորս ալ գիտենք, որ ժամանակի ընթացքին կը դժուարանայ նոր գիտելիքներու ընկալումը: Աւելի դիւրին է տասը տարեկանին սորվիլ համակարգիչի մը գործածութիւնը եւ տիրապետել անոր, քան 60 տարեկանին…

ՄԱՐԶԵՑԷՔ ՁԵՐ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Այսուհանդերձ մասնագէտներ վերջերս ցոյց տուած են, որ յիշողութիւնը անպայման եւ ուղղակի կապուած չէ անհատի տարիքին: Ան հասարակ անձի մը հոգեբանական վիճակն է, որ կը նըպաստէ իր յիշողութեան լաւ կամ գէշ պահպանումին:

Չմոռնանք որ նեւրոնները կը գործեն մկաններուն նման. բանող, շարժուն մըկան մը կը զարգանայ եւ կ'ուռի, մինչդեռ կը թուլնայ անգործութեան պարագային:

Ուրեմն ի՞նչպէս զարգացնել եւ պահպանել յիշողութիւնը.–

● Հետաքրքրութեամբ եւ դիտելով: Սորվիլ դիտել շուրջը, մարդիկը, խանութները, որմազդները: Յարաբերիլ ընդհանուր զարգացում ունեցող անձերու հետ, գիտելիքներու փոխանակում կատարել անոնց հետ:

● Ուշադրութեամբ եւ կեդրոնացումով: Ուշադրութիւնն ու կեդրոնացումը յիշողութեան հիմերն են: Շատ յաճախ ուշադրութեամբ մտիկ չենք ըներ շուրջի խօսակցութիւնները: Որքան կեդրոնացած լսենք մեր խօսակիցը, այնքան կ'աշխատցնենք մեր յիշողութիւնը:

● Ընթերցումով: Չկայ աւելի լաւ միջոց՝ երկար ժամանակի վրայ մարզելու համար յիշողութիւնը:

● Այցելութիւններով: Այցելեցէք ցուցահանդէսներն ու թանգարանները, քայլ պահեցէք նորութիւններուն հետ:

● Խաղերով: Մասնակցեցէք խմբային խաղերու: Առնուազն շաբաթը երկու անգամ փորձեցէք լուծել խաչբառ մը, պահուած բառ մը: Երբեք չարհամարհէք բառախաղերը, ինչպէս՝ «սքրապլ»ը կամ անոր նմանող այլ խաղեր:

● Ուրախութեամբ եւ լաւատեսութեամբ: Ուրախութիւնը, բարձր տրամադրութիւնն ու լաւատեսութիւնը կը նըպաստեն լաւ յիշողութեան:

ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏՈՂ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐԸ

● Փրոթէին պարունակող ուտելիքները, ինչպէս հաւկիթը, միսը, ձուկը եւ կաթնեղէնները:

● Քալսիոմ եւ ֆոսֆոր պարունակող ուտելիքները, ինչպէս հացահատիկներն ու կաղինի տեսակները:

● Մակնեզիոմ պարունակող ուտելիքները, ինչպէս տուրմը եւ հացահատիկները:

● Պղինձ պարունակող ուտելիքները, ինչպէս հաւկիթին դեղնուցը, եւ լեարդը:

«Ա.», «Պէ.», «Սէ.» եւ «Բէ. Բէ.» վիթամինները:

ՀՐԱԺԱՐԵՑԷՔ ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՎՆԱՍՈՂ «ԹՈՅՆԵՐԷՆ»…

Յիշողութեան մեծագոյն թշնամիներն են ալքոլը եւ ծխախոտը:

Հրաժարեցէք չափազանցուած կերպով ոգելից ըմպելիներու, ինչպէս նաեւ ծխախոտի գործածութենէն:

Նաեւ ջանացէք առաջքը առնել ուղեղին վնասող՝ արեան գերճնշումին, չաքարախտին եւայլն…:

Շ. Մ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԱՒՐԻԶԻ Հայոց ազգ. վարժարաններու երկարամեայ ուսուցիչ եւ տնօրէն Նորիկ Վարդանեանի հանդստեան կոչուելուն առթիւ, Մայիս 11–ին եւ 13–ին մեծարանքի զոյգ հանդէսներ տեղի ունեցած են: Առաջինը՝ դպրոցի սրահին մէջ համախմբած է աշակերտներ, պաշտօնակիցներ, իսկ երկրորդը՝ Հայ Ակումբի սրահին մէջ, հովանաւորութիւնը վայելած է Ատրպատականի Հայոց առաջնորդին:

* * *

ՊՈԼՍՈՅ Էսաեան վարժարանի ամավերջի հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Յունիս 28–ին, Սանուց Միութեան սրահին մէջ: Տնօրէնուհի Ս. Նշանի ու այլոց ուղերձներէն ետք կատարուած է լիսէի 23 ընթացաւարտուհիներուն վկայականներու բաշխման արարողութիւնը: Աշակերտուհիները հանդէս եկած են մեներգներով ու խմբերգներով: Հանդիսութեան Բ. մասը կիրարկուած է վարժարանին ընդարձակ պարտէզին մէջ, ուր հրաւիրեալները ճաշասեղաններու շուրջ բոլորուած են: Գեղարուեստական յայտագրին մաս կազմած են Կ. Պոհճալեան (երգէոն), Ն. Քէօսէեան (երգիչ), Խաչեանի եւ Գարակէօզեանի պարախումբերը:

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

Պարզուեց, որ խմբապետ Շաւարշը շատ սրամիտ եւ կատակասէր մարդ է: Մի անգամ նա իր ամրակուռ ձեռքը իմ ուսին դնելով, ուղիղ աչքերիս նայեց ու ասաց.

– Քեզ 20 – 30 տարի էլ տան, դեռ քիչ է:

– Ինչո՞ւ Շաւարշ ջան, – հարցրի ես:

– Որովհետեւ այսքան տարի «Մեր Հայրենիքի» եւ «Մայր Արաքսի» պէս ազգային մի բանաստեղծութիւն չգրեցիր: Մինչ սրանց կոլխոզն ու տրակտորը գովեցիր, հիմա ինձ ասա, հացդ կերա՞ր:

– Կերայ, Շաւարշ ջան, կերայ, – ասացի ժպտալով:

Մի անգամ Շաւարշը հետեւեալը պատմեց.

– Մի երեկոյ Զարենցն ու Սուրէն Քոչարեանը ատայով մեր տուն եկան: Ինձ դրին ատօ, տարան կուլտուրայի տուն եւ նստեցրին ամէնէն առաջին շարքում: Զարենցը նստեց կողքիս իսկ Սուրէն Քոչարեանը բեմից արտասանեց Զարենցի «Խմբապետ Շաւարշը»: Վերջում ժողովուրդը Քոչարեանին, իսկ Զարենցը՝ ինձ ծափահարեցին: Երբ երեկոն վերջացաւ, Զարենցն ու Քոչարեանը ինձ հարցրին.

– Հը, Շաւարշ ջան, գո՞հ ես:

– Հապա գոհ չե՞մ…

Յետոյ էլ երկուսով թեւս մտան ինձ տարան «Ինտուրիստ», մի լաւ ընթրիք տուին, նորից ատայով տուն տարան:

1937 թ. հոկտեմբերին բանտարկութիւնները մեծ թափ ու ծաւալ առացան: Օրը եօթից տասը նոր կալանաւոր էին մտնում մեր բանտախուցը: Բոլորն էլ՝ Հայաստանի լեռնային շրջաններից, հիմնականում՝ անգրագէտ կամ կիսագրագէտ մարդիկ: Բոլորին էլ մեղադրում էին տրոցկիստ կամ դաշնակցական լինելու մէջ:

Շուտով «երրեակը» մեր խցի բնակչութեան թիւը պակասացրեց: Ոմանց գնդակահարում էին, ոմանց՝ աքսորում զանազան ժամկէտներով:

– Ա՜յ քեզ արդարութիւն, – ասաց Ապարանի շրջանից մի գիւղացի, առանց մի հարց տալու՝ ինձ 10 տարի տուին:

Մեր խցում Բարսեղ անունով 104 տարեկան մի ծերունի կար, որին մենք Բարսեղ դայի էինք ասում: Նա քայլում էր ձեռնափայտի եւ մեր օգնութեամբ: Սրան էլ կանչեցին եւ յայտնեցին «երրեակ»ի որոշումը: Նա դրասենեակից վերադառնալով, հայ գիւղացուն յատուկ հեգնանքով ասաց.

– Թախտդ պինդ մնայ, Ստալին, ումբրս տասը տարով էլ աւելացրեց… ես ասում էի՝ էսա էսօր – էգուց կը մեռնեմ, հիմա տասը տարի աքսոր տուին, ուզեմ – չուզեմ՝ պիտի սաղ մնամ, որ ըՍտալինի պարտքը տամ:

– Բարսեղ դայի, ուրտե՞ղ են ուղարկում, – հարցրեց մէկը:

– Եսիմ, – պատասխանեց Բարսեղ դային, վայ թէ ասեն՝ Նոգելս:

– Նովայա Զեմլյա, – ճչաց մէկը, – դա շատ լաւ տեղ է, Բարսեղ դայի, բոլ տանձ ու խնձոր կ'ուտես:

– Եսիմ, որ վճռել են՝ ուզեմ – չուզեմ պիտի գնամ. – ասաց Բարսեղ դային եւ երերալով գնաց ու պառկեց իր տեղը:

Խե՜ղճ Բարսեղ դայի, այդ տարիքին, այդ դողացող ոտներով ո՞նց պիտի հասնէր նոր երկիր:

Ներքին բանտից յաճախ մեր խուցն էին բերում նորանոր կալանաւորներ, որոնք իրենց հետ հետաքրքիր նորութիւններ էին բերում:

Ներքին բանտի թիւ 18 սենեակից մեզ մօտ բերին մի երիտասարդի: Նա պատմեց, որ բանտարկել եւ իրենց խուցն էին բերել նաեւ Ներքին բանտի բանտապետ Սահակ Ալանովին:

Այդ լսելով՝ հոգիս փառաւորուեց: Վերջապէս մի գազան եւս տապալուեց, մտածեցի ուրախացած:

(Շար. 4)

PUBLICATIONS REÇUES

HERODOTE
GEOPOLITIQUE DES DIASPORAS
2ème trimestre 1989
Parmi les articles :
— La diaspora arménienne
Anahide Ter-Minassian
Editions La Découverte,
1, place Paul-Painlevé, 75005 Paris

(Շար. Ա. էջէն)

րիւր ունենալով նաեւ Ա. ԷՖ. Փէ. եւ Ռոյթէր: Պաշարման վիճակը խստացած է ամբողջ շրջանին մէջ, ճամբաները հրսկողութեան տակ են, թանկեր, զօրախումբեր անդադար կը հսկեն: Միջադէպերը սկսած էին Երկուշաբթի, երբ զինուորներ կը փորձէին ճամբաները բանալ: Ըստ ԹԱՍ-ի, ճամբաները փակուած են երկու համայնքներուն կողմէ, իբրեւ հետեւանք կռիւի մը՝ ծագած ազերի եւ հայ հովիւներու միջեւ եւ երբ քարաքարօքը եկած է Ստեփանակերտ, քարկոծումի ենթարկուած է (հոս է որ չի ճշդուիր քարկոծողներու ինքնութիւնը, որոնք Ազերիներ եղած են) եւ 19 զինուոր վիրաւորուած են, անդին ալ Ազերիներ յարձակած են ոստիկանական կառքի մը վրայ զէնք ձեռք ձգելու համար:

Ինչպէս գրած էինք Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ մեր տեսակցութեան առթիւ, երեսփոխանական յանձնաժողով մը պիտի երթար տեղւոյն վրայ եւ 20 օր քննելէ ետք կացութիւնը, տեղեկագիր մը եւ լուծման առաջարկներ ներկայացնէր Մոսկուա, Գերագոյն Խորհուրդին: Ըստ Լիպերասիոնի այս յանձնաժողովը, որ Երկուշաբթի գացած պէտք է ըլլար, չէ կրցած, իր կազմին մասին տարակարծութեանց պատճառաւ:

**

Արմէնփրէսի Յուլիս 11-ի հեռատիպն ալ կը հաստատէր լարուածութիւնը, ըսելով.– «Ինչպէս հայ, այնպէս ալ ադրբեջանցի սադրիչները հաւասարապէս կը հրահրեն իրավիճակի սրումը, որպէսզի ցուցադրեն միւս կողմի ագրեսիվութիւնը, անոր հետ համատեղ բնակութեան անհնարութիւնը: Լուրեր կը տարածուին խաղաղ բնակիչներու դէմ իբր նախապատրաստուող յարձակումներու մասին, անանուն հեղինակները հեռաձայնով կը սպառնան զանգուածային ջարդերով: Այդ կը յարուցանէ բաղաքացիներու հիւանդագին արձագանգը, իրադրութիւնը կը սրէ եւ կը մղէ յարձակողականութեան, անի, խուլիգանամէտ տարրերու աշխուժացման, յատկապէս նամբաները»:

**

Արցախի այս վիճակը այնքան մտահոգած է բոլորը, որ չի յիշուիր նաեւ այլ հարց մը, նոյնքան ողբերգական, թէեւ ուրիշ ճակատի մը վրայ: Այդ կը վերաբերի Լենինականի բնակչութեան ծանր վիճակին, ուսեստեղէնի գետնի վրայ: Այս առընչութեամբ, բուռն հանրաժողով մը տեղի ունեցած է Կիրակի օր Լենինականի, ուր ժողովուրդը անօթի է: Մեր ստացած տեղեկութիւններուն համաձայն, անանուն օժանդակութիւնը վար կը դրուի ղեկավարութեան կողմէ եւ կը վաճառուի կամ կաշառքով կը տրուի: Տեղը կը հասնի միայն հացկերոյթ (անունով) սնունդեղէնը, զոր կը ղրկէ Փարիզի ԷՍ - Օ - ԷՍ Արմէնին: Այդ միթինկին խօսք առած են Կարէն Սիմոնեան եւ Ա. Յակոբեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽԱՉԻԿ ՊԱՊԻԿԵԱՆ, անդամ Լիբանանի Խորհրդարանին եւ փոխ նախագահ Ֆրանսախօս խորհրդարանականներու Միութեան, իր այդ հանգամանքով բացումը կատարեց, Երեքշաբթի օր, Ֆրանսական Ազգ. Ժողովի նիստին: Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Ազգ. Կեդր. Վարչութեան նախագահը Փարիզ կը մնայ մինչեւ Շաբաթ օր:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ հասաւ իր աւարտին: Ժան-Փօլ Կուտ Երեքշաբթի, Չորեքշաբթի վերջին փորձերը կը կըրկնէր, քանի որ մեծածախս եւ մեծաշուք տողանցքը մկրտուած՝ Լա Մարսէյեզ գըլխաւոր կէտն է այս հանդիսութեանց: Ընդդիմութիւն եւ նոյնիսկ ժողովուրդին համաձայն չէին այս պերճաշուք տօնակատարութեան, բայց Միթերան (որ, ըստ աւանդութեան, Յուլիս 14-ին պիտի արտայայտուի հեռատեսիլէն) ըսաւ արդէն.– «քննադատութիւններով չեմ զբաղիր: Այլեւս ոչինչ կը սպասեմ ոչ ոքէ եւ պիտի չենթարկուիմ հանրային վճիռի: Կը փորձեմ, ուրեմն, ես ինծի հետ համաձայն ըլլալ»: Ամէն պարագայի մէջ ընդդիմութիւնը որոշեց չմասնակցիլ հանդիսութեանց, նոյնը կ՚ընէ Տիկին Թաչըր, սա բացատրութիւնն ալ տալով.–

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մօր՝ Տիկին Լօժէնի Տիրատուրեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Թորոսեան 600 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

**

Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի յիշատակին, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Պ. Շառլ Եկէնեան Մոնմորանսիի եւ Կոնէսի համագրատեան տուներուն 5625 Ֆր. արժողութեամբ բազկաթոռներ, Ոմն՝ 1000 Ֆր., Պ. Ռառուլ Գազանճեան, Պ. Ժան Այթունեան, Պ. Աւագեան եւ Ոմն 500-ական Ֆր.:

Շաքէ Սահակեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Հ. Տամլամեան 300 Ֆր.: Պ. Եդուարդ Աժաէրեան 300 Ֆր.:

FETE CHAMPETRE
DE LA COLONIE DE LA CROIX BLEUE

DIMANCHE 16 JUILLET

A BELLEFONTAINE (JURA)

—o—

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— section Lyon-Villeurbanne —

ORGANISE UN VOYAGE EN CAR LE DIMANCHE 16 JUILLET

Départ : 7 h 30

Devant l'église arménienne, 40, rue d'Arménie 69003 Lyon

Prix du voyage :

80 F. Gratuit pour les enfants de moins de 5 ans

Le nombre de places étant limité :

Réservations au tél. : 78 23 54 00 — 78 75 90 30 après 19 heures

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ՚ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի աւընթեր կ՚ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

CROIX ROUGE ARMENIENNE

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements, téléphoner

A dater du 4 juillet, téléphoner au Centre de Vacances de la Croix Rouge Arménienne (16) 31 21 77 63

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouville-Sarcelles — désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85

39 85 05 71 le soir.

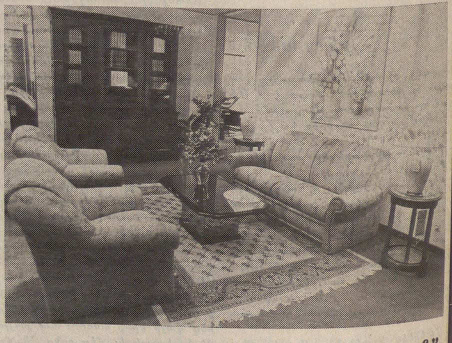
«Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը ընդհանրական տարողութիւն չէ ունեցած եւ Ֆրանսացիները չեն որ մարդկային իրաւունքները հնարած են»: Պարզ է որ ըսելիք շատ բան կայ, երբ արտակարգ համեմատութիւններ կը տրուին տօնին: Օրինակ մըն ալ. տողանցքին անունն է՝ Լա Մարսէյեզ, որ յօրինուած է 1792-ին Հռենոսի բանակին համար (հեղինակը բանակուն եւ երաժշտութեան՝ սպայ մըն էր՝ Ռուժէ տը Լիլ) եւ իր առաջին անունն էր՝ «Ռազմական երգ Հռենոսի բանակին համար», բայց որովհետեւ Մարսէյլի ֆետերէներն էին, որոնք զայն առաջին անգամ տարածեցին Փարիզ, Մարսէյեզ անունն առաւ: Ազգ. փառերգի վերածուեցաւ նախ 1795ին, ապա՝ 1879ին:

ՇԷՔՍՓԻՐԵԱՆ ամէնէն մեծ դերասաններէն՝ Լօրընս Օլիվըր մեռաւ 88 տարեկանին: Բեմի վրայ անմոռանալի Համլէթ, Ռիչար Գ. կամ Օթէլլօ եղած է: Նըւագ յաջող էր շարժանկարի մէջ, ուր ըստանձնած է բազմաթիւ դերեր, ոչ միշտ իրեն արժանի, բայց եւ այնպէս շարժարուեստն է որ իր անունը տարածած է:

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

ՈՒՐԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 14-16
VENDREDI - DIMANCHE
14-16 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.057 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.057

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

200

Վտանգաւոր փորձաքարեր են, երբեմն, պատմական ոգեկոչումները :

Նման փորձաքարի մը, չըսելու համար փորձանքի մը դէմ յանդիման գտնուեցան Ֆրանսայի իշխանութիւնները, այլ մանաւանդ՝ Նախագահը, որոշելով անսովոր տարողութիւն մը եւ պերճանք մը տալ Յեղափոխութեան երկուհարիւրամեակին :

Տասնամեակներէ ի վեր, ազգային տօնը -Յուլիս 14- կը սահմանափակուէր այդ օրուան մէջ, գրաւումը Պասթիյի՝ խորհրդանիշ բոլոր բռնութեանց : Խանդավառ ու ժողովրդական տօն մը : Ճիշդ է, տարուէ տարի ան ալ ամփոփուած էր ու կորսնցուցած երբեմնի չէն գիշերներու ոգեւորութիւնն ու ուրախութիւնը, երբ փողոցէ փողոց ժողովուրդը կը պարէր մինչեւ վաղ առաւօտները :

Այս անգամ սխալ մը գործուեցաւ : Չափի զգացումը անհետացաւ : Մեծամոլութեան ճիրաններուն մէջ ինկաւ նոյնինքն նախագահը : Անտեսուեցաւ ժողովուրդը : Ու տօնը վերածուեցաւ մեծածախք, մեծաշուք, չքեղագոյն հանդիսութիւններու շարքի մը : Առանձնաշնորհումներով ու առանձնաշնորհեալներու վերապահուեցաւ տարեդարձ մը, որ կ'ոգեկոչէր... առանձնաշնորհումներու ջնջումը : Հրապարակին վրայ ամէն բան արժեզրկուեցաւ, աժանցաւ, գրեթէ գռեհկացաւ : Մինչեւ նուիրական Եռագոյնը, որ կը տեղաւորուի ամէն տեղ, ամէն բանի վրայ, ամէն ձեւով : Ծախել, դրամ շահիլ : Մնացեալը կարեւոր չէ, ոչ մէկ բծախնդրութիւն կամ ազգային արժանաւորութիւն :

Ինչ որ սակայն աւելի ծանրակշիռ է, պատմութեան էջերու քրքրումն է : Ի՞նչ բերաւ Յեղափոխութիւնը : Ի՞նչպէս նայիլ անոր, Քլեմանսօ՞յի նման առնելով զայն որպէս մէկ ամբողջութիւն, թէ ոչ մաս մաս, զատելով յարգը որոմէն, ինչպէս կ'ընեն անոնք որոնք պանծացնելու համար Յեղափոխութիւնը կը մնան 1789-ի վրայ, Օգոստոս 4-ի գիշերուան, չուզելով յիշել իսկ մնացեալը :

Այո՛, յեղափոխութիւնը մարդուն և քաղաքացիին իրաւունքներու հռչակումն է, յոյսի այն օրն է, որ, թէկուզ խարուսիկ, երազներու ծնունդ տուաւ ճնշուած ժողովուրդներու սրտին մէջ, երազներ, զորս ունեցան կեղեքուած ամբոխները : Մտքի, գաղափարներու ընդհանրական ճառագայթումն է : Այո՛, Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը Ռուսօ է, տ'Ալամպէր է, Վոլթէր է :

Բայց, նաեւ Սարսափն է, «Վանտէի Թաղումը» ինչպէս կը պարծենար զօր. Վէսթերման Քոնվանսիոնին առջեւ, խօստովանելով.– «Ճզմեցի մանուկները ձիերուն ոտքերուն տակ, ջարդեցի կիները, մէկ գերիով իսկ մեղադրելի չեմ, բոլորը բնաջնջեցի» : Ու դեռ միլիոնէ աւելի զոհեր, ջարդերէ զատ, կառափնատը պիտի բանէր տիւ եւ գիշեր : «Ո՛վ ազատութիւն» պիտի ըսէր Տիկին Ռոլան, երբ ինք ալ կառափնատ կ'առաջնորդուէր՝ «որքա՜ն ոճիրներ կը գործուին քու անունովդ» : Եւ ինչ մնաց ժողովուրդին : Ինչքերը տէր փոխեցին, բայց ինք չեղաւ անոնց տէրը : Հին էջեր բացուեցան : Կրնային չբացուիլ : Դժգոհութիւն ծագեցաւ ժողովուրդին մօտ : Զայնն իսկ պառակտեցաւ : Շարաթ մը առաջ, հակառոնականութիւն մը կազմակերպուեցաւ որպէս բողոք հարուստներու այս հանդիսութեանց դէմ : Եւ ճիշդ է որ ինչ որ կը կատարուի խոտոր կը համեմատի Ֆրանսական Յեղափոխութեան ոգիին իսկ հետ : Միայն թէր կամ միայն դէմ մօտեցումն ալ թերի է : Պէտք չէ մանիքէիստ ըլլալ : Չմոռնալ, ի վերջոյ, որ մարդկութիւնը ոչ մէկ յառաջդիմութիւն, ոչ մէկ յեղաշրջում կ'արձանագրէ առանց յեղափոխութիւններու : Անոնք, երբեմն անխուսափելի են, յաճախ՝ անհրաժեշտ :

Այդպէս է մանաւա՛նդ Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը :

«ՅԱՌԱՋ»

ԱՐՑԱԽ

ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԻՆ ՆՈՅՆ ԼԱՐՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ ԿԱԶՄՈՒԵՑԱՒ

ԱԶԵՐԻ ԵՐԿՈՒ ԴԻԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ ՄԵԾ ԱՂՄՈՒԿ ԿԸ ՀԱՆԷ

Ծանօթ է որ երկու Ազերիներու դիակներ գտնուած էին առջի օր եւ անոնց սպանութիւնը կը վերագրուէր Հայերուն : Այս վերագրումը շատ մեծ աղմուկ հանած է եւ իրարանցում ստեղծած, ինչպէս հաստատեց Երեւանի մեր խօսակիցը Հինգշաբթի առտու : Բողոք բարձրացած է ոչ միայն Ղարաբաղի ժողովուրդին, այլ մասնաւորաբար քաղաքապօրքին հրամանատարութեան կողմէ իսկ, անընդունելի գտնելով որ Հայերը ներկայացուին որպէս հեղինակները երկու Ազերիներու սպանութեան : Անոնց դիակները գտնուած են ձորի մը մէջ եւ ոչ մէկ փաստ կայ թէ Հայերու գործը ըլլայ : Կացութիւնը ոչ աւելի ոչ նուազ լարուած է քան նախորդ օրերը, բայց եւ այնպէս մտահոգիչ է :

Վոլսկի, որ վերջերս Մոսկուա էր եւ Ղարաբաղը քանի մը օրէ միայն ու միայն զինուորականներու ձեռքն էր (որոնք բացէ ի բաց Ազերիներու ի նպաստ կը գործեն), Ստեփանակերտ գացած էր Չորեքշաբթի օր : Նաեւ Ղարաբաղ գացած է ճամբաներու պատասխանատու հրամանատարը :

– Իշխանութիւնները անջատած են Ղարաբաղի հեռատեսիլը Հայաստանէն, այսինքն՝ այլեւս Արցախցին չի կրնար դիտել Երեւանի յայտագրերը, կը մնան իրեն Մոսկուա եւ Բաքու...

– Շաբաթ օր, Ստեփանակերտի մէջ հիմը դրուած է ժողովրդական ճակատի մը, որու նախագահն է՝ Ռոպէր Քոչարեան : Ճակատը անմիջապէս անդամակցած է Հայոց Համազգային Շարժումին :

– Մոսկուայի հեռատեսիլը հաղորդած է Չորեքշաբթի իրիկուն, որ երեսփոխանական 3 յանձնաժողովները կազմուած են : Մէկը՝ Լ. Ղարաբաղի, երկրորդը՝ Թաթարներուն եւ երրորդը՝ Խորհ. Միութեան Գերմանացիներուն համար :

– Երեւանի մէջ, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 10-ին, կը բացուէր քաղաքային Խորհուրդի նստաշրջանը, որ ընդհանրապէս 1-2 ժամ կը տեւէ եւ առաւելաբար կը զբաղի ձեւակերպութիւններով : Այս անգամ, նիստը շատ փոթորկալից եղած է եւ տեւած մինչեւ ուշ իրիկուն : Դժուարութեամբ եւ բուռն վիճաբանութիւններէ ետք է որ կարելի եղած է օրակարգի առաջին հարցը Արցախն ընել : Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամ, երեսփոխան Աշոտ Մանուչարեանի առաջարկով, բանաձեւուած է որոշում մը եւ ղրկուած Մոսկուա : Ա. Մանուչարեան նաեւ բուռն կերպով արտայայտուած է լուսարդելի դրութեան դէմ (պարետային ժամ), պահանջելով որ ան անօրինական եւ անվաւեր նկատուի, ինչպէս նաեւ այդ պատճառով կատարուած հարիւրաւոր ձերբակալութիւնները : Յիշենք որ այդ վիճակը կը տեւէ Նոյ. 24-էն ի վեր :

Ինչպէս ըսինք, նիստը տեւած է մինչեւ իրիկուան 8-9, ապա, ժողովուրդը, որ հեռատեսիլէն հետեւած էր նիստին, հաւաքուած է Մատենադարանին առջեւ ու միթինկ տեղի ունեցած է :

– Խաչիկ Ստամբոլցեան օդանաւային ճամբով Երեւան վերադարձած է Չորեքշաբթի օր եւ մասնակցած նիստին :

– Ամէն օր նոր խմբաւորումներ կը կազմուին, քաղաքներու մէջ (օրինակ՝ Կիրովական) կամ արհեստակցական միութիւններու (շարժարուեստ) միանալու համար Հայոց Համազգային Շարժումին :

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՒՂՂԵԱԼ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Du Saint-Siège d'Etchmiadzine, centre de l'Eglise apostolique arménienne, Nous apportons notre salut patriarcal et la bénédiction de Dieu à la France généreuse et au vaillant peuple français à l'occasion du Bicentenaire de leur fête nationale, le 14 Juillet 1789, date commémorative.

Nous tenons à exprimer également la reconnaissance de notre Eglise et de notre peuple à la nation et au gouvernement français pour l'aide humanitaire qu'ils ont apportée aux sinistrés du tremblement de terre survenu en Arménie le 7 Décembre 1988.

VASKEN Ier
Catholicos de tous les Arméniens
28. VI. 1989
Arménie

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ, տարուած մարդասիրական զգացումներէ, որոշեց 300 Քիւրտեր ընդունիլ (Իրաքէն Թուրքիա ապաստանած) : Արտաքին նախարարութիւնը յայտարարեց թէ Ֆրանսայի այս որոշումը կը պատասխանէ «այն կոչերուն, որոնք իրեն եղան այն պահուն, երբ Յուլիս 14-ը եւ Յեղափոխութեան երկուհարիւրամեակը կը տօնէ» : Յիշենք որ այս որոշումը կը տրուի, Տիկին Տանիէլ Միթերանի այցելութենէն երկու ամիս յետոյ : Ծանօթ է որ «Ֆրանսա – Ազատութիւններ» միութեան նախագահուհին Մայիսի ըսկիզբը այցելած էր Քիւրտերու գաղթակայաններու մեծ դժգոհութիւն պատճառելով Անգարայի իշխանութեանց :

ՏՈՒ ՆԱՀԱՆԳԻ երկու գիւղակներու մէջ -Լիւքսիոլ եւ Օթըշօ- խելագարած անձ մը իսկական ջարդ մը կատարած է, մինչեւ որ ոստիկանները կրցած են վիրաւորել զինքը եւ վերջ տալ ահաւոր ըսպանդին : 31 տարեկան այս անձը, որ յիմարանոց ալ յաճախած է, նախ սպաննած է մայրն ու քոյրը, վիրաւորած հայրը, ապա հրացանը ձեռքը դուրս ելած է ու կրակած աջ ու ձախ : 14 հոգի սպաննուած է (3 երախայ), ութ վիրաւոր կայ, ոմանք շատ ծանր վիճակի մէջ են :

ՃԱՆՐԱՄԱՐՏ

Ի. ՄԻԼԻՏՈՍԵԱՆ ԵՒ Մ. ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐ

Ֆրունզէի մէջ տեղի ունեցած ծանրամարտի Խորհ. Միութեան անհատական ախոյեանութեան առաջին մրցանիշը կոտրած է Լենինականցի գիւցազուն Իսրայէլ Միլիտոսեան : Դեկտեմբերեան աղէտէն յետոյ իր մարզական յաղթանակները լիովին վերականգնած ծանրամարտիկը պոկում վարժութեան մէջ վերցուցած է 160 քկ., նորոգելով իրեն իսկ պատկանող խորհրդային մրցանիշը (158,5 քկ.) : Սէուլի արծաթէ մետալակիրը ապա հըրած է 180 քկ. ու երկամարտի 340 քկ. ցուցանիշով հռչակուած է ախոյեան :

Հայկական ծանրամարտին նոր փառք մը բերած է նաեւ Էջմիածնեցի 20ամեայ Մայիս Մաթեւոսեան : Ան երկամարտի մէջ հասած է 240 քկ. (105+135) արդիւնքի եւ նուաճած է Խորհ. Միութեան ախոյեանի կոչումը :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ ԳԱՌՆԻԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին Յուլիս 4-ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ մահացած է ծանօթ գրականագէտ, արուեստաբան Գառնիկ Ստեփանեան :

Ծնած է 1909-ին Երզնկա, մանկութիւնը անցուցած զանազան որբանոցներու մէջ. 1930-ին Եգիպտոսէն ներգաղթած է Հայաստան, ուր գտած է եղեռնի արհաւիրքէն հոն ապաստանած ծնողքը : Աշխատիլ սկսած է որպէս գրաշար, 1938-ին աւարտած է Երեւանի համալսարանը : Մաս կազմած է զանազան թերթերու խմբագրութիւններուն : Երկար տարիներ պաշտօն վարած է Գիտութիւններու ակադեմիայի գրականութեան հիմնարկին մէջ : 1954-63 տնօրէնը եղած է Ե. Չարենց գրականութեան ու արուեստի թանգարանին, մեծ նպաստ բերելով այդ հաստատութեան բարգաւաճումին : 1954էն մինչեւ մահը, որպէս աւագ գիտաշխատող ու բաժնի վարիչ, գտնուած է Գիտութիւններու ակադեմիային արուեստի հիմնարկին մէջ :

Գ. Ստեփանեանի գիտական ժառանգութեան մեծ մասը նուիրուած է արեւմտահայ թատրոնի ու գրականութեան պատմութեան, սփիւռքահայ մշակոյթի հարցերու : Ինք եղած է ղեկավարը Ց. Պարոնեանի գործերուն ակադեմական հրատարակութեան : Ունի քառահատոր բառարան մը, հայ մշակոյթի գործիչներու : 1945-ին լոյս տեսած է իր «Մըրրկածաւանջային օրեր» յուշագրական վէպը, որ Մեծ եղեռնին նուիրուած առաջին գիրքն է խորհրդային գրականութեան մէջ :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՆՈՐԵՐ

Երկու հայ պատանիներ մասնակցած են Գերմանիոյ Վիտտէն քաղաքին մէջ, դասական ոճով ըմբշամարտի Եւրոպայի պատանեկան ախոյեանութեան մրցումներուն՝ Երեւանցի Արշակ Գնունեան (48 քկ.) եւ Լենինականցի Արմէն Յակոբեան 54 քկ.) : Երկուքն ալ, քանի մը շաբաթներ առաջ, Ռիկայի մէջ, շահած էին Խորհ. Միութեան ախոյեանի տիտղոսը : Այս անգամ, աստիճան մը վեր մակարդակի վրայ, միայն Լենինականցին ստացած է տակի մրցանակ : Գնունեան դասուած է 3-րդ : Ինչպէս կը տեսնուի, Հայաստան, առանց ընդմիջումի, նոր ախոյեաններ հրապարակ կը հանէ այս մարզաձեւին մէջ :

ՍՈՒՍԵՐԱՄԱՐՏ

● ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԱՌԱՋԻՆ

Քանի մը շաբաթներէ ի վեր, Խորհ. Միութեան զանազան քաղաքներուն մէջ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՅՈՒԼԻՍ 14-ի տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Ուրբաթ օր (Շաբաթ-Կիրակի, Յուլիս 15/16-ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է շաբաթավերջին : Մեր յաջորդ թիւը՝ Յուլիս 18 :

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԸԼԼԱԼ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

Հայերէնի ուսուցիչ ըլլալ ամերիկահայ վարժարանի մը մէջ՝ կը նշանակէ ամէնօրեայ տագնապ ու հոգեկան ապրումներ ունենալ, ամէն օր ինքզինք անակնկալի մը առջեւ գտնել եւ փորձել իմանալ գաղտնիքը այս խառնարանին մէջ Հայուն գոյատեւման: Զիրար չխաբենք. ըլլանք անկեղծ: Ամէն օր կան աշնանային տերեւներու պէս ինկող Հայեր, որոնք՝ պայմաններու զոհ կամ հրապուրուած «դրացիի կնոջմէ», նուազ մը կ'արձանագրեն Հայութեան թիւին առջեւ, ուրիշներ կը շարունակեն անդուլ պայքարը, ժամանակ մը եւս մնալով պատնէշի վրայ:

Յաճախ առիթներ կ'ունենամ, աւելի ճիշդ՝ կը ստեղծեմ, դասարանին մէջ, հասնող սերունդի մտածումները եւ ազգի պատկանելիութեան անոնց զգացումները փորձարկելու: Կը խռովեմ զանոնք, կը գրգռեմ, ցայտուն կը դարձնեմ անոնցմէ շատերու մօտ տիրող անտարբերութիւնը դէպի իրենց արմատները եւ անոնցմէ ամէն օր քիչ-քիչ հեռացումը կը չեշտեմ: Աշակերտներէն ոմանք կը դժգոհին, նոյնիսկ կ'ընդվզին ու կը հակաճառեն՝ ջանալով հակառակը փաստել, ցուցաբերելով ամբողջական Հայու տիպար մը՝ օժտուած լեզուով, ոգիով, գիտակցութեամբ եւ առաւել՝ յանձնառութեամբ: Իրենց հայկականութեան մէջ աղօտած միւս աշակերտները՝ գօտեպնդուած իրենց տարեկիցներու բուռն պաշտպանողականով, ներքին ուրախութիւն մը կ'արտայայտեն, իբրեւ թէ հասկցնելով ուսուցիչին՝ տեսա՞ք, մենք Հա՛յ ենք, ձեր կարծածին պէս կորսուած չենք...

Աշակերտներու այս բազմերանգ արտայայտութիւնները կը ջերմացնեն հոգիս, սակայն ես կը շարունակեմ զանոնք խռովել, պղտորել ջուրերը, աւելի՛ն որսալու համար: Ամերիկահայ դպրոցի հայ ուսուցչի ամէնօրեայ տագնապ:

Այսպիսի խռովքի պահու մըն էր, որ աշակերտներուն կը թելադրէի շարադրութիւն մը գրել, նիւթ ունենալով՝ «Ի՞նչ օգուտ ունին հայկական դպրոցները, ինչի՞ կը ծառայեն անոնք», աւելցնելով որ անկեղծ ըլլան իրենց մտածումներուն մէջ: Ի դէպ, այդ ուղղութեամբ ո՛չ մէկ կասկած ունէի, քանի որ բան մը՝ որ գերագնահատելի է ամերիկահայ հասնող սերունդին մօտ՝ անկեղծութիւնն է: Բառերը չի ծամծմեր ան:

Ու տեսէք, թէ ի՛նչ մտածումներ ու մտքեր արտայայտած են 7-րդ դասարանի աշակերտները:

Մէկուկէս տարի առաջ Պէյրութի ճեմարանէն եկած Րաֆֆի դիտել կու տայ, թէ «Ամերիկայի մէջ հայկական դպրոցները հայկականի չեն նմանիր, այլ կարծես ըման ամերիկեան դպրոցներ են, եթէ հայերէնի քանի մը պահերը չըլլային: Աշակերտները շատ չփացած են եւ ուսուցիչներն ալ շատ արտօնութիւններ չունին: Կը մաղթեմ, որ հայերէնի պահերը շատնան: Կը յուսամ, որ գալիք սերունդը աւելի լաւ կ'ըլլայ այսօրուան սերունդէն»:

«Հայկական դպրոցները Ամերիկայի մէջ բացուած են քանի մը ծառայելու համար եւ կը ծառայեն: Հայկական ոգի չունեցող եւ անհոգ աշակերտ մը հոն կ'ունենայ Հայու զգացումը՝ դասերու եւ ձեռնարկներու միջոցով: Հայկական դպրոցը ինծի շատ օգտակար եղած է եւ դեռ պիտի ըլլայ», կը գրէ Թալին:

Հետաքրքրական է աշակերտներու կատարած բաղդատութիւնը հայկական եւ ամերիկեան դպրոցներու միջեւ: «Հայկական դպրոցը, – կը գրէ Շահէ, – շատ աւելի լաւ է պետական դպրոցներէն, որովհետեւ հոս թմրեցուցիչ եւ աւազակախումբ չկան: Պետական դպրոցներու մէջ ուսուցիչները անհոգ են եւ միայն իրենց մասին կը մտածեն, ո՛չ՝ աշակերտներուն»: Նոյն կարծիքի է Նայիրի, երբ կը գրէ, թէ «հայկական դպրոցը աւելի բաներ կը սորվեցնէ եւ աւելի լաւ»: Բոլորովին հակոտնեայ է Յակոբին տեսակէտը հայկական դպրոցի մասին: Հայկական տերեւաթափի ներկայացուցիչներէն մէկն նկատուող այս աշակերտին կարծիքով «հայկական դպրոցները օգուտ չունին, որովհետեւ լաւ չեն սորվեցներ: Պետական դպրոցները դիւրին ձեւով կը սորվեցնեն»: «Երբ որ հայերէն սորվիմ, վերջը երբ մեծնամ, օգուտ պիտի չունենայ հայ լեզուն, կամ Հայոց պատմութիւնը», կը գրէ ան ու կ'աւելցնէ. «Ես կ'ուզեմ պետական դպրոց մը երթալ գալ տարի, որովհետեւ հոն աւելի լաւ բան կայ ընելու»: Եւ գիտէ՞ք, թէ ինչ է այդ լաւ բանը, որ այնքա՛ն կը հետաքրքրէ հայ աշակերտը՝ «հոն աւազան կայ, բայց հոս չկայ: Հոն տարբեր դասեր կան եւ աւելի լաւ կը սորվեցնեն»:

Այսպիսի դասալիքներու դիպուկ պատասխան մըն է Ժանէթի արտայայտած միտքը. «Հայկական դպրոցները մեծ դեր ունին: Այն աշակերտները, որոնք Հայ չեն զգար եւ չեն ուզեր սորվիլ իրենց մայրենի լեզուն ու պատմութիւնը, պէտք չէ որ գան հայկական դպրոց»: «Հայկական դպրոց յաճախելով, կը գրէ Արփի, աշակերտ մը կը սորվի իր մայրենի լեզուն ու պատմութիւնը, եւ կը գիտնայ, թէ տեղի մը կամ ազգի մը կը պատկանի: Եթէ ես չգիտնայի Հայերուն մասին, կորսուած եւ շուարած Հայ մը կ'ըլլայի հիմա»: Պատկանելիութեան ու ինքնութեան փնտռտուքի նշաններ կ'երեւան նաեւ արտաքնապէս «մոլորեալ»ներու դասին պատկանող Զարեհի տողերուն մէջ. «Եթէ այս դպրոցը չգայի՝ հարիւր տոկոսով Հայ չէի ըլլար, որովհետեւ Հայաստանի եւ Հայոց պատմութիւնը չէի գիտնար ու Հայերը վրաս կը խնդային: Եթէ օտար դպրոց երթամ, տխուր կ'ըլլամ, որովհետեւ օրէ օր աւելի քիչ Հայ կ'ըլլամ եւ օր մը Հայութիւնս կը կորսնցնեմ: Եթէ անանկ ըլլայ, իմ յանցանքս չէ, այլ՝ ուրիշին յանցանքը»: Պատգա՞մ մը՝ իր ծնողքին ուղղուած...

Նոյն խրոխտութեան կ'անդրադառնայ եւ հայկական միջավայրի կարեւորութիւնը կը շեշտէ Լալիկ՝ գրելով. «Հայկական դպրոցները բացուած են, որպէսզի պզտիկները աւելի զգան հայկականութիւնը իրենց մէջ: Ես առաջ պետական դպրոց կ'երթայի եւ միակ Հայն էի դպրոցին մէջ: Հայերէն չէի կրնար խօսիլ: Ամէն Ուրբաթ կ'երթայի Թորընսի մէջ վարձուած տեղ մը, ուր երեք ժամ հայերէն գրել-կարդալ եւ Հայոց պատմութիւն կը սորվէինք: Երբ Շամլեան եկայ, շատ սիրեցի, որովհետեւ բոլոր ընկեր-ընկերուհիներս Հայ են»:

Հայերէն գիտնալով հանդերձ անգլերէն խօսելու նախընտրութիւն կը ցուցաբերէ Լինտա, հայերէն լեզուի օգուտը դիտելով ամերիկեան մտայնութեան առեւտրական տեսանկիւնէն. «Հայկական դպրոց գալը ինծի համար օգուտ մը չունի: Սորվեցայ գրել-կարդալ, խօսիլ, Հայոց պատմութիւն, բայց ինծի մեծ օգուտ մը չըրաւ դեռ: Երբեմն հայերէն կը խօսիմ ընկերներուս, հայերէնի ուսուցիչիս կամ մեծ պապայիս հետ. այդքան միայն: Գիտեմ որ մայրենի լեզուս է, բայց այս երկրին մէջ՝ ուր կ'ապրիմ, աւելի կը նախընտրեմ անգլերէն խօսիլ»:

Ու այս բազմերանգ անդաստանին մէջ կայ ծաղիկ մը, բուրումնաւէտ, զոր կ'ուզես ամէն վայրկեան քաղել ու դնել կուրծքիդ: Ան ալ աշակերտ մըն է, ամերիկածին սերունդէ ներկայացուցիչ մը, որ իր մտայնութեամբ, ներաշխարհով, մտածումներով, բանիւ եւ գործով կը ներկայացնէ Ամերիկահայու այն տիպարը, զոր պիտի ուզէինք կերտել բոլորս: Վստահաբար այս տիպարը երկինքէն ինկած մանանայ մը չէ, կու գայ ընտանիքէ մը՝ որ տոգորելով Հայու ճակատագրով, յաջողած է զաւկին փոխանցել Հայը, հայերէնը, հայ մշակոյթը սիրելու զգացումը: Այս զգացումը Ալինի մէջ վերածուած է գիտակցութեան եւ հաւատքի: «Հայկական դպրոցները, կը գրէ ան, բացուած են այն աշակերտներուն համար, որոնք կ'ուզեն սորվիլ իրենց մայրենի լեզուն ու պատմութիւնը: Դժբախտաբար, այստեղ կան աշակերտներ, որոնք հայերէնով բնաւ չեն հետաքրքրուած եւ դպրոց կու գան միայն մէջտեղերը թափառելու եւ ուսուցիչները գայրացնելու համար: Ես հայերէնը իրապէս կը սիրեմ, Հայութի՛ւնն ալ, հայկական ձեռնարկներն ալ, ոչ թէ հօրս, դպրոցին տնօրէնին կամ ուսուցիչիս հաճոյք պատճառելու համար, այլ հայերէն գիտելիքներով զինուած, ապագային օգտակար ըլլալու համար հայ գաղութին»:

Այսպիսի մէ՛կ աշակերտի համար ալ կ'արժէ հայերէնի ուսուցիչ ըլլալ ամերիկահայ վարժարանի մը մէջ...

ՀՐԱՆԴ ԱՃԸՄԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»).-

Մարսէյլը, երկու օրուան համար, Յուլիս 5-ին եւ 6-ին, եղաւ ժամադրավայրը եւ Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցին համագումարին վայրը, Արեւմտեան Եւրոպայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ գործող հոգեւորականներուն: Անոնք ժամանեցին Ֆրանսայի զանազան քաղաքներէն, Միլանոյէն:

Համագումարը տեղի ունեցաւ Արեւմտեան Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ՝ Գիւտ Արք. Նազգաշեանի նախագահութեան ներքեւ եւ տեղնապետութեամբ Հարաւային Ֆրանսայի իր փոխանորդին՝ Յակոբ եպիսկ. Վարդանեանին: Երեք գլխաւոր նիւթեր, որոնց ընթացքին խորհրդածութեան եւ վիճաբանութեան նիւթ դարձան կարգ մը հարցեր՝ եկեղեցականը՝ իր ուխտին դիմաց, իր հոգեւոր պաշտօնին մէջ, իր ուխտին արժանի ծառայութեան ընթացքին մէջ: Ապա, տեսակէտներ լեզուի նկատմամբ, դասական լեզուի, այսինքն գրաբարի անհրաժեշտ պահպանումը եւ նոյն ատեն մատչելիութիւնը ժողովուրդին աւելի մատչելի, հասկնալի դարձնելու բովանդակութիւնը ժամերգութեանց, արարողութիւններուն, պատարագին: Եւ բարեկարգութիւններու շուրջ ընդհանուր տեսութիւններ, մօտեցումներ՝ մեկնելով կատարուած ուսումնասիրութիւններէ, եղած հաստատումներէ: Կը յուսանք եւ կը սպասենք որ Համագումարին գլխաւոր տայ մամուլին կատարուած աշխատանքներուն ընդհանուր զեկուցումը:

Ա. նիստի աւարտին, ժամը 18.30-ին, տեղի ունեցաւ երեկոյեան ժամերգութիւն մը, մասնակցութեամբ բոլոր եկեղեցականներուն: Աւարտին, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի յատուկ կոնդակով մը զոր կարդաց Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան, Սէն Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Շահան խչկր. քհնյ. Տէտէեան ստացաւ աւագութեան աստիճան, վարձատրութիւն մը որ կու գայ պսակելու Տէր Հօր 28 տարիներու գիտակից, հաւատարիմ, նուիրեալ եւ օրինակելի ծառայութիւնը: Նոյնպէս, հայրապետական յատուկ կոնդակով, Պոլ. Օտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Նշան քհնյ. Գույումճեան ստացաւ խրախուսանք քահանայական լանջախաչ կրելու, առ ի գնահատանք բազում տարիներու իր հոգեշէն եւ հաւատարիմ ծառայութեան:

Ապա, եկեղեցւոյ բակը, բացօթեայ, տեղի ունեցաւ հացկերոյթ՝ պատրաստըուած Տիկնանց յանձնախումբին կողմէ, որ ընդունելութեան յատուկ յանձնախումբի մը հետ գնահատելի ճիգերով, կատարեց երկու օրուան բոլոր ընդունելութիւնը, ճաշերու պատրաստութիւնն ու սպասարկութիւնը:

Սեղաններու շուրջ, բայց ճաշէն անմիջապէս առաջ, Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան յայտարարեց օրուան երրորդ շնորհաբաշխումը, որ կ'երթար այս անգամ աշխարհականի մը, Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահին՝ Վարուժան Պօղաճեանի: Յակոբ եպիսկ. վերյիշեց մեծարեալին առատաձեռնութիւնները, թըւեց կատարած եւ դեռ կատարելիք զանազան նուիրատուութիւնները եւ ըսաւ թէ ան արժանի է առաւել չափով Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի առաջին կարգի շքանշանին: Ապա, եկեղեցականները երգեցին «Էջմիածին» շարականը, Յակոբ եպիսկ. կարդաց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակը եւ Գիւտ Արք. Նազգաշեան զետեղեց Վարուժան Պօղաճեանի կուրծքին վրայ սպասմանդակուած շքանշանը: Աւելցնենք մեր կողմէ, որ Վարուժան Պօղաճեանի մէջ կան արժէքներ, որոնք աւելի ծանր կը կշռեն քան նիւթականը: Եւ իր մէջ ամէնէն կարեւորը մարդն է, ճշմարիտ մարդը: Աշխատանքի, վաստակի, յաջողութեան հետ, Վարուժան Պօղաճեան ունի նաեւ գիտակցութիւնը հոգեկան, աննիւթական եւ իմացական արժէքներուն, զոր հարկ է ընդգծել:

Յետոյ, Գիւտ Արք.ի սեղանօրհնութեամբ սկսաւ ճաշը, որ վարեց Խ. Երմագեան:

Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու ներկայացուցչական ժողովի Դիւանին ատենապետը՝ Ալեքսան Պապայեան բարի գալուստ մաղթեց եւ յաջողութիւն, համագումարի աշխատանքներուն: Դիտել տալէ յետոյ թէ այժմ չկան անցեալի խերամերժ վէճերը, նոյնիսկ եթէ կը մնան տակաւին կարգադրելի հարցեր եւ անհասկացողութեանց ձայներ, յոյս յայտնեց որ վերին իշխանութիւնները պիտի տնօրինեն լաւագոյն կարգադրութիւնները որպէսզի Հարաւային Ֆրանսայի շրջանը (վերա)գտնէ իր արժանի դիրքն ու վիճակը:

Գարեգին վրդ. Պեքճեան ներկայացուց Համագումարին մասնակցող եկեղեցականները՝ Գիւտ Արք. Նազգաշեան՝ կաթողիկոսական պատուիրակը իր երկու փոխանորդներով Նորվան եպիսկ. Զաքարեան (Լիոն) եւ Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան (Մարսէյլ), Ներսէս ծ. վրդ. Բաղտասարեան (Ալֆորվիլ), Ժիրայր վրդ. Թաշճեան (Փարիզ), Զաւէն վրդ. Խաչատուրեան (Փարիզ, Շավիլ), Միւռոն վրդ. Գրիգորեան (Իսի-լէ-Մուլինօ), Մեսրոպ Ա. քհնյ. Ժամկոչեան (Առնուվիլ), Աւետիս քհնյ. Պալըգեան (Փարիզ). Կեդրոնական Ֆրանսայէն՝ Զատիկ վրդ. Աւետիքեան (Լիոն, Վիէն եւ Սէն Թիէթիէն), Նարեկ Ա. քհնյ. Վարդանեան (Վալանս), Վրթանէս Ա. քհնյ. Տէրտէրեան (Փոն տը Շէրի), Իսահակ քհնյ. Հեքիմեան (Լիոն): Հարաւային Ֆրանսայէն՝ Տարօն ծ. վրդ. Ճէրէճեան (Նիս), Վաչէ ծ. վրդ. Իգնատիոսեան (Սէն Թ'Անթուան – Մարսէյլ), Գարեգին վրդ. Պէքճեան (Փրատօ – Մարսէյլ), Մովսէս Ա. քհնյ. Գալէնտէրեան (Պօմոն – Մարսէյլ), Շահան Ա. քհնյ. Տէտէեան (Սէն Լու – Մարսէյլ), Նշան խչկր. քհնյ. Գույումճեան (Պլ. Օտոյ. Մարսէյլ), Մակար խչկր. քհնյ. Նաճարեան (Քամփ Ֆրէզ – Մարսէյլ). Իտալիայէն՝ Սարգիս քհնյ. Սարգիսեան (Միլանօ): Հիւրաբար Ֆրանսա գտնուելով Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Հայոց Առաջնորդը՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեան մասնակցեցաւ համագումարին, եւ խօսք առնելով շեշտեց ժողովուրդի մը մէջ իր մշակոյթին կարեւորութիւնը, երկատարդ, զարգացած, խանդավառ եւ գիտակից մտաւորականութիւն մը եւ եկեղեցականներ ունենալու անհրաժեշտութիւնը:

Արք.ը շեշտելէ յետոյ Հայուն աստանդական կեանքը, ըսաւ թէ Հայը իր որդեգրած հայրենիքներէն վեր ունի Մայր հայրենիքը, որ այսօր վիրաւոր է ճակատագրի մէկ հարուածովը, բայց ինչ որ ալ ըլլայ իր ապագան՝ «Թող իմանան ազգեր թէ Հայք չեն անցեր»:

Նորվան եպիսկ. Զաքարեան վեր առաւ Գիւտ Արք.ի այս նախաձեռնութիւնը, եկեղեցականաց ժողով գումարելու, ըսելով թէ ան տեսութիւններու զուգահեռ գործնականին մարդն է եւ ունի ծրագիրներ: Յաջորդական նիւթերը թէպէտ լուծումներ չէ որ պիտի բերեն գաղութի գլխաւոր հարցերուն, աւելցուց եպիսկոպոսը, այլ անոնց վերանայումը: Քննել ներհամայնքային խնդիրները եւ ժողովուրդ ու ղեկավարութիւն աշխատիլ ձեռք ձեռքի, անհրաժեշտութիւն մըն է. մեր ժողովուրդը կը գտնուի ճակատագրական պահու մը, շարունակեց եպիսկոպոսը, որովհետեւ լեզուն կը նուաղի, կըրօնական դաստիարակութիւն չկայ եւ ժողովուրդը կը մնայ լուռ եւ անտարբեր: Նորվան եպիսկ. Զաքարեան շնորհաւորեց իր օրուան մեծարեալները եւ վերյիշեց իր մանկական կապերը Շահան եւ Նշան քահանաներուն հետ, Պէյրութ:

Փակման խօսքը արտասանեց Գիւտ Արք. Նազգաշեան: Ներկայացուց համագումարին նպատակները՝ խորհրդածութիւններ, ներհայեցողութիւն եկեղեցական եւ համայնքային հարցերու, եւ նաեւ եկեղեցականը դէմ յանդիման իր խըղ-

ծին հետ, ժողովուրդի զարաւոր ակնկալութիւններու հետ։ Եկեղեցականի դասակարգութիւն չկայ, ըսաւ Արք.ը, ան որ իր ուխտը կը կատարէ կը դառնայ անանձնական եւ իր շնորհները կը դնէ ի սպաս իր հօտին։ Գիտս Արք. պատասխանելով Ալեքսան Պապայեանի խնդրանքին ըսաւ թէ Հարաւային Ֆրանսայի շրջանի հարցերը իր ուշադրութեան առարկայ են, սակայն ամէն ինչ իր ժամանակին։ Ըլլանք բոլորս գործօն եւ օգտակար իրարու, առանց չահադրգռութեան, եկեղեցականները ձեր մանրիկներն են, շարունակեց Արք.ը։ Շնորհաւորեց Վարուժան Պօզաճեանը եւ երկու քահանայ հայրերը, յայտարարելով թէ պատիւները կոչեր են նոր պարտականութիւններու եւ պատասխանատուութիւններու եւ խօսքը աւարտեց յուսալով որ այս համագումարը ինքնանորոգման համագումար մը պիտի ըլլայ եւ երկօրեայ աշխատանքները պիտի ծառայեն հայ ժողովուրդի գոյատեւման ազդակներու ամրապնդման։

Մէջ ընդ մէջ, Սահակ Մեսրոպ երգչախումբի երկու շնորհալի մենակատարներէն Եւա Արթինեան եւ Անդրանիկ Մինասեան մեներգեցին։ Եւա Արթինեան երգեց՝ «Կռունկ» եւ «Հայրենի լեռներ», իսկ Ա. Մինասեան՝ «Բարձրացնենք բաժակները», «Հով սարեր, մով սարեր» եւ «Հոռովել»։

Հացկերոյթը վերջ գտաւ ճիշդ ժամը 24-ին, հաւաքական «Հայր Մեր»ով։

**

Եկեղեցւոյ արարողութեանց ներկայ եղան Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհեան՝ Առաջնորդ Հայ Կաթողիկէ համայնքին եւ Վեր. Ժ.-Տ. Սահակեան՝ Նախագահը Ֆրանսայի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ։ Հացկերոյթը իր ներկայութեամբ եւս պատուեց՝ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհեան, ինչպէս նաեւ Տիկին Էլիզ Յակոբեան՝ Մարսէյլի քաղաքապետին կը ջորդը։

**

Յուլիս 6-ին, ժամը 12-ին, համագումարին մասնակցող եկեղեցականները ընդունեցան Մարսէյլի քաղաքապետարանի մեծ դահլիճին մէջ, ուր ողջոյնի խօսք ուղղեց քաղաքապետին կցորդը Փիէռ Ռասթուէն, գովաբանելով Մարսէյլի հայ գաղութը եւ ընդգծելով Հայ Եկեղեցւոյ հիմնական դերը հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ։ Գիտս Արք. Նալբանդեան շնորհակալութեան խօսքերուն հետ, երախտագիտութիւն յայտնեց Մարսէյլ քաղաքին, որ երէկէն այսօր դիւրացուց հայ գաղութին համարկումը, տալով անոր միջոցներ՝ պահելու համար իր ինքնութիւնն ու ինքնատիպութիւնը։ Մասնաւոր վեր առաւ քաղաքապետ Փրոֆ. Ռոպէր Վիկուրուի յայտնաբերած համակրութիւնը Հայաստանի երկրաշարժին առթիւ։ Բարեկամական բաժակով մը վերջ գտաւ այս ընդունելութիւնը։

**

Համագումարը շարունակուեցաւ կէսօրէն յետոյ եւ վերջ գտաւ ժամը 16-ին։

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵԼՈՒԹԵԱՆ ԲԵՐԴԸ

1789, Յուլիս 14-ի այդ յետմիջօրէին օդը շատ լաւ էր. արեւը կարծես կը յամենար երկինքին վրայ, որպէսզի փարիզցիները որոնք չարաթներէ ի վեր քաղաքական փոթորկումի մը մէջ էին, հանդիստ-հանդիստ վայելէին հասած լոյսը. Պասթիյը գրաւուած էր։ Ամէն կողմ մարդիկ կը վազվզէին, իրար կը համբուրէին։ Սէնթ՝ Հոնորէ փողոցէն մեծ բազմութիւն մը կը դիմէ դէպի Փալէ Ռուայալ։ Անդին, ուրիշ խումբ մը կը յառաջանայ. լուռ են անոնք։ Ցիցերու վրայ կը կրեն Պասթիյի վարիչին, պատասխանատուներուն գլուխները։ Յեղափոխութիւնը ճամբայ ելած է արդէն։ Օտար դեսպաններն ալ այս մասին կը վկայեն։ Պասթիյի անկումին մէջ ամէնքը կը տեսնեն միապետութեան վախճանը։ Սակայն ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Պասթիյ այս աստիճանի կրնայ բիւրեղացնել ժողովուրդի մը ատելութիւնը։

Բանտը կառուցուած էր ԺԴ. դարու վերջաւորութեան, որպէսզի զօրացնէ մայրաքաղաքին արեւելեան կողմի պաշտպանութիւնը։ Սակայն կը գործածուի նաեւ որպէս զինարան, արքունի գանձարան եւ յատկապէս՝ բանտ։ Արդէն 1428-ին հոն 17 բանտարկեալներ կը գտնուին. մեծ մասով զինուորականներ ու քաղաքական բանտարկեալներ են։ Թագաւորները հոն կը նետեն իրենց թշնամիները, որպէսզի վերջնականապէս մոռացութեան մատնուին անոնք։ Ու ամէն շրջան, ամէն գահակալ իր բանտարկեալները կ'առաջնորդէ Պասթիյ։

ԺԵ. դարու սկիզբէն մինչեւ 1789 վեց հազարի չափ բնակիչ կ'ունենան անոր մռայլ խուցերը։ Լուի ԺԴ.ի գահակալութեան օրով 800-ի կը հասնի բանտարկեալներու թիւը. 1661-էն (երբ սկսած են պահուիլ փաստաթուղթերը) մինչեւ 1789 5300 հոգի նետուած է հոն։ Թագաւորները ձերբակալման ծածուկ հրամանագիրներով կ'աւելցնէին բանտարկեալներու թիւը։

Թագաւորութեան մէջ կարգ-կանոնը կը հաստատուի երկու պատմական կարգադրութեամբ. 1656-ին որոշում կը տրուի Փարիզի աշխատելու կարող մուրացիկները հաւաքելու. 1667-ին ալ կը հիմնուի մայրաքաղաքի ոստիկանութիւնը։ Փոքր անձնակազմ մը ունի ան սակայն մեծապէս կարող ուժեր են։ Կարեւոր պետաճէով մը լրտեսներու բարդ ցանց մը ստեղծուած էր։ Գրեթէ ուղղակի կապ հաստատուած էր գլխաւոր ոստիկանապետին ու թագաւորին միջեւ, որուն կը տրուէր առօրեայ տեղեկագիրը։ Ու Պասթիյ կը դառնայ պետական բանտը, թագաւորին աչքերուն առջեւ։ Գլխաւոր ոստիկանապետին գրասենեակին ալ ամէնէն մօտիկն է ան։ Հոն կ'առաջնորդուին նախ անոնք որոնք կը սպառնան թագաւորին անձին. այս հարցին մէջ կատակ չըլլար ու այս կարգի կասկածելիներ կրնան ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուիլ։ Պասթիյ կը հիւրասիրուին նաեւ օտարականներ երբ պատերազմ մը կը պայթի ու այդ օտարականները ըլլատեսի, մատնիչի կասկածներ ներշնչած են։

Արդելափակումի վայր մը ըլլալէ զատ Պասթիյ նաեւ սրբագրիչ կեդրոն էր, կեղծարարներու, խարեբաներու եւ նոյնիսկ յիմարներու համար։ Բանտարկուածներու 50%-ը ազատ կ'արձակուէր վեց ամիսէն առաջ եւ 1,5-%ը միայն բանտին մէջ կը մեռնէր։ Զարմանալի է որ ոչ այնքան դաժան համբաւով մը, Պասթիյ ամբողջ ատելութիւնը իր վրայ խտացնող կեդրոն մը դարձած է։

Ա. Թ. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մէջ վախճանած է բազմավաստակ հոգեւորական բանաստեղծ, դաստիարակ՝ Ներսէս Արք. Բախտիկեան։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս 30-ին, նախագահութեամբ Գարեգին Բ.ի։ Ներսէս Արք. ծնած էր Արաբկիր, 1910-ին եւ մանուկ տարիքէն որբացած։ Ուսուցչական պաշտօններ վարած է Հալէպ, Գամըշլը եւ Թրիփոլի։ Ստանձնած է Նոր Սեփի (Պուրճ – Համուտ) Լուսինեան ազգ. վարժարանի տնօրէնութիւնը մինչեւ 1957, երբ Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի փափաքով արեղայ կը ձեռնադրուի։ Վարած է Իրանա – Հնդկաստանի եւ Կիպրոսի թեմերու առաջնորդութիւնը, վերջին շրջանին եղած է տնօրէնը «Թռչնոց Բոյն» որբանոցին։ Հեղինակն է բազմաթիւ երկերու, ինչպէս օրինակ՝ «Ոսկեղեառկ», «Շեփկայ խելացին», «Յուշամատեան ՀՄԸՄ-ի»։» 1965-էն ետք, հրատարակութեան տուած է Եղեռնէն բազմաթիւ վերապրողներու յուշեր։ Բայց, ամէնէն կարեւոր հրատարակութիւնը որ գլուխ հանած է Թէոդիկի «Գողգոթա»յի առաջին հատորն է («Զոյգ մը կարմիր տետրակները», ինչպէս Շահնուր որակեց այդ հրատարակութիւնը)։ Անաւարտ կը մնայ իր տեղագրական բառարանը, ուր տեղ պիտի գտնէին հայրենի աշխարհէն 25 հազար տեղանուններ։

**

ՍԿԻՒՏԱՐԻ Ս. Կարապետ եկեղեցիին մէջ, Յուլիս 2-ին, տեղի ունեցած է Վարդավառի աւանդական տօնակատարութիւնը։ Առաւօտեան երգեցողութիւնները կատարուած են եկեղեցիին 40 անդամներուն, ինչպէս նաեւ ուխտեալ դպիրներու կողմէ։ Շնորհք Արք. Գալուստեանի մատուցանած պատարագին երգեցողութիւնները կատարուած են Ս. Կարապետ երգչախումբին կողմէ՝ կոմիտասեան եղանակով։ Իր քարոզին մէջ Պատրիարքը Յիսուսի կեանքին ամէնէն փառաւոր հանդրուանը համարած է Պայծառակերպութեան տօնը։ Սիրոյ սեղանին ներկայ եղած ու ելոյթ ունեցած է Սկիւտարի քաղաքապետը, որ վստահութիւն յայտնած է թէ «մեր հայ հայրենակիցները չեն տարուիր արտաքին գրգռութիւններէ»։ Արտասանութիւններէ ու երգերէ բաղկացեալ ճոխ յայտագրին յաջորդած է Շնորհք Արքեպիսկոպոսի հուսկ բանքը, ուր ան յիշեցուցած է թէ 75 տարիներ առաջ երկրին բոլոր կողմերէն Հայեր Մշոյ խնդրակատար Ս. Կարապետ կու գային մասնակցելու համար տեղի ունեցող խրախճանութեանց։ Պատրիարքը յայտնած է թէ հեթանոս Հայերը իրենց ժամանակին նոյնպէս կը հաւաքուէին ամառնամուտը տօնելու համար եւ մաղթած է որ վերստին վերակենդանանան Վարդավառի տօները։

**

ՊԻԶԱՅԱՅԻ Զարեհեան շէնքի «Բրաբիոն Տումանեան» հանդիսասրահին մէջ, Յունիս 22-ին, տեղի ունեցած հանդիսութեամբ մը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքը իր 59-րդ տարեշրջանը փակած է։ Գ. Գանտահարեանի ղեկավարած Դպրեվանքի եռաձայն երգչախումբին ճոխ յայտագրէն յետոյ Դպրեվանքի փոխ տեսուչ Խորէն Աբեղայ Տողրամաճեան կարդացած է տարեշրջանի կրթական, կրօնական եւ հոգեւոր կեանքի տեղեկագիրը։ Դպրեվանքը տարին սկսած է 54 աշակերտներով ու աւարտած՝ 44 աշակերտներով։ Տարուան ընթացքին 10 աշակերտ հեռացած են Դպրեվանքէն։ Դ. Ժառանգաւորացի չորս սաներուն վկայականաց բաշխումը կատարուած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի եւ Գ. Գանտահարեանի կողմէ։ Փոքրիկներու երգչախումբին կատարած «Պըլպուլն Աւարայրի» երգին յաջորդած է Կաթողիկոսին օրհնութեան խօսքը, որուն աւարտին ան պատմած է Տաթեւի Վանքը իր այցելութեան մասին։

**

ԼԱ ՎԸՐՆԻ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի «Սարոյեան» սրահին մէջ, դասախօսութիւններու շարք մը տուած է Վենետիկի Համալսարանի Հայոց լեզուի ու գրականութեան ամպիոնի վարիչ տոքթ. Լեւոն Վրդ. Զէքիեան։ «Սփիւռք եւ լեզու, լեզուական հարցեր եւ ազգային միութիւն» նիւթին նուիրուած Յունիս 13-ի դասախօսութեան ընթացքին, Հայր Լեւոն մասնաւորապէս ընդգծած է, որ լեզուն միայն հաղորդակցման միջոց չէ, այլեւ ժողովուրդի մը գոյութեան արտայայտութիւնն է։ Ան ըսած է թէ պէտք է միջոցներ ձեռք առնել հայերէնի երկու գրական տարբերակներու համընթաց զարգացման համար։ Դասախօսը անհրաժեշտ կը գտնէ, որ Հայաստանը վերադառնայ մեսրոպեան ուղղագրութեան, իսկ արեւմտահայերէնը՝ տառադարձումի մեսրոպեան համակարգին։ Դասախօսը անդրադարձած է նաեւ Սփիւռքի համար այնքան անհրաժեշտ եզրաբանական կոմիտէի գործունէութեան կարեւորութեան։

**

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ, Յունիս 28-էն Յուլիս 4 տեղի ունեցած Թուրքիոյ միջազգային ճատրակի մրցաշարքին, պոլսահայ Սայեաթ Թուլըմաճեան շահած է առաջնութիւնը։ Թուրքիոյ երիտասարդական ու մարմնամարզական ընդհանուր Տնօրէնութեան պատուոյ վկայականին եւ ոսկեզօծ բաժակին արժանացած ճատրակի վարպետը որդին է մշակութային ծանօթ գործիչ Բարսեղ Թուղլաճեանի։

**

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ ազգային հիւանդանոցին երկու նոր բաժիններուն բացումը կատարուած է Շնորհք Արք. Գալուստեանի նախագահութեամբ։ Բաժիններէն մէկը, բոլորովին նորակառոյց, Սարգիս Կէօվսէրէլիօղլուի բարերարութեամբ կառուցուած երկյարկանի շէնքն է, որ իր 14 սենեակներով պիտի ծառայէ իբր հանգստարան։ Միւսը՝ նախկին ծերանոցի բաժինը հիմնովին վերանորոգուած է Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գարամանուկեանի բարերարութեամբ։ Բարերարներուն ալ մասնակցած բացման արարողութենէն ետք, ներկաները մի առ մի տեսած են բոլոր սենեակները։ Զանազան բաժիններու մէջ սարքուած ճոխ սեղաններու շուրջ բոլորուած են մօտ 250 հրաւիրեալներ, խօսք առած են բազմաթիւ անձնաւորութիւններ։

**

ՊՈԼՍՈՅ կղզիներէն Գընալըի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Յուլիս 2-ին, կատարուած է Վարդավառի արարողութիւնը։ Պատարագին ընթացքին Մեսրոպ Եպիսկ. Մութաֆեանի ձեռամբ սարկաւագ ձեռնադրուած է տեղւոյն դպրապետ Րոյ կիսասարկաւագ Քիւչիւքաթէշեան։ Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ կատարուած անդաստանէն ետք, փոքրիկներու երգեցիկ խումբը հանդէս եկած է խմբերգներով։

49 ՀԱՅ ՈՐԲԵՐ ԱԼՊԵԱՆ ԼԵՌՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ֆրանսահայ Երիտասարդութեան Միութեան (ԺԱՖ) նախաձեռնութեամբ եւ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կարգադրութեամբ, Յուլիս 7-ին, Մարսէյլ ժամանեցին 46 հայ որբեր, Լենինականի եւ Սպիտակի շրջանէն, առաջնորդութեամբ երեք հսկիչներու։

9-էն 14 տարեկան պատանիներ, դժոխք տեսած եւ ազատած, ազատած բայց հեռացած մանկական կեանքի գեղեցիկ խաղերէն, երազներէն եւ թաղուած իրենց հասակէն վեր անձկութիւններու, մղձաւանջներու մէջ, յուզիչ պատկեր մը կը պարզէին։ Աչքերնուն մէջ կար ուրախութիւն, դէմքերուն վրայ կար ժպիտ բայց առանց կենդանի արտայայտութեան։

Մանուկները հիւրասիրուեցան, գտան ջերմ եւ ընտանեկան ընդունելութիւն, գուրգուրանք, եղան յատուկ հոգածութեան եւ ուշադրութեան առարկայ։ Այցելեցին Մարսէյլի տեսարժան եւ պատմական վայրերը՝ Շաթօ տ'Իֆ կղզին եւ Նոթր Տամ տը լա Կարտ ուխտատեղին։ Յաջորդ օրը, Յուլիս 9-ին, մեկնեցան Պարսըլոնէթ (Ալպեան լեռները), ուր պիտի մնան մինչեւ Յուլիս 30, ԺԱՖ-ի օգափոխութեան կայանը։ Յուլիս 30-ը պիտի ըլլայ կայանի այցելութեան օր։ Անկէ պիտի անցնին ուղղակի Փարիզ, ուր պիտի մնան քանի մը օր եւ Օգոստոս 5-ին պիտի վերադառնան Հայաստան։

Այս մանուկներուն ներկայութիւնը, շփումը արտասահմանի իրենց տարեկիցներուն հետ, արձակուրդի հաճոյքներէն անդին, ունի այլ առաւելութիւններ, փոխադարձ հետաքրքրութիւններ։ Մէկ կողմէ լեզուի, այսինքն, հայախօսութեան տեսակէտէն, միւս կողմէ՝ երիտասարդ ազգակիցներ գտնելու պատեհութենէն։

Յուլիս 8-ին, ԺԱՖ-ի վարչութիւնը իր ակումբին մէջ, հանդիպում մը կազմակերպեց միութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ։ Սիմոն Ազիլազեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց, միութիւն թէ անձնաւորութիւն, որոնք նիւթապէս սատարած են այս ձեռնարկի յաջողութեան եւ որուն ընդհանուր պիւտճէն գնահատուած է 500 հազար ֆրանք։ Փրովանս – Ալփ – Քոթ տ'Ազիւրի Շրջանային Խորհուրդը յատկացուցած է 100 հազար ֆր.ի նպաստ մը։

Խօսք առին նաեւ խումբին պատասխանատուները, յայտնելով սրտագին շնորհակալութիւններ ցոյց տրուած ազնիւ վերաբերմունքին համար։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

տեղի կ'ունենան համամիութենական 4-րդ երիտասարդական մարզական խաղերը: Կը մասնակցին նաեւ Հայերը: Ոսկի մըրցանակ մը արդէն. Գաղիկ Յովհաննիսեան առաջին եղած է ձկասուսերամարտի (փըլէօրէ): Խմբական դասաւորումով, Հայաստան երրորդ է: Շատոնց է որ Հայաստանցի մարզիկներ յաջողութիւն ունեցած չէին սուսերամարտի մէջ, այս մակարդակի վրայ:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԷՄՄԻԵԱՆ՝ ԵՐՐՈՐԴ

Երկուշաբթի իրիկուն, աշխարհի լաւագոյն մարզիկներէն շատեր Նիս էին՝ ուր, ամէն տարի, Յուլիսին, կը կազմակերպուի կարեւոր մրցահանդէս մը: Հոն էին մանաւանդ աշխարհի լաւագոյն հեռացատքորդները, բացի Քարլ Լեւիսէ: Ռոպէր Էմմիեան 3-րդ դասուած է ցատքելով 7,98 մեթր: Առաջին, ամերիկացի սեւամորթ Մայրիքս՝ 8,23 մեթր:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՑԱԿԻՑԸ

Ֆրանսայի ֆութպոլի խումբերը կը պատրաստուին արդէն 89 – 90 մրցաշրջանին: Արհեստավարժ ակումբները կը վերսկսին պայքարիլ Յուլիս 22-ին: Երեք շաբաթ վերջ, հրապարակ կ'իջնեն երրորդ դասակարգի խումբերը՝ որոնց մէջ է, վերստին, Վալանսի «Ծաղումով հայ երիտասարդութեան մարզական Միութիւնը»: Իր առաջին մրցումը՝ Օգոստոս 12-ին, Վալորիսի մէջ, որուն խումբը երրորդ էր անցեալ մրցաշրջանին: Իսկ Վալանսի երկու ակումբներուն առաջին բախումը՝ Սեպտեմբեր 23-ին: Հիւրընկալողը Ց.Բ.ը պիտի ըլլայ:

● ԱՆԿԱՍԿԱԾ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

«Ֆութպոլը միայն խաղ է, արդեօ՞ք»: Նիքիթա, խակական անունով Մկրտիչ Սիմոնեան, այս խորագիրով, գիրք մըն է հրատարակած: Կը պատմէ դրուագներ ֆութպոլի աշխարհին մէջ իր ապրած տարիներէն:

Բնականաբար, կարեւոր տեղ մըն ալ տուած է Երեւանի «Արարատ» ակումբին՝ որուն գլխաւոր մարզիչն էր 1973-ին, երբ Հայաստանի թիւ 1 ակումբը եղաւ Խորհ. Միութեան թէ' ախոյեանը եւ թէ' բաժակակիրը:

Գիրքը ռուսերէն է. որովհետեւ առիթ ունեցանք, տարիներ առաջ, խօսակցելու անգամ մը իրեն հետ, գիտենք որ իր հայերէնը տկար է:

Նախկին անուանի խաղացող, կեդրոնի յառաջապահ, Մոսկուայի Սպարտակ ակումբին մէջ, Սիմոնեան Խորհ. Միութեան ֆութպոլի մեծ դէմքերէն մէկն է: Ներկայիս վարչական պետն է միութենական ազգային խումբին: «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթը կը մաղթէ որ գիրքը շուտով թարգմանուի հայերէնի:

Սիմոնեան 63 տարեկան է: Համաքաղաքացի է ակադեմական Անրի Թրուայի. ծնած է Արմաւիր՝ 19-րդ դարու կիսուն Հայերու կողմէ հիմնուած քաղաք մը, հիւսիսային Կովկասի մէջ:

● ԱԲՈՎԵԱՆ՝ ՄԻՋԱԿ

«Կոտայք» ակումբին խաղերուն, ընդհանրապէս 3-էն 5 հազար հոգի ներկայ կ'ըլլան Աբովեան քաղաքին մարզադաշտին շուրջ: Արհամարհելի թիւ մը չէ, եթէ նկատի ունենանք որ հայ ֆութպոլասէրները վարժուած են բարձրագոյն մակարդակի մրցումներ դիտելու:

«Կոտայք» երկրորդ դասակարգի խումբ մըն է միայն եւ ներկայիս դասաւորումին միջին աստիճաններէն վեր ելլել չի յաջողիր:

Խորհ. Միութեան այս ախոյենութեան կը մասնակցին 22 խմբեր՝ որոնց մէջ է Բաքուի «Նեֆթչի»ն: Ադրբեջանցիներու հետ «Կոտայք»ի առաջին խաղը տեղի ունեցաւ Ուկրանիոյ Զափորոժիէ քաղաքին մէջ (0 – 0): Դարձի մրցումն ալ անկասկած պիտի խաղացուի չէզոք գետնի վրայ վերստին:

«Կոտայք»ի վերջին արդիւնքները.–

Կոտայք – Լանչխուտ (Վրաստան)	1 – 0
Վորոնէժ – Կոտայք	2 – 0
Ռոստով – Կոտայք	0 – 0

Այս խաղերէն ետք, «Կոտայք» 11-րդ էր:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Կարապետ Գապայեանի մահուան քառասունքին առթիւ, Պ. Խաչիկ Նաճարեան եւ զաւակները իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Գապայեան ընտանիքի բոլոր պարագաներուն եւ 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փօն տը Շէրիւ եւ Շարվիէօյի Ս. Նշան եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Պ. Գէորգ Եանեան 50 Ֆր., Այրի Տիկին Զօպանօղլու 100 Ֆր., Պ. Լեւոն Թերզեան 200 Ֆր., Աղապալեան 200 Ֆր., Պ. Լեւոն Թերզեան 400 Ֆր., Ուզումճեան 150 Ֆր., Պ. Գէորգ Եանեան 50 Ֆր., Պ. Խոսրովիոսրով Խաչքէմանեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ Պահատուրեան 1000 Ֆր., Պ. Գէորգ Տօնպայեան-Եանեան 700 Ֆր.:

**

Սէն Ժեռոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Յակոբ Յակոբեանի մահուան առթիւ՝ Մարգար Յակոբեան 300 Ֆր., Այրի Տիկին Բրաքիոն Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Թաքւոր Թաքւորեան, Մարգարեան ընտանիք, Կարապետ Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Արմէն Տէր-Զաքարեան 200-ական Ֆր., Կապոյտ Խաչի Սէն Ժեռոմի մասնաճիւղը դպրոցին 200 Ֆր., Լօրտէքեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Ենովքեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեան, Մկրտիչեան, Մելիքեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ֆէրհատեան 150 Ֆր., Գարատիլեան ընտանիք, Տէր-Պետրոսեան, Տիկին Սիւզան Հաչերեան 50-ական Ֆր., Այրի Տիկին Լօրտէքեան 50 եւ 50 դպրոցին:

Վազգէն Տէր-Բարսեղեանի մահուան առթիւ՝ Յակոբ Յովսէփեան, Ալպէր Եղիազարեան, Սիրանեան 100-ական Ֆր.:

Ֆիլիփ Աճայեանի քառասունքին առթիւ՝ Աճայեան եղբարք 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վահան Գույումճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարդան Փափազեան 200 Ֆր.:

Աճայեան ընտանիք «Յառաջ»ի բարգաւաճման 100 Ֆր.:

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

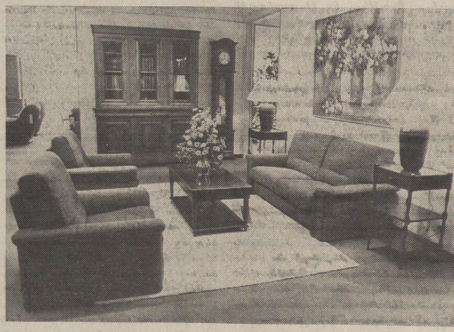
Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna MEGUERDITCHIAN, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon KEBABDJIAN.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :

"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 PARIS
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mlx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville

...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» - 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 18

MARDI
18 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.058 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.058

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 7 / 12)

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը Պետական Պլանային Կոմիտէի փոխ նախագահ նշանակած է Միխայիլ Մինասբէկեանը (Երեւանի Քաղաքային Կոմիտէի նախկին Ա. քարտուղար): Միաժամանակ Պետական Անվտանգութեան Կոմիտէի (ՔԱ. Կէ. Պէ.) փոխ նախագահ նշանակուած է Ռոբէր Մկրտիչեւ:

**

ԿԸ ՔՆՆՈՒԻՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՄԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Խումբ մը իտալացի բժիշկներ քննած են «Գարուն» արտադրական միաւորման Մասիսի մասնաճիւղին բանուորուհիները, որոնք թունաւորուած էին անցեալ տարուան Յունիսին, ինչպէս նաեւ արտադրական այլ ձեռնարկութիւններու կարգ մը աշխատողներ, ուր թունաւորման դէպքեր պատահած էին վերջերս: Թունաւորուածները այժմ կը բուժուին Երեւանի հիւանդանոցներու մէջ: Թունաւորման պատճառները աւելի մանրակրկիտ կերպով ուսումնասիրելու նպատակով որոշուած է Իտալիայէն հրաւիրել նաեւ թունաբաններ:

**

ՆՈՐ ՏՈՒՆԵՐ ՍՏԵՓԱՆԱՒԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

Ստեփանաւանի մէջ կատարուած է նորակառոյց թաղամասի մը բացումը: Բնակչութեան յանձնուելիք երկյարկանի 16 շէնքերուն մէջ կը հաստատուին աղէտեալ 447 ընտանիք: Անոնց տրամադրութեան տակ կ'ըլլան երկու, երեք եւ չորս սենեակնոց յարկաբաժիններ՝ կեդրոնական ջեռուցումով, բնական կազով: Օգոստոսէն սկսեալ կը բանի նաեւ տաք ջուրի մատակարարումը: Իսկ մինչեւ Սեպտեմբեր կ'աւարտի 396 աշակերտի համար նախատեսուած դպրոցին շինարարութիւնը, պատրաստ կ'ըլլայ նաեւ 140 տեղով մսուր – մանկապարտէզը:

**

ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԱՏԵՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Երկրաշարժէն անմիջապէս ետք լոնտոնաբնակ Հայութեան 15 կազմակերպութիւններու ջանքերով ստեղծուած «Հայաստանի Օգնութիւն» մարմնին փոխ ատենապետը Վարդան Ուզունեան գտնուած է Հայաստան: Այդ մարմինը հաւաքուած ու տակաւին հաւաքուելիք գումարով կը ծրագրէ Կիրովականի մէջ կառուցանել արդիական սարքաւորումներով 150 տեղնոց մանկական հիւանդանոց մը: Գ. Ուզունեան որ միաժամանակ Թէքէեան Մշակութային Միութեան Լոնտոնի մասնաճիւղի ատենապետն է, կ'ուզէ նաեւ իր անձնական նախաձեռնութեամբ ստեղծուած արդիական գործունէութեան մը համաձայնութիւն կնքել ու այդ աշխատանքը սկսիլ: Այդ առեւտրական ընկերութեան մասին խօսելով, Վ. Ուզունեան ըսած է, թէ հայկական կոնեակը պիտի ներածուի Անգլիա եւ հոն շիշերու մէջ լեցուի, պիտակաւորուի ու վաճառուի անգլիական եւ եւրոպական շուկաներուն մէջ: Նկատի առնուած է երկու ծրագիր եւս, որոնցմէ առաջինը Կամօ քաղաքի միսի արդիւնաբերութեան ընկերութեան հետ կաշիի համատեղ վերամշակման հիմնարկ ստեղծելն է, իսկ երկրորդը արդիւնաբերական համալիրի մը ստեղծումն է, որուն մէջ պիտի ընդգրկուի հանքային ջուրերու, պտուղի հիւթերու, թարմ պտուղներու եւ այլ նիւթերու արտահանումը:

**

ԱՌԺԱՄԵԱՅ ՏՆԱԿՆԵՐ

Խորհրդային կառավարութեան յանձնարարութեամբ աղէտեալներու առժամեայ բնակութեան համար 31 հազար վագոն – տնակ յատկացուած է: Որոշուած է նաեւ որ Հայաստանի ձեռնարկութիւնները շուտափոյթ կերպով 22 հազար փայտէ տնակներ պատրաստեն: Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը ցարդ ստացուած տնակները բաշխած է բազմաթիւ քաղաքներու եւ շրջաններու: Կառավարութիւնը յանձնարարած է որ բոլոր վագոն-տնակները ու փայտէ տնակները վերջնապէս տեղադրուած ու ջուրով, ելեկտրականութեամբ եւ կազով ապահովուած ըլլան: Որոշուած է նաեւ աղէտեալ քաղաքներուն ու գիւղերուն մէջ բաշխել 382 ինքնաշարժ, որոնցմէ 100-ը կը տրամադրուի Բ. Աշխարհամարտի ու Աֆղանիստանի հաշմանդամներու:

**

ՀԱՅ ԵՒ ԻՏԱԼԱՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայաստան գտնուած են Իտալիոյ պարբերական մամուլի Միութեան նախագահն ու գլխաւոր քարտուղարը: Անոնք այցելած են Սպիտակի մէջ շահագործման յանձնուած իտալական աւանը եւ հիւանդանոցը, հանդիպում ունեցած են «Լուսարձակ» թերթի խմբագրութեան հետ: Հայաստանի լրագրողներու եւ Իտալիոյ պարբերական մամուլի Միութիւններու միջեւ համաձայնագիր ստորագրուած է. կողմերը որոշած են գործակցիլ լրատուութիւններու փոխանակման գործին մէջ: Աշնան Հայաստանի լրագրողներու պատուիրակութիւնը կ'այցելէ Իտալիա, ուր կը շարունակուի համագործակցութեան վերաբերեալ միտքերու փոխանակութիւնը: Որոշուած է Իտալիոյ մէջ կազմակերպել Սիկիլիոյ, Կալաբրիոյ եւ Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժերուն վերաբերող լուսանկարներու ցուցահանդէս:

**

Հ. ԵՐԻՑԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ ԵՐԵՒԱՆ

Երեւանի Սենեկային Երաժշտութեան Տունը տեղի ունեցած բարեսիրական երեկոյթին եւրոպական եւ հայ դասական ու ժամանակակից հեղինակներու ստեղծագործութիւններու փունջ մը ներկայացուցած է Սփիւռքահայ երգչուհի Հերմինէ Երիցեան՝ ընկերակցութեամբ Ջէմֆիրա Բարսեղեանի: Թեհրան ծնած ու տեղւոյն երաժշտանոցը աւարտած երգչուհին, Փարիզ հաստատուելէ առաջ, Վիէննայի մէջ եօթը տարի բարձրագոյն երաժշտական ուսում առած ու ապա ընդունուած է Այզէնշթայն Օփերան: Ան մաս կազմած է նաեւ տեղւոյն հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռի սենեկային երգչախումբերէն մէկուն: Երգչուհին այժմ Փարիզի մէջ երաժշտական դպրոց բացած է, ուր ան իր սաներուն շարքին ունի նաեւ հայ երախաներ:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋ ՄԸ

— ԵՐԿՈՒՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ
— ԵՕԹԸ ՀԱՐՍՏԱԳՈՅՆՆԵՐՈՒ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎ
— ԿՈՐԲԱՃՈՎԻ ՆԱՄԱԿԸ
— ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ.- ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ԵՒԼՆ.
— ՀՍԿԱՅԻ ՄԸ ՄԱՀԸ՝ ՖՈՆ ԳԱՐԱՅԵԱՆ

Յուլիս 14-էն 16 Փարիզ դարձած էր աշխարհի մայրաքաղաքը: Անոնք որոնք կը մտահոգուէին երկուհարիւրամեակի տօնակատարութեանց եւ 7 ամէնէն հարուստ երկիրներու վեհաժողովի համակեցութեան անպատեհութիւններէն, կրցան հաստատել թէ ի վերջոյ ամէն ինչ լաւ անցաւ, ամէն պարագայի մէջ՝ անցաւ առանց մեծ տագնապի:

Յուլիս 14-ի հանդիսութիւնները, ինչպէս կ'ըսուէր արդէն շաբաթներէ ի վեր, բացառիկ շուք մը ունէին եւ մանաւանդ՝ առանձնաշնորհեալ հրաւիրեալներ, ինչ որ շատ չէր համապատասխաներ Յեղափոխութեան մը ոգիին: Հարկ է, ամէն պարագայի մէջ, անաչառ ըլլալ եւ ըսել թէ ընդդիմութեան դիրքը աւելի քան սրտեղ էր: Ինչ որ ալ ըլլան պժգոհութեան դրդապատճառները, կամ տեսակէտներու տարակարծութիւնը, առնուազն անվայել էր ընդդիմութեան մը համար, բացակայիլ հանդիսութիւններէ, սկսելով աւանդական տողանցքէն, պարապ թողլով Քոնքորտի հրապարակին նստարանները, երբ մանաւա՛նդ, 6 մեծագոյն Պետութեանց ղեկավարները եւ շուրջ 40 այլ պետական ղեկավարներ հիւրն են երկրին ու կը պատուեն զայն: Ի՞նչպէս չգիտակցիլ որ պահեր կան, ուր հարկ է, անհրաժեշտ է, ամէն բանէ առաջ՝ Ֆրանսացի ըլլալ, ապա՝ կուսակցական: Ի վերջոյ ներքին հաշիւները պէտք չէ մաքրուին հրապարակաւ, եւ օտար հիւրերու ներկայութեան: Ինչ որ է, տողանցքը տեղի ունեցաւ աւանդական հանդիսաւորութեամբ: Միշտ նոյն աւանդութեան համաձայն, Նախագահ Միթերան խօսեցաւ լրագրողներու հետ Էլիզէի պարտէզներուն մէջ: Այս առթիւ գլխաւոր նորութիւնը զոր յայտնեց, հանրաքուէի դիմելու հաւանականութիւն մըն է, սահմանադրական փոփոխութեան մը համար: Կ'ուզէ որ ամէն մէկ քաղաքացի իրաւունքն ունենայ ուղղակի դիմելու սահմանադրական Խորհուրդին, եթէ այն համոզումն ունի թէ որեւէ ձեւով իրաւազրկուած է: Միթերան խօսեցաւ, անշուշտ, այլ հարցերու մասին, նաեւ՝ Յեղափոխութեան: Երկու մեծ անունները զորս կ'ուզէ յիշել, անոնք են որոնց աճիւնները այս տարի Պանթէոն պիտի փոխադրուին՝ Քոնտորսէ եւ աբբայ Կրէկուար: Քաղաքականութեան մատակարարման դետնի վրայ, աւելի դժուար է, կ'ըսէ Նախագահը, բայց կ'աւելցնէ թէ իրեն համար, երկու դէմքեր կը մարմնաւորեն յեղափոխական ոգին եւ Հանրապետութեան ոգին՝ Քարնօ եւ Տանթոն: Զուգեր կրկին դատել Ռոպէսփիէրը, որ մեծ դէմք մըն է, բայց արիւնոտ շատ պատկերներ միացած են իր անունին:

Հուսկ, օրուան մեծագոյն պահն էր՝ գիշերուան Մարսէյեզը, բացառիկ ներկայացում մը, զոր պատրաստած էր Ժ.-Փ. Կուտ, 6000 հոգիի մասնակցութեամբ եւ մէկ միլիառ Ֆր. արժողութեամբ: Քոնքորտի հրապարակը 17 հազար առանձնաշնորհեալ հրաւիրեալներ կային, որոնք սակայն շատ բան չտեսան, մինչ ժողովուրդը ժամեր առաջ համախմբուած էր Շան զ'Էլիզէի երկայնքը դիտելու համար այս աննախընթաց ներկայացումը: Խորքին մէջ, ամէն բան լաւագոյնս կարենալ տեսնելու համար, նախընտրելի էր տունը նստիլ հեռատեսիլի գործիքին առջեւ: Միակ ձեւն էր ամէն բան տեսնելու: Արդարեւ, հսկայ տողանցքը, որ կը սկսէր Էթուալէն վերջանալու համար Քոնքորտ, կարելի չէր վայելել մանաւանդ Քոնքորտէն, ուր հարկ էր ժամեր սպասել, մինչեւ որ իւրաքանչիւր տեսարան ներկայացնող խումբը հասնի: Յաջորդական տեսարանները (առաջինը՝ Չինացիք) կը խորհրդանշէին աւելի միջազգային մասնակցութիւն մը, քան Ֆրանսական Յեղափոխութիւնը: Տպաւորիչ, անկասկա՛ծ, երեւակայութիւն, ճաշակ, հնարքներ, բայց խորքին մէջ, ոչ մէկ մասնաւոր կապ Յեղափոխութեան հետ, ներկայացում մը որ կրնար տրուիլ որեւէ առթիւ:

Գիշերը կը փակուէր Ճէսի Նորմանի երգած Մարսէյեզով: Աշխարհի գեղեցկագոյն ձայնը եռագոյն զգեստաւորուած էր այս առթիւ:

Նորակառոյց Առշի մէջ է որ տեղի ունեցաւ եօթը հարստագոյն Պետութեանց վեհաժողովը: Գլխաւոր հարցերը կը վերաբերէին, ինչպէս միշտ, աղքատներու պարտքերուն: Այս հանդիպումին նորութիւնն էր, Կորբաչովի նամակը: Ան կ'ուզէր որ տնտեսական գործակցութիւն մը ստեղծուի, որովհետեւ կ'ըսէ՝ մեր պերեստրոյկան անբաժան է այն քաղաքականութենէն, որ կը ձգտի ամբողջական մասնակցութեան համաշխարհային տնտեսութեան:

Միացեալ – Նահանգները համաձայն չեղան հիւսիս – հարաւ ժողովի մը, առայժմ: Եօթները զբաղեցան նաեւ, ինչ որ նորութիւն էր, բնապահութեամբ և թմրեցուցիչի դրամները պաշտօնական հաստատութիւններու վերածումով: Ընդհանուր ձեւով համաձայնութեամբ աւարտած է ժողովը, ժամանակէն առաջ, ինչ որ պատճառ եղաւ փակման ընթրիքին ջնջումին:

Նոյն ատեն, եօթը ամէնէն աղքատ ժողովուրդներն ալ ժողով կը գումարէին Միւթիւալիթէի սրահը:

—

Խորհ. Միութեան մէջ, քիչ մը ամէն կողմ, խռովութիւնները չեն մեղմանար: Նախ կայ, անշուշտ Սիպիրի ածխահանքերու գործադուլը որ կը տարածուի եւ քաղաքական տարողութիւն կ'առնէ: Շարժումը սկիզբէն ի վեր 12 հազարի հասած էր, առջի օր, բանթողներու թիւը, ինչ որ բաւական ծանրակշիռ է, երբ հարցը Խորհ. Միութեան կը վերաբերի: Անոնք 42 պահանջ ներկայացուցած են (36-ը՝ գոհացում ստացած են): Երկուշաբթի, սակայն, արդէն հարիւր հազար բանթողի խօսք կար: Հանքագործներու կեանքի պայմանները շատ ծանր են եւ անոնք կ'ուզեն որ Կորբաչով գայ և տեղւոյն վրայ հաստատէ թէ բնապահական, աշխատավարձքի, բնակարաններու, ընդհանուր թշուառութեան անընդունելի պայմաններ կը տիրեն:

X Տաճիկիստանի երեք գիւղերու մէջ, լուսարդել հռչակուեցաւ, ծանր բախում-

(Շար.ը Դ. էջ)

«...ԻՍԿ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆ ԱՒԵԼԻ ԹԱՆԿ Է»

– ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍ ՄԸ –

Մեր վերջին շրջանի պատմութեան լաւագոյն էջերը ջնջելու մարմաջը, Սարդարապատէն, 1918-ի Հանրապետութենէն, դրօշակի հարցէն ու Փէդայիներէն ետք հայաստանեան մամուլի սխնակներուն յանձնած է 1921 Փետրուարի ապստամբութեան էջը: «Երեկոյեան Երեւան»ի Մայիս 25-ի թիւին մէջ այս նիւթին մասին ընդարձակ յօդուած մը ստորագրած են կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի կուսակցական պատմութեան Հիմնարկի աւագ գիտաշխատողներ, պատմական գիտութիւններու թեկնածուներ՝ Գոհար Մանուկեան եւ Ամատուն Վիրաբեան:

Անոնց յօդուածին տուն տուող հարցադրումը հետեւեալ ձեւով կը տարազուի. «Ի՞նչպէս եղաւ որ խորհրդային իշխանութեան ձեռնարկումների դէմ դուրս եկան նաեւ մինչեւ իսկ ոչ քիչ թւով աշխատաւոր մարդիկ, որոնք դեռ երէկ հանդէս էին եկել այդ իշխանութեան հաստատման օգտին: Այդ ի՞նչպէս եղաւ որ իշխանութեան գլուխ յայտնուեցին նաեւ այնպիսի գործիչներ որոնք չիմանալով եւ չկարողանալով պատշաճ քաղաքականութիւն վարել, ի չարը գործադրեցին յեղափոխութեան նուաճումները»:

Յօդուածագիրները կը սկսին Հայաստանի խորհրդայնացման հանգրուանէն. «Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնը հաւատարիմ իր քաղաքական դիրքորոշմանը, դէմ էր Հայաստանում խորհրդային իշխանութեան հաստատմանը, սակայն երկրի ներսում ստեղծուած ծանր ու անելանելի կացութիւնը եւ արտաքին վտանգը ստիպեցին նրան հաշտուել իրադրութեան հետ, խաղաղ, առանց կռուի ստորագրել իշխանութիւնը բոլշեւիկներին յանձնելու փաստաթուղթի տակ»:

1920, Նոյեմբեր 29-ի երեկոյեան Դաշնակցութիւնը խորհրդարանի շէնքին մէջ ժողով կը գումարէ. հոն մեծամասնութիւնը թեր կը գտնուի իշխանութիւնը բոլշեւիկներու յանձնելու հարցին մէջ: Ռազմական նախարար Դրօ կը յայտարարէ. «Հայ զինուորութիւնը մեծամասնականների (Ռուսների) դէմ չի կռուի...»:

Նոր իշխանութիւնը կը մարմնաւորուի յեղափոխական կոմիտէին կողմէ, զոր կը գլխաւորէ Սարգիս Կասեան: Ան Դեկտեմբեր 9-ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած համայնավարներու ընդհ. ժողովին կը յայտարարէ թէ նոր կուսակցութիւնը «երբեք վրիժառութեամբ չի առաջնորդուի»: Կասեանի համար հարկաւոր է ռազմական համայնավարութեան հարկադրանքի ու բռնութեան քաղաքականութիւնը փոխել մեղմ քաղաքականութեամբ մը. մինչդեռ ռազմական համայնավարութեան քաղաքականութեան կողմնակիցները կը ջանային ապացուցանել թէ բռնութիւններն ու բռնագրաւումները շարունակելն անհրաժեշտ էր:

Իրերամերժ այս դիրքորոշումներուն շուրջ համաձայնութիւն չգոյացած, երբ Երեւան կը հասնի համառուսաստանեան արտակարգ յանձնաժողովի կովկասեան ներկայացուցչութեան լիազօր Գէորգ Աթարբեկեան, մէկ անգամէն կը փոխուի դործելակերպը ու դերակշիռ կը դառնան ուժի մեթոտները: Անոր հրահանգով նախկին դաշնակցականներու եւ ոչ-բոլշեւիկեան կուսակցութիւններուն պատկանող մարդոց ցուցակները կը պատրաստուին ու զանգուածային ձերբակալութիւններ կը սկսին: Մինչ Ս. Կասեան եւ անոր համախոհները համաձայն էին պատժական միջոցի դիմել միայն այն դաշնակցականներուն նկատմամբ, որոնք գործնապէս պայքարի կը մտնէին խորհրդային իշխանութեան դէմ:

Մէկ կողմէն երբ վերնախաւի այս տարակարծութիւնը կը շարունակուէր, անդին Արտակարգ յանձնաժողովին զինուած խումբերը առանց վերջնականօրէն ձեւակերպուած պաշտօնական հրահանգի, խուզարկութիւններ կ'ընէին գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ. կը բռնագրաւէին հացի վերջին պաշարները, նոյնիսկ սերմացուն ու լծկանը: Կացութիւնը աւելի եւս կը սրուի երբ զինաթափ եղած հայ սպաներ փանդուածային կերպով Հայաստանէն կ'արտաքսուին: Անոնց մէջ կան Սարդարապատի բազմաթիւ հերոսներ, ու մարդիկ «որոնք ոչ թէ վախից ու ահաբեկումից, այլ իրենց խղճի թելադրանքով էին սկսել աշխատել, ձեռնամուխ եղել նոր կեանքի կառուցմանը»:

«Խորհրդային իշխանութեան վարած անհարկի բռնագրաւումները փաստօրէն նպաստել են դժգոհների շարքերի ստուարանալուն, որոնց մեր խորին համոզմամբ, ափսոսանքով ու ակամայից միացան խորհրդային իշխանութիւնը յոյսով եւ հաւատով ընդունած բազում թէ՛ գիւղացիներ ու բանուորներ եւ թէ՛ մտաւորականներ» կը գրեն յօդուածագիրները: Ու այս կացութիւնը կ'օգնէ Հայաստանի նախկին իշխանութեան ղեկավարներուն, որոնք այս դժգոհութեան կազմակերպուած բնոյթ կու տան և Երեւանի ու կարգ մը շրջաններու մէջ քաղաքական յեղաշրջում յառաջ կը բերեն:

Աւելի ետք ուշագրաւ հաստատում մը կ'ընեն Գ. Մանուկեան եւ Ա. Վիրաբեան. այն որ, Հայաստանի նորահաստատ խորհրդային իշխանութիւնը ուշադրութիւնը բեւեռած էր Ալեքսանդրապոլի գաւառին վրայ որ գրաւուած էր Թուրքերու կողմէ: Այս ուշադրութիւնը, քէմալական ճնշումին ու բռնութիւններուն դէմ բնակչութեան ընդվզումը գլխաւորել կամ արտայայտել չէր, այլ՝ «պէտք էր կասեցնել հակաթուրքական ապստամբութեան ամէն մի փորձ, որովհետեւ ցաւօք սրտի, արժէքների անսկզբունք վերագնահատում էր տեղի ունենում»: Այս հաստատումին մասին, ինչպէս կը նշեն դոյգ յօդուածագիրները, «խորհրդահայ պատմագրութիւնը առ այժմ լռել է»:

Հոս, կ'արժէ մէջբերել հետեւեալ պարբերութիւնը, եթէ ոչ ուրիշ բանի, գոնէ գաղափար մը կազմելու համար թէ Հայաստանեան մամուլը այսօր օգտուելով հրապարակայնութեան մթնոլորտէն, ի՛նչ թափով վրէժը կը լուծէ իր չմարսուած լռութիւններուն:

«Դեռեւս 1920 թուականի Սեպտեմբերի 20-ին ՀԿ(Բ)Կ կենտկոմը կուսակցութեան բոլոր կազմակերպութիւնների իրահանգել էր՝ թիկունքում եւ թէ ռազմաճակատում լայն պրոպագանդա մղել ընդդէմ պատերազմի, հիմնական խնդիր դարձնելով այն որ Թուրքիան իբրեւ թէ այլեւս նախկին Թուրքիան չէ, որ նա Հայաստանի նկատմամբ իբր երէկուայ ակրեսիւ նպատակները չունի, ուստի հայ բոլշեւիկ – կոմունիստի խնդիրը պէտք է լինի բուրժուական հանրապետական Հայաստանի պարտութեան արագացումը, որը իր հերթին կ'արագացնէր Հայաստանի խորհրդայնացումը: Այս, մեղմ ասած, միամտութիւնը պնդողները ոչ միայն իրենք էին հաւատում, այլեւ փորձում էին ժողովրդին էլ հաւատացնել, թէ յաղթող թուրք ասկեարը որեւէ վնասաբեր գործողութիւն թոյլ չի տայ պարտուած Հայաստանի նկատմամբ, այլ նոյնիսկ կ'օժանդակի աշխատաւոր հայ ժողովրդին ազատուելու «իմպերիալիստական գործակալ դաշնակցականների տիրապետութիւնից»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԷՋԵՐ

ԱՐՑԱԽԻ ԳՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

Առաջին գեղարուեստական գիրքերուն հետ միասին Արցախի մէջ 1880ական թուականներէն սկսեալ սկիզբ կ'առնեն գուտ գրական – գեղարուեստական պարբերականներ, որոնք անջնջելի հետք ձգած են մեր գրական մամուլի պատմութեան մէջ: Այդպիսի պարբերականներէն էր 1881-ին հիմնուած Նիկողայոս Տէր-Աւետիքեանի «Փնար խօսնակ»ը:

Ինքնատիպ այդ հանդէսին մէջ ինքնուրոյն եւ թարգմանական գործեր կը զետեղուէին: Թարգմանութիւնները կը կատարուէին ռուս եւ եւրոպացի դասականներէն՝ Պուշկինէ, Լերմոնտովէ, Հայնէէ, Կէօթէէ, Շիլլերէ, Պայրընէ եւ այլ հեղինակներէ:

Իր չափածոյով Ն. Տէր-Աւետիքեան առանձին պատուարժան անձնաւորութիւններու գովասանքէն զատ, կը փորձէր նաեւ արտայայտել աշխատաւորներուն իղձերն ու ցանկութիւնները: Ան հրապարակ կը հանէ ժողովուրդին նեղաշխարհը, ցոյց կու տայ անոր ընկերային վիճակը եւ քաղաքական տրամադրութիւնները:

Հայ աշխատաւորին ողբերգական վիճակը արտացոլած է Ն. Տէր-Աւետիքեանի «Սով» ընդարձակ բանաստեղծութեան մէջ: Ան ցաւով կը հրապարակէ այն փաստը, որ կեանքի անտանելի պայմաններէն դրդուած՝ հայ գիւղացին կաշկանդուած է մահուան ճիրաններուն մէջ եւ ստիպուած է տանիլ բոլոր դժուարութիւնները, սորվելով, կերպով մը պահպանել իր գոյութիւնը: Հեղինակը կը ներկայացնէ նաեւ լայն զանգուածներուն դժգոհութիւնը ցարիզմին դէմ:

Դառն օրեր կ'ապրէին նաեւ հայ երիտասարդը, ուսանելու գացած հայ աղջիկն ու պատանին: Անոնք զրկուած էին ապրելու, կրթութիւն ստանալու կարելիութիւնէն; Զունէին ապրուստի որեւէ միջոց, բնակելու տեղ, զրկուած՝ լոյսէ, ջուրէ: Հեղինակին «Ուսանող» փոքրիկ վիպերգը խոր վիշտ կ'արտայայտէ:

Գաղափարական որոշ նպատակամղում ունէին Ն. Տէր-Աւետիքեանի չափածոյ գործերը: Հիմնականը հայրենիքին բարգաւաճումն էր, ժողովուրդին համար ուրախալի կեանքի ստեղծումը: Այդպիսի միտում ունի «Հասարակութիւն» բանաստեղծութիւնը: Ան մէկ կողմէն կը ներկայացնէ հայրենանուէր գործին նշանակութիւնը, միւս կողմէն՝ կ'արտայայտէ Հայաստանի բարգաւաճման փափաքը: Հեղինակը սակայն կը ծաղրէ այն մարդիկը, որոնք «հայրենիք» յորջորջելով իրենք զիրենք կը դնեն անձնազոհի, հայրենասէրի պատուանդանին:

1882 – 1884 թուականներուն Շուշիի մէջ լոյս կը տեսնէր Սիմոն Հախումեանի «Գործ» հանդէսը, որուն էջերուն մէջ կը զետեղուէին ոչ միայն ինքնուրոյն եւ թարգմանական գործեր, այլեւ գրականագիտական յօդուածներ: Անոր նպատակներէն էր մօտէն ուսումնասիրել նաեւ այլ ժողովուրդներու կեանքը եւ յատկապէս Ռուսաստանի իրավիճակը: Ահա թէ ինչու ան իր հանդէսին Գ. թիւին մէջ կը գրէր. «Ռուսաստանի կեանքը շատ սերտ կապ եւ յարաբերութիւն ունի մեր կեանքի հետ, բայց այդ երկրի հասարակական կազմակերպութիւնը, ներքին կեանքը մեզ համար անյայտ երկիր է»: Անոր պատճառներէն մին, ան կը համարի այն ատենուան պարբերական մամուլին որոշ ներկայացուցիչներու անբարեացակամ վերաբերմունքը, թերթերու եւ հանդէսներու գէշ աշխատանքը:

Ցաւն այն է, կ'ըսէ Ս. Հախումեան, որ հայ ընթերցողը ռուս գրականութեան շատ քիչ ծանօթ է: Կոկոլի, Թոլսթոյի, Տուրգենեւի նման ինչպէս նաեւ եւրոպացի շատ առաջնակարգ գրողներ հիմնականին մէջ հայերէն թարգմանուած չեն, հայ զանգուածներու սեփականութիւնը չեն դարձած:

«Գործ»ի խմբագիրը կողմնակից չէր կուրօրէն ընդունելու եւրոպական քաղաքակրթութիւնը: «Մենք գտնում ենք որ եւրոպական լուսաւորութեան կուրօրէն հետեւիլը (...) չի կարող ազգին մի մեծ բարիք լինել»: Ս. Հախումեան նոյն կարծիքին էր ռուս գրականութեան նկատմամբ:

Առաջին թերթը, որ Ի. դարուն սկիզբին լոյս կը տեսնէ Արցախի մէջ՝ «Ղարաբաղ»ըն էր (1911 – 1913), զոր հիմնականին մէջ կը խմբագրէր Վրթանէս Փափազեան: «Գրական ակնարկներ»ուն մէջ հեղինակը իբրեւ տաղանդաւոր գրող եւ մեծ արուեստագէտ, առաջին անգամ կ'անդրադառնայ Աւետիք Իսահակեանի ստեղծագործութիւններուն մասնաւորապէս «Աբու-Լալա Մահարի» վիպերգին:

Հեղինակը կը զարգացնէ այն միտքը, որ գրողը պէտք է կապուած ըլլայ իր ժողովուրդին, արտացոլէ անոր առօրեան, մարմնաւորէ ժամանակին բնութագրական կողմերը:

Գրական ստեղծագործութիւնները արժանի տեղ կը գրաւեն «Փայլակ» թերթին մէջ (1913 – 1917), իրենց չափածոյ եւ արձակ երկերով աչքի կը զարնեն Գրիգոր Ներսիսեան, Գառնիկ Ղազարեան, Լեւոն Վարդունի եւ ուրիշներ:

Արցախի գրական կեանքին մէջ նշանակալից է «Ծխածու» գրական – գեղարուեստական պարբերականին դերը, որ լոյս տեսաւ 1916-ին, Շուշի: Հոն համախմբուած էին Գառնիկ Ղազարեան, Արտաշէս Կոծինեան, Խորէն Լորենց եւ ուրիշներ:

Ցիրապի, նախախորհրդային Արցախի գրական կեանքը հարուստ է յառաջադէմ գրողներով, որոնք սրտանց կը գովերգէին նոր դարերը, կը տենչային ազատութիւն եւ արդարութիւն:

Ս. ԱԻԱԳԵԱՆ
Բանասիրական գիտ. տոքթէօր փրոֆէսէօր

(ամփոփուած)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՓԱՐԻԶՑԻԻՆ ԶԲՕՍԱՆՔԸ

Եօթնեւրորդ օրը Աստուծոյ հանգիստի օրն էր. մարդոց համար եղաւ զբօսանքի օր: Ֆրանսացիները զայն պաշտօնականացուցին 1906, Յուլիս 13ի օրէնքով: Սակայն ժողովուրդը այս օրէնքին չէր սպասած շաբաթավերջի արձակուրդը զետեղելու համար իր բարքերուն մէջ: Անշուշտ շարժումին առաջատարը մայրաքաղաքն էր: 1850-էն սկսեալ փարիզցին հետզհետէ աւելի քիչ կ'աշխատէր կիրակի օրերը. սակայն ժողովուրդին մեծ մասը չունէր անհրաժեշտ միջոցները զբօսանքի պտոյտ մը նուիրելու ինքն իրեն: Քաղաքէն մեկնիլը սուղ էր. ինչ ընել ուրեմն, երբ մարդ չէր կրնար դաշտավայրերը կամ ճաշարան մը երթալ: Կը մնար գոհանալ Փարիզի ընծայած կարելիութիւններով:

Սուրերի ու լոյսի, աշխատանքի, ու նաեւ զբօսանքի այս քաղաքը, իր արտակարգ կենդանութեամբ, փողոցներու տեսարաններով, իր բնակիչներով, եռուզեռով, ամբողջ աշխարհ մը կ'արժէր: Կը բաւէր դիտել պարզապէս: Դիտողներու մաս կը կազմէին յատկապէս նկարիչները. Փիքասօ, Ռընուար, Մոնէ: Բոլորին պաստառներուն մէջ Փարիզ կը ներկայացուէր որպէս թատրոնի հրաշալի բեմայարդարում մը: Փողոցը բեմը կ'ըլլար, անցորդները՝ մարդկային այս մեծ կատակերգութեան դերակատարներն ու հանդիսատեսները միեւնոյն ժամանակ:

Ամբողջ հարցը «տեսնել»ն էր ու «տեսնուիլ»ը: Գլխաւոր դերերը կը կատարուէին ամէնէն հարուստներուն ու ամէնէն ազնուականներուն կողմէ: Անդին, մեծերու շուքին մէջ, անանուն ամբոխը կը մասնակցէր ներկայացումին: Ինչո՞ւ զրկուէր. ներկայացումը ձրի էր ու օրէ օր կ'աւելնար դիտողներու թիւը Շանզ'Էլիզէի վրայ: Այդ «մեծ դերակատարներ»ը հանդիսատեսներ կ'ունենային նաեւ պարահանդէսներու մուտքին, ծանօթ սրճարաններու մէջ, պուլվարներու վրայ. դիտելը կարծես կերպով մը մասնակցիլ կը նշանակէր պերճանքին:

Տօնական այս մթնոլորտը սկսած էր Լուի – Ֆիլիփի շրջանին. 1850-էն, կեանքի մակարդակի բարձրացումով, մարդիկ կրցան աւելի լայն տեղ տալ զբօսանքին ու հաճոյքին:

Անցած են Փալէ – Ռուայալի թաղամասերուն ու Թիւլըրիի պարտէզին հմայքները. զբօսանքի գլխաւոր թատերաբեմ են պուլվարները: Գաւառացին հագին Փարիզ հասած, կիրակնօրեայ զգեստները կը հագուի ու կը փութայ պուլվարները:

Սակայն դժուար է պուլվարին սահմանագիծը տալ. տարուէ տարի կը փոխուի ան: Օփերային շէնութիւնը, այլ ապրանքներ, ծնունդ կու տան ուրիշ պուլվարներու. 1860 – 1880 թուականներուն յարթաղամաս կը նկատուէր Մատլէնէն դէպի Թաղամաս կը նկատուէր Մատլէնէն փորթ Սէն – Տընիի շրջանը: Իսկ մինչեւ Գամպէթթա երկարող գօտին աւելի «ժողովրդական», աւելի «զուեհիկ» բազմութեան մը վայրն էր:

Այս թուականներուն Շան զ'Էլիզէ եւս Պուլվարին շարունակութիւնը կը նկատուէր: Մինչդեռ ԺԸ. դարուն բաւական գէշ համբաւ ունէր այս վայրը: Կիրակին առանձնաշնորհեալ օր էր այս հիմնալի պողոտային համար. կէսօրէ ետք ամբոխը հոն կու գար ձիարշաւներէն վերադարձող կառքերը դիտելու: Կերպասներու եւ գոյներու փառատօն մը կը բացուէր, ուր կիները կը մրցէին վայելչութեամբ, իսկ ժողովուրդը կը դիտէր: Ու Մօփասանի վէպերուն համեստ պաշտօնեաները Երկուշաբթի առաւօտները կ'ըսէին գրասենեակի իրենց պաշտօնակիցներուն. «անտառէն վերադարձը շատ փառաւոր էր երէկ»:

Շան-զ'Էլիզէէն, պուլվարներէն ետք, որպէս զբօսանքի վայր, պէտք է յիշել նաեւ փօպուրները: Ժողովուրդին համեստ խաւը հոն է, Փարիզը շրջապատող աժան զբօսանքի այս գօտին մէջ: Հոն գինին աւելի աժան է ու Կիրակի օրերը, կէսօրէ ետք կարելի է պարելու երթալ կէնկէթներու եւ համեստ պարահանդէսներու մէջ: Ու հակառակ որ ժամանակ մը ետք քաղաքին սահմանները կ'ընդլայնին, զայն շրջապատող պարիսպները կը փլին, ու փօպուրները այդ սահմաններէն ներս տեղ կը գրաւեն, պարահանդէսներն ու կէնկէթները կը շարունակուին նոյն խանդավառութեամբ:

Խրախճանքի վայրը փողոցն է: Ա՛լ մարդ իր տունը չի մնար: Ճիշդ է որ շատ մը փարիզցիներու բնակարանները խղճալի վիճակի մէջ են. ու բնական է որ մարդիկ փողոց իջնեն, վայելելու համար այն բաները զորս չունին իրենց տուներուն մէջ. լոյսերը, գոյները, զուարճացող քաղաքի մը ծիծաղը: ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին Փարիզ արդէն լոյսի քաղաքն է, ուր ամէն բան որ կը փայլի, կը հմայէ: Փողոցներու խրախճանքը ունի անհրաժեշտ բոլոր բաղադրիչները. արուեստականը կ'իշխէ հոն. ոսկեզօծ իրերու, թափիչներու, հայելիներու, ապակիներու շքեղութիւնը, իրականութիւնը կը վերածէ գեղադիտակի մը տեսարանին:

Քաղաքը չի դոհանար միայն գոյութիւն ունենալով. տեսական յեղաշրջում մը կ'ապրի: Հօսմանի մեծ փոփոխութիւնները Փարիզին նոր դիմագիծ մը կու տան. կարգ մը թաղամասեր կ'անհետանան. ուրիշներ ծնունդ կ'առնեն: Կիրակի օրերը մարդիկ ընտանեօք կ'երթան ծնծղող մայրաքաղաքը դիտելու: Անշուշտ յաճախակի են քննադատութիւնները այս նոր ճարտարապետութեան, այդ ծանր ու ճնշող ոճին:

Փարիզ ունի նաեւ իր տօնավաճառները. այդ շրջանին ամէնէն աւելի հետաքրքրութիւն արթնցնող բաները տարօրինակութիւնները, անբնական երեւոյթներն են: Տօնավաճառներու մէջ կը կը ցուցադրուէին մօրուսաւոր կիներ, երկգլխանի հրէշներ, գաճաճներ, հսկաներ:

Յետոյ կան համաշխարհային ցուցահանդէսները. 1855-ինը, 1867-ինը, որուն ընթացքին աւելի քան 10 միլիոն հոգի Շան-տը-Մարս կ'այցելէ: 1878-ին այցելուներու թիւը 16 միլիոնէն աւելի է: Հանդէսներու գլխաւոր վայրը Թրոքատէրոյի պալատն է, որուն մուտքը ձրի չէ:

Թատերասրահները եւս ժամանցի վայրեր են. մեծ է յաճախորդներու թիւը: Փարիզի մէջ բազմաթիւ թատրոններ կան ուր բազմութիւններ կու գան յատկապէս Լապիշ եւ Օֆընպախ դիտելու: Ամէն ճաշակի ու քսակի յարմարը կայ. ամէնէն համբաւաւորները՝ Թէաթր Լիրիքը, Թէաթր տէ զ'Իթալիէնը, Օփերան եւ Օփերա – Քոմիքը, ժամադրավայրերն են ազնուականութեան ու քաղքենի ընտրանիին: Բոլորին մատչելի չէ անոնց տոմսերուն գինը: Զոլա կը պատմէ որ 1875-ին, նոր Օփերային բացումին սրահին բազկաթոռները արժած են մինչեւ 200 – 300, իսկ օթեակները՝ 3000 Ֆրանք: Սակայն կան նաեւ աւելի համեստ պայմաններով թատրոններ: Անոնց ամէնէն ծանօթն է Կէթէի թատրոնը, որուն մուտքը ութ Ֆր. է միայն: Կայ նաեւ պուլվար տիւ Քրիմի վրայ Ֆինամպիւլը:

Նոյն տարբերութիւնները ի զօրու են սրճարաններու, ճաշարաններու, քապարէներու, պարասրահներու համար: 1870-ին աւելի քան 400 պարասրահներ կան Փարիզի մէջ. նկարիչներ ու գրողներ իրենց ստեղծագործութեան մէջ տեղ կու տան անոնց, որոնց մէկ մասին համբաւը կը ծաւալի մայրաքաղաքէն, երբեմն նոյնիսկ երկրին սահմաններէն դուրս:

Սրճարաններն ալ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելեն. հոն կարելի է ուտել, խմել, խաղալ: Միշտ նոյն միջավայրի մարդոց կը հանդիպի մարդ սրճարաններու մէջ: Ամէնքը իրենց թաղին սրճարանին յաճախորդ են. Լարիւի սրճարանը կը թողուն քաղաքական դէմքերու, Վոլթէրինը Լատինական թաղին փրոֆէսէօրներուն: Պարասրահներու ամէն մէկն ալ ունի որոշ դասակարգի յաճախորդներ:

Այս է 1850-ի Փարիզի համայնապատկերը. քաղաքը տակաւին կը բաւարարէ իր բնակիչները: Սակայն յետագայ տասնամեակները կու գան տարբեր պահանջներով: Հոն, քաղաքին պարիսպներէն դուրս ուրիշ աշխարհ մը սկսած է շարժիլ. ու Փարիզ կ'երագէ ընդլայնել իր տիրապետութեան սահմանները:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱԿՆԱՐԿ

ԷՐ ԵՐԲԵՄՆ, ՎԱՐԴԱՎԱՌ...

Վերոյիշեալ խորագիրին տակ, թղթակցութեան մը ոլորտին մէջ, կը նկարագրուի Վարդավառի տօթիւ կատարուած կրօնական յիշատակութիւն մը, Փարիզ, Հայոց եկեղեցին («Յառաջ», Յուլիս 5):

Պատարագիչն ու քարոզիչը եղած է Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թեմին Առաջնորդը՝ Տիրայր Արք. Մարտիկեան՝ հիւրաբար Փարիզ: Ան իր քարոզին բնաբան ընտրած է, ինչպէս արձանագրուած է թղթակցութեան մէջ, – Ո տայր ինձ ծուխըն ծխանի եւ առաւօտն Նաւասարդի...: Քարոզէն մէջբերուած հատուածի մը մէջ վերստին նոյն տողը:

Նախաքրիստոնէական շրջանի հայ վիպասանութեան այլապէս հարուստ հիւսքերէն փրկուած տուեալ հատուածին մասին սա տողերը կը գրէ հայագիտութեան մեծ երախտաւորներէն Մանուկ Աբեղեան.–

«Նոյն ցիկլին (խօսքը՝ վիպասանութեան մասին է – Ժ. Մ.) պատկանել է նաեւ Գրիգոր Մագիստրոսի իր նամակներից մէկի մէջ բերած հատուածը – "ի զոհէհիկս աւանդեալ", որ Պարթեւ Արտաշէսն է ասել վախճանելիս.

Ո տայր ինձ զծուխ ծխանի,
Եւ զառաւօտն Նաւասարդի, եւայլն:

(Հայոց Հին Գրականութեան Պատմութիւն, Գիրք Առաջին, սկիզբից մինչեւ Ժ. դար)»:

Ցար եւ նման տողերով կը ներկայացնէ նոյնպէս Վիէննայի Մխիթարեան Ուխտէն՝ Հ. Եփրեմ Պօղոսեան, նոր տարուայ տօնը հին եւ նոր Հայոց քով քննական ուսումնասիրութեան մէջ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Քանն

[illegible]

ՇԱՐԹ

Նուարմութիէ, Ատլանտեանի այս կղզին մէկ ցուցասրահին մէջ է, որ Շարթ կը ներկայացնէ իր գործերը այս ամառ:

Այս առթիւ հրատարակուած հրաւէրին վրայ, Հ. Թէոֆիլ Հակիրճ տողերով կը նկարագրէ գոյներու այս մեծ վարպետին աշխարհը: Անոր նկարչութիւնը, կը գրէ, անոնցմէ չէ որոնք կը պոռթկան յորդառատ զուարթութեան մը մէջ: Իր ուրախութեան խառնուած է տեսակ մը կարօտ նիւթերու հանդէպ, ուրկէ կը քաղէ իր յուզումը:

Բայց, Շարթ, ծանօթ է արդէն իբրեւ այն մեծ արուեստագէտը՝ որու վրձինը, տարիներէ ի վեր, մեզի բերած է գոյներու ներդաշնակութեան մը հետ ինքնատիպ կերպարներու ու դիմագիծերու ամբողջ աշխարհ մը:

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐԱԿԱՌՈՅՑ ՀԱՄԱԼԻՐԻՆ
ԵՒ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՆԻԿՈՍԻՈՅ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԻ
ՆՈՐ ԱԿՈՒՄԲԻՆ

«Դէպի Ազրիւրը Լոյսին» ձգտող հայ ժողովուրդի գոյատեւման գրաւականը կը հանդիսանայ իր դպրութիւնը, որով ան կրցաւ դիմագրաւել ազգային կեանքի վերիվայրումները, սանձել իր հայրենի մշակոյթը, փառաբանել իր նախնիներու հայրենապահպան սխրանքները, երգել հայրենիքի սէրն ու կարօտը եւ հրաշակերտել Հայոց ամրակուռ ոգին:

Սփիւռքի հայրենազուրկ խրախճանքին մէջ մանուանդ, հայակերտումը կը ստանայ առաջնահերթ կարեւորութիւն: Այս գիտակցութեամբ կառուցուած Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան նորակառոյց համալիրին բացումը պիտի կատարուի 1989, Հոկտեմբեր 21-ին, նախագահութեամբ՝ Հ.Բ.Ը.Միութեան գերագոյն նախագահ Պ. Ալեք Մանուկեանի: Այս գեղեցիկ առիթով համախմբուած Մելգոնեանի սերունդները՝ միասնական ուժով հզօրացած, հայեացքը ուղղած զալիքին, առաջին շունչն ու ոգին պիտի ներդնեն այս դպրութեան ամրոցին, ներկայութեամբը՝ Հ.Բ.Ը.Միութեան պատկառելի Կեդրոնական Վարչութեան, Միութեան անդամներու եւ պետական անձնաւորութիւններու:

Կազմուած է բացման հանդիսութիւններու հետեւեալ եռօրեայ յայտագիրը.–

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21.–

Բացում Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան նոր շէնքերուն:

Ճաշ – պարահանդէս Հաստատութեան նորակառոյց շքեղ ճաշարանին մէջ:

Ճաշի մատակարարում եւ սպասարկում Հիլթըն պանդոկին կողմէ: Հայկական սիրուած նուագախումբ:

Կիրակի, Հոկտեմբեր 22.–

Բացում Հ.Բ.Ը.Միութեան Նիկոսիոյ մասնաժողովի նոր ակումբին, քոքթէյլ – հիւրասիրութեամբ:

Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 23.–

Գեղարուեստական փառաշուք հանդիսութիւն, կատարողութեամբ Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան սան – սանուհիներու, Հաստատութեան հանդիսասրահին մէջ:

Ներկայ գտնուիլ փափաքողներ հաճին կարելի փութով հաղորդակցութեան մէջ մտնել Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան հետ.

Melkonian Educational Institute
P.O. Box 1907
NICOSIA - CYPRUS
Telephone : 422195, 422204
Telefax : 493155

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

Նա բանտախցում անգամ հպարտացել էր, թէ ինքը անձամբ գնդակահարել է Ներսիկ Ստեփանեանին, Դրաստամատ Տէր Սիմոնեանին եւ Ակսել Բակունցին: Ասլանովը պատմել էր նաեւ որ Ներսիկ Ստեփանեանը գնդակահարուելու պահին բղաւել է «Կորչի Ստալինը», իսկ Դրաստամատ Տէր Սիմոնեանն ու Ակսել Բակունցը գնդակահարուելուց առաջ «Ինտերնացիոնալ» են երգել:

Մի օր ներքին բանտի թիւ 10 սենեակից մեզ մօտ բերին գիւղական մի ուսուցչի: Նա պատմեց, որ իր հետ նոյն խցում են եղել նախկին լուսժողկոմ, նշանաւոր դրականագէտ Պօղոս Մակինցեանը եւ գրող Ակսել Բակունցը: Նա շատ հետաքրքիր դէպքեր պատմեց նրանց մասին: «Մի անգամ Պօղոս Մակինցեանը, ծալապատիկ նստած իր անկողնուն, բարձրաձայն խորհրդածում էր.

– Չէի ուզում ոչ այս ուսումը, ոչ էլ այս գիտութիւնը: Երանի անգրագէտ չոբան լինէի մեր լեռներում, բայց՝ ազատ:

Մակինցեանը հէնց այն է՝ լռել էր, երբ բանտախցի դուռը բացուեց եւ ներս հրբեցին փախխաւոր մի գիւղացու:

Մենք նրան անմիջապէս շրջապատեցինք եւ հարցրինք ով լինելը: Ասաց որ Ապարանի գիւղերից մէկի հովիւն է:

Մակինցեանին դառնալով, ասացինք.

– Ընկեր Մակինցեան, սա էլ քեզ չոբանը:

Մակինցեանը գլուխը տարուբերելով, ասաց.

– Չէ՛, ախպեր ջան, պարզւում է որ մեր երկրում չոբանն էլ ազատ չէ...

Ակսել Բակունցը անընդհատ չափում էր բանտախցի երկայնքն ու լայնքը եւ անդադար արտասանում Վահան Տէրեանի հետեւեալ տողերը.

Դու ճահատակ պիտի լինես,
Մարգարէ ու Մարտիրոս,
Խարոյկ ու խաչ պիտի երգես,
Ոչ իբրեւ ստրուկ, այլ հերոս:

Մի գիշեր էլ Բակունցին կանչեցին: Նա զգաց որ իրեն գնդակահարութեան են տանում. տեղից վեր կացաւ, համբուրեց բոլոր կալանաւորներին, ապա մի ծերունու հետ դրկախառնուելով ասաց.

– Հայրիկ ջան, մնաս բարով, գիտեմ, որ այլեւս չեմ վերադառնալու. երբ կ'ազատուես, մեր բարձր սարերին ինձանից շատ բարեւ կ'անես»:

Այսպէս աւարտեց գիւղական ուսուցիչն իր սրտաճմլիկ պատմութիւնը:

Մեր ճամբարից 12 քմ. դէպի արեւմուտք կար մի խիտ անտառ, որտեղ ամենապարզունակ միջոցներով տախտակ էին սղոցում շինարարութեան համար:

Ցուրտ կանացի մի ցուրտ առաւօտ ժամը վեցին մեր բրիգադը շարժուեց դէպի այդ տեղամասը:

Ցուրտը անտանելի կերպով այրում էր քիթս ու այտոսկրերս: Գլխիս կար բարակ կտորից կարուած ականջակալներով գլխարկ, նոյն կտորից էին նաեւ ձեռնոցներս, որոնց հագնելն ու չհագնելը մի հաշիւ էր: Սաստիկ ցրտից անտառում ձնախառն խիտ մառախուղ էր, որը դժուարացնում էր քայլերը:

Ընկնելով, վեր կենալով, հասանք նշուած տեղը: Բրիգադիրը յայտարարեց.

– Իւրաքանչիւրիդ նորման մէկ հատ 40 միլիմետրանոց տախտակ է, որ պէտք է հասցնել ճամբար:

Ես ու Գրիգորեանը, երկու տախտակ դնելով ուսներիս, առաջ շարժուեցինք: Ընթերցողը կը հարցնի՝ ճամբարում ձիեր ու սահնակներ չկայի՞ն: Կային, ինչքան ուզէք: Սակայն ձին աշխատելու համար խնամք ու կեր է պահանջում, իսկ կալանաւորը քաղցած էլ պարտաւոր էր աշխատել: Ձին սատկելու դէպքում պատասխանատուութեան էին կանչում, իսկ մարդու համար... ոչ մի պատասխանատուութիւն: Նրան ձորը՝ ձների մէջ էին շըպրտում, որին ոչինչ:

Այո՛, մարդը ամենաթանկ կապիտալն էր...

Երբ ճամբար հասանք, իմացանք, որ այդ օրը սառնամանիքը 72 աստիճանի է հասել: Այդ սառնամանիքին մեզ տարել էին անտառ, ու յետ բերել, այն էլ՝ ծանր բեռով: Սա ոչնչով չէր տարբերւում սարկական աշխատանքից:

Երեւանեան բրիգադիր Գոլուբեւը ըդգուշացրեց, որ մէկ շաբաթ շարունակ նոյն աշխատանքն ենք կատարելու:

Այս անգամ արդէն գինուած դուրս եկայ աշխատանքի, վերցրի տանից սպասած խառատ հաստ սրբիչը, եւ քիթս ու բերանս փաթաթեցի: Սրբիչը, ճիշդ է, տաք էր պահում, բայց նրա միջով շնչելը շատ դժուար էր: Քիչ յետոյ սրբիչից կախուեցին սառցէ հաստ ու երկար յուլաններ:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

նէրէ նաք: Մէկ մեռեալ եւ 18 վիրաւոր կար: Սահմանակից երկու համայնքներու միջեւ բախումներու պատճառը սահմանային շրջաններու (Կիրգիզիա եւ Տաճիկիստան) ջրանցքի մը հողին եւ ջուրին օգտագործումի խնդիրն է:

× Վրաստանի մէջ ալ, ազգամիջեան բախումները վերսկսած են, այս անգամ՝ Սուխումի, Վրացիներու եւ Աբխազներու միջեւ, 11 մեռեալ եւ 127 վիրաւոր կայ: Աբխազ փոքրամասնութիւնը, որ ինքնավար Հանրապետութեան կանոնադիր կը վայելէ, կ'ուզէ որ իրաւասութիւնները աւելնան եւ դառնայ ուղղակի դաշնակցային Հանրապետութիւն: Թիֆլիսի համալսարանին մասնաճիւղի մը բացումը գրգռած է կիրքերը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Երկուշաբթի առտու, Երեւանէն հեռաձայնով առած մեր տեղեկութիւններուն համաձայն, մասնաւոր նորութիւն մը չկար, թէեւ լարուածութիւնը կը մնար: Ինչպէս փարիզեան մամուլն ալ հաղորդած էր, սպաննուած Հայու մը դիակը գտնուած էր Ղարաբաղ (Մարտակերտ): 30-35 տարեկան անձ մըն է, բայց ինքնութիւնը ծանօթ չէր:

Մինչ, նախապէս, խորհրդային մամուլը իր լրատուութեան հակահայ թնոյթ մը տուած էր, վերջին երկու օրերը ճիշդ հակառակ դիրք բռնած է եւ չափազանցեալ ձեւով հայանպաստ լրատուութիւն մը կ'ընէ, ինչ որ նաեւ լաւ չէ, ինչպէս կը հաստատէր Երեւանէն մեր խօսակիցը:

Շաբաթ օր, հակահայ ցոյց մը տեղի ունեցած է Բաքու, զոր ցրուած են անմիջապէս եւ այնուհետեւ արգիլուած է որեւէ ցոյց:

Սովետսկայա Ռոսիա թերթը երկար յօդուած մը հրատարակած է Ղարաբաղի եւ Հայաստանի վերաբերեալ եւ «խոր» վերլուծումներէ նաք այն եզրակացութեան կը յանգի որ այս ամբողջը սկսած է Զատիկեանով (1979 Փետրուարին, ինչպէս ծանօթ է, Զատիկեան եւ ուրիշ երկու Հայեր գնդակահարուեցան որպէս հեղինակները Մոսկուայի մեթրոյի ռմբարկումին):

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՍԳԱՒՈՐ

Հոս ալ ածականները կը պակսին: Հանճար մը՝ անկասկա՛ծ: Հերպերթ Ֆոն Գարայեան մեռաւ Սալցպուրկ, ուր եւ ծնած էր, զոհ սրտի տագնապի մը: Դեռ կ'ուզէր ղեկավարել: Յուլիս 27ին, Սալցպուրկի փառատօնին, որու նախաձեռնողն էր, բացումը պիտի կատարէր Վերտիի «Պալ Մասքէ»ին:

Եթէ մարդուն արուեստը, անուրանալի տաղանդը յարգանք եւ հիացում պատճառած են, տարբեր եղած են Գարայեան մարդուն հանդէպ եղած զգացումները, թէ քաղաքական թէ խառնուածքի պատճառներով: Նացի անցեալը եւ հրամայական, խիստ բնաւորութիւնը մասնաւոր համակրութիւն մը չեն տեղծած: Բայց եւ այնպէս, բոլորին համար, երաժըշտագէտ թէ երաժշտասէր, ոչինչ կըրնայ նոյնն ըլլալ երաժշտութեան մէջ իրմէ նաք, նախագարայեան եւ յետգարայեան շրջան մը կայ այլեւս:

Ծնած էր 1908-ին, հեռաւոր ծագում մը կայ յոյն (ոչ՝ հայ, հակառակ շատերու կարծիքին, կամ... փափաքին): Արդարեւ, նախնիներուն նախնիները՝ Գարաջանիս՝ Մակեդոնիայէն գաղթած են Սաքս, ուր տեղւոյն էլէքթէօրը զինքը «Հռոմէական Ս. Կայսրութեան ասպետ» կը դարձնէ, այլ խօսքով՝ ազնուական եւ Գարայանիսները կը կոչուին՝ Ֆոն Գարայեան եւ կը հաստատուին Աւստրիա ուր մեծ-հայրը դաւանափոխ կ'ըլլայ եւ լքելով օրթոտոքս եկեղեցին, կաթողիկէ կը դառնայ:

Միաժամանակ հետեւած է Փոլիթէքնիքի եւ Երաժշտանոցի դասընթացքներուն: Ղեկավարի իր գլխաւոր սապաբէզը եղած է Պերլինի Ֆիլհարմոնիքի ղեկավարութիւնը, զոր վարած է աւելի քան երեք տասնամեակ եւ ոմէ հրաժարեցաւ միայն վերջերս: Հանճարեղ ղեկավարը, որ տարբեր ոճի մ'իսկ տուաւ Պէթհովէնի, Մոցարթի, եղած էր նաեւ դաժան մարդը, քալած ժամանակին հետ, առեւտուր, մեքենա, հանրային յարաբերութիւն գաղտնիք չէին ունեցած իրեն համար: Ոչ մէկ ղեկավար իրեն չափ սալ արտադրած է, 950 տարբեր արձանագրութիւններ կատարած է: Լազէրի դարուն առաջ, կը գրէ Ֆիկառօ, եթէ իրարու վրայ դրուէին Պէթհովէնի իր Համանուագները, բարձրութիւնը Էյֆէլի աշտարակը կ'անցնէր:

Երաժշտութեան ամբողջ ժամանակաշրջան մըն է, որ կը փակուի իրեն հետ:

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ սպաննուած են քիւրտ երեք ղեկավարներ: Գլխաւորը՝ Ապտէլ Ռահման Ղասէմլօյու՝ իրանեան Քիւրտիստանի դեմոկրատ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարն էր, իրեն հետ էին երկու այլ ղեկավարներ: Ղասէմլօյու նախընտրաբար բանակցութեամբ կ'ուզէր հասնիլ ինքնավարութեան եւ դէմ էր որեւէ զինուորական լուծումի: Իր այս դիրքը պատճառ էր որ բազմաթիւ թշնամիներ ունենայ քրտական շարժումներու մէջ իսկ: Դաւաճան նկատուած էր մանաւանդ Ռաճաւիի շարժումին կողմէ (Իրաք): Թեհրանի ձայնասփիւռը մահուան լուրը տալով, յայտնած է թէ սպաննուած պահուն Ղասէմլօյու բանակցութեան մէջ էր պարսիկ բանագնացի մը հետ, որպէսզի Պարսկաստան վերադառնալու արտօնութիւն ստանայ: Պ. Քուշնէր, որ իբրեւ բժիշկ տարիներ աշխատած է Քիւրտիստան, յայտարարեց թէ Ղասէմլօյու՝ «Ամէնէն դեմոկրատ յեղափոխականն էր, ամէնէն մարդկային կեռլլօն եւ ամէնէն ճարպիկ քաղաքագէտը», աւելցնելով թէ անոր սպանութիւնը զինք կը վրդովէ:

ՆՈՒԷՐ

Պ. Սարգիս Պալեանի ընդ Օր. Ժաքլին Տօնապետեանի ամուսնութեան ուրախ առիթով՝ Խաչիկ Նաճարեան եւ զաւակները խնդակցելով նորապսակ ամոլին եւ ընտանեկան պարագաներուն, 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները, իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկերուհի Սիրվարդ Տէրտէրեանի, իր ամուսնոյն եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն, իրենց շատ սիրելի ազգականին Կարօ Գաբլանեանի (18 տարեկան) դառնակսկիծ կորուստին առիթով (Պէյրութ):

Այս առթիւ մասնաճիւղս շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեանէ 300 Ֆր.:

ANTENNE 2

Կիրակի, Յուլիս 23, ժամը 9.30-ին հայկ. յայտագրով կը ներկայացուի Ֆրանսահայ մամուլին նուիրուած Բ. մաս (գաւառի մամուլ):

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի Հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի Հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouvile-Sarcelles – désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

VIENT DE PARAITRE

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»
par Isabel DER AGOPIAN
aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible dès à présent dans les librairies H. Samuelian et H. Palouyan ainsi qu'aux FNAC.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 19

MERCREDI
19 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.059 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 17.059

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 13)

Լ. ՂԱՐԱԲԱՂ
ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ (*)

Ստեփանակերտի բնակչութիւնը չարաթէ մը ի վեր տեղի ունեցող դրդութիւնները կը նկատէ որպէս Ազգութեանց Խորհուրդի յանձնախումբին Լ. Ղարաբաղ ժամանման նախօրէին մթնոլորտը լարելու, անոր աշխատանքը խանգարելու ձրգտում: Ստեփանակերտցիները դժգոհ են յատկապէս «ԹԱՍ»ի հաղորդած լուրերէն, որոնք եղածէն աւելի լարուած կացութեան մը պատկերը կը ներկայացնեն:

Յուլիս 9-ին, Ասկերանի շրջանի հայկական ագարակի մը արօտավայրերուն վրայ ապօրինի կերպով անասուններ արածել տուող Ղուշչուլար գիւղի ազերբէջանցի հովիւներու եւ ագարակին պահակներուն միջեւ ծագած միջադէպէն յետոյ, ազգամիջեան հողի վրայ բախումները ծաւալած են: Յատկապէս տագնապալի վիճակ ստեղծուած է ճամբաներուն վրայ, ուր ինքնաշարժները յաճախ քարկոծման կ'ենթարկուին թէ մէկ եւ թէ միւս կողմէն:

– Կրկժանի մէջ կազմակերպուած դրրդութիւնը ցաւօք իր նպատակին հասաւ, – «Արմէնփրէս»ի թղթակցին ըսած է խորհրդային երեսփոխան, Մարտունիի Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Վաչագան Գրիգորեան: – Կը կարծեմ որ շրջանին մէջ լարուածութեան սրման կողմնակիցները կը ձգտին խանգարել Ազգութեանց Խորհուրդի յանձնախումբին ժամանումը ու բնականոն աշխատանքը: Այս օրերուն կրկին յաճախակի դարձած են Բաքուի բանագնացներու այցերը Լ. Ղարաբաղ, ինչ որ լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառէ ԼՂԻՄ-ի Հայութեան: Ես ըստիպուած եմ դժուարին բացատրական աշխատանք տանիլ բնակչութեան մօտ, որպէսզի անոնք չենթարկուին ամէն տեսակ դրդութիւններու: Ատիկա կրնայ յանգիլ Լ. Ղարաբաղի վերաբերեալ որոշումին ձգձգման: Իսկ ԼՂԻՄ-ի հարցին վերջնական եւ արդար լուծումը կարելի կ'ըլլայ միայն ժողովրդավարական, սահմանադրական ուղիով:

(*) «ՅԱՌԱՋ».– Այս մասին օրը օրին գրած ենք, լուրերը առնելով նաեւ ուղղակի Երեւանէն: Կու տանք նաեւ Արմէնփրէսի մանրամասնութիւնները:

❦

«ԽՈՐՀ. ՂԱՐԱԲԱՂ» ԹԵՐԹԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ՆԱԵՒ ԵՐԵՒԱՆ

Ստեփանակերտ լոյս տեսնող «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթը լայն ժողովրդականութիւն կը վայելէ նաեւ Հայաստանի մէջ, ուր մեծ թիւ կը կազմեն անոր բաժանորդները: Սակայն փոխադրութեան հետ կապուած դժուարութիւններու պատճառով թերթը ընթերցողին մեծ յապաղումով կը հասնի: Այս պատճառով որոշուած է թերթը հրատարակել նաեւ Երեւանի մէջ: Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի հրատարակչութիւնը արդէն ձեռնարկած է ԼՂԻՄ-ի մարզային թերթին լոյս ընծայումին: «Խորհրդային Ղարաբաղ»ը Երեւանի մէջ լոյս կը տեսնէ մօտ 45 հազար օրինակ տպաքանակով եւ ընթերցողին կը հասնի «Երեկոյեան Երեւան» թերթին հետ միաժամանակ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ
ՍԻԲԻՐԻ ՀԱՆՔԵՐԷՆ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԱԲԽԱԶՆԵՐԸ

Սիբիրի հանքագործներու գործադուլը ոչ միայն կը շարունակուի եւ բանուորներու թիւը 112 հազարի հասած է, այլեւ կը տարածուի եւ Երեքշաբթի առտու գործադուլի շարժում մըն ալ ծայր տուած էր Ուկրանիա:

Կացութիւնը բաւական մտահոգիչ նըկատուած է, որպէսզի կեդրոնական իշխանութիւնը ամէն ինչ ձեռք առնէ: Արդարեւ, Կորբաչով եւ նախարարապետը՝ Ռիժկով կոչ ըրած են հանքագործներուն, որ աշխատանքը վերսկսին, ընդունելով հանդերձ որ «ընկերային հարցերը դիզուած են շրջանին մէջ»: Յատուկ յանձնախումբ մը, որու մաս կը կազմեն Ն. Սլիունկով, քաղաքական բիւրոյի անդամ եւ Լ. Վորոնին առաջին փոխ նախարարապետ, տեղւոյն վրայ գացած պէտք է ըլլար Երեքշաբթի օր: Փորձը կ'ըլլայ լեզու գտնելու եւ ուժի չդիմելու: Ռիժկով ճշդած է սակայն, թէ կառավարութիւնը պատրաստ է օգնելու հանքագործներուն բոլոր միջոցներով, բայց ինչ կը վերաբերի հանդստեան թոշակներու բարելաւման, անմիջական լուծում պէտք չէ ակնկալել: Ամէն պարագայի մէջ, Կորբաչով դէմ յանդիման կը գտնուի ընկերային ամէնէն ծանր տագնապներէն մէկուն հետ:

Այս գործադուլին առթիւ, Ֆիկառօ կը յիշատակէ այն ապօրինի գործադուլները (գործադուլի իրաւունք չկայ) որոնք տեղի ունեցած են 40 տարիներու երկայնքին:

1949, Նոյ. 28, կառքի մարզին մէջ:

1957, Յունուար 4, դաշտի պայքար, խորհրդային ուսանողներու մասնակի գործադուլներ:

1962, Դեկ. 12 (Խրուշչովի օրով), 40 հազար բանուոր գործադուլի կը դիմեն բողոքելու համար գիներու յաւելումին դէմ: Բանակը կրակ կը բանայ, 24 մեռեալ կայ: Շարժումը տեղի ունեցած էր կեդրոնական Սիբիր: 1988, Յունիս 14, ըստ Ֆայնէնշիըլ Թայմզի, 170 հազար հոգի գործադուլի դիմած են, Թոլիաթթիի Լատա կառքերու գործատան մէջ, ուտեստեղէնի չգոյութեան պատճառով:

1987, Սեպ., գործադուլ մը անշարժութեան մատնած է օթոպիւսներու շինութեան գործատուն մը:

1988 – Տարք մը քաղաքական գործադուլներ կը սկսի Լ. Ղարաբաղէն, ամառը: Ապա՝ ամբողջ Հայաստանն է որ փարակուած է շարժումէն:

⁂

Վրացիներու եւ Աբխազներու ազգամիջեան բախումներու զոհերու թիւը հասած էր –եւ այս՝ ըստ պաշտօնական աղբիւրներու – 14 մեռեալի եւ 200-է աւելի վիրաւորներու: Այս փոքրիկ ինքնավար Հանրապետութիւնը –Աբխազիա– կ'ուզէ բոլորովին անջատուիլ Վրաստանէն եւ դառնալ խորհրդային 16-րդ Հանրապետութիւնը, ոչ աւելի, ոչ պակաս:

Յիշենք որ Վրաստանի վարչական իշխանութեան ենթակայ Աբխազիա 500 հազար բնակիչ ունի, որու 15,9%-ը Աբխազ է, 41%ը՝ Վրացի, 19,1%-ը՝ Ռուս եւ 15,4%-ը՝ Հայ:

Ինչպէս գրած էինք երէկ ալ, մթնոլորտը լարուած է Թիֆլիսի համալսարանի մասնաճիւղի մը հաստատումին պատճառաւ, Սուխումի մէջ, ուր ցարդ միայն «աբխազ» համալսարան մը կար (ռուս, վրացական եւ աբխազ բաժիններով): Յուլիս 15-ին, արձանագրութեանց առաջին օրն էր: Աբխազները բողոքելու համար շրջապատած էին շէնքը եւ արգիլեք հանդիսացած, որ ուսանողները ղուրս ելլեն: Աբխազիոյ մէջ, Աբխազները կը փորձեն նոյնիսկ արգելք հանդիսանալ որ վրացերէն մամուլը լոյս տեսնէ:

Ինչ որ կը մտահոգէ իշխանութիւնները այն է նաեւ, որ ժողովուրդը յարձակած է ոստիկանատուներու վրայ եւ բազմաթիւ զէնքեր ձեռք ձգած:

Արցախի մէջ ալ մթնոլորտը միշտ լար–

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ՁԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ԵՈՒՍԷՖԸ, ԱՊՏԵԼՄԵՃԻՏՆ ՈՒ ԻՅՍԱՆ

Անիւին շքեղութեան համեմատ էր երկհարիւրամեակին համար կարուած պատմուճանը, պսպղուն, համապարփակ, մարգարիտներով ցանցնուած: Նման տարեդարձ նշելու համար բարձրացած կառոյցները, մանաւանդ Պաստիլի Օփերան, նման տարեդարձ տօնելու համար կազմակերպուած հանդիպումները, պատմական նման նշանակութիւն ունեցող իրադարձութիւն փառաբանելու համար յղուած հրաւէրները ունէին բնական տարողութիւն, արժանավայել հրապոյր:

Պանծացնելու համար մարդկային վեհագոյն ըմբռնումները, գործնական կեանք բերուած մարդկային գերագոյն իտէալները՝ Ազատութիւնը, Հաւասարութիւնն ու Եղբայրակցութիւնը, պէտք էր ապահովել մասնակցութիւնը մեծ թիւով ժողովուրդներու, օգտագործել այդ ժողովուրդներուն երաժշտական կշռոյթները, մասնակից դարձնել ամբողջ աշխարհը, ծաղկել նաեւ այն երկիրները, ուր կը բռնաբարուէին անոնք: Ամբողջացնելու համար այս բոլորը, պէտք է կազմակերպուէր, աշխարհի գեղեցկագոյն պողոտային՝ Շան զ'Էլիզէի երկայնքին, Յաղթանակի Կամարէն մինչեւ Քոնքորտ, հանդէս մը, ողողել միջոցը երփներանգ գոյներով, թմբուկներու եւ այլ նուագարաններու ռիթմերով, տողանցքին գլուխը դնել Չինացիներ, որոնց մերկ կուրծքերուն արձանագրուած պիտի ըլլային այն երեք բառերը, որոնք կը պատկերէին ոգին ամբողջ Յեղափոխութեան մը: Չէ՞ որ մինչեւ այսօր զոհեր կու տար այդ երկրի երիտասարդութիւնը՝ ազատութեան իր պահանջի ճանապարհին վրայ:

Կատարեալ էր ամէն ինչ: Գրեթէ: Ի՛նչ փոյթ թէ մասնակից խումբերէն մէկը, Քոնքորտի հրապարակ հասնելուն, փոխանակ աջ դառնալու, կը դառնար դէպի ձախ, երբ, լայնախոհութեան բոլոր ժամանակներու մրցանիշները շրջանցելով, ազգային քայլերգի՝ Մարսէյէզին երկնումը յանձնուած էր ո՛չ թէ փրանսացի երգիչի մը, այլ օտարի մը, ամերիկացի խափշիկ երգչուհիի մը:

Հին ժամանակներու շոգեքարշ մը, տակառներով կազմուած բուրգ, ուսերու վրայ հաստատուած սառահարթակ, ազգային զանազան ժողովուրդներու պարեր, արուեստական անձրեւ ու ձիւն, երաժշտութիւն եւ Ֆէյրուզ, մայթերու վրայ խռնողուած հարիւր հազարաւոր հանդիսականներ, գագաթնակէտին՝ հակափամփուշտ ապակիներու ետին պաշտպանուած աւելի քան երեսուն երկիրներու ղեկավարներ, ապա հրավառութիւն, ապա հրավառութիւն:

Հակափամփուշտ ապակիէ ցուցափեղկեր:

Ամէն ինչ կատարեալ էր, կարգուկանոնը խանգարող ո՛չ ոք, ո՛չ մէկ ղեկավարի դէմ մահափորձ: Ամէն ինչ պիտի ծանուցուէր անթերի, երէ նոյն պահերուն, նոյն ժամերուն, երեք տարբեր վայրերու մէջ, երեք Մաղրեպցիներ զոհ չդառնային ցեղապաշտական արարքներու, չսպանուէին նոյնինքն այն երեք բառերը, որոնք վերջնական կը համարուին մարդկային յարաբերութիւններու բնականոնացման համար:

Ապահովուած էր օտար նախագահներուն կեանքը, հրաշալի աշխատանք տարած էր ոստիկանութիւնը, սակայն այդ երեք Մաղրեպցիները իրենց կուրծքին չունէին հակափամփուշտ զրահներ, հետեւաբար կը զոհուէին իրենց դեռատի տարիքին, կը դառնային զոհ՝ անհասկացողութեան, այլամերժութեան, անհանդուրժողութեան: Զոհ՝ պարզապէս *եկուորի* հանգամանքին:

Չէ՞ որ մեծութիւն չի նշանակեր միայն գիշատիչ օդանաւ, միայն հզօր մարտանաւ:

Չէ՞ որ մեծութիւն կը նշանակէ նաեւ վեհանձնութիւն, առատաձեռնութիւն, ասպընջականութիւն, մանաւանդ որ ներկայի բազմազգ այս ընկերութիւնը հետեւանքն է *ընտրութեան* մը, choix-ի մը, իսկ այդ օտարները չեն գտնուիր այստեղ՝ իրենք զիրենք պարտադրելով:

Չէ՞ որ, կրկնելով դասական դարձած բացատրութիւնը, այս երկրին փայլքին իրենց անսակարկ մասնակցութիւնը բերած են անհամար օտարներ, մանաւանդ գեղարուեստի բնագաւառին մէջ, երկրի պաշտպանութեան ժամանակ:

Չէ՞ որ ամէն գաղթական իր երկրին մէջ անգամ մը մեռած անհատ է, վերայայտնուելով ուրիշ երկրի մը մէջ, կը վերածուի տարբեր հոգեխառնութեամբ էակի, այլեւս առանց խոցելի, առանց փխրուն, առանց դիւրազգաց:

Չէ՞ որ այս երկրի նախագահն իսկ, օր մը, եղոյթներէն մէկուն մէջ նշեց, թէ սեփական մարմնին մէջ իսկ կրնար արաբական արիւն գտնուիլ:

Զոհ երթալ մորթի գոյնին, խօսած լեզուին, պատկանած աւանդութիւններուն, անիկա կրնայ տանիլ մեզ մինչեւ *քարէ դար*, մինչ Յուլիս 14-ի գիշերը կազմակերպուած այդ փառատօնին հիմնական տարրերը կը կազմէին ա՛յդ դարէն իսկ հասած *թմբուկ*ներ, ա՛յդ դարուն իսկ ըստեղծուած *լապտեր*ներ:

Այս երկրին մէջ անձնապէս ենթարկուած չեմ ցեղապաշտական կարեւոր արարքի, սակայն, որպէս *ցեղասպանութեան* ենթարկուած ժողովուրդի բեկոր, ամէն անգամ որ նման դէպք կ'իմանամ, կը խանգարուի արիւնիս շրջագայութիւնը, կը գայթակղիմ, կը պոռամ զայրոյթս:

Երեք բառերէ կազմուած նշանաբան մը, երեք զոհեր:

Աղուոր օրէնքներ խմբագրած են կարգ մը ժողովուրդներ, գործադրութեան իսկ դրած զանոնք, կը քալէ մարդկութիւնը, սակայն ինծի կը թուի, թէ այս յառաջխաղացքը այնքա՛ն դանդաղ է, այնքա՛ն յամր, որ *տեղքայլ*ի, երբեմն նոյնիսկ *յետքայլ*ի տպաւորութիւն կը թողու:

Այս բոլորով հանդերձ, բարի ճանապարհ դէպի երրորդ հարիւրամեակ, դէպի քաղաքակրթութեան առաւել բարոյականացում:

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆ

«...ԻՍԿ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆ ԱՒԵԼԻ ԹԱՆԿ Է»

– ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍ ՄԸ –

(Բ. եւ վերջ)

1921 Փետ. 17-ին, կը պայթի հակախորհրդային խռովութիւնը, յաջորդ օրը խռովարարները կը գրաւեն Երեւանը, Սիմոն Վրացեանի գլխաւորութեամբ Հայրենիքի փրկութեան կոմիտէն կը կազմեն։ Իսկ Հայաստանի Յեղափոխութեան կոմիտէն ու կարմիր բանակի զօրամասեր կը քաշուին Ղամարլու – Վեդիի շրջանը։ Մինչ այդ Գ. Ալիխանեան, Գ. Աթարբէկեան եւ Ա. Մռաւեան որոնք Բաքու մեկնած էին օժանդակութիւն ապահովելու ակնկալութեամբ, անմիջապէս կը վերադառնան եւ Փետ. 26-ին Դիլիջանի մէջ Հայաստանի հիւսիսային շրջաններու ռազմական յեղափոխական կոմիտէ կը կազմեն, Գ. Աթարբէկեանի գլխաւորութեամբ։

Մարտին, կեդրոնական կոմիտէի, բիւրոյի եւ հիւսիսային շրջաններու ռազմական յեղկոմի միացեալ նիստին Ա. Մռաւեան վերլուծելով իրավիճակը, կ'ընդգծէ որ զանգուածներու դժգոհութեան պատճառը հետեւանք է Հայաստանի կեդր. կոմիտէին մեծամասնութեան քաղաքականութեան։

Այս կարծիքը կը յայտնէ նաեւ Ալ. Բէկզադեան Մարտ 26-ին, երբ դիմելով Լենինի կը բողոքէ զանգուածային ձերբակալութիւններու դէմ. մինչ Ա. Միկոյեան որ այդ շրջանին կ'աշխատէր Հայաստանէն շատ հեռու, Ներկայի Գորկի մարզին մէջ որպէս կուսակցութեան նահանգային կոմիտէի քարտուղար, համագումարի իր ելոյթով տարբեր բան կ'ըսէ. ան կը մեղադրէ Հայաստանի Յեղափոխական կոմիտէն քաղքենիութեան նկատմամբ զիջումներ ըրած ըլլալով։ Միկոյեան կը յայտարարէ որ Հայաստանի մէջ լաւ արդիւնք կու տայ միայն «բուրժուազիայի դէմ մղուող պայքարը, քաղաքական թշնամիների ոչնչացումը»։ Այս կեցուածքը հակառակն էր կուսակցութեան այն դիրքորոշումին որ կ'արտայայտուէր Օրջոնիկիձէին ուղղուած Լենինի հեռագրէն. «...անհրաժեշտ է զիջումներու յատուկ քաղաքականութիւն վրացական մտաւորականութեան եւ մանր առեւտրականներու վերաբերմամբ։ ...Կը խնդրեմ յիշել որ Վրաստանի թէ՛ ներքին, թէ՛ միջազգային պայմանները վրացի համայնավարներէն կը պահանջեն ոչ թէ ռուսական կաղապարը կիրարկել, այլ հմտօրէն եւ ճկունութեամբ իւրօրինակ ռազմավարութիւն մը ստեղծել որ հիմնուած ըլլայ ամէն կարգի մանր քաղքենիութեան տարրերու հանդէպ մեծ զիջողականութեան վրայ»։

Հայաստանի քաղաքացիական կռիւները 45 օր կը տեւեն. «անմիտ եղբայրական պատերազմ» կը կոչեն զանոնք «Երեկոյեան Երեւան»ի զոյգ յօդուածագիրները։ Պատերազմ՝ զոր «անպայման կարելի էր կանխել, եթէ յեղափոխական նոր իշխանութեան ղեկավարները ու բոլոր մարմինները ունկնդիր լինէին ողջախոհութեան ձայնին, հոգատար լինէին աշխատաւորութեան պահանջների նկատմամբ եւ բոլոր ուժերով նուիրուէին խորհրդային իշխանութեան խնդիրների եւ պարտականութիւնների անվարան կատարմանը»։

Հայրենիքի փրկութեան կոմիտէն անմիջապէս Վրաստանի կը դիմէ, օգնութիւն ակնկալելով. սակայն շուտով այս երկիրը եւս կը խորհրդայնացուի ու օժանդակութեան կոչը անպատասխան կը մնայ։ Իսկ նոյն կոմիտէին Մարտ 18-ի դիմումը, Ա. Վիրաբեան եւ Գ. Մանուկեան «հայ ժողովրդի դարաւոր շահերը, նրա միլիոնաւոր անմեղ նահատակների յիշատակը ոտնահարող մի խայտառակ քայլ» կ'որակեն. այդ դիմումը կատարուած է Թուրքիոյ Ազգ. մեծ ժողովի կառավարութեան Արեւելեան ճակատի հրամանատարութեան ներկայացուցիչին, խնդրելով ռազմական եւ այլ կարգի օգնութիւն։ Անշուշտ Թուրքիա չուզեր յարաբերութիւնները վատթարացնել Խորհրդային Ռուսիոյ հետ եւ դիմումին ժխտական պատասխան կը տրուի։

1921, Մարտ 20-ին հանդէս կու գայ Յ. Թումանեան. ան կը քննադատէ թէ՛ դաշնակցականներու անհեռատես քաղաքականութիւնը, եւ թէ «ռազմական կոմունիզմ»ի սկզբունքներուն կոպիտ գործադրումը որոնք Հայաստանը նետեցին քաղաքացիական կռուի նոր սարսափին մէջ։ Թումանեան Թիֆլիսէն կու գար ու տեղեակ էր Վրաստանի խորհրդայնացումին. սակայն այս լուրը ժողովուրդէն գաղտնի պահուեցաւ։

1921, Ապրիլ 2-ին կարմիր զօրամասերը յարձակման կ'անցնին ու կը գրաւեն Երեւանը. կը տիրեն նաեւ այն շրջաններուն ուր տապալած էր խորհրդային իշխանութիւնը։ Մայիսին Հայաստան գալով Ալ. Միասնիկեան ու Ս. Սրապիոնեան – Լուկաշին կը ձեռնարկեն վերաշինման աշխատանքներու։ Անոնք դաս քաղած ըլլալ կը թուին պատահածէն. կուսակցութեան Երեւանի կազմակերպութեան եւ արհեստակցական միութիւններու միացեալ նիստին Ալ. Միասնիկեան կը նշէ. «Մեր նոր գիծը աւելի շեշտակի պիտի ընդգծենք Հայաստանի համար։ Մենք պիտի աշխատենք աւելի մեղմ միջոցներով։ Հոս դրութիւնը ուրիշ է, քան Ռուսաստանում։ Ռուսաստանում կար խոշոր բուրժուազիա, դասակարգային շերտաւորումը մեծ էր։ Հայաստանում խոշոր բուրժուազիա չկայ, մտաւորականութիւնը ուրիշ բնոյթ է կրում, քան Ռուսաստանում»։

Հայաստանի հակախորհրդային շարժումին ակնարկելով, Օրջոնիկիձէ 1921, Օգոստոս 21-ին դեկուցման մը մէջ կ'ըսէ. «Համայնավար կուսակցութեան առաջ ծառացաւ քաղաքական վարքագծի հարցը Հայաստանի մէջ, ուր մեր քաղաքականութիւնը առանձնապէս զգոյշ պէտք է շարժէր։ ... Ուստի Յեղկոմը աւելի չափաւոր ընկերներէ կազմուեցաւ որոնց հրահանգ տրուեցաւ չշտապել Հայաստանի մէջ ընկերային վերափոխումները կատարելու, ստեղծել հայկ. ժողովրդական կառավարութիւն, չվանել մտաւորականութեան լայն շրջանները, եւլն»։ Ամփոփելով հակախորհրդային շարժումին դրդապատճառները ան կը կրկնէ որ անոր «նպաստեց մեր որոշ ընկերներու շատ խիստ քաղաքականութիւնը»։

Հայաստանի կուսակցութեան Ա. համագումարին, Յունուար 27-ի նիստին (1922) Ա. Յովհաննիսեան կը նկատէ որ «հակայեղափոխութիւնը նախապատրաստուեց նախկին Կենտկոմի գործունէութեամբ, որի քաղաքականութիւնը հաւանութեան չէր արժանանում ոչ անկուսակցական, ոչ նոյնիսկ կուսակցական մասսաների կողմից»։ Ան կը շարունակէ. «յանուն ճշմարտութեան, յանուն պատմական ճշմարտութեան պէտք է ասել, որ այդ քաղաքականութիւնն այնպիսին էր, որ կարող էր մեր դէմ դուրս բերել անկուսակցականներին, չնայած, պէտք է ասել, այդ քաղաքականութիւնն ունէր իր առարկայական պայմանները։ Հակայեղափոխութիւնը ստեղծուեց ոչ թէ դաշնակցականների աշխատանքներում, այլ հետեւանք էր մեր քաղաքականութեան, որը վկայում են բազմաթիւ փաստեր։ Հարկաւոր է դա ընդունել այստեղ»։

Ա. Վիրաբեանի եւ Գ. Մանուկեանի յօդուածը կ'աւարտի նշելով թէ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի անդամներուն մեծամասնութիւնը փորձ չըրաւ երկրին ծանր կացութիւնը վերլուծելու եւ կատարուած սխալներէն համապատասխան եզրակացութիւն հանելու. անոնք նաեւ զանց առին Ռուսաստանի կեդր. կոմիտէին կովկասեան բիւրոյին ցուցումները թէ պէտք է անհարկի բռնութիւններու վերջ տալ եւ մտաւորականութեան նկատմամբ օրինական քաղաքականութիւն վարել։

Երկու յօդուածագիրները կ'ընդգծեն, թէ «այսպէս կարող են ձախողուել մաքառմամբ գտնուած տեսական մեծ ճշմարտութիւնները։ Կարող են խորտակուել աշխատաւոր մարդու երազանքները, եթէ գործի գլուխ կանգնած պաշտօնատար անձանց գիտելիքները սուղ լինեն, համոզմունքները՝ խաթար։ Եւ պայքարով ձեռք բերուած նուաճումներն անգամ կը կանգնեն պատմական ընթացքին դէմ-յանդիման»։

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՎԵՐԱԴԱՐՁԷ՛Ք, ՀԱԴՐՈՒԹՑԻՆԵՐ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐԻՆ

Յարգելի հայրենակից, դու ապրում ես (քեզ դու-ով եմ դիմում հարազատի իրաւունքով) քո հարազատ ծննդավայրից հարիւրաւոր քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ։ Բայց չնայած այդ տարածութեանը համոզուած եմ որ, քո մէջ, ամէն օր ու ամէն ժամ ապրում է կուսական անտառներով ու երփներանգ ծաղիկներով ծածկուած, զմրուխտէ կանաչի մէջ թաղուած քո հարազատ Դիզակի՝ Հադրութի շրջանի, նրա հազարամեայ սօսիների, անմահական ջրով «Ծորն աղբիւրի», Դիզափայտի ու Սահունասարի, Կատարոյ վանքի ու Գտչավանքի, մի խօսքով քո ծննդավայրի հանդէպ ունեցած անմարելի կարօտը։

Չյիշել մանկութեանդ արահետները, պատանեկութիւնդ, համոզուած եմ, չես կարող։ Չյիշել քո երջանիկ ներկայի համար նահատակուած հայրենակիցներիդ յիշատակին կանգնեցուած յուշարձանը՝ մեր ժամանակակիցների նորօրեայ սրբավայրը, քո պապերի նախապապերի աղօթարան փոքրիկ եկեղեցին, չես կարող։ Մի՞թէ հնարաւոր է մոռանալ քեզ աշխարհն ընկալելու ընդունակութիւն ներարկած դպրոցը, որոնցից առաջինը շրջանում հիմնադրուել էր նախկին վեհաշուք Ցորում՝ Մեծն Մաշտոցի կողմից եւ որոնցից շատերն այսօր փակուել են եւ փակւում են միայն նրա համար, որ դու եւ քեզ նման շատ-շատերը լքել են հայրենին՝ այնտեղ թողնելով ծեր ու միայնակ ծնողներին։ Նրանց կողքին մեռնում են Ցորի, Տամձորի, Խծաբերդի, Դուդուկչիի, Մոխրենեսի, Ջրակուսի դպրոցները։ Որդեկորոյս մօր ողբ է յիշեցնում թանգարանային ցուցանմոյշներ դարձած Մուլքուդարայի, Մելիքջանլուի, Քարագլուխի, Սարինչէնի, Խրմանջուղի դպրոցական զանգերի զօղանջը։ Ո՞նց կարելի է մոռանալ հայրենի օջախը, ծնողներին։ Դու հեռւում ես, չգիտես, որ նրանք օգնութեան կարիք են զգում։

Ցաւալի է, որ այսօր այդ մասունքներն իրենց մէջ ամփոփած օջախներից շատերի միայն աւերակներն են մնում, որ յիշեցնում է մօրդ երկինք կարկառած դողդոջուն ձեռքերը, բողոքը՝ ճակատագրի դէմ։

Համոզուած եմ, որ այդ ամէնի, գուցէ նաեւ ամէն քար ու թփի, ամէն ծառ ու առուի կարօտը ոչ միայն չի մարում քո մէջ, այլ ամէն օր աճում է։ Թերեւս դա է պատճառը, որ ժամանակ առ ժամանակ դու այցելում ես գիւղ, վայելում նրա բարիքները, երջանիկ անգորր եւ էլ աւելի բորբոքուած կարօտով նորից վերադառնում քո աղմկոտ քաղաքը, աչքերիդ մէջ տանելով հայրենի բնութեան հրաշալիքները, կամ գուցէ կործանուող գիւղի աւերակների պատկերը։

Բայց մինչեւ ե՞րբ։ Մինչեւ երբ պէտք է ապրես «հացիս»։ Բաւ է, սիրելիս։ Բաւ է օտարութեան մէջ դեգերես։ Մի՞թէ քիչ են դեգերել քո նախնիները։ Մի՞թէ քիչ են նրանք հիմնադրել իրենց նոր բնակավայրերը՝ նախկին պատկերով ու նախկին անունով, միայն «նոր» նախդիրով՝ Նոր Արէշ, Նոր Բայազէտ, Նոր Նախիջեւան։ Երէկ նախնեացդ իր տան ու տեղից, իր հայրենիքից զրկել է հազարամեայ բարբարոս ու արիւնարբու թշնամին։ Իսկ այսօր ի՞նչ «ներքին թշնամի է», որ քեզ պարտադրում է հեռանալ քո հայրական օջախից, լքել պապերիդ գերեզմանները, ապրել այլ ափերում եւ անտարբերութեամբ սպասել, թէ երբ վերջնականապէս նրան կը տիրեն օտարները։ Այն գիտակցութիւնը, որ դու պէտք ես հայրենակիցներիդ, ինչ-որ գործ ես կատարում ի բարօրութիւն նրանց, հոգիդ մեծագոյն բերկրանքով է լցնում։ Ուրեմն արի։ Ուրեմն վերադարձիր եւ շէնացրու հայրենի գիւղդ։ Գիտեմ, հանգամանքների բերումով բոլորը չէ, որ կարող են վերադառնալ, բայց դու, եթէ աշխատում ես գործարանում ու ֆաբրիկայում, դպրոցում կամ գիտութեան մէջ, եթէ ապրում ես հանրակացարանում կամ վարձով տանը, եթէ մասնագիտութիւնդ ու աշխատանքիդ բնոյթը չեն խանգարում քեզ, ինչո՞ւ չվերադառնաս։ Բոլոր վերադարձողների համար այստեղ աշխատանք, կենսական նուազագոյն պայմաններ կը գտնուեն։ Նոր տուն կառուցողներին, հայրական տներ վերանորոգողներին կը տրամադրուեն հողամաս եւ շինանիւթեր, ցանկացողներին՝ անասուններ եւ գիւղատնտեսական գործիքներ։ Այժմ մայր հայրենիքի օգնութեամբ շրջանում իրագործուող Տրախտիկ-Խծաբերդ մայրուղու կառուցումը, կոնդենսատորների գործարանի, Հայճենապակու եւ շրջանի տարբեր գիւղերում հիմնադրուող Հայաստանի շատ գործարանների մասնաճիւղերի բացումը, նոր կոոպերատիւների ստեղծումը նոյնպէս հնարաւորութիւն կը տան տեղաւորուել աշխատանքի։ Շուրջ 14 ամիս է, ինչ քո հայրենակիցները, ողջ հայ ժողովուրդը ոտքի են ելել վճռելու Արցախ աշխարհը մայր Հայաստանին վերամիաւորելու հարցը։ Եթէ երէկ պայքարի ձեւերը, միտինգները, գործադուլները, դասադուլները, վերադաս կուսակցական եւ խորհրդային մարմիններին բողոքի նամակների ու հեռագրերի առաքումն էր, ապա այսօր դրանց գումարուել է պայքարի մի ձեւ եւս, ես կ'ասէի ամէնաարդիւնաւէտը՝ արցախական աշխարհը հայաշատ դարձնելը եւ շէնցնելը։ Այսօր Հայաստանից եւ մեր երկրի տարբեր վայրերից շատերն են գալիս Դիզակ եւ նրա գիւղերը։ Նրանց շնորհիւ արդէն սկսել է քանիցս թշնամիների կողմից հրոյ ճարակ դարձած ու վերջնականապէս դատարկուած Բինեաթլուի վերաբնակեցումը։ Հայաստանից եկած բազմաթիւ մասնագէտներ աշխատում են Մամեդաձորում, Տակուռում, Առաքիլում, Աղաջաքենդում, Խծաբերդում, Տողում, Մեծ Թաղլարում։ Նրանք ստեղծում են կոոպերատիւներ, հիմնադրում են հայկական գործարանների մասնաճիւղեր, աշխատում են որպէս ուսուցիչներ ու տնտեսագէտներ, որպէս բժիշկներ ու ինժեներներ։ Իսկական հայրենասիրութիւնը հէնց սա է։

Թող դալար մնայ բոլոր նրանց կուռը, ովքեր օգնում են շրջանի վերածննդի գործին։

Դու, սիրելի հայրենակից, ինչո՞ւ պէտք է անմասն մնաս հայրենաշէն ու սուրբ այս գործից։ Ես գիտեմ, որ դժուար է տեղահանութիւնը, որ այն կապուած է շատ անյարմարութիւնների, նիւթական վնասների հետ, բայց թող որ մի քիչ նեղութիւն կրես, մի քիչ տանուլ տաս բարեկեցութեան հարցում, մի քիչ կորցնես աշխատավարձում, միայն թէ դրանից շահի հայրենիքդ, միայն թէ կործանումից փրկուի քո հայրական օջախը, միայն թէ մոռացումից փրկուեն քո պապերի մամռապատ գերեզմանները։

Վերադարձիր, չես փոշմանի։ Քեզ կը յիշեն Արցախի երախտապարտ սերունդները, քեզ կը յիշի քո ժողովուրդը։ Եղիր նրա արժանի զաւակը, ձգտիր անձնականդ զոհել յանուն հայրենեաց, ինչպէս քո նախնիները Աւարայրում ու Սարդարապատում, ինչպէս հայրենադարձ ժամանակակիցներդ, որոնցից շատերը թողնելով իրենց փառաշուք կեանքը Փարիզում եւ Ֆրեզնոյում, Հալէպում ու Լիբանանում, գալիս են «աւետաց երկիր»՝ բաւարարուելով ամէնանուազագոյնով։ Ցիրուի, իսկական հայրենասէրները ոչ մի բանի առջեւ կանգ չեն առնում։ Թէ մի քիչ դու էլ խորը մտածես, կը հաւաքես իրերդ, կ'առնես ընտանիքդ եւ կը վերադառնաս քո հայրենի գիւղը, որտեղ քեզ կը դիմաւորեն ուրախութեամբ՝ աղ ու հացով։

Դէ, ուրեմն, ի գործ, սիրելի հայրենակից։

Հադրութցիների անունից՝

ԳՐԻՇԱ ԲԱՂԵԱՆ

Կուսշրջկոմի առաջին քարտուղար

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՅԱՋՈՂ ԱՃՈՒՐԴ ՄԸ

Շարունակելու համար Հայաստանի աղէտեալներուն օգնութիւնը՝ որուն առաջին ձեռնարկողներէն մին եղաւ, Լիոնի Տիկնանցը, աջակցութեամբ Վիլֆրանշի Հայ Մշակոյթի Միութեան, կազմակերպեց հանրային վաճառք մը: Շնորհիւ քաղաքին աճուրդի գլխաւոր գործակալներէն Գ. Անաֆի անվերապահ եւ ձրի գործակցութեան, ձեռնարկը պսակուեցաւ մեծ յաջողութեամբ:

Ցախուեցան մօտ 250 առարկաներ – ոսկեղէն, գորգ, նկար, քանդակ եւլն– որոնց մէջ գործեր ծանօթ արուեստագէտներու, ինչպէս Մութաֆեան, Գառզու, Անսէլմօ, Թորոս, Էթմէքճեան Ալին, Օհաննեան Խաժակ, Ժանսէմ, Աստուր եւ ուրիշներ՝ աւելի կամ նուազ համբաւաւոր: Կար նոյնիսկ հին օրերու մեծկակ պղինձէ կաթսայ մը՝ որ գնորդ գտաւ 1800 ֆրանքի:

Շուրջ 600 հոգի մասնակցեցան կամ ներկայ եղան աճուրդին, Յունիս 20–ին, Գրոթօյի հին կայարանին նորաբաց սրահին մէջ: Ընդհանուր հասոյթ՝ 675.500 ֆրանք: Պարարտ չէք մը՝ որուն յանձնումը ԷՍ. Օ. ԷՍ. Արմէնիի առիթ եղաւ, Հինգշաբթի, Յուլիս 6–ին, բարեկամական հանդիպումի մը, Ազգային Տան սրահին մէջ: Ներկայ էին հայ եւ ոչ-հայ նուիրատուներէն ոմանք, Ազգ. Միութեան վարչութիւնը, ինչպէս նաեւ եկեղեցիին հիմնարկուներէն Պ. Կարպիս Ճնկտըրեանը:

Տիկնանց Միութեան փոխ նախագահուհի Տիկին Ժաքլին Պետրոսեան յիշեց աւանները անոնց՝ որոնք նիւթապէս կամ իրենց աշխատանքով աջակից եղան ձեռնարկին յաջողութեան: Ընդգծեց Օր. Փաքրալ Կոստանեանի տարած աշխատանքը: Յայտնեց Միութեան երախտագիտութիւնը Պ. Անաֆի, Պ. Պաղտասարեանի եւ բոլոր նուիրատուներուն եւ հրաւիրեց նախագահուհի Տիկին Մարլէն Պամպաճեանը յանձնելու չէքը ԷՍ. Օ. ԷՍ. Արմէնիի Լիոնի նախագահ Պ. Ռիշար Կազարեանի: Այս վերջինը վստահեցուց ներկաները թէ այդ դրամը պիտի գործածուի ամենայն ճշգրտութեամբ, ղրկելու համար, ուղղակի աղէտեալներուն օգտակար սարքաւորումներ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՅ մէջ հրատարակուած է Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեանի նոր մէկ գիրքը, ուր ամփոփուած է անոր օրագրութեան վաղ շրջաններու կարեւոր մէկ բաժինը: Օրագրութիւնը կ'ընդգրկէ 1935 – 1944 տարիներու ժամանակաշրջանը, որու ընթացքին հեղինակը՝ երիտասարդ աբեղան, յետոյ վարդապետը, Թուրքին յանձնած է իր ապրումներն ու մտածումները: Գիրքին ակիզբը, «Մարմարա» թերթին փոխ խմբագրապետ Մաքրուհի Պ. Յակոբեան, որ դասաւորած ու խմբագրած է օրագիրը, ստորագրած է ընդարձակ ներածական մը:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Սէյնթ Տէյ Ատվէնթիսթ» եկեղեցւոյ մէջ, Յունիս 18–ին, տեղի ունեցած է հայ սրբազան երաժշտութեան երեկոյթ, կազմակերպութեամբ Ամերիկահայ Թատերա – երաժշտական Միութեան եւ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճի: Հայրենի երգչուհի Լուսինէ Զաքարեանի մեկնաբանած Մ. Խորենացիի, Ն. Շնորհալիի, Մխիթար Սեբաստացիի ու այլոց երգերուն, երգեհոնի վրայ ընկերացած է Ռոն Սիմոնեան:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հայոց Պատրիարքը, Յուլիս 4–ին, Շահան Եպիսկ.ի ընկերակցութեամբ, այցելած է Նարլըգափուի եկեղեցին, ուր միջոցէ մը ի վեր ձեռնարկուած է նորոգութեան աշխատանքի: Այստեղ եկեղեցւոյ կից շինութիւններ կը կատարուին եւ մարգագաշտեր կը կառուցուին: Շնորհք Պատրիարք բացատրութիւններ ստացած ու ապա անցած է Պէյօղլուի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցի, ուր եւս քննած է եկեղեցւոյ մէջ կատարուած արտաքին ու ներքին նորոգութիւնները: Պատրիարքը կարգ մը ցուցմունքներ ըրած ու գնահատած է կատարուած աշխատանքը:

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայոց Թեմի առաջնորդ Արտակ Արք. Մանուկեանէ, Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Արամայիս Ներսեսեանէ եւ «Ալիք» օրաթերթի արտօնատէր Ալբեր Աճէմեանէ բաղկացեալ պատուիրակութիւն մը Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի հրաւէրով, Յունիս 29–ին մեկնած են Մոսկուա, ուրկէ՝ Յուլիս 2–ին անցած են Երեւան ու ապա՝ Էջմիածին: Պատուիրակութիւնը խորհրդակցութիւններ ունեցած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի հետ համադրելու համար աղէտեալներու օգնութեան գործը:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Մեսրոպեան» ազգ. վարժարանի երգչախումբը, Յունիս 2–ին, իր տարեկան համերգը տուած է դպրոցին սրահին մէջ: Տնօրէն Վիգէն Պալեանի բացման խօսքէն ետք բեմը գրաւած են Գ., Դ., Ե., Զ. եւ Է. դասարաններու 67 աշակերտները: Անոնք, ուսուցչուհի Վ. Սամուէլեանի խմբավարութեամբ ներկայացուցած են դասական, ժողովրդական ու յեղափոխական երգերու փունջ մը: Վարժարանին հայերէնի բաժանմունքը, Յունիս 9–ին կազմակերպած է արտասանութեան եւ դրամախօսութեան երեկոյթ մը:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ հիւրասիրուած են Յունիս ամսուան ընթացքին Հայաստանէն 100 երախաներ: Անոնք արձակուրդի շրջան մը անցուցած են Քավառնայի մէջ: Պուլկարահայ գաղութը մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է անոնց հանդէպ ու կարելին ըրած, որպէսզի հաճելի արձակուրդ մը անցընեն: Հրաժեշտի երեկոյին համար Սոֆիայէն, Վառնայէն լրագրողներ, պաշտօնական անձնաւորութիւններ գացած են Քավառնա: Հայաստանի երախաները Երեւան վերադարձած են Յուլիս 1–ին:

ՎԱՌՆԱՅԻ «Երեւան» կազմակերպութեան վարչութիւնը, քաղաքին Ս. Սարգիս եկեղեցիին ղեկավարութիւնը, Յունիս 24–ին, այցելած են Քավառնայի մօտ գտնուող հանգստավայրը, ուր արձակուրդի գացած են Հայաստանի աղէտեալ պատանիներէն խումբ մը: Իսկ Յունիս 28–ին Վառնայի «Ա. Շիրվանզադէ» թատերախումբը հիւր երախաներուն համար ներկայացուցած է Յ. Պարոնեանի «Պաղտասար աղբար»: Ներկայացումէն ետք տեղի ունեցած է խնջոյք համերգ մը Հայաստանցի Կարէն Սուքիասեանի, Ա. Բաբսեղեանի, իսկ Վառնացիներէն Ս. Բրուտեանի մասնակցութեամբ:

ՍԻԼՎԸՐ ՍՓՐԻՆԿԻ (Մերիլընտ) «Մ. Պլէյր» միջնակարգ դպրոցին հանդիսասրահին մէջ, Յունիս 4-ին, տեղի ունեցած է Ֆիլատելֆիոյ «Քնար» եւ Ուաշինկթընի «Անի» քառաձայն երգչախումբերուն համերգը, խմբավար Արսէն Սայեանի ղեկավարութեամբ: Շուրջ 100 հոգիէ բաղկացած միացեալ երգչախումբին այս, ինչպէս նաեւ Մայիսի սկիզբը Ֆիլատելֆիոյ մէջ տուած համերգին հասոյթը կ'երթայ Հայաստանի երկրաշարժին աղէտեալներու օժանդակութեան:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ «Համազգային»ի մասնաճիւղը հանդիսութիւն մը կազմակերպած է Հայաստանի նկարիչներու Միութեան նախագահ Արա Շիրազի հետ, Առաջնորդարանի (Կիլիկեան Թեմ) «Յովնանեան» սրահին մէջ: Քանդակագործ Քալիֆորնիոյ հայ գաղութէն կրած իր տպաւորութիւններու մասին խօսելէ ետք, բանախօսած է Հայաստանի ժամանակակից նկարիչներու մասին, պաստառ սահիկներու ցուցադրութեամբ: Ան խօսած է նաեւ Երեւանի 75ամեակին նուիրուած ցուցահանդէսի մը մասին, որուն պիտի մասնակցին նաեւ Սփիւռքի նկարիչներ: Դասախօսութեան աւարտին խօսք առած են Արա Գարբիէլեան (Համազգայինէն) եւ Մեսրոպ Արք. Աշճեան:

ԶԵԿՈՅՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

1989, Յունիս 27, Երեքշաբթի երեկուան ժամը 10.30–ին, Ամերիկայի Ճօյնթի (joint) կազմակերպութեամբ Հայաստանէն 61 աղէտեալներ (առանց ոտքի եւ ձեռքի) ժամանեցին Թել–Ավիվի օդակայանը: Օդանաւի էջքին հաշմանդամ մեր եղբայրները եւ քոյրերը դիմաւորեցին Յանձնախումբիս Երուսաղէմի, Եաֆայի եւ Հայֆայի անդամները՝ գլխաւորութեամբ Յանձնախումբիս Նախագահ եւ Ս. Աթոռոյ լուսարարապետ Գերշ. Տ. Գարեգին Արքեպս. Գազանճեանի, որը մասնաւոր կերպով բարի գալուստ մաղթեց եւ մխիթարական խօսքեր ուղղեց աղէտեալներուն:

Աղէտեալները իրենց դարմանումը կը ստանան Հայֆայի եւ Թել–Ավիվի զինուորական հիւանդանոցներու մէջ, որոնց ամբողջական ծախսը ստանձնած է Ճօյնթ–ը: Սակայն մօտ մէկ շաբաթ իրենց պանդոկի եւ ուտեստեղէնի ծախսը իր պարտականութիւնը նկատեց Յանձնախումբս, նաեւ իր ամէնօրեայ այցելութեամբ անհրաժեշտ պիտոյքները:

Ամէն օր Հայֆայի եւ Եաֆայի Յանձնախումբիս անդամները կարգով հիւանդանոցներ կը գտնուին թարգմանողի եւ օգտակար ըլլալու զանազան կերպով մեր աղէտեալներուն:

Երուսաղէմի Յանձնախումբս հերթական այցելութիւններ կուտայ երկու քաղաքներու հիւանդանոցներուն, եւ ուրախ ենք ըսելու որ արդէն մօտ տասնըչորսը իրենց շարժական ոտքերով առանց անթացուպի արդէն իսկ կը քալեն:

1989, Յուլիս 6
Երուսաղէմ

ՏԱԽԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

Ճամբարում ամէն բան կը հանդիպէիր. քիթն ու այտոսկրերը ցրտահարուած զանազան դէմքերի, ըստ որում, թափուել էին նրանց քթերի ու այտոսկրերի մկանները: Շատերն էլ ցրտահարութիւնից կորցրել էին ձեռքերի կամ ոտքերի մատները:

Ճամբարում ծանօթացայ հին բոլշեւիկ Աստուր Կախոյեանի որդու հետ, որը զրկուել էր զոյգ ոտների մատներից եւ քայլում էր յենակներով:

Մշտապէս սպիտակ ձեան նայելուց տասնեակ մարդիկ զրկուել էին տեսողութիւնից եւ այդ վիճակում անգամ նրանց աշխատանքի էին ուղարկում:

Գարնան օրերին ցուրտը հասնում էր 65–70 աստիճանի: Որպէսզի բուքը մարդկանց չտանէր անյայտ ուղղութեամբ, ճանապարհի եզրով պարաններ էին կապուած, մարդիկ այն բռնելով՝ գնում էին ճաշարան եւ վերադառնում:

Մեր ճամբարն ամէն ինչով համապատասխանում էր իր անուանը: Բուղուչեկը տունգուսական բարդ բառ է՝ «բուղու» եւ «չեկ», հայերէն՝ մահուան հովիտ: Պատմում են, որ տասնեակ տարիներ առաջ, այդ տեղերով անցել են տունգուսներն իրենց ցրտահարուած եղջերուների հետ եւ տեղանքն անւանելով՝ կոչել մահուան հովիտ:

Ճամբարում շատ էր դժուարացել ծխախոտ ճարելը: Ծխախոտ էր բերւում միայն այն ժամանակ, երբ ծանր աշխատանք էր լինում կատարելու, եւ տրւում էր միայն ճամբարի պետի կարգադրութեամբ:

Մի դէպք պատմեմ:

Մօտակայ աւանը տանող ճեպերը ձիւնը մէկ մետր հաստութեամբ ծածկել էր, եւ երթեւեկութիւնը այդ աւանի հետ ընդհատուել էր: Ճամբարի պետը յայտարարեց.

– Այն բրիգադները, որոնք արտաժամեայ կը մասնակցեն մաքրման աշխատանքին, մէկական տուփ մախորկա կը ստանան:

Հինգ ժամ չանցած երկաթգիծը մաքրուած էր: Բրիգադները գնացին մախորկա ստանալու: Մեր բրիգադիրը մի տուփ (50 գ.) մախորկան ձեռքին մտաւ մեզ մօտ եւ այն բաժանեց 24 հոգու վրայ: Իւրաքանչիւրիս ընկաւ մի գլանակի չափ մախորկա...

Պատմում էին, որ ոսկու հանքերում երկու կրամ ոսկու դիմաց ստանում էին մէկ կրամ մախորկա: Մի տուփ ստանալու համար բանտարկեալը պէտք է յանձնէր 100 կրամ ոսկի: Ահա թէ ինչ արժէր մախորկան մահուան հովտում:

Ճամբարում մի տուփ մախորկան արժէր 200 ռուբլի, իսկ մի գլանակը՝ 10 ռուբլի: Յաճախ մենք մի քանի հոգով միանում, մի գլանակ էինք գնում ու հերթով ծխում: Իսկ ես արդէն մոլի ծխող էի եւ օր ու գիշեր տանջւում էի:

Հացի փուռը ճամբարից շատ հեռու էր. Հացը մինչեւ ճամբար հասնելը դառնում էր միաձոյլ մի սառցակտոր, որը կտրում էին ոչ թէ դանակով, այլ սղոցով: Իւրաքանչիւրիս տալիս էին հասանելիք սառցակտորը, որ երկար ժամանակ չէր հալւում եւ հացի տեսք չէր ստանում:

600 կրամ հացը եւ մէկ չերեփ ձկնապուրը ոչ ոքի չէր կշտացնում, եւ մենք օրը մեռցնում էինք կիսաքաղց վիճակում: Այդ իսկ պատճառով շատերը անվերջ քչփորում էին աղբարկղերը՝ ձկան կամ հացի փշրանքներ գտնելու յոյսով:

Մի անգամ, երբ անցնում էին հացի բաշխման կէտի մօտով, աշխատակիցն ինձ մօտ կանչեց.

– Հացի փշրանքներ ուզո՞ւմ ես:

– Ուզո՛ւմ եմ, – պատասխանեցի ես:

Նա ինձ ցոյց տուեց սեղանի վրայ փշրանքի կոյտը, որի մէջ էլ ինչ ասես չըկար՝ լուցկու հատիկներ, ծխախոտի մնացորդներ, աղբի մնացորդներ: Աման կամ տոպրակ չունէի այդ «հարստութիւն»ը վերցնելու համար: Ուստի այն գլխարկիս մէջ տեղաւորեցի եւ մօտակայ դերանի վրայ նստելով, բուռ–բուռ բերանս լցրի: Այդ ժամանակ կողքիցս անցաւ նորբայազետցի Արմենակ Դողոյեանը, որն իմ դրադմունքը տեսնելով, ասաց. «Էս ի՞նչ օրն են գցել հայ գրողին. քանդուե՛ս դու, աշխարհ»:

Իմ երիտասարդ հայրենակից Սուրէն Բաբայեանն աշխատում էր չինգրասենեակում որպէս նորմաւորող: Շինգրասենեակի պետը նոյնպէս կալանաւոր էր, նախկինում կոմունիստ եւ ինժեներ: Սուրէն Բաբայեանը իմանալով իմ աշխատանքային ծանր պայմանների մասին, դիմել էր պետին, յայտնել էր իմ ով լինելը և խնդրել որ ինձ ընդունի որպէս օրապահի եւ ազատի ֆիզիկական ծանր աշխատանքից:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

ուած է եւ բանակը կը շրջի ամէն կողմ: ԹՄՄ խաղ կը խոստովանի որ Սումկայիտ-կերտի մէջ, ժողովուրդը ամէն օր կը համախմբուի կուսակցութեան կեդրոնատեղիին առջեւ:

**

Սոլժենիցին կ'ուրանայ 1917 Հոկտեմբերի յեղափոխական բնոյթը, զայն նկատելով պարզապէս «պետական «հարուած մը»: Բոլոր յեղափոխութիւնը, իրեն համար, 1917 Փետրուարին տեղի ունեցած է: Լենին անհաւատալի կերպով վնասակար էր, կ'ըսէ Սոլժենիցին, ոչ մէկ ազգի կը պատկանի, միջազգայնական ոգիով լեցուած էր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՈՒՇՎԻՑԻ նախկին արգելափակման կայանին մօտ գտնուող կարմելին առջեւ բուռն միջադէպեր պատահած են Յուլիս 14-ին: Ծանօթ է որ Հրեաները պահանջած են որ այդ կարմելը տեղափոխուի, անպատեհ նկատելով կաթողիկէ մայրապետներու ներկայութիւնը Հրեաներու ոչնչացման նուիրական վայրը եւ տարիներէ ի վեր է որ դատավարութիւն կայ այս հարցին շուրջ: Վայրը «համաշխարհային հարստութեան յուշարձան» դասուած է ԻՒՆԷՍՔՕ-ի կողմէ: Մայրապետները չեն կրցած յարգել իրենց արտաքսման վճռին պայմանաժամը, 1989, Փետ. 22 եւ կարդինալ Տրքուրթրէ ներողութիւն ալ խնդրած է հրապարակաւ եւ պայմանաժամի երկարաձգում ուզած մինչեւ Յուլիս 22: Կը թուի որ այս պայմանաժամն ալ կարելի պիտի չըլլայ յարգել, որովհետեւ ժամանակը շատ կարճ է նոր մայրապետանոցի մը շինութեան համար: Հրեաներն ալ աւելի ջղայնացած են, որովհետեւ կարմելին մօտ, բլուրի մը վրայ 7 մեթր բարձրութեամբ փայտէ խաչ մը բարձրացած է: Ընդվզումը այնքան մեծ է, որ ռաբունի Վայսի գլխաւորութեամբ ամերիկացի Հրեաներու պատուիրակութիւն մը եկած է ցոյց ընելու: Ֆրանսացի Հրեաներու պատուիրակութիւն մըն ալ Յուլիս 24-ին պիտի երթայ:

ՂԱՍԽՄԼՈՒ քիւրտ պարագլուխը, որ սպաննուեցաւ Վիէննա, պիտի թաղուի Փարիզ, Փէռ - Լաշէզի գերեզմանատունը Հինգշաբթի օր: Նոյն օրը, ժամը 10-էն 13 հոգեհանգստեան կը պիտի կատարուի քըրտական հիմնարկը (106, ռիւ Լաֆայէթ): Աւստրիական ոստիկանութիւնը պարսկական մատ կը տեսնէ սպանութեան մէջ, թէեւ Պաղտատ եւ Թեհրան իրարու վրայ կը ձգեն պատասխանատուութիւնը: Կը թուի թէ դեմոկրատ կուսակցութեան պարագլուխը ծուղակ մը ինկած է: Կը բանակցէին Պարսիկներու հետ, երբ անակնկալօրէն Պարսիկներու թիկնապահը դուրս ելած է խմիչք բերելու պատրուակով եւ իրականին մէջ գացած դուռը բացած է ահաբեկչական խումբին: Բանակցութիւնը տեղի կ'ունենար պարսիկ կառավարութեան առաջարկով, լուծում մը գտնելու համար Պարսկաստանի քրտական հարցին:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ վճռապէս մերժեց երկու թեկնածութիւն եւս Կրեմլինի բարձր պաշտօններու: Մէկը՝ Պոլատ Պոլատպաղէ որ կ'ուզէր կրկին նշանակուիլ Ջրային աղբիւրներու նախարար, միւսը՝ Վլատիմիր Կամենցեւ, որ կ'ուզէր արտաքին առեւտուրի յանձնախումբի նախագահ մնալ:

ՀԱՐԻՒՐԱՒՈՐ ԿԻՊՐԱՑԻՆԵՐ կղզիին թրքական գօտին անցած են Կիրակի օր: Նման երթեր նախատեսուած են չորս օր շարունակաբար բողոքելու համար կղզիին հիւսիսային բաժնին գրաւման դէմ Թուրքերու կողմէ 1974-էն ի վեր:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :

N° 48 00 06 70

TELEX :

N° 280 868 Haratch

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ

ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ-Ի

(ծնեալ Ապաճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 12-ին, 88 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յուլիս 21-ին, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցին եւ մարմինը կը փոխադրուի Իվրի - Փարիզէնի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի Յունիս 18-ի ամավերջի դաշտահանդէսին բազմաթիւ նուիրատուներու հասցէները չունենալով, դպրոցի տնօրէնութիւնը բոլորին խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ իրենց առատաձեռնութեան համար:

Ստացագիր ուզողներէն կը խնդրուի յայտնել հասցէն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Եոփքարտաշեան իրենց թոռնիկին՝ Տէլֆին Եոփքարտաշեանի՝ ամուսնութեան ուրախ առթիւ 800 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ANTENNE 2

Կիրակի, Յուլիս 23, ժամը 9.30-ին հայկ. յայտագրով կը ներկայացուի Ֆըրանսահայ մամուլին նուիրուած բ. մասը (դաւառի մամուլ):

– ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ –

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնին բացումը տեղի ունեցաւ

ՅՈՒԼԻՍ 6ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն:

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Յուլիս 4-էն վերջ – Հ. Կ. Խ. Մանկանց Բոյն (16) – 31 – 21 – 77 – 63

COMMUNIQUE

COOPÉRATION ARMÉNIE

COOPERATION HUMANITAIRE ET CULTURELLE NON GOUVERNEMENTALE

Il a été fondé le 6 février 1989 l'association régie par la loi du 1er juillet 1901 et le décret du 16 août 1901, ayant pour titre :

COOPERATION ARMENIE,
Coopération Humanitaire et Culturelle
Non Gouvernementale

Cette association :

—1 - favorisera la coopération entre des structures non gouvernementales pour assurer l'aide humanitaire aux populations victimes du séisme du 7 décembre 1988 en Arménie et aux réfugiés arméniens ;

—2 - apportera un soutien matériel aux coopératives touchées par le séisme et favorisera la création d'emplois pour les sinistrés et les réfugiés dans le cadre du jeune mouvement coopératif ;

—3 - participera à la reconstruction en Arménie en aidant à la réinsertion des populations sinistrées et réfugiées ;

—4 - travaillera en collaboration avec des structures non gouvernementales et pourra leur confier la gestion et la coordination de l'aide humanitaire ;

—5 - s'inscrira dans le cadre de la défense des Droits de l'Homme et du Droits des Peuples.

Le siège social de l'association se situe au: 50, rue Etienne-Marcel, 75002 Paris

Les personnes chargées de l'administration sont les suivantes :

Daronian Liliane
Demirdjian Vatché
Kambourian Annie
Papazian Christine
Papazian Michaël
Parsekian Marguerite
Parsekian Patrick
Tsobanian Gérard

Ces personnes, membres du conseil d'administration, ont nommé parmi elles une *présidente*, en la personne de Liliane Daronian, une *vice-présidente* en la personne de Annie Kambourian, une *secrétaire* en la personne de Christine Papazian, un *secrétaire adjoint* en la personne de Patrick Parsekian, une *trésorière* en la personne de Marguerite Parsekian, un *trésorier adjoint* en la personne de Michaël Papazian.

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS

EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒԼԻՍ 20
JEUDI 20 JUILLET 1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.060 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.060

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ ՅՈՒԼԻՍ 17 ԵՒ 18)

ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿ ՂԱՐԱԲԱՂ

– Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ Ս. ԴԱԴԱՅԵԱՆ

Լեռնային Ղարաբաղի մէջ կը շարունակուի ծայր աստիճան լարուած վիճակ։ Զինուորական միաւորները, մարզի ներքին գործերու մարմիններու աշխատաւորները, բոլոր միջոցները ի գործ կը դնեն, որպէսզի կացութիւնը բոլորովին չվատթարանայ։ Հասած տեղեկութիւններու համաձայն, Շուշիի Հայոց եկեղեցւոյ մօտ, Ազրպէյճանցիները կրակի տուած են տուն մը. Ասկերանի շրջանը, Դաշբուլաղ, Լեռնաւան, Խրամորթ գիւղերը հրաձգութիւններ տեղի ունեցած են։ Ճամբաները զինուորական հսկողութեան տակ են, որպէսզի պատնէշներ չբարձրացուին։ Բայց եւ այնպէս Աղդամ կան եւ հոն կը հաւաքուին 200 – 300 հոգի եւ աւելի ու քաղաքագօրքը արգելք չի հանդիսանար։ Հոն կը գտնուի Ազրպէյճանի արդարադատութեան նախարարը՝ Օրուճեւ։ Մարտակերտի շրջանը Կիչան եւ Սրխաւէնդ գիւղերու միջեւ Հայ մը սպաննուած է։ Դեռ յայտնի չէ թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ սպաննուած են երկու Ազրպէյճանցիները։ Երէկ իրիկուն (Յուլիս 16) Շուշի, ուր զետեղուած է հեռատեսիլի վերահեռարձակիչը, անջատուած են Երեւանէն Ստեփանակերտ տրուող հաղորդումները։

Յուլիս 12-ին, Ստեփանակերտ ժամանած է Վոլսկի։ Յուլիս 13-ին «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթը լոյս չտեսաւ տպարանին գործադուլին պատճառաւ։

- Ես լուրջ փորձութիւն մը վիճակուեցաւ Արցախցիներուն կ'ըսէ ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման կոմիտէի կուսակցական մեքենայի գաղափարախօսական բաժնի վարիչ՝ Ստեփան Դադայեան Արմէնփրէսի թղթակցին։ Մենք ստիպուած ենք բացատրական մեծ աշխատանք տանիլ բնակչութեան մօտ, որպէսզի ան չենթարկուի ամէն կարգի գրգռութեանց, զորս ալ այժմ չենք կրնար կասեցնել։ Կացութեան բարդացման մէջ իրենց անտեղի լուման ալ բերին ԹԱՍ-ի խիստ վտանգաւոր հաղորդումները։ Ղարաբաղի աշխատաւորները կը գիտակցին որ ԼՂԻՄ-ի հարցը կարելի է կարգաւորել միայն ժողովրդավար հիմքերով։ Սակայն, ինչպէս կը պարզուի, անոնք որոնք այդ հարցը անիրական կը համարին եւ կը խուսափին խորհրդարանական բանակցութիւններէն, այլ ճամբայ ընտրած են, այն է՝ խանգարել Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ հաստատուած ազգութիւններու Խորհուրդի յանձնաժողովի արդիւնաւէտ աշխատանքը հանդարտ մթնոլորտի մէջ։ Անոր եզրակացութենէն, առաւելաբար, կախում ունի Լ. Ղարաբաղը Խորհ. Հայաստանի հետ միացնելու՝ մարզի բնակչութեան դերակշիռ մեծամասնութեան բարձրացուցած արդարացի հարցի զարգացման ընթացքը։ Ես վստահ եմ, որ Արցախցիները այդ փորձութենէն ալ պատուով դուրս կ'ելլեն, քանի որ անոնք միշտ լաւատես եղած են։ Արդարութիւնը պէտք է յաղթէ։

**

– ՄԻՇՏ ԱՆՀԱՆԴԱՐՏ ՎԻՃԱԿ

Ինքնավար մարզին եւ յարակից շրջաններու լարուածութիւնը չի նուազիր։ Հակառակորդները ոչ մէկ բանէ կը խորշին։ Ցանցաւոր անձեր զէնք կը գործածեն, տակնուվրայ կ'ընեն քաղաքացիներու տուները եւ ժողովրդատնտեսական աշխատավայրերը։ Յաճախակի դարձած են քաղաքագօրքին եւ Խորհ. Միութեան Ներքին Նախարարութեան զօրքերու չենթարկուելու դէպքերը։ Լարուածութեան կը նպաստեն նաեւ ասէկոսէները։ Մարզային ձայնասփիւռէն ելոյթ ունեցած է ԼՂԻՄ-ի ներքին գործերու վարչութեան պետ՝ գնդ. Ռոպէր Թումանեանց։ Ան յայտնած է որ Յուլիս 11-ին,, մինչեւ ցերեկ, հայ եւ ազրպէյճանցի քաղաքացիներ խումբերով փորձած են փակել Աղդամ – Շուշի ճամբան։ Զօրքի միջամտութիւնը արգելք եղած է։

Ասկերանի շրջանի Խոջալու գիւղը խումբ մը բնակիչներ տակնուվրայ ըրած են «Կօօպի» տնտեսական խանութը եւ օդակայանի մեկնումի կայանը։ Պատահարին վայրը հասած Ասկերանի ներքին գործերու բաժնի խումբը յարձակողներէն 3-ը ձերբակալած է եւ Ասկերանի դատախազութիւնը քրէական յանցանքի հետապնդումի ձեռնարկած է։

Յուլիս 12-ին եւ 13-ին հաղորդումներ եղած են, ըստ որոնց Շուշիի շրջանի Եղցահող եւ Ասկերանի շրջանի Դաշբուլաղ, Խրամորթ, Աղբուլաղ գիւղերը փորձեր եղած են ազգամիջեան զինեալ բախումներու դիմելու։ Առաջքը առնուած է։ Ասկերանի շրջանը յարձակում կատարուած է Հայու մը վրայ, որ մեռած է ստացած վէրքերու հետեւանքով։ Յուլիս 14-ին, ճամբաները կրկին անհանդարտ վիճակ էր։ Առտուն, Ստեփանակերտէն ոչ հեռու, Մալիբեքլի յարձակում գործուած է կառքի մը վրայ, ուր՝ բացի վարորդէն Ա. Սարեան, կային նաեւ արձակուրդին ծննդավայր եկած փոխ-գնդապետ՝ Լ. Բաբայեան, կինը եւ 13 ու 11 տարեկան երկու զաւակներուն հետ։ Յարձակողները ստիպած են որ անոնք կառքէն իջնեն ու քարկոծած են։ Վիրաւորները խնամուած են ու ողջ-առողջ են։

**

– ԹԵԹԵՒ ՄԵՂՄԱՑՈՒՄ

Յուլիս 17-ին, մթնոլորտը քիչ մը մեղմացաւ, բայց, այդ չի նշանակեր որ մարդոց կիրքերը հանդարտած են։ Գրգռութեանց նուազումը աւելի կը բացատրուի ներքին Նախարարութեան ուժերու ներկայութեամբ։ Կարգուկանոնը դրեթէ կը պահպանուի ճամբաներու։ Յուլիս 14-էն 15 լուսնալիք գիշերը զօրախումբ մը [illegible] ղրկուած է Ասկերանի շրջանի Մխիթարիքենդ գիւղը, ուր հրացանաձգութիւն կը լսուէր։ Շուշիի Հայոց գերեզմանատունը քարուքանդ ըրած են 3 յուշարձաններ։ Լարուած կացութիւն կը տիրէ Մարտակերտի շրջանի Միր Բաշիրէն Քելբաջար գացող ճամբան։ Հոս, երթեւեկը չէ վերահաստատուած։ Յուլիս 14-ին, Մարտակերտի արեւմտեան կողմը, Քելբաջարի կեդրոնը արկած ունեցած է օդանաւ մը, որ կ'ապահովէր զինեալ ուժերու փոխադրութիւնը։ Զոհ գացած են եօթը երախաներ, որոնք կը դիտէին թռիչքը։

ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման կոմիտէի ձեռնարկած միջոցներու շնորհիւ, Յուլիս 14-ի իրիկունը, Ստեփանակերտցիները կրցած են դիտել Երեւանի հեռատեսիլի հաղորդումները։ Միշտ գործադուլի հետեւանքով, երրորդ օրն է որ «Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթը լոյս չի տեսներ։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

«ՄՈՆՏ»Ի ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱԴԱՄ ՄԻՇՆԻՔԻ ՀԵՏ

Վարշաւայի «Կազետա» (Սոլիտարնոշչ պաշտօնաթերթ) օրաթերթի տնօրէնը, որ նաեւ երեսփոխան ընտրուեցաւ վերջերս, ուշագրաւ տեսակցութիւն մը տուած է Մոնտի (Յուլիս 19) Մոսկուայի աշխատակցին՝ Պերնար Կեթթայի։ Միշնիք Վարշաւայի Ուխտի երկրի մը ընդդիմութեան առաջին ներկայացուցիչն է, որ ընդունուած էր Մոսկուա, որպէս հիւր միջազգային ժողովի մը։

Կու տանք հարցազրոյցին վերջին մասը, այլապէս շահեկան։

ՀԱՐՑՈՒՄ.– Կողմնակի՞ց էք խորհրդային Հանրապետութեանց անկախութեան։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. – Իրենց հարցն է։ Իրենցմէ ամէն մէկուն կը պատկանի իր ճակատագիրը որոշել, բայց, կը խորհիմ որ պարապ, ամբոխավար եւ վտանգաւոր բան մը կայ –վտանգաւոր խնդրոյ առարկայ ազգերուն համար– գոհանալուն մէջ ազգ. անկախութեան լոզունգով։ Եթէ այսպէս դէմ եմ, Լեհաստանի մէջ, հակախորհրդային ցոյցերուն, անոր համար չէ, որ այդ ցոյցերը ցաւ կը պատճառեն Մոսկուայի, այլ որովհետեւ վնասակար են իմ երկրիս։ Ինչ կը վերաբերի խորհրդային Հանրապետութեանց, կը վախնամ որ շատ արմատական նշանախօսքերը ռուսական ազգային հակազդեցութեան մը ծնունդ տան, խանգարեն Հանրապետութեանց, ինչպէս ամբողջ Խորհ. Միութեան դեմոկրատ յառաջընթացը եւ դէմ երթան ինքնիշխանութեան տենչանքին, բնական, օրինաւոր տենչանք եւ որ պէտք է գոհացում ստանայ։

– Ճի՞շդ Պ. Կորբաչովի ըսածն է, չէ՞։

= Հարցը այն չէ թէ՝ ի՞նչ կ'ըսէ, այլ՝ ի՛նչ կ'ընէ։ Գոհացում տալու համար արեւելեան Եւրոպայի ժողովուրդներու ազգային տենչանքներուն, հարկ է որ խորհրդային կեդրոնական իշխանութիւնը նստի խօսի այդ երկիրներու ընտրանիին հետ, Պալթերուն ինչպէս Հայերուն, Լեհերուն, Հունգարներուն եւ անշուշտ Չեխերուն։ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները, միայն անոնց անդրադառնալու համար, պէտք է այլ խօսակիցներ ունենան քան Լուբիանկայի (*) պահակները։ Կառավարութիւնը պէտք է խօսի անոնց հետ եւ վերցնէ այդ ձեւով այս անկայակից վիճակը, որմէ երեք ցայտուն օրինակ կ'ուզեմ տալ։

«Կարելի չէ միաժամանակ յայտարարել, ինչպէս Պ. Կորբաչով ըրաւ Փարիզ, որ եւրոպական ամէն մէկ երկիր ազատ է իր ճակատագրին համար եւ չընդունիլ վերջապէս որ Վարշաւայի Ուխտին զինուորական միջամտութիւնը Փրակայի գարնան դէմ եղերական սխալ մըն էր կայսերական բրեժնեւեան լծացման։ Պէտք է դատապարտել այդ միջամտութիւնը եւ քաղաքականօրէն խօսելով, կրկին անդրադառնալ անոր։

«Կարելի չէ, նաեւ, դատապարտել բռնի ուժի գործածութիւնը միջազգային յարաբերութեանց մէջ եւ չդատապարտել, յստակօրէն եւ վերջնապէս, Մոլոտով – Ռիպպենթրոփի դաշինքը, որուն զոհ գացին թէ պալթեան երկիրները եւ թէ իմ երկիրս։ Կարելի չէ, ի վերջոյ, կրկնել ամէն օր, որ ամբողջական լուսաբանութիւնը պէտք է ըլլայ Ստալինի ոճիրներուն մասին եւ ցարդ չճանչնալ, էն – Կա – Վէ – Տէ-ի կողմէ կատարուած ջարդը՝ Կատինի, 1939-ին, Կարմիր Բանակին ձեռքը ինկած լեհ սպաներու։ Դեռ շատ բան կայ ընելիք եւ պէտք է ըլլայ, անյապա՛ղ։

– Մոսկուա ձեր կեցուածքէն ետք, այդ ուղղակի խօսակցութիւնը զոր կ'ուզէք, պիտի սկսի՞ հիմա Լեխ Վալեզայի, Սոլիտարնոսքի ղեկավարին, եւ Պ. Կորբաչովի միջեւ։

= Զգացի, Մոսկուա, որ նոր մթնոլորտ մը կը հաստատուէր լեհ – խորհրդային յարաբերութեանց մէջ։ Այդ զգացի խօսակցութիւններուս ընթացքին, թէ՛ կուսակցութեան անդամներու եւ թէ անկախ անձերու հետ։ Կը խորհիմ որ խորհրդային Պետութեան ղեկավարին եւ Սոլիտարնոսքի նախագահին միջեւ կարելի է, օգտակար պիտի ըլլայ Խորհ. Միութեան եւ Լեհաստանի եւ թէ կրնայ տեղի ունենալ այս տարի։

– Կ'ուզէք ըսել Ծնունդէն առա՞ջ։

= Ծնունդը, այս տարի է։

– Եւ ի՞նչ պէտք է ըլլայ, ըստ ձեզի, այդ հանդիպման օրակարգի գլխաւոր կէտը։

= Արդէն ըսի ձեզի. – վերջնական առաջնորդնականացումը մեր երկու երկիրներու յարաբերութեանց, իրենց պերեստրոյկան, հաւատալիքներու, տիֆթարներու շրջանի ջնջումը։

(*) Անունն է Մոսկուայի բանտին, ուր արգելափակուած էին Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ յայտարարեց որ 10 միլիառ ռուբլիի ներածում պիտի կատարէ, ամէնէն անհրաժեշտ ապրանքներու համար (ուտեստեղէն)։ Հաւանաբար այդ գումարը մասամբ տրամադրուի արեւմտեան Պետութեանց բացած կամ բանալիք վարկերով։

ՎԵՆԵՏԻԿԻ քաղաքապետը իր հրաժարականը առաջարկեց, իբրեւ հետեւանք բնակչութեան բուռն բողոքներուն։ Արդարեւ (ինչպէս ֆրանսական հեռատեսիլն ալ ցոյց տուաւ) Փինք Ֆլոյտի նուագահանդէսը հսկայ աղբանոցի մը վերածած էր Ս. Մարկոս հրապարակը։ Հոն համախմբուած էին 200 հազար հոգի եւ ոչ մէկ նախատեսում եղած էր բուալէթի, պառկելու եւն. եւն.։ Ամէն ինչ թափանի ալ տրուած էր եւ 300 թոն ալ աղբ եւ ամէն տեսակի աւելցուք դիզուած էին հրապարակին ու շուրջը։ Եւ դեռ իտալական հեռատեսիլը ցոյց տուած է տղաք որ կը միզեն Ս. Մարկոս տաճարին մէկ դրան վրայ եւն. եւն.։ Ֆետերիքօ Ծէրօ, արուեստի ծանօթ պատմաբան, կը ձաղկէ «տեղական այս մատակարարները, Վենետիկ եւ այլուր, որոնք չեն վարանիր ձիերու կրկես մը հաստատել Հռոմի Վիլլա-Պորկէզէն, սուք մը՝ Ֆլորենցէ Սան

(Շար.ը Դ. էջ)

ԶԱՅՐՈՅԹԻ ԵՒ ՑԱՒԻ ԶԳԱՑՈՒՄ ԿԱՄ ՍԹԱՓԵԼՈՒ ԱՊԱՐԴԻՒՆ ԿՈՉ

Վլադիմիր Դարբինեան Հայաստանի արդարադատութեան նախարարի տեղակալ է. խանդավառուած՝ «յեղափոխական վերակառուցման» գործնական նոր մէկ արտայայտութենէն, Յունիսին կը մեկնի Մոսկուա, 1047 իրաւագէտներու հետ, ներկայ գտնուելու Խորհրդային իրաւաբաններու Միութեան ստեղծումի Համագումարին (Յունիս 22 – 23): Հայաստանի պատուիրակութիւնը բաղկացած է 28 հոգիէ, գլխաւորուած՝ իրաւաբանական փաքուլթէի վարիչ Ռ. Պետրոսեանէ:

Յունիս 29-ի «Խորհրդային Հայաստան»ի վերջին էջին մէջ Հայաստանի փոխ նախարարին ստորագրութիւնը կրող տողերը գրուած չեն սակայն ընթերցողը տեղեակ պահելու համար այս բոլորէն: Ան «Զայրոյթի եւ ցաւի զգացում» խորագրուած իր գրութեամբ կը տեղեկացնէ միջադէպ մը որ կը պատահի նոյն համագումարին ընթացքին:

Հայաստանի պատուիրակութիւնը կը յուսայ որ «ամպիոնից կը լսուեն կրակոտ, սրտացաւ ելոյթներ՝ երկրի բախտի ու ճակատագրի, մեր ոչ հեռաւոր անցեալի ապրած քաղաքական մղձաւանջի մասին, կը հնչէր իրաւունքի հզօր ձայնը, կը բացայայտուէին արդարադատութեան պատուհասները՝ կեղծիքը, սուտը, կամայականութիւնը»: Սակայն իրենց յոյսը շուտով յուսախաբութեան կը վերածուի, երբ համագումարին ղեկավար մարմինները ընտրելու ընթացքին կ'առաջարկուի Սումգայիթի քաղաքական դատախազին թեկնածութիւնը: Հայկական ակադեմիայի փիլիսոփայութեան հիմնարկին իրաւունքի բաժնին վարիչը, պատգամաւոր Ռ. Աւագեան նախագահութեան կը հարցնէ թէ որքա՞ն առնէ ի վեր գործի գլուխ կը գտնուի Սումգայիթի դատախազը: «1987-էն ի վեր» կ'ըլլայ պատասխանը: «Ուրեմն նա պատասխանատուութիւն է կրում սումգայիթեան ջարդերի, Հայերի ցեղասպանութեան համար» կ'անդրադառնայ Վ. Դարբինեան: Հայկ. պատուիրակութեան վճռական բողոքը եւ այդ անձը բանաձեւ կազմող յանձնախումբին կազմէն հանելու պահանջը քուէներու մեծամասնութեամբ կը մերժուի: «Մերժուեց խորհրդային մեր երկրի իրաւաբանների փորումի կողմից, խնդրանքը մի ազգի ներկայացուցիչների, որը մօտ մէկուկէս տարի չի կարողանում հասնել այն բանին որպէսզի պատշաճ քաղաքական գնահատական տրուի սումգայիթ երեւոյթին եւ այն ճանաչուի միջազգային իրաւունքի նորմերով, որպէս ցեղասպանութիւն, որպէս ծանր յանցագործութիւն՝ ուղղուած բովանդակ մարդկութեան դէմ»:

Արդիւնքի չհասնելով, Հայկ. պատուիրակութիւնը որպէս բողոքի նշան, կը լքէ Համագումարի սրահը: Յանուն պատուիրակութեան, գրաւոր յայտարարութիւն կը կատարէ իրաւաբանական գիտութիւններու թեկնածու Վ. Յովհաննիսեան: Սակայն այս հարցին մէջ ո՛չ Համագումարին նախագահութիւնը, ոչ ալ խորհրդային արդարադատութեան փոխ նախարար Մ. Պ. Վիշինսկի պատշաճ դիրքորոշում կ'ունենան: Անցած – դարձածին մասին հեռագիր մը կ'ուղարկուի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին որ նիստ կը գումարէր Յունիս 23 – 25-ին: Բայց յետոյ կ'իմանան թէ այդ հեռագրէն տեղեակ չեն պահուած երեսփոխանները:

Վիրաւորուած արժանապատուութեամբ ցաւով ու զայրոյթով հարց կու տայ Հայաստանի փոխ նախարարը. «Ինչո՞ւ չըհասկացան մեր վիշտը եղբայրական Հանրապետութիւնների պատուիրակները: Ամբողջ աշխարհի աչքի առաջ Սումգայիթում մորթուել են, բռնաբարուել, այրուել անմեղ երեխաներ, կանայք, ծերեր, միայն այն «մեղքի» համար որ ազգութեամբ Հայ են: Խորհրդային երկրի բոլոր անկիւններում Սումգայիթը դարձել է բռնութեան խորհրդանիշ, այդ քաղաքը յայտնի է որպէս վանտալիզմի օջախ»:

Վլադիմիր Դարբինեան եղածը կը նկատէ «Ստալինեան եւ լճացման տարիների տխուր ժառանգութեան դրսեւորումներից մէկը»: Իր արտայայտած զայրոյթին ու ցաւին ալ կ'ընկերանայ ներկայ իրադրութենէն գործնական ճշմարիտ հետեւութիւններ հանելու թելադրանքը:

Սումգայիթը երէկուան պատահար չէ. անցնող մէկուկէս տարին ոչ միայն Խորհ. Միութեան, այլ նաեւ ամբողջ աշխարհի լսել գիտցող ականջներուն հասցուց անոր ահաւոր մանրամասնութիւնները. անոնց ամէն մէկը ու Մոսկուայի մէջ պարզուած պատկերը ճիշդ է որ թելադրանքներու առաջնորդող բնոյթ ունին. սակայն նաեւ կը բերեն անշրջանցելի հարցումներ. արդեօք ճիշդ չէ՞ որ կը մընանք պատմութեան անուղղելի միամիտները, երբ փոխանակ ժանիքներու, ճանկերու, մեր պմբէթներն ու չարակամները առած կը շրջինք վոհմակներու միջեւ. ու յետոյ կը գանգատինք յուսախաբութենէն, բարձրագոյն իշխանութեան մը աթոռներէն մէկուն վրայ տեսնելով այն, որուն տեղը նախ ամբաստանեալի, ապա դատապարտեալի նստարանը պէտք է ըլլար...:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՈՂՋԱԿԻԶՈՒՄ

ԶՈՒԳԱՀԵՌ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԲՆԱՋՆՋՄԱՆ ԸՍՏ ՓՐՈՖ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ

1988-ի ամերիկեան «Հոլոքոսթ էնտ ճէնոսայտ Սթատիզ» պարբերականին համար 3-ին մէջ լոյս տեսած է Ճէնիզէյի համալսարանէն (Նիւ Եորք) փրոֆ. Վահագն Տատրեանի «Ցեղասպանութեան հայկական ու հրէական պարագաներուն համեմատ կողմերը» ուշագրաւ յօդուածը: Պարբերականը նպատակ ունի հրապարակել գիտական նիւթեր ցեղասպանութիւններու մասին ընդհանրապէս:

Փակագիծի մէջ այստեղ կ'արժէ յիշել 1986-ին նոյն պարբերականին մէջ լոյս տեսած Վ. Տատրեանի «Թուրք բժիշկներու դերը Ա. Աշխարհամարտի ժամանակ օսմանեան Հայերու ցեղասպանութեան մէջ» յօդուածը, ուր հեղինակը՝ մասնաւորապէս 1918 – 1921 թուականներու բրիտանական հետախուզական տեղեկագրութեանց, գերմանացի ականատեսներու վկայութիւններու, ինչպէս նաեւ Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքարանը պահուած նիւթերու հիման վրայ, ապացոյցը կը բերէր հայկական կոտորածներու մէջ Թուրք բժիշկներու ունեցած կարեւոր դերին:

Այս անգամ փրոֆ. Վ. Տատրեանի աշխատութիւնը կ'առընչուի հանրածանօթ հրէական Ողջակիզումին ու նուազ յայտնի Հայկ. ցեղասպանութեան համեմատութեան: Հայ եւ հրեայ ժողովուրդներուն մօտ պատմութեան զոհերը եղած ըլլալու զգացումը ուժեղ է: Երկու ժողովուրդներն ալ ենթարկուած են ցեղասպանութեան: Ոճրագործներուն մտադրութիւնը մէկ էր՝ «վերջնական լուծում»ը. որակով, եթէ ոչ քանակով, երկու ցեղասպանութիւններն ալ նման են: Բայց եւ այնպէս, ինչ որ անպայման տարակայօրէն եղակի չէ ամէն մէկ ցեղասպանութեան մէջ, ենթակայօրէն այդպէս է զոհերուն համար: Երկու ժողովուրդներն ալ կը հակին իրենց ցեղասպանութիւնը «եզակի» համարել: Անշուշտ, այս առումով, Հրեաները աւելի մեծ ուշադրութիւն կը գրաւեն:

Վ. Տատրեան կը խօսի երկու ժողովուրդներուն առեղծած ինքնապատկերացումներուն մասին, որոնք զարգացած են պատմութեան ընթացքին: Եզակի ժողովուրդ մը ըլլալու այս ինքնապատկերացումներուն տարակայական ու ենթակայական պատճառներուն անդրադառնալէ ետք, յօդուածագիրը կը վկայէ թէ հայ եւ հրեայ անձնաւորութիւններ բազմիցս փոխադարձաբար ընդունած են մէկը միւսին հալածուած ըլլալու հանգամանքը:

Ականատես ըլլալով Հրեաներու ցարական հալածանքին, Լենինի մտերիմ զինակիցը (յետագային Խորհ. Հայաստանի առաջին ղեկավարը) Ալեքսանդր Մեասնիկեան 1913-ին գրած է, թէ Հրեաներու հալածանքը «անվերջ, բացայայտ, նենգ նախատարութիւն մըն է»: Ան հարց կու տայ թէ արդեօք աշխարհի վրայ կա՞յ որեւէ այլ ժողովուրդ որ կարենար տոկալ այդ տաժանքին:

Անկէ երկու տասնամեակ առաջ, հրեայ արեւելագէտ Արմինիուս Վամպէրի նման անձ մը կը յայտնէր Հայերուն մասին, հակազդելով Ապտիւլհամիտի կազմակերպած ջարդերուն:

Ռաֆայէլ Լամքին առաջին Հրեան է որ վկայակոչած է հայկ. ցեղասպանութիւնը: Ան գործածութեան մէջ դրած է նաեւ «ցեղասպանութիւն» արտայայտութիւնը:

Հրեայ եւ ոչ հրեայ գիտնականներու ամբողջ հոյլ մը զանազան զուգահեռներ կ'անցընեն երկու ցեղասպանութիւններուն միջեւ: Հրեայ գիտնական Եհուտա Պաուէր կը հաստատէ թէ «հայ ժողովուրդին ջարդը Թրքական Անատոլուի մէջ, կը համեմատուի հրէական Ողջակիզման հետ... հայ ժողովուրդին զանգուածային բնաջնջումը Ա. Աշխարհամարտին... նախանշանն է Ողջակիզումին»:

Ե. Պաուէրի վերջերս հրատարակած մէկ աշխատութեան մէջ եւս կը նշուի հայկ. ջարդերու նմանութիւնը Ողջակիզումին հետ: Այսուհանդերձ հեղինակը համոզուած է որ Ողջակիզումը հայկական պարագայէն տարբեր առանձնայատկութիւն մը ունի: Ան իր տեսակէտին մէջ «եզակի» բնոյթ կը կրէ. «...Թուրքերը երբեք Թուրքիայէն դուրս Հայոց ջարդ չծրագրեցին», մինչդեռ Հրեաները զոհ դարձան «ամբողջ ժողովուրդի մը ֆիզիքական բնաջնջման ծրագրին... Ցիրաւի, սա եզակի է...»:

Շատ են հրեայ այն գիտնականները, որոնք կ'ուզեն փաստել Ողջակիզումին եզակիութիւնը: Փրոֆ. Տատրեան կը վիճարկէ այդ տեսութիւնը, վկայակոչելով նոյնիսկ այլ հրեայ գիտնականներ, որոնք վստահաբար կը գտնեն նման մօտեցում: Քաղաքականագէտ Ռոճըր Ու. Սմիթ Ողջակիզումը ընդունող ու հայկ. ցեղասպանութիւնը մերժող այդ հակումին դէմ կ'արտայայտուի:

Յօդուածին մէջ կը հերքուի այն մարկածը, ըստ որուն Թուրքիայէն դուրս բնակող Հայերու ջարդ չէր ծրագրուած: Այդ փաստարկումը, ըստ Վ. Տատրեանի, ճիշդ է այն չափով որ Հայերը Հրեաներուն նման ցրուած չէին: Անոնք հիմնականին մէջ օսմանեան Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ կը բնակէին: Եւ բնաջնջումէն փրկուեցան միայն սահմանամերձ շրջաններու Հայերու մէկ մասը. մօտ 250 հազար հոգի կրցաւ ապաստան գտնել Անդրկովկաս կամ Պարսկաստան: Միւս կողմէն՝ Պոլսոյ եւ Զմիւռնիոյ Հայոց տեղահանումն ու հետեւաբար բնաջնջումն ալ կարելի չեղաւ իրագործել:

Փրոֆ. Տատրեան միաժամանակ կը նշէ այն փաստը, որ Թուրքերը իրենց ցեղասպանութեան փորձը տարածած են նաեւ Ռուսահայերու վրայ: 1918-ին դէպի Անդրկովկաս ձեռնարկած արշաւին, անոնք մտադիր էին բնաջնջել Հայութեան այդ հատուածը: Փաստեր կը բերուին: Գերմանացի զօրավարներ Ֆոն Լոսով եւ Ֆոն Քրէսէնշթայն Թիֆլիսէն ղրկուած հեռագիրներով այդ մասին զգուշացուցած էին Պոլսոյ ու Պերլինի իրենց մեծաւորները: Վերջապէս, 1918-ին հրատարակուած Պոլսոյ դեսպան Մորկընթաուի «Պատմութեան» մէջ կայ Թալէաթի հետեւեալ խորհրդածութիւնը. «Թուրքերու եւ Հայերու միջեւ ատելութիւնը այն աստիճանին հասած է որ պէտք է անոնց վերջ տանք. եթէ այդ չընենք, իրենց վրէժը պիտի լուծեն»:

Յօդուածագիրը կ'ակնարկէ այն բազմաթիւ գիտնականներուն, որոնք, ի գին ամէն ինչի, կը փորձեն փաստել որ «Ողջակիզում»ը «մէկ հատիկ» է: Ան օրինակներ կը բերէ ցոյց տալու համար որ զանգուածային բնաջնջման մեթոտները Հայոց պարագային եւս նուազ ակներեւ չեն եղած:

Որոշ առումով Հայոց ցեղասպանութեան պարագան նոյնիսկ աւելի կը համապատասխանէ «ողջակիզում»ի յղացքին, քան հրէականը: Թուրքիոյ մէջ տասնեակ հազարաւոր Հայեր ողջ-ողջ այրած են: Մինչ Հրեաներու պարագային կայի սենեակները յաճախ նախորդած են փուռերուն, Հայերը շատ անգամ ուղղակի ողջակիզումի ենթարկուած են: Փրոֆ. Տատրեան մասնաւորապէս կ'անդրադառնայ Մշոյ դաշտը տեղի ունեցած հրկիզումներուն, ուր 70–80 հազար Հայեր ենթարկուած են բնաջնջման այդ ձեւին: Յօդուածին մէջ կը բերուին նաեւ բազմաթիւ վկայութիւններ այդ մասին: Ուստի եւ «ողջակիզում»ի տեսութիւնը հարկ է վերատեսութեան ենթարկել:

ՄԱՏԻԿ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ԹԱՏՐՈՆ

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղը կազմակերպած էր թատերական երեկոյթ մը Լիվրիի երիտասարդութեան եւ մշակութային Կեդրոնին մէջ, Յունիս 30-ին, հրաւիրելով Համազգայինի «Դիմակ» թատերախումբը:

Վերոյիշեալ թատերախումբը Յունիս 17-ի եւ 18-ի Փարիզի զոյգ ներկայացումներէն յետոյ, երրորդ անգամ ըլլալով կը ներկայացնէր Մուշեղ Իշխանի «Մեռնիլը որքան դժուար է» թատերկը:

Ոչ թէ միայն հասարակ տեղիքէ խուսափելու համար, այլ Մ. Իշխանի 70-ական թուականներու թատերական նորաբարական ոգին յարգելու եւ ապագայ հանդիսատեսին որոնելու հաճոյքը անաղարտ պահելու մտահոգութեամբ՝ պիտի պէտք չէ տալ եւ պէտք չէ դասաւորել այս գործը, կատակերգութեան, ողբերգութեան կամ գիտա – երեւակայական սեռերուն նեղ սահմաններուն մէջ: Որովհետեւ Մ. Իշխանի «Մեռնիլը որքան դժուար է»ն այս բոլոր սեռերուն կը հպի բայց կը մնայ հակադիր այլաբանական խորք մը Հայու չարչարեալ հոգիին եւ մանաւանդ Հայու անլուծելի եւ երկայրի ապրումներուն ցոլացումով:

«Կիլիկիոյ Արքայ»էն յետոյ «Մեռնիլը որքան դժուար է»ով «Դիմակ» թատերախումբը Մ. Իշխանի թատերական արուեստին հաւատարմութեան երկրորդ փաստ մը կու տայ:

Մ. Իշխանի թատերական այս առաջին փորձը կը պատմէ ամերիկահայ Ճէյմս Արամեանի անդրշիրիմեան հոգիի տառապանքները: Փրոֆ. Ճէյմս Արամեան արկածի մը զոհ կ'երթայ եւ բժիշկներ անոր տակաւին ողջ ուղեղը կը պատուաստեն ամերիկացի Ճոն Հէլըրին, որ այնուհետեւ կը դառնայ ճարպիկ եւ յաջողած վաճառական մը:

Ճէյմս Արամեան մեռած է եւ չէ մեռած: Անոր մարմինը թաղուած է, սակայն ուղեղը կ'ապրի եւ կը շարունակէ Հայու մտքեր արտադրել ամերիկացի Հէլըրի գանկին մէջ: Արամեանի հոգին անհանգիստ կը թափառի երկրի եւ երկինքի միջեւ, որովհետեւ ոչ երկնից արքայութիւն մտնելու պայմանները կը լրացնէ, եւ ոչ ալ երկրի: Անդին Ճոն Հէլըրի ուղեղը զայն կը մատնէ Ամերիկացիի մը համար անսովոր եւ անիմանալի երկուութեան մը, «արդար դատ»ի մը պաշտպանութեան, ըլլալ կանչող «հոգի»ի մը գոյութեան եւլն.:

Վերջին տասնամեակին, սինեմայի թէ հեռատեսիլի գիտա – երեւակայական արտադրութիւնները մեզ այնքան ընտելացուցած են ճարտարարուեստական հակայական քանակով հրապարակը ողողելով, մարդկային մարմնի զանազան անդամներուն թէ բջիջներուն պատուաստումով եւ կամ անդենականի ճամբորդութիւններով՝ «Մեռնիլը որքան դժուար է»ն դիտելով, հանդիսատեսը անզգալաբար կը մոռնայ թէ Մ. Իշխանի այս առաջին թատերկը գրուած է 1971-ին, երբ սինեմայի թէ թատրոնի աշխարհը հազիւ թէ կը փորձէր այս սեռը: Ցաջող համարձակութիւն մը հեղինակին կողմէ, որ նոյնքան յաջողութեամբ բեմադրուած է կրկին Ցամիկ Սիւրմէլեանի կողմէ:

Ցամիկ Սիւրմէլեան, կատարելապէս հաւատարիմ մնալով հանդերձ հեղինակին, բեմական արուեստի պատշաճեցումով կրցած է մեղմացնել անդրաշխարհի մահասարսուռ մթնոլորտը, առաջին անգամ ըլլալով իր բեմադրութեան մէջ ներմուծելով բեմայարդարումի նոր տարրեր: Օրինակ՝ անդենականը եւ անոր բնակիչները ներկայացնելով եթերական աշխարհի յատուկ «բաւթէլ» գոյներով բեմահարթակի մը մէջ միաձուլուած երաժշտական խորքի անոյշ մեղեդիներով:

Ցարդ, «Դիմակ» մեզ վարժեցուցած էր արդի թատրոնի ժուժկալ մթնոլորտին, եթէ նոյնիսկ նիւթերը զանազան դարաշրջաններու կը վերաբերէին: Սակայն

այս անգամ Յ. Սիւրմէլեան նիւթին խոժոռ երեսը զուարթախոհ դարձնելու մըտահոգութեամբ, ինչպէս նաեւ լաւատեսութեան երանգ մը սպրդեցնելու միտումով, բեմի յարդարանքը վստահած էր նկարիչ արուեստագէտ Օնային։

Կրկնելու գնով կարելի է արձանագրել որ յաջող թատերական ներկայացում մըն էր, յաջող արուեստագիտական լրացուցիչներով՝ բեմի յարդարանք, գունաւոր լուսարձակումներ, երաժշտական խորք, տարազներ, դերակատարներու դէպի բեմ անցքը ժողովուրդին ընդմէջէն եւայլն…

Պարկեշտօրէն, ցարդ տեղական մեծ թէ փոքր թատերախումբերու խաղարկութիւնը յաճախ բարեացակամութեան կամ ազգասիրական պարտականութեան դըրդումներէ մղուած անոյշ եւ քաջալերական խօսքերու հարկադրանքին տակ կը դնէին մեզ, եւ սուր դիտողներ քիչ անգամ կը համարձակէին մատնանշել լեզուական, առողանական եւ այլ մեծ թէ փոքր տեսանելի եւ անտեսանելի ձախաւերութիւնները։

«Դիմակ» թատերախումբը «Մեռնիլը որքան դժուար է»ի խաղարկութեամբ միջակութեան այս մակարդակէն հեզասահ կերպով վեր բարձրացած է եւ արժանի է որ այս մասին բարձրաձայն ըսուի եւ լսուի։

Արդարեւ այն բոլոր մենախօսութիւնները (Ճ. Արամեանի թէ Ճ. Հէլլրի), որոնք ընդհանրապէս բարդ հոգեվիճակներու պատկերացումներն են եւ հոգեվերլուծական բառապաշարով ողողուած, դժուար փոխանցելի ապրումներ կը թելադրեն, գլխաւոր դերակատարները Գէորգ Շահինեան եւ Յարութ Նալչաճեան ամենայն բնականութեամբ յաջողեցան հաղորդելու հանդիսատեսին, առանց սակայն մթնոլորտը հեղձուցիչ դարձնելու։

Զգալի է, որ «Դիմակ»ի շարքերը վերանորոգուած են նոր, աշխոյժ տարրերով, որ միշտ «սիրող»ներէ կազմուած ըլլալով հանդերձ իր խաղարկութեան մակարդակը այսօր համարձակօրէն կարելի է ըսել թէ հասցուցած է արհեստավարժութեան դռներուն։

Աւելորդ չէ գիտել տալ, թէ Համազգայինի «Դիմակ» թատերախումբը իր համեստ միջոցներով կը շարունակէ նըպաստել հայ թատրոնին, հայախօս թատրոնին տարածման եւ զարգացման։ Հայ իրականութեան այս ալեկոծ օրերուն պէտք է առաւել եւս ապրիլ հայ մշակոյթի եւ արուեստի իւրաքանչիւր արտայայտութեամբ, որովհետեւ գիտենք որ պատնէշի վրայ մնալու համար հարկ է պատնէշի վրայ պահել մեզ սնանող աւիշը։

Եւ ինչպէս սինեմայի տագնապին որպէս դարման «սինեմա գացէ՛ք» լոզունգը կը լսենք, կը կարդանք, ամէնուրեք, այդպէս ալ հայ թատրոնը կենդանի պահելու եւ անոր հետ քայլ պահելու համար պէտք է ըսենք «հայ թատրոն գացէ՛ք»։

ԷԼԷՆ ՄԵՐՃԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՇԽԱՐՀ

ԶՕՐԱՎԱՐԸ ԶԱՒԱԽՔԻ ՄԷՋ

Զաւախքի լեռնաշխարհն ալ ունեցած է Անդրանիկի անկիւնը։ Զօրավարին կիսանդրին զետեղուած է բարձր պատուանդանի մը վրայ, որուն շուրջը եկած են խմբուիլ Վրաստանի հայաշատ կեդրոններէն խուռներամ բազմութիւն մը ու Հայաստանէն, Մասիս աւանէն հասած երիտասարդական խումբեր։ Անոնք իրենց հետ բերած են եռագոյն մը որ պարզուած է կիսանդրիին վրայ։

Յուշարձանին բացումը կատարած է Յակոբ հայրիկը իր վեց տարեկան թոռնիկին ձեռքէն բռնած. կիսանդրին շինող ինքնուս արուեստագէտը՝ քանդակագործ Գէորգը իր զաւակն է։ Յակոբ հայրիկը կորած է ժապաւէնը, ապա պատմած թէ 1915-ին ինչպէս Անդրանիկ զօրավարը փրկած է իր ու մօրը կեանքը Վանի Հրիշատ գիւղին մէջ։

Անդրանիկի կեանքին ու պայքարին մասին խօսած է գիւղի միջնակարգ վարժարանին հայ գրականութեան ուսուցիչը Ռուբէն Տաշչեան։ Երգիչ Էդուարդ Դարբինեան երգած է «Զայն մը հնչեց», «Անդրանիկ», «Արդեօք ովքե՞ր են» եւ այլ նման երգեր։

Տօնական օրը շարունակուած է գրացի հարսանեկան տան մէջ, ուր ներկաները յոտնկայս յարգած են երկրաշարժի զոհերուն յիշատակը. իսկ երբ խօսքը եկած է Արցախի, որոտացած է «մի – ա – ցո՛ւ – մ»ը։

Ախալքալաք, Ուջանէն, Աշնակէն, Գորխէն եւս Զաւախք եւս հիւրասիրած է Անդրանիկ զօրավարը։

**

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԿԸ ՍՏԵՂԾՈՒԻ ՆԱԽԱԳԾԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿ

Մօտ ատենէն Լ. Ղարաբաղը ինքնուրոյն կերպով կը լուծէ շինարարութեան նախագծումներու հարցը։ Խորհ. Պետական Շինարարական Կոմիտէն (Պետշին) որոշած է մարզային կեդրոնին մէջ ստեղծել «Ստեփանակերտ – քաղաքային նախագիծ» հիմնարկը։ Այս առթիւ «Պետշին»ը մարզին տրամադրած է մէկ միլիոն ռուբլի, որուն մէկ մասը նախատեսուած է ստեղծուող հիմնարկին հանդերձաւորման համար։

– Այսպիսով կ'իրագործուի մեր վաղեմի երազանքը, – իր միտքերը կը յայտնէ ԼՂԻՄ-ի ճարտարապետութեան եւ շինարարութեան բաժնի վարիչ Վ. Յովսէփեան։–Նախկինին ամէն մէկ նախագիծը կը պատուիրէինք հարիւրաւոր քիլոմեթր հեռու եւ անորոշ վիճակի մէջ կը սպասէինք թէ ինչ պիտի ըլլայ։ Պատուէրներուն կատարումը այս կամ այն պատճառով յաճախ կը ձգձգուէր, հետեւաբար կը դանդաղէր Լ. Ղարաբաղի զարգացումը։ Նախագծային հիմնարկին շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ վերահսկել նախագծումին պայմանաժամերուն ու որակին։

Նոր հաստատութիւն ստեղծելու որոշումը ուրախալի երեւոյթ է։ Սակայն, եթէ հիմնարկը որակեալ ճարտարով չապահովուի, հարցերը յաջողութեամբ չեն լուծուիր։ Արցախցիները պատրաստ են իրենց մօտ ընդունելու շատ մարդիկ, որոնք կը փափաքին իրենց գիտելիքները եւ փորձը նուիրաբերել Արցախի վերականգնման գործին։

ՋԻՒԱՆԻԻ ՏՕՆ

Ախալքալաքի Կարծախ գիւղին մէջ որ ծննդավայրն է աշուղ Ջիւանիի, աւանդական շուքով տօնուած է աշուղին օրը։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է շրջանի ա. քարտուղար Մ. Ֆիդանեան։ Ապա աշուղին մասին խօսած է նաեւ լրագրող Դ. Բաղրատունի։ Արտասանուած են հայերէն, վրացերէն բանաստեղծութիւններ։ Ելոյթ ունեցած է Ախալքալաքի մշակոյթի տան պարախումբը, ինչպէս նաեւ «Ախթամար» խումբը։Ջիւանիի երգերով հանդէս եկած է Գայեանէ Յովհաննիսեան։ Ախալցխայի «Մշխեթի» վրացական խումբը վրացական ազգային, հայրենասիրական ու Հայաստանի նուիրուած երգեր երգած է։

**

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ Ի ՊԱՏԻՒ Ն. ԱԴՈՆՑԻ

Հայ ժողովուրդին կը վերադարձուին իր արժանի զաւակներուն անունները, որոնք երկար տարիներ մոռացութեան տրուած էին։ Այդ անուններու շարքին է նաեւ հայ ականաւոր պատմաբան, բիւզանդագէտ, բանասէր Նիկողայոս Ադոնց (Տէր-Աւետիքեան)։ Ան ծնած է 1871-ին Լեռնային Զանգեզուրի Բռնակոթ գիւղը, որ այժմ Սիսիանի շրջանի մէջ կը գտնուի։ Այդ գիւղին բնակիչները Հայաստանի կառավարութեան դիմած են իրենց համագիւղացիին պատուին յուշարձան կառուցանելու խնդրանքով։ Կառավարութիւնը ընդառաջած է Բռնակոթցիներու խնդրանքին եւ շուտով այդ հինաւուրց գիւղին մէջ կը բարձրանայ հայ պատմաբանին արձանը։ Աւարտելով Տաթեւի ծխական դպրոցը, պատանի Նիկողայոս այնուհետեւ յաճախած է Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը, ապա՝ Թիֆլիսի ռուսական գիմնազիան։ 1899-ին, աւարտելով Պետերբուրգի համալսարանը, մեկնած է Եւրոպա, ուր կը խորանայ բիւզանդագիտութեան մէջ։ Աւելի ուշ կը վերադառնայ Կովկաս, Թիֆլիսի մէջ կ'ուսումնասիրէ վրացերէնը, կ'աշխատի Էջմիածնի Մատենադարանը։ Ադոնց 1908-ին գրած է «Հայաստանը Յուստինիանոսի դարաշրջանին»։ 1916-ին «Դիոնիսոս Թրակացին եւ հայ մեկնիչները» աշխատութեամբ ան արժանացած է Պետերբուրգի համալսարանի բանասիրութեան տոքթէօրի աստիճանին եւ ստացած է փրոֆէսէօրի կոչում։ Այդ տարիներուն ան գտնուած է Էջմիածին, Մուշ, Երզրում, մասնակցած է Վանի հնագիտական արշաւախումբին։ 1920-ին, ան հրաւիրուած է դասախօսելու Պրիւսէլի համալսարանը եւ ղեկավարած է նորաստեղծ հայագիտական ամպիոնը։ Ադոնց մեռած է նոյն քաղաքը՝ 1942-ին։ Իր ձեռագրերը յանձնուած են Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանին, իսկ գիրքերը՝ Պրիւսէլի հայ գաղութին։

«Լեզուագէտը»

Աշխարհով մէկ հռչակուած շախմատիստներ էին, մտերիմ ընկերներ։ «Հակառակորդներ»՝ հայրենիքում, հայրենիքի գինուորներ՝ օտար ափերում։ Ինքնաթիռը նրանց յաճախ էր տանում աշխարհի տարբեր կողմեր։ Ուր ասես, որ չէին եղել նրանք վերջին մի քանի տարիների ընթացքում։ Եւ ուր էլ գնում էին, նրանց շրջապատում էին զանազան ազգութիւնների ու հաւատքի մարդիկ։ Աշխարհաշուրջ ճամբորդութիւնների ժամանակ Պաուլը նկատել էր, որ իր ընկերը ամէնուրեք մարդկանց հետ խօսում է առանց թարգմանչի օգնութեան, եւ զարմացած հարցնում էր ինքն իրեն։

– Որտե՞ղ եւ ինչպէ՞ս է կարողացել Տիգրանը սովորել այդքան լեզուներ։

Պաուլը շատ էր ուզում իմանալ առեղծուածը, բայց միշտ մի ներքին ձայն կանխում էր նրա հարցումը։

Մի անգամ էլ ինքնաթիռը նրանց տարաւ հեռո՜ւ– հեռու՝ Կիւրասաօ փոքրիկ կղզին, ուր տեղի պիտի ունենար շախմատային մեծ մարտը։ Ապշած ու զարմացած էր Պաուլը, որ Տիգրանը այստեղ էլ տեղացիների հետ խօսում էր դարձեալ առանց թարգմանչի։ Երեկոյեան երբ եկան հիւրանոց, Պաուլը այլեւս չհամբերեց ու հարցրեց.

– Տիգրան, որտե՞ղ ես սովորել այդքան շատ լեզուներ։

– Ի՞նչ լեզուներ։ Ես գիտեմ իմ մայրենին եւ մէկ էլ այն, որով հիմա խօսում եմ քեզ հետ։

–Հապա ինչպէ՞ս է, որ ոչ մի տեղ երբեք չես դիմում թարգմանիչների օգնութեանը։

Ցաւած մի ժպիտ սահեց Տիգրանի շուրթերին.

– Դրանք տեղացիներ չեն, Պաուլ, դրանք հողմահար իմ հայրենակիցներն են, դժնդակ ճակատագրով ցրուած աշխարհով մէկ։

Այս ասելով Տիգրանը բացեց փոքրիկ ճամպրուկը, հանեց խնամքով պահուած մագաղաթեայ մի գիրք ու մեկնեց ընկերոջը։ Պաուլը վերցրեց գիրքը, նայեց ուշադիր։ Երկաթագիր տառերը անծանօթ էին։

– Ի՞նչ գիրք է, Տիգրան։

– Պատմութիւն Հայոց։

– Եւ ի՞նչ լեզուով է գրուած։

– Այն լեզուով, որով ես խօսում եմ աշխարհի հետ։

ԳԷՈՐԳ ԱԲԱՋԵԱՆ

ՏԱԽԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱՋԱՆ

Իմ պարտականութիւնն էր առաւօտեան բացել գրասենեակը, վառել վառարանը, ձիւն հալեցնել խմելու եւ գրասենեակի յատակը լուանալու համար, թէյ դնել եւ վառելու փայտ բերել անտառից։

Եւ այսպէս, ամէն առաւօտեան ժամը 6-ին չինգրասենեակ էի գնում։ Թէ պետը եւ թէ միւս աշխատակիցները շատ գոհ էին իմ աշխատանքից։

Մի առաւօտ ինչ արեցի-չարեցի՝ գրասենեակի դուռը չբացուեց, բանալին չէր դառնում։ Սառցպուած մի երկաթի կտոր գտայ եւ սկսեցի կողպէքի օղը պոկել, բայց յանկարծ լսեցի.

– Ձեռքերդ վե՛ր…

Ո՛վ զարմանք, ճամբարի պետ Դանիլենկոն եւ մի զինուոր ատրճանակի փողերը ինձ վրայ էին ուղղել.

– Բանդիտ, ինչո՞ւ ես փակը ջարդում։

– Ես բանդիտ չեմ, քաղաքացի պետ, ես գրասենեակի օրապահն եմ, կողպէքը սառել է, փորձում եմ բացել, որ վառարանը վառեմ եւ յատակը լուանամ։

– Իսկ ի՞նչ ազգից ես, – հարցրեց պետը։

– Հայ եմ։

– Պարզ է, եթէ Հայ ես, ուրեմն իսկական բանդիտ ես, – ասաց «քաղաքագէտ» Դանիլենկոն՝ ճամբարի պետը։

– Կենտկոմի քաղբիւրոյի անդամ Անաստաս Իվանովիչ Միկոյեանը նոյնպէս Հայ է, ուրեմն ձեր կարծիքով նա՞ էլ բանդիտ է։

Իմ պատասխանից Դանիլենկոն գազազեց եւ հրամայեց.

– Մեկուսարան…

Զոյգ նագաններ հսկողութեան տակ ինձ պարետատուն տարան։

Խուզարկեցին, վերցրին Միխայլի տըւած կաշուէ գօտին, 5 ռուբլի դրամը, մի տուփ մախորկան եւ մի խուց խցկեցին։

Այստեղ սարսափելի ցուրտ էր, ամբողջ գիշեր մի կոշտի վրայ կծկուած նստեցի։ Լուսաբացին ներս մտաւ հերթապահը, ինձ տուեց 300 կրամ հաց եւ մի բաժակ գոլ ջուր, որով պէտք է ապրէի ամբողջ օրը։ Ցրտից սկսեցի տեղումս վազվզել, բայց ինչ-որ կօշտեր խանգարում էին վազքիս։ Կօացայ եւ նայեցի՝ կօշտերը կղանքի սառած կոյտեր էին։ «Նստարանը», որի վրայ լուսացրել էի, նոյնպէս կղանք էր։ Մտածում ու տանջւում էի, թէ ո՛ր մեղքերիս համար եմ տանջւում այս սառած զուգարանում եւ ընդհանրապէս բանտ ու աքսորներում…

Երկու օրից յետոյ առաւօտեան հերթապահի հետ միասին ներս մտաւ հերթապահ պարետը եւ հարցրեց.

– Աշխատանքի գնո՞ւմ ես։

– Անպայմա՛ն, – ասացի։

Նա կարծում էր, թէ ես էլ միւսների պէս աշխատանքից փախչողներից եմ։

– Դէ, դուրս արի եւ դարպասի մօտ միացիր ընկերներիդ։

Աշխատանքից յետոյ բարաք վերադարձայ եւ սաստիկ հազում էի, որը երկրորդ օրը աւելի սաստկացաւ, սախպուած բըժշկի դիմեցի։ Բուժարանում ինձ ընդունեց աքսորական բժիշկ Գարեգինը, որը տաքութիւնս չափելուց եւ թոքերս լսելուց յետոյ, ասաց.

– Է՛հ, բարեկամս, տաքութիւնդ շատ բարձր է, թոքերի բորբոքում ունես, էս որտե՞ղ ես մրսել։

Արդէն երրորդ օրն էր, ինչ աշխատանքից ազատուած էի։ Վառարանի մօտ տաքանում էի, երբ ներս մտաւ հերթապահ պարետը եւ ազգանունս կարդալով, ասաց.

– Պետը քեզ կանչում է, գնանք։

Սարսափից դողալով գնում ու ինքս ինձ մտածում էի. «Զէ, երեւի Միկոյեանի մասին ասածս խօսքերի համար ինձ նորից մեկուսարան կ'ուղարկի»։ Բայց իմ սպասածի հակառակը եղաւ։

Պետը մենակ էր։ Նա սիրալիր ընդունեց բարեւս եւ հրաւիրեց նստելու։

– Ինչպէ՞ս է ընթանում ձեր բուժումը…

– Ոչինչ, հազը մի փոքր մեղմացել է, տաքութիւնս էլ իջել է, եթէ այդպէս գընայ, մի քանի օրից աշխատանքի դուրս կը գամ։

Նա սեղանի դարակից ընտիր գլանակների տուփ հանեց եւ, ինձ մեկնելով, ասաց.

– Ծխէք, յետոյ կը խօսենք։

Մինչ ես ծխում էի, պետն ասաց.

– Դուք այն օրը ինձ ճիշդ չհասկացաք, ինչպէ՞ս կարող էի ես ինձ թոյլ տալ ասելու, որ բոլոր Հայերը բանդիտներ են, չէ՞ որ Հայերի մէջ շատ լաւ ու ազնիւ մարդիկ կան, ինչպէս օրինակ, Անաստաս Իվանովիչ Միկոյեանը։ Յուսով եմ, որ դուք այդ մասին Մոսկուա դիմում չէ՞ք գրել։

– Ո՛չ, չեմ գրել, չեմ էլ գրելու։

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

Լորէնծոյի չուրջ եւ կ՚ըդունին միլիոնաւոր զբօսաշրջիկներու արշաւանքը Ասիզէի եկեղեցիները»... :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Դոնսկոյ վանքին մէջ, չուրջ հարիւր հոգիի ներկայութեան, Յուլիս 17-ին, հոգեհանգստեան պաշտօն մը կատարուած է Նիկոլա Բ. ցարին մահուան 71-րդ տարեդարձին ի յիշատակ: Առաջին անգամն է, 1918-էն ի վեր, որ նման արարողութիւն մը կը կատարուի: Ներկաները մերժած են ցրուիլ, ինչպէս կը հրահանգէր ոստիկանութիւնը, առարկելով թէ ցոյց չէ, այլ՝ պատարագ:

ՉԻՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ԽՄԲԱԿ մը, որ ինքզինքը մկրտած է «անձնասպանութեան Յեկկանդ խումբ» (արիւն եւ լոյս) նամակով մը Փեքինի Ճէփըն Լօ Լայպի, կը հաղորդէ որ Օգոստոս 15-էն սկսեալ ամիսը երկու ճափոն պիտի սպաննէ (Թուականը՝ Օգս. 15, կը նշէ Ճափոններու պարտութիւնը Բ. աշխարհամարտին): Այս տրոհումը տրուած է որպէս փոխվրէժ Ճափոնի տնտեսական յարձակման Չինաստան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ եւ Աստղիկ Ճանիկեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յուլիս 23-ին Իսի-լէ-Մուլինոյի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին, իրենց զաւկին ու եղբօր՝

ՅՈՎՆԱՆԻԿ ԺԱՆ-ՓԻԷՌ ՃԱՆԻԿԵԱՆ-ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Կիրակի, Յուլիս 23-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Ամերիկայէն հիւրաբար Փարիզ գտնուող՝

ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ՀԱԼԱՃԵԱՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Աղաւնի Տահիկեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկին Արա եւ Գոհարիկ Տահիկեան, Տէր եւ Տիկին Նշան եւ Շուշան Միքայէլեան հետեւեալ նուիրատուութիւնները կ՚ընեն. - 500 Ֆր. AZNAVOUR pour l'Arménie-ին, 300 Ֆր. Կապոյտ Խաչին (սահմանել «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ANTENNE 2

Կիրակի, Յուլիս 23, ժամը 9.30-ին հայկ. ժայռագրով կը ներկայացուի Ֆրանսահայ ժամուկին նուիրուած Բ. մասը (զաւառի ժամուկ):

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի - նախընտրաբար - հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է ամէնուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5-6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆԶԱՆԱՁՈՒԹԻՒՆ

- ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Հայաստան ունի Եւրոպայի նոր ախոյեան մը՝ Հրաչեայ Պետիկեան: Անցեալ շաբաթ, Զագրէպի մէջ տեղի ունեցած մրցումներու ընթացքին, Երեւանցի մարզիկը առաջին եկած է քարապինով, տաքի, նշանառութեան մէջ, հաւաքելով 385 կէտ. երկրորդ՝ Սամ (Ֆրանսացի) 384 կէտ:

Պետիկեան, 29 տարեկան, նորեկ մը չէ այս մարզաձեւին մէջ: Եղած է քանի մը անգամներ Խորհ. Միութեան ախոյեան: Մասնակցած է նաեւ Սէուլի ողիմպիականին, առանց սակայն ունենալու աչքառու յաջողութիւն մը:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

- 500.000 ՏՈԼԱՐ
ՄՐՑԱՆԻՇԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

Օգոստոս 6-ին, Լոս Անճըլըսի մէջ, տեղի պիտի ունենայ մարզահանդէս մը՝ որուն ընթացքին հեռացատքողներ պիտի փորձեն գերազանցել Պօպ Պիմընի մրցանիշը՝ 8.90 մեթր: Եթէ յաջողի մէկը, պիտի ստանայ 500.000 տոլար. կազմակերպիչները հրաւիրած են նաեւ Ռոպէր Էմմիեանը՝ որ տէրն է միշտ Եւրոպայի մրցանիշին (8.86). ան մերժած է: Իրաւ է որ Լենինականցի մարզիկին վերջին ելոյթները յուսադրիչ չեն հասնելու, մօտերս, շատ հեռուները:

ԹԷՆԻՍ

- ԱՆՏՐԷ ԱՂԱՍԻ ՄԻՒՆԻԽԻ ՄԷՋ

Անտրէ Աղասի, կէս Ամերիկացի, կէս Պարսկահայ, Միացեալ Նահանգներու խումբին թիւ 1 խաղացողը պիտի ըլլայ, այս շաբթու վերջը, Միւնիխի մէջ, Գերմանացիներուն դէմ, ի հաշիւ Տէյվիս Քաւփի աւարտականին:

Ռոլան Կառոսի մրցաշարքէն վերջ՝ ուր անակնկալօրէն ձախողեցաւ, Աղասիի յաջորդ ելոյթը եղած է, անցեալ շաբաթ, Պոսթընի մէջ՝ ուր պարտուած է, կէս աւարտականին, Կոմէզի (Էքուաթէօր) կողմէ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
- Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
- Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

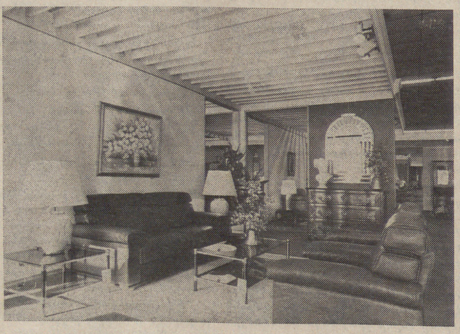
Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers
présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ
ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 - 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 - 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ՚ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ՚ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. - 78 - 60 - 47 - 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 21
VENDREDI
21 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-32 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.061 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.061

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ Կ'ԱԶԴԱՐԱՐԷ

ՊԵՐԵՍՏՐՈՅԿԱՆ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ Է

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ Է

Չորեքշաբթի օր, Կորբաչով ձայնը բարձրացուց եւ պարզ (է) որ այլ ելք չու-նէր։ Օգոստոս 1-ին համար նախատես-ուած երկաթուղիի գործադուլը իսկ լե-ցուցած էր կրակին վրայ։ Սիբիրի և Ուկ-րանիոյ հանքագործներու շարժումէն ետք, ուղեւորները կրնայ բոլորովին անկնուվրայ ընել երկրին –արդէն խախ-տուած– տնտեսութիւնը։

Կորբաչովի ելոյթին երկու նախադա-սութիւնները առաւելաբար ուշադրութեան առարկայ են արեւմտեան մամուլին կող-մէ. - 1) Պերեստրոյկան վտանգուած է։ 2) Կացութիւնը ծանրակշիռ է։

Ինչ որ ալ ըլլայ կացութիւնը եւ աշխա-տանքի ու կեանքի պայմանները անտանե-լի ըլլան Սիբիրէն՝ Ուկրանիա ու նաեւ Վորկուտա (ուր տնտեսական եւ ընկերային ներ վիճակն ալ պատճառ էր ցոյցե-րու) անհրաժեշտ է՝ համբերել։ Անոնք ո-րոնք կը հաւատան որ Կորբաչով անկեղծ է եւ կ'ուզէ բան մը փոխել, պարտին հաս-կնալ որ պէտք է ժամանակ տրուի Կոր-բաչովի, որ յանկարծ խուճապի մատ-նուած, կ'որոշէ ուտեստեղէն ներածել։ Թերեւս յապաղումով հասկցաւ որ կա-ցութիւնը՝ նախ եւ առաջ հացն է, կշտացը-նել ժողովուրդը։ Բոլոր պոռթկումները կը ծնին երբ ժողովուրդը ուտելիք չունի։ Այսօր, Կորբաչով կը շեշտէ կուսակցա-կան պատասխանատուներուն առջեւ. — «Տնտեսութեան մէջ կը գտնուին ընկերու-թեան ծոցը աճող լարուածութեան ար-մատները եւ հոս է որ կուսակցութիւնը պէտք է գտնէ կացութեան ելքը»։

Հինգշաբթի օր, կը հաղորդուէր որ քը-րեան ածխահանքերու մէջ աշխատանքը վերսկսած է, ինչ որ կը նշանակէ թէ Կորբաչովի խօսքերը ազդեցութիւն գոր-ծած են, բայց Ուկրանիա շարժումը կը շարունակուէր։

Յիշենք որ Խորհ. Միութիւնը ածու-խի աշխարհի արտադրութեան երրորդ կարգի վրայ կու գայ (Չինաստանէն եւ Միացեալ-Նահանգներէն ետք)։ Խորհ. Միութիւնը նաեւ երրորդ է ածուխի ըս-պառման մէջ, այլ խօսքով ինք կը գոր-ծածէ իր արտադրութեան մեծ մասը եւ Լեհաստանէն ալ կը ներածէ։ Իր արտա-ծումները թոյլ են։

⁂

Աբխազիոյ մէջ, կացութիւնը չէ հան-դարտած, ԹԱՍ-ի խոստովանութեամբ իսկ։ Խռովարարները հինգ օրէ կը շարու-նակեն իրենց յարձակումները նաեւ զէնք ձեռք ձգելու համար։ Մեռեալներու թի-ւը կրկին բարձրացած է եւ հասած՝ 18-ի։ Ամբոխային յարձակումներ կը գործուին

ՍՊԻՏԱԿԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԵԼՃ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԻ ՄԸ ԾՐԱԳԻՐԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Սոֆիայի մէջ, որ կեդրոնն է ճարտա-րապետութեան Միջազգային Ակադեմիա-յին, խումբեր կազմուած էին նախագի-ծեր պատրաստելու Սպիտակի վերաշի-նութեան համար։ 46 մասնակիցներու մէջ (16 երկիր ներկայացնող) պելճ ճար-տարապետ՝ Պրնուա Քոլէնի ներկայա-ցուցած նախագիծը իր պաշտօնակիցնե-րու գործակցութեամբ, պարգեւատրուած է։ 28 տարեկան է, Շառլըռուայի շրջա-նէն եւ ցարդ միջազգային այլ մրցանակի ալ արժանացած է։

Կը մնայ անշուշտ, որ խորհրդային իշ-խանութիւնները վաւերացնեն այս ընտ-րութիւնները, ինչպէս կը գրէ Պրիւք-սէլի Լը Սուառ օրաթերթը Յուլիս 18-ի իր թիւով։ Այդ պարագային իրագործման աշխատանոց մը կը հաստատուի Երե-ւան, աշնան։

ներքին Նախարարութեան ուժերուն վը-րայ։ Սուխումի մէջ, երթեւեկի պա-տասխանատու քաղաքազօրքի զինուոր մըն ալ սպաննուած է։ Նուվէլ տը Մոս-կու-ի համաձայն կարգ մը քաղաքներու մէջ –Սուխումի, Տկուարչելի, Կալի, Օչամչիրա– ձեռնարկութեանց 90%-ը չի բանիր։ Արձակուրդի գացողներն ալ դժուարութեամբ կը բախին։ 48 ժամ դէ-պի Թիֆլիս, Երեւան, Պաթում, Սուխում գացող ճեպընթացը Սոչի վար դրուած է։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՐՈՒԶԵԼՍԿԻ, միայն 3 ձայներու մե-ծամասնութեամբ Լեհաստանի նախա-գահ ընտրուեցաւ։ Վերջին պահուն կը-կին դրած էր իր թեկնածութիւնը եւ մի-ակն էր արդէն, որպէս թեկնածու։ Ոչ մէկ ձայն ստացաւ, ինչ որ նախատեսուած էր, Սոլիտարնոսկի երեսփոխաններէն, բայց համայնավարներն ալ բոլորը չը-քուէարկեցին իրեն։ Իր նախորդն էր՝ Բիէրութ, միաձայնութեամբ ընտրուած Վարշաւայի Խորհրդարանին կողմէ, 1947-ին։ Այդ պաշտօնին գլուխը մնացած էր մինչեւ 1952, երբ այդ պաշտօնը կը ջըն-ջուէր եւ կը փոխարինուէր՝ Պետութեան Խորհուրդով, որու գլուխը կ'անցնէր 1985-ին Ժարուզելսկի։ Հանրապետութեան նախագահութիւնը կը վերահաստատուէր 1989 Փետ. / Ապրիլ շրջանին, ընդդիմու-թեան հետ (Սոլիտարնոսք) «կլոր սեղա-նին» շուրջ։ Վալեզա շնորհաւորական հեռագիր մը ղրկած է, ուր կը մաղթէ որ Ժարուզելսկի շարունակէ բարենորոգում-ները, Լեհաստանը առաջնորդելու համար ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան։ Երեսփոխանական ընդդիմութեան պետն ալ՝ Կէրէմէկ, քուէարկութենէն առաջ, յայտնած էր որ Ժարուզելսկի տէրը կը մնայ իր խոստումներուն երկիրը ա-ռաջնորդելու համար՝ «ամբողջական ժո-ղովրդավարութեան»։ «Կը պահանջե՛նք» չեզոքացած է վճռականութեամբ։

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ԵՒ ԻՐԱՆԻ միջեւ լարուած մթնոլորտ մը կը տիրէ, իբրեւ հետեւանք Ղասեմլուի սպանութեան առթիւ Վիէն-նայի ոստիկանութեան բացած քննու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՅՈՒԼԻՍ 13 / 18)

ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Խորհրդային Նախարարաց Խորհուրդը Հայաստանի կառավարութեան արտօնած է երկրաշարժի հետեւանքով աշխատանքը կորսնցուցած եւ անչափահաս երախա-ներ ունեցող կիներու համար միջին աշխա-տավարձք պահպանել վեց ամիս եւ՝ մինչեւ նոր աշխատանքի հայթայթումը։

Հայաստանի կառավարութիւնը բոլոր պատասխանատու մարմիններուն յանձ-նարարած է երկու շաբթուան ընթացքին ուսումնասիրել երկրաշարժին հետեւան-քով աշխատանքը կորսնցուցած անչա-փահաս զաւակներ ունեցող բոլոր կինե-րուն վիճակը եւ պարզել անոնց աշխա-տանք տրամադրելու պայմանաժամերը։

⁂

ՄԱՅՐՈՒԹԵԱՆ ՖՈՆՏ

Շուտով Հայաստանի բարեգործական ֆոնտերուն կ'աւելնայ եւս մէկը՝ Հա-յաստանի Մայրութեան Ֆոնտը։ Այդ ֆոնտը ստեղծելու առաջարկութեամբ հանդէս եկած են Գրողներու Միութիւ-նը, Կիներու Կոմիտէն եւ այլ հանրային կազմակերպութիւններ ու ձեռնարկու-թիւններ։ Ֆոնտին նպատակն է նիւթա-կան օգնութիւն ցոյց տալ բազմազաւակ ընտանիքներուն։ Սկզբնական շրջանին Ֆոնտը իր գործունէութիւնը կը ծաւալէ աղէտի շրջանին մէջ։

⁂

ԹԱԼԱՆՈՒԱԾ ՏՆԱԿՆԵՐ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԷՋ

Անցեալ շաբթուան վերջը, Ադրբեջա-նի տարածքին անցնելէ ետք, Երեւանի կայարանը հասած են Նուկոլաւիոյ Ռի-յէքա քաղաքէն ղրկուած տնակներ։

Այս առթիւ Հայաստանի հեռատեսիլը ցուցադրած է աղէտեալներու համար նա-խատեսուած այդ 15 ... ջարդուած տնակները։ Յուլիս 15-ի «Երեկոյեան Ե-րեւան» թերթը հրատարակած է իր թըղ-թակցին «Պերմուտեան Եռանկիւնի՞» խո-րագրեալ յօդուածն ու թալանուած տը-նակներու նկարները։

Ռիյէքայի նաւաշինարարները պատ-րաստեր ու Օդեսայի նաւահանգիստ ու-ղարկեր են գեղեցիկ, ամէն յարմարու-թիւններով օժտուած տնակներ։

Դէպքը պատահած է Օդեսայէն Երե-ւան երկաթուղիին վրայ։ Ապրանքի ըն-դունման արձանագրութիւններէն կարելի է հետեւցնել որ թալանը կատարուած է Ադրբեջանի մէջ։ Թալանուած ապրանք-ներուն մաս կը կազմեն պատուհաններու փարագոյրներ, արտաքնոցի կոնք եւ այլն։ Զարդարածները կրցած են նաեւ տնակներէն մէկուն պատին փորագրել լկտի նկար – հայհոյանքներ։

Սա նորութիւն չէ, – զայրացած կ'ը-սեն կայարանին աշխատաւորները։ Ահա բեռներու ընդունման արձանագրութիւն-ներու երկու հաստափոր տետրակ, ուր արձանագրուած են Ադրբեջանէն անցած ու Երեւան չհասած գողցուած ապրանք-ներու հարիւրաւոր փաստեր։

Որտամէջն յետոյ անճրեւը անխուսա-փելի է։ Դեկտեմբերեան ողբերգութեան առթիւ հայ ժողովուրդին հասցէին ինչ-քա՜ն «շնորհաւորական» հեռագրեր յղե-ցին մեր «եղբայրները»։ Այդ սառր արար-քէն յետոյ ի՞նչպէս կարելի է սպասել որ Նուկոլաւեան տնակները, գերմանական ինքնաշարժները «Պերմուտեան Եռանկիւ-ն»ով անվնաս կերպով Հայաստան հաս-նին։

⁂

ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Սեննկային Երաժշտութեան տան մէջ տեղի ունեցած է Ֆրանսական Յեղափոխութեան երկհարիւրամեակին նուիրուած երեկոյթ մը։ «Քաղաքացի Կրամոնի մեծ արկածները» համերգ – ներկայացումին մասնակցած են ֆրան-սացի երգիչ Ժ.-Լ. Բիաժ եւ կիթառահար Ժ. Ֆէրէրօ։ Անոնց կատարումով հնչած են ինչպէս ԺԸ. դարու, այնպէս ալ ժա-մանակակից ծանօթ երգեր։ Ամէն երգէ առաջ Ժ.-Լ. Բիաժ տուած է թատերա-կանացուած մեկնաբանութիւն, պատմած է Յեղափոխութեան ժամանակաշրջանին մարդոց ապատատենչ ոգին, անսասան վճռականութեան մասին։

Համերգին կազմակերպիչը՝ Ֆրանսա-ցի պատմաբան Փիէր Ալէն, որ դրեթէ մէկուկէս տարիէ ի վեր կը դասաւանդէ Երեւանի Համալսարանին մէջ, ըսած է թէ համերգին նպատակն էր ա՛լ աւելի ամրապնդել հայ-ֆրանսական բարեկա-մութիւնը։

Համերգին ամբողջ հասոյթը կը տրուի երկրաշարժի աղէտեալներու օգնութեան ֆոնտին։

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՍԻՐԱՔ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ

Փարիզի Օթէլ – Տիէօ հիւանդանոցին մէջ իր մահկանացուն կնքած է գաղութիս հին դէմքերէն՝ Սիրաք Սուրէնեան։

Ողբացեալը ծնած էր Վան, ինչպէս իր սերնդակիցներու մեծ մասը, տեսած ջարդ, կորսնցուցած ծնողք ու երկու քոյ-րերով հասած Երեւան։ Հոն յաճախած էր թատերական դպրոցը եւ մինչեւ 1931, երբ պիտի անցնէր Փարիզ, կը մասնակցէր բազմաթիւ թատերական ներկայացում-ներու Երեւան եւ այլուր։

1931-ին կը հաստատուէր Փարիզ եւ լուսանկարիչի իր արհեստին կողքին, կը շարունակէր իր բեմական ասպարէզը գըլ-խաւորաբար Տիկին Աննա Բուդաղեանի հայ ազգ. Թատրոնին մէջ, որու գլխա-ւոր սիւնն էր, մանաւանդ երկրաստարդ դերակատարի մարմնաւորումներով։ Գա-ղութիս սիրուած դերասաններէն էր, տասնեակ տարիներու ընթացքին։ Վեր-ջին անգամ բեմ ելաւ Մհեր Մկրտիչեանի կողքին «Պաղտասար Աղբար»ի մէջ։

Դերասանական իր ասպարէզի կող-քին, ունեցած է հանրային գործունէու-թիւն Ֆրանսահայ Մշակութային Միու-թեան մէջ, մինչեւ վերջին շրջանները։

Յուղարկաւորութեան մանրամասնու-թիւնները տես՝ Դ. էջ։

Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Սու-րէնեանի եւ զաւակներուն։

«ՄԵՆՔ ՄԱՐԴ ԵՆՔ ԵՂԵԼ...»

«Սլաւիկ Չիլոյեանի դիմանկարի փորձ»

Իւրաքանչիւր խոկական բանաստեղծի կեանքը, որպէս կանոն, եթէ ողբերգական աւարտ չի ունենում, ապա լուռ տառապանքների անվերջ մի շղթայ է դառնում: Մոլորակի տարբեր անկիւններում բարձրացուած յուշարձանները դրա վկայութիւնն են: Մարդիկ շտապում են բրոնզի պերճախօսով իրենց խիղճը մաքրել, եւ նրանք, ովքեր իրենց կենդանութեան օրօք երբեմն նոյնիսկ ամենայետին մահկանացուի տեղ անգամ չէին անցնում, մահուանից, իսկ աւելի յաճախ՝ սպանուելուց յետոյ սպանուեցին են կրկին ու կրկին՝ չարունակ վերածուելով կուռքի: «Մարդը չի մեռնում, մարդը սպանւում է...», – գրում էր Ս. Չիլոյեանը: Այսպէս թէ այնպէս, Թանկարժէք խնդրենցիկային համար ճառեր ու արձաններ, դամբաններ ու յեռմահու տխրոններ են շռայլուած, այժմ կարելի է հանգիստ խղճով յաջորդ արձանացուի ճակատագրով զբաղուել, հոգու անդորրը լիովին վճարուած է, շտապելու հարկ չկայ:

Սակայն կայ բանաստեղծների, արուեստագէտների մի տեսակ, որոնց յիշատակի յաւերժացման համար հասարակութիւնն ինչ էլ անի, խղճի տանջող ցաւը, չարբուող ամօթը մնալու է շատ երկար, եթէ ոչ ընդմիշտ, Անիծեալ պոէտներ, այդպէս են կոչւում նրանք: Որքա՜ն հանգիստ ու յարմարաւէտ կը լինէր կեանքը առանց սրանց. դալիս են անկոչ թէ չկի, ո՛չ, ո՛չ փրկիչի նման, նայում են աչքերիդ մէջ եւ ասում՝ մահացու հիւանդ ես, բուժուիր, իսկ եթէ քեզ չես խնայում, խնայիր քո զաւակներին: Եղբայր, ի՞նչ բուժուել, ի՞նչ հիւանդութիւն... Զաւակներիս հետ ի՞նչ գործ ունես... Հիւանդը դո՛ւ ես, վտանգաւոր հիւանդը... Ի՜նչ, հոգեկա՞ն հիւա՞նդը... Աւելին՝ յանցագո՛րծը, ոճրագո՛րծը, քանզի խախտում ես հասարակութեան անդորրը, կարգուկանոնը... Մեկուսացնե՛լ, ձերբակալե՛լ, սպանե՛լ... Սակայն պիտի դառն անիծեալ պոէտները եւ մերկ ու անդէն, յենուելով միայն բարու եւ գեղեցիկի, արդարութեան ու հաւատի ուժերին, ընդվզեն մարդուն նուաստացնող ամէն ինչի դէմ: Անիծեալ պոէտը հաշիւ անել չգիտի, նրա համար մեծագոյն հեղինակութիւնը մարդն է ու մարդկային արժանապատուութիւնը, կատարելապէս տհաս է դիւանագիտութեան մէջ, ուստի բաց ճակատով ու անաքօղ ծրագրով կարող է ընդդիմանալ ոչ միայն բթամիտ քաղքենուն, կուշտ առեւտրականին եւ անպարագիծ գործչութեանը, այլեւ վաղ թէ ուշ յայտնուելու է ամէն տեսակ տոտալիտարիզմի ու մեծապետական ֆանատիզմի դէմ դիմաց: Սա կանխորոշուած մի դաղդութայ է, որից ետդարձ չկայ, քանզի նա ոչ մի կոմպրոմիսի ընդունակ չէ, անհնար է նրան համոզել, թէ նոյնիսկ յանուն մեծ գործի պէտք է, թէկուզ մէկ-երկու օրով, ուրիշ կերպ մտածել ու գործել: Աւելին, նման առաջարկը կարող է գրգռել միայն եւ սաստկել, որ նա աւելի յամառ ու հետեւողական լինի իր ընթացքի մէջ: Անիծեալ պոէտների կեանքը մխակոդմանի երթեւեկութեան փողոց է, որը տանում է դէպի նահատակութիւն:

Բանաստեղծների այս տոհմից էր նաեւ Սլաւիկ Չիլոյեանը, բացառիկ տաղանդի տէր մի անձնաւորութիւն, որն ընդամէնը երեսունհինգ տարի ապրեց այս երկրի վրայ՝ 1940 – 1975 թթ.: Սակայն, ի տարբերութիւն մեզ յայտնի շատ ու շատ անիծեալ պոէտների, նա ազնուական կամ գոնէ ապահով ու հարուստ ընտանիքում չի ծնուել ու մեծացել, նրա ճաշակին ու զգացմունքները վարժու ուսուցիչների հոգատար խնամքի տակ չեն կրթուել ու մշակուել, այլ կեանքի դժնեբում ու մարդկային ամենադաժան յարաբերութիւններում, որտեղից միայն Աստծոյ ընտրեալը կը կարողանար մաքուր անաղարտ հոգով եւ սրբի բարեգութ սրտով դուրս գալ: Որբ է եղել Չիլոյեանը, որդեգրուել է եւ, ականատեսների վկայութեամբ, որոշ ժամանակ եղել է բարի մարդկանց խնամքի տակ: Սակայն, ինչպէս երեւում է, որբութիւնը քանի՛ տարեկանից ու քանի՛ ամսականից էլ սկսուի, միեւնոյն է, իր սպիներն է թողնելու հոգու վրայ, որ յետոյ, հասուն շրջանում, այսպիսի տողեր են դառնալու. «Փոքրիկ էի այնժամ, / փոքրիկ էի այնքան, / որ սիրահարի / անից դուրս եկած / ու կամ էլ հարբած / մի քանի մարդկանց / զուարճանքն էի ես. / կրտացնում էին / նրանք իմ գլխին / ու կամ էլ գրկած / հասցնում էին ինձ / ինչ-որ հեռաւոր / անծանօթ փողոց / եւ ինչ-որ անկապ բառեր յօրանջում...» («Կինօ է, կ'անցնի»):

Սրանք լոկ հեռաւոր ու տրտում արձագանգներն են անուրախ մանկութեան, քանզի այս եւ ընդհանրապէս Չիլոյեանի ոչ մի բանաստեղծութեան մէջ չկայ քէն կամ փոխվրէժի ցանկութիւն՝ իր ծանր կեանքի համար: Նրա կենսագրութեանն անծանօթ ընթերցողը պիտի կարծի, թէ այս հեղինակը ուրախ ու անամպ օրեր է տեսել միայն: Ոչ մի անքայ, արցունքի ոչ մի կաթիլ եւ հակառակը՝ հեգնանք, նահատակ երեւալու գաւառական ճիգերի հանդէպ: Տաղանդի առանձնայատկութիւնն է սա, որը յօժարակամօրէն ընդունում է կեանքի բոլոր փորձութիւնները: Զախավանց ուշադիր հայեացքը նրա փուսպ ու ժլատ բառերի տակ մի կեանք տառապանք կը գտնի, որը բանաստեղծը փորձել է մեզնից գաղտնի պահել, բայց հնարաւո՞ր էր արդեօք այդքանը թաքցնել... Չիլոյեանի բառերը տարիներով ապրուած ծանր յոյզերի ու մղձաւանջների անհելի այսբերգների փոքրիկ կատարներն են միայն: Մարդու միայնութեան տխեղեւական ողբերգութեան ապրումներն անդամ Չիլոյեանի «Rondo»ում փուսպ թախծի երանգներով է ներկայացւում: «Տաղերս իմ տառապանաց արձագանգն են»– գրում էր Եղիա Տէմիրճիպաշեանը: Արձագանգը, ո՛չ վերաշարադրանքը, ինչպէս տեսնում ենք նորօրեայ պսեւդոռոմանտիկ ոտանաւորներում: Իսկական տառապանքը արուեստում երեւում է սուբլիմացուած, այլակերպուած, շատ յաճախ իր հակոտնեայով: Մինչդեռ իր անլուռ վշտերից բարբառող տառապակոծ քերթողի ինքնապատումները, որ շարունակում են երեւալ մեր գրական անդաստանում եւ նոյնիսկ գրուատանքների արժանանալ, սովորական չահատակութիւններ են՝ լաւ վճարուող ոտանաւորների ձեւով: Տառապանքը երբեք իր անունից չի խօսում արուեստում, նա, առանց բացառութեան, ուրիշ ուղիներ է փնտռում՝ մարդկանց հասնելու, հագնում է նոյնիսկ հեգնանքի զգեստը, եւ միայն խորաթափանց միտքը կը տեսնի, որ այս բարի ծիծաղի տակ արցունքներ կան:

Բանաստեղծութիւնը Ս. Չիլոյեանի համար վաւերական լինելութիւն էր, ապրելու ձեւ էր, ներքին բարոյականութիւն էր, կեղծից ու կեղծիքից հեռու մնալու միջոց էր, համընդհանուր ուերի դէմ ճշմարիտ ու խիզախ պահուածք էր, որ արտայայտւում էր նրա ամէն մի քայլի մէջ: Բանաստեղծութիւնը նրա համար նախ եւ առաջ կեանք էր, առօրեայ էր, իւրաքանչիւր պահի էութիւնն էր, յետոյ նոր թղթին յանձնուած բառ ու տող, որը կեանքի, Չիլոյեանի ըմբռնմամբ՝ իսկական բանաստեղծութեան, հազիւ մի քանի տոկոսն արտայայտէր, բառն ուղղակի դեսպանն էր մի անհելի տարածքի ու հզօր տէրութեան, որ կոչւում է քերթողական աշխարհ, եւ որքան էլ արտօնուած լինէր լիազօրութիւններով այդ դեսպանը, երկրի անսահմանութիւնն իր ամբողջութեամբ, միեւնոյն է, չէր կարողանալ ներկայացնել: Չիլոյեանի կռիւը թղթի դէմ չէր, այլ կեանքի գործութեան, այլանդակութեան դէմ էր, նա այստեղ էր բանաստեղծում՝ իր «դարեջրախանձ տողերով» (Դ. Ցովհաննէս), ու իր սահմանագանց արարքներով յարուծութեան մէջ պահում կնդած ու կոկած կարգուկանոնի սիրահար չինովնիկներին: Թուղթը յետոյ պիտի գար, մեկուսացնելուց, բռնի հանդարտեցնելուց, ձերբակալուելուց ու դատուելուց յետոյ: Ցայտնի ու անյայտ պատճառներով դատապարտուածների մէջ պիտի նստէր ու իր տողերը յանձնէր թղթին, մէջընդմէջ Ռուսինի յղուած տասնվեցոտնեաները հայերէն խօսեցնելով: Նոր բանաստեղծութեան էվփրենիկի օրէնքն այս մեկուսարաններում անհնար էր ու վտանգաւոր կիրառելը, ուստի կեանքի ու արարքի բանաստեղծութեանը փոխարինում էր թղթին յանձնելու արարողութիւնը: Ահա թէ ինչու գրում էր. «Զենք ասում, ինչքան գիտենք...»: Ո՛չ թէ որ ասել չգիտէր, այլ որովհետեւ հարազատօրէն արդէն «ասել» էր այդ բանաստեղծութիւնը կեանքում: Չէ՞ որ նրա համար կարեւորը բանաստեղծական կեցութիւնն էր եւ ոչ թէ դրա արտայայտումը բառերով: Բառերի, խօսելու, գրելու հանդէպ էլ կասկած ունէր եւ դարձեալ՝ ո՛չ թէ որ չէր կարող, այլ ունէր իր սկզբունքը, որ միայն իրենը չէր, այլեւ ժամանակինը: Յիշենք թէկուզ բիթնիկների գրականութեան ներկայացուցիչներին՝ Ջէկ Կերուակ կամ Ալէն Գինզբերգ, նրանց ֆրանսիացի եղբայրներ՝ Բորիս Վիանին եւ Ժակ Բրելին, հեղինակներ, որոնք մինչեւ բառերին դիմելը իրենց պոէզիան բաուղել էին ու շարունակում էին ստուգել կեանքում:

Ահա թէ ինչու Ս. Չիլոյեանը պիտի վերյիշէր ստոուածաշնչեան ճշմարտութիւնը. «Շատ բառերի մէջ շատ ունայնութիւն կայ»: Քանզի բառը, ասուած (ո՛չ ապրուած) պոէզիան, ի վիճակի չէ ի վերջոյ ամբողջապէս վերարտադրել լինելութիւնը, բառն ի վերջոյ դառնալու է «խեղդուողի պարան» եւ պիտի բարելոնեան խառնաշփոթութիւն սերմանի: Բառերի «ունայնութիւնը» սպառնում է ոչ միայն պոէզիային: Ս. Չիլոյեանը գտնում է, որ բառը խաբում է բոլոր մահկանացուներին.

-Մարդը մեղք է
Որ բառով է խօսում միշտ...

Բանաստեղծին համար կարեւորը բառին նախորդածն է, մարդը ինքը, արարքը: Բացի այդ, բանաստեղծը տեսնում էր, որ բառն աւելի շատ ծառայում է ենարոպիային, քան հարմոնիային, խարելուն, ւերին, քան ճշմարտութեանն ու կարուցումին: Հասարակական դաշինքը ծառայում էր լոկ հասարակութեան կործանմանը, եւ բանաստեղծի համար իղէալը ոչ թէ իմաստազուրկ ու բարոյազուրկ բառերի կոյտն էր, այլ նախաստեղծը, դեռեւս չապականուածը.

Ես ի սկզբանէ այնպէս ծնուեցի...
որ առաջին օրն իսկ մտածել գիտէի,
բայց խօսել չէի կարող,
ու պէտք էլ չէր ինձ,
բայց մարդիկ ինձ այնքան չարչարեցին
խօսեցնելու համար,
որ մտածմունքս փոխուեց խօսելու...

Կար բացի այդ լիարժէք կեանքի հարստութիւնը, բանաստեղծի անսպառ երեւակայութիւնը, որի առջեւ խամրում են բոլոր բառերը: «Գնացքը» բանաստեղծութեան մէջ կատարւում են աներեւակայելի բաներ, հեղինակը կարծես ցուցադրաբար հեգնում է՝ տողերի ու բառերի մէջ կեանքի ճչգրիտ պատճէնը փնտրողներին: Բանը հասնում է այնտեղ, որ՝

վագոնի պատուհանը ջարդեց մի նանն,
եկաւ – նստեց իմ դիմաց
ու կէս լիտր օղի խմեց...

«Զէ՞ք հաւատում» – հարցնում է բանաստեղծը: Ամէն ինչը գրէք իր տեղը եւ կը տեսնէք, որ այդպէս է: Ճիշդ է, կը պակասի մի բան՝ ճանճը, սակայն ի՞նչ կարող ես անել, նա «թռաւ գնաց»:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԵՐԱԶԻ ՄԸ ԳԻՆԸ

Սարաեւոյի մահափորձը պատճառը կը նկատուի Ա. աշխարհամարտին, որ իր ետին ձգեց միլիոնաւոր մեռեալներ, աւերում, քայքայում. անով վերջ գտան չորս կայսրութիւններ, հիմնապէս փոխուեցաւ Եւրոպայի քարտէսը ու պատ... բազմը օրրանը եղաւ յեղափոխութիւններու: Նման տարողութիւն, անկասկած չէին երեւակայած ո՛չ այդ մահափորձ ծրագրողները, ոչ ալ գործադրողը: Անոնց համար հարցը Աւստեւհունգարիոյ գահաժառանգին հաշիւը փակել էր միայն:

Այդ գահաժառանգը՝ Ֆրանսուա – Ֆէրտինան, այդ տիտղոսին պաշտօնապէս տիրացաւ 1896-ին, երբ մահացաւ հայրը, որ եղբայրն էր Ֆրանսուա – Ժօզէֆ կայսրին: Առ այդ, գահաժառանգ հռչակուած էր 1889-ին, երբ Մայէրլինկի մէջ անձնասպան եղաւ ապագայ գահակալը՝ Ռոտոլֆ:

Ֆրանսուա – Ֆէրտինան այս պաշտօնին անհրաժեշտ դաստիարակութիւն չէր ստացած: Զինուորականի պատրաստութիւն ունէր, ինչպէս արհեստաւորներու մեծ մասը:

Ամուսնութեան հարցին մէջ բաւական խիստ բախում մը կ'ունենայ կայսրին հետ, երբ կը մերժէ ամուսնանալ իշխանուհիի մը հետ ու կ'ընտրէ կոմսուհի մը: Երկու տարի կը տեւէ հօրեղբօր – եղբօրորդիի հակամարտութիւնը, ի վերջոյ, 1900-ին, կայսրը կ'արտօնէ ամուսնութիւնը, այն պայմանով որ կոմսուհին ապագային պիտի չկրնայ Աւստրիոյ կայսրուհի դառնալ. իսկ այս միութենէն ծնելիք զաւակները գահակալութեան ոչ մէկ իրաւունք պիտի ունենան:

Ֆրանսուա – Ժօզէֆ կը զգուշանայ քաղաքական որոշումները Ֆրանսուա – Ֆէրտինանի հետ խորհրդակցաբար առնել. կ'ուզէ որ ան զօրավարի պարտականութիւնը ստանձնէ: 1913-ին զայն բանակին ընդհ. զօրաքննիչ կը նշանակէ: Այս պաշտօնին բերումով ալ 1914 Յունիսին Պոսնի – Հերցեկովինի կը գտնուէր, մասնակցելով արդիականացնել իր բանակը: Այս ձեռնարկը իրեն աւելի կարեւոր մը պիտի տար իշխանութեան մէջ:

Կայսրին եւ գահաժառանգին միջեւ անհամաձայնութեան կարեւոր պարագայ մըն էր Հունգարացիներու հարցը: Այս վերջինը Հունգարացիներու տրուած յաւելեալ իրաւունքներու կողմնակից չէր: իրեն համար ամէն մէկ Հունգարացի նախարար կամ իշխան, քաղքենի կամ գարակայան, յեղափոխական մըն էր. եւ եթէ աւստրիական միապետութիւնը կը ... դէր կարգ ու կանոն, խաղաղութիւն ունենալ, անհրաժեշտ էր արտաքին աշխարհ քաղաքականութիւն մը, որ Կայսրութեան բոլոր ժողովուրդներուն համար նպաստաւոր ըլլար:

Ֆրանսուա – Ֆէրտինան կ'երազէր նաեւ սերտացնել Աւստրիոյ եւ Ռուսիոյ յարաբերութիւնները: Իսկ այս վերջինը Ծայրագոյն Արեւելքի ձախողութենէն ետք, հետամուտ էր տեղ գրաւել Պալքաններու մէջ: Այս կացութիւնը կը միտաւորէ Սերպիան. աւստրեւռուս մերձեցում մը իր մեկուսացումին պատճառ պիտի ըլլայ: Պէտք էր արգիլէ ըլլալ Ֆրանսուա – Ֆէրտինանի գահակալութեան: Պելկրատի մէջ լրջօրէն միջոցառումներ կը մտածուին: Նախաձեռնութիւնը կու գայ «Սեւ ձեռք» կոչուած գաղտնի ընկերութենէ մը: Անոր ղեկավարները հետամուտ են համասերպական ծրագիրի մը իրագործումին ու չեն վարանիր ահաբեկչութիւնն ալ որպէս միջոց գործադրելէ:

Ֆրանսուա – Ֆէրտինան ծրագրած է 1914 Յունիսի վերջին օրերուն ներկայ ըլլալ Պոսնի – Հերցեկովինի մէջ տեղի ունենալիք զօրափորձերուն: Ամսուան սկիզբը ոմանք կը պնդեն թէ պէտք է ջնջել այդ այցելութիւնը. մահափորձի մը պատրաստութեան մասին շշուկներ կը սկսին շրջիլ: Կայսրը իր եղբօրորդիին կը ձգէ վերջնական որոշումը: Ու գահաժառանգը չուզեր սպառնալիքներու տեղի տալ մը դիրքին մէջ գտնուիլ:

«Սեւ ձեռք» ընկերութիւնը այս ահաբեկումին համար քանի մը երիտասարդ պատրաստած է. դլխաւորը կարելի ...

նում Սերպ մըն է. դժուար չէ կազմակերպիչներուն համար դահաժառանգին Սարաեւօ այցելութեան առթիւ կիրքերը թրքրել, Այդ այցելութիւնը Սերպերու համար կը զուգադիպի յիշատակելի թըւականի մը, որ իրենց պատմութեան ամէնէն ողբերգական էջերէն մէկն է: Քոսովոյի պարտութիւնը (1389) վերջ տըւած է իրենց պետականութեան:

Նոյնիսկ Վիէննայի սերպ դեսպանին զգուշացումները արդիւնք չեն ունենար. ո՛չ ոք միջոցառումի մը կը դիմէ:

Ֆրանսուա – Ֆէրտինան իր կնոջ հետ Սարաեւօ կը հասնի առաւօտուն: Շրջանին կառավարիչը եւս ականջ չէ կախած պաշտպանութեան վտանգին ու ապահովութեան ոչ մէկ զգուշութիւն նախատեսած է: Առաջին փորձ մը կ'ըլլայ քաղաքապետարանի ճամբուն վրայ: Անկէ պատճառ կ'ըլլայ միայն որ թափօրը քաղաքին կեդրոնէն չանցնի: Սակայն առաջին կառքին շարժավարը չէ լսած, կամ չէ հասկցած փոփոխութեան հրահանգը ու կը դանդաղի երբ կը հասնին ճամբուն դէպի կեդրոն առաջնորդող բաժանումին: Վարանումի այս պահը յարմարագոյն առիթը կ'ըլլայ Կաւրիլոյի համար որ կը կրակէ, թիրախ առնելով դահաժառանգը: Ծանրօրէն վիրաւորուած է նաեւ կինը՝ Սոֆին: Առաջին մեռնողը ան կ'ըլլայ:

Քիչեր միայն կրնան երեւակայել Կաւրիլոյի արարքին հետեւանքները: 1914ին Եւրոպա մեծամասնութեամբ մենատիրութիւններէ կը բաղկանար. բոլորը միահամուռ կերպով կը դատապարտեն մահափորձը: Իսկ Աւստրեւհունգարիա եթէ անմիջական կերպով գործի լծուէր Սերպիան պատժելու համար, կրնար յաջողութեամբ գլուխ հանել այս գործը, առանց ընդդիմութեան բախելու: Սակայն ամսուան մը յապաղումը պատճառ կ'ըլլայ որ երբ Աւստրեւհունգարիա վերջնագիր կու տայ Սերպիոյ, այս վերջինս արդէն ապահոված է Ռուսիոյ նեցուկը: Գերմանիայէն ուժ առնելով Աւստրեւհունգարիա պատերազմ կը հռչակէ Սերպիոյ դէմ: Ռուսիոյ ընդհանուր զօրաշարժը պատճառ կ'ըլլայ որ Գերմանիա եւս քշուի դէպի ռազմադաշտ: Երկու օր ետք կարգը կու գայ Ֆրանսայի:

Բազմաթիւ ճակատներու վրայ կըռուող զինուորներու եւ թերեւս պատերազմող երկիրներու պատասխանատուներուն եւս մեծ մասը շուտով մոռցած է մահափորձը. սակայն ամէն բան սկիզբ առած էր այդ կէտէն: Անոր հեղինակը 1918–ին հիւանդանալով կը մեռնի բանտին մէջ. յետ մահու կը վերածուի մեծ յաղթականի մը: Անոր արարքն էր որ շըղթայազերծած էր ուժերը որոնք քայքայեցին Աւստրեւհունգար կայսրութիւնը ու ստեղծեցին Եուկոսլաւիան. երիտասարդ ուսանողին երազը: Երազ, որուն իրականացումին համար վճարուեցաւ գիներու ամէնէն տարապայմանը:

Ա. Թ. Թ.

ԽԱՉԻԿ ՊԱՊԻԿԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ինչպէս հաղորդած էինք օրին, Լիբանանի Խորհրդարանի երեսփոխան եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կեդր. վարչութեան նախագահ՝ մէթր Խաչիկ Պապիկեան կը գլխաւորէր լիբանանեան պատուիրակութիւնը, որ Յուլիս 10–էն 13 կը մասնակցէր «Ֆրանսախօս խորհրդարանականներու միջազգային Միութեան» ժի. ընդհ. ժողովին: Փոխ–նախագահ վերոյիշեալ Միութեան, մէթր Խաչիկ Պապիկեանի վիճակուած էր բացման ելոյթն ունենալ, Ազգ. Ժողովին առջեւ, Յուլիս 10–ին, որպէս թեմա ունենալով՝ «Ֆրանսերէնը՝ ազատութեան եւ համակամութեան լեզու»:

Շնորհակալութեան խօսքեր արտասանելէ ետք լիբանանեան պատուիրակութեան եղած պատիւին համար, մէթր Պապիկեան կ'անդրադառնար բուն նիւթին, ըսելով. – «Ֆրանսերէնը, այդ լեզուն որ մեզ այսօր կը միացնէ, է՞ արդեօք ազատութեան լեզու, համակամութեան լեզու: Համակամութեան՝ անշուշտ, քանի որ խօսակցիլ, հաղորդակցիլ, զիրար ճանչնալ եւ յարաբերիլ հասարակաց լեզուով մը, առաջին քայլն է դէպի միւսը, դէպի միւսն ընդունիլը: Զիրար հասկնալ, զիրար փնտռել, զիրար սիրել, սիրել արժէքները զորս հասարակաց լեզու մը կը պանծացնէ եւ բաժնել կու տայ: Կա՞յ լաւագոյն շաղախ համակամութեան համար: Բայց, ի՞նչ ըսել ազատութեան մասին: Էտկար Ֆօռ, որ յայտնի Ֆրանսախօս մըն էր (առաքինութիւն մը որ կ'աւելնար իր միւս առաքինութեանց վրայ՝ պետական մարդ, գրագէտ եւ մտածող) կ'ըսէր յաճախ. – «Ֆրանսախօսութիւնը կրնայ ըլլալ եւ պէտք ըլլայ միայն ազատախօսութիւն»: ... 1915–ի Հայերու ցեղասպանութենէն վերապրողներու զաւակ, իմ նոր հայրենիքիս՝ Լիբանանի մէջ, առջեւս ունէի բազմատեսակ մշակոյթի մը հնաւանդութիւնը որ ամէնէն յատկանշական գիծերէն է երկրիս»:

Խաչիկ Պապիկեան կը յիշէ այդ բազմատեսակ մշակոյթէն իր մաքին մէջ դըրոշմուած՝ իտալերէն, անգլերէն, արաբերէն մէկական նախադասութիւն, վերադառնալու համար ֆրանսերէնին, այնքան ներկա՛յ իր յիշողութեան մէջ, բայց ուրկէ կը ժայթքի սեղմ բանաձեւ մը՝ ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն:

«1. – Ազատութիւն հայկական սակայն մէջ, ինծի համար այն բոցն է, որ աւելի քան դար մը առաջ, ծնունդ տուած է պահանջներու ալիքի մը եւ որ, օսմանեան Կայսրութեան օրով, յանգած է 1863ի Սահմանադրութեան, որ ցայսօր կը վարէ Սփիւռքի Հայութեան ընկերաքաղաքական հաստատութիւնները: Ի՞նչպէս մոռնալ այն պորտակապը, որ կը միացնէր այս պահանջները ֆրանսախօս հայ մտածողներու եւ գրագէտներու ամբողջ հոյլի մը Փարիզէն կամ Ժընեւէն ճառագայթող:

2.– Ազատութիւն, Լիբանանի նոր պատմութեան մէջ, վերջին ճիչն է նահատակներու, կառախնատ բարձրացող 1916–ին, նախապատկերացնող օսմանեան լուծէն ազատագրուած Անկախութեան Լիբանանը:

3.– Ազատութիւն, թարգմանուած հազար լեզուներու, բայց երբեք դաւաճանուած ֆրանսերէնի մէջ, որուհետեւ շուրջն ունէր յատուկ փառապսակ մը, ինքնատիպ այս շարժումին լուսապսակը, 1789–ի մէկ օրուան, երբ առանց մեղսակցի, առանց կոչի, առանց ձայնասփիւռի, առանց հեռաձայնի, հազար հոսանքներ կը կեդրոնանային դէպի Պաստիյլ, անմախինթաց ժողովրդական պոռթկումով մը, քանդելով բռնատիրութեան հնաքերը, բարձրացնելու համար յեղափոխութեան դրօշը՝ ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն»:

Մէթր Խաչիկ Պապիկեան շարունակելով իր խօսքը, որու թեման կը մնայ ֆրանսերէնը՝ ազատութեան եւ համակամութեան լեզու, շնորհակալութեան արտայայտութիւններով կ'եզրակացնէ իր ելոյթը:

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ի՞ՆՉՆ Է ԾԻԾԱՂԵԼԻ

«Ոզնի»ի երկու աշխատակիցներ Ալ. Քալանթարեան եւ Ա. Ազարեան կը խնդրեն Երեւանի Մ. Կորքի դպրոցին 9–րդ դասարանի խումբ մը աշակերտներէն որ գրեն թէ իրենց համար «ի՞նչն է ծիծաղելի»:

Ստորեւ՝ պատասխաններէն մէկ քանին.

«Ծիծաղելի է, երբ խօսքի, բայց ոչ ճշմարտութեան ազատութիւն են տալիս: Այն, որ վերակառուցումը տմանց կողմից վերաքամղում է հասկացում»:

**

«Ինձ համար ծիծաղելին այն համելուկն է, թէ ինչպէ՞ս, կամ որտեղի՞ց են սառնադարանները լցւում, երբ խանութները դատարկ են...»:

**

«Իսկ ի՞նչը ծիծաղելի չէ: Դպրոցն աւարտում ենք առանց համապատասխան գիտելիքների. ԲՈՒՀ (Բարձրագոյն Ուսման Հաստատութիւն) ենք ընդունւում ծնողների քաղով, աշխատանքի տեղաւորւում՝ քեռու միջնորդութեամբ:

Դրա համար էլ ոչ մէկն իր տեղը իրական կեանքում չի գտնում»:

**

«Ծիծաղելի է... ուսումնական ծրագիրը: Կը ցանկանայի, որ մեր փոխարէն աշակերտական աթոռներին նստէին ուսումնական ծրագիր կազմող ընկերները եւ փորձէին սովորել գոնէ մէկ դաս: Նաեւ այն, որ դպրոցական նոյն բարդ ծրագիրը պարտադրւում են սովորելու տարբեր ընդունակութիւններին տէր երեխաների»:

**

«Մեր տարիքային մենք շատ յաճախ ականատես ենք լինում ծիծաղելի ու դաւեշտական շատ երեւոյթների: Օրինակ՝ գիւղա–տնտեսական հիմնարկ աւարտած շրջանաւարտը փոխանակ գիւղ գնալ եւ զբաղուի իր մասնագիտութեամբ, ծանօթութեամբ տեղաւորւում է ժողկրթբաժնում, հանդիսանում այն յանձնաժողովի անդամներից մէկը, որը պէտք է ուսումնասիրի դպրոցը, մանկավարժական աշխատանքը եւ առաջարկի դպրոցական ռեֆորմի հիմնական դրոյթները: Ծիծաղելի չէ՞, որ հող մշակողը ռեֆորմ է մշակում»:

**

«Ծիծաղելի եւ տխուր է արտասահման մեկնողների վիճակը: Նոքա շատերը գընում են ոչ թէ շրջագայելու եւ ուրիշ ժողովուրդների մշակոյթին, բարքերին ծանօթանալու, այլ՝ այդ երկրների մեծ ու փոքր խանութների պարունակութեանը»:

ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՒՄ

(Յիշողութիւններ բանտերից եւ աքսորներից)

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԱԶԱՆ

Քիչ յետոյ նա ժպտալով ասաց.

– Ինձ յայտնի է, որ դուք գրող էք, լսել եմ, ազատուելուց յետոյ իմ մասին վատ չէք գրի: – Քիչ յապաղելով, աւելացրեց. «Եթէ որեւէ բանի կարիք զգաք, կամ թէ քրէականները ձեզ նեղեն, անմիջապէս ինձ տեղեակ պահէք, չքաշուէք»:

Երբ արդէն դուրս էի գալիս, նա դարակից հանեց նոյն ընտիր գլանակից մի նոր տուփ եւ, ինձ մեկնելով, ասաց.

– Սա էլ վերցրէք, բարաքում կը ծըխէք:

Քրէական յանցագործները սովոր էին ուրիշի հաշուին ապրել: Նրանք մշտապէս խուսափում էին հանրօգուտ աշխատանքից եւ թաքնւում էին ճամբարի ձեղնայարկերում ու զուգարաններում: Մի անգամ նրանք մերկացած ցոյց արեցին ճամբարի ղեկավարութեան դէմ: 70 աստիճան սառնամանիքին լրիւ մերկ դըրսում կանգնած գոռում էին.

– Աշխատանքի չե՛նք գնում:

Ճամբարի պետ Դանիլենկոն կարգադրեց նրանց այդ վիճակում էլ աշխատանքի ուղարկել: Պահակները սկսեցին հրացանների կոթերով նրանց ծեծել: Նըրանք ստիպուած եղան հագնուել եւ աշխատանքի գնալ:

Աշխատանքից փախչելու համար քրէականները ուր ասես չէին թաքնւում: Ճամբարին կից կար դիարան, որի պահակը մի սպիտակամօրուս պատկառազդու ծերունի էր: Գիտէի, որ կոմունիստ եւ փիլիսոփայական գիտութիւնների դոկտոր է եղել: Նա բարեխղճօրէն օրուայ վերջում հաշւում էր «իր» դիակները, ապա ճամբար վերադառնում:

Մի երեկոյ բարաք վերադառնալիս ծերունին հաշւում է 17 դիակ: Առաւօտեան հաշուելիս տեսնում է մէկով աւելացած: Իրեն չհաւատալով, մի քանի անգամ հաշւում է, դարձեալ՝ 18 դիակ: Սկսում է մտածել. «Բանալին ինձ մօտ էր, այս ո՞վ է բացել եւ նոր դիակ բերել»: Այդ ժամանակ դիակների միջից մի ձայն է լսւում.

– Հայրիկ, ռազվոդը գնացե՞լ է:

– Այո, գնացել է, – պատասխանում է ծերունին սարսափահար:

Ձայնը շարունակում է.

– Հայրիկ, ծխախոտ ունե՞ս:

– Ոչ, – պատասխանում է ծերունին՝ սարսափից դողալով:

Կտուրին կար շարժական մի երդիկ, քրէականը աշխատանքից խուսափելու համար հանել էր երդիկի ապակին, ներս մտել եւ պառկել դիակների կողքին:

Քանի որ խօսք գնաց դիարանից, չըմոռանանք նաեւ մեռնողներին: Ծանր աշխատանքը, ցուրտն ու քաղցը բազմաթիւ մարդկային կեանքեր էին խլում: Ցրտին չէին դիմանում մանաւանդ միջինասիացիները: Ճամբարում նրանցից կազմըւած մի բրիգադ կար: Մի օր 72 աստիճան սառնամանիքին բրիգադին անտառ էին ուղարկել փայտ կտրելու: Նրանք անտառում խարոյկ էին վառել տաքանալու համար, բայց սառած մարմինները տաքանալուն պէս մէկ–մէկ ընկել էին խարոյկի մօտ ու մեռել:

200 հոգիանոց բրիգադը այդպէս միանգամից զոհուեց:

Մեռնողների թիւը այնքան մեծ էր, որ հնարաւոր չէր ընդհանուր կարգով բոլորին թաղել: Ուստի ճամբարի ղեկավարութիւնը մեռելներին թաղելու «կոնկուրս էր» յայտարարել: Երկու մեռել թաղողին տրւում էր մէկ տուփ մախորկա: Դիակը բաց էր թողնում դիարանի ղեկավարը, դիակի սրունքին կապուած էր մետաղեայ մի թիթեղ, որի վրայ գրուած էր նրա պատժի չափը, ժամկէտը եւ գործի համարը: Ճամբարի յատուկ մատեանում գրանցւում էր, թէ մեռելը որտեղ է թաղուած: Դիարանից երկու մեռել վերցրինք, իրար վրայ դրինք եւ սահնակով քաշ տուինք «գերեզմանոց»: Որքան հնարաւոր էր՝ սառած գետինը փորեցինք եւ դիակները իրար վրայ դրած թաղեցինք: Ովքե՞ր էին, ում հարազատն էին, պետական գործիչնե՞ր էին, տաղանդաւոր գիտնակա՞ն կամ արուեստագէ՞տ չիմացանք: Մենք դեռ սահնակներին դրած տարանք ու թաղեցինք, ուրիշները, մեռելների վզերից պարան էին կապում ու քարշ տալով տանում էին, ձնով ծածկում ու վերադառնում: Դիակներից մէկին ճանաչեցի. դիարանի հսկիչ, նախկին կոմունիստ, փիլիսոփայութեան դոկտոր պատկառելի ծերունին էր:

Թաղումից և այդ մղձաւանջային պատկերները տեսնելուց յետոյ յատուկ գրութեամբ մենք ստացանք մեզ հասանելիք մախորկան, վերադարձանք եւ սկսեցինք ագահութեամբ ծխել ու ծխել: Անկողնում պառկած՝ աչքիս առջեւով անցնում էր գետնին քաշ եկող դիակների շարանը, յատկապէս այն պրոֆեսորի դիակը: Ի՜նչ երաշխիք, որ մի օր էլ ես չէի արժանանալու այդ բախտին:

Առաւօտեան շուտ ինձ կանչեց առբաժնի պետը: Նրա առանձնասենեակում մի պահարան կար, որի մէջ անկանոն թափթփուած էին մեռնողների հիւանդութեան պատմութիւնները: Նա խնդրեց, որ դրանք այբբենական կարգով դասաւորեմ: Այդ պահարանում էին կուտակուած նաեւ 1942 թուի Յունուար – Փետրուար ամիսներին մահացածների բըժշկական փաստաթղթերը: Հետաքրքրութիւնից հաշուեցի, եւ պարզուեց, որ միայն այդ երկու ամիսների ընթացքում Բուդուգիչակում մահացել էր 6000 մարդ:

(Շար. 8 եւ վերջ)

Մուրատեան ընտանիքը ցաւով կը ծանուցանէ

ՆՈՒՐՀԱՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ–ի

մահը, որ պատահեցաւ Յուլիս 19–ին, Կաւէն (Վառ)։

Թաղումը կը կատարուի Երեքշաբթի, Յուլիս 25–ին, ժամը 11·30–ին՝
Cimetière de Montmartre
ուր պէտք է հաւաքուիլ։

Այրի Տիկին Ս· Սուրէնեան,

Տէր եւ Տիկին Քլօտ Դաւիթեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ժերար Սուրէնեան եւ զաւակները

ինչպէս նաեւ Ճիտոյեան (Ուաստաւան) եւ Արապեան (Երեւան) ընտանիքները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր եւ ազգականին՝

ՍԻՐԱՔ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆԻ
(Դերասան)

մահը, որ պատահեցաւ Երեքշաբթի, Յուլիս 18–ին, 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յուլիս 21, ժամը 8·30–ին, Փարիզի Ս· Յովհ· – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեօ–Փարիզիէնի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

(Շար· Ա· էջէն)

ԹԵՒԱՆ։ Արդարեւ աստրախան ոստիկանութիւնը ձերբակալման երկու հրամանագիր հանած է պարսիկ երկու «դիւանագէտ»ներու դէմ։

1500 ՔԻՒՐՏԵՐ Թրքական սահմանն անցած են, վերջին 48 ժամերուն եւ Իրան հասած։ Ասոնք անցեալ տարի փախած էին Իրաքէն եւ Թուրքիոյ գաղթակայաններն էին։

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ ազատական խմբակցութեան նախագահ ընտրուեցաւ եւրոպական Խորհրդարանին մէջ, յաջորդելով Սիմոնն Վէյլի, որ քաշած էր իր թեկնածութիւնը։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը լայն մեծամասնութեամբ քուէարկեց քննիչ յանձնախումբի մը ստեղծումը, Անդրէաս Փափանտրէուի եւ իր չորս նախարարներու հաւանական մասնակցութեան մասին քաղաքական եւ նիւթական դայթակղութեան մէջ (Քոսքոթաս)։

ԱՆԳԱՐԱՅԻ զինուորական դատարանը եօթը մահավճիռ արձակած է Ձորեքշաբթի օր Տեւ–Եոլ (Յեղափոխական ուղի) շարժումին պատկանող անդամներու դէմ, 38 ուրիշներ ալ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած են։ Դատավարութիւնը սկսած էր 1982, Հոկ· 18–ին։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պատասխանատուները յայտարարած են, աջի օր, որ շատ «խռոված» են հրեայ ծայրայեղներու խումբի բողոքներէն, Աուշվիցի մօտ հաստատուած Կարմելին պատճառաւ։

ՍԱԼՄԱՆ ՌԸՇՏԻԻ «Սատանայական տուները»ը լոյս տեսաւ Փրանսերէն, հակառակ այաթոլաներու սպառնալիքներուն եւ «լրատուութիւնը» բաւեց որ հացի պէս ծախուի ու սպառի առաջին օրն իսկ։ Ոչ մէկ հեղինակ նման ձրի ծանուցում վայելած է եւ կը թուի որ ողբացեալ Խոմէյնի հրատարակչական ամէնէն ազդու գործակալն էր, որու համար, անկասկած հեղինակ եւ հրատարակչատուները կրնան երախտապարտ ըլլալ, մանաւանդ, եթէ ինչպէս կ'ըսեն «չար լեզուները», գիրքը գրական մասնաւոր արժէք մը չի ներկայացներ։ Մնաց որ մինչեւ այս հատորը, հեղինակն ալ միջազգային հռչակ մը չէր վայելեր…։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Սոնա Ծառուկեան եւ աղջիկը՝ Նայիրի Ծառուկեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, հեռագրով, նամակով թէ մամուլով մասնակից եղան իրենց սուգին, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ եւ իրենց ներկայութեամբ յարգեցին անոր թարմ յիշատակը քառասունքի հոգեհանգիստին։

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Կիրակի, Յուլիս 23–ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Ամերիկայէն հիւրաբար Փարիզ գտնուող՝

ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՑ· ՀԱԼԱՃԵԱՆ

ANTENNE 2

Կիրակի, Յուլիս 23, ժամը 9·30–ին հայկ· յայտագրով կը ներկայացուի Փըրանսահայ մամուլին նուիրուած Բ· մասը (դաւառի մամուլ)։

GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN
G. I. A.

B.P. 120 75763 PARIS CEDEX 16
Tél. (1) 46 03 52 63

La Société Anonyme CONSILIA émanation du Groupement Interprofessionnel Arménien crée avec la Caisse des Dépots et Consignations une société mixte d'ingénierie, «Projesov», à laquelle participent également le Crédit Lyonnais et la Banque de l'Union Européenne.

«Projesov» sera associé avec la Chambre du Commerce et d'Industrie d'Arménie et des banques soviétiques au sein d'une société conjointe d'ingénierie qui aura pour vocation de promouvoir et de réaliser des projets dans les domaines pédagogiques, économiques et industriels, en particulier axés sur la formation, la santé, le tourisme et l'aménagement du territoire.

Cette création est l'aboutissement des négociations menées depuis le début de l'année par le Groupement Interprofessionnel Arménien en Arménie avec ses partenaires tant soviétiques que français et doit permettre d'aider à la reconstruction de l'ARMENIE sinistrée dans les meilleurs conditions possibles.

Paris, le 11 juillet 1989

Լ Ի Ո Ն

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայնել· – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Պ· Կարապետ Գավալդեան 300 Ֆր·։

VISITE et FÊTE

de la Colonie des Vacances
de l'Association
— S I P A N —
à St. Gervais les Bains

Dimanche 23 Juillet à 15 heures

— Buffet à 13 heures —

Téléphoner au :
(16) 50. 78. 23. 60

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ

Մաքի եւ Արթօ Գույումճեան ուրախութեամբ կը ծանուցանեն որ՝

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ – ԱՆԹՈՆԻ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ծնաւ Յուլիս 18ին, ապահովելով գերդաստանին շարունակութիւնը։ Մայրը՝ Լենա եւ հայրը՝ Քրիստափոր Գույումճեան նոյն ուրախութիւնը կը բաժնեն։

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր·ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր· արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS
TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ՔԱՐՏ ՎԻԶԻԹ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ (ՀԱՍՑԷԱԳԻՐ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris

Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 22-23

SAMEDI-DIMANCHE
22-23 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.062

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 17.062

"LE FIGARO"

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

«Ուշ թէ կանուխ, ժողովրդավարութիւնը պիտի յաղթէ»: Այս նախադասութիւնը ընտրած է Ֆիկառօ, խորագրելու համար իր աշխատակցին՝ Լօռ Մանտվիլի հարցազրոյցը Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ (Ֆիկառօ, Յուլիս 21, 4-րդ էջ):

Առաջին հարցումը կը վերաբերի Ղարաբաղ Կոմիտէի ներկայ կացութեան ու Լ. Տէր-Պետրոսեան կը բացատրէ.— «Երբ կոմիտէ կազմեցինք պաշտպանելու համար Ղարաբաղի Հայերու դատը, կեդրոնական իշխանութիւնը դէշ վարուեցաւ մեզի հետ: «Վտանգաւոր ազգայնամոլներ» էինք, որոնց մեղքն էր «հրահրել ատելութիւնները ազգերու միջեւ»: Այսօր, վեց ամսուան բանտարկութենէ ետք, ազատ ենք: Անշուշտ, մեր դատը դեռ չէ աւարտած եւ ուրեմն հսկողութեան տակ ազատ ենք: Բայց, լաւատես եմ: Յունիս 28-էն ի վեր, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը ճանչցաւ «Հայոց Համազգային Շարժում»ը: Այս կենսական քայլը, ըստ ինծի քաղաքական ներումի կը համապատասխանէ: Վստահ եմ, որ մեր դատը կը վերջանայ «դատի հայց չկայ» (non-lieu) վճիռով: Հայկ. իշխանութիւնները շատ կզգուշած կը զգան իրենք զիրենք ժողովուրդին բարկութեան առիթ տալու համար:

Այն հարցումը որ կը վերաբերի իրենց շարժումին «ազգայնապաշտ» բնոյթին, Լ. Տէր-Պետրոսեան հարկ եղած լուսաբանութիւնը կու տայ, հաստատելով շարժումին քաղաքական եւ դեմոկրատ բնոյթը: Հարցերէն մէկն է, կ'ըսէ՝ «Խորհ. Հայաստանի գերիշխանութեան ընդլայնումը Խորհ. Միութեան Դաշնակցութեան շրջագծին մէջ: Կը մերժենք որեւէ անջատողական ձգտում»:

Լ. Տէր-Պետրոսեան կ'աւելցնէ, անշուշտ, Ղարաբաղ Կոմիտէի այլ նպատակներն ալ՝ բնապահութիւն, վերջ կաշառակերութեան, ընկերային արդարութիւն, կը յիշէ հիւլէական կեդրոնի փակումը իրենց ճնշումին տակ եւ ազգ. մեր մշակոյթի վերահաստատումը որ ընթացքի մէջ է: Եռագոյնը դարձած է մեր ազգային խորհրդանիշը: Բուն նպատակն է նաեւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը վերածել ամպիոնի մը, ժողովուրդին համար: Հոս, եթէ մեր (խմբ՝ Ղարաբաղեան Շարժումի) լուծումները աւելի արմատական են, նպատակները (Կորբաչովի հետ) գիրար կը գտնեն՝ «վերակառուցանել Խորհ. Միութեան ժողովուրդներու «ծխական դաշնակցութիւն» մը եւ ժողովրդավարացնել երկիրը»: Այս առընչութեամբ հայկ. ժողովրդավար շարժումը առաջինը եղած է արտայայտուող, բայց բազմաթիւ «երկուորեակ եղբայրներ» ունի միւս Հանրապետութեանց մէջ: Պալթեան Հանրապետութիւնները նոյնանման պայքար կը տանին: Կը պայքարին նաեւ իրենց ազգ. մշակոյթի վերահաստատման համար եւ յաւելեալ ինքնավարութեան, եթէ նոյնիսկ, հոն անջատողական շարժումը հեռ մը ունի, զոր չունի Հայաստան: Նեցուկը կայ նաեւ ռուս դեմոկրատ շարժումին (Սախարովի շուրջ) Լենինկրատ եւ Մոսկուա: Այս նեցուկը, ռուս ժողովուրդին ծոցին մէջ իսկ լաւատեսութեան կը մղէ:

Հարցը կը հասնի խումբի, մանաւանդ Ազերիներու վերջին միջադէպերու առթիւ: Լ. Տէր-Պետրոսեան կը բացատրէ որ Ազերիներու հարցին հետ պէտք է վարուիլ ըստ ինքնորոշման սկզբունքին, որու գործադրութիւնը կը պահանջենք Լեռնային Ղարաբաղի համար: Պարագաները քիչ մը տարբեր են, որովհետեւ Ազերիները միայն 15%-ը կը ներկայացնեն այդ ինքնավար Հանրապետութեան բնակչութեան, մինչ Լ. Ղարաբաղ 80% Հայ կայ: Բայց եւ այնպէս, Ազերիները հինէն գոյութիւն ունին որպէս ազգ: Վրացիները պէտք է յարգեն անոնց մշակոյթը եւ փափաքը՝ համալսարանական անկախ հիմնարկ մը ունենալու: Կը շափազանցեն, կ'աւելցնէ Լ. Տ.-Պ. համխլամութեան եւ պանթուրքիզմի դերը: Ազգային զգացումը կը գերազանցէ կրօնական պատկանելիութիւնը: Իսլամի դերը հոգեւոր է եւ ոչ՝ քաղաքական:

Վերջին հարցում մը՝ խորհրդային ներկայ ղեկավարները ի վիճակի՞ են լուծելու ազգ. հարցը:

Լ. Տէր-Պետրոսեան կը պատասխանէ.— «Կորբաչով կատարելապէս հասկցաւ ազգամիջեան յարաբերութեանց կենսական բնոյթը: Իր լոզունգը՝ «Զօրաւոր կեդրոն մը եւ զօրաւոր Հանրապետութիւններ», լաւ կ'ամփոփէ այն ուղղութիւնը զոր կ'ուզէ բռնել: Ոչ ոք կրնայ ուրանալ, որ ներկայ փոփոխութիւնները, որոշ չափով, կապուած են իր անձին: Բայց եւ այնպէս ներկայ ընթացքը մէկ մարդու գործունէութեան պտուղը չէ: Մեր ընկերութիւնը գործունեայ դարձաւ: Զեմ անտեսեր վարչակարգի կարծրացում մը: Բայց, կանուխ կամ ուշ, երկիրը վճռապէս դէպի ժողովրդավարութիւն կ'երթայ: Մեզի ժամանակ պէտք է, մանաւանդ համբերութիւն: Երկրէ մը չի պահանջուիր մէկ տարիէն իրագործել ինչ որ ուրիշներ հարիւր տարիէն իրագործեցին»:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԿԻՊՐՈՍ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ԾԵԾԵՆ, ԿԸ ՎԻՐԱՒՈՐԵՆ ՈՒ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵՆ...

Կիպրոսի Թուրք գրաւող ուժերը ձերբակալած են 136 հոգի, որոնց մէջ երկու յոյն կղերական եւ չորս արեւմտեան լրագրող, ուրիշներն ալ ծեծի ենթարկուած են եւ վիրաւորուած: Լուրը տուած է Կիպրոսի ՄԱԿ-ի բանբերը: Այս անձերը ներկայ էին 500 յոյն-Կիպրացի կիներու կազմակերպած ցոյցին բողոքելու համար 1974 Յուլիս 20-ի Թրքական յարձակման դէմ: Յաջողած էին գիծը անցնիլ: «Հիւսիսային Կիպրոսի Թուրք Հանրապետութեան» (միայն Անգարա կը ճանչնայ) ոստիկանութեան համար, նման «բռնաբարում մը» բաժանման գիծի, սպառնալիք եւ գրգռութիւն է»: Նիկոսիոյ «Խենթ կիները» կը պահանջեն Թուրք զինուորներու մեկնումը, կղզիին վերամիացումը եւ վերադարձը իրենց տուները 200 հազար յոյն-Կիպրացի գաղթականներու: Տէնքթաշ խոստացած էր զիրենք ընդունիլ «արժանավայել ձեւով, եթէ կրկին գան»: Այդ «արժանավայել» ընդունելութիւնը կը կայանար Թուրք զինուորներ ղրկել, սուիններով զինուած, ընդունելու համար: Բախումները բուռն եղած են: Ռօյթըրի երկու թղթակիցներ, որոնք կ'ընկերանային, լաւ տփոց մը կերած են նախքան ձերբակալուիլը: Մէկուն ծունկը Թուրքին սուինով ծակուած է մէկ կողմէն միւսը: Յոյն-Կիպրացի լուսանկարիչի մը ձեռքերը կոտրտուած են, կղերականներէն մէկը՝ Լառնաքայի առաջնորդը քաշքշած են քանի մը մեթր, մօրուքէն բռնելով: Թուրք կիպրական աջը «օրինակելի պատիժ» կը պահանջէր ձերբակալուած կիներու համար, նոյնիսկ անոնց տեղահանութիւնը Թուրքիա: 2000 յոյն-Կիպրացի կիներ, սակայն, ամբողջ օրը ապարէզ կարդացած են Թուրք զինուորներուն, պահանջելով ձերբակալուած անձերուն ազատ արձակումը: Վճռած էին գիշերն ալ հոն անցընել: Խորհրդարանի նախագահը արտակարգ նիստի հրաւիրած է երեսփոխանները, ընդհատելով արձակուրդը: Նախագահ Վասիլիու կոչ ըրած է ՄԱԿ-ի որպէսզի միջամտէ Թուրքիոյ մօտ եւ ազատ արձակել տայ ձերբակալուած կիները: Բայց, կը թուի որ Տէնքթաշ օրինակելի դաս մը կ'ուզէ տալ դատարան քաշելով ցուցարարները: Միայն անգլիացի երկու թղթակիցները ազատ արձակուած էին հինգշաբթի իրիկուն: 112 հոգի պիտի դատուին «սահմանագիծի բռնաբարման» մեղադրանքով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՊՏԻՒԼ ՌԱՀՄԱՆ ՂԱՍԷՄԼՈՒԻ եւ իր ընկերոջ՝ Ապտուլլահ Ղատերիի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Հինգշաբթի օր Փէռ-Լաշէզի գերեզմանատունը, հազարաւոր Քիւրտերու, բայց նաեւ Ֆրանսացիներու եւ հայ ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ: Պահ մը մոռնալով ներքին տարակարծութիւնները, քրտական բոլոր հոսանքները ներկայ էին: Նախքան արարողութիւնը հսկում կատարուած էր քրտական Հիմնարկը (ռիւ Լաֆայէթ) ուր եւ ցաւակցական տոմար բացուած էր: Թափօրը, ապա, կը մեկնէր, համախմբուելէ ետք Ռեփիւպլիքի հրապարակը: Փէշմերկաներ կը հետեւէին ռազմիկի իրենց աւանդական համազգեստով: Գերեզմանատունը դամբանական մը կը խօսէր, յանուն Ֆրանսական կառավարութեան, Պէռնար Քուշնէր, ոգեկոչելով մեծ ղեկավարը, չէշտեց թէ այս բացառիկ անձին ընդմէջէն, մարդասպանները ուզած էին «գլուխը հարուածել»: Ներկաներուն մէջ, կարելի էր նշմարել՝ Լիոնէլ Ժոսփէն, մէթր Տանիէլ Ժաքօպի, Ժ. Ֆ. Տրնիօ եւլն. եւլն.: Ղասէմլու կը հանգչի հեռու իր լեռներէն, Փէռ - Լաշէզի մէկ փոսը, ոչ շատ հեռու իր հայրենակիցէն՝ Եըլմազ Կիւնէյէ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, արիւնալի դէպքերը կը շարունակուին: Կրկին 11 մեռեալ եւ 71 վիրաւոր կար Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը, այս անգամ արեւմտեան - Պէյրութ, փօր. Աունի եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ <-> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՅՈՒԼԻՍ 13 / 18)

ԱԶԱՏ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԳՕՏԻ

Ինչպէս յայտնի է, Հայաստանի ղեկավարութիւնը բազմիցս արծարծած է Հանրապետութեան մէջ ազատ ձեռնարկութեան գօտի ստեղծելու հարցը, որ կրնայ կարեւոր դեր ունենալ երկրաշարժին հետեւանքներուն վերացման եւ տնտեսութեան զարգացման գործին մէջ: Նման գօտիի մը ստեղծման առընչութեամբ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը արդէն տուած է յատուկ որոշում մը:

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի որոշմամբ Յուլիսի վերջերը Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ գիտական խորհրդակցութիւն մը՝ մասնակցութեամբ խորհրդային մասնագէտներու: Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի Տնտեսութեան Հիմնարկին կազմակերպութեամբ տեղի ունենալիք խորհրդածութիւնը կը մշակէ Հայաստանի պայմաններուն յարմար ազատ ձեռնարկութեան գօտիներու ստեղծման սկզբունքներն ու մօտեցումները:

Խորհրդածութեան մասնակիցները, կացութիւնը տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու նպատակով կ'երթան աղէտեալ շրջաններ ու այլ տարածքներ: Անոնք հանդիպումներ կ'ունենան նաեւ կուսակցական եւ երեսփոխանական մարմիններու, տնտեսագէտներու, գիտական հիմնարկներու աշխատողներու հետ:

⁂

ՈՒՐԱՐՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Հայաստանի հնագէտները պարզած են որ Երեւանի մօտակայ Դիլիկոնդի բլրան վրայ գտնուող Է. (Ք. Ա.) դարու ուրարտական բնակավայրը կողոպտուեր է: Ցանցանքը գործուեր է 1600 տարի առաջ:

Կողոպտուած դամբաններէն մէկուն մէջ, ուր թաղուած են ուրարտացի զօրապետներ, պեղումներու ընթացքին գտնուած է սողանք մը, որուն մէջէն դամբարան թափանցեր են անկոչ հիւրերը: Դամբարանը գտնուող աճիւնները հոս ու հոն ցրուած են, խեցէ ամանեղէնը կոտրուած է: Աճապարանքի մէջ, գողերը Գ. դարու ոչ հայկական քանի մը մետաղադրամ ձգեր են, որոնք հոն մնացեր են 16 դար շարունակ:

Հնագէտներուն համար յատուկ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն պալատական հինգ համակառոյցները, որոնք, ըստ երեւոյթին, գոյատեւեր են ընդամէնը 60-70 տարի, յետոյ կողոպտուեր են օտարերկրեայ զաւթիչներու կողմէ: Պահպանուած են ածխացած հեծաններ, հրդեհներու հետքեր, փլած տանիքներ:

Պեղումներէն յայտնի դարձած է որ կրօնքը բացի պաշտօնական համաստուածութենէն ունեցեր է նաեւ տեղական պաշտամունքներ: Գիտնականները գրեթէ ամէն քայլափոխին կը հանդիպին կուռքերու, բերրիութեան ու չաստուածներու արձանիկներու: Գտնուած են լաւ յղկուած պազալթէ թասեր, ոսկրեայ իրեր, հմայիլներ: Կան բարձրաոտք սկահակներ: Լաւ պահպանուած է բարձր արմնկակալներով փայտէ բազկաթոռը, որուն նստատեղը պատրաստուած է կաշիէ:

Տակաւին Զ. (Ք. Ա.) դարուն Ուրարտուի Պետութեան անկման հետ միասին Դիլիկոնդի ամրոցը դադրած է գոյութիւն ունենալէ: Ետագային, անոր տեղը յառաջացած է միջնադարեան հայկական բնակավայր:

«ՄԵՆՔ ՄԱՐԴ ԵՆՔ ԵՂԵԼ...»

«Սլաւիկ Զիլոյեանի դիմանկարի փորձ»

(Բ. եւ վերջ)

Սակայն որքան էլ անյիշաչար լինէր բանաստեղծը, որքան էլ մեծահոգի եւ անքէն, միեւնոյն է, իրենից անկախ, դուսպ ու անզարդ իր տողերում պիտի արտացոլէր կեանքի դաժան պատկերը: «Ես չեմ կորցրել...» բանաստեղծութեան մէջ Ս. Զիլոյեանը գրում է.

...փայտից անգամ քաշուած օղին
ես դատարկում եմ
իմ պարզ ուղեղում,
ու յետոյ այդ փայտը
դառնում է ոչինչ
կամ էլ այսպիսի
բանաստեղծութիւն:

Այս համեմատութիւնը պիտի տեսնենք մէկ այլ բանաստեղծութեան մէջ՝ «Եւ վերջինը...». «...ապա ես կը տամ / ոչ թէ գինետան / խմածս գինին / դէ, էլ ինչ ասեմ՝ / մի բան / հէնց սրա նման»: Վարնոց խմիչքի թունաւոր արբեցումը գալիս նոյնանում է միխած բանաստեղծութեան հետ, դասական վեհացնող արբեցումը, որ գեղեցիկի եւ համերաշխութեան յայտնութեան էր տանում, այժմ դարձել է ատրացնող, մարդուն անասնացնող մի նողկալի երեւոյթ: Հետեւութիւնը պարզ է՝ փայտէ կեանքից քաշուած բանաստեղծութիւնը միայն փոխուք կարող է առաջ բերել, բանաստեղծութեան, գեղեցիկի մահը սկսւում է հէնց կեանքի մէջ, ինչպէս օղին է թունաւորւում իր նախանիւթից: Բանաստեղծութեան մա՞հն է, թերեւս, ուրիշ ինչպէ՞ս պիտի ապրի պոէզիան, եթէ կեանքը պղծուած է, փակուելով փղոսկրէ աշտարակում ու զբաղուելով ինքնա- եւ այլոց խաբէութեա՞մբ: Տուեալ պարագայում Ս. Զիլոյեանի դաժանութիւնը կատարելապէս բարոյական է եւ բարի: Այսինքն, այնքան դաժան չէ ինքը հեղինակը, որքան՝ նրա արձանագրած փաստը եւ փաստից բխող հետեւութիւնը: Պարզապէս, բանաստեղծը ազնուօրէն զգուշացնում է, որ իր տողերում չփնտռեն այն ամէնը, ինչը երբեք չի կարող լինել: Սակայն միշտ չէ, որ հեղինակն անկիրք փաստագրողի դերում է, հեղինակը դրա վկայութիւնն է, որ քամւում է կեանքի միեւնոյն հունձքից: Գոյների ոչ մի խառնցում չկայ այդ հեղինակի մէջ, նոյնիսկ այն դէպքում, երբ ժամանակի ու տարածութեան միեւնոյն կէտում հանդիպում են Թոմաս Մորի «Ուտոպիան» եւ նորաբաց արտաքնոցը, որտեղ մեծ երազողի երկասիրութեան էջերը չափազանց պրակտիկ կիրառում են գտնում: Կարծես բանաստեղծի ջանքերով չէ, որ տեղի է ունեցել այս հանդիպումը, նա լոկ արձանագրել է՝ չմոռանալով որպէս բնաբան Թ. Մորի հետեւեալ խօսքը դնել. «Զուգարանները կը լինեն ոսկուց»: Սակայն Ս. Զիլոյեանն ակտիւ է, նոյնիսկ շահագրգռուած, երբ ցանկանում է անհեթեթութիւնների եւ բռնութեան ծանր բեռը ծածկող «մարդկութեան լրջութեան քօղը» պատռել:

Կեղծ լրջութիւնը ապահով պատսպարան է ամէն տեսակի փտախտի ու տխմարութեան, պետական մակարդակի հասցուած կրետինիզմի եւ ոճրագործութեան համար: Նայէք, թէ ինչպիսի հանդիսաւոր կեցուածքներով են նկարւում ամէն տեսակի դիկտատորները՝ այս թէ այն կողմից: Սա դերասանական կեցուածք է, որը համապատասխան ծափեր է պահանջում իր հպատակ-հանդիսատեսներից: Չծափահարելը չափազանց վտանգաւոր է, ուր մնաց ծաղրի ենթարկելը կամ կարմիր լաթ ցոյց տալը: Ս. Զիլոյեանը նախընտրեց վերջինը: Բանաստեղծի «անլրջութեան» եւ վաթսունականների երկրորդ կէսի ու եօթանասունականների առաջին կէսի տոտալիտար լրջութեան բախումը անսպասելի չէր: Անհեթեթութիւնը եւ բռնութիւնը նա չծաղրել չէր կարող, եւ հէնց այստեղից սկսուեց Ս. Զիլոյեանի՝ անիծեալ բանաստեղծի ողբերգական ճակատագրի անդառնալիութիւնը: Բանաստեղծը գիտակցում էր, որ սա վտանգաւոր խաղ է կրակի հետ, նա հասկանում էր, թէ ուր է տանում՝ անբարեկարգ ժամանակը շղարշող պետական «լրջութեան» դէմ դուրս գալը: Սակայն նա ուրիշ կերպ չէր կարող, որովհետեւ բանաստեղծ էր:

Յայտնի է, որ մարդկային ու ստեղծագործական նկարագիրը կազմաւորւում է ստեղծագործել սկսելուց առաջ: Ս. Զիլոյեանն այն սերնդից էր, որ ստեղծագործական իր առաջին քայլերն արեց երկու տարբեր, իրար հակասող ժամանակների միջեւ, այսինքն՝ վաթսունականների առաջին կէսին: Սա այն սերունդն էր, որ պատրաստուել էր բարձր ու հեռաւոր թռիչքի եւ կարող էր շատ բան անել արուեստի ու գրականութեան մէջ, սակայն առաջին իսկ քայլերից պիտի փորձէին խուզել նրանց թեւերը եւ երբեմն էլ պիտի յաջողէին: Խրուշչեւեան ձնհալին յաջորդած բրեժնեւեան նէօստալինիզմի օֆիցիոզ քննադատութիւնը պիտի փորձէր հարթեցնել բոլոր պարականոն տաղանդներին, իսկ կեանքի առաջընթացի հիմքը կազմող ստեղծագործ խենթութիւնը, պիտի հաւասարուէր պետական ոճրագործութեան: Ս. Զիլոյեանն իր կեանքով ու ստեղծագործութեամբ, ամէն օր ու ամէն ժամ պիտի բախուէր բթամտութեան ու փարիսեցիութեան, օրինականացուած ապօրինութեան եւ կեղծ լրջութեան ագրեսիւ անհանդուրժողականութեանը: Այս բախման ելքն ի սկզբանէ պարզ է: Բարոյական ու ստեղծագործական ոչ մի կոմպրոմիս չընդունող պոէտը օրից օր պիտի մօտենար իր եղերական վախճանին:

Ս. Զիլոյեանն օրագրեր չի պահել, որպէսզի իր՝ բանաստեղծի հայեացք-խոստովանութեամբ հետեւենք այդ ծանր ճանապարհին, սակայն պահպանուել են աւելի հաւաստի ու ընդհանրացնող վկայութիւններ՝ մի շարք բանաստեղծութիւններ, որոնցից յատկապէս կ՚առանձնացնէինք երկուսը. «Թէ ինչպէս հազար խելօք հանեցին գժի ծովը գցած քարը» եւ «Կիրակի օր» բանաստեղծութիւնները, որոնցում հեղինակը իր անմարդկային ժամանակին ու շրջապատին հակադրում է երկու յաւերժական տարերք՝ բարի ու մեծահոգի ծիծաղը եւ երեխայի մաքրութիւնը: Ս. Զիլոյեանը իւրատեսակ շարունակութիւն է տուել ժողովրդական յայտնի ասացուածքի համար. «Գիժը մի քար գցեց հորը, հազար խելօք հաւաքուեցին չկարողացան հանել»: Ս. Զիլոյեանի «գիժը» ծովից հանում է՛ւ իր, է՛ւ «խելօքների» գցած քարերը, անում է այն, ինչ չեն կարող անել հազար «խելօք», բայց, աւաղ, դրութեան տէրերը սուտ խելօքներն են, իսկ ստեղծագործ «գժերը» մեկուսացուած են հասարակութիւնից: Բայց նրանք գիտեն արարման գաղտնիքը, չեն կարող իրենց զսպել եւ պիտի ծիծաղեն ժամանակի տխմարութիւնների վրայ: Ահա մէկ ուրիշ ծիծաղ, բարի, առանց յետին մտքի. «Զիթհանքովի հասարակայնութիւնը պարտաւորուել է ամէն հաւից օրեկան ստանալ չորս ձու»: Բանաստեղծութեան մէջ տեսնում ենք այս հանդիսաւոր խաբեբայութեան աստառը՝ «Վերմակն հագած Թրոր Շուանը» եւ «Լեղաճաք հաւի» նման անձրեւի կաթիլներ «ածող» ծակ կտուրը: Զիթհանքովն էլ այն գիւղն է, ուր Ս. Զիլոյեանն աշխատում էր որպէս ուսուցիչ՝ Երեւանի Պետհամալսարանի ռոմանո-գերմանական ֆակուլտետն աւարտելուց յետոյ:

Բանաստեղծութիւնների այս շարքի մէջ մաղձի նշոյլ անգամ չկայ, քանզի առողջ բանականութիւնը չկորցրած բանաստեղծը հազիւ թէ կարիք ունենար գոյները խտացնելու, երեւոյթն ինքնին ծիծաղելի է, ուստի բաւական է իրար կողք դնել կեղծն ու ճշմարիտը, եւ բանաստեղծական գիւտն արդէն ստեղծուած կը լինի: Մէկ ուրիշ վերնագիր, որն այսօրուայ ընթերցողին համար աւելի քան պերճախօս է. «Տաւարի կորստեան սխեման եւ մանրածախ գները»:

Այս ծիծաղը ծնւում էր նաեւ նրանից, որ բանաստեղծը կարողացել էր պահպանել առողջ բնազդները, հոգու բացառիկ մաքրութիւնը, որին ատակ են միայն կամովին նահատակները եւ գաղափարի նուիրեալները կամ էլ անբացատրելի հրաշքով մանկան սիրտ պահած արուեստագէտները: Օ՜, ո՛չ, սուրբ չէր Ս. Զիլոյեանը, ոչ էլ հրեշտակ: Կարող էր նոյնիսկ իր սիրած մարդկանց դառնացնել ու համբերութիւնից հանել: «Պոէտ էին նրանք» բանաստեղծութեան մէջ նաեւ ինքնադիմանկարի փորձեր կան: Հէնց այդպիսին են անիծեալ պոէտները, չափազանց ծանր է նրանց կենցաղն ու առօրեան՝ թէ՛ իրենց, թէ՛ շրջապատողների համար: Նրանք այն սոսկալի երեխաներն են, որոնք առանց նկատելու, ամէնից շատ իրենց սիրելի մարդկանց կարող են խոցել:

Եւ, այնուամենայնիւ, գեհէն դարձած այս կեանքից փախուստի, վերացումի անակնկալ ու հազուագիւտ պահեր են եղել, որոնք մեզ թողել են «Rondo», «Եթէ թախծեցիր...», կամ «Դու լաց մի լինի...», եւ նման մի շարք բանաստեղծութիւններ, որոնք կարող էին ծնուել միայն անցաւոր ու աշխարհիկ բոլոր տեսակի ցաւերից ու հոգսերից ձերբազատուելուց յետոյ: Այսքան մաքուր կարող էր լինել միայն անմեղ երեխայի հոգին կամ վերջին հրաժեշտի պատրաստուող յոգնաբեկ սիրտը: Այս բանաստեղծութիւնները գրելիս Ս. Զիլոյեանի մէջ երկուսն էլ կար:

Ս. Զիլոյեանի ստեղծագործական դիմանկարի այս փորձը չափազանց թերի կը լինէր, եթէ չխօսէինք նրա թարգմանութիւնների մասին: Հարցը միայն նրա թարգմանական ժառանգութեան ծաւալը չէ, որն ինքնին զարմանալի ու անհաւատալի է, երբ յիշում ենք նրա անկանոն ու նոյնիսկ անապահով կեանքը, տարրական կենցաղի բացակայութիւնը, վերջապէս կալանավայրերում կորցրած կանաչ տարիները: Մինչեւ փորձով գիտենք, որ թարգմանական արուեստը՝ գրական աշխատանքի պէս, կարօտ է որոշ կարգուկանոնի, նուազագոյն յարմարաւէտութեան, կազմակերպուած կեանքի: Այս ամէնից զուրկ է եղել Ս. Զիլոյեանը, յատկապէս կեանքի վերջին տարիներին: Եւ այնուամենայնիւ, նա հասցրեց մի շարք ծանրակշիռ թարգմանութիւններ թողնել, որոնցից իւրաքանչիւրը կրում է հեղինակ-թարգմանիչի վառ անհատականութեան անջնջելի կնիքը: Կարող ենք նոյնիսկ ասել, որ այդ թարգմանութիւնները նրա բանաստեղծութիւնների, նոյնիսկ նրա կեանքի անմիջական շարունակութիւնն ու արտայայտութիւնն են: Եւ ամէնից պարադոքսալն այն է, որ անիծեալ պոէտի վայրիվերոյ առօրեայի մէջ թաղուած, իր տողերում պոէտական բոլոր կանոնները ջարդող, կեանքում ու արուեստում բոլոր պայմանականութիւնների դէմ ընդվզող պոէտը՝ մոլեռանդ հաւատացեալի պատկառանք ունէր դասական արուեստի ու գրականութեան հանդէպ: Անհնար է հաշուել, թէ քանի անգամ ընթերցեց ու վերընթերցեց «Դոն Կիխոտը», յատուկ մի սէր ունէր Դոստոեւսկու եւ Տուրգենեւի վէպերի հանդէպ, չտեսնուած ակնածանքով էր թարգմանում ֆրանսիական ռոմանտիկների՝ Հիւգոյի, Լամարթինի եւ Միւսէի բանաստեղծութիւնները:

Այն հարմոնիան, գեղեցիկի եւ բարու այն երանելի համերաշխութիւնը, որը չէր տեսնում կեանքում, փնտռում էր անցեալի գրականութեան մէջ: Եւ գուցէ դա էր պատճառը, որ իր թարգմանական գործունէութիւնն սկսեց ֆրանսիական ազգային էպոսով՝ «Ռոլանի երգով»: Այնուհետեւ պիտի գնար դէպի տիպար դասականութեանը՝ Ռասինի «Եսթերը»: Յաջորդը նոյն հեղինակի «Անդրոմաքէն» էր, որը, ցաւօք, կիսատ մնաց: Ինչպէս կիսատ մնաց նրա փայլուն ծրագիրը՝ ամբողջութեամբ թարգմանել ֆրանսիական կլասիցիզմի չափածոյ դրաման:

Այս դասական վերնագրերի կողքին բաւական արտառոց պիտի թուայ Բորիս Վիանի եւ Ժակ Բրելի հարեւանութիւնը: Սակայն յիշենք, որ այս երկուսն էլ անիծեալ պոէտների ազնուական տոհմից էին եւ մանաւանդ առաջինի հետ Ս. Զիլոյեանը ստեղծագործական ճակատագրի որոշ նմանութիւններ ունէր, իսկ երկրորդի՝ Ժակ Բրելի հանդէպ ունէր պաշտամունք. բացի այդ, 1965 թ. աշնանը, բանաստեղծ-երգչի երեւանեան հիւրախաղերի ժամանակ հանդիպել ու զրուցել էր նրա հետ: Ներքին հարազատութիւնն էր պատճառը, որ Ս. Զիլոյեանն այս բանաստեղծներին թարգմանում էր այնպէս, ասես իր սեփական բանաստեղծութիւնները գրէր: Եւ գուցէ արդէն որպէս սեփական տող էր կարդում Ժակ Բրելի հետեւեալ բառերը. «Մահն ինձ սպասում է...»: Անհեթեթ ու առեղծուածային մահը պիտի տեղի ունենար 1975 թ. Նոյեմբերի վերջին եւ նրա վերջին տանիքը, որի տակից պիտի տանէին, լինելու էր բաց երկինքը:

Անհնար է այս մի քանի էջում գծել բանաստեղծ Սլաւիկ Զիլոյեանի ստեղծագործական դիմանկարը: Մենք նրան նոր ենք ճանաչում, դեռեւս շատ էջեր կան, որոնք հաւանաբար պիտի լոյս աշխարհ գան անյայտութիւնից: Յայտնագործելով բանաստեղծին, նաեւ, ինչ-որ չափով, կը յայտնագործենք ինքներս մեզ, քանզի անիծեալ պոէտը ապրել է նաեւ մեզ համար: Իր հազուագիւտ բանաստեղծութիւններից մէկում, ուր Ս. Զիլոյեանը խօսում է ինքն իր մասին եւ, ինչպէս միշտ, հեգնանքով, այսպիսի տողեր կան.

30 տարի մարդ փրկեցի
այսինքն՝ ինձ.
ինձ փրկելն էլ քիչ բան չէր...

Ս. Զիլոյեանն իր մարմինը հաստատ չփրկեց, այլ կործանեց, սակայն իր հոգին գուցէ կարողացաւ հնարաւորին չափ մաքուր ներկայացնել Աստծոյ դատաստանին, ուստի իրաւունք ունէր ասելու. «Մենք մարդ ենք եղել, իսկ դո՞ւք»: Բանաստեղծի «մենք»ի մէջ հաւանաբար մենք էլ տեղ ունենք, իսկ նրա հարցի պատասխանն էլ հաւանաբար մարդավարի ապրելու մեր ձգտումը պիտի լինի, որ պիտի իրագործենք ամէն գնով:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Ապրիլ, 1989 թ.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԿՇՏԱՄԲԱՆՔ

Իր պապենական տան մէջ օր մըն ալ յանկարծ պատանդի վերածուած գտնուած մը, որուն կ՚արգիլուի մինչեւ իսկ բարձրաձայն արտասանել պապերուն, կամ անոնց բոյնին անունը: Ճնշումը, բռնադատութիւնը ինչպէս միշտ ու ամէն տեղ, կ՚առաջնորդեն պոռթկումի, ու այդ պոռթկումը ոչ մէկ իշխանութիւն, ոչ մէկ դաւ կրնան արգիլել ընդմիշտ:

Նման պարբերութիւն մը անմիջապէս կը յիշեցնէ Արցախ ու արցախցի անունները. այս երկուքին վերջին 70 տարուան պատմութիւնը: Այդ պատմութեան մռայլ էջերէն ներս լոյսի շող մը կը թափանցէ 1960-ական թուականներուն, երբ խրուշչեւեան շրջանը կը փորձէ փակ դռներ բանալ:

Այդ օրերու ականատես վկաներէն Բոգդան Ջանեան «Երեկոյեան Երեւան»ի Յունիս 23-ի թիւին մէջ «Հայաստանից եկածը Հայաստան է» խորագրուած իր գրութեան մէջ կը յիշէ այն խանդավառութիւնը որ կը ստեղծուի Արցախի ժողովուրդին մօտ, Հայաստանէն գրական դէմքերու այցելութիւններով: Այդ դէմքերը կը կոչուին Ս. Կապուտիկեան, Հ. Քոչար, Ն. Զարեան: «Ինչպէս Հ. Քոչարին, Ն. Զարեանին, այնպէս էլ Ս. Կապուտիկեանին ժողովուրդը ուզում էր ձեռքերի վրայ տանել. բացել էին բոլոր դռները, բոլոր սրտերը հրճուանքի թեւեր էին առել»:

Բ. Ջանեան այդ հրճուանքի պահերէն կը յիշէ հետեւեալ դրուագը. «Ս. Կապուտիկեանը նախ ասում էր բանաստեղծութեան վերնագիրը, յետոյ արտասանում «Հայաստան»: Նոյն սովորութեամբ ասաց այս վերնագիրը, եւ առաջին շարքում մի տարեց գիւղացի որ նստած էր գլխարկով ու լուռ, տարուած լսում էր, յանկարծ կանգնեց ոտքի, գլխարկը հանեց, պահեց կրծքին եւ սկսեց լսել բացագլուխ: ...Ամբողջ դահլիճը փոխուեց մի ուրիշ որակի, գիւղական ակումբը փոխուեց սուրբ ու վեհաշուք տաճարի, գանձա-

սարեան տանարի, բանաստեղծի խօսքը՝ աղօթքի մրմունջների»:

Համօ Սահեան, Սուրէն Այվազեան եւ Սերօ Խանզադեան ուրիշ երեք անուններ են որոնք երբեք չեն բացակայիր Արցախէն: Աւելի ետք անոնց կ՚աւելնան Հրաչեայ Յովհաննիսեան, Պարոյր Սեւակ, Գ. Էմին, Վազգէն Մնացականեան, Սողոմոն Սողոմոնեան, Սարմէն, Վաղարշակ Նորենց:

Իսկ յետոյ ժամանակները փոխուեցան. «մութ ուժերը արթնացան, հազիւ պարզուող հորիզոնները մթագնուեցին: Ճարճատիւններ լսուեցին Բաքուից, «վերեւներից»: *Հորիզոնները բոլորովին կը մթնեն երբ Ադրբեջանի առաջին քարտուղար կը դառնայ Ալիեւ ու անոր Թելադրանքով մարզային կոմիտէին Ա. քարտուղարի աթոռը կը գրաւէ Բորիս Կէորկով՝* «Հայատեաց մի մարդ, որ Հայ էր իր ազգանուամ աղաւաղուած կէսով միայն»:

«Կէորկով, դեռ մի կարգին չտեղաւորուած իր պաշտօնական բազկաթոռին, մտնեց, թէ ինչ հայահալած ծրագրերով էր ուղարկուել Լեռնային Ղարաբաղ: Եւ մտնեց 1975 թուականին կուսակցական մարզկոմի այն հայշտապ սարքած պլենումով: Պլենում էլ ասում ենք, ախր, ի՞նչ պլենում, դա Բաքւում ծրագրուած արշաւ էր, դատ ու դատաստան էր Արցախի Հայութեան դէմ, մանաւորապէս մարզում գտնուող ու մարզից հեռացած այն մտաւորականների դէմ, որոնց Կէորկովը նոյն պլենումում արտասանած, Ադրբեջանի «գիտակ»ների կողմից գրուած զեկուցման մէջ «նացիոնալիստներ», «սահմանափակ» մարդիկ էր համարում: Մտնեց եւ այդ պլենումի խայտառակ որոշումով՝ թէ "Ղարաբաղի իսկական տէրը Ադրբեջանի Հանրապետութիւնն է"»:

Այսօր նախ Արցախի, ապա Հայաստանի ժողովուրդը վարագոյր քաշած է այս վերջինին վրայ. «Արցախից Հայաստան, Հայաստանից Արցախ ճանապարհը արդէն հինգ ամիս է՝ բաց է. դարձել է ջրի ճամբայ»: *Այս հատուածին ետք յօդուածագիրը կտրուկ եւ ուղղակի կը յայտնէ.* «ահա թէ յատկապէս ինչու գրեցի այս յօդուածը: Ուզում եմ կշտամբանքի խօսք ասել Հայաստանի այսօրուայ գրողների ընտրանիներին: ... Ինչո՞ւ նրանք մինչեւ այսօր չեն եղել Արցախում, ուր նրանց սպասում են տագնապախռով արցախցիները»:

Այս նոյն բողոքը յայտնուած էր նաեւ աղէտի գօտիէն այլուր տեղափոխուած ուժաձներու կողմէ. անոնք եւս գանգատած էին իրենց զբօսաշրջիկ Հայաստանցի լրագրողին, թէ ամէնէն ծանրը եղած էր իրենց համար Հայաստանէն պատասխանատու անձերու անտարբերութիւնը, լուրերու պակասը:

«Արցախը հիմա մարտադաշտ է, աղէտի գօտի, ինչի՞ էք սպասում դուք, սիրելի՝ ընտրանիներ» *հարց կու տայ Բ. Ջանեան, ու կ՚աւելցնէ.* «Հայաստանից եկածը արցախցիների համար ամէնից առաջ Հայաստան է»:

Կ՚երեւի Հայաստանի գրողներու վերջերս ընտրանիին մէջ մեծ է թիւը անոնց, որոնք հեռուէն ու իրենց քերթուածներով զօրակից են Արցախի ժողովուրդին. ու անկէ անդին կը նախընտրեն պահել «հեռուի սուրբ»ին խորհրդաւոր զօրութեան պատկերը:

Մեր բառարաններուն «դաւաճան» բառին բացատրութեան մէջ պակաս բան մը չկա՞յ արդեօք:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Տէսինի Կապոյտ Խաչի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի տարեկան ամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Յունիս 24-ին, երեկոյեան ժամը 8·30-ին Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ ծնողներու եւ համակիրներու ներկայութեամբ: Յայտագիրը խնամքով պատրաստուած էր մեր ուսուցչական կազմին կողմէ: Հանդէսը կը բաղկանար երկու բաժիններէ, առաջինը նուիրուած էր մանկապարտէզին, որ իրենց թոթով լեզուով 1988 – 89 տարեշրջանին ինչ որ սորված էին բեմ բարձրանալով արտասանեցին, գրաւելով բուռն ծափահարութիւններ հանդիսականներուն կողմէ: Առաջին դադարէն ետք հրամցուեցան զովացուցիչ ըմպելիներ եւ մեր ընկերուհիներուն կողմէ պատրաստուած կարկանդակներ, եւ ի միջի այլոց տեղի ունեցան նուիրատուութիւններ:

Հանդէսին երկրորդ բաժինը կը ներկայացնէր նախակրթարանի աշակերտութիւնը, որ դարձեալ խնամքով պատրաստուած էր եւ գնահատելի առոգանութեամբ կրցաւ արտայայտուիլ բեմին վրայ, արտասանութիւններով եւ երգերով: Վերջին տարուան այս վերելքը ընդհանուր առմամբ անհշմար չանցնիր եւ ուշագրաւ է աշակերտութեան եւ թէ ծնողքներու կողմէ, կը նշմարուէր, որ աշակերտութիւնը սիրով եւ հաճոյքով պատրաստուած էր: Նամանաւանդ մեր ուսուցչական կազմը ջանք եւ ճիգ չէր խնայած այս ուղղութեամբ: Դարձեալ կը խորհինք որ չաբաթօրեայ դպրոցն ալ կարող է իր պտուղները տալ, երբ ունինք կարող եւ պարտաճանաչ ուսուցչական կազմ: Բարոյական գետնի վրայ անգամ մը եւս պիտի փափաքէինք որ սրահը լեցուէր ծնողքներով, եւ մասամբ պարապ մնացած չըլլար:

Տէսինի Կապոյտ Խաչի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք իրենց ինքնաբուխ նուիրատուութիւններով օժանդակեցին մեր դպրոցին եւ իրենց ներկայութեամբ քաջալերեցին մեր նորհաս մանուկները:

ՏԷՍԻՆԻ
ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՒ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ

Երկրաշարժին յաջորդած օրերուն արդէնեալներուն օգնութեան հասնող արտասահմանցիներուն հետ օտար լեզուով հաղորդակցելու դժուարութեան փաստը բոլորին յայտնի է: Այսօր, ինչպէս ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին, այնպէս ալ Հայաստանի համար յոյժ կարեւոր է օտար լեզուներու ծանօթացումը:

Լեզուներու ուսուցման նոր ձեւերու ու մեթոտներու ուղղութեամբ այսօր մեծ ընելիքներ ունի դպրոցը: Կարեւորագոյն եւ առաջնակարգ խնդիրներէն է, մայրենիին ուսուցումէն զատ, օտար լեզուի դերի եւ դասաւանդումի որակին բարձրացումը:

Օտար լեզուի անգնահատելի դերին լաւ գիտակցած է մեր ժողովուրդը, ստեղծելով իմաստուն առածներ՝ «Քանի լեզու գիտես, այնքան մարդ ես», «Աշխարհը շինողն ու քանդողը լեզուն է»»... Զուր չէ որ մեծ հռչակ վայելած են հայ լեզուաբանները, թարգմանիչները, Թարգմանչաց տօնը:

Եթէ մայրենիին ճիշդ ուսուցումը կը սկսի ընտանիքին մէջ, կը շարունակուի մանկապարտէզին, դպրոցին մէջ, ապա օտար լեզուի ուսուցման թերեւս միակ դարբնոցը դպրոցն է: Ցաւօք, վերջին տասնամեակին ուսումնական ծրագիրներուն մէջ օտար լեզուի դասաժամերը պակսած են յատկապէս Զ. – Ժ. դասարանները: Այսօր օտար լեզուին կը յատկացուի շաբաթական ընդամէնը մէկ ժամ:

Ամենահմուտ ուսուցիչը անգամ կը դժուարանայ ճիշդ բաշխել դասաժամի մը 45 վայրկեանը: Եթէ այս դժուարութիւններուն վրայ աւելցնենք վերջին տարիներու բարձրագոյն ուսումնական հաստատութեանց ու դպրոցներուն մէջ օտար լեզուներու քննութեան վերացումը, կարծեմ որ ամէն ինչ պարզ կ՚ըլլայ:

Ժամանակն է լրջութեամբ, բարձր մակարդակով եւ պատասխանատուութեամբ մօտենալ օտար լեզուներու ուսուցման ու դասաւանդման հարցին, որպէսզի ան ունենայ իր յատուկ տեղը եւ ժամանակը ուսումնական ծրագրին մէջ: Մանաւանդ որ ոչ հեռու անցեալին հայ ազգային դպրոցները այդպէս ալ կը վարուէին:

Քանի մը խօսք դասագիրքերու մասին: Դ. – Ժ. դասարաններուն համար կան համապատասխան դասագիրքեր, բայց չկան մեր կողմէն հրատարակուած այդ դասագիրքերուն համապատասխան նկարներ, սահիկներ, սալեր:

Կրթութեան Նախարարութիւնը 1987-ին հրահանգած էր աւելցնել Հայաստանի օտար լեզուի թեքումով դպրոցներու թիւը, բայց դեռեւս շատ շրջաններ նման դպրոցներ չունին: Ի միջի այլոց, նոր դպրոցներու բացումով ու օտար լեզուի պահերու քանակը աւելցնելով՝ կը լուծուի նաեւ այսօր անգործ մնացած կամ այլ աշխատանքի անցած շատ ուսուցիչներու հարցը:

Խօսելով օտար լեզուի ժամերուն մասին՝ պէտք չէ մոռնալ որ հայերէնի քաջ ծանօթութիւնը եւս կը նպաստէ այլ լեզուներու իւրացումին: Իսկ այն իրողութիւնը որ մեր շրջանաւարտներէն շատերը դպրոցը աւարտելէն յետոյ, նոյնիսկ համալսարանը, տառասխալներով ու աղաւաղուած հայերէնով կը գրեն կամ կը խօսին, ցաւալի իրողութիւն է:

Բարւոք չէ նաեւ դասագիրքերուն վիճակը: Նոյն գիրքը չորս տարի անընդմէջ կը գործածուի տարբեր աշակերտներու կողմէ: Բոլոր աշակերտները նոյն ձեւով չէ որ կը պահպանեն դասագիրքերը: Որո՞ն եւ ինչպէ՞ս բաշխել լաւ եւ գէշ պահուած գիրքերը: Ինչո՞ւ գրատուներու մէջ կրկին չկազմակերպել ազատ վաճառք:

Մտահոգութիւնները շատ են, սակայն յաղթահարելի, միայն հարկաւոր է մտածել:

Ե. ՆԱԴԻՐԵԱՆ
Ուսուցչուհի

(Ամփոփուած)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՀԻՐԷԻ Ազգ. Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Յունիս 17-ին, Հայաստանէն ժամանած տեղական արդիւնաբերութեան Նախարար Մ. Զուրաբեան եւ տնտեսական արտաքին յարաբերութեանց բաժնի վարիչի տեղակալ Ս. Ներսիսեան հանդիպում մը ունեցած են գաղութին անդամներուն հետ: Բացման խօսքով՝ Թեմի Առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեան հիւրերը ներկայացուցած է ներկաներուն եւ ապա խօսքը փոխանցած է Նախարար Մ. Զուրաբեանի, որ զեկուցումով մը անդրադարձած է երկրաշարժին հետեւանքներուն ու վերաշինութեան աշխատանքներուն, համատեղ ձեռնարկութիւններու ստեղծման անհրաժեշտութեան: Պատուիրակութիւնը իր եօթնօրեայ կեցութեան ընթացքին աշխատանքի հանդիպումներ ունեցած է Եգիպտոսի տնտեսութեան եւ արտաքին առեւտուրի նախարարին, գործատէրերու, եգիպտահայ մամուլի՝ «Յուսաբեր»ի, «Արեւ»ի եւ «Ջահակիր» շաբաթաթերթի խմբագիրներուն եւ ներկայացուցիչներուն, Գահիրէի ու Աղեքսանդրիոյ հայ հասարակութեան հետ:

ԹԷՐԹԷԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Կարապետ Ցակոբեան, Ժան Պրուսալի, Միհրան Սվազլը եւ ուրիշ հայրենասէրներ սկսած էին հայկական խնդիր յուզել Եւրոպայի մէջ, երբ որոշեցի անոնց ջանքերուն միացնել իմիններս ալ, իբր նախկին անդամ Պերլինի հայ պատուիրակութեան:

Արեւմուտք ապաստանելէ առաջ, ուզեցի տեսած ըլլալ Տաճկահայաստանը, հարստահարութեան վրայ իբր ականատես վկայ խօսիլ կարենալու համար: Թուրք կառավարութիւնն ինծ արգիլած էր ոտք կոխել հոն. ուստի ճարպիկ բարեկամի մը միջոցաւ հանել տուի անցագիր մը՝ ուր հօրս անունով կոչուած էի Գրիգորեան, եւ 1888-ին մեկնեցայ Կոստանդնուպոլսէն, իբր ուխտաւոր որ կ՚երթար Էջմիածին: Ազգային Կեդրոնական Վարժարանի տեսուչ, որոշեցի Իկտիրի վրայով Վան, Բաղէշ ու Կարին երթալու եւ Տրապիզոնէն վերադառնալու գործածել երկամսեայ մեծ արձակուրդը:

Այսպէս ծպտուած, գացի մինչեւ Տփղիս ու Էջմիածին, եւ ոչ ոք կրցաւ ճանաչել զիս: Էջմիածնի մէջ, Օրմանեանի միայն ծանօթ էի, եւ իրեն խոստովանեցայ նպատակս: Սաստիկ հակառակեցաւ, յայտնելով թէ այդ քաղաքներուն մէջ բազում Հայեր կային որոնք տեսած էին զիս Կոստանդնուպոլսի մէջ, թէ խակոյն երեւան պիտի ելլէր ինքնութիւնս, եւ թէ ծածկանուն ճամբորդելս աւելի կասկածելի պիտի ընէր զիս տեղական իշխանութիւններուն, մանաւանդ Կարնի կուսակալ Թաթար Մուսթաֆա Փաշային որ ամենախիստ քննութեան կ՚ենթարկէր Ռուսիայէն եկած ուղեւորները: Ըստ Օրմանեանի՝ բանտ ու մահ միայն կը սպասէին ինծ, եւ նպատակիս հասած ըլլալու սփոփանքն ալ պիտի չունենայի:

Համոզուեցայ թէ այդ փորձառու եկեղեցականին իրաւունք ունէր, եւ հառաչելով հրաժարեցայ երազած հայրենիքս տեսնելու այս միակ առիթէն: Վերադարձայ, սա մխիթարութեամբ թէ գէթ Ռուսահայաստանը տեսած էի իր բովանդակ գեղեցկութեանը մէջ, այն երկիրը որով միայն կրնանք հպարտանալ այսօր իբր Հայ:

Յաջորդ տարին Լոնտոն ապաստանած ըլլալով, անտիպ թողուցի այս ուղեւորութեան մանրախոյզ օրագրութիւնը՝ զոր կ՚ուզէի ի լոյս ընծայել պոլսահայ տպարանէ մը: Այսօր կը սկսիմ հրատարակել այդ հին էջերը, որոնք կրնան յագուրդ տալ հայրենաբաղձ սիրտերու ծարաւին:

Մարսէյլ, 1927

Ա.

Յուլիս 2/14, 1888

Ջանձրոյթ կը պատէ հոգիս: Կալաթա, ուրոյ Կեդրոնական Վարժարանին մէջ կ՚անցընեմ օրուան մեծ մասը երկու տարիներէ ի վեր, անծածկոյթ շուկայ մ՚է, ըլ դարշահոտ նպարանոցներով, նաեւ գազիր մսանոցներով ուր յաճախորդը կրնայ գտնել, իր պէտքերուն համեմատ, ոչխարի, եզի կամ մարդու միս... Գեղեցիկի ծարաւի սիրտը կը մեռնի առանց բանաստեղծութեան. նա, երախային պէս որ մայրենի տինքէն կը ծծէ կաթ ու կեանք, պէտք ունի սաւառնելու բնութեան հրաշալի ծոցին մէջ, իր խանդն ու կորովը նորոգելու համար:

Դպրոցական արձակուրդը որ կը սկսի այսօր՝ կը ներէ ինծ հեռանալ Կալաթիայէն ու շրջիլ ուր ուզեմ: Այլ ո՞ւր երթամ: Երբ պատանի էի, Եւրոպայի անունը կը մոգէր երեւակայութիւնս: Երեք անգամ այցելեցի արդի քաղաքակրթութեան անուանի կեդրոնները. հիացայ, շլացայ, եւ սակայն հոն ամէնուրեք պանդուխտ զգացի զիս, եւ, կայսերական պալատներու սիրազեղ ընդունելութիւններուն մէջ իսկ, միակ երգ մը կը թռչէր շուրթներուս վրայ, Յակոբ Ոսկանի տաղը. «Նրժդե՛հ եմ ես»:

Կայ սակայն երկիր մ՚ուր միայն պիտի չզգամ զիս պանդուխտ: Ըստ աստուածաշնչական աւանդութեան, այդ երկրին հողէն շինուած է միսս ու քարէն ոսկրներս, Առհաւութեան խորհուրդն է անշուշտ որ մանուկ հասակէս ի վեր հոն կը մղէ ամբողջ էութիւնս: Երբ այդ երկիրը ծաղկի՝ հոգիս ու մարմինս կը խայտան, եւ երբ սասանի՝ կը փշաքաղին: Պապերէս ժառանգած եմ ժպիտ ու համբոյր, արտօսր ու արիւն՝ որոնցմով իրենք այդ հողը զգուած կամ ոռոգած են. բնական է որ գայն փնտռեմ միշտ այտերս ու շուրթերս, աչքերս ու երակներս: Այդ երկիրը զետեղուած է Ասիայի մէջ, եւ կը կոչուի Հայաստան, որոյ սիրտն է Ս. Էջմիածին:

(Շար. 1)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Արմենուհի Նագաշեան եւ զաւակը Լեւոն, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գարեգին Նագաշեանի մահուան 4-րդ տարելիցին առթիւ 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման :

**

Միքայէլ եւ Աստղիկ Ճանիկեան իրենց զաւկին՝ Յովնանիկ – Ժան-Փիէր Ճանիկեանի մահուան քառասունքին առթիւ 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

ՃՇԴՈՒՄ

«Յառաջ»ի Յուլիս 20-ի թիւին մէջ (Բ. էջ, «Ջուղահեռ Հայերու եւ Հրեաներու բնաջնջման») Բ. սիւնակի 6-րդ պարբերութեան վերջին տողերը կարդալ. «..Միւս կողմէն Պոլսոյ եւ Զմիւռնիոյ Հայոց տեղահանումն ու հետեւաբար բնաջնջումն ալ կարելի չեղաւ ամբողջովին իրագործել» :

(Շար. Ա. էջէն)

սուրխական բանակի հրացանաձգութեան հետեւանքով :

ՍԻԲԻՐԻ ածխահանքերուն հանքագործները մեծ մասամբ վերսկսած են իրենց աշխատանքը, բայց, կացութիւնը, չփոթ է այլուր եւ հակասական : Աշխատանքը դադրած է հիւսիսային Ղազախստան, մինչ Ուկրանիոյ Դոնբասի շրջանը 7-ի վրայ վեց հանքերը կը բանին : Թշուառութիւնը մեծ է : Մարդ գլուխ մէկ օճառ կը տրուի երեք ամսուան համար, «ի՞նչպէս լուացուիլ» հարց կու տայ բանթող մը : Իշխանութեանց բարելաւման խոստումները՝ «ի մօտոյ», չեն համոզեր : Խորհ. Միութեան մէջ, ներկայիս 40 միլիոն աշխատաւոր ամսական 750 Ֆր.էն վար աշխատավարձք կը ստանան :

ՎԱՆԿ ՏԱՆ, երիտասարդ պարագլուխը, որ «ուղեղը» կը նկատուէր «Փեքինի գարնան», ոստիկանութեան ձեռքն ինկած է : «Հանրային Թշնամի» նկատուած, հաւանական է որ մահուան դատապարտուի : Միաժամանակ, արտասահմանի մէջ, չին երիտասարդները կը կազմակերպուին : Կոչ մը ըրին Փարիզէն՝ «Ժողովրդավար ճակատ» մը կազմելու համար, համախմբելով չին բոլոր հոսանքները, որոնք կը պաշտպանեն ժողովրդավար շարժումը :

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԴԻՄԱԴՐԱԿԱՆ շարժումի ամէնէն կարկառուն դէմքերէն՝ Տիկին Մարի-Մատըլէն Ֆուրքատ մեռաւ 80 տարեկանին : Միակ կինը եղած է որ քանի մը հազար անդամ ունեցող գաղտնի կազմակերպութիւն մը՝ «Նոյս Ալիանս» ղեկավարած է : Ծնած էր Մարսէյլ, 1909ին, բարձր քաղքենի ընտանիքի մէջ : Մնայուն կօլիստ, պատերազմէն վերջ ալ, ջանք չէ խնայած որպէսզի Տը Կօլ իշխանութեան գլուխ վերադառնայ :

Լ Ի Ո Ն

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են :

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ :

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է :

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները :

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն :

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան :

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17 :

VISITE et FÊTE

de la Colonie des Vacances
de l'Association
— S I P A N —
à St. Gervais les Bains

Dimanche 23 Juillet à 15 heures

—— *Buffet à 13 heures* ——

Téléphoner au :
(16) 50. 78. 23. 60

ԱՆՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

VIENT DE PARAITRE

Votre premier Guide sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux Editions ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible dès à présent dans les librairies H. Samuelian et H. Paloulyan ainsi qu'aux FNAC.

LA CROIX ROUGE ARMÉNIENNE

ACCUEILLE 20 ORPHELINS D'ARMENIE
de 8 — 12 ans
dans son Centre de Vacances
à SAINTE-HONORINE-DES-PERTES
— (Calvados) —

Ceux de nos compatriotes qui souhaitent les rencontrer peuvent réserver leur table

—— Tél. : (16) 31. 21. 77. 63 ——

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

Rejoignez-Nous
en inscrivant vos enfants

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց քաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը :

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5-6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ :

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն :

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

VENTE

260 peintures réalisées par les élèves de l'ECOLE ARTISTIQUE DE PEINTURE DE LENINAKAN, dirigée par Madame Suzanna Meguerditchian, directrice de cette école qui a souffert de la perte de nombreux enfants suite au séisme du 7 décembre 1988 (1500 élèves avant le séisme, 600 aujourd'hui).

Les peintures ont été encadrées et mises sous verre gracieusement par Monsieur Levon Kebabdjian.

Le produit de la vente est destiné à l'achat de matière première en fourniture de peinture.

Le prix des dessins est de : 200 Frs., 350 Frs. et 500 Frs.

Merci de libeller les chèques à l'ordre de :
"S.O.S. ARMENIE"
15, rue Jean Goujon - 75008 Paris
qui se charge de cette opération.

LISTE DES 11 POINTS DE VENTE DES TABLEAUX

1) CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE 20 tableaux
17, rue Bleue - 75009 Paris
2) MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE 20 tableaux
9, rue de Madrid - 94140 Alfortville
3) U.C.F.A.F. et J.A.F. 20 tableaux
6, cité Wauxhall - 75010 Paris
4) ECOLE ARMENIENNE SAINT MESROP 20 tableaux
4, rue Komitas - 94140 Alfortville
5) COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT 20 tableaux
26, rue Troyon - 92310 Sèvres
6) ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE 20 tableaux
1, bld. du Nord - 93340 Le Raincy
7) CENTRE CULTUREL SAINT-MESROP 20 tableaux
10 bis, rue Thouin - 75005 Paris
8) YAN'S CLUB 60 tableaux
5, avenue Reille - 75014 Paris
9) EGLISE SAINTE-MARIE-MERE-DE-DIEU 20 tableaux
6, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mx.
10) EGLISE EVANGELIQUE ARMENIENNE 20 tableaux
28, ave. Bourgain - 92130 Issy-les-Mx.
11) EGLISE SAINT-GREGOIRE L'ILLUMINATEUR 20 tableaux
6, rue du Père Komitas - 92370 Chaville

...... TOTAL EN DEPOT : 260 tableaux

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 25

MARDI
25 JUILLET
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.063 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.063

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«...ԿԱՏԱՐԵՑԷ՛Ք ՄԵՐ ՏՕՆԸ»

Ցեղասպանի տօնակատարութիւնները պէտք է շարունակուին եւ պահեն իրենց իմաստն ու բովանդակութիւնը:

Տարիներու ընթացքին, սերունդներու փոփոխութեամբ, մանաւանդ ապրիլեան սերունդի ասպրեձանական անհետացումո՛ւ դադրեցան կարգ մը նուիրական տօնախմբութիւններ մեր պատմութիւնը կանծացնող, Հայոց հողն ու աշխարհը երգող ու բնորոշող: Կար «Թաղմիկի» օրը, Տարօնաբոյր «Վարդավառ»ը եւ օրը մեր հերոսամարտներուն՝ Ուրֆա, Շապին Գարահիսար, Այնթապ, Մուսա Տաղ...: Նոյնքան յեղափոխական յիշատակներ եւ յեղափոխականներու օրեր Հրայրներով, Գէորգ Չաւուշներով, Սերոբներով, Սեպուհներով, Անդրանիկով եւ անանուն, անձայն եւ անփառ իսկական հերոսներով: Հերոսներ որոնք մնացին ոչ միայն անյայտ այլ նաեւ անշիրիմ: Բիչերուն վիճակուեցաւ շիրիմ մը ունենալ, այն ալ աշխարհի այս կամ այն անկիւնը, բայց գրեթէ երբեք հայրենի հողին մէջ:

Ահա թէ ինչու կրկնակիօրէն նուիրական է Արցութեանները շիրիմին վրայ իջնել, երթալ ուխտագնացութեան, յիշելու եւ չմոռնալու համար պատմական օր, 1897, Յուլիս 25-ը, Խանասորի յաղթական արշաւանքը:

«... Կատարեցէ՛ք մեր տօնը» կոչ մըն է որ կու գայ պատմութենէն, կոչ մը ուղղուած բոլորին եւ բոլոր ժամանակներուն համար. ոչ պատահական է եւ ոչ ալ տեղական:

«... Կատարեցէ՛ք մեր տօնը» զգաստութեան հրաւէր մըն է ուղղուած բոլորին եւ յատկապէս երիտասարդ սերունդներուն, չմոռնալու համար պատմութեան կարգը եւ մեր մէջ ապրեցնելու հերոսներուն նուիրումի ոգին, արժեւորելու մեր հայութիւնը, մեր ուժերը ի սպաս դնելով հաւաքական գործին:

«... Կատարեցէ՛ք մեր տօնը» պատգամ մըն է ուղղուած յաջորդական սերունդներուն ամրակուռ կառչած մնալու եւ յառաջ գնացքով առաջ տանելու մեր ժողովուրդի արդար իրաւունքներու հետապնդման գործը:

Մեր հերոսները որոնց թիւը քիչ չէ մեր պատմութեան մէջ, երէկէն այսօր, ազգային տեսիլքով մը տարուած, նուիրական գաղափարի մը ձգտող, գերագոյն նպատակի մը ծառայող անձեր են: Հերոսը հաւաքի եւ անձնուիրութեան մարմնացումն է, ոգի մը ստեղծող եւ փոխանցող է, դէպի ճշմարիտ, արդար եւ դեցեիկ սկզբունքներ առաջնորդողն է:

Յուլիս 25-ին, Խանասորի Արշաւանքի 92-րդ տարեդարձին օրը պէտք է յիշենք մեր հերոսները, նուիրենք իրենց այս օրը, կատարենք անոնց տօնը եթէ չենք ուզեր կորսնցնել պատմութեան թելը:

Ցիշենք, արծարծենք, վառ պահենք, սերմանենք ոգեկոչի կարենանք դիմանալ, պայքարիլ ու տէրը դառնալ մեր ճակատագրին:

Կ· Ց·

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՄԻՋԱՄՏԷ

ԱԲԽԱԶԻԱ· – ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԲԱՅՑ ՄԻՇՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Անակնկալ նոր միջամտութիւն մը Կորպաչովէ: Ճիշդ է որ ածխահանքերու գործադուլները աւելի քան մտահոգիչ էին եւ անհրաժեշտ էր որ լուծումները արագ գտնուին: Այլ խօսքով՝ անմիջական կարգադրութիւններ պէտք է ըլլան ոչ թէ՝ խոստումներ:

«Դժուար օրեր կ'ապրինք», կը խոստովանի Կորպաչով, «մտահոգիչ, ողբերգական: Բայց, կ'ուզեմ ապահովութիւն տալ Դոնեցկի հանքագործներուն, պիտի ուսումնասիրենք իրենց դիմումները: Բանթողները, որոնք բորբոքեցին ամբողջ երկիրը, պէտք եղածին պէս չներկայացուցին հարցը»: Կորպաչով կ'ընդունի սակայն թէ անոնք իրենց իրաւունքներն ունէին եւ նոր թափ տուին իր նախաձեռնութեան, գլխաւորաբար Ճատրերու վերանորոգման համար: Կը թուի որ որոշ «մաքրագործում»ի մը պիտի դիմէ կուսակցական վերի խաւերուն մէջ եւ այս առթիւ ազատի պահպանողականներէն:

– ԱԲԽԱԶԻԱ –

Վրաստանի կուսակցութեան կեդր· կոմիտէն (որմէ կախում ունի վարչականօրէն, Աբխազիոյ Ինքնավար Հանրապետութիւնը) պաշտօնանկ ըրաւ Աբխազիոյ վարչապետը, իր տեղակալը եւ տեղւոյն կուսակցապետը: Այս փոփոխութիւնները ընդհ· անտարբերութեան մէջ ընդունուած են: Իսկ Թիֆլիսէն, ազգայնական Վրացին՝ զլխաւ Կամախուրդիա յայտարարած է որ այս փոփոխութիւնները ոչինչ կը լուծեն, «գլխաւոր պատասխանատուները» պաշտօնի գլուխ կը մնան: Ըսած է նաեւ թէ ընդհ· գործադուլ մը ծայր պիտի տայ: Միշտ ըստ իրեն, խռովութիւնները արդիւնք են «Մոսկուայի պատժական արշաւանքին Վրացիներու եւ վրացական ազգ· շարժումին դէմ»:

Մեռեալներու թիւը 21-ի բարձրացած է: Կացութիւնն ալ լարուած կը մնայ: ԹԱՍ կը հաստատէ որ զինեալ քաղաքացիներ պատնէշներ բարձրացուցած են Սուխումի հիւսիսը եւ նաեւ Սուխումի կարգ մը թաղամասերուն մէջ: Երթեւեկը չի բանիր:

✕ Խորհ· Միութեան կեդր· կոմիտէի միջազգային հարցերու բաժնի պետը՝ Վալանթէն Ֆալին ընդունեցաւ, Արեւմտեան Գերմանիոյ հեռատեսիլի Բ· կայանէն, որ Հիթլերի եւ Ստալինի միջեւ գաղտնի դաշինք մը գոյութիւն ունեցած է: Առաջին անգամն է որ Խորհ· Միութիւնը կ'ընդունի գոյութիւնը նման դաշինքի մը, որ կը բաժնէր արեւելեան Եւրոպան:

✕ Կիեւի կուսակցական առաջին քարտուղարը փոխարինուեցաւ: Կոնստանտին Մասիքի տեղը անցաւ Անատոլի Կոր-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՓԱՐԱՃԱՆՈՎ՝ ԾԱՂՐԱԾՈՒՆ

Ս· Փարաճանովի Պոլիս գտնուած օրերուն իրեն հետ կատարուած հարցազրոյց մը որ վերջերս հրատարակուած է «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթին մէջ, այնպէս կը թուի որ նոր չանթերու թիրախ պիտի դարձնէ արուեստագէտը: Շանթեր, որոնք պիտի մեկնին այս անգամ ի'ր իսկ հայրենակիցներուն գայրոյթէն, կամ առնուազն՝ զարմանքէն: Այս հակազդեցութեան մղիչ ուժերը յատկապէս անոր անխոհեմ ու վտանգաւոր արտայայտութիւններն են Ղարաբաղի հարցին, իր ազգային պատկանելիութեան մասին եւլն·: Անիկա, երբ հարցազրոյցը կը կարդացուի որպէս խօսքերու, կամ նոյնիսկ նաեւ մտածումներու, համոզումներու շարայարում մը· այսինքն՝ երբ Փարաճանով նկատի կ'առնուի որպէս իրեն ուղղուած հարցումներու պատասխանող մը, խօսող մը: Այս նկատումով ու անկէ ծագում առած գայրոյթով կամ զարմանքով սակայն արդեօք չե՞նք աճապարեր դիւրահաւանի, ինքնախաբի դիրքին մատնըւելու:

Այս մտորումները, աւելորդ է ըսել անշուշտ, թէ Փարաճանովի մը արարքը արդարացնելու նման տխմար յաւակնութենէ մը չեն մեկնիր: Փորձ մըն է պարզապէս, նայելու թէ ի՛նչ կայ խօսքի մակերեսէն անդին· նման փորձութեան մղող տարրերով այնքա՛ն հարուստ է այդ խօսքը· Փարաճանովի՛նը:

Մակերեսէն ներս թափանցելու բանալին ալ կը տրուի արուեստագէտին առաջին արտայայտութիւններով իսկ· ակնարկելով անոր «ինքնատիպ, չահեկան, աննման» արուեստին, զրուցակիցը կ'ըսէ թէ ան մէկդի ըրած է հոն «շարժում»ի սկզբունքը, որ շատերու կարծիքով շարժանկարի էութիւնը կը կազմէ· ու այս մասին կը հարցնէ Փարաճանովի կարծիքը:

«– Իմ շարժանկարչութիւնս շարժանկարի ընդհանուր հոսանքին ներհակ է: Բայց կարելի՞ է ըսել որ ընդհանուր հոսանքի ներհակ բաներ արուեստի գործ չեն: Ես հակառակին համոզուած եմ: Այս շարժանկարչութիւնը գոյութիւն ունի եւ ես՝ Փարաճանով զայն կիրարկողներէն մէկն եմ»:

Պարզ չէ՞· «ընդհանուր հոսանքին ներհակ բաներ»ու մարդն է Փարաճանով· ան բացակայ է հոն ուր ընդհանուր հոսանքը օրինակ, պիտի պահանջէր որ հրապարակութեամբ, բարձրաձայն, ամէն առիթի հռչակէր թէ Հայ է, թէ Հայը ունեցած է մեծ մշակոյթ, հերոսական անցեալ ու նման հազար ու մէկ բան· սխալ պիտի չըլլայի՛ն ու չէ՛ն անշուշտ, նման հաստատումներ· սակայն ընթացիկ, կաղապարատիպի շրջանակներուն մէջ Փարաճանով մըն ալ ներքաշել որո՞ւ, ի՞նչ օգուտ կը բերէ: Ընդհանուր հոսանքին ներհակ ամէն բան, միմիայն ա՛յս յատկանիշին համար արուեստի գործ չէ անշուշտ. սակայն հոսանքին ի վար թիավարող Փարաճանով մըն ալ հաւանօրէն արուեստէն տարբեր բան ըլլար...:

Ընդհանուրին հակադրուելու այս զօրաւոր դիծը տակաւին ըսել կու տայ իրեն. «շարժանկարին մէջ ալ, ինչպէս բոլոր միւս արուեստներուն, կարեւորը՝ ժողովուրդին իր իրական մշակոյթին, անոր արմատներուն հասնիլն է»: Ուրեմն ինչո՞ւ չըսնել փորձութեան նետած թելը ու չիջնել արուեստագէտի՛ն «արմատ»ներուն:

Ոչ միայն լիաթոք շնչելու, այլ ստեղծելու ազատութենէն անարդարօրէն զրկուած մեծերէն մէկը եղաւ Փարաճանով. մեզի ժամանակակից մեծ մը, որուն կրած տաժանքը ոչ առասպելական կողմ ունէր, ոչ ալ վիպագրութեան նախանիւթի հանգամանք· այդ տաժանքը կարդացինք մամուլի էջերէն, լսեցինք լրատուներէն· մենք ցաւեցանք, զայրացանք, ապա զայն տառապեցնող մտայնութիւնը կրկին ու կրկին դատապարտեցինք, անցանք այլ սփիւռքներու, այլ նիւթերու: Հապա ի՞նքը: Մեզմէ քանի՞ներ անդրադարձան արդեօք, թէ Փարաճանով տառապեցնող մտայնութիւնը մեր իրականութեան արտաշխարհին չէր պատկաներ միայն...:

Այդ մտայնութիւնը, դուրսին ու ներսին համագործակցութեամբ, հանճարը բանտեց նախանձով, միջակութեամբ հիւսուած պատերու ետին· որո՞ւնն էր մեղքը, երբ օր մըն ալ այդ պատերէն դուրս եկածը գլուխ գործոցներու հեղինակին քովն ի վեր հասակ առած Փարաճանով – ծաղրածուն եղաւ:

Ան՝ որ զինքը վերջապէս լսելու, ծափահարելու անհամբերութեամբ խանդավառ Եւրոպացիին հեգնական ժպիտները մէ՛կ արտայայտութեամբ գլխու դառն օրօրումի վերածեց· զինքը ծափահարե՞լ· ինչո՞ւ· ինքը վերակառուցումի խամաճիկըն էր պարզապէս...:

Նո՛յն ծաղրածուն էր որ իր ներկայութեամբ խանդավառ ու իրմէ հայերէն խօսք մը ակնկալողներու, ըսա՛ւ հայերէն խօսք մը· «Հայերը... լա՛ւ մեռել թաղել գիտեն· շա՛տ լաւ»:

Իսկ այսօր, Պոլսոյ մէջ, Ղարաբաղի հարցով Հայերը ամբաստանող արտայայտութիւններ կ'ունենայ, իր ծագումին մասին ուղղուած հարցումի մը պատասխանելով· «Այսօր, հոս ես զիս իբրեւ Թուրք կը զգամ» կը յայտարարէ:

Ինչո՞ւ զայրանալ անոր խօսքին, մոռնալո՛վ իր կեանքով ու գործով պատմուած խորքը: Մանաւանդ երբ այդ կեանքը, Փարաճանովէն ծաղրածու մը ձգած է մեզի: Այդ ահաւոր կերպարանափոխութիւնը, տարիներու մե՛ր ալ յանցանքը այսօր խօսքին դառնութեամբ փոխարինող իր ցաւը հասկնալու փորձն չարժե՞ր արդեօք:

Ա· ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 21-ի խաղերու արդիւնքներն են.–

Արարատ – Մետալիստ	0 – 0
Լոկոմոտիւ – Դինամօ Մ·	0 – 1
Ժալգիրիս – Դնեպր	2 – 1
Դինամօ Կ· – Պամիր	1 – 0
Շախտեոր – Զէնիթ	1 – 0
Դինամօ Թ· – Տորպեդօ	1 – 1
Սպարտակ – Ռոստոր	1 – 0

Այս հանդիպումներէն ետք, դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ.– Սպարտակ, Դնեպր, Տորպեդօ, Ժալգիրիս, Դինամօ Կ·, Մետալիստ, Չերնոմորեց, Դինամօ Մն·, Դինամօ Մ·, Դինամօ Թ·, Շախտեոր, Ռոստոր, ԱՐԱՐԱՏ, Պամիր, Զէնիթ, Լոկոմոտիւ:

ԼՈՂ

Ք· ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ՝ ՅԱՋՈՂ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Կիրակի, Յուլիս 23-ին, Անթիպ–Ժուան Լէ Փէն տեղի ունեցած լողի մրցումներուն, Քրիսթոֆ Գալֆայեան երկու անգամ յաղթանակ տարած է: Ան, նախ 50 մեթր ազատ ոճի (23′ 13″), ապա 200 մ· ազատ ոճի մէջ (1′ 51′ 70″) առաջին տեղերը գրաւած է:

Օգոստոս 15-էն 20 Պոնն տեղի ունենալիք Եւրոպայի ախոյեանութեան մասնակցող ֆրանսական ազգային խումբին մէջ է նաեւ Ք· Գալֆայեան: Այդ խաղերուն, 4 × 100 մեթր ազատ ոճի մէջ Ֆրանսան առաջնութեան յաւակնութիւն ունի: Քառեակին մաս կը կազմէ նաեւ Ք· Գալֆայեան:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՔՐՈՆԻԿ

ՔԱՐ ԿԸ ԾԱԽԵՆ

– 1 –

Ան որ հայկական իրականութիւնները քիչ թէ շատ կը ճանչնայ, հայ գանգուածի առօրեային հետ շփում կ'ունենայ, Սփիւռքի եւ Հայաստանի պաշտօնական կեդրոնքի մեքենաներուն ալ ծանօթ է, գիտէ թէ մեր մօտ լրատու կազմակերպութիւններու մեծամասնութիւնը իր կոչումին հաւատարիմ չէ։ Այլ խօսքով, պաշտօնական կազմակերպութիւններու խօսնակները ճշմարտութեան չնչին մէկ մասը կ'արտայայտեն եւ պաշտօնական հաղորդամիջոցները (կուսակցական օրկաններ, ձայնասփիւռի խօսնակներ, խորհրդահայ մամուլ) ճիգը չեն ըներ աւելին փոխանցելու հանրութեան։ Եւ ուրեմն, մեր կեանքին «արտացոլումը», մեր հաղորդամիջոցներու մէջ, տարօրինակ պատկեր մը կը պարզէ, – շատ աւելի քան կարելի է տովիլ ձեռնարկներու յաջողութեան (կամ ձախողութեան) մասին, ջոջերու, կղերի, մեծ ու մանր ղեկավարներու այցելութեանց եւ ելոյթներու մասին, քան՝ ժողովուրդին առօրեային մասին։ Անոր մտահոգութիւնները, անոր առօրեան տրորող ճնշումները կը բացակային։ Այսպէս, Լոս Անճըլըսի մամուլը ընթերցողը գրեթէ ոչինչ կրնայ գիտնալ հոն բնակող 60·000 արտագաղթող խորհրդահայերու կեանքի կատակերգութեանց եւ ողբերգութեանց մասին։ Քիչ թէ շատ նոյնն է երեւոյթը, ամէնուրեք։

Այս բոլորը մասամբ արդիւնքն է ախտաբանական երեւոյթի մը, որուն վերլուծման տեղը չէ հայ մամուլը։ Սակայն երբեմն խօսուն դրուագներով կարելի է պատմել պատկերաւոր պատմութիւնը Հայոց, մանաւանդ հիմա, երբ Ամերիկայի մէջ գոյութիւն ունի անկախ մամուլ մը, – «Նոր Կեանք»ը, եւլն...։

Երկու պատմութիւն կ'ուզեմ փոխանցել ընթերցողին, հաւատալով որ թէեւ անոնք ցնցիչ նորութիւններ չեն պարզեր մեր ժողովուրդի առօրեային ծանօթ անձի մը, պէ՛տք է պատմել զանոնք, փրշրելու համար պաշտօնական լրատուութիւններու լռութեան պատը։

– 2 –

Լոս Անճըլըսի հայաշատ Կլէնտէյլ։ Թաղուղի մը, անոր վրայ՝ կէս – աթէյշըն մը, ուժանիւթ ծախող եւ ինքնաշարժ նորոգող, տէրը՝ Յարութ, Միջին Արեւելքէն 30 տարի առաջ գաղթած, որ ոչ կանոնաւոր հայերէն գիտէ, ոչ անգլերէն, ոչ ալ թրքերէն։ Հանգիստ ապրուստ մը ապահոված է։ Հայութեան կազմակերպչական կեանքէն հեռու է։ Յաճախորդներուն մեծ մասը Հայ է, մէկը, Սեդան, 35ամեայ ծանօթ մը՝ որ ամերիկահայ կազմակերպութեան մօտ կ'աշխատի։ Ի՛նքն ալ Միջին Արեւելքցի։ Յարութին կը ծանօթացնէ իր բարեկամը, 28ամեայ Վարուժը, Պէյրութէն։ Ան ալ յաճախորդ է։

Անցեալ օր Սեդան հեռաձայնեց, գիշերը։ Կու լար։ Երկու գիշեր, իրարու ետեւէ, մղձաւանջով արթնցած էր։ Պատմեց։

«Յարութը գիտես։ Անցեալ օր ինքնաշարժս շատ փոքր նորոգութեան մը համար իրեն տարած էի։ Լուրջ–լուրջ խընդրեց որ պզտիկ գրասենեակը գամ։ Կարծեցի պիտի ըսէ, – «օթօ–դ հողեվարքի մէջ է, հազար տոլարի պէտք կայ նորոգելու համար»։ Բայց ոչ։ Ինծի նստեցուց կարծես հիւանդ էի, եւ չգիտցած հայերէնով, բայց հայրական ոգիով ըսաւ որ ինձմով մտահոգ է, 35 տարեկան «աղջիկ», չամուսնացած, զանազան այլ բարեկամներով։ Զըլլար, լաւ չէ, տխուր ըլլալու եմ։ Ես ալ, զարմացած, առանց նեղուելու բացատրեցի որ յարմար անձի մը հետ ամուսնանալ կ'ուզեմ, սակայն չկայ, գործս կը կլանէ զիս, գոհ եմ անկէ, թող չմտահոգուի։ Դէմքը խոժոռ, ձայնը աւելի բարձր, ըսաւ, – «հապա Վարո՞ւժը»։ Զհասկցայ։ «Իշտէ՛ Վարուժը առ կը վերջանայ, կը փրկուիս» րսաւ։ Կատակել փորձեցի, ըսի որ «Վարուժը ինձմէ եօթը տարու պզտիկ է, պէպէ՛ք կը թուի ինծի, բարեկամս է, սիրահարս չէ, ամուսինս չի կրնար ըլլալ։ Ցանկարծ մռայլացաւ դէմքը եւ սկսաւ խօսիլ, ապա՝ փոքր այդ գրասենեակին մէջ պոռալ ինծի, – «պէպէ՞ք է։ Քեզի պէտք եղածը պէպէք է, երկու–երեք հատ չոճուխ պէտք է բերես, պէտք է կարգուիս, պէտք է տուն–տեղ կազմես, ամուսին ունենաս։ Քու ի՛նչ գործդ է աղդը։ Ի՞նչ է, Ղարաբա՞ղը պիտի առնէք, Հայաստա՞նը պիտի առնէք։ Քեզի պէս աղուչները խնդիր կը հանեն, կը կարծեն թէ Հայութիւնը պիտի փրկեն։ Ֆելք ունենայիր ճէ ինքզինքդ կը փրկէիր, Վարուժը կ'առնէիր, չոճուխներ կը բերէիր։ Զընես ճէ, քեզի կ'ըսեմ կոր, չընես ճէ դուն ալ միւս օրիորդներուն պէս պիտի ըլլաս, այդ միւս փողոցի Լուսինէին պէս, մարդու չհաւնեցաւ, ազգ խաղցուց, գիտե՞ս ինչ եղաւ, գիտե՞ս, – հիմա քաճնէր եղաւ, կուրծքը կտրեցին, մինակը կ'ապրի ատ պզտիկ ափարթըմանին մէջ։ Իշտէ քեզի հայ ազգ, Ղարաբաղ առնել...»։ Եւ այդպէս, փրփրած։

Դէպքէն ի վեր, երկու գիշեր, մղձաւանջով կ'արթննայ Սեդան, կուրծքի քաղցկեղի մղձաւանջով։ Երկու ցերեկ ալ կը մտածէ ու կը տառապի, որովհետեւ բացայայտ է իրեն համար որ Յարութի մաքին մէջ ի՛նքն ալ, հայ կազմակերպութիւններն ալ, «ամուլ» են, արդիւնք եւ պտուղ չեն բերեր, ոչ զաւակ, ոչ Ղարաբաղ, եւ ուրեմն դատապարտուած են քաղցկեղի։ Գրականութենէ, հոգեբանութենէ, անդիտակիցի խորհրդանիշներէ հակցող Սեդան կու լայ եւ հարց կու տայ ինքզինքին ու ինծի, – «Ա՞յս է զանգուածը, որուն համար կը կարծենք ճգնիլ, որուն երազները կ'ուզենք իրականացընել։ Անոնք սրտանց կը փափաքին որ մենք իրար «առնենք», յարկարաժին առնենք, ոչ թէ Ղարաբաղ։ Մէկը միւսին հակադիր է իրենց համար»։

– 3 –

Այցելուներ, պաշտօնական եւ անպաշտօն, կ'երթան Հայաստան, կը վերադառնան, կը պատմեն դիւանակալական եւ պաշտօնէական մարմիններուն ապիկարութեան, ապականութեան, կաշառակերութեան եւ զոհ ժողովուրդի հանդէպ անտարբերութեան մասին։ Նորութիւն չէ։ Սակայն երբեմն պէտքը կը զգամ փոխանցելու որոշ լուրեր։

Շատեր գիտեն որ լուռ պայքար կայ Մոսկուայի (կեդրոնին) ու ապակեդրոնացում փնտռող որոշ հատուածներու միջեւ, Խորհ. Միութեան մէջ ամէն տեղ։ Մե՛ր կողմը, պայքարը բարդ է։ Մոսկուայի դաժան, աւանդապաշտ, սթալինամիտ պիւրոքրաթ հատուածը կայ, հակահայ, որ սերտ կապեր ունի Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան եւ դահլիճի ա՛յն անձերուն հետ, որոնք անունով Հայ են, կոչումով ստրուկ եւ կեղեքող։

Ոմանք գիտեն որ այս երկու բարոյականօրէն սնանկ, հակահայ, սակայն լուրջ ուժ ունեցող խմբակներու գործակցութեամբ կարգադրուած է որ Հայաստան բերուին շինարարական աշխատողներ, «եղբայրական» Հանրապետութիւններէն, – մանաւանդ՝ Ռուսեր եւ Ուզբէկներ։ Միաժամանակ, բանակէն ղրկուած են քանդելու մասնագէտներ, որպէսզի աւերուած շէնքերը փլցնեն, տեղ բանան նոր շինուելիք քաղաքին։ Շատ բարի։

Այսչափը գիտէի։ Սակայն Հայաստանէն նոր վերադարձաւ Գանատահայ ծանօթ մը, ուսողէտ, վստահելի, որ կըրնայ հետեւիլ ռուս պիւրոքրաթներու եւ սպաներու խօսակցութեան, ու հետեւած է։ Եւ այս պատկերը պարզեց.–

(ա) Մոսկուա կան բրեժնեւականներ, ստալինամիտներ, որոնք կ'ուզեն փաստել որ «առանց կեդրոնի, ծայրամաս չըկա՛յ, այսինքն՝ առանց իրենց, միւս Հանրապետութիւնները, այս պարագային, Հայաստանը, ոչինչ կրնայ ըլլալ»։

Ասիկա փաստելու համար, ու թերեւս, ով գիտէ, Հայութիւնը ցրուելու, նօսրացնելու համար, մօտ 150·000 Հայ ուրիշ երկիր տարած են, գլխաւորաբար՝ կիներ եւ մանուկներ։

Անոնց ամուսինները, հայրերը, եղբայրները հո՛ն են, Սպիտակ եւ Նալպանտ եւ Լենինական, պատրաստ լծուելու որեւէ աշխատանքի, քանզի իրենց աշխատավարձ վճարող ագարակներն ու գործարանները չկան այլեւս։ Պատրաստ են, օրինակ, փլատակներ մաքրելու, շէնքի վրայ կրցածնին ընելու։

(բ) Սակայն այս մարդոց տալ դրամ, գործ, գործիք, կրնայ փաստել որ Հայը ինչե՛ր կրնայ ըլլալ, առանց Մոսկուայի եւ Երեւանի նեխած պիւրոքրաթներուն։

(գ) Սակայն, աւելցնենք, այս մարդոց ճնշիչ մեծամասնութիւնը կ'ատէ, կամ գոնէ կ'արհամարհէ, Հայաստանի պաշտօնական ղեկավարները, երեւանաբնակ ըլլան անոնք թէ մոսկուայաբնակ։ Կը յարգէ –կռահեցի՞ք– Ղարաբաղեան ճակատի մարդիկը։ Օգնել այս զանգուածին՝ կը նշանակէ օգնել Հայաստանի անպաշտօն, վաւերական ղեկավարներուն։

Եւ ուրե՞մն։

(դ) Ուրեմն 8–էն 15 հազար օտար գործաւոր բերուած է Հայաստան։ Ըստ խորհրդային օրէնքի, անոնք կը ստանան յաւելեալ վճարում, իբր «դաժան պայմաններու տակ իրենց հողէն հեռու աշխատող»ի, ճիշդ այնպէս, ինչպէս աւելի բարձր պիտի վճարուէր Զանգեզուրցի հայ բանուորը՝ եթէ Սիբիր աշխատելու ղրկուէր։

(ե) Ուրեմն, եթէ տեղական հայ բանուորին բազուկը պետութեան պիտի նըստէր 200–էն 300 ռուբլի, օտար բազուկը Մոսկուայի կը նստի կրկինը, նոյնիսկ՝ «աշխատանքային բրիգադի ղեկավարներու» պարագային՝ 800–էն 1200 ռուբլի, ամսական։

(զ) Միջոցին, աշխատանքի այս ղեկավարներու գործին կու գայ գործակցիլ այն ռուս սպաներուն հետ, որոնց պաշտօնն է շէնք փլցնելը, էնժէնիէօր – գինուորներու յատուկ բրիգադներով։ Ինչպէ՞ս։

(է) Եօթը յարկ ունեցող շէնք մը, որ կքած է, չէ փլած, – նման շէնք մը կործանելու, անոր պէթոնը եւ քարերը, թափօնները խոպան հողի ու կիրճերու մէջ կաճքով փոխադրելու համար, մօտ 40·000 ռուբլի պիտաճէ յատկացուած է, պետութեան կողմէ, շէնք–գլուխ։

(ը) Միջոցին, կան արհեստաւոր Հայեր, որոնք կը բողոքեն, – «Բայց այս տունը ճաթած է, չէ կքած, չէ փլած, կարելի է 40·000 ռուբլիով նորոգել։ Եթէ չէք հաւատար, կանչեցէ՛ք ճարտարապետները, թող ըսեն»։ Սակայն այդ շէնք փրկելը սպաներուն գործին չի գար։ Իրենք «պլանաւորում» ունին, որքան փլցնեն ու մաքրեն, այնքան շատ ռուբլի կը փոխանցուի, այնքան աւելի կ'ելլէ հազար ռուբլի իրե՛նց իսկ գինուորներուն աշխատավարձքէն գողնալու։ Եւ յետոյ...

(թ) Եւ յետոյ, ու ա՛յս է գլուխ–գործոցը, վերջին ամիսներուն հայ վարպետներ կազմած են փոքր պիզնէսներ, իրենց գերդաստաններու այլ մարդոցմէ կազմած են շինարարական փոքր կազմակերպութիւններ նախ՝ իրենք–իրենց տուները նորոգելու կամ վերակառուցելու նպատակով, ապա՝ ուրիշներունը, վճարումով։ Եւ անշուշտ կը շինեն միայարկ կամ երկյարկանի տուներ, քարով։

Միայն թէ՝ ռուս սպաներու հակակըշռին տակ է կործանած շէնքերու քարը։ Պէթոնը մարդու օգուտ չունի, սակայն արդէն–տաշուած քարը՝ կենսական է։ Թէեւ Հայաստանը քարաստան է, երկու բարդութիւն կայ, – նախ՝ ամէն քարով տուն չի շինուիր, յետոյ՝ քարանոցէ մը քար կտրել, տաշել, փոխադրել, կ'ենթադրէ մատչելի ունենալ բեռնատար ինքնաշարժ։ Կրնա՞ք գուշակել թէ որուն հակակշռին տակ են բեռնատար ինքնաշարժերը, – պիւրոքրաթներուն։ Կրնա՞ք կռահել թէ որուն իրաւասութիւնն է հակակշռել բեռնատար կառքերու երթեւեկը –սպաներուն։ Արդի՞ւնք։

Արդիւնքը այն է – եւ այս իր աչքով տեսած է բարեկամս, իր ականջովը լսած է ռուս սպային խօսքը – ռուս սպաները չեն նորոգեր, կը փլցնեն քարակերտ, խախուտ շէնքեր, կը դրպանեն պետութեան փլցնելու յատկացուած դրամի մէկ մասը։ Ապա, քարերը կը ծախեն, պիւրոքրաթներու, որոնք կը հայթայթեն բեռնատարներ, որոնք, իրենց կարգին՝ բանակի արտօնութեամբ, քարը կը փոխադրեն հոն, ուր պէտք է, եւ գայն կը ծախեն հայ վարպետներուն։ Որպէսզի վերաշինուի Հայաստանը...։

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԻՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Երախան ուրախ է ամավերջի հանդէսին, մանաւանդ՝ երբ ան լաւ կազմակերպուած է։ Հանրութեան առջեւ ներկայանալու պատասխանատուութեան յառաջացուցած յուզումը ան, ընդհանրապէս, կը թաքցնէ չափազանցուած նիստուկացով։ Մեծաւքանչով կատարած քանի մը վայրկեանի ելոյթը, ծափահարութեամբ կատարուած գնահատականը, իր ծնողքին իր «գործին» հանդէպ ցուցաբերած ոչ սովորական հետաքրքրութիւնը երախային հոգիին անմոռանալի ապրումները կրնան դառնալ։

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի ամավերջի երկու հանդէսները, կատարուած՝ Յունիս 24 եւ 25–ին, վերոյիշեալ շարքին ներշնչեցին այլ խորհրդածութիւններ։

Պատշաճ նկատեցինք դասականացած նկարագրութիւն մը փոխարինել, այս անգամ, խորհրդածութիւններով։

Ս. Մեսրոպ Կրթարանը իր տասը տարիներու յարատեւութեամբ Ֆրանսահայ կրթական ոլորտի կեանքին բացառութիւններէն մին է։ Յաջողութեան գործօններու շարքին վեր առնենք այն գործակցութիւնը, որ գոյութիւն ունի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ եւ վարժարանին միջեւ։ Այս գործակցութեան ամենատարկայական արտայայտութիւնը հաւասարակշռուած պիւտճէն է։ Նմէ եկեղեցին իր կարելիութիւնը կը տրամադրէ դըպրոցին, դպրոցն ալ իր նոր սերունդով կը սատարէ եկեղեցիին պայծառութեան։ Երգեցիկ դասը վարժարանի աշակերտութեամբ է զօրացած։ Ընդգծեցինք այս, քանի այլ գործօններու մասին –մինչ Ալֆորվիլի պարագային– բաւականաչափ ըսուած է կը կարծենք։

Ս. Մեսրոպ Կրթարանը հպարտ է իր մանկապարտէզով։ Առաջին փաստը, որ անմիջապէս կ'ուզենք նշել, հրճուանքն երախաներու Ֆրանսական նախակրթարաններու մէջ ուսումը դիւրին շարունակելու ընդունակութիւնն է։ Ֆրանսացի վարժուհիներ մինչ դրական գնահատումներ ուղղած են Ս. Մեսրոպ Կրթարանի հասցէին։ Երկլեզու դաստիարակութիւնը կ'ընթանայ առանց բարդութեան, հակառակ անոր որ բոլոր երախաները նոյն լեզուով չէ, որ կ'արտայայտուին իրենց բնակարաններուն մէջ։ Ս. Մեսրոպ Կրթարանի փորձը, ակամայ, քմծիծաղ կը յառաջացնէ, երբ մարդ կը յիշէ յամառող այն մտայնութիւնը, թէ հայերէնի դասաւանդութիւնը կը վնասէ երախային, թէ ապագային ոչինչ կը շահեցնէ, թէ կը կասեցնէ ֆրանսերէնի ընկալումը։ Նման համոզում մը թաքցնողներ, կամ բարձրաձայն արտայայտող փոքրամասնութիւնը պէտք էր ժամադրուէր Յունիս 24–ի հանդէսով, տեսնելու համար մանուկին անկաշկանդ ելոյթը, ցնծութիւնը՝ իր երկլեզու արտայայտութեան մէջ։ Բայց մէկ տարին երկար շրջան պէտք չէ նկատել նման համոզում մը շպրտել նետելու համար։ Ի՛նչ փոյթ, թէ այդ համոզումը գոյութիւն ունի երկրի մը մէջ, ուր կը ծրագրուի անգլերէն դասաւանդել նոյնիսկ մանկապարտէզի մէջ։

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի մանկապարտէզը կը նպաստէ միօրեայ վարժարանի աշակերտութեան շարունակական սերնդափոխման։ Շրջանաւարտ երախաներ, շարժուած որեւէ մէկ օրը, հնարաւորութիւնն ունին հետեւելու հայերէնի դասընթացքներուն։ Զորեքշաբթին, ամբողջութեամբ, յատկացուած է միօրեայ

վարժարանին։ Այս հնարաւորութիւնը պատճառներէն մին է, որպէսզի միօրեայ վարժարանը ունենայ մօտ 110 աշակերտ։ Անոնք ժամադրուած էին, Յուլիսի 25ին, կիրակի օր, իրենց ծնողներով գրուցին սրահին մէջ։ Պարզապէս գոհանանք ընդգծելով այն պարագան, որ ուսուցչական կազմը գիտակցելով երախային տարիքային առանձնայատկութեանը, խառնուածքին, ընտրած էր պատշաճ արտայայտութիւններ, բանաստեղծութիւններ կամ տրամախօսութիւններ։ Հետեւաբար՝ հանդէսը ունէր այժմէական շունչ, ներկայ էր մեր ամէնօրեան, չկար պարտադրուած հայրենասիրութեան կաշկանդուած արտայայտութիւն։ Ինքնաբուխ էր հանդէսը, մթնոլորտը՝ թարմ, հակառակ բարձր ջերմաստիճանին։

Հոս կ'ուզենք մատնանշել պարագայ մը սակայն։ Առհասարակ միօրեայ վարժարաններէն հեռու կը մնայ, դժբախտաբար, արբունքի շրջանը բոլորող տարիքի շերտը։ Մանաւանդ՝ արականը։ Հոս Ս. Մեսրոպ Կրթարանը բացառութիւն չի կազմեր։ Խորհրդածութեան արժանի խնդիր է կը կարծենք։ Միօրեայ վարժարանը ինչպէ՞ս պէտք է կազմակերպուի։ Իր գործունէութիւնները որ մարզերու մէջ պէտք է ընդլայնէ, որպէսզի ան պատասխանէ պատանիի յաճախ պղտոր, ելեւէջող պահանջներուն։ Այս շրջանը կենսական շրջան է նոյնաժամանակ աշխարհահայեացքի եւ ազգային գիտակցութեան շաղախման համար։ Պատանին հեռու պէտք չէ մնայ հայկական հաստատութիւններէն, մանաւանդ դպրոցէն։

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի զոյգ հանդէսներու կապակցութեամբ մեր վերջին խորհրդածութիւնը ընդգծուեցաւ նաեւ կրթական յանձնախումբի պատասխանատուին կողմէ։ Զափահասներու մօտ, մանաւանդ ամէնօրեայ խօսակցութեան մասնակցելու յանդգնողներու քով, կայ այն համոզումը որ իրենք պահանջը չունին հայերէնը կատարելագործելու, քանի՝ «գիտեն»։ Բայց երբ խնդիրը կը վերաբերի Հայաստանի, արդի կեանքի վերաբերող յօդուածի մը, կամ քաղաքական մեկնաբանութեան կամ ձայնասփիւռէն կատարուած հարցազրոյցին՝ կը պահանջեն թարգմանութիւն։ Այդ հայերէնը կը դառնայ «գրաբար»։ Հայերէնը կեանքի մը սահմանափակ յարաբերութիւններուն լեզուն չէ։ Հրաշալի վերազարթնում ապրող հայրենիքի մը լեզուն է, աշխոյժ գրականութեան մը լեզուն է, կրքոտ հրապարակագրութեան մը լեզուն է։ Այս լեզուով կատարուած ստեղծագործութեան հետ ամէնօրեայ շփումը միայն, մեր ինքնութեան շարունակական վերակերտումը կրնայ երաշխաւորել։

Ինչպէս յիշեց Ս. Մեսրոպ Կրթարանի պատասխանատուն՝ «Հոս շատ բան կայ ընելիք»։

Զօրավիգ կանգնինք Ս. Մեսրոպ Կրթարանի յարատեւութեան նորանոր անակնկալներ ակնկալելու յոյսով։

ԿՐԹԱՍԷՐ

Գերմանահայ նամականի

ԷՌ-ԹԷ-ԷԼ - ՇԹԵՐՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ...

Վերջերս ԷՌ–ԹԷ–ԷԼ հեռատեսիլի կայանը հանրութեան տեղեկութիւններ տըւաւ Երեւանի մօտերը իր կողմէ կառուցելի մանկական գիւղի մը մասին («Յառաջ» 1989, Մայիս 10)։ Մեր ընթերցողները պիտի յիշեն որ, սոյն կայանը այս նպատակին համար ժողված էր աւելի քան 4 միլիոն մառք։ Ցոյց տրուեցան դրուագներ շինութեան աշխատանքներէն եւ կայանին թղթակիցը արտայայտուեցաւ հետեւեալ կերպով. – բանուորները, ըստ ան, իրենց ուզած ատենը կու գան եւ ուզած ատենը կ'երթան։ Անոնք նոյնպէս իրենց ուզած ատենը դադար կ'ընեն։ Այս պայմաններուն տակ, եզրակացուց ան, դժուար պիտի ըլլայ համալիրը յանձնել աղէտեալներուն, որոշուած ժամկէտին։ Թղթակիցը խորապէս տպաւորուած ըլլալ կը թուէր Հայաստանի մէջ եւ հոս յատկապէս աղէտի վայրերուն մէջ տեսածներէն, վերապրողներու տառապանքէն։ Երեք օրուան ընթացքին, ըստ ան, ամբողջ տարուան մը փորձառութիւնը ձեռք ձգեց։

Նոյն նիւթին կ'անդրադառնայ Յունիս 29 թուակիր Շթերն. – «Ոչ ոք գիտէ թէ ինչ պիտի ըլլայ» խորագրին տակ։ Բազմաթիւ լուսանկարներէ զատ հոն կայ նաեւ գրութիւն մը որ ունի զուգահեռներ ԷՌ–ԹԷ–ԷԼ–ին ըսածներուն հետ. աշխարհի ամէն կողմէն օգնութիւն կը տեղայ, բայց մարդիկ կարիքի մէջ կ'ապրին։ Եւ կը յիշատակուին նախաշինուած բնակարան մը ստանալու համար վճարուող կաշառքները, կողոպտուած կառախումբերը, սեւ շուկայի մէջ գտնելի դեղերը, հագուստեղէնները, ուտելիքները, որոնք գթասիրտ կազմակերպութիւններ եւ անհատներ առաջին օրէն սկսեալ ուղարկեցին Հայաստան։ Շթերն կը շեշտէ թէ կողոպուտը շատ անգամ ճամբաները պատահած է, աւերանքներուն Հայաստան հասնելէն շատ առաջ, «մասնագէտ» եւ «սիրող» աւազակներու կողմէ։

Կը նկարագրուին վերաշինութեան աշխատանքները։ Տասնեակ հազարաւոր բանուորներ, հազարաւոր այսպէս կոչուած «փարթիզաններ», քաղաքացիական պաշտպանութեան զօրամիաւորները Խորհ. Միութեան ամէն կողմէն եկած են Հայաստան։ Ասոնց ընդհանուր թիւը աշնան պիտի հասնի հարիւր հազարի։ Շինութեան բրիկատները ամիսը 800 – 1000 ռուբլի կը շահին։ Հայ բանուորները այդ գումարին մէկ երրորդը կը ստանան միայն։ Ընելիք շատ բան կայ, բայց ոչինչ առաջ կ'երթայ։ Բանուորները կը սպասեն պողպատի, ցեմենտի, նախաշինուած կազմածներու գալուն։ Ոչինչ ունինք ընելիք, կը պոռայ ուկրանացի բանուոր մը, Շթերնի աշխատակիցին, տուն երթալ կ'ուզենք մենք։ Իսկ երիտասարդ Հայ մը նոյն անձին կ'ըսէ հետեւեալը. գրեցէք որ ոչինչ կ'ընեն ասոնք։ Հոս եկած են պարզապէս իրենց գրպանը լեցնելու համար եւ իրենց ապօրինի պատրաստած ալքոլին փոխարէն հայկական կոնեակ խմելու համար։ Աւելի լաւ կ'ըլլար եթէ տուն երթային։

Գերման Կարմիր Խաչին փորձառու մէկ բարձրաստիճան ներկայացուցիչը շատ մռայլ չի տեսներ կացութիւնը։ Բաղդատմամբ ուրիշ երկրաշարժերու լաւ է կացութիւնը հոս, կ'ըսէ ան։ Գտնուած է Փերու, Սոմալիա, Եթովպիա, մասնակցած այնտեղի աղէտեալներու փրկութեան աշխատանքներուն։ Հոս, կ'աւելցնէ ան, ճամբաներ կան, կայ նաեւ ելեկտրականութիւն։ Ոչ ոք սովամահ եղած է։ Համաճարակներ չկան։ Կողոպուտը, այո կայ ան, բայց նոյնը պատահած է իր գտնուած բոլոր երկիրները։

Հակառակ փաստօրէն գոյութիւն ունեցող «թերիներուն» աշխարհ կը շարունակէ օգնել Հայաստանին։ Մինչեւ վերջերս գոյութիւն ունէր արբանեակային կապ Միացեալ Նահանգներու եւ Հայաստանի միջեւ։ Հայ բժիշկները վիրաբուժական եւ այլ բարդ խնդիրներու պարագային ուղղակի կը դիմէին Ամերիկայի Եուսթըն, Պեթհեսդա եւ Սոլթ Լէյք Սիթի քաղաքներուն մէջ գործող իրենց պաշտօնակիցներուն եւ դարմանումը կը շարունակէին ըստ այս վերջիններու թելադրանքներուն։ Իսկ ռոք երաժշտութեան դասական խումբերուն՝ Քուինզի, Փինկ Ֆլոյտի եւ Տիփ Փըրփըլի երաժիշտները աշնան հրապարակ պիտի հանեն սալ մը, որուն հասոյթը պիտի տրամադրըւի աղէտեալներուն։ Կը սպասուի որ 750 հազար մառք գոյանայ։

ՌԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԻՈՆ-ՏԵՍԻՆ՝ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 250 ԳՈՐԾՕՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Գրած ենք արդէն հոս թէ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսինի ֆութպոլի առաջին խումբը, անցեալ մրցաշրջանին, ձախողեցաւ վերելքի իր ճիգերուն մէջ եւ չկրցաւ վերադառնել իր տեղը Ռոն–Ալփ լիկի բարձրագոյն պատուոյ դասակարգին մէջ։ Ետ մնաց կէտերու փոքր տարբերութեամբ մը։ Լուրջ յոյս կայ որ հայանուն ակումբը աւելի արդիւնաւէտ ըլլայ 1989 – 90 տարեշրջանին՝ որուն մրցումները կը սկսին Սեպտեմբերին։

Այդպէս արտայայտուեցաւ խումբին գլխաւոր մարզիչը, Ժան Ճորքայէֆ, Հ.Մ.Ը.Մ.ի տարեկան ընդհանուր ժողովին ընթացքին՝ որ տեղի ունեցաւ նախագահ Սերժ Մալճեանի ղեկավարութեան տակ, վերջերս, Տէսինի Մշակոյթի Տան Հրանտ – Սամուէլ սրահին մէջ։

Ներկայ էին ակումբին գրեթէ բոլոր հին վարիչները գլխաւորութեամբ՝ պատուոյ նախագահներ Գրիգոր Ասլանեանի, Փասքալ եւ Մօրիս Կազարեանի։ Ու քանի մը երիտասարդ նորեր ալ՝ որոնք պիտի փորձեն նպաստ բերել Միութեան կենսունակութեանը։

Կան լուրջ յոյսեր վերելքի, որովհետեւ լաւ խաղացողներով զօրացած է կազմը։ Գոնէ այդպէս կ'երեւայ «թուղթին վրայ»։ Բայց առաջին կազմը ամբողջ ակումբը չէ։ Ներկաները արտայայտուեցան միւս խումբերուն ապագային մասին ալ։

Սեպտեմբերին, Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին պայքարի մէջ պիտի մտնէ շուրջ 250 խաղացողներով։ 235–ի դէմ անցեալ մրցաշրջանին, 265 լիսանսիէ 89 – 90–ին։ Մէկ մասը միայն հայ։ Ուրիշ խօսքով՝ Հ.Մ.Ը.Մ. պիտի ունենայ, վերստին, աւելի քան տասնեակ մը պատանեկան կազմեր Տիսթրիքթ տիւ Ռոնի ախոյեանութիւններուն մէջ։ Պիտի ունենայ նոյնիսկ հատ մըն ալ, աստիճան մը վեր, լիկի առաջնութեան մէջ. արդարեւ քատէ կազմը յաջող մրցաշրջան մը բոլորած է եւ արժանացած վերելքի։ Փառք եւ... ծախքերու ալ յաւելում՝ նահանգէն դուրս ճամբորդութիւններու պատճառաւ։

Այդքան թիւով խումբեր դաշտ հանելը կը պահանջէ գործակցութիւնը անձնուէր վարիչներու շարքի մը՝ որ այնքան ալ խիտ չէ ներկայիս։ Տեղ կայ միշտ մարզասէր անձերու՝ կառավարելու համար փոքրերու խումբերը, հսկելու տղոց վրայ, ընկերակցելու անոնց, երբ մանաւանդ կը խաղան հակառակորդի դաշտի վրայ։

Աւելի քան 250 խաղացողներ ունեցող ֆութպոլի ակումբ մը կը պահանջէ նաեւ գոյութիւնը քիչ–շատ գիրուկ պիւտճէի մը, կէս միլիոն ֆրանք գոնէ։ Մէկ մասը կը հայթայթէ Տէսինի քաղաքապետութիւնը՝ որուն մարզական կցորդը ներկայ էր ժողովին։ Աւելի կարեւոր մաս մը պէտք է հայթայթուի վարիչներու ջանքերով, յաճախ ապաւինելով իրենց իսկ քսակին, երբ կարելի չըլլար այլապէս։

Բարեբախտաբար, Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսինի ղեկը անձնուիրութեան եւ յարատեւութեան հետ դաշինք կնքած անձերու ձեռքն է եւ շնորհիւ անոնց, Միութիւնը, տարիներէ ի վեր, տեղ բռնած է Ռոն – Ալփ շրջանի ճանչցուած ֆութպոլի ակումբներուն շարքին մէջ։ Կարելի է լաւատես ըլլալ յառաջիկային համար ալ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Երթալ Էջմիածին, ուխտաւորի ցուպով զինուած. գրկել Տաճարն ու համբոյրներով ողողել. յարիլ ու փարիլ հողին՝ որ կարմրած է արիւնովն այնքան նահատակներու եւ չահատակներու. ծըծել այն դրախտային օդը՝ զոր նախամարդն ու նախակինը ծծեցին. պարարել աչքիս ու հոգիս այն ջինջ լոյսերովը՝ որոնք լուսաւորեցին Լուսաւորիչն իսկ. կոտրակելով կեանքս արտօսրի ձեւին տակ, թափել կայլակներս այն անմահական ջուրերուն մէջ՝ որոնք կը թրջեն այնքան աւերակներ. յետոյ, վերադառնալով հայրենակիցներուս մէջ, երգել հայրենի ուխտատեղիները, մեր այն կոյր երգիչներուն պէս՝ որոնք կ'աղաղակէին երբեմն Կոստանդնուպոլսի փողոցներուն մէջ.

«Ընմլէ քաղաք ծովուն մօտիկ,
Երուսաղէմ խիստ խորոտիկ»,

կամ այն մահմետական գնչուհիներուն պէս՝ որոնք գովեստ կը կարդային Սուրբ Քաղաքին, հնչեցնելով «Իլլէ Նուրի, պիլլէ Նուրի, վարըն Գուտուսա, կէօրիւն Նուրի» հանրածանօթ երգը. ահա՛ կեանքիս գեղեցկագոյն երազներէն մին։ Ժամ է որ իրագործեմ զայն։

Ամէն բան պատրաստ է արդէն. անցագիր, շոգենաւի տոմսակ, ռուս թղթադրամ։ Կը համբուրեմ մօրս ու մօրեղբօրս ձեռքերն ու եղբօրս ճակատը, եւ աննշուկ կը մտնեմ Լօյտի Նիքոլէ շոգենաւին մէջ՝ որ պիտի երթայ մինչեւ Պաթում։ Շղթայակապ անիւը կը կանչէ անընդհատ, եւ անթիւ հակեր որոնց կը սպասեն Սեւ Ծովի Թուրք նաւահանգիստները՝ կը փոխադրուին ամբարին մէջ, մինչ ես կը դիտեմ՝ Ֆրանսական շոգենաւները որոնց վրայ ծխածան կը պարզեն երփներանգ դըրօշներու շարքեր, յիշելով թէ Պաստիյլի առման տարեդարձն է այսօր եւ խորհելով թէ, այսքան աղմուկի հակառակ, Ֆրանսա այդ առումէն յետոյ ալ ունեցաւ իր Պաստիյլները, թէեւ Սէն Լազար եւ Գոնսիէրժըրի անուններով մկրտուած։ «Ազատութիւն սիրողին՝ այս աշխարհը խիստ նեղ է»։

Ժիր մակոյկներ կը բերեն նորանոր ուղեւորներ՝ որոնք Նիքոլէի կողերէն վեր կը մագլեն, նաւավարներուն հայհոյանքներէն խլացած։ Շոգին կը շնչէ վիշապի պէս, եւ ոստիկանութեան մակոյկը որու դրօշն անշարժութեան դատապարտուած է օդին հանդարտութեանը պատճառաւ՝ կը սկսի հեռանալ յամրօրէն, գի բաժանման ժամը հասած է։ Ուղեւորները հրաժեշտ կու տան իրենց բարեկամներուն կամ բարեկամուհիներուն, ոմանք խնդալով ու բաժակ բաժակի բախելով, եւ ոմանք, այսինքն հայ ընտանիքները, լալով ու հեծելով։ Մեր գաւառացիները նաւայարկին վրայ կը փռուին կիզիչ արեւին տակ, մտածելով թէ ո՛րքան առոյգ էին երբ եկան Կոստանդնուպոլիս եւ ո՛րքան տկար կը վերադառնան հայրենիք՝ ուր կը տանին ափ մ'ոսկի, կեանքին կէսը զոհելով շահուած։ Շոգենաւը հազիւ մեկնած, անոնցմէ մին կը հանէ իր սազն ու կ'ածէ ասիական եղանակներ, մահերգի պէս տխուր, մինչ միւսները կ'ունկնդրեն խլխլկոր ու մռայլ, ախ քաշելով բացակայ «սիլա»ին համար։

Նիքոլէ մեկնեցաւ երրորդ ժամը 6ին, եւ ընթրիքի զանգակը հնչեց իսկոյն։ Բարբարո՛ս նաւապետ, զո՛ւրկ գեղեցիկի զգացումէ։ Միթէ անհնա՞ր է առաջ կամ ետ տանիլ ճաշի ժամը, այնպէս որ ուղեւորը կարենայ լոյս աչքով վայելել այս չքնաղ ոստանին վերջին տեսիլը։

Ընթրիքէն յետոյ երբ կ'ելլենք նաւայարկ, կը տեսնենք Վոսփորը՝ երեկոյեան մշուշի մէջ թաղուած։ Այն ցանցառ մինարէները որոնք կը ցցուին իր աջ ու ձախ ափերուն՝ վիթխարի մոմերու երեւոյթը կ'առնեն։ Ոսկեղջիւրի կողմէն կը բարձրանայ մահիկը, ճշմարիտ ոսկեղջիւր։ Նաւայարկին մէկ մասը, վանդակներու եւ առագաստներու շնորհիւ, վերածուած է յանպատրաստից շինուած կանանոցի մը՝ ուր կը վխտեն մի քանի Թրքուհիներ, այրերէն անջատ մնալով ծովին վրայ իսկ։ Երկու հօճաներ որոնք Գուրան կը քաղէին պահ մ'առաջ՝ ծածկոյթ կը փռեն տախտակամածին վրայ, մուէզզինի խորհրդաւոր հրաւէրը կ'երգեն եւ հանդիսապէս կը կատարեն իրենց նամազը։

Վերին Վոսփորին մէջ ենք արդէն։ Հողաշէն մարտկոցներու նաեւ ահագին թընդանօթներ կը սպասեն պահուըտած աւազակներու պէս, եւ անջրպետներէն դուրս կ'երկարեն իրենց պողպատէ ճիտերը։

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

նիէնկօ։ Նախկինը պարտուած կը դարձան երեսփոխանական ընտրութեանց։

× Խորհ. կառավարութեան կազմին մէջ նոր մը մուտք գործած է։ Երկրաբանութեան նախարար նշանակուած է Գրիգորի Գաբրիէլեանց։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

102 ՅՈՅՆ–ԿԻՊՐԱՑԻՆԵՐԸ (92–ը՝ կիներ), որոնք ձերբակալուած էին Թուրք ոստիկանութեան կողմէ, երբ գօտին անցած էին եւ ցոյց կ'ընէին, զատուեցան Կիրակի օր եւ 3 օրուան քննարկումէ ետք դատապարտուեցան։ Անչափահաս վեց պարմանուհիներ ազատ արձակուեցան։ Ձերբակալութեան ականատես լրագրողներ կը վկայեն որ բիրտ ուժ եւ չարչարանք ալ գործադրուած է։ Երկու կիներ ելեկտրական հոսանքով չարչարուած են։

ՃԱՓՈՆԻ դեմոկրատ – ազատական կուսակցութիւնը, որ իշխանութեան գլուխն է, ծանր պարտութիւն մը կրեց ծերակուտական ընտրութեանց, կորսնցնելով իր մեծամասնութիւնը։ Շարք մը գայթակղութիւններ, դրամական, կաշառակերութեան, արտամուսնական յարաբերութիւններու ծանր կշռեցին ի վերջոյ։ Երկուշաբթի առտու, կը հաղորդուէր թէ վարչապետը՝ Սոսուքէ Ունօ իր հրաժարականը առաջարկած է։ Այս պարտութիւնը «պատմական» կը նկատուի։ Կ'օգտուին ընկերվարականները, բայց չանտեսուիր որ կարեւոր դեր ունեցան այս պարտութեան մէջ՝ կիները, որոնց համար գիւղատնտեսութեան նախարարը անխոհեմութիւնն ունեցած էր ըսելու թէ՝ «գործ չունին քաղաքականութեան մէջ»։ Եթէ գործ ալ չունին, փաստեցին որ դեր ունին։

ՃՈՒԼԻՕ ԱՆՏՐԷՕԹԹԻ կազմեց յետպատերազմեան Իտալիոյ 49–րդ կառավարութիւնը, մօտ տասը շաբաթներու տագնապէ ետք։ Դեմօ – քրիսթիաններու այս հին «աղուէս»ը 6–րդ անգամն է որ վարչապետութիւնը կը ստանձնէ։ Այս վերջին յաջողութիւնը կը պարտի ոչ միայն միջամտողի իր տաղանդին, այլեւ ընկերվարականներու նեցուկին։ Իր շուրջ համախմբած է ընկերվարական, հանրապետական, սոսիալ – դեմոկրատ եւ ազատական կուսակցութիւնները։ Պատասխանելով մէկուն, որ կը զարմանար քաղաքական իր երկարակեցութենէն, Անտրէօթթի ըսած է՝ «Իշխանութիւնը կը մաշեցնէ միայն անոնք որոնք իշխանութիւն չունին...»։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, նուազագոյն աշխատավարձքը 40% յաւելում կը կրէ Օգս. 1–էն սկսեալ, հասնելով 141.975 թրքական լիրայի (շուրջ 70 տոլար)։ Դրամահոսութիւնը 70% եղած էր 1988–ին։

ԹՈՒՐՔ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ուժեր ձեռնարկած են Ճուտի լերան քսան գիւղերու բնակիչները տեղափոխելու։ Այս որոշումը տրուած է արգելք ըլլալու համար քիւրտ մարտիկներու պարէնաւորումին։ Ճշդուած է որ քիւրտ զօրախումբերը ամէնէն աւելի ապաստան կը գտնեն այս շրջանին մէջ։ Մինչ այդ, թախումները կը շարունակուին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՇՐՋԱՆԸ հեծանիւով, վերջ գտաւ, ըստ աւանդութեան, աշխարհի գեղեցկագոյն պողոտային վրայ անակնկալ յաղթանակովը Ամերիկացի՝ Կրէկ Լէմոնի, մինչ Շաբաթ օր բացարձակ վստահութեամբ կը հռչակուէր կանխահասօրէն Լօրան Ֆինեոնի յաղթանակը։ Ութ երկվայրկեան բաւեց Ամերիկացիին, բոլոր նախատեսութիւնները տակն ու վրայ ընելու համար։

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :

N° 48 00 06 70

TELEX :

N° 280 868 Haratch

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Լեւոն Մէրկէրեան եւ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գալըաքեան ընտանիքներ «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար կը նուիրեն 1000 Ֆր., իրենց զաւակներուն՝

ԼԻՆՏԱ–յի եւ ՄԱՆՈՒԿ–ի

ամուսնութեան ուրախ առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի, Յուլիս 23–ին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Սիրարփի Տէր–Ներսէսեանի թարմ յիշատակին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Մարի Մօրինեոյի (Ֆիպիանի) մահուան առթիւ, Շիրինեան – Տակառեան ընտանիքը 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգուցեալ Ոսկիան Զաքարեանի մահուան առթիւ (16 – 07 – 1989), Մարսէյլի Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը եւ իր բոլոր անդամները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իր կնոջ, եղբօր, քրոջ, զաւակներուն, հայրենակիցներուն եւ այս առթիւ կը նուիրեն 150 Ֆր. «Յառաջ»ին։

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱԲԱԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԷՆԱՒԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Տէր եւ Տիկին Տորք եւ Նորա Տէր–Յակոբեան իրենց զաւկին՝ Էրիքի ամուսնութեան ուրախ առթիւ 20 հազար Ֆր. նուիրած են Շէնաւանի ֆոնտին։

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F + 13 F pour frais postaux à ADER.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց քաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չձանձրացնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 26

MERCREDI
26 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.064

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNEE — No 17.064

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԼՈՒԾԵԼ ԲՈԼՈՐ ՀԱՐՑԵՐԸ

Գերագոյն Խորհուրդի նիստին է, այս անգամ, որ Կորպաչով իր ելոյթին մէջ անդրադարձած է հանքագործներու գործադուլի շարժումին վրայ, չեշտելով թէ պերեստրոյկայի ամէնէն դժուար փորձութիւնն է: «Չերնոբիլ (1986) եւ ուրիշ շատ ցնցիչ դէպքեր ունեցանք, բայց, այս մէկը ամէնէն դժուարն է» յայտարարած է, աւելցնելով. – «Աւելի վճռական կարգադրութիւններ հարկաւոր են տնտեսական բարեփոխումներուն մէջ եւ մնայուն երկխօսութեան մէջ պէտք է ըլլալ աշխատաւորներուն հետ»: Էլցին ալ պահանջած է որ Խորհրդարանը շարք մը օրէնքներ քուէարկէ, ստիպողաբար, տնտեսական հարցերու, ընկերային արդարութեան եւ առանձնաշնորհներու վերաբերեալ: Ըսած է նաեւ. – «տեղական ղեկավարները անդամալուծուած են: Համոզուած՝ որ պիտի չվերընտրուին տեղական յառաջիկայ ընտրութեանց, ոչինչ կ'ընեն: Հարցերը դիզուած են, երեսփոխանները բողոքողներու բազմութեան մը ճնշման տակն են»:

Միջադէպեր ալ չեն պակսած նիստին ընթացքին: Աբխազիոյ առթիւ, երբ Կորպաչով ըսած է որ «կացութիւնը կը բարելաւուէր եւ թէ երկխօսութիւն մը ըստեղծուած էր Վրացիներու եւ Աբխազներու միջեւ», երեսփոխան մը պոռացած է՝ «ճիշդ չէ՛» եւ Կորպաչով ալ պատասխանած է՝ «խօսք կ'առնէք աւելի ուշ»: Ուրիշ միջադէպ մը պատահած է Եւկէնի Կոգանի հետ: Այս վերջինը մեղադրած է խորհրդային պատասխանատուները, որ «հրէշներու խումբեր»ու պէս կը վարուին, այսինքն կը հասնին երբ հրդեհը բռնկած է, հրդեհ ծագած են արդէն: Ու ծանրօրէն ամբաստանած է պալթեան «անջատողականները» ու «ազգայնականները»: Աւելի ուշ, Կորպաչով հարց տուած է երեսփոխաններուն, թէ հա՞րկ է տնտեսելով սիրել Կոգանի յայտարարութիւնը, պատասխանը՝ ո՛չ եղած է, բայց, ըստ դիտողներու, արդէն ուշ էր: Կոգան նաեւ դէմ արտայայտուած է «բնիկ ժողովուրդի նախապատուութեան սկզբունքին» եւ գտած թէ անդամալ նոյնմբերէն ի վեր խառնիխ «սահմանադրական ընդհարում»ի մէջ է Մոսկուայի հետ: Կ'ակնարկէր Էստոնիոյ Գերագոյն Խորհուրդի որոշումին ինչ կը վերաբերի վեթոյի իրաւունքին, դաշնակցային օրէնքներու նկատմամբ: Գերագոյն Խորհուրդի մէկ մասը ծափահարած է Կոգանի խօսքերը:

X Ուքրանիոյ հանքագործները վերսկսած են աշխատանքը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՅՐՈՒԹի մէջ կացութիւնը չի հանդարտիր: Երբեմն՝ կարճ դադարներ ռմբակոծումներու, բայց աւելի «չունչ մը առնելու համար», քան իսկական հրադադարի շրջան մը ապահովելու, Տիւրզի պարագլուխը՝ Ճումպլաթ յայտարարած է թէ.– «պատերազմը դեռ սկզբնական շրջանին մէջ է» եւ բուռն կերպով յարձակած է բոլոր Մարոնիներու վրայ, նաեւ չափաւոր (պատրիարքը, Ռեմոն եւ Միշէլ Էտտէ) կամ սուրիամէտ (Ս. Ֆրընճիէ): Ճումպլաթ կը սպառնայ մինչեւ իսկ, ի չգոյէ քաղաքական դրութեան փոփոխութեան, բաժանում հռչակել «քրիստոնեայ Մոնաքոյին» (ներկայ փոքր գօտին) եւ երկրին մնացեալ մասին միջեւ, որու «լրիւ եւ ամբողջական միացումը, կը պահանջէ, Սուրիոյ հետ»: Ատտիար թերթն ալ ուրիշ լուր մը կու տայ՝ «Պէյրութի գերեզմանատուները լեցուն են, նոր գերեզմանի տեղ չկայ: Դագաղները կը դիզուին գերեզմանատուներու դուռներուն առջեւ եւ մեռեները պոչ բռնած են վերջին հանգիստ մը գտնելու համար»...: Թերթը իր առաջին էջը նուիրած էր այս հարցին, որ խորհրդածութեան չի կարօտիր:

ԹԻՖԼԻՍԻ մէջ, ցարդ կարեւորագոյն ցոյցը տեղի ունեցած է իր բնոյթով: Արդարեւ, «Կեցցէ' ազատ, անկախ Վրաստանը, անկցի' ռուսական կայսրութիւնը» եղած է ցուցարարներու գլխաւոր լոզունգը: Վայրկեան մըն ալ լռութիւն պահուած է ի յուշ Ապրիլ 9-ի 20 մեռեալներուն: Կը թուի սակայն թէ գործադուլի շարժումը ամբողջական չէ եղած:

ՏԻԿԻՆ ԹԱՉԸՐ իր վարչապետութեան տասնամեայ շրջանին ամենակարեւոր եւ ծաւալուն փոփոխութիւնը կատարեց իր կառավարութեան մէջ, վերագտնելու համար կորսնցուցած ժողովրդականութիւնը: Իր ընտրութիւնները հիմնուած էին երեք սկզբունքի վրայ, գտնել մարդիկ՝ ճեռնհաս, հաղորդակից եւ հաւատարիմ: 12 Նախարարութիւն կը փոխեն իրենց «տէրերը»: Ամէնէն նշանակալից մեկնումը կը վերաբերի արտաքին նախարարին՝ Սըր Ճէֆրէ Հաուէ, որ կը դառնայ փոխ վարչապետ: Իր աթոռը կը գրաւէ Ճոն Մէճըր, 46 տարեկան, ամէնէն

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ . ՅՈՒԼԻՍ 21)

Ա Ր Ց Ա Խ

ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ ԺԱՄԱՆԱԾ Է

Վերջին օրերուն Արցախի մէջ տիրող կացութիւնը համեմատաբար հանդարտ եղած է: Իրաւակարգի պահպանումը կը կատարուի ներքին զօրքերու կողմէ, որոշուած է խորհ. բանակէն յատուկ շրջանի զինուորական պարէտ, դնդապետ Մուստաֆի փոխարէն պարէտ նշանակել ներքին զօրքերու զօրավար Վ. Սաֆոնովը:

Շատ Ստեփանակերտցիներ կը նախընտրեն իրենց հոգին թեթեւցնել կուսակցութեան քաղաքային կոմիտէի շէնքին մօտ: Այդ հրապարակը արդէն երկու ու կէս ամիսէ ի վեր դարձած է տեղեկութիւններ ստանալու, կարծիքներ փոխանակելու, լրագրային հրապարակումներ քննարկելու վայր: Հանրաժողովներ ու ցոյցեր տեղի չեն ունենար:

Ջանղուածային գործադուլի հետեւանքով տխուր պատկեր մը կը պարզեն Ստեփանակերտի արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները: Շինարարութեան, փոխադրամիջոցներու, բնակչութեան ըսպասարկման ոլորտներուն մէջ կացութիւնը աւելի լաւ չէ:

Հանրակառքերու միջքաղաքային երթեւեկութիւնը ընդհատուած է: Այդ կապակցութեամբ, Ստեփանակերտը Հայաստանին միացնող թռիչքները չատցած են:

Յուլիս 17-ին եւս մարզային հեռատեսիլը չէր կրցած հաղորդումներ կատարել Շուշիի կայանին աշխատողներուն պատճառով: Կը շարունակէր լոյս չըտեսնել նաեւ «Խորհ. Ղարաբաղ» թերթը:

Օրերս ինքնավար մարզ ժամանած է Խորհ. Գերագոյն Խորհուրդի ԼՂԻՄ-ի յանձնախումբը: -Ես յանձնախումբին եղբայրակցութենէն չատ ակնկալիքներ ունիմ, ըսած է խորհ. երեսփոխան Բորիս Դադամեան: – ԼՂԻՄ-ի հարցին լուծման ձգձգումը խորհրդային քարտէսին վրայ մերկացուց աւելի ու աւելի չատ ցաւոտ կէտեր: ... Ղարաբաղցիները, իրենց իղձերը արտայայտելով, մեկնած են ու կը մեկնին ազգերու ինքնորոշման իրաւունքէն: Այսինքն, մենք չենք պնդեր թէ չենք ուզեր Ադրբեջանցիներուն հետ ապրիլ...: Կ'ուզէի յուսալ, որ յանձնախումբը կըրնայ ըմբռնել Ղարաբաղցիներուն պահանջներուն արդարութիւնը: Իմ կարծիքով, այս պահուն առնուազն հարկաւոր է կիրարկել նախագահական կառավարում: Սա ընդունելի պէտք է ըլլայ, ինչպէս Հայերուն, այնպէս ալ Ադրբեջանցիներուն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՔԻՒՐՏԵՐԸ

Պուլկարիոյէն Թուրքիա գաղթողներու թիւը հասած է 180 հազարի: Ընդհանուր առմամբ, Թուրք մամուլը եւ կառավարական շրջանակներ կը գանգատին միջազգային անտարբերութենէն, ու որպէս բացառութիւն կը նշեն տիկին Միթերանի, Թուրք վարչապետին կնոջ ուղղած նամակը, ուր ան կ'ըսէ թէ մօտէն կը հետապնդէ պուլկար իշխանութիւններու անմարդկային վերաբերումը երկրին Թուրք փոքրամասնութեան հանդէպ: Յուլիս 23-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ ալ Մ. Ալի Պիրանտ գաղթողներու հարցին ակնարկելով, կը գրէ. «...այսօր մարդկային իրաւունքներէ կը ճառենք... կը մեղադրենք Արեւմուտքը որ կ'անտեսէ Պուլկարիոյ ծաղումով Թուրքերուն վիճակը: Պուլկարիան կ'ամբաստանենք որ կը զլանայ Թուրք բնակչութեան ամէնէն տարրական իրաւունքները, կ'ուզէ մոռցնել անոնց լեզուն ու մշակոյթը:

«Զմոռնանք որ վաղը նոյն միջազգային ատեաններուն առջեւ, նոյն պատճառաբանութիւններով մեր դիմաց պիտի գտնենք քրտական հարցը:

«Այսօր "Լօզանի դաշնագրով Քիւրտերը փոքրամասնութիւն չեն" պատճառաբանութիւնը կը գործածենք. սակայն վաղը հարցը պիտի ներկայանայ որպէս տեղացի մշակոյթներու պահպանումի պահանջ մը:

...Տեսնենք այլեւս թէ մեր գլուխը աւազին մէջ պահելով տեղ չենք հասնիր. գոնէ մտածենք թէ ինչ պէտք է ընենք:

«Բաց աչքով, մեր իսկ պատրաստած ծուղակները չիյնանք:

«Գիւղը որ արդէն կ'երեւի, առաջնորդի պէտք չունի»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԼՈՂ

● ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ՝ ՓԱՌՔԻ ՕՐԵՐ...(*)

Լողի Ֆրանսայի առաջնութեան մրցումները տեղի ունեցան, երեք օրերու ընթացքին, Փարիզի մէջ: Ահա Քրիսթոֆ Գալֆայեանի արդիւնքները. 100 մեթր ազատ լող. – երկրորդ՝ 50'' 97. առաջինը՝ Քարոն 50'' 90.

200 մեթր ազատ լող. – Առաջին՝ 1' 51'' 70.

50 մեթր ազատ լող. – Առաջին՝ 23'' 13. Քարոն չորրորդ մնացած է:

Ախոյեանի երկու տիտղոսներ ուրեմն եւ մէկ ալ՝ դեր-ախոյեանի: Առաջին անգամն է որ Գալֆայեան կ'ըլլայ կրկնակի ախոյեան այս մակարդակի վրայ:

Դատելով իր արդիւնքներէն, միայն հօրը կողմէ հայ այս մարզիկը լուրջ յառաջդիմութեան մէջ կ'երեւի: 50 մեթրի վրայ կոտրած է իր անձնական մրցանիշը մէկ քառորդ երկվայրկեանի տարբերութեամբ: 200 մեթրի վրայ, ձմեռնային առաջնութիւններու մէջ ալ, ախոյեան էր եղած, 1' 51'' 97-ով: Այս անգամ աւելի արագ լողացած է: Հակառակ լողի համար համեմատաբար իր փոքր կազմին, Գալֆայեան ցոյց կու տայ յաղթելու մեծ կամք մը՝ որ իրեն կ'ապահովէ տիտղոսներ:

Բնականաբար, Ֆրանսայի կրկնակի ախոյեանը որակուած է մասնակցելու Եւրոպայի առաջնութիւններուն՝ որոնք տեղի պիտի ունենան Օգոստոս 12-էն սկսեալ, Պոննի մէջ, Գերմանիա:

(*) «ՅԱՌԱՋ».– Առաջին լուր մը տըրուած էինք այս մասին, մեր նախորդ թիւով:

ԹԷՆԻՍ

● ԱՂԱՍԻ ԱՆՅԱՋՈՂ

Շուէտ եւ Արեւմտեան Գերմանիա պիտի խաղան Տէյվիս բաժակի աւարտականը: Գերմանիա յաղթած է Միացեալ Նահանգներուն՝ 3 – 2 եւ Շուէտ՝ Եուկոսլաւիոյ, 4 – 1:

Միւնիխ, Միացեալ Նահանգներու խումբին մէջ, Անտրէ Աղասի, Գերմանացի Պէքէրի դէմ, մղած է յամառ, երկարատեւ –հինգ ժամ– եւ, հանդիսատեսներու դատումով, սքանչելի պայքար մը, բայց ի վերջոյ ընկրկած է: Աւելի անակնկալ եղած է յաջորդ օրը Աղասիի պարտութիւնը Շթէյխի առջեւ: Իրաւ է որ կէս Հայ, կէս Ամերիկացին յոգնած էր եւ մնասուած էր ծունկէն:

ԺԻՒՏՕ

● ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ

Համամիութենական երիտասարդական խաղերուն յայտագրին մէջ է նաեւ իգական ժիւտօն: Անսպասելի էր հոն Հայուհիի մը յաջողութիւնը: Պատահած է սակայն այդ:

Անահիտ Երանոսեան (72 քկ.) շահած է ոսկի մրցանակ եւ Հոփսիմէ Տիրինեան՝ արծաթ: Յաճախ չէ որ Հայուհիներ, նոյնիսկ Հայեր, կը փայլին այս մարզաձեւին մէջ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՐՏԱԳԱՂԹԻ ԻՒՐՕՐԻՆԱԿ ԵՐԵՒՈՅԹԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի ալեկէն առաջ ալ երբեմն կը գրուէր աշխատանքի համար այլ հանրապետութիւններ մեկնող գանգուածին հետզհետէ մեծցող թիւին մասին. յաճախ ափսոսանքի երանգ մը կ'ընկերանար հայաստանեան մամուլին այս հարցը շօշափող էջերուն: Այդ իւրատեսակ «արտագաղթ»ը եթէ նոյնիսկ յաւելեալ կամ հրացուցիչ չահեր կ'ապահովէր մեկնողներու, միւս կողմէ ընկերային հարցերու, ոչ քաղաքերական երեւոյթներու պատճառ կ'ըլլար Հայաստանի համար:

Նոյն նիւթին նուիրուած ընդարձակ յօդուած մը ստորագրած է Գիտութիւններու Ակադեմիայի թղթակից անդամ Վ. Խոջաբէկեան: Ան նախ կ'անդրադառնայ երեւոյթին ծնունդ տուող պատճառներուն, հարցին էութեան, ապա, ներկայի պարագաներուն:

Երեւոյթին արմատները կու գան 1970ական թուականներէն. այդ շրջանին, երբ անմախըմթաց յաւելում արձանագրեց Հայաստանի մէջ աշխատանքի տարիքը մուտք գործող բնակչութեան թիւը: Մինչդեռ, ծրագրաւորող մարմինները իրենց աշխատանքին ընթացքին փոխանակ կանխատեսումներու տեղ տալու, կ'առաջնորդուէին առօրեայ պահանջներէ: Եւ եթէ նոյնիսկ այս հարցին ուշադրութիւն հրաւիրող կանչեր կ'ըլլային, «գիտութեան նկատմամբ ցուցաբերուող անտարբերութեան պատճառներով նրա առաջադրած խնդիրներն այն ժամանակ հնչում էին որպէս «ձայն բարբառոյ յանապատի»: Եւ մինչեւ երեւոյթը չէր հասնում բացարձակութեան աստիճանի եւ «դանակը չէր հասնում ոսկորին», նրանով չէին անհանգստանում կամ անհանգստանում էին բաւականին ուշացումով»:

Միւս կողմէ, Հիւսիսային Կովկասի, Ուրալի, Սիբիրի եւ Ուկրանիոյ մէջ այդ շրջանին աշխատունակ բնակչութեան թիւին շատ աւելի աշխատատարածուլինե րատեղծուեցան. այս կացութիւնը անդորժ բնակչութեան ուշադրութիւնը դարձուց այդ վայրերը: Մանաւանդ գործող ձեռքերու պահանջ ունեցող այդ վայրերուն մէջ վարձատրութեան աւելի հետաքրքրական ձեւեր կը կիրարկուէին. աշխատաւորը կը վճարուէր իր կատարած գործին ամանի վաստակով: Գլխաւոր այս երեք գործօնները ճամբայ հարթեցին երիտասարդ ուժին Հայաստանէն հեռանալուն:

Միւս կողմէ, այս արտագնացութիւնը ունի անկազմակերպ բնոյթ, այնպէս որ աշխատանքի համար մեկնողները յաճախ չեն գիտեր այն ուղղութեան ուր իրենց կարիք կայ: Այս ալ պատճառ կ'ըլլայ ժամանակի կորուստի: Ճիշդ տեղը գտնելու պարագային ալ աշխատանքը շատ անգամ որոշ եղանակի մը համար է. գործը աւարտը մեծ մասով կը վերադառնայ, սպասելու համար յաջորդ գարնան, նոր մեկնումի: Երկրէն դուրս ձեռք ձգուած աւելի փայլուն վաստակը յաւելեալ պահանջարկ կը բերէ տեղական շուկային ու պատճառ կ'ըլլայ գիներու բարձրանալուն:

Տնտեսական այս երեւոյթներուն քով, կայ նաեւ հարցին ընկերային – բարոյական երեսակը. աշխատանքի համար արտասահման մեկնող հայրերու բացակայութիւնը ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենայ ընտանիքին հաւասարակշռութեան ու զաւակներու դաստիարակութեան վրայ: Անոնք որպէս բարիք կ'ունենան նիւթականը միայն, անոր փոխարէնը բաւական սուղ վճարելով:

Կայ նաեւ այն պարագան, որ նիւթական այս յաւելեալ բարօրութիւնը ապահովել կարելի կ'ըլլայ տարապայման աշխատանքով մը. առոր ալ առակ է ուժերու ծաղկումի շրջանը ապրող երիտասարդը միայն. մարդ որքա՞ն ատեն կրնայ տոկալ օրական 12–14 ժամ աշխատանքի:

Այս բոլորէն ետք Վ. Խոջաբէկեան կ'անդրադառնայ այժմէական կացութեան մը որ շատ շատերու հետաքրքրութիւնը կ'արթնցնէ. անդադար կը կրկնուի թէ գործադուլներու մեծ թիւ մըն ալ Հայաստանի իշխանութիւնները դրադեցնող ծանրակշիռ հարցերուն մաս կը կազմէ. մինչ միւս կողմէն կը կարդանք, կ'իմանանք թէ խորհրդային այլ Հանրապետութիւններէ շինարարներ գործօն մասնակցութիւն կը բերեն երկրին վերակառուցման: Մինչեւ այսօր ոչ ոք համոզիչ բացատրութիւն մը բերաւ շատերու համար անհասկնալի բաներու շուրջն այս մէկուն: Խոջաբէկեան կը գրէ. «այսօր աղէտի գօտում, մասնաւորապէս շինարարութեան մէջ աշխատող ձեռքերի խիստ կարիքի պայմաններում, արտագնայ աշխատանքի գնացողները կարող են առանց դժուարութեան ապահովուել աշխատանքով: Նրանք կարող են ընդգրկուել ինչպէս հասարակական կառոյցներում, այնպէս էլ անհատական բնակարանային շինարարութեան մէջ»:

Երկրաշարժն ու դէպի Ազրբէջան արտագաղթը, անկէ ներգաղթածները, բուրջ հարցեր ստեղծած են աշխատանքի բնագաւառին պատասխանատուներուն համար: Ու հոս եւս, շինարարական մարզը փրկարար գօտիի ամենամեծ յատկանիշով կը ներկայանայ. աղէտի շրջանին մէջ անհատական բնակարաններու շինարարութեան յետագայ ծաւալումը կրնայ մեծ օգուտ ունենալ. սակայն պէտք է հարթել շինանիւթ ճարելու հարցը. շինանիւթը պետական մենաշնորհներուն մաս կը կազմէ եւ կարելի չէ անհատական նախաձեռնութեամբ արտադրել: Ուրեմն, Վ. Խոջաբէկեան կ'առաջարկէ աղէտի գօտիին մէջ ընդարձակել շինանիւթի խանութներուն ցանցը. նոյնիսկ յարմար կը նկատէ որ տուժածներու տրուած հատուցումի գումարներուն մէկ մասը ուղղակի վճարուի շինանիւթերու խանութներուն, որպէսզի տուժածները շինանիւթ ունենան:

Ցաւալի երեւոյթ մը նկատառման յանձնելու եւ դարմանի որոշ ձեւեր յանձնարարելու մտահոգութիւնը կը մատնէ «Երեկոյեան Երեւան»ի յօդուածը: Այսքանով, իր դերին մէջ է թէ' մամուլը, թէ' մասնագէտը. յատկապէս այս վերջինը, որ ըմբռնած է թէ ժողովուրդին առօրեայ հարցերուն դէմ ակադեմական ոլորտի մը շրջագիծը անանցելի փշաթելի վերածողը, միայն կը կորսնցնէ իր դաւանած արժէքներէն:

Կը մնայ յուսալ որ պատկան իշխանութիւններ ալ անսան կատարուած մատնանշումին, եթէ յարմար գտնեն, նա'եւ թելադրութիւններուն. առնուազն դրական քայլերու բերելիք օգուտէն զատ, տոկա նաեւ այս մարզի գործունէութիւններու մասին շրջող անհիմն արձագանգները կրնայ դարմանել. գոնէ որոշ չափով մը:

Ա. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ ԵՏՔ

Սարաեւոյի մահափորձէն ճիշդ հինգ տարի ետք, Եւրոպան կը հաւաքուէր Վերսայլի Հայելիներու սրահին մէջ: Հոն խաղաղութեան դաշինք մը պիտի կնքուէր, ընդմիշտ տեւելու համար:

Ճիշդ է որ յետպատերազմեան շրջանին բազմաթիւ դաշինքներ կնքուեցան, սակայն, յիշողութիւններու մէջ առաւելաբար դրոշմուած է Վերսայլի դաշնագիրը: Ան ստորագրուեցաւ 1919 Յունիս 28–ին, այն սրահին մէջ, ուր երեսուն տարի առաջ, 1871 Յունուար 18–ին հռչակուած էր Գերմանական Կայսրութիւնը: Բոլորը հոն են. Լոյտ Ճորճ, Քլեմանսօ, Ուիլսըն...: Ցանկարծ սրահ կը մտնեն գերմանացի հինգ պատուիրակները: Կը կարդացուի բնագիրը, յետոյ խուսափելու համար վերջին պահուն յարուցուելիք հարցերէ, նախ անոնց ստորագրել կու տան:

Մեծ կ'ըլլայ ստեղծուած խանդավառութիւնը. Վերսայլ կը վերածուի տօնական վայրի մը. ամէն մարդ գինով է: Քլեմանսօ խեղդամահ ըլլալու վտանգ կ'անցընէ, Ուիլսըն հազիւ կը փրկուի աւազան մը իյնալէ. իսկ գերման պատուիրակ մը կը վախնայ լինչի ենթարկուելէ:

Գերմանացիները «հրովարտակ» կը կոչեն այս դաշնագիրը, քանի որ իրենք մասնակցած չէին անոր պատրաստութեան:

Պատրաստութեան շրջանին մեծ խնդիր յարուցուած է սահմաններու շուրջ: Քլեմանսօ կը պահանջէ 1814–ի Սարը, մինչ յստակ է որ Անգլիացիները Նափոլէոնեան Ֆրանսայի մը վերածնունդը պիտի չընդունին: Անոնք կ'ուզեն որ Հռենոս Գերմանիոյ արեւմտեան սահմանը դծէ:

Ալզաս – Լորէնի պահանջին տէրերը առաւելաբար Ֆոշն ու Փուանքարէն են. սակայն «երկու անմիտներ» կը կոչէ զիրենք Քլեմանսօ, «որոնք չեն հասկնար թէ դաշնակիցները պիտի հեռացնեն մեզմէ»: Միւս կողմէ Ուիլսըն իրաւարարի դեր կը կատարէ Լոյտ Ճորճի եւ Քլեմանսոյի միջեւ ծագած կնճիռի մը. զինուորականները եւ Փէթէն որ կ'առէ Ֆոշը, գիտակից են թէ Ֆրանսացի ժողովուրդը ինչ կը պարտի իրենց: Միջազգային այս խմբաւորումին մէջ ինչ որ զօրաւոր անհատականութեան մը կը վերածէ Ուիլսընը, այն պարագան է որ ան միակն է պետական ղեկավարներուն մէջ որ խակապէս մտածած է տեւական խաղաղութեան մը ընդհանուր պայմաններուն մասին: Ու ան կ'ըլլայ նաեւ տիրապետող դէմքը Վերսայլի դաշնագրին, որուն յօդուածները իրականութեան մէջ կը մեկնին տնտեսական նկատումներէ:

Ուիլսընի սկզբունքներն են գաղտնի դիւանագիտութենէն հրաժարումը, ծովերու ազատութիւնը, տնտեսական սահմանափակումներու ջնջումը, Աւստրօ-Հունգարիոյ ազգութիւններուն համար զարգացումի ինքնավար պայմաններ, Օսմանեան Կայսրութեան ոչ թուրք ժողովուրդներուն համար բարենորոգումներ, Ազգերու ընկերութեան մը ստեղծումը: Օգոստոս 4–ին դեկոյց մը կը լրացնէ այս կէտերը, ուր Ուիլսըն կը շեշտէ թէ հողամասերու կամ գերիշխանութեան ոչ մէկ հարց կարելի պիտի ըլլայ լուծել, առանց խնդրոյ առարկայ ժողովուրդներուն հաւանութեան: Մինչդեռ դաշնակից երկիրները արդէն գաղտնի համաձայնագրեր ունէին:

Անոնցմէ մէկն էր Լոնտոնի դաշնագիրը որով Ալպանիոյ մէջ Իտալիա, իսկ Օսմանեան Կայսրութեան մէջ Անգլիա ու Ֆրանսա կարգ մը իրաւունքներ կը վայելէին:

Վերսայլի խաղաղութեան դաշնագիրը չջնջեց տնտեսական սահմանագիծերը, ոչ ալ զէնքերու նուազում ապահովեց: Աւստրօ-Հունգարիա տիրացաւ իրենց անկախութեան, Հաբսպուրկներու դահակալութիւնը վերջացաւ, Օսմանեան Կայսրութեան ոչ թուրք փոքրամասնութիւնները անշուշտ ինքնավար չդարձան, այլ` իրենց ճակատագիրը վերապահուեցաւ Ազգերու ապագայ կազմակերպութեան, ուր որպէս հովանաւոր նշանակուեցան Ֆրանսա եւ Անգլիա:

Այս դաշնագիրը ընդհանուր առմամբ չի գոհացներ Ամերիկացիները, բացի Ազգերու կազմակերպութենէն: Գերմանացիներն ալ այնքան դժգոհ չեն մնար զէնքերն ու զինուորական ուժերը կրճատելու յօդուածէն, որքան` բարոյականի մասին խօսող տողերէն: Անոնք կը բողոքեն նաեւ տնտեսական յօդուածներուն դէմ: Գերմանիա 20 միլիառ ոսկի մարք պիտի վճարէ որպէս պատերազմական վնասներու հատուցում: Այս գումարին 52%–ը պիտի առնէ Ֆրանսա, 10%–ը` Իտալիա, 22%–ը` Մեծն Բրիտանիա, եւայլն: Վճարումը պիտի կատարուի 42 տարեվճարներով:

Գերմանիոյ համար ծանր են հողային կորուստները: Երկրորդ Ռայխը կը զրկուի իր հողամասին մէկ ութերորդ մասէն. Արեւելքի եւ Արեւմուտքի մէջ ունեցած կորուստներէն զատ, Գերմանիա երկու մասի կը բաժնուի, քանի որ Լեհաստան Պալթեան ծովուն վրայ ափի մը կը տիրանայ, վերստանալով Փոզնանիան եւ Արեւմտեան Փրուսիոյ մէկ մասը:

Այսպէսով, պատմութեան էջերուն կը յանձնուի նոր դաշնագիր մը, որ Գերմանացիներու գայրոյթը կը կեդրոնացնէ առաւելապէս Ֆրանսացիներու դէմ:

ՔԱՂՀԱՆ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ «ԻԶՎԵՍՏԻԱ»ՅԻ ՀԵՏ

Խորհրդային կառավարութեան «Իզվեստիա» թերթին Յունիս 22–ի թիւին մէջ լոյս տեսած է Ս. Բաբլումեանի մէկ հարցազրոյցը Ա. քարտուղար` Ս. Յարութիւնեանի հետ: Խօսելով աղէտեալ շրջանի տնտեսութեան վերականգնման մասին, կուսակցապետը բսած է թէ երկրաշարժէն առաջ իսկ Հայաստանի տնտեսութիւնը բարւոք չէր: Լճացման տարիներուն թոյլ տրուած սխալներուն անդրադառնալով, ան հարց կու տայ, իմաստ ունի՞ արդեօք վերակենդանացնել այն իրավիճակը, երբ Հանրապետութեան առաջատար ճիւղին` մեքենաշինութեան հարիւրէն աւելի ձեռնարկութիւններ ու միաւորումներ, ենթարկուելով միութենական նախարարութեանց ու ենթանախարարութեանց եւ արտադրելով 130 տեսակ ապրանք, իրարմէ անջատ կը գործեն:

...Այս եւ այլ տեսակի արատները միանուագ միջոցառումներով կարելի չէ բուժել, ըսենք` իմաստ ալ չունի: Պէտք է յաղթահարել տարերային աղէտին բացասական ժողովրդագրական հետեւանքներուն: Բոլոր հարցերու լուծման արդիւնաւէտ ուղին, ըստ Ս. Յարութիւնեանի, ազատ տնտեսական գօտիի կազմակերպումն է:

Հայաստանի կուսակցապետը կը խօսի այդպիսի գօտիի մը ստեղծման կարելիութիւններուն ու արդէն իրագործուած նախնական մշակումներու մասին: Նման գօտիի մը ստեղծման գաղափարի զարգացման հետ հարկ պիտի ըլլայ մշտնջենական ծրագրաւորման եւ կառավարման գաղափարախօսութիւնը բոլոր մարզերուն մէջ: Արտաքին տնտեսական կապերու բարդ աշխարհ փուլ առ փուլ մուտք գործելով միայն կարելի է յաջողութեան յոյս ունենալ:

.. Մէկ խօսքով, արտաքին տնտեսական համագործակցութիւնը մենք կը դիտենք որպէս այդ խնդրին լուծման գործօն: ... Բնական է որ նպատակին ամբողջական իրագործումը կ'ենթադրէ արդիւնաբերութեան քանի մը աւանդական ճիւղերու սահմանափակում, որոնց արտադրանքը թէ բնապահպանական եւ թէ տնտեսական տեսակէտներէն աւելի ձեռնտու է ներմուծել: ... Ազատ ձեռնարկատիրութեան միջոցով մենք կը ձգտինք նախ աղէտեալ շրջանի ընկերային եւ արտադրական կառուցուածքներու բարեկարգման, երկրորդ, միւս շրջաններու ընկերային ու տնտեսական զարգացման մէջ եղած անհաւասարութիւններու վերացման, երրորդ, Հանրապետութեան տնտեսութեան աճի ապահովման եւ, վերջապէս, կենսամակարդակի բարձրացման:

... Մեկնելով առարկայական առանձնայատկութիւններու բազմերանդութենէն, ազատ ձեռնարկատիրութեան գօտին առաջին հանգրուանին ամբողջութեամբ ուղղուած կ'ըլլայ երկրաշարժի գօտիին տարածուող դուռ ներքին ընկերային ու տնտեսական խնդիրներու լուծման:

ՍՏԱՑԱՆՔ

Ս. ՂԱԶԱՐ ԿՂԶԻՆ

ՄԱՑՐԱՎԱՆՔ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ

Հ. ՏԱՃԱՏ ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ

Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1989

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ եւ Ուրուկուէյի գաղութները այցելած է, Մայիս 22-էն Յունիս 8, Հ.Յ.Դ. կեդրոնական օրգան «Դրօշակ»ի խմբագիր Նազարէթ Պէրպէրեան: Իր այցելութեան ընթացքին ան բազմաթիւ տեսակցութիւններ ունեցած է գաղութի պատասխանատուներուն հետ, տրուած է հրապարակային դասախօսութիւններ: Գորտոպա երկու օր իր կեցութեան ընթացքին Ն. Պէրպէրեան, հրապարակային դասախօսութենէ մը զատ, հարցազրոյց մը տուած է տեղական օրաթերթին (լոյս տեսած՝ Յունիս 4-ին), Հայաստան տիրող կացութեան եւ Արցախեան հարցին առընչութեամբ:

ՏԻԹՐՈՅԹԻ Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Յունիս 11-ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.ի «Զաւարեան» միօրեայ վարժարաններու ամավերջի հանդէսը: Երեք տարբեր շրջաններու՝ Տիրպորնի, Լիվոնիայի եւ Ֆարմինկթըն Հիլզի աշակերտները ներկայացուցած են փոքր թատերախաղեր, խմբերգներ, առանձին եւ խմբական արտասանութիւններ ու պարեր: Յայտագրի վերջաւորութեան, հանդիսավար երէցկին Ա. Շրիդեան բեմ հրաւիրած է «Զաւարեան»ի այս տարուան միակ շրջանաւարտ աշակերտուհի՝ Ս. Մանուկեանը: Փակման խօսքը արտասանած է Կորիւն Աւագ Քհնյ. Շրիդեան:

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐԻ Հայ Կեդրոնի Լազարեան սրահին մէջ, Յունիս 24-ին, տեղի ունեցած է Հ.Օ.Մ.-ի Արազ շաբաթօրեայ վարժարանի 8-րդ ամավերջի հանդէսը: Դպրոցական քայլերգէն յետոյ տեղի ունեցած են արտասանութիւններ, թատերակներ եւ խմբային արտասանութիւններ: Տնօրէն Վազգէն Մովսէսեան, իր խօսքին մէջ անդրադարձած է յառաջիկայ տարիներուն աշակերտներու թիւը բարձրացնելու անհրաժեշտութեան եւ յայտնած է, թէ ներկայիս դպրոցը ունի 35 աշակերտ:

ՊՈԼՍՈՅ Հիսար Թաղամասի Ս. Սանդուխտ եկեղեցիին մէջ, Յուլիս 9ին, տեղի ունեցած է համանուն եկեղեցիին 133-րդ տարեդարձը և աւանդական մատաղօրհնութիւնը: Շահան Եպիսկ. Սվաճեանի մատուցանած պատարագին երգեցողութիւնները կատարած է Կեդրոնական Երգչախումբը: Եկեղեցիին յարակից սրահին մէջ մատուցուած սիրոյ սեղանին կիրարկըուած է կոկիկ յայտագիր մը՝ մասնակցութեամբ երգչախումբին անդամներուն: Տարեկան տեղեկագիրը կարդացած է Թաղային ատենապետ Արամ Սաղըրեան:

ԳԸՆԱԼԸԻ կազդուրման կայանի պաշտօնական բացումը կատարուած է, Յուլիս 9-ին: Մեսրոպ Եպիսկ. Մութաֆեանի մատուցանած պատարագէն յետոյ Ճամպազեան խաղավայրին մէջ սեղաններու շուրջ տեղի ունեցած է աշխարհիկ հանդիսութիւնը: Վաղեմի Գարակէօզեանցի Մարտիրոս Թորանի բացման խօսքէն ետք, հանդէս եկած է օրուան խօսնակը՝ Նազարէթ Պալ, որ յիշեցուցած է թէ կայանը այս տարի բոլորած է իր 24-րդ տարին: Ատենապետ Նշան Գարա տեղեկութիւններ տուած է Գարակէօզեան Սանուց Միութեան մէկ ճիւղաւորումը հանդիսացող այս կայանին մասին: Կղզիներու քաղաքապետ Ռ. Գոչի ժամանումին առթիւ արտասանուած խօսքերուն յաջորդած է տնօրէնուհիին՝ Ժագլին Էրմէնի ուղերձը: Ապա հանդէս եկած են կայանի երկսեռ ու մանկանց երգչախումբերը, եղած են արտասանութիւններ ու մեներգներ: Փակման խօսքը արտասանած է Շնորհք Արք. Գալուստեան:

ԹԵՀՐԱՆԻ հայ համալսարանականներու ընդհանուր Միութեան նախաձեռնութեամբ ընտրուած ու Ճափոնի հեռատեսիլին ցուցահանդէսին ղրկուած աշակերտական նկարներէն մէկը պարգեւատրըուած է: «Հայկական շուրջպար» խորագրըուած գործը կը պատկանի Քառլա Մինասեան (15 տարեկան) աշակերտներէն է Մարի Մանուկեան վարժարանին: «Հայկական շուրջպար»ը շահած է արտաքին նախարարին յատուկ նուէրը:

ԹԵՀՐԱՆԻ հայ համալսարանականներու Միութեան նախաձեռնութեամբ, Յուլիս 5-ին, նկարչական 23-րդ ցուցահանդէսին մրցանակ շահող աշակերտներու պարգեւատրումը կատարուած է: Ներկայ եղած են կրօնական, թեմական խորհուրդի, կեդրոնական հոգաբարձութեան եւ ծնողական խորհուրդներու ներկայացուցիչները: Կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ Արմինէ Սուքիասեան ըսած է թէ 5 – 18 տարեկաններէ 3700-ի չափ նկարներ ղրկուած էին, որոնցմէ 825-ը գնահատականի, իսկ 71 հատը գերազանց գնահատականի արժանացած են: Ան յիշեցուցած է թէ Միութիւնը կը մասնակցի նաեւ Ճափոնական հեռատեսիլին կազմակերպած ցուցահանդէսին:

ՊՈՒՐԿԱՋԻ մարզական դահլիճին մէջ Մայիս 1-ին եւ 2-ին համերգներ տրուած են ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն: Նախաձեռնողները՝ «Երեւան» կազմակերպութեան տեղական վարչութիւնն ու «Մուզիկա» համերգներու տնօրէնութիւնը խմբած են Սոֆիայի սիրուած դերասանները. Ս. Մութաֆովա, Թ. Քոլեւ, Կ. Փարցալեւ, Ն. Անասթասով: Խօսնակի դերը կատարած է Անահիտ Թաշճեան: Համերգներուն ներկայ եղած են ութ հազար հոգի. գոյացած 29.940 լեւի գումարը փոխանցուած է «Երեւան»ի կեդր. վարչութեան, որպէսզի տրուի աղէտեալներու օգնութեան ֆոնտին:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Պէշկէօթիւրեան» սրահին մէջ, Թէքէեան Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ, Յուլիս 2-ին, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը ի պատիւ կարճատեւ այցելութեամբ Լոս Անճըլըս գտնուող «Գարուն» ամսագրի խմբագիր Մերուժան Տէր-Գուլանեանի ու Զանգեզուրի հիւսուածեղէնի գործատան տնօրէն Դերենիկ Մարգարեանի: Օրուան հանդիսավար Փ. Ահարոնեանի ողջոյնի խօսքին յաջորդած է «Թէքէեան»ի մասնաճիւղին ատենապետ տոքթ. Մ. Սիմոնեանի սրտի խօսքը: Ելոյթ ունեցած են նաեւ Ռ.Ա.Կ.-էն Ե. Պօղոսեան: Խօսք առած են նաեւ հայրենի հիւրերը: Մ. Տէր-Գուլանեան մասնաւորապէս նշած է Սփիւռք-Հայաստան համատեղ գործակցութեան կարեւորութիւնը: Խրախճանքի երեկոյթը շարունակուած է Մ. Արովեանի, Լ. Գաթըրճեանի ինքնաբուխ երգերով:

ՍԻՐԱՐՓԻ ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՍԻՐԵԼԻ «ՅԱՌԱՋ»

Թղթատարական անխուսափելի յապաղումներու հետեւանքով, միայն այսօր պատուարժան թերթիդ Յուլիս 11-ի համարէն տեղեկացայ բազմավաստակ, մեծահամբաւ եւ մեծահամեստ գիտնական, Փրոֆ. Սիրարփի Տէր-Ներսէսեանի մահուան գոյժը: Որպէս նուաստ ծառայ մը մեր մանրանկարչական եւ գրչագրական թանկագին գանձերուն հրապարակային ներկայացման եւ ծանօթացման, կու գամ միացնել Իտալիոյ Հայ Մշակութային Միութեան ցաւակցական խոր զգացումները եւ վշտակցութիւնները՝ Մխիթարեան Միաբանութեան Առաջնորդ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր-Ներսէսեանի խորազգած ներշնչումով կատարած ցաւակցական արտայայտութիւններուն մեծ ննջեցեալին յիշատակին, եւ ծնրադիր խոնարհիլ անոր թարմ հողակոյտին առջեւ:

ՀՐԱՆՏ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ

Միլանօ, Յուլիս 11

Հ.Բ.Ը.Մ.

ՆԱԽԱԳԱՀ ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 125,000 ՏՈԼԱՐԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒՄՈՎ, ԿԸ ՆՇԷ 25-ԱՄԵԱԿԸ ԳԱԲՐԻԷԼ ԻՆՃԷՃԻԿԵԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ ՎԱՍՏԱԿԻՆ

Ներկայ տարուան ընթացքին իր քառորդ դարը բոլորեց հայ ամէնօրեայ վարժարանի շարժումը Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ: Արդարեւ, 25 տարիներ առաջ նուիրեալ կրթական մշակ մը՝ յանձին Գաբրիէլ Ինճէճիկեանի նախաձեռնեց մինչ այդ անհնարին թուող ծրագիրի մը, հաստատելով առաջին ամէնօրեայ վարժարանը Քալիֆորնիոյ մէջ: Շարժումը հետզհետէ ծաւալ ստացաւ եւ այսօր աւելի քան տասնըհինգ հայկական ամէնօրեայ վարժարաններ կը գործեն Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ, դառնալով մէկ կենսական ազդակը գաղութի ազգապահպանման գործին:

Վերջերս, յատուկ հանդիսութեամբ նշուեցաւ Գ. Ինճէճիկեանի պատմական նախաձեռնութեան 25-ամեակը, իր հաստատած ու ղեկավարած Ֆերահեան վարժարանի Շրջանաւարտից Միութեան կողմէ:

Սակայն նկատի ունենալով համազգային տարողութիւնը յիշեալ կրթական մշակին սկսած գործին՝ Հ.Բ.Ը.Միութեան ցկեանս Նախագահը՝ Պ. Ալեք Մանուկեան 100.000 տոլարի նուիրատուութեամբ մը Բարեգործականի մօտ հաստատեց «Գաբրիէլ Ինճէճիկեան» հիմնադրամը, որուն եկամուտներէն ամէն տարի երեք կրթաթոշակ պիտի յատկացուի համալսարանական երեք հայ ուսանողներու կամ երկրորդական վարժարանի աշակերտներու:

Նոյնպէս, Նախագահին բաղձանքով, յառաջիկայ աշնան Հ.Բ.Ը. Միութեան Քալիֆորնիոյ շրջանակը յարգանքի յատուկ հանդիսութիւն մը պիտի կայացնէ Լոս Անճըլըսի մէջ, վաստակաւոր դաստիարակին եւ իր տիկնոջ յանձնելու Պ. Մանուկեանի անձնական գնահատանքը խորհրդանշող 25,000 տոլարի նուէրը:

Պ. Ինճէճիկեանի ուղղեալ գնահատանքի մը մէջ Նախագահը յատկապէս կը նշէ.– «Անձամբ կը յիշենք Ձեր աչքերէն ճառագայթող հաւատքի խորունկ բոցը, երբ 25 տարիներ առաջ հասաք Ամերիկա. կրկնապէս յուզիչ էր այդ պահը, որովհետեւ հազարաւորներ կը հասնէին այդ օրերուն –ու դեռ կը շարունակեն հասնիլ ցայսօր– Ամերիկա, բարելաւելու համար իրենց սեփական կեանքին պայմանները: Բայց Դուք կը հասնէիք՝ բան մը փոխելու ամերիկահայ կեանքին մէջ. փորձելու՝ չփորձուածը: ...Այնուհետեւ ծաւալ եւ տարածութիւն ստացաւ հայ կրթական գործը, որուն բարերար արդիւնքը սկսած է վայելել Ամերիկահայ գաղութը»:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
Հ.Բ.Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ «ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱՁ

Կրկնալոյս փարոսը կը կանգնի առասպելեալ կիկլոպի մը պէս: Ասիական եզրին վրայ բարձրադիր բերդ մը, գուցէ Ջենովայի խիզախ որդիներէն մնացած: Զօրանոցէն յետոյ կը նշմարուին Անատոլուի եւ Րումէլի Ֆէնէրներու վերամբարձ փարոսները: Վոսփորի եւրոպական եզրը վերջապէս կը հալի ծովին մէջ, մինչ ասիականը կը շարունակուի, մերթ հին ամրոցներ եւ մերթ ահեղ ժայռեր ներկայելով մեզ: Կը հասնինք Շիլէի առջեւ. երկնային ձեղունին վրայ աստղեր կը վառին ոսկի գամերու պէս, եւ լուսինը կ'ոսկեզօծէ համակ ծովը: Անիւները, միօրինակ շշուկով լուսաշող կոհակները փշրելով, օրօր կը կարդան ուղեւորին: Գիշե՛ր բարի, շքե՛ղ բնութիւն. խղճա՛ մեր վրայ՝ որ կ'երթանք թաղուիլ շոգենաւին դագաղ – անկողիններուն մէջ:

Յուլիս 3

Ծննդեանս տարեդարձն է այսօր, եւ կը տխրիմ մահու չափ, մտածելով թէ ներքին ու արտաքին կաշկանդներ եւ նիւթական անձկութիւն չեն ներեր ինծ այնքան օգտակար ըլլալ իմ նմաններուս որքան կը ցանկամ:

Դանդաղ քայլերով կը բարձրանամ նաւայարկին վրայ: Ցամաքն անհետացած է, եւ Նիոպէ կը լողայ ծովի ու երկնքի միջեւ: Արեւը Եւքսինեան Պոնտոսի վրայ կը սփռէ իր ոսկեհուռ գորգերը: Կը փութամ օգնել անփորձ ուղեւորի մը՝ որ կը գալարուի ծովախտէն: Իր վիճակը կը յուզէ աղիքներս, եւ ահա ծովախտն իմ վրայ ալ կը յարձակի կատաղօրէն:

Ասիական ծովեզերքը կը սկսի երեւիլ: Իր բլուրներն ամեհի կոհակներուն դէմ կ'ելլեն ժանեւոր պատուարներու պէս, թէեւ ձկնորսներէն Եըլտըզ բօրեազը կոչուած քամին է որ կը մտրակէ զանոնք: Կ'անցնինք Քէրէմպէ հրուանդանը, արեւի ու անձրեւի տակ:

Ինէպօլու բաւական սիրուն աւան մ'է, երկու լեռնակներու միջեւ ամփոփուած: Պաշարուած է պարտէզներով եւ մշակուած հողերով, եւ բուսականութիւնը կը բարձրանայ աստիճանապէս՝ ծովափին մացառներէն մինչեւ սարերուն ծառաստանները: Քաջավարժ Թուրք նաւավարներ կը մօտին շոգենաւին, բերելով մրգավաճառներ որոնք ուղեւորներուն կ'առաջարկեն իրենց երկրին կեռասը, սալորն ու տանձը՝ նրբաւարտ կողովներու մէջ դիզուած: Նիոպէ ճամբայ կ'ելլէ՝ իր վաճառքները փոխադրելէ յետոյ: Ծովեզրը ծածկուած է մութ կանաչ թուփերով՝ զոր կ'ընդհատեն լերկ ու տժգոյն հողեր, քարերէն քերթուած: Մի քանի նաւեր առագաստ պարզած՝ կը սահին ջուրին վրայ, թեւաբաց կարապներու պէս:

Յուլիս 4

Մըրիկէն յետոյ հանդարտ առաւօտ: Կը դիտենք Զալթը ծովեզերեայ ծառախիտ ճահիճը՝ որ կ'երկարի մինչեւ Եշիլ-Ըրմաք (Իրիս), ճերմակ փարոսներով մատնելով իր ըմբոստ ժայռերը: Ցանկարծ խաժ ալիքին կը յաջորդէ դեղին կոհակը, զի Գըզըլ – Ըրմաք, Փոքր Ասիայի մեծագոյն գետը, գրեթէ կարմիր կը ներկէ ծովը՝ բաւական ընդարձակ տարածութեան մը վրայ ուր կը նաւենք. եւ կը յիշեմ թէ ան հին Ալիսն է որ կը բխի Թօրոսէն, եւ որու ափերուն վրայ մարտախրոխտ Մարերն ու Լիւդացիները հաշտուեցան, արեգակնային խաւարումէ մը սարսափահար:

Կէսօրին կը հասնինք Սամսոն, Միհրդատի Ամիսոսը՝ զոր գրաւեց Լուկուլլոս: Սիրուն քաղաք, զոր ծխախոտի արտեր կը շրջապատեն զմրուխտէ մանեակներու պէս: Ահա փարոսը, մզկիթն ու յոյն եկեղեցին: Ցանցառ ծառեր շուրջանակի, եւ լերկ կամ դալար լեռնակներ՝ արծաթ ամպերով պսակուած: Սարին վրայ կը տարածուի Գատըգիւղ՝ ուր բախտին հարազատ զաւակները կը զովանան ծառերու հովանոցին տակ, մինչ խորթերը կը խանձին տօթակէզ քաղաքին մէջ: Անթիւ մակոյկներ ու եղջերագլուխ ցռկանաւեր կը յարձակին Նիոպէի վրայ, եւ նաւավարները ներս կը խուժեն հայհոյելով ու իրար ջախջախելով, որպէսզի փոխադրեն բեռ ու անցորդ: Ահա ճշմարիտ նաւամարտ մը. երկու ցռկանաւեր, հակերը խլելու համար իրարմէ, կը ճակատին իրարու դէմ, եւ իրենց Թուրք նաւավարներն իրար կը հարուածեն անխնայ, մոռնալով թէ հեղուկ գերեզմանի մը առջեւ կը գտնուին: Մեր նաւազները, կուշտ Իտալացիներ, կը միջամտեն իբր դրօսանք եւ գոյլերով պաղ ջուր կը թափեն խեղճերուն վրայ՝ որոնք կը մղեն հացի կռիւ, եւ ոստիկանները կը նահանջեն իսկոյն խորտակուած նաւակներով ու կառափներով:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

երիտասարդ անձը որ արտաքին նախարար կը դառնայ։

ՔԼՕՏ ՕԹԱՆ – ԼԱՐԱ, Ֆրանսացի չարժարուեստագէտը, ընտրուած Ազգ. Ճակատի ցանկին վրայ, կը բանար Երեքշաբթի օր Եւրոպական Նորընտիր Խորհրդարանի նիստը, որպէս երիցագոյն անդամ (88 տարեկան)։ Ֆրանսացի ընկերվարականները որոշած էին ձգել դուրս ելլել ի նշան բողոքի, վարդ մը ձգելով իրենց գրասեղանին վրայ։ Մնաց որ մէկուն հետ տարակարծիք ըլլալը, պատճառ պէտք չէ ըլլայ անգիտանալու Խորհրդարանի օրէնքները, եթէ սկզբունք է ժողովրդավարութիւնը։ 518 երեսփոխանները պէտք է իրենց նախագահը ընտրեն։ Աւելի քան հաւանական է որ սպանացի ընկերվարական երեսփոխանը՝ Էնրիքէ Պրէտիօ ընտրուի, քանի որ Խորհրդարանին երկու մեծագոյն խմբակները՝ ընկերվարական (180) եւ դեմոկրատ – քրիստոնեայ (121) թեկնածու պիտի չներկայացնեն, ներքին համաձայնութեամբ։ Նորընտիր Խորհրդարանը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ. – ընկերվարական՝ 180 երեսփոխան, դեմոկրատ-քրիստոնեայ՝ 121, համայնավար՝ 15, եւրոմախ՝ 27, շրջանային՝ 13, կանանչ՝ 30, չարձանագրուած՝ 11, ազատական՝ 49, Եւրոպայի դեմոկրատներու համախմբում՝ 20, պահպանողական՝ 34, եւրոպական աջ՝ 17, այլ՝ 1։ Օթան – Լարա վճռած է բացման իր ելոյթով խիկ բացատրել իր պայքարը՝ ընդդէմ ամերիկեան մշակոյթի արշաւանքին Եւրոպայի վրայ։

ՃԱՓՈՆԻ ընկերվարականները խանդավառ ծերակուտական իրենց յաղթանակէն կ'ուզեն որ Խորհրդարանը արձակուի։ Կուսակցութեան նախագահուհին ալ Տիկին Թաքաքօ Տօյ յայտարարած էր արդէն ընտրապայքարի օրերէն. – «դարերու երկայնքին, ճափոնուհիները իրենց ամուսիններէն երեք քայլ ետեւ կը քալէին։ Այդ շրջանը վերջացած է։ Ժամանակը եկած է որ կիները առջեւէն քալեն եւ ըսեն այրերուն՝ հետեւեցէ'ք»։ 34 տարի է, որ ազատական դեմոկրատները կը վարէին երկիրը։ Նորոգելի 126 աթոռներուն վրայ, ձեռք ձգեցին միայն 36 եւ 46 ալ ընկերվարականները։ Կորսնցուց մեծամասնութիւնը բարձր ժողովին մէջ, թէեւ կը պահէ ցած ժողովին մէջ։

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ հաւաքուած 80 երկիրներու երիտասարդներ քուէարկած են «Երիտասարդական ընդհանրական յայտարարութիւն» մը, որ տեսակ մը այժմէականացում պիտի ըլլայ 1789-ի մարդկային իրաւանց յայտարարութեան եւ անոր տարեդարձի օրն ալ –Օգս.26ին– պիտի յանձնուի Նախագահ Միթերանի։ Շուրջ 500 երիտասարդներ՝ 20–էն 30 տարեկան, ժողովի նստած էին եւ բաւական աղմուկ ալ ելած է ու նիստերը փոթորկոտ եղած են՝ Թիպեթցի Չինացիի դէմ, կոմսոմոլներու «ընկերներ» պերեստրոյկայի կողմնակիցներու դէմ, կամ յոյն-Կիպրացի Թուրքի դէմ, առանց մոռնալու Քիւրտերը։ Դժուար եղած է նաեւ ներմուծել յօդուած մը, որ կը շեշտէ. – «Կիները ազատ օգտագործումն ունին իրենց մարմնին», մահմետական ընդդիմութեան պատճառաւ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Պոլսէն՝ Սարգիս Յովակիմեան (Գոճապաշեան) ընտանիքը 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին կիրակոս փափազեանի մահուան առթիւ (Լիոն)։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ – Բաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը
Նոյեմբեր 26–ին։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

**

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։

Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE NICE - COTE D'AZUR

Dimanche 6 Août

GRANDE FETE CHAMPETRE

—— *Parc de Loisirs de la Guerinière* ——

route de Roquefort - LA COLLE SUR LOUP

Programme

10 heures — Début de pique-nique
Ouverture du Bar
Boissons fraîches, Glaces, Patisseries

10 heures 30 — Jeux d'enfants

11 heures 45 — APERITIF
Ouverture du Buffet.
Nous avons préparé à votre intention :
Des Khorovadz, des beureks, des patisseries.
Vin à emporter, café.

Vous pouvez trouver ainsi la possibilité de faire un excellent repas avec une participation aux frais très raisonnable.
Nous vous conseillons de tout acheter sur place.

- Concours de boules, belote, nardi.
- Tombola
- Animation musicale.

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5-6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր. դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 – 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒԼԻՍ 27

JEUDI
27 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.065 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.065

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՆՐԻՔԷ ԲԱՐՈՆ ՔՐԵՍՓՕ, ինչպէս կը սպասուէր, եւրոպական նորընտիր Խորհրդարանին նախագահ ընտրուեցաւ, յաղթելով անգլիացի պահպանողական՝ Հենրի Փլըմպի, 301 ձայնով 502 քուէարկողի վրայ: Ծնած է Մադրիտ 1944–ին, իրաւաբանութիւն եւ տնտեսութիւն ուսած, իր կարգին դասաւանդած Մադրիտի համալսարանը: 1970–ին փաստաբանութիւնը կ՚ընտրէ եւ կը մասնագիտանայ աշխատանքի հարցերու մէջ: Ընկերվարական երեսփոխան կ՚ընտրուի Քորթէսներուն (սպանական Խորհրդարան): 1982–էն 1985 փոխադրութեան եւ զբօսաշրջիկութեան նախարար է: Նիստին ընթացքին, Քլոտ Օթան – Լարայի ելոյթին ատեն շատեր ձգած գացած են, մինչ Ազգ. Ճակատի 88ամեայ ներկայացուցիչը պարաւաճառ կ՚արտասանէր ամերիկեան մշակոյթին (գլխաւորաբար՝ Քոքա - Քոլայի) աշխարհակալութեան դէմ: Իր ելոյթը կը վերջացնէր հետեւեալ «դեղագիր»ով, փրկելու համար ամերիկեան արշաւանքէն. – «Հանդիսաւորապէս կը դիմեմ երկրիս բոլոր երիտասարդներուն, բացառութիւն մը ընել իրենց բնազդային արարքին, անգամ մը գոնէ հրաժարիլ Քոքա – Քոլայէն եւ տեղը ապրեցնել մեզի հարազատ պզտիկ ճերմակ գինի մը, Ալզասէն անշուշտ, Թրամինէր կամ Ռիքվիր, բաժակը բարձրացնել, համտեսել նախքան խմելը: Այսքան: Եթէ, սա՛ղ, այս փորձէն ետք, Քոքա – Քոլան յաղթէ, ոչի՛նչ, ոչինչ եւ ոչ ոք կրնայ բան մը ընել իրենց համար: Այդ բաժակը, այն ատեն, դատապարտեալին բաժակը կ՚ըլլայ»: Հակառակ պարագային, այսինքն Թրամինէրը եթէ յաղթէ, եւրոպական մշակոյթը կը փրկուի ըստ այս ազգայնամոլ ծերունիին, որուն այս խրատը պատճառ եղած է որ ընկերվարականները իրենց յաղթանակը (նախագահի ընտրութիւն) չբեն Քոքա – Քոլայով փոխանակ տեղւոյն ճերմակ գինիին, ինչ որ շատ հաւանաբար պիտի նախընտրէին...

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ–ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ շրջանի յատուկ կուսակալութեան հաստատումին երկրորդ տարին լրացած է: Ինչպէս ծանօթ է, այս կարգադրութիւնը եղած էր ահաբեկչութեան առաջքը առնելու համար: Երկրորդ տարուան առթիւն, երկրին ներքին նախարարը թուական տուեալներով պարզած է հետեւեալ պատկերը. «այս ժամանակաշրջանին 390 ահաբեկիչ ձեռք անցած է, որոնց 238–ը մահացած, 16–ը վիրաւոր իսկ 86–ն ալ անձնատուր եղած են: Ապահովութեան ուժերու կողմէն 130 հոգի սպաննուած, 216 հոգի վիրաւորուած է բախումներու ընթացքին: Այս շրջանին 4.427 հոգի հսկողութեան տակ առնուած է, որոնց 1558–ը ձերբակալուած են: Ահաբեկչական արարքները յաւելում արձանագրած են: Ամէնէն վտանգաւոր կեդրոնները՝ Սղերդը, Մարտինը եւ Հաքքարին են: Երեքն ալ արաբախօս – քրդախօս սահմանային քաղաքներ են ու այս պարագան որոշ առաւելութիւններ կ՚ընծայէ քիւրտ մարտիկներու: Անոնք վերջին արարքով մը Սղերդի մէջ հրդեհած են նախակրթարանի շէնք մը ու առեւանգած երեք պատանիներ: Վանի մէկ գաւառակին մէջ ալ ահաբեկիչներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ բախում մը ծայր տուած է որ կը շարունակուի հետզհետէ սաստկանալով:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Փարիզի դեսպանը Ի. Թիւրքմէն այցելութիւն մը տուած է Վ. Ժիսքար տ՚Էսթէնի, համոզելու որ Թուրքիոյ Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամագրութեան մասին ունեցած կարծիքը փոխէ: Հանրապետութեան նախկին նախագահը պատասխանած է. «ես անկեղծօրէն կարծիք կը յայտնեմ: Գիտցէք որ եւրոպական երկիրներու բազմաթիւ պետական դէմքեր նոյն տեսակէտը ունենալով հանդերձ բացէ ի բաց չեն ըսեր զայն: Թուրքիոյ ներկայ պայմաններով անկարելի է որ մուտք գործէք Եւրոպայի Հասարակապետութենէն ներս»:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ վրացի ղեկավար դէմքերէն ոմանք հացադուլ հռչակած են բողոքելու համար վերջին պատահարներուն դէմ: Ելոյթ ունենալով գերմանական հեռատեսիլէն, անոնք պնդած են թէ Աբխազները քաղաքացիական պատերազմի մը ծայր տալու նպատակով ջարդերու ձեռնարկած են Սուխումի մէջ ու Մոսկուա զօրավիգ է իրենց: Վրացի ղեկավարները ըսած են նաեւ թէ Մոսկուա նոյնիսկ ձայն չէ հանած Թուրքիայէն ինքնագործ զէնքերու ներածումին: Անոնց համաձայն Աբխազները կը յարձակին այս զէնքերով:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ թիւը աւելցած է Ֆրանսայի մէջ, 0,4% համեմատութեամբ Յունիսին, թէեւ աւելի լաւ է կացութիւնը քան անցեալ տարուան Յունիսին: Արդարեւ 1989–ի եւ 1988–ի նոյն շրջանի բաղդատութենէն կը պարզուի, որ 1,2% նուազում կայ այս տարի:

ԼԵՖ ՎԱԼԵՍԱ կը մերժէ իշխանութիւնը բաժնել Ժարուզելսկիի հետ: Այս վերջինը երեք նախարարութիւն առաջարկած էր ընդդիմութեան (բացի երեք գլխաւորներէն՝ ներքին, արտաքին, պաշտպանութիւն): Սոլիտարնոսկ չուզեր: Կամ ամբողջ իշխանութիւնը կամ՝ ոչինչ, այս է Վալեսայի շարժումին դիրքը, որ սկիզբը Սոլիտարնոսկի ղեկավարութեան իսկ հաւանութիւնը չէր վայելեր: Առաջին անգամ Ադամ Միշնիքն է (որու Մոնտի հետ ունեցած հարցազրոյցին արձագանգած էինք) որ, ընդդիմադիր Կազետա թերթին մէջ խմբագրականով մը. այդ դիրքը բանաձեւած էր եւ բուռն քննադատութեանց բախած, նոյնիսկ Կերեմէկի կողմէ: Բայց, երեք շաբթուան ընթացքին, մտքերու լայն փոխանակութիւն մը բաւական փոփոխութիւններ բերած էր: Վալեսա երկու հակառաջարկ կ՚ընէ.– ա) Ամբողջ կառավարութիւնը ձեռք կ՚առնէ Սոլիտարնոսկ եւ միայն 2 աթոռ կը շնորհէ կուսակցութեան (պաշտպանութեան եւ ներքին) իրեն վերապահելով արտաքին նախարարութիւնն ալ: բ) Կրկնապատկել նախարարները ընդդիմադիր ենթանախարարներով: Հաւանական չէր նկատուեր որ Ժարուզելսկի ընդունի:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Յուլիս 25ի հանդիպումներու արդիւնքներն են.–

ԱՐԱՐԱՏ – Զէնիթ	3 – 0
Լոկոմոտիւ – Պամիր	0 – 2
Դինամօ Կ. – Դինամօ Մ.	0 – 0
Դինամօ Մն. – Դնեպր	4 – 1
Շախտեոր – Մետալիստ	1 – 2

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 24)

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԻԹԻՆԿԸ

Երեքշաբթի օր (Յուլիս 18) մարզային կեդրոնի Յաղթանակի հրապարակը տեղի ունեցաւ արտօնուած միթինկ, քանի մը հազար հոգիի ներկայութեան: Խօսողները՝ Ղարաբաղի մետաքսի կոմբինատի կուսակցական կոմիտէի քարտուղար Ռոպէր Քոչարեան, երեսփոխան, արտադրական կառքերու փոխադրութեան միաւորման գլխաւոր տնօրէն Բորիս Դադամեան, քաղկոմի առաջին քարտուղար Վալերի Աթաջանեան, Կիրովականի մանկավարժական հիմնարկի Ստեփանակերտի բաժնի դոցենտ Համլէտ Գրիգորեան եւ ուրիշներ ներկաներու ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Գերագոյն Խորհուրդի ԼՂԻՄ–ի յանձնաժողովին աշխատանքին վրայ: Նշուած է որ Ղարաբաղցիները պէտք է անհրաժեշտ բոլոր պայմանները ստեղծեն յանձնաժողովի արդիւնաւոր գործունէութեան համար, ոչ մէկ ատեն պէտք է ենթարկուիլ հնարաւոր սադրանքներուն: Զսպուածութիւնը, շրջահայեացութիւնը, ողջմտութիւնը, Արցախցիներու բնորոշ այս յատկանիշները պէտք է գերիշխեն յոյզերուն վրայ: Միթինկին մասնակցողները յոյս յայտնեցին որ խորհրդարանական յանձնաժողովը կը յաջողի արդիւնաւոր աշխատանք տանիլ եւ պարզել Ղարաբաղի հայ բնակչութեան պահանջներու արդար բնոյթը:

Արմէնփրէսի թղթակցին (Ա. Գրիգորեան) այն հարցումին թէ ի՞նչ պէտք է ակնկալել յանձնաժողովի աշխատանքէն, Զօրի Բալայեան պատասխանած է.– «Իմ պարտքը կը համարիմ այս անգամ ձեռնպահ մնալ մեկնաբանութիւններէ: Կը խորհիմ թէ ոչ ոք պէտք է մեկնաբանութիւն ընէ: Մեզի ոչ մէկ բան հարկաւոր է, բացի՝ անաչառութենէ: Առաջին անգամ Ղարաբաղի հարցը կը լուծուի պետականօրէն եւ պետական մակարդակով: Եւ այդ կը պահանջէ միայն մէկ բան, որ հարցի լուծման հանդէպ մօտեցումը պետական ըլլայ եւ անգամ մըն ալ կրկնեմ՝ անաչառ: Շատոնց յայտնի է, որ ժողովուրդը առաւելաբար յոգնած է խաբէութենէ: Իսկ, հոն ուր անաչառութիւն կայ, խաբէութիւն չի կրնար ըլլալ: Համոզուած եմ, որ հարցը կը լուծուի այնպէս, ինչպէս կեանքը կը պահանջէ, ինքը՝ վերակառուցումը: Ղարաբաղցիները շատ սպասեցին: Վերջապէս եկած է այն օրը, երբ յանձնաժողովը կու գայ Ղարաբաղ: Ճիշդ է, առայժմ ոչ բոլոր անդամները: Մնացածները կու գան 2 օրէն»:

Կարճատեւ դադարէն ետք, կրկին լոյս կը տեսնէ «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթը, տպարանի բանուորները վերջ տուած ըլլալով գործադուլին:

⁂

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ ԼՂԻՄ-Ի ՄԷՋ

Յուլիս 20–ին, Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի ԼՂԻՄ–ի յանձնաժողովին անդամներէն մաս մը Ստեփանակերտ հասաւ: Անոնցմէ Էստոնիայի Գիտութիւններու Ակադեմիայի գիտաշխատող Քլարա Հալիկ պատասխանելով թղթակիցներու հարցումներուն ըսաւ թէ յանձնաժո–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԴԷՊԻ 8 ՄԵԹՐ

Հեռացատքի մէջ, գոնէ 8 մեթրը պէտք է անցնիլ, լուրջի առնուելու համար: Այդ ուղղութեամբ, լաւ ճամբու մէջ է Երեւանցի պատանի մը, Շիրակ Պօղոսեան՝ որ, Տոնեցքի մէջ միջ համամիութենական երիտասարդական խաղերու յայտագրով, յաջողած է կատարել 7.98 մեթրի ոստում մը: Թերեւս լուրջ մրցակից մը Ռոպէր Էմմիեանի համար: Պօղոսեան ստացած է արծաթ մրցանակ:

Էմմիեան կը շարունակէ արձանագրել համեմատաբար տկար արդիւնքներ: Անցեալ շաբթուան վերջը, Կորքի քաղաքին մէջ, Խորհ. Միութեան առաջնութեան մրցումներուն ընթացքին, դասուած է 4-րդ, 7.90 մեթրով: Առաջինը՝ 8.09:

ՋՐԱՅԱՏՔ

● ԱՐՄԻՆԷ ԿԸ ՅԱՂԹԷ

Միութենական մակարդակի վրայ, Հայերը ունին քիչ շատ համբաւ Ջրացատքի մէջ, շնորհիւ, անցեալին, Դաւիթ Համբարձումեանի եւ ուրիշ մէկ քանի մարզիկներու ձեռք բերած լաւ արդիւնքներուն: Աւանդութիւնը կը շարունակուի: Երիտասարդական խաղերուն ընթացքին: Արմինէ Մելքումեան, 15 տարեկան, առաջին ելած է իր տարեկիցներուն միջեւ, աշտարակացատքի մէջ:

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ԶՈՒԼՖԱԼԱԿԵԱՆԻ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Սէուլի Ողիմպիականի ախոյեան, դասական ոճով ըմբիշ Լենինականցի Լեւոն Ջուլֆալակեան՝ որ չէր մտած մրցարեմ քանի մը ամիսներէ ի վեր, կարեւոր մրցաշարքէ մը յաղթական ելած է Պուլկարիոյ մէջ: Շահած է առաջնութիւնը «Բարեկամ բանակներու 7–րդ Սպարտակիատային» մէջ: Ջուլֆալակեան կը պայքարի միշտ 68 քկ. քաշային դասակարգին մէջ:

● ՀԱՅԵՐ ԿԸ ՅԱՂԹԵՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Ազատ ոճով ըմբշամարտի Եւրոպայի ժիւնիոր ախոյենութիւնները տեղի ունեցան այս տարի Պուրսայի մէջ, Թուրքիա: Թուրքերը շահած են երկու առաջնութիւն, Խորհ. Միութեան ներկայացուցիչները՝ ութ: Անոնց մէջ՝ երկու Հայեր Գէորգեան (52 քկ.) եւ Յովսէփեան (68 քկ.): Իւրաքանչիւրը ցոյց տուած է իր գլխաւոր մրցակից, Թուրքին հանդէպ առաւելութիւն մը՝ որ, անկասկած, ակնյայտ եղած է, որպէսզի դատաւորները, թէեւ չէզոք, յաղթանակը տան Հայերուն, Թուրք հանդիսատեսներու աչքին առջեւ:

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

● ՀՐԱԶԴԱՆ ԿՐՆԱՅ ԲԱՐԵԼԱՒԵԼ ԻՐ ԴԻՐՔԸ

Մականախաղի մէջ (խոտի կամ հողի վրայ հոքէյ), Խորհ. Միութեան բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութիւնը, որուն կը մասնակցի Հրազդան քաղաքի խումբը, ընդմիջուած է մինչեւ Օգոստոս 15:

Հրազդան այս առաջնութեան մէջ աչքի զարնող խումբերէն մէկն է: Անցեալ մրցաշրջանին երրորդ էր դասուած: Ներկայ դասաւորումին վրայ, 10րդ է միայն, բայց խաղացած է միայն 12 մրցումներ, մինչ իր մրցակիցներէն ոմանք՝ 20 արդէն: Աչնան, Հրազդան պիտի բարւոքէ իր դիրքը անկասկած:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԸ

Յորդանանի հայկական գաղութը կը հաշուէ ըստ ոմանց շուրջ չորս հազար հոգի, ըստ ուրիշներու՝ շուրջ երեք հազար: Կազմակերպուած գաղութ մըն է՝ որուն մասին հայ մամուլի ընթերցողները յաճախ չէ, որ տեղեկութիւններ կ'ունենան: Ընդհանրապէս Սփիւռքի հայ մամուլին մէջ քիչ արձագանգ կը գտնեն հոն տարուող աշխատանքները՝ մշակութային, կրթական, ընկերային եւ հայապահպանման այլ մարզերու մէջ:

**

Հայերը Յորդանան հաստատուած են հին ժամանակներէն՝ Խաչակիրներու շրջանէն, Հեթում թագաւորի օրօք (ԺԳ. դար). սակայն որպէս համայնք սկսած են ձեւաւորուիլ 1915-ի Եղեռնէն ետք, մանաւանդ 1920-ական թուականներու սկիզբը, երբ Տէր Զօրէն, Սուրիայէն եւ այլ վայրերէ գաղթական բեկորներ ապաստան գտած են Յորդանանի զանազան քաղաքներու մէջ՝ Մաան, Փեթրա, Քարաք, Իրպիթ, Զարքա: Համայնքի հոգեւոր հովիւ Վահան եպիսկ. Թօփալեանի հետ մեր ունեցած հանդիպումի ընթացքին մեզի ըսուեցաւ, որ Քարաքի մէջ հայ որբուհիներ որդեգրուած են տեղացի իսլամ կալուածատէրներու կողմէ, որոնք այդ որբուհիները ամուսնացուցած են իրենց զաւակներուն հետ: Այս ամուսնութիւններէ ծնած զաւակներէն շատեր այսօր կը վարեն պետական կարեւոր պաշտօններ: Կը յիշուի, որ Քարաքի մէջ, 1928-ին գոյութիւն ունեցած է հայկական վարժարան մը՝ որբերուն այբբենգիմ սորվեցնելու համար: Այնուհետեւ հայ գաղթականները շարժած են դէպի մայրաքաղաք Ամման, ուր 1933-ին գոյութիւն ունեցած է ազգային վարժարան մը (Հեթումեան) եւ մատուռ մը:

ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ – ԻՒԶՊԱՇԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1960-ին է, որ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնը կը ձեռնարկէ հայկական վարժարանի շէնքի եւ ապա եկեղեցւոյ կառուցման: Դպրոցը եւ եկեղեցին կը գտնուին շրջանի մը մէջ՝ որ կը կոչուի Հայ Էլ Էրմէն, այսինքն՝ Հայկական Թաղ: Դպրոցին նախակրթարանի բաժինը կը կոչուի Իւզպաշեան, իսկ մանկապարտէզը՝ Կիւլպէնկեան: Իւզպաշեան 100 հազար տոլարի կտակով եղած է բարերարը դպրոցին: Եկեղեցին կը կոչուի Ս. Թադէոս:

Մանկապարտէզը երկու տարուան ընթացք մըն է, իսկ նախակրթարանը ունի 6 դասարաններ: Աշակերտութեան ընդհանուր թիւն է 172: Մանկապարտէզը ունի 52 աշակերտ, իսկ նախակրթարանը՝ 120: Տասը տարիէ ի վեր վարժարանին ի պաշտօնէ տեսուչն է Վահան եպիսկ. Թօփալեան: Իսկ շուրջ 30 տարիներէ ի վեր, նախ՝ որպէս ուսուցիչ, ապա՝ որպէս փոխ-տեսուչ կը պաշտօնավարէ Ժիրայր Զգրըղեան, Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանէն: Մանկապարտէզպանուհին է տիկին Տիգրանուհի Զգրըղեան: Ուսուցչական կազմը բաղկացած է 11 հոգիէ, որոնցմէ երկուքը կը դասաւանդեն հայերէն: Արաբերէն եւ անգլերէն դասերու կողքին դպրոցին մէջ կը դասաւանդուի շաբաթը 5 պահ հայերէն լեզու եւ 3 պահ կրօնք ու պատմութիւն: Թերեւս աւելորդ է ըսել, որ աշակերտներ դպրոցին մէջ կը խօսին հայերէն:

Ի պատասխան դպրոցի կրթական մակարդակին վերաբերող մեր հարցումին, տեսուչը կը նշէր, թէ նախակրթարանը աւարտող հայ աշակերտները դիւրութեամբ կ'ընդունուին պետական վարժարաններ: Աւելին՝ վերջին տասը տարիներուն, 217 դպրոցներու մէջ հայկական վարժարանը իր արդիւնքներով մի՛շտ առաջին տասնեակին մաս կը կազմէ:

Բնական է, որ երբ դպրոցի մը մասին խօսուի, հարկ է անդրադառնալ հաստատութեան նիւթական վիճակին, այսինքն՝ պիւտճէին։ Վարժարան յաճախող աշակերտներու թոշակը կը կազմէ 50 առ հարիւրը պիւտճէին՝ որ տարեկան 30 հազար տինար է (շուրջ 300 հազար ֆրանք): Հետեւաբար մնացեալը կը հայթայթուի Հ. Բ. Ը. Մ.-ի օժանդակութեամբ, դպրոցին կողմէ կազմակերպուած հասութաբեր ձեռնարկներով եւ մասնակի նուիրատուութիւններով:

Պէտք է նշել, հոս որ գաղութը սահմանադրական իմաստով թեմական կառոյց չունի, քանի որ եկեղեցին ու դպրոցը սեփականութիւնն են Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան եւ Պատրիարքն է որ կը նշանակէ հովիւը, ինչպէս նաեւ Ազգային Տեղական Խորհուրդը՝ եօթը հոգիէ բաղկացած։ Ի դէպ, Պետութիւնը բացարիկ վստահութիւն եւ յարգանք կը տածէ հայկական վարժարանին և ընդհանրապէս հայկական գաղութին նըկատմամբ:

Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ մէջ, որ գեղեցիկ ու հայկական ոճով կառուցուած է, ամէն Կիրակի կանոնաւոր կերպով պատարագ կը մատուցուի: Ամմանի հայերը հաւատացեալ են, կու գան: Քանի մը երիտասարդներով կազմուած դպրաց դասը կ'ապահովէ երգեցողութիւնը: Թէեւ թիւով քիչ (շուրջ 6–7 դպիր), սակայն գնահատելի են այս երիտասարդները, որոնք զոհողութիւն յանձն առնելով ամէն Կիրակի կու գան եկեղեցի: Չմոռնանք յիշելու, որ Յորդանանի մէջ Կիրակին աշխատանքի օր է:

ԱԿՈՒՄԲՆԵՐ ԵՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամմանի հայկական փոքր գաղութը ունի երկու ակումբներ, որոնք կը գտնուին դէմ դիմաց, երկուքն ալ աշխոյժ գործունէութեամբ, գեղեցիկ կառոյցով եւ զանազան բաժանմունքներով: Ակումբներէն մին կը պատկանի Հ. Մ. Ը. Մ.-ի, միւսը՝ Ա. Մ. Մ.-ի։

**

Հ. Մ. Ը. Մ.-ը Ամմանի մէջ հիմնուած է 1936-ին. տասը տարի ետք՝ 1946-ին, Միութիւնը ստացած է պետական պաշտօնական ճանաչում: Ունի 155 անդամ. պասքէթպոլի խումբը, որ կը մասնակցի երկրի Ա. դասակարգի մրցումներուն, բազմիցս տիրացած է ախոյենական բաժակի: Հ. Մ. Ը. Մ.-ը տարբեր տեղեր վարձու կալուածներու մէջ գործելէ ետք՝ 1960-ին տէր եղած է ներկայ ակումբին, որ կը գտնուի եկեղեցւոյ կից: Միայարկանի շէնք մըն է, որ ունի խաղավայր, սրահ, գրադարան: Միութիւնը ունի նաեւ սկաուտական կազմակերպութիւն մը՝ 30 անդամներով: Ազգային տօնախմբութիւնները կը նշուին սրահին մէջ, ուր տեղի կ'ունենան նաեւ զանազան ձեռնարկներ:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀՐԱՇՔ

ՏԱԹԵՒԻ ԹԱՓՕՐ ԼԵՐԱՆ

ԼԱՆՋԵՐՈՒՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Անթիլիաս, 1989

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

«ԱԳԴԱՆ»ը

1917-ի վերջաւորութեան մօտ, պատերազմը շատ խռոված չէր Թիւլցիներու կեանքը: Յանկարծ, Քորէզեան այդ փոքրիկ քաղաքը փոթորկեցաւ, բազմաթիւ քաղաքացիներու ղրկուած նամակներու պատճառով: Մէկուն կ'ըսուէր թէ իր մայրը ապօրինի զաւակի մը ծնունդ տուած է ամուսնութենէն առաջ, ուրիշի մը, թէ կինը անհամբեր իր մեկնումին կը սպասէ սիրահարին թեւերուն մէջ նետուելու համար: Յայտնի կ'երեւի որ նամակագիրը մօտէն ծանօթ է քաղաքացիներու մտերիմ կեանքին: Առաւօտ մըն ալ տղեկ մը պատի մը վրայ կը շարէ նամակներու կապոց մը որ գետնէն գտած է. պահարաններուն վրայ կան քաղաքին ազնուականներուն անունները, ինչպէս նաեւ իրեց սիրուհիներուն ու իրենց կիներուն սիրահարներուն անունները:

Ժանտարմները փոստարկղներուն վրայ գաղտնի հսկողութիւն կը կատարեն. ու երբ Ագտաւը կը նշմարէ այս բանը, պահարաններու կապոցը կը ձգէ հանրային վայր մը, նստարաններու վրայ, պատուհանի մը առջեւ եւլն. Շուտով կասկածները կը կեդրոնանան ոստիկանապետարանին վրայ. մանաւանդ երբ նոր նըշանակուած ոստիկանապետ մը որ պաշտօնին վայրը հասած անգամ չէ, նամակագիրին յարձակումներուն թիրախ կը դառնայ:

Նամակներու այս յորձանքը ողբերգութիւններու ալ պատճառ կը դառնայ: Անձ՝ նապանութիւններ, մահեր կը պատահին։

1921 Յուլիսին ոստիկանատան բաժնի պետերէն մէկը բողոք կը ներկայացնէ. շատեր կ'ամբաստանեն իր պաշտօնակիցներէն մէկը որպէս նամակներու հեղինակ, քանի որ ան միակն է որ զերծ մնացած է ամբաստանութիւններու յորձանքէն: Ինչպէս իր կինը:

Ապա, փոքրիկ հետախուզութեամբ մը գլխաւոր կասկածները կ'իյնան Անժէլ Լաւալ անուն երիտասարդուհիի մը վրայ որ խնայուած ոստիկանապետին պաշտօնեաներէն մէկն է, ու երկար ատեն յոյս ունեցած է որ իր ղեկավարը պիտի ուզէ զինքը որպէս կեանքի ընկեր ընտրել...:

Գրութիւններու բաղդատութիւն մը կասկածները կը զօրացնէ. 1922, Մարտ 11-ին Անժէլ կը ձերբակալուի, սակայն առժամապէս ազատ կ'արձակուի: Ոստիկանութիւնը համոզուած է որ մայրն ալ մեղսակից է իրեն:

Երկու կիները Կիմէլ կը քշուին. հոն Անժէլ կը համոզէ մայրը որ միասին անձնասպան ըլլան: Կը նետուին ջրակոյտի մը մէջ. մայրը կ'իյնայ ամենախոր մասը, իսկ աղջիկը՝ աւելի ափերուն մօտ. ու փայտահատներ հասնելով կը փրկեն զայն. մինչ քանի մը ժամ ետք մօրը դիակը կը հանեն ջուրէն։

Դեկտեմբեր 1-ին խնդիրը կը հասնի Թիւլի պատժական ատեանին առջեւ: Անժէլ երկու փաստաբան ունի:

Դատաւորը կը հարցնէ թէ ինչո՞ւ գրըւած է այդ նամակները: Ամբաստանեալը չարունակ կ'ուրանայ: Բժիշկներ կը փաստարեն թէ լուսնոտ հօր մը եւ ջղային մօր մը զաւակը ըլլալով կրնայ մտային անհաւասարակշռութիւն ունենալ:

Վկաներէ ետք դատարանը կ'ունկնդրէ նաեւ խնդրոյ առարկայ ոստիկանապետը. այս մէկը քառասուննոց, փոքրակազմ մէկըն է: Կատարեալ ամբարտաւանութեամբ կը պատմէ թէ ինչու չէ ուզած ամուսնանալ օր. Լաւալի հետ. «իր օժիտին պատճառաւ: Կը փնտռէի կին մը որ նուազագոյն հարիւր հազար ֆրանք բերէր ինծի: Մինչդեռ Անժէլ ըսաւ թէ միայն 60 հազար կրնար տալ իր մայրը: Պատասխանեցի որ կրկին դիմէ ինծի, երբ վիճակահանութեամբ մեծ պարգեւը շահի»։

Վերջապէս, Դեկտեմբեր 20-ին, ատեանը վճիռը կ'արձակէ. ամիս մը բանտարկութիւն, 100 Ֆր. տուգանք եւ 200 Ֆր. հատուցում իւրաքանչիւր բողոքարկուի համար:

1923 Ապրիլին Լիմոժի դատարանը կը վաւերացնէ Թիւլի վճիռը: Մինչ այդ, Անժէլ Լաւալ կը դրուի յիմարանոց մը ուրկէ խոյս կու տայ, հրդեհելու համար իր փաստաբաններէն մէկուն բնակարանը։ «Կրակը ամէն բան կը մաքրէ» կը գոչէ ան, փաստաբանին գրասենեակը առաջնորդող սանդուխին տակ խուրձեր տեղաւորելով: Դրացիները կը հասնին ու արդէնք կ'ըլլան հրդեհին ծաւալման: Անկէ ետք այլեւս Անժէլ իր մասին խօսիլ չի տար:

Այս միջադէպը նիւթ կը հայթայթէ գերման տարիներու լաւագոյն ժապաւէններուն մէկուն՝ «Ագռաւ»ին: Ոմանք հոն Ֆրանսացիները վարկաբեկելու եւ գրաւման ժամերուն ի նպաստ մատնութիւնը քաջալերելու ջանք մը կը նկատեն. անտեղի ամբաստանութիւն մը, քանի որ մեծ թիւով Ֆրանսացիներ ժապաւէնին ցուցադրութեան չէին սպասած իրենց դրացիները մատնելու համար:

Ա. Թ. Թ.

ԱԹԷՆՔԻ Լ. ԵՒ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

«Ազատ Օր»ի յաջորդական երկու թիւերու մէջ հրատարակուած է Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան վարժարանի տեղեկագիրը: Ստորեւ կու տանք գլխաւոր կէտերը:

Յունաստանի Հայ Կաթողիկէ Խաչի «Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան» ազգային վարժարանի 1988 – 89 տարեշրջանը բացուած է Սեպտեմբերի սկիզբը ու փակուած Յունիս 14-ին:

«Լ. եւ Ս. Յակոբեան» վարժարանի տնօրէնութեան պատրաստած տեղեկագիրին համաձայն նախակրթարանի վեց դասարանները յաճախած են 95 աշակերտ (51 մանչ, 44 աղջիկ), իսկ մանկապարտէզը՝ 21 աշակերտ (12 մանչ, 9 աղջիկ):

Այս թիւերուն մաս չեն կազմեր այն փոքրիկները, որոնց ընտանիքները առժամեայ կեցութիւն ունենալով Յունաստանի մէջ, ժամանակաւորապէս յաճախած են վարժարան: Այդպիսիներու թիւը եղած է՝ նախակրթարանի մէջ 7, իսկ մանկապարտէզ՝ 8:

Այս տարի դիմողները աւելի եղած են քան ընդունուածները: Անցեալի փորձառութիւնը աչքի առջեւ ունենալով ուսուցչական ժողովը յանգած է այն եզրակացութեան թէ դդոյշ պէտք էր ըլլալ դասարանները չխճողելու՝ յունարէն լեզուին անծանօթ աշակերտներով: Այս խնդիր պատճառով տնօրէնութիւնը կարելի եղած չափով սահմանափակած է նորեկներուն արձանագրութիւնը:

Գաղութին մէջ հետզհետէ աւելի մտահոգիչ համեմատութիւններու կը հասնի ծնունդներու նուազումը: Երբ վարժարանը անցեալ տարի Զ. դասարանէն ընթացաւարտ ունեցած է 20 աշակերտ, այս տարի մանկապարտէզ ընդունուած են միայն 11 փոքրիկներ:

Տարեսկիզբին բաղդատական սառուած մը կատարելով, վարժարանին տնօրէնութիւնը հաստատած է, որ այդ նուազումը հետեւանք է ծնունդներու պակասին: Չըկան փոքրիկներ որոնք մանկապարտէզի տարիքին հասած, բայց եւ հայկական վարժարան արձանագրուած չըլլան:

Այս տարի դպրոցին ուսուցչական կազմը հաշուած է 10 անդամներ, որոնցմէ հինգը՝ հայերէնի բաժինին մէջ. Մ. Քիւրտօղլեան (տնօրէն), Մ. Քիւրքճեան, Ա. Մարուխեան, Զ. Քիւրտօղլեան, Ռ. Մըսաքեան: Ներկայ տարեշրջանին հայ երգի ուսուցումը ստանձնած է ազգ. առաջնորդարանի դիւանապետ՝ Ս. Արքէլեան:

1988 – 89 տարեշրջանին նախակրթարանի բաժինը ունեցած է 13 ընթացաւարտներ: Իսկ մանկապարտէզի բաժնէն 14 փոքրիկներ յառաջիկայ տարի կ'անցնին նախակրթարան:

ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ինչպէս «Արմէնիփրէս» արդէն հաղորդած էր («Զարթօնք» Յուլիս 18) երգչուհի Հերմինէ Երիցեանի երեւանեան համերգին առթիւ, «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթը եւս լայն տեղ յատկացուցած է Սենեկային Երաժշտութեան Տան դահլիճը տեղի ունեցած բարեսիրական այդ համերգին: «Ազգանուէր երգչուհին» խորագրեալ յօդուածով Գ. Կարապետեան հոն կը պատմէ Հերմինէ Երիցեանի Թեհրանէն Վիէննա անցած ուղիին, Փարիզի մէջ տարած գործունէութեան՝ 1983-ին իր անձնական նախաձեռնութեամբ բացած երաժշտական ձայնամշակման դպրոցին, աշակերտներուն ի նպաստ տուած համերգներուն մասին: Յօդուածագիրը, հանգամանօրէն խօսելով երեւանեան համերգին մասին, յատկապէս կը նշէ թէ «հոգեւոր երաժշտութեան կատարողական դասախարակչութիւնը երգչուհուն օգնում է գեղարուեստական ճշմարիտ ընկալումով երեւակել Կոմիտասին ու ոչ միայն լսել արեան ձայնով»:

Երեւանի համերգէն զատ, Կիրովականի «Կայծ» թերթէն կ'իմանանք թէ «տաղանդաշատ երգչուհի Հ. Երիցեանը՝ Վիեննայի ու Փարիզի, Աթէնքի ու Հռոմի, Պուքրէշի ու Պերլինի հանդիսատեսներէն ու համակրանքը նուաճած այդ գեղարւեստ Հայուհին (...) առաջինը ունկնդրելու բախտը» ունեցած են Կիրովականցիները: «Միքայէլ Թարիվերդեան» երաժշտական ուսումնարանի լեփ-լեցուն սրահը տեղի ունեցած համերգին, Հ. Երիցեան հանդիսատեսին հրամցուցած է Կոմիտասի, Եկմալեանի, Գալանտէրեանի, ուրիշ հայ եւ արեւմտաեւրոպական երգահաններու մեծ թիւով երգեր ու ռոմանսներ:

Թերթը տպագրած է նաեւ հարցազրոյց մը, ուր երգչուհին կը յայտնէ թէ երկու ամիսով հրաւիրուած է Կոմիտաս Երաժշտանոց՝ դասաւանդելու: Պիտի երթայ Դեկտեմբերին:

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

Ֆին երգահան Սիպելիուս իր աշակերտներէն մէկուն հետ կը զբօսնուր անտառին մէջ:

Գարնանային օր էր, թռչունները կը ճռուողէին ծառերու վրայ:

Սիպելիուս որ երանութեան չափ պահեր ապրած էր անտառին մէջ, իրենց դայլայլէն կը ճանչնար բոլոր թռչունները եւ մէկ մէկ անոնց անունները կը թուէր իր երիտասարդ աշակերտին:

Յանկարծ ագռաւին տհաճ, խռպոտ կռռոցը խանգարեց անտառային հոգե – պարար մեղեդին:

– Սա ի՞նչ թռչուն է, հետաքրքրուեցաւ երգահանին աշակերտը:

– Այս թռչունը, – պատասխանեց Սիպելիուս, – քննադատ է...

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍՈՖԻԱՅԻ խորհրդային գիտութեան ու մշակոյթի կեդրոնին մեծ սրահին մէջ նշուած է Յ. Թումանեանի ծննդեան 120 ամեակը, նախաձեռնութեամբ «Երեւան» կազմակերպութեան, Պուլկար գրողներու եւ դերասաններու Միութեան: «Երեւան»» թերթի փոխ խմբագիր Մ. Պօղոսեան բացումը կատարած է երեկոյթին, ապա Հայաստանէն Հ. Մալեանի կինոդերասանի թատրոնի խումբը ներկայացուցած է «Թումանեանի հէքեաթները»:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ շաբաթօրեայ վարժարանը, Յունիս 17-ին տեղի ունեցած ամավերջի հանդէսով բոլորած է 30 տարիներու իր գործունէութիւնը: Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած են նախակրթարանի երկու երգչախումբերը: Երկրորդական բաժինի աշակերտները ներկայացուցած են զանազան բանաստեղծներու գործերէն արտասանական համադրում մը՝ «Ղարաբաղէն Արցախ» վերնագրով: Կատարուած է նախակրթարանի բաժնի շրջանաւարտ եօթը աշակերտներու եւ ԺԱ. դասարանի 12 շրջանաւարտներու վկայականներու բաշխումը:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Մեսրոպեան» ազգ. վարժարանի երկրորդական (ԺԲ. դասարան) եւ միջնակարգ (Ը. դասարան) բաժիններու աւարտական հանդէսը տեղի ունեցած է Յուլիս 18-ին, դպրոցին շրջափակին մէջ: 24-րդ տարեշրջանի ամավերջի հանդիսութեան բացման արարողութենէն ետք, տնօրէն Վիգէն Պալեան կատարած է միջնակարգի շրջանաւարտներուն վկայականներուն բաշխումը ու ապա բեմը յանձնած է օրուան բանախօսին՝ Ա. Հայրապետեանի: Երկրորդականի շրջանաւարտները իրենց վկայականները ստացած են ձեռամբ Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի, Վ. Պալեանի եւ ուսուցիչ Ն. Տատուի:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ճամլեան» ազգ. վարժարանի ամավերջի հանդէսը եւ Ջ. ու Թ. դասարաններու վկայականաց բաշխումը տեղի ունեցած է Յունիս 24-ին, «Ֆութհիլ Ինթըրմիտիէթ Սքուլ» սրահին մէջ, շուրջ 800 հանդիսականներու ներկայութեան: Օրուան հանդիսավար Հրանդ Աճէմեանի բացման խօսքէն ու աշակերտներու ողերձներէն ետք, յաջորդաբար նախակրթարանի 49 ու Թ. դասարանի 19 շրջանաւարտները ստացած են իրենց վկայականները: Տնօրէն Վարդգէս Ղազարեանի հուսկ բանքէն ետք, իր օրհնութեան խօսքը արտասանած է Տաթեւ Արք. Սարգիսեան:

ՍԱՆ ՏԻԷԿՈՅԻ Ի. Սի. Էս. Տի.-ի «Մէնտվիլ» սրահին մէջ, Յունիս 25-ին, հանդէս եկած է Լոս Անճըլըսի Համազգայինի «Անի» պարախումբը: Հ. Օ. Մ.-ի «Ռուբինա» մասնաճիւղի կողմէ կազմակերպուած հանդէսին բացումը կատարած է Թ. Մինասեան: Ձեռնարկի աւարտին տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը՝ ի պատիւ «Անի» պարախումբին:

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, Յունիս 24-ին, Համազգայինի «Յ. Շիրազ» գրական խմբակին կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է Հայոց լեզուին հարցերուն նուիրուած սեմինար մը: Գիտաժողովին առանցքային հարցը եղած է հայերէնի ուղղագրութիւնը: Զեկուցումներու թեմաները եղած են. «Մեսրոպեան ուղղագրութիւն» (Ա. Օրջանեան), «Հայերէնի հնչիւնաբանութիւնը» (Ա. Տօնոյեան), «Հայերէնը, ներկան եւ ապագան» (Զ. Մելքոնեան), «Եզրաբանական խորհուրդի ստեղծման հարցեր» (Ն. Շահէն):

ՍԱՆ ՖԵՐՆԱՆՏՕ հովիտի Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Յունիս 18-ին, աւելի քան 600 ծնողքներ ներկայ եղած են Սրբոց Նահատակաց մանկապարտէզին 49 փոքրիկներու ամավերջի հանդէսին: Հոգաբարձութեան օրուան խօսքէն ետք գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր, ապա տեղի ունեցած է վկայականներու բաշխում:

ՍԱՆ ՖԵՐՆԱՆՏՕ հովիտի Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Յունիս 24-ին, աւելի քան 400 հանդիսատեսի ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Սրբոց Նահատակաց նախակրթարանի 11-րդ ամավերջի հանդէսը: Երգ, պար ու արտասանութենէ բաղկացած գեղարուեստական ճոխ յայտագրէն եւ Հոգաբարձութեան խօսքէն ետք, տնօրէն Գ. Ինճէճիկեան յանձնած է 43 շրջանաւարտներու վկայականները:

ՍԱՆ ՖԵՐՆԱՆՏՕ հովիտի Ֆերահեան վարժարանի 21-րդ վկայականաց բաշխման հանդէսը տեղի ունեցած է, Յունիս 25-ին, վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, աւելի քան 1200 հանդիսատեսի ներկայութեան: Իր հիմնադրութեան 25-ամեակը տօնող վարժարանին հիմնադիր տնօրէնին բացման խօսքէն ետք եղած են ողերձներ ու գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր: Թ. եւ ԺԲ. դասարաններու մրցանակաբաշխութեան յաջորդած է Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեանի կատարած վկայականներու բաշխումը (52 շրջանաւարտ):

ՆՈՐԵՐՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Տալիթա Ռոժէ – Հաճեան վերջերս յաջողած է անգլերէնի ակրեկասիոնի քննութիւնը, 1800 թեկնածուներէն ընդունուած 150-ներու մէջ 33-րդ դիրքը գրաւելով:

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Լենինականի թատրոնում երեկոյ էի վարում, որը տեսագրւում էր:

– Բարի երեկոյ, յարգելի Լենինականցիներ եւ հեռուստատեսողներ:

Նոր էի սկսել խօսքս, երբ բեմադիրը ընդհատեց տեսագրութիւնը եւ պահանջեց նորից սկսել: Դուրս եկայ բեմից, ազդանշանից յետոյ նորից բեմ ելայ եւ...

Երբ նոյն բառերը կրկնում էի արդէն չորրորդ անգամ, դահլիճից մէկը ասաց.

– Ծօ՛, էսի մեզ խուլ ու համրի տեղ է դրել, քելէ էրթանք:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՕԼՔԻՆԵԱՆ

Շոգ ամառ էր: Դասախօսութեան գնացի մի գործարան, բայց՝ առանց փողկապի եւ «դիպլոմատ»ի: Հետախօսով պայմանաւորուել էինք. կուսքարտուղարն ըսպասում էր «ընկեր Դողոեան»ին: Զհաւատացին որ ես եմ: Վերադարձայ տուն:

Յաջորդ օրը զանգահարեց.

– Բա եղա՞ւ, ընկեր Դողոեան: Ես ձեզ խնդրեցի որ անձամբ գաք, դուք մի քրնձոտ մարդ էիք ուղարկել...:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ «ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Սամսոն կ'առնէ մեր պատահական ուղեկիցներուն մէկ մասը: Հոն կ'ելլէ ալպանացի սպայ մը՝ որ Խարբերդ աքսորուած է, երբ մասնակից Երլըրզի արար – ալպանական ընդհարման: Հոն կ'ելլեն նաեւ Եդուարդ Թովմասեան, ուշիմ ու համակիր երիտասարդ՝ որ կ'երթայ հաստատուիլ Ջիլէ իբր քաղաքապետական բժիշկ, եւ կեսարացի վաճառական մը՝ Յակոբ Զամուրեան: Սամսոնի ազգայիններէն երկուքը շոգենաւ գալով՝ ուխտաւորիս ցոյց տուին ազգային դպրոցը՝ բազմաթիւ պատուհաններով զարդարուած, եւ եկեղեցին՝ երկնագոյն չէնք:

Ժամը 5-ին կը մեկնինք, եւ ահա կ'անցնինք Զալթը – Պրուն հրուանդանը, Իրիսի գետաբերանէն յետոյ:

Մեր պատահական ուղեկիցներուն մէջ պէտք է յիշել «Քրտաստանի» նորընտիր անգլ. ընդհանուր հիւպատոս Ջէրմայտ, խարտեաշ, կապուտաչուի, երկար ու անմատոյց, որ կը յայտնէ ինձ թէ Տրապիզոնէն պիտի անցնի Կարին, եւ Լէօփոլտ Վայս, գերման ուղեւոր – յանձնակատար, ցամաք մարդ՝ զոր սակայն գինին կը դրդէ երգել մեզ իր հայրենի երգերը: Յարութիւն Շահրիկեան, զարգացած երիտասարդ՝ որ Տրապիզոնի միակ հայ փաստաբանն է, եւ Աղասէր Խաչեան, գործօն ու հիւրասէր, կը միանան ինձ, յայտնելու համար թէ «Հայ մարդիկ ալ երգ ունին»: Եւ Մայր Արաքսին կ'երգենք եռաձայն:

Յուլիս 5

Սիրուն առաւօտ: Նիւպէ հասած է Կիրասոնի առջեւ, գեղեցիկ քաղաք, բլուրի մը վրայ եւ երկու ձորերու մէջ զետեղուած: Մինարէն կ'երեւի, այլ ոչ մեր եկեղեցին. Կիրասոն շրջապատուած է կաղնիի անտառներով ու պսակուած է բերդով մը՝ զոր աւանդութիւնը կ'ընծայէ Փառնակէսի: Գեղանկար լեռնակներ ամէնուրեք. ամբողջ ծովափը ժանեակի պէս կտրուած: Կը տեսնեմ կղզեակ մը՝ բերդով ամրացած, եւ ծովեզերեայ գիւղ մը՝ Քէշապ, Թուրք ու յոյն բնակիչներով: Կաղինն է այս երկրին ճոխութիւնը. եւ անշուշտ, հնութեան մէջ, տեղացիները պիտի պաշտէին անոր ծառը, կիներն ալ անոր պտուղներովը մանեակներ պիտի բոլորէին: Սակայն Կիրասոնի մեծագոյն փառքն է Եւրոպան կեռասով օժտած ըլլալ. եւ զանց չըրի ճաշակել իր պատմական կեռասենիներուն պտուղը, պինդ, կէս–վայրենի, այլ համեղ:

Կիրասոն ընծայեց մեզ նոր ուղեկիցներ: Ասոնք հարսնեւոր Հայուհիներ են որոնք կ'երթան Տրապիզոն: Մին՝ պառաւ՝ կը կրէ զորշ վերարկու (չարշաֆ), քառակուսի գիծերով, միւսը՝ երիտասարդուհի՝ պճնուած է ոսկի գօտիով ու գլխազարդով եւ մետաքս ընջակով՝ ուր կ'երկարին լայն գիծեր, կանաչ ու մանիշակագոյն: Միատեղ բերած են մեծ ու փոքր ջութակներ, եւ մանկիկներ՝ որոնք կաղին կը թխեն անընդհատ:

Կը հասնինք Տրիպոլիս, այժմ Դիրէպօլու, որու տուները կը բարձրանան ամփիթատրի ձեւով: Օդասուն ու հարուստ քաղաք, ուր կան նաեւ հայ գաղթականներ:

Հալքապալա ծառոտ գիւղէն յետոյ, կ'անցնինք փարոսը Երոս կամ Եօրոս հրուանդանին՝ զոր կը կազմեն զոյգ լեռնակներ, ձիթենիներով ծածկուած:

Ահա Մերսին գիւղը՝ յոյն ու Թուրք բնակիչներով: Յոյն եկեղեցին կը սպասէ զայն, եւ գեղեցիկ արտեր որոնք կը կախուին լեռնակին կողէն՝ կը պաշարեն զայն: Երջանի՛կ բնակավայր, հեռո՛ւ աղմուկէ ու զաւերէ:

Ժամն է 11, եւ կը հասնինք Տրապիզոն: Կը հարցնեմ ուղեկիցներուս, եւ խառնիխուռն կը ցուցնեն ինձ Այա – Սոֆիան՝ որ կը կարծուի նախկին եկեղեցի, եւ միւս մզկիթները, զինուորական հիւանդանոցը, Սօուգ – Սու ծառազարդ գիւղը՝ յոյն ամարանոցներով լի, գմբէթաւոր յոյն եկեղեցին, Պօզթէփէ լեռնակը՝ որու ստորոտն է քաղաքը որ կը յանգի Կիւզէլ–Սարայ հին գղեակին, նաեւ դրօշազարդ ռուս հիւպատոսարանը, անոր մօտ ազգային վարժարանը, բերդին դրացի փարոսը՝ որուն կը յաջորդէ մաքսատունը, մեր գերեզմաննոցը՝ որ կը տարածուի ամփիթատրի ձեւով, եւ Ամենափրկչի վանքը՝ 873-ին հիմնուած:

Տրապիզոն՝ Զարմայրի ժամանակակից՝ մեծ ու գեղեցիկ քաղաք մ'է որ հետզհետէ կը մագլէ լեռնակին վրայ: Իր քարէ նաւամատոյցէն կը հասնին հայ ու Թուրք նաւավարներ՝ որոնք կը փոխադրեն հանդարտօրէն. Մակոյկները ծածկուած են վրանակներով, զի արեւը կրակ կը թափէ այսօր: Անոնցմէ մին կը կրէ պարսիկ դրօշ, միւսն անգլիական: Նաւահանգիստը լի է կայմերով, ինչպէս որ քաղաքը՝ նոճիներով եւ ուրիշ ծառերով:

(Շար. 4)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Մարգրիտ Սուրէնեան, Տէր եւ Տիկին Քլօտ Դաւիթեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժերար Սուրէնեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղիկով, անձամբ, գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին

ՍԻՐԱՔ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ–ի

մահուան առթիւ։

(Շար. Ա. էջէն)

ղովը մտադիր չէ տեղւոյն վրայ վերջնական որոշում կայացնելու. պէտք է մտիկ ընել տեղացիները, եւ ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, համատեղ տրուելիք որոշումները պէտք է զերծ ըլլան մեծ սրխալներէ ։ Նոյն օրն իսկ ԼՂԻՄ–ի յատուկ կառավարման կոմիտէին հետ քննարկուեցաւ յանձնաժողովի աշխատանքի ծրագիրը։

Յուլիս 21–ին, յանձնաժողովի անդամները այցելեցին Բ. աշխարհամարտին զոհուած Ղարաբաղցիներու յուշահամալիրը, ծաղիկ զետեղեցին նաեւ Սումգայիթի ու երկրաշարժի զոհերու յուշարձաններուն։ Քաղաքին գրօսայգիին մէջ հիւրերը հանդիպում ունեցան կուսակցութեան, պատերազմի ու աշխատանքի վեթերաններու հետ. այս վերջինները միահամուռ այն կարծիքը յայտնեցին թէ եթէ ինքնավար մարզը շարունակէ մնալ Ազրբէջանի հովանաւորութեան տակ, իրենց խղճերը չեն կրնար խաղաղանալ։ Անոնք շեշտեցին թէ ԼՂԻՄ–ի հարցը ոչ թէ տարածքային, այլ ազգային է. կապուած է ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին։ Յանձնաժողովի անդամները կէսօրէն ետք հանդիպում ունեցան մարզային կեդրոնին կուսակցական – տնտեսական մարմիններուն հետ։ Այս մարմիններու ներկայացուցիչները խօսք առնելով ընդգծեցին թէ հայ բնակչութեան դժգոհութեան գլխաւոր պատճառը ԼՂԻՄ–ի նկատմամբ Ազրբէջանի վարած քաղաքականութիւնն է տնտեսական, մշակոյթի, ժողովրդական կրթութեան, առողջապահական եւ այլ մարզերու մէջ։ Անոնք շեշտեցին թէ Ազրբէջանի ջանքերը կը միտին վիրաւորել հայ բնակչութեան ազգ. արժանապատուութիւնը ու ստիպել զանոնք որ հեռանան իրենց պապենական հողերէն։ Այսպէսով, ժողովրդագրական իրավիճակի փոփոխութիւնը ի նպաստ Ազրբէջանի կը լուծէ ԼՂԻՄ–ի հարցը։

Յուլիս 22–ին, յանձնաժողովի կարգ մը անդամները այցելեցին մարզին մանկական հիւանդանոցը, իսկ միւսները մեկնեցան Մարտակերտի շրջանը։

**

ՍՊԻՏԱԿ ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԻԾՈՎ

ՅՈՒԼԻՍ 21. – Վարչապետ Վ. Մարգարեանց ընդունած է Ճարտարապետութեան Միջազգային Ակադեմիայի նախագահ Գէորգի Ստոյլովը, որ Երեւան գտնուած է Սպիտակ քաղաքի վերականգնման հետ կապուած հարցերու քննարկման համար։

Գ. Ստոյլովի նախաձեռնութեամբ վերջերս Ճարտարապետութեան Ակադեմիան Պուլկարիոյ Սան Քիրիքօ բնակավայրին մէջ կազմակերպած էր Սպիտակ քաղաքին նուիրուած միջազգային մրցում։ Մասնակցող 16 երկիրներու ճարտարապետներու գործերուն մէջէն, գատակարգը նախապատուութիւն տուած է ճարտարապետ Գէորգ Արամեանի ղեկավարութեամբ հայ ճարտարապետներու պատրաստած նախագիծին։

Ակադեմիան առաջարկած է հայ ճարտարապետներու նախագիծին իրագործման մէջ ներգրաւել մրցումի բոլոր մասնակիցները(*), որոնք շատ հետաքրքրական մշակումներ ունին։

Զրոյցի ընթացքին քննարկուած է ըՍպիտակի յատակագիծը։

(*) Տես «Յառաջ» Յուլիս 21, ուր արձագանգած էինք Լը Սուարի տեղեկատուութեան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Խմբագրատուն իրենց այցելութեան առթիւ, Մոնրէալէն Յակոբ եւ Երուանդ Փաստրմաճեան 500 Ֆր.։

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Այս Կիրակի, Յուլիս 30–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Ամերիկայէն հիւրաբար Ֆրանսա գտնուող՝

ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ՀԱԼԱՃԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ի նպաստ իր դպրոցին. – Սառա Աւոյեան 100 Ֆր., Մարի – Թէրէզ Տօլմաճեան 200 Ֆր., Ագնիւ Ասլանեան 100 Ֆր., Կարապետ Սապունճեան 100 Ֆր., Բենիամին Ճիհանշահեան 500 Ֆր., Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղ 360 Ֆր., Անի Քիրիզեան 500 Ֆր., Ալթուն Նաճարեան 300 Ֆր., Արման Արզարեան 500 Ֆր.։

Պ. Խաչատուրեանի մահուան առթիւ Վիէնի Հ.Յ.Դ.ի ընկերները փոխան ծաղկեպսակի 700 Ֆր., Պէատրիս Սաէփեան 500 Ֆր.։

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով երկու հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Avez-vous pensé à

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible à la librairie H. Samuelian ainsi qu'aux FNAC

ou chez l'éditeur :
ADER
B.P. 3 75621 Paris cedex 13
chèques : 64 F +13 F pour frais postaux à ADER.

ԱՐՓԻ ՊՕՏՈՒՐԵԱՆ
ԵՒ
ԱՐՄԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆԱՑԱԾ
Փարիզ, 1989, Յուլիս 23

Կնքահայրութեամբ՝
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Մարտիկեան–ի

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse • Eveil • Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Բաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26–ին։ Մանրամասնութիւնները յետագային։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

COMMUNIQUE DE PRESSE
COOPERATION ARMENIE
12 juillet 1989

URGENCE ORPHELINS

Coopération Arménie, association humanitaire et culturelle régie par la loi de 1901, créée à la suite du séisme du 7 décembre 1988 en Arménie pour venir en aide aux réfugiés et sinistrés, a fait partir, en juin dernier, 326 colis portant chacun le nom d'un enfant et contenant vêtements, chaussures, nécessaire de toilette, fournitures scolaires, nourriture, jouets.

Chaque colis a été préparé à Paris selon des fiches individuelles contenues dans les dossiers établis par Coopération Arménie à Erevan. Ces colis sont actuellement remis en main propre à chacun des enfants destinataires. Nos représentants en Arménie décrivent la distribution en ces termes : «Chaque enfant, accompagné de sa famille d'accueil, reçoit, les yeux brillants de joie, un colis venant de France et portant son nom».

Par cette action URGENCE ORPHELINS, nous avons voulu répondre à l'attente de ceux qui vivent dans des conditions très difficiles et dont la demande, 7 mois après le séisme, reste toujours aussi pressante.

Nous remercions France Libertés – Fondation Danielle Mitterrand dont le soutien déterminant a permis l'envoi de ces colis. Nous remercions également l'Amicale des Arméniens de Romans, l'ensemble des donateurs et les premiers parrains de ces orphelins, ainsi que Equilibre - Amitié Arménie qui a assuré le transport de ces colis jusqu'à Erevan.

COOPERATION ARMENIE
50, rue Etienne Marcel
75002 Paris - FRANCE

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

«Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն»

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒԼԻՍ 28
VENDREDI
28 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.066 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.066

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԱՅԼ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐ ԵՒ ՄԻՇՏ՝ ՑՈՅՑԵՐ

Եթէ հանքագործներու գործադուլի շարժումը վերջ գտաւ շնորհիւ ձեռք առնուած անմիջական միջոցներուն, այլ պատճառներով նմանօրինակ շարժումներ ծայր տուին, այս անգամ պալթեան հանրապետութեանց մէջ: Նախ՝ Էստոնիոյ մայրաքաղաքը՝ Տալլինի մէջ, ուր ռուս ծագում ունեցողները դադրեցուցած են իրենց աշխատանքը, բողոքելու համար նախ այն օրէնքին դէմ, որ տարւոյս սկիզբը էստոներէնի գործածութիւնը պարտադիր կը դարձնէր Հանրապետութեան հանրային սպասարկութեանց մէջ, ապա նաեւ օրինագիծի մը դէմ, որ ինքնավարութիւն կը նախատեսէ ձեռնարկութեանց հաշուապահութեան եւ տեղական ընտրութիւններուն համար: Այս առնչութեամբ, օրինագիծը կը նախատեսէ որ 5-էն 15 տարի պէտք է ապրած ըլլայ Էստոնիա, որպէսզի մէկը երեսփոխան կարենայ ըլլալ եւ առնուազն երկու տարի՝ կարենալ քուէարկելու համար:

Էստոնիոյ եւ Լիթուանիոյ տնտեսական ինքնավարութեան հարցը կը ծեծուէր միաժամանակ, Մոսկուա, Գերագոյն Խորհուրդի նիստին: Հոն սկսած են քննել այդ մասին պատրաստուած օրինագիծը, որ թէեւ բաւական հեռու է 2 երկիրներու անկախապաշտ շարժումներու ուզածէն (Լիթուանիոյ մէջ՝ Սայուտիս եւ Ժողովրդական Ճակատ՝ Էստոնիա) բայց եւ այնպէս «փորձառական» բնոյթ մը պիտի ունենան, յայտարարած է Կորբաչով: Առաջարկներ եղած էին պալթեան երեք Հանրապետութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ, Ցունիսին, երեսփոխանական համագումարին առջեւ: Պալթ խօսք առնողները պաշտպանած են տնտեսական ինքնավարութեան սկզբունքը, մինչ կեդրոնական իշխանութեան ներկայացուցիչները շեշտը դրած են շատ յառաջացած անկախութեան մը վտանգներուն վրայ եւ նախապէս ճշդուելիք սահմաններուն: Էստոնիոյ նախարարապետը՝ Տոմ (շատ մօտ՝ Ժողովրդական Ճակատին) նշած է որ տնտեսական անկախութիւնը զէնք մըն էր «ցեղային տուեալը» կերպարանափոխելու եւ ազգայնական եռանդը ուղիի մէջ դնելու: Պալթեան ժողովուրդները, ըսած է, պատրաստ են, իրենց երկիրներուն մէջ, արդիական տնտեսութիւն մը ստեղծելու եւ իրենց փորձառութիւնը կրնայ ծառայել միւս Հանրապետութիւններուն: Տնտեսական անկախութեան այս պահանջը պալթեան Պետութեանց ընտրած ճամբաներէն մէկն է արտայայտելու համար իրենց անկախութեան իսկ պահանջը եւ պէտք չէ անտեսել, որ 3 Հանրապետութիւններն ալ հողագործական եւ ճարտարարուեստական մակարդակ մը ունին, որ բարձր է Խորհ. Միութեան մնացեալէն: Կարգ մը երեսփոխաններ, սակայն, «անհաւասար զարգացման» մը վտանգը կը տեսնեն: Իրա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՅՈՒԼԻՍ 21/24)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԱՅՑԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Հայաստանի կուսակցութեան Ա. քարտուղարը Յուլիս 20-ին այցելեց Լենինական ու տեղեկութիւն ստացաւ 58րդ թաղամասին շինարարական աշխատանքներուն մասին: Հոս, երկրաշարժի տակուն բնակարանները եւ ընկերա-կենցաղային կեդրոններ կը կառուցուին: Զրոյցը շօշափեց վճարումի, Ատրպէյճանէն գաղթած ժողովուրդին բնակչութեան ու աշխատանքի հարցերը, ԼՂԻՄ-ի կացութիւնը ու այլ խնդիրներ: Բանուորները գանգատեցան շինանիւթերու անկանոն մատակարարումէն, ինչ որ կը դանդաղեցնէ աշխատանքը:

**

Ա. ԱՂԱՆԲԷԳԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կեդրոնական Կոմիտէի շէնքին մէջ տեղի ունեցած է հանդիպում մը ակադեմիկոս Ա. Աղանբէգեանի գլխաւորած Մոսկուայի գիտնականներու խումբին հետ, որ Երեւան եկած էր մասնակցելու Հայաստանի տնտեսական զարգացման, արագ ձեռնարկատիրութեան գօտիի ըստեղծման հարցերուն նուիրուած խորհրդակցութեան:

Կարծիքներու լայն փոխանակութիւն տեղի ունեցած է վերականգնման աշխատանքներու արագացման ուղիներու, Հայաստանի ընկերա-տնտեսական զարգացման հեռանկարներու մասին, շրջակայ միջավայրի պահպանութեան եւ մասնաւորապէս Սեւանայ լիճի բնապահութեան մասին:

Տնտեսական քաղաքականութիւնը մշակելու ընթացքին նկատի կ'առնուին արտնտեսութեան ճիւղերու զարգացման, արտադրողական ուժերու տեղաբաշխման յետագայ կատարելագործման, արտաքին տնտեսական կապերու արդիական համակարգի ձեւաւորման յատակ միջոցառումներ եւ նոր մօտեցումներ:

**

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Ֆրէնտշիփ Ֆորս» (Ընկերութեան ուժը) կազմակերպութենէն պատուիրակութիւն մը, առաջնորդութեամբ նախագահին, արտասահմեան երկիրներու հետ բարեկամութեան եւ մշակ. կապի հայկ. ընկերութեան հրաւէրով Հայաստան այցելած է: Անոնք ծանօթացած են երկրին գիտական, մշակութային կեանքին, կ'այցելեն տեսարժան վայրեր ու աղէտի գօտին:

**

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՄԵԿՆՈՂ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Աղէտեալ շրջանէն 8.400 երախայ ամբան արձակուրդը կ'անցընեն Ռուսաստանի պիոներական ճամբարներու, առողջարաններու, հանգստեան տուներու մէջ:

Օրերս առաջին կառախումբը մեկնած է Լենինական - Սպիտակ - Մոսկուա երթուղիով: Այս առթիւ, ճամբաներու հաղորդակցութեան նախարարութիւնը արձակուրդի մեկնողներուն յատկացուցած է խնը կառախումբ: Մանուկները իրենց ուսուցիչներուն ընկերակցութեամբ կը մեկնին Լենինգրադ, Մոսկուա, Դոնի Ռոստով, Գորկի եւ այլ վայրեր:

Ամրան ընթացքին երախաներուն հանգիստին հետ կապուած բոլոր ծախքերը կը հոգայ Հայաստանի Արհեստակցական Միութիւններու Խորհուրդը:

**

ՎԵՆԵՏԿԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Իտալիոյ Վենետկիա (Վենեթօ) շրջանի խորհուրդին փոխ-նախագահ Ճ. Վառնիէրիի գլխաւորած պատուիրակութիւնը զանազան հանդիպումներ ունեցած է Երեւանի եւ այլ քաղաքներու մէջ: Պատուիրակութիւնը իշխանութիւններուն հետ քննարկած է յառաջիկայ Փետրուարին Հայաստանի մէջ «Վենեթօ գաւառի օրեր» կազմակերպելու հարցերը: Զրոյցներու ընթացքին ճշդըրտուած են Վենետկիոյ մէջ աղէտեալներուն ի նպաստ հանգանակուած մէկուկէս միլիոն տոլարի օգտագործման կարելիութիւնները: Հաւանօրէն այդ գումարը կը յատկացուի աղէտեալ շրջանին մէջ կառուցանելի դեղարուեստի դպրոցի մը:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀԱՆՔԱԳՈՐԾ ՎԱԼԵՃԱՆԵՐԸ

Խորհրդային պատմութեան մեծագոյն գործադուլը որ ծայր տուաւ Քուզպասի՝ արեւմտեան Սիբիրի մէջ, լրջօրէն ցնցեց երկիրը: Համեմատաբար նոր շրջաններու մէջ ճարտարարուեստականացած այս շրջանին հանքագործները թէեւ լաւ վճարուած մարդիկ են, սակայն հարցը այն է որ իրենց դրամով գնելիք ապրանք չեն գտներ: Ու այդ դրամը օրէ օր աւելի եւս կ'արժեզրկուի: Խանութները աւելի պարապ են քան՝ վերակառուցումին նախորդող շրջանին:

Կայ նաեւ այլ պարագայ մը, հազար անգամ քուէարկուած բանաձեւը, որ ձեռնարկներու ինքնավարութիւն ու ապակեդրոնացած տնտեսութիւն մը կը նախատեսէ, մեռեալ տառ կը մնայ: Մոսկուա կը պատճառաբանէ. «դրամական տագնապին պատճառով ու խուսափելու համար յաւելուածական անհաւասարակշռութիւններէ»:

Սկզբունքով, բոլոր Հանրապետութիւնները Պետպլանէն անկախ պիտի դառնան, սակայն միայն 2-3 տարիէն: Իսկ Սիբիրի հանքագործները գիտեն թէ իրենց արտադրութիւնը շատ լաւ շուկայ ունի միջազգային հրապարակին վրայ: Անոնք համոզուած են որ տեղին հաստատուած ինքնավարութիւն մը կրնայ լեցնել վաճառատուները: Ածխագործներու պահանջագիրը որ ներկայացուած է ածուխի ճարտարարուեստի նախարարին, յաւելեալ մանրամասնութիւններու ալ տեղ կու տայ. բանթողները միս, երշիկ ու նոյնիսկ միայն մէկ գործածութեան սահմանուած գրիչներ (սըրէնկ) կ'ուզեն:

Յուլիս 13-ին նախարարը խոստացաւ գոհացնել պահանջներուն մեծ մասը. հանքագործներն ալ խոստացան աշխատանքը վերսկսիլ. սակայն շատեր չիջան ածխահանք, պահանջելով որ նախարարապետ Ռիժկով գայ իրենց հետ բանակցելու. ու սպասեցին ձեռնածալ: Անոնց արարքը անդամալուծեց ամբողջ շրջան մը որ ածուխ կը հայթայթէ Արեւելեան Ռուսիոյ. ու Մոսկուայի մամուլը չի վարանիր «ողբերգական» որակելէ ստեղծուած կացութիւնը: Տոնպասի (Ուկրանիա) հանքագործներն ալ գործադուլի դիմեցին. իսկ Յուլիս 15-էն ի վեր, ճարտարարուեստի կեդրոն Քէմէրովոյի, ինչպէս Նովոքուզնէցքի մէջ, մետաղագործները կը պահանջեն որ հանքերու նախարարութենէն անջատ նախարարութիւն ունենան իրենք եւս:

Ուշագրաւ են նմանութիւնները ներկայ խլրտումի ու 1980-ի լեհական գործադուլներուն միջեւ, որոնք ծնունդ տուին Սոլիտարնոսկին: Երկուքին ընթացքին ալ անմիջապէս արգիլուեցաւ ոգելից ըմպելիի վաճառքը, պահանջ ներկայացուեցաւ գործադուլի իրաւունքի, ու նոմենկլատուրայի առանձնաշնորհումներու ջնջումի:

Տարբերութիւնը հոն է որ Սիբիրի շարժումը այնպէս կը թուի թէ կուսակցութեան տեղական ղեկավարներու նեցուկը կը վայելէ: Ու հարկ է նշել որ հանքագործներու պահանջագրին 42 կէտերուն մէջ կան տեղական խորհուրդներու, համայնավար կուսակցութեան անմիջական ընտրութիւններ ու նոյնիսկ սահմանադրական վերաքննութիւն մը, Նոյեմբերէն առաջ: Մոսկուայի անպաշտօն կարգ մը խմբակները փորձած են տեղ գրաւել ըստեղծուած շարժումին մէջ ու ներկայացուցիչներ ղրկած են Քէմէրովօ, սակայն բանուորները սուլած են ու չեն արտօնած որ անոնք խօսք առնեն:

Խորհրդային Միութեան մէջ օրինական ոչ մէկ տրամադրութիւն կայ գործադուլի իրաւունքին վերաբերող: Կորբաչովի իշխանութենէն ի վեր գործադուլները հանդուրժելի դարձած են ու կը խօսուի այդ մասին: Ժամանակները փոխուած են ու Խրուշչովի շրջանը չէ, որ 1962-ին Նովոչէրկասկի գործաւորներուն վրայ հրասայլեր կը ղրկէր ու ապա կը գնդակահարէր շարժումը ղեկավարողներէն վեց հոգին: Ամէն պարագայի մէջ, Կրեմլին պէտք է լրջօրէն ձեռք առնէ այս թղթածրարը ու անյապաղ օրէնք մը հաստատէ ընկերային հարցերու մասին: Կազմուած է յատուկ յանձնախումբ մը որ կը ղեկավարուի Ա. Սլիւնկովի կողմէ: Այս յանձնախումբը պիտի զբաղի հանքագործներու գործադուլով:

Այլ խնդիրներ ալ ծագած են կեդրոնացած հակակշռի մը ճնշումէն. Քամչատկայի ձկնորսները այլեւս չեն յօժարիր որ Մոսկուա կամայական կերպով որպէս իրենց շուկային ապրանք որոշէ իրենց իսկ որսացած ձուկերէն ուզածը: Իսկ Լիթուանիոյ համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը համաձայն չէ իր Հանրապետութեան տնտեսական ինքնավարութեան համար երկու տարի եւս համբերելու: Շատեր հարց կու տան թէ տրամաբանակա՞ն է շարունակել ձգձգել եկամուտի համաձայն գանձուելիք տուրքի մը հաստատումը, երբ Պետութեան դրամարկղերը պարապ են ու ժողովուրդը հետզհետէ աւելի անհանդուրժող կը դառնայ ընկերային անհաւասարութիւններու աճին հանդէպ: Վերջապէս, Կորբաչով վստահաբար ընդունելի պատճառներ ունի «կամաց կամաց աճապարել»ու, սակայն Քուզպասի միջադէպերը ցոյց տուին թէ այս խոհեմութիւնը կրնայ աննպաստ բնոյթ մը ունենալ իրեն համար: Ինքն էր որ 1987 Յունուարին իսկ ձեռնարկութիւններու մէջ ընկերային սեփականութեան նոր ձեւերու, ինչպէս նաեւ պատասխանատուներու ընտրելիութեան ու ինքնամատակարարումի հարցերը առաջ քշեց: Կրնար սիբիրցի հանքագործներու գործադուլի ինքնեկ շարժումը օգտագործել, ամուր հիմերու վրայ դնելու համար իր կարեւոր ծրագիրը: Նման քայլ մը նաեւ դարման պիտի հանդիսանար դրամական տագնապին որ հետզհետէ կ'անդամալուծէ երկիրը:

Ա. Թ. Թ.

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԸ

(Բ. եւ վերջ)

Ա. Մ. Մ.ը (Ազգային Մարզական Միութիւն) հիմնուած է 1955–ին եւ գործած զանազան վայրեր մինչեւ 1973, երբ Երուսաղէմի Պատրիարքարանի կողմէ տրամադրուած հողին վրայ կառուցուած է ներկայի երկյարկանի շէնքը, որ կը գտնուի եկեղեցւոյ դիմացը: Միութիւնը ունի 200 անդամ – անդամուհի, երիտասարդական եւ մարզական խումբեր, Տիկնանց Մարմին: Հոս ալ կան խաղավայր, սրահ, գրադարան, թատերախումբ:

Հարկ է նշել, որ ամէն օր բաց են այս երկու ակումբներն ալ, ուր կը յաճախեն առաւելաբար երիտասարդներ ու փոքրեր, զբաղելու զանազան խաղերով՝ պասքէթպոլ, նարտի, ճատրակ, փինկ փոնկ, ինչպէս նաեւ երբեմն օգտուելու գրադարանէն:

Յատկանշական երեւոյթ մը զոր նկատեցինք Ամմանի մէջ, այն է՝ որ բազմաթիւ են Հայաստանի մէջ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւն աւարտողները: Առանձնաշնորհեալ համայնք մը կարծէք: Ամէն քայլափոխի կը հանդիպիք երիտասարդի մը կամ արդէն չափահասի՝ որ շրջանաւարտ եղած է Երեւանի Բազմարուեստից Հիմնարկէն, բժշկական, ճարտարապետական կամ ճարտարագիտական, մանկավարժական հիմնարկներէն: Շրջանաւարտ այս սերունդն է, որ առաւելաբար կը վարէ Ա. Մ. Մ.ի ակումբը, որ սերտ կապեր ունի Հայաստանի հետ, ուրկէ կը ստանայ դասագիրքեր, թերթեր, երաժշտական գործիքներ եւ այլն:

Հոս հարկ է չեշտել, որ Հայաստանի բարձրագոյն ուսմանց հաստատութիւններէն շրջանաւարտներ երախտագիտութեամբ կը յիշեն անունը Ամմանի գաղութի նուիրեալ ազգայիններէն Սարգիս Լէփէճեանի, որ ոչ մէկ զոհողութեան առջեւ կանգ առած է տեղւոյն հայ երիտասարդները հայրենիք ճամբելու եւ զանոնք համալսարանական ուսմամբ օժտելու գործին մէջ:

Նկատի առած այն՝ որ Պետութիւնը 1957–էն ի վեր արգիլած է երկրին մէջ քաղաքական կուսակցութիւններու գործունէութիւնը, այս երկու ակումբներն ալ կը գործեն առողջ մթնոլորտի մը մէջ, քաղաքական տարբեր մտածողութիւն ունենալով հանդերձ: Ապրիլ 24–ի ոգեկոչումը, օրինակ, տեղի կ՚ունենայ ամէն տարի ակումբի մը սրահին մէջ: Պայքար չկայ: Անցեալէն մնացած են միայն դառն յիշատակներ:

**

Հ. Օ. Մ.ը գործունեայ միութիւն մըն է Ամմանի մէջ: Ունի 135 անդամուհիներ: Մաս կը կազմէ Միջազգային Կարմիր Խաչին: 1960–ին, երբ կը կառուցուէր Հ. Մ. Ը. Մ.ի ներկայ ակումբը, Հ. Օ. Մ.ը յատկացուցած է ակումբի շինութեան ծախքին կէսը: Երկար ատեն Միութիւնը իր սեփական միջոցներով պահած է ծերանոց մը, ուր պատսպարուած էին անտէր կամ լքուած ծերեր: 1987–ին փակուած է ծերանոցը: Ինչո՞ւ: «Անտէր ծերի չգոյութեան պատճառով», կը պատասխանէր հոգեւոր հովիւը: Ներկայիս Հ. Օ. Մ.ը կ՚օգնէ կարիքաւոր ընտանիքներու, հիւանդներու եւ կարօտեալներու:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Ամմանի հայ կաթողիկէ համայնքը ներկայիս կը հաշուէ շուրջ 25 ընտանիք. ժողովրդապետն է Հ. Հաննա Սաֆարի: Մօտիկ անցեալին եղած է բարգաւաճ համայնք մը եւ պահած հայկական դպրոց մը՝ 120 աշակերտներով: Ներկայիս, Ս. Սահակ – Մեսրոպ վարժարանը վարձու տրուած է օտարներու:

Հայ աւետարանական համայնք գոյութիւն չունի ներկայիս, թէեւ անցեալին ան ալ ունեցած է վարժարան մը՝ շուրջ 80 աշակերտներով: Ի դէպ, Կիրակի օր մը, երբ պատարագէն ետք կը զրուցէինք երիտասարդ զոյգի մը հետ, կը հարցնէի իրեն, թէ ի՞նչ մղումով ամէն Կիրակի կու գայ եկեղեցի ու կը մասնակցի պատարագի երգեցողութեան, մանաւանդ նկատի ունենալով Կիրակիի աշխատանքի օր ըլլալը: Զարմանքս մեծ եղաւ, երբ երիտասարդը յայտնեց, թէ ինք զաւակն է աւետարանական ընտանիքի մը: «Քանի որ աւետարանական եկեղեցի չկայ, կ՚ըսէր ան, եկայ այս եկեղեցին եւ առաջին իսկ պահէն զմայլեցայ հայ շարականներու գեղեցկութեամբ: Հայկական պատարագը սրտիս խօսեցաւ եւ այն օրուընէ ամէն Կիրակի կու գամ մեծ հաճոյքով»:

**

Աւելորդ չըլլայ թերեւս հոս յիշել յատկանշական երեւոյթ մըն ալ խառն ամուսնութիւններու վերաբերեալ: Մեր հանդիպումի ընթացքին հոգեւոր հովիւը անդրադառնալով այս հարցին, դիտել կու տար, որ մինչեւ մօտիկ անցեալ խառն ամուսնութիւններ շատ եղած են՝ Արաբներու եւ Հայերու միջեւ: Լրջօրէն մտածելէ ետք հովիւը յանգած է եզրակացութեան մը եւ տուած՝ իր հայեցողութեամբ եւ համոզումով որոշում մը, այն է՝ չպսակել: Հինգ տարի է, որ Հայց. Առաքելական մեր եկեղեցին չի պսակեր խառն ամուսնութիւն կնքել ուզող զոյգեր: Թէեւ այս երեւոյթը գոհ չի ձգեր բոլորը, սակայն տուներու մէջ մեր հանդիպումներու ընթացքին երբ կ՚անդրադառնայինք այս հարցին, կը նկատէինք մեծամասնութեան մօտ համաձայնութիւն մը. իսկ Վահան եպիսկ. կ՚ըսէ՝ ինծի համար ա՛յս է ազդու միջոցը:

**

Վահան եպիսկ. Թօփալեան, որ կը կրէ Ամմանի պատրիարքութեան փոխանորդի տիտղոսը, ծնած է 1941–ին՝ Պէյրութ: 1953–ին մտած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց վարժարանը: 1963–ին Երուսաղէմի մէջ աբեղայ ձեռնադրուած է Եղիշէ Պատրիարքի ձեռամբ, իսկ 1966–ին ստացած է վարդապետական աստիճան: 1966 – 1973 եղած է Տէյրնի հոգեւոր հովիւ: 1973–ին վերադառնալով Երուսաղէմ ստանձնած է աւագ թարգմանի եւ ուսուցչական պաշտօններ՝ Թարգմանչաց եւ Ժառանգաւորաց վարժարաններուն մէջ: 1978–էն ի վեր կը վարէ Ամմանի պատրիարքական փոխանորդի իր պաշտօնը: 1988 Նոյեմբեր 13–ին, Էջմիածնի մէջ եպիսկոպոս ձեռնադրուած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ:

**

Ամմանի հայկական գաղութի մասին մեր խօսքը աւարտելէ առաջ կ՚ուզենք նշել, թէ 1960–ական թուականներու բակիզբներէն Հայեր սկսած են հեռանալ երկրէն եւ արեւմտեան քրիստոնեայ աշխարհի մէջ վարել աւելի ապահով եւ տնտեսապէս աւելի բարօր կեանք մը: Անոնցմէ մաս մը մեկնած է Աւստրալիա, մաս մըն ալ մեկնած է Միացեալ Նահանգներու արեւմտեան ափը եւ առաւելաբար հաստատուած Օրէնճ Քաունթիի շրջանը: Ամմանցի Հայեր մեծ մասամբ յաջողած են կեանքի ասպարէզին մէջ: Այցելութիւն մը Օրէնճ Քաունթի, բաւական է հաստատելու համար, թէ կազ սթէյշըններու մեծ մասը կը պատկանի ամմանցի Հայերու. անոնք տէր են նաեւ նպարատուներու, ճաշարաններու, ոսկերչական եւ առեւտրական տուներու:

Լոս Անճըլըսի շրջանը կը գործեն նաեւ ամմանցի հայ բժիշկներ, ճարտարագէտներ եւ այլ մասնագիտութիւններու տէր անձեր:

Օրէնճ Քաունթիի ազգային – եկեղեցական կեանքին մէջ կարեւոր դեր ունեցած են ու կը շարունակեն ունենալ ամմանցի Հայեր, որոնք իրենց հոգածութեան առարկայ դարձուցած են եկեղեցւոյ եւ դպրոցի կառուցումը, սրտին հետ միասին քսակներն ալ լայն բանալով:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԳՆԱԼԸ ԿՂԶԻՆ

«Իշխանաց» անունով որակուած բնակելի կղզիներու խմբակցութեան մէջ, Գնալը Կղզին թէկուզ ամենափոքր ծաւալը ունի, սակայն քառակուսի մեթրի հաշուով, ամենախիտ բնակչութիւնը ունի կը կարծեմ:

Քաղաքի հեղձուցիչ տաքէն վերջ, ոտք դնելով նաւամատոյցին վրայ օդին հեշտալի զովութիւնը հրճուանքով կը համակէ սիրտս: Ինչի՞ վերագրել այս զգացումը: Բնախօսական պայմաններո՞ւ, թէ՝ հայրենասէրի մը հին օրերու վերյիշումի դերագրգիռ զգացումին: Երկար բացակայութենէ մը վերջ, ես զիս հոս տանս մէջ ըլլալ կը նկատեմ:

Ակնարկս կը սահի նաւամատոյցի պաշտօնեաներուն: Անոնց ժպիտը ու ձեռքի սեղմումը անգամ ուրախութ կ՚ըլլայ ինծի: Տարածուն հրապարակը լի է խայտացող բազմութեամբ մը: Երկսեռ առոյգ երիտասարդութիւն մը ամէնուրեք: Տարեցները հանդիպակաց ծաղարանին խորը ետ քաշուած, մանկատի կիներ իրենց մանուկները ձեռնակառքերու մէջ, անատակ տղաք հոս հոն կը վազվռտեն, կը կռուին, ուրիշներ հեծանիւի վրայ զիրար կը խաչաձեւեն, վրաս կու գան:

Պահ մը կանգ կ՚առնեմ ըմբոշխնելու համար այս համայնապատկերը: Կարծես երկար ատենէ ի վեր ծարաւի էի այս կերպ խճողուած, միանգամայն ուրախ մթնոլորտ մը տեսնելու: Ի տես այս շըւարումիս, բեռնակիրը ճամպրուկներս չալկած, ապշահար զիս կը դիտէ: Կը սպասէ, իսկ ես կը դանդաղիմ, կ՚ուզեմ երկար պահ մը աչքերովս արժեւորել այս եռուզեռը: Արդարեւ խանդավառ գիւղագնացութեան մէջ եղող ժողովուրդի մը բնականոն հոլովոյթն է, որու նկարը պիտի ուզէի յաւերժացնել մտքիս մէջ:

Յաջորդական օրերու մէջ կը շրջիմ շուկան: Ծաղարանին սպասեակները նոյն անձերն են, մրգավաճառը, նպարավաճառը, դեղագործը սիրով կը բարեւեմ: Կը սպասեմ, որ անոնք ալ ինծի բարի գալուստ մաղթեն: Շատերը կ՚անդրադառնան, կը հրճուին: Փռապանը իր երկու հասած զաւակներուն հետ ոտքի կ՚ելլէ, «բարի եկար մեծ հայրիկ» կ՚ըսէ: Շուրջբոլորս կը նայիմ, ո՞վ է մեծ հայրիկը: Ափսոս ես եմ: Մարդ իր տարիքը առած ըլլալուն դիւրաւ չի համակերպիր: Մարմինը կը ծիւրի, ոտքերը կը կթոտին, սակայն եթէ սիրտը անյաղթ մնայ, մարդ իր տարիքը կ՚անտեսէ:

Ծովեզը կու գամ: Համատարած Սեւ Ծովու զաղջ ու կանանչ կապոյտ ալիքները, Վոսփորի նեղ ափերէն անցնելով, աւելի կ՚արագացնեն իրենց ընթացքը եւ առաջին առթիւ կու գան Գնալը Կղզիի տափարակ կողերու խճաքարերուն հետ գիրկընդխառնուիլ: Այս իսկ պատճառաւ կղզիի ծովի ջուրը ընդհանրապէս մաքուր կ՚ըլլայ, եթէ անցնող փոխադրանաւերը անխղճօրէն իրենց աղտոտ իւղը ծովը չըթափեն:

Սովորաբար շաբաթավերջի ու տօնական օրերու մէջ քաղաքէն օտարներու խուժում մը տեղի կ՚ունենայ, նկատի առնելով կղզիին ծովի լողանքի համար ընծայած դիւրութիւնները:

Շոգենաւերը ժամանելէ վերջ, դիմաւորողներու կարգին, հաճելի է ճամբու վրայ հանդիպիլ սիրելի բարեկամներու, որոնց հետ մէկ տարուան ընթացքին միայն ամառները տեսնուելու կարելիութիւնը ունինք: Մեծ կ՚ըլլայ մեր հրճուանքը: Կ՚ողջագուրուինք, եթէ նոյնիսկ շատ ալ մտերիմ չըլլայ մեր բարեկամութիւնը: Զիրար կը դիտենք: Աչքառու կ՚ըլլայ բոլորիս կրած փոփոխութիւնը մէկ տարուան մէջ: Սպիտակ մազեր, այլափոխուած դիմագիծեր, սակայն ասոնք բոլորը կ՚անտեսուին, որքան ատեն որ մենք միասին ենք ու միասին քալելու ուժը եւ կարողութիւնը ունինք:

Այս փոքր զանազան ազգութիւններէ միաձոյլ գաղթավայրի մէջ, կան յատկանշական դէմքեր որոնք կը գոյատեւեն երկար տարիներէ ի վեր: Թէ՛ ամառ եւ թէ՛ ձմեռ հոն կը բնակին: Ասոնց կարգին են, երկու ձկնորս եղբայրները, նախկին ոստիկանապետը, մանրավաճառներ ու նաւամատոյցի բեռնակիրները, որոնք «Ամառ ձմեռ հոս ենք, հարիւր տարի պիտի ապրինք» կ՚ըսեն: Իսկապէս մաքուր զով օդը, գրաւական մըն է երկարակեաց մնալու համար:

Պատմեմ եզական օրինակ մը որ հազուագիւտ կարելի է նկատել կեանքի առեղծուածային պայքարի մէջ:

Մայր պողոտայի վրայ քանի մը տարիներէ ի վեր իր պարտականութեան գիտակից աղբահաւաքը, առաւօտեան ժամը վեցին գործի լծուելով, ամբողջ օրը անբիծ կը պահէ երկարող ճամբան: Կը զմայլիմ իր աշխատասիրութեան ու բծախնդրութեան վրայ:

Միւս կողմէ, որո՞ւն միտքէն պիտի անցնէր թէ՝ այս տարեց, խորշոմած դէմքով հասարակ աւելածուն, յարգանքի արժանի, ընտանիքի տիպար հայր մըն է: Ճանչնալով զինքը վերջերս հարցազրոյցի մը ընթացքին տեղեկացայ որ իր ամուսնութեան քսանըվեց տարիներու մէջ, չորս զաւակ ունեցած է, երեքը մանչ, մէկը աղջիկ: Այր ու կին տենդագինս աշխատած են այս զաւակները մեծցնելու համար:

Ներկայիս՝ տղոցմէ երէցը, քսանըհինգ տարեկան, իր բարձր ուսումը աւարտելէ վերջ, զինուորական պարտականութիւնը կը կատարէ, իսկ միւս երեքը, մին աղջիկ, Անգարա համալսարանի ու լիսէի մէջ կ՚ուսանին:

Ի տես հասկացողութիւն հայցող իր աչնայուածքին, յուզուած ու տամուկ աչքերով, ջանացի զինքը մխիթարել, ապագային բերելիք երջանիկ օրերու հեռապատկերով: Ձեռքս համբուրել ուզեց:

Կեանքի այս հսկայական պայքարի վըրայ խորհրդածելով, միտքս կ՚երթայ այն միփարթամ ընտանիքներուն, որոնք միայն մէկ զաւակ հասցնելու համար դըժուարութիւն կը քաշեն: Իսկ այս հասարակ աւելածուն, իր միայարկանի [illegible] սենեակին մէջ, կեանքի գնով մաքառելով, չորս զաւակ կը հասցնէ: Սիրտս յուզուած՝ մեկնաբանութիւնը աւելորդ կը գտնեմ:

ՀՐԱՆԴ Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

«Մարմարա»

ԳԻՒՂԵՐԸ ԶԲՕՍԱՎԱՅՐ

1880ական թուականներուն Փարիզ մեծցած է. քաղաքը սկսած է կրծոտել կանանչ տարածութիւնները, փոքր պարտէզները կամ տուներու միջեւ մնացած թափուր գետինները: Ցորենի առաջին արտերուն սահմանագիծերը ետ կը մըղուին, ու Փարիզի անտառները՝ Վէնսէնն ու Պուլոնեը «քաղաքացի» կը դառնան:

Փարիզ կը փոխուի. նաեւ փարիզցին: Երեսուն տարի առաջ Անիէռ, Սէն Թրուէն կամ Փանթէն աշխարհին ծայրը կը թըւէին: Մինչդեռ այդ շրջանին ծանօթ վայրեր դարձած են: Քաղաքացիին կեանքէն կը հեռանան զալարիքը, ծաղիկները, պողոտայի ծառերը: Զանոնք վերագտնելու համար պէտք է անհրաժեշտ քայլը առնել ու երթալ գիւղական միջավայր:

Ազնուական եւ քաղքենի դասակարգը ԺԹ. դարու կէսին արդէն գիւղագնացութեան սովորութիւնը իւրացուցած է: Գլխաւոր հոսքը կ՚ըլլայ դէպի Մոնմորանսի: Կեռասենիներ կը վարձեն ամբողջ օրուան համար. հաճելի ժամանց է նաեւ էշով պտոյտը: Յետոյ կայ նաեւ Մոնմարթրթը, հողմաղացները, այգիները, այծերը. Ռոմէնվիլը իր լիլակներով, Մէզոն – Լաֆիթի մանուշակները: Անշուշտ այս բոլորը առանձնաշնորհեալ փոքրամասնութեան մը զբօսանքը կը կազմէին. սակայն էականը այն է որ նորոյթը հաստատուած էր: Գիւղագնացութիւնը սկսած էր մաս կազմել բարքերու:

Ֆրանսա թեւակոխած է երկաթուղիի շրջանը: Ու երկաթուղին նկատելի տեղ մը սկսած է գրաւել ժողովուրդին առօրեային մէջ: Անով՝ գիւղերը կը մօտենան մայրաքաղաքին:

Շատ շուտով Փարիզցիները կը վարժուին այս նոր ու արդիական փոխադրամիջոցին. այնքան որ երկաթուղիի տնօրէնութիւնը կը տեսնէ անմիջապէս որ մըրցակցութեան բոլոր տուեալները իր ձեռքին են ու իրեն ի նպաստ. կը սկսի զեղչել տոմսերու գինները. փոխադրութեան գինը, որ ամէն քմ.ի համար 15 սանթիմ էր, կ՚իջնէ մինչեւ 5 սանթիմի: Յետոյ ընկերութիւններ ալ ասպարէզ կ՚իջնեն: Զեղչեալ գիներով երթ ու դարձի տոմսեր կը վաճառուին. քիչ ատենի մէջ կայարանները կը յորդին բազմութեամբ. պէտք կ՚ըլլայ յաւելեալ շոգեկառքեր վարձել: Մաքուր օդին անհրաժեշտութիւնը չէ-

տող բժիշկներու յամառ թելադրանքներն ալ կ'օգնեն զանգուածներու չարաթաւեր-ջի տեղափոխումին :

Գրագէտներն ալ անմասն չեն մնար այս նորոյթէն. գիւղը անոնց նախասի-րած նիւթերէն մէկը կ'ըլլայ : Անոր կ'ըն-կերանայ, գրեթէ միշտ, անմեղութեան, մաքրութեան թեման :

1880-ին չարաթաւերջը կը սկսէր Կի-րակի առաւօտ. մեկնումը դէպի անծանօթ հորիզոններ, արկածախնդրութեան մը համազօր էր : Մարդ չէր գիտեր թէ ինչեր կրնային պատահիլ : Կիրակիի վայել արդուզարդը անհրաժեշտ էր : Տիկինն-րը կը հագուէին մետաքսէ հագուստներ, փետուրներ, գոհարեղէններ կ'ունենային իրենց վրայ : Իսկ այրերը, ռէտընկոթ, բաճկոնակ հագուած կ'ըլլային ու չէին մոռնար գլխարկն ու գաւազանը : Արձա-կուրդի այս օրերուն, կարեւոր տեղ կը գրաւէր ճաշը : Այնքան որ «գիւղ կ'եր-թանք»» ըսելու տեղ մարդիկ յաճախ կ'ը-սէին՝ «գիւղ ճաշելու կ'երթանք» : Այդ ճաշը կը բաղկանար Փարիզցիներու ա-ւանդական ճաշացուցակէն. տապկած ձուկ, նապաստակ կամ հաւ, աղցան եւ պտուղ : Ճաշէն ետք, բնութեան մէջ պը-տոյտներու ժամն էր :

Գետափներն ալ նախասիրուած վայ-րեր էին. ընտանիքի հայրերը չէին մոռ-նար իրենց կարթերը առնել. Մօփասան կը գրէ թէ «կայարանը Կիրակի առաւօտ կը նմանի նուրբ գաւազանիկներու ան-տառի մը, որոնք ամէն վայրկեան իրա-րու կը բախին, ինչպէս՝ յարդէ գլխարկ-ներու ովկէանէ մը բարձրացող կայմեր» : Այս ընթացքին երիտասարդները կը ճանչ-նան լողալու հաճոյքը. անոր կը յա-ջորդէ նաւարկելու սէրը :

Ջուրին վրայ բարեկամութիւնները կ'ամրապնդուին. նաեւ սիրային պատ-մութիւնները : Կիներն ալ հետամուտ են այս մարզաձեւին. «նաւակի մը մէջ կին մը անհրաժեշտ է, կը գրէ Մօփասան, ո-րովհետեւ ան արթուն կը պահէ մար-դուս սիրտն ու հոգին. կը զուարթացնէ, կը հանգստացնէ» : Նաւարկող ամէն խըմ-բակ իր ուղեկցուհին ունի. ասոնք բան-ուորուհիներ, համեստ պաշտօնեաներ, երբեմն նոյնիսկ փողոցային տիպարներ են, որոնք կ'ուզեն ամբողջ չաբթուան մը ճոխութիւնը մոռնալ :

Նաւարկելու սէրը պատճառ կ'ըլլայ որ այլ մարզեր ալ զարգանան, կը բազմա-պատկուին ճաշարանները, կէնկէթները, ժանաւանդ գետափերուն վրայ : Հոն ժո-ղովուրդը կ'ուտէ, կը խմէ, կ'երգէ, կը պարէ. մէկ խօսքով կը զուարճանայ, ինչ որ բուն նպատակն է :

Այդ միջոցին կան ճիտողներ. անոնք կը կոչուին Զոլա կամ Տօտէ, Մօփա-սան, Մոնէ, Փիսարօ, կամ տակաւին Սիսլէյ : Այս բոլորը իրենց գրիչով կամ վրձինով կը յաւերժացնեն զբօսանքի ժամերը, վկայութիւններ տալով մտայ-նութիւններու փոփոխութեան մը շրջա-նէն. փոփոխութիւն, որ կը պատրաստէ աւելի արդիական աշխարհ մը. այսինքն՝ ի. դարը :

Ա. Թ. Թ.

Hommage à cette génération exemplaire

Pour nous, vous étiez des «Barones», mais entre vous, vous étiez simplement, HOVSEP, BOGHOS, KARNIG, SAHAG, GARABED, HAGOP ou GUIRAGOS.

Vous étiez nos pères; comme des dizaines de milliers de compatriotes, des rescapés du Génocide.

Une différence cependant : vous étiez des ouvriers, car contrairement à la majorité des nôtres, les circonstances, les évènements, avaient fait de vous autre chose que des commerçants ou des artisans; comme on se plait à le dire aujourd'hui, vous étiez des «Prolétaires».

Chaque matin, dès l'aube, musette au dos, vous vous rendiez à l'usine, heureux de travailler, d'avoir un emploi qui permettait de nourrir vos familles.

Au début, les sarcasmes, les quolibets du genre: «Sale étranger, retourne dans ton pays» ou bien des gentillesses comme «Sale Arménien, tu viens manger le pain des Français» ne vous ont pas manqué.

Vous évitiez de répondre aux provocations, non pas par lâcheté, un Arménien n'est jamais lâche, mais plutôt par raison; chaque quinzaine il vous fallait ramener la paye à la maison.

Puis, peu à peu, votre ardeur, votre courage, votre ténacité, votre assiduité au travail ont gagné l'estime de vos employeurs et plus tard le respect de vos «collègues».

Votre ambition première était que vos enfants puissent se défendre mieux que vous sur cette terre et vous avez réussi.

N'ayant pas connu vos parents, vous aviez choisi l'Eglise pour mère et le «Parti Dachnag» pour père. Votre bible à vous, c'était le quotidien «Haratch».

Vous n'avez connu, ni enfance, ni adolescence et votre vie d'adulte s'est consacrée à l'éducation de vos enfants, au travail.

Vous nous avez appris à connaître et à aimer notre Patrie.

Vous n'êtes jamais allés à l'école et vous saviez presque tout; vous n'avez jamais eu de maîtres et vous vous êtes efforcés de faire de nous, de bons élèves.

Ayant vécu l'enfer sur cette terre je suis certain que Dieu vous a tous réuni dans son Paradis.

Adieu, chers «Barones», nous vous aimions et vous respections beaucoup.

Désormais, nous vous vénérerons.

SARKIS HOVAGUIMIAN

Գերմանահայ նամականի

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յունիս 16 – 17-ին Քէօլնի մէջ տեղի ունեցաւ գերմանախօս երկիրներու Հայ Միութիւններու Կեդրոնական Կազմա-կերպութեան արտակարգ ընդհանուր ժո-ղովը մասնակցութեամբ 6 անդամ միու-թիւններու պատգամաւորներու եւ անհատ անդամներու : Տեղի ունեցաւ տեղեկա-տուութիւն Ղարաբաղի, երկրաշարժի, Ապրիլ 24-ի, կրթական եւ երիտասարդա-կան մարզերէն ներս կատարուած աշխա-տանքներու մասին, նաեւ ընդհանուր գործունէութեանց եւ նիւթական զեկու-ցում :

Ընտրուեցաւ ժամանակաւոր նոր վար-չութիւն մը հետեւեալ կազմով. – Րաֆ-ֆի Պետիկեան՝ ատենապետ, Պ. Հրայր Խոսրովեան՝ փոխ-ատենապետ, Օր. Թա-լին Պահճիվանօղլու՝ ատենադպիր, Տի-կին Նունիկ Վիթուս – Պալեան՝ գանձա-պահուհի : Այս վարչութեան որպէս գըլ-խաւոր պարտականութիւն յանձնուեցաւ կատարել կազմակերպութեանս կանոնա-գրրի փոփոխութիւն : Առաջարկուած գըլ-խաւոր փոփոխութիւնն է. – Կազմակեր-պութեան վարչութիւնը պիտի կազմուի իւրաքանչիւր անդամ միութեան վարչու-թենէն մէկական ներկայացուցիչով ։ Վար-չութեան անդամները իրենց միջեւ պի-տի ընտրեն երեք հոգինոց վարիչ մար-մին մը կազմուած վարիչ քարտուղարէ, ատենադպիրէ եւ գանձապահէ : Այս փո-փոխութեան գլխաւոր նպատակն է ան-դամ միութիւններու մասնակցութիւնը, դիրքը եւ ազդեցութիւնը զօրացնել Կեդ-րոնական Կազմակերպութենէն ներս : Շատ ուրախ պիտի ըլլայինք լսելով միու-թիւններու եւ անհատներու կարծիքը, դի-տողութիւններն ու առաջարկները, մաս-նաւորաբար այն հարցին շուրջ թէ ինչ-պէս կարելի է գերմանահայ միութիւն-ներու միջեւ կապը եւ համագործակցու-թիւնը ամրապնդել, կամ ինչպէս կարե-լի է գերմանահայ միութիւններն ու Գեր-մանահայութիւնը համախմբել միացեալ զօրաւոր կեդրոնական մարմնի մը շուրջ :

Մեր կազմակերպած յաջորդ երիտա-սարդական հաւաքոյթը տեղի պիտի ու-նենայ Դեկտեմբեր 22 - 26-ին : Ուրախ պիտի ըլլայինք եթէ ձեր շրջանի երիտա-սարդներուն տեղեկացնէիք այս մասին :

Յուլիսի վերջը, Պերլինի հայ գաղութի եւ մեր Կազմակերպութեան միացեալ ջանքերով, Տոնաթ Հրատարակչատան կող-մէ լոյս կը տեսնէ .– «*Panzer Gegen Perestroika, Konflikt in und um Karabagh*» գիրքը :

ԳԵՐՄԱՆԱԽՕՍ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ
ՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ԿԵԴՐ. ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

RAFI BEDIKIAN
Siegesstrasse 136,
4200 OBERHAUSEN 11,

Օպըրհաուզըն, 3 / 7 / 1989

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

– ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ –

—O—

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանա-յին Վարչութիւնը պատիւ ունի յայտա-րարելու, որ Լենինականէն՝ աղէտեալ շրջաններէն, պիտի հիւրընկալէ 42 երա-խաներ, Յուլիս 29-էն մինչեւ Սեպտեմ-բեր 9-ը : Երախաներուն կ'ընկերակցին Մարթէն Փաշայեան, Գէորգ Խաչատրեան, Սամուէլ Ադամեան եւ Վազինակ Մինաս-եան :

Օգոստոս ամսուն, անոնք, պիտի ըլ-լան Պէլֆոնթէնի կայանը, սակայն Սեպ-տեմբերին կ'ընդունուին ընտանիքներու մօտ ։

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԺՊԻՏ

– Ես բժիշկ Պարոնեանն եմ, ըսէ տի-րոջդ, որ եկած եմ ։

Աղախինը. – Կը ցաւիմ տոքթէօր, տէրս ծանր հիւանդ է, ինծի պատուիրեցին, որ մարդ ներս չընդունիմ :

Հայրդ տո՞ւնն է :
– Ո՛չ, գերեզմանատուն գնաց :
– Ե՞րբ կը վերադառնայ :
– Զեմ գիտեր, թաղուելու գնաց :

Տանտիրուհին. – Ինչո՞ւ վերջին ծա-ռայած տունէդ գործդ թողուցիր :
– Որովհետեւ պարոնը փորձեց զիս համբուրել ։
– Եւ դուն առարկեցի՞ր :
– Ոչ, ես չառարկեցի, տիկինը առար-կեց :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԴԻՊԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ԱՐՄԷՆ ՊԱՂՏՈՅԵԱՆ

Պոսթըն, 1989, Տպարան Շիրակ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԵՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Մեր շոգենաւը ցամաք կը հանէ ամե-րիկեան կտաւի 1500 հակեր՝ որոնք ուղ-տերով պիտի փոխադրուին Պարսկաս-տան, Կարնի ճամբով : Բեռնաբարձ մեքե-նային կռինչը կը խորտակէ դանկս :

Տրապիզոնէն ստացանք յոյն ուղեւո-րուհիներ՝ որոնց տարազը կը նմանի Կի-լիկիոյ Հայուհիներուն տարազին. վե-րարկու եւ զենջակ միատեղ, մին միւ-սին վրայ ձգուած, արձակ վիզերով : Կը խօսին կոշտ գաւառալեզու մը, զուցէ լա-զերէն : Ասոնք՝ չոր, երկար, խարտեաշ ու սիրուն ընդհանրապէս, կը յիշեցնեն թէ մօտ ենք չէրքէս տիպարի բնադաւառին :

Կը մեկնինք, երբ քաղաքը կը սկսի վա-ռել իր ճրագները ։ «Պայծառ լուսին եւ զով գիշեր» :

Յուլիս 6

Շքեղ առաւօտ, թէեւ ջերմ : Կը նշմա-րենք Ճորոխի գետաբերանը, ուր միամիտ Արգոնաւորդները խուժեցին երբեմն՝ ոս-կի գտնելու տենչով : Ժամը 7-ին կը հաս-նինք Պաթում՝ զոր ռուս զրահաւորներ ու հողաշէն մարտկոցներ կը ծածկեն մեր աչքերէն : Լոկ երկու ճերմակ դիծեր կը մնան անսքօղ, փարոսն ու անոր մօտ մի-նարէն :

Ռուսաստան հասած ենք : Ռուս ոստի-կաններ կը մտնեն նիւպէլի մէջ ու կը հա-ւաքեն ուղեւորներուն անցագիրները՝ տա-նիլ արձանագրելու համար : Իրենց կ'ըն-կերանան մաքսաւորներ ու բարակի պէս նուրբ մաքսուհի մը, որոնք կը խուզար-կեն երկու սեռէ նաւորդներուն բեռնե-րը : Վերջապէս կ'արտօնուինք մակոյկով անցնիլ մաքսատուն (տամօժնա) ուր նա-ւերու պարաններէն եւ յոյն ու լազ նաւա-վարներու ժխորէն ու կեղեքումներէն հա-զիւ ազատած՝ նոր քննութեան մը կ'են-թարկուինք ։ Մեր պայուսակներուն ան-մեղութիւնը կը հաստատուի առանց դըժ-ւարութեան. ուստի կը փութամ վարձել մին տեղական կառքերէն՝ որոնք Պեր-լինի կառքերուն պէս կարմիր թաւիշով պատած են, եւ ապաստանիլ Օթէլ տ'Էօ-ռոփ՝ ուր ոստիկանութիւնը ետ տուաւ ան-ցագիրս, իր կնիքովը դրոշմելով զայն :

Պաթում ուր օսմանեան դրոշմը հազիւ նշմարելի է՝ արդէն ընդունած է ռուս դրոշմը բաւական խոր կերպով : Շէնքե-րը, նոր ու կանոնաւոր, իրենց ճակտին վրայ կը կրեն սլաւ այբբենարանին սրան-կիւն տառերը : Մոսկովեան համազգեստ-ներ կը խտանան փողոցներուն մէջ, եւ Դուռկենէֆի լեզուն լսելի կ'ընէ սուէպ իր շեշտերը, կիսավայրենի քաղցրու-թեամբ մը տոգորուած : Ուղեւորը կը զգայ խոկոյն թէ կը գտնուի նորօրինակ քաղաքակրթութեան մ'առջեւ, եւ թէ այն երկիրը զոր կը պատրաստուի ուսումնա-սիրել՝ մեծապէս կը տարբերի իրեն ծա-նօթ երկիրներէն : Ռուս դրոշմէն յետոյ, կը նշմարուի վրացի դրոշմը, աւելի բա-նաստեղծական : Ես որ կը յարգեմ այն հը-նաւէր ժողովուրդները որոնք չեն հետե-ւիր Փարիզի մշտափոփոխ տարազնե-րուն, հիացմամբ կը դիտեմ Վրաստանի աւանդական համազգեստը՝ զոր ահա կը կը-րեն շատ պարոններ : Երկարաձիգ ու նըր-բաւարտ վերարկու մ'է որ կը փարի անոնց նուրբ մէջքին, եւ ազդու գլխանոց մը՝ որ կը պսակէ անոնց հոյակապ գլուխը փա-ռաւոր մօրուքով ստորագծուած, Կովկա-սի զաւակները զինապաշտ կը ծնին. դա-շոյնը մէկ անդամն է իրենց մարմնին, եւ փամփուշտի պահարանը՝ շքանշան մը իրենց կուրծքին համար : Այս ասպետա-կան ցեղին հանրածանօթ առաքինու-թիւններն են հիւրասիրութիւն, երդմնա-պահութիւն, ազատասիրութիւն ու քա-ջութիւն ։

Եղանակն աննպաստ է ուղեւորութեան : Յուլիսի արեւը հնոցի փոխած է քաղա-քը՝ ուր քարիւղ կը հոտի եւ որու օդը կա-պարի պէս կը ծանրանայ թոքերուս վրայ : Այլ դոհ եմ, զի Կողքիսի դասական հողէն պիտի հասնիմ երազներուս հայրենիքը, Մայր Հայաստան :

Յուլիս 8

Թիֆլիս մեծ ու շքեղ քաղաք մ'է, զոր Կուր կ'ընդմիջէ եւ Կովկասի ճիւղերէն մին, լերկ ու այժմ տօթահար, կը պաշա-րէ շուրջանակի : Հին մագաղաթի պէս ժգոյն բերդ մը, 1576-ին շինուած, կը պսակէ այս երկար լեռնակը, որու կողե-րէն քաղաքին վրայ եղած են Ճենկիս Խան, Մուսթաֆա փաշա եւ Աղա Մէհմէտ Խան, փշրելով ամէն ընդդիմութիւն եւ արիւն արցունք թափել տալով Կիւրճիներուն : Թիֆլիս, Կովկասի եւ Անդրկովկասի հո-գին դարձած, կը ծաղկի այժմ արհեստի եւ առեւտուրի մէջ, գլխաւորապէս հայ տարրին ուժիմ աշխատասիրութեանը շը-նորհիւ : Իր փողոցները ա՛լ չեն թրնդար դերի վարուած կոյսերու վայնասուննե-րով, ոչ ալ ջերմուկներուն գմբէթները կը դոռան հափափուած պատանիներու ա-ղաղակներով :

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

կանին մէջ, Մոսկուա կը վախնայ այս Հանրապետութեանց ապագայ բարգաւաճումէն, եթէ աւոնք աւելի դէպի արտասահման դառնան քան՝ Խորհ. Միութիւն եւ իրենց պահեն իրենց տարադրամները։ Այլ խօսքով, ինչ որ բարելաւուի Հանրապետութեան մէջ, պէտք է օգտագործուի ի շահ Մոսկուայի։

Եւ ի տես այս մթնոլորտին, կը թուի որ Խատոնիոյ գործադուլները ինքնաբուխ ըլլալէ շատ հեռու են եւ նոյնիսկ «կազմակերպուած են»։

Հինգշաբթի առտու, վերջին պահուն, Մոսկուայէն կը հաղորդուէր որ Գերագոյն Խորհուրդը, առժամապէս, քուէարկած է պալթեան Հանրապետութեանց օրինագիծը տնտեսական ինքնավարութեան վերաբերող։

Ⅹ Վրաստանի մէջ, ցոյցերը այլեւս ամէնօրեայ բնոյթ ունին։ Ժողովուրդը կը հաւաքուի գիտութեանց Ակադեմիային առջեւ, ի նպաստ անկախութեան լոզունգներով։ 30 ուսանողներ նստացոյց (սիթ – ին) մը սկսած են եւ իրենցմէ երեքն ալ՝ հացադուլ։ Աւոնք կը պահանջեն Վրաստանի «ամբողջական անկախութիւնը»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Մ. ՌՈՔԱՐ յայտնեց Նախարարաց Խորհուրդի հերթական նիստին առջեւ թէ ծրագրած է վերակազմակերպել ամբողջ Իլ – տը – Ֆրանսի շրջանը։ Այս ծրագիրը կը վերաբերի բոլոր ճիւղերուն՝ փոխադրութեան միջոց, բնակարան, շինարարութիւն, հաւասարակշռութեան վերահաստատում արեւելքի եւ արեւմուտքի միջեւ եւլն. եւլն.։ Արդ. այս հողամասին վրայ, որ երկրին 2% տարածութիւնը կը ներկայացնէ 10,29 միլիոն բնակիչ կայ եւ Պետութեան կ՚ապահովուի ամբողջ երկրին պիւտճէին կէսը, աւելի քան 487 միլիառ Ֆրանքի տուրք, ամէն տեսակի։ Ժաք Շիրաք կը խորհի որ հարկ է «արթուն» ըլլալ, տեղական ընտրեալներն ալ շատ համաձայն չեն որ Պետութիւնը ամէն բան ձեռք առնէ եւ չեշտը կը դնեն ապակեդրոնացման անհրաժեշտութեան վրայ։

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ» 4 էջնոց յաւելուած մը կցած է Յուլիս 27-ի իր թիւին, նուիրուած Ռոպէսփիէրի, որ կը գլխատուէր 1794 Յուլիս 27-ին, բուն թուականով՝ 9 Թերմիտոր, տարի՝ 2։ Ընդհանրապէս Յեղափոխութեան սեւ էջը նկատուած է «Անկաշառելին» եւ այդ իսկ պատճառով, երբ միայն պանծացման ճիգ կայ, նախընտրաբար բարձի թողի կ՚ըլլայ Ռոպէսփիէրը։ Համայնավար օրաթերթը կը փորձէ փրկել յեղափոխականը, որ պէտք չէ յիշուի միայն «Սարսափ»ով։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ երկու գօտիներուն մէջ շարունակուած է ռմբակոծութիւնը, Չորեքշաբթի օր։ 26 մեռեալ կայ եւ աւելի քան 80 վիրաւոր։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Սէն Շառլ կայարանի թըղթատարական զատմի կեդրոնին մէջ, թակարդուած ծրար մը պայթած է եւ պաշտօնեան տեղն ու տեղը մեռած։ Կը թուի որ ռումբ մը պարունակող ծրարը արտասահմանէն կու գար։

ՌՈՒՄԱՆԱՑԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՄԸ յանկարծական մահը կասկածներու դուռ կը բանայ։ Պուքրէշի Օգոստոս 23 թաղամասին մէջ է որ գտնուած է մարմինը եւ ըստ Ռումանիոյ համար մարդկային իրաւանց պաշտպան Լիկային (Փարիզ) կրօնաւորը ծեծի տակ մեռած է։ Երեք այլ կրօնաւոր նման յարձակումներու թիրախ եղած են, բայց չեն ուզեր որ իրենց ինքնութիւնը յայտնուի։ Աւոնք, դիշերը, յարձակումի ենթարկուած են, իբրեւ թէ «դնչուներու» կողմէ։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Այս Կիրակի, Յուլիս 30-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Ամերիկայէն հիւրաբար Ֆրանսա գտնուող՝

ԳԱՌՆԻԿ ՔՀՆՅ. ՀԱՅԱՃԵԱՆ

[illegible]

Ինչպէս հաղորդած էինք Յունիս 24/25ի մեր թիւով, Յուլիս 6-էն 31, Թուրի մէջ տեղի կ՚ունենայ տեղւոյն ակադեմիային կազմակերպած ժԵ. փառատօնը, որուն այս մասնակցութիւն կը բերեն նաեւ Հայաստանէն ծանօթ արուեստագէտներ։

Յուլիս 28, 29 եւ 30-ին, յայտագիրներուն կը մասնակցի Երեւանի Մենակատարներու Սենֆոնիք Նուագախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Գ. Աւետիսեանի։ Դասական կտորներու կողքին (Պէթհովէնի դաշնակի քոնչերթօ, Մենտէլսոնի ջութակի քոնչերթօ) կան նաեւ Սպենդիարեանի հայկական էթիւտները, Խաչատուրեանի Սպարտակը։

Մայր եկեղեցւոյ մէջ, Կիրակի ժամը 21-ին Վեռտիի Ռեքուիէմը կը մեկնաբանուի Հայաստանի Սէնֆոնիք Նուագախումբով, Պելկրատի Կրամանովիչ երգչախումբով. սոլիստներու կարգին է թէնոր Գեղամ Գրիգորեան։

Հայաստանի Նոր Դար մշակութային կազմակերպութիւնը ներկայիս ուղղակի կապեր կը հաստատէ օտար երկիրներու հետ, Հայաստանի գեղարուեստական մասնակցութիւնը բերելու համար միջազգային մակարդակի ձեռնարկներու։ Ասոնցմէ է Թուրի փառատօնի պարագան։

Renseignements :
17, rue des Ursulines, 37000 Tours
Tél. (16) 47 20 99 95

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ՚ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ՚ուսուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENTREE 1989 - 1990

12 années d'activités permanentes
sans discontinuer
REPRISE DES ACTIVITES
Mercredi 4 Octobre 1989

ANIMATION
EVEIL
ENSEIGNEMENT
CREATION

Danse ● Eveil ● Expression
Langue arménienne
Civilisation
Préparation de l'arménien
au Brevet et au Bac

Un corps enseignant spécialisé
Une pédagogie contemporaine
pour une CULTURE IDENTITAIRE
et une ARMENITE ACTIVE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց քաղին բըրատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը։

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 - 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ։

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն։

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»ի

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25ԻՆ

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...
Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE
✲ **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
✲ **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
✲ **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**
REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին։
Մանրամասնութիւնները յետագային։

✲

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը խնդրէ նկատի ունենալ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 եւ 8 թուականները։
Մանրամասնութիւններ՝ յետագային։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

« H A R A T C H »

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒԼԻՍ 29-30
SAMEDI-DIMANCHE
29-30 JUILLET
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 700 Ֆ. — Վեցամսեայ : 360 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1000 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.067
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.067

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՊԱԼԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴԷՊԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առաջին հանգրուան մըն է, առայժմ, ինչ որ քուէարկուեցաւ Հինգշաբթի օր, Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, պալթեան Հանրապետութեանց համար: Արդարեւ, բուն օրինագիծին քուէարկութիւնը յետաձգուած է աշնան եւ ներկայիս միայն երկու բանաձեւեր քուէարկուած են, հակառակ որոշ ընդդիմութեանց: Առաջին բանաձեւը կ'ընդունի որ երեք Հանրապետութիւնները վայելեն որոշ ինքնավարութիւն մը, տեսակ մը «հաշուետու ինքնավարութիւն» եւ ոչ՝ տնտեսական ինքնավարութիւն: Այս երկու դրութեանց տարբերութիւնը սա է. – Հաշուետու ինքնավարութիւնը կը նշանակէ որ միշտ Մոսկուայի մէջ պիտի որոշուին արտադրութեան հեռանկարները եւ ամէն մէկ Հանրապետութիւն իր բաժինը պիտի իրագործէ իր հասկցած ձեւով: «Տնտեսական ինքնավարութիւնը» երկրորդ հանգրուան մըն է, որ թոյլ կու տայ ամէն մէկ Հանրապետութեան ամբողջական տէրն ըլլալու իր հարստութեանց: Այս բանաձեւերուն դէմ արտայայտուած են Ռուսերը, բայց, Գերագոյն Խորհուրդի Ա. փոխ-նախագահ եւ Կորպաչովի «վստահելի մարդը»՝ Լուկիանով յայտարարած է որ պէտք է արագօրէն քուէարկել «թոյլ տալու համար պալթեան Հանրապետութեանց, որ աւելի առաջ երթան ելմտական ինքնավարութեան իրենց ծրագրերուն մէջ, Յունուար 1-էն սկսեալ»: Նոյն տեսակէտը պաշտպանած է տնտեսական բարենորոգման պատասխանատուն՝ Աբալկին, մինչ առաջին փոխ-վարչապետ եւ Պետպլանի կոմիտէի պետ՝ Մասլիուկով դէմ է «հապճեպ որոշումներու, աւելի թելադրուած քաղաքական ռազմավարութեան նկատումներէ քան տնտեսական իրական կացութենէն»: Վէճը վեց ժամ տեւած է եւ ձեւով մը դէմ առ դէմ հանած է «հարուստ»ներն ու «աղքատ»ները: Պալթեան երկիրներու տնտեսական յաւելեալ ազատութեան մը կողմնակից եղած են Ուկրանիա, Բելոռուսիա, Կովկաս (Հայաստան եւ Վրաստան): Հուսկ ուրեմն, քուէարկուած է երկու բանաձեւ: Առաջինը՝ Յունուար 1էն երեք Հանրապետութիւններուն կը շնորհէ հաշուետու ինքնավարութիւն մը, երկրորդը՝ հաւանութիւն կու տայ ինքնավար տնտեսութեան ծրագրի հիմնական տրամադրութեանց եւ պաշտօն կու տայ կառավարութեան օրինագիծ մը ներկայացնել խորհրդարանական յաջորդ նստաշրջանին:

Պահպանողականները միշտ դէմ են այս եւ նման կարգադրութեանց: Ընկերաբան Տիկին Անտրեվա, որ արդէն անցեալ տարի բուռն ամբաստանագիր մը ստորագրած էր Սովետսկայա Ռոսիայի մէջ, Պերեստրոյկայի դէմ, կրկին արտայայտուած է նոյն ուղղութեամբ, այս անգամ Մոլոդայա Կվարդիայի մէջ (համայնավար երիտասարդութեանց ամսաթերթ): Ան կը գրէ. – «Բոլոր պատճառները կան խորհելու, որ հակընկերվարական ուժերը, որոնք գործի վրայ են մեր երկրին մէջ, ձեռնարկած են, Պերեստրոյկայի ծոցին մէջ իսկ, գործողութեանց որոնք նման են 1956-ի Հունգարիոյ եւ 1968-ի Չեխոսլովաքիոյ դէպքերուն: Ստալինի դէմ քննադատութիւնները վարագոյր կը ծառայեն որու ետին համախմբուած են ուժեր յարձակելու համար Լենինի, մարքսլենինիզմի եւ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան վրայ»: Կը ճակէ նաեւ «ժողովրդական ճակատ»ները որոնք «կ'օժանդակեն հրահրելու ազգայնականութեան աճը»:

ՂԱՐԱԲԱՂ ԵՒ «ԼԷ ՆՈՒՎԷԼ ՏԸ ՄՈՍԿՈՒ»

Խորհրդային շաբաթաթերթին (ֆրանսերէն եւ այլեւս Ֆրանսա լոյս տեսնող) վերջին թիւին մէջ (Յուլիս 27 / Օգս. 2) «Բառերու կշիռը» խորագրին տակ Ալեքսանդր Մոստովչիկով կ'անդրադառնայ Ղարաբաղի լարուած կացութեան եւ «քարերու պատերազմին» զոր կը մղեն Հայերն ու Ազրպէյճանցիները: Տուած լուրերուն մեծ մասը նորութիւն չի բերեր, քանի արդէն արձագանգած ենք այս սիւնակներուն մէջ: Այդ լուրերը կը վերաբերին վերջին միջադէպերուն: Որպէս «նորութիւն» յիշենք սակայն թէ թղթակիցը կ'անդրադառնայ կարգ մը ջանքերու, որոնք կը տարուին կացութիւնը բնականոն դարձնելու համար: Այսպէս ազերիկները հրաւիրած են Ղարաբաղի կիները որ անդորրութիւն ու խաղաղութիւն վերահաստատեն աշխատանքով եւ փոխադարձ հասկացութեամբ: Այս լուրերը հրատարակած են «Բաքուի բանուորը» եւ «Կոմունիստ»ը, որոնք տարակարծիք են կացութեան գնահատման նկատմամբ: Ընթերցող մը՝ Ալիեւ կը գրէ թէ նման կոչեր միամիտ են եւ անօգուտ: «Անցած ժամանակաշրջանը, կը գրէ, պէտք է բաւէր, որպէսզի մենք, Ազրպէյճանի բնակիչները եւ երկրին ղեկավարութիւնը հասկնայինք որ Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, իմաստութիւնը անկարելի է յուզումներու եւ ծայրայեղութեան դէմ պայքարին մէջ»:

Կան այլ տեսակէտներ ալ. – «Ոչ փողոցներու պատնէշները, ոչ կրակոցները եւ ձեռնառումբերու պայթումները կրնան հարցը լուծել, այլ՝ դեմոկրատ խօսակցութիւնը, թելադրուած իմաստութենէն»:

Լրագրողը կ'եզրակացնէ. – «Նոր ժամանած Ստեփանակերտ, յանձնաժողովը պէտք է ձեռնարկէ խոր ուսումնասիրութեան այն դէպքերուն, որոնք ծնունդ տուին ներկայ կացութեան Լեռնային Ղարաբաղի մէջ: Չկանխենք իր եզրակացութիւնները: Ամէն լուծում նախատեսելի է, բացի մէկէ՝ ներկայ պայթուցիկ կացութեան պահպանումը»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒԼԻՍ 21/24)

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

Գահիրէի խորհրդային դեսպան Գ. Ժուրավլիովի, Հայաստանի Տեղական Արդիւնաբերութեան նախարար Մ. Զուրաբեանի եւ Եգիպտոսի հանրային ու գործարար կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներու միջեւ տեղի ունեցած բանակցութիւններուն ընթացքին նշուած է, որ հանդպանակուած 77 հազար եգիպտական ոսկիով կը նախատեսուի Հայաստան ղրկել հինգ-վեց համակարգիչ:

«Քոթօ Արոմաթիք»» ընկերութեան նախագահ, տոքթ. Ի. Քամէլ մէկ միլիոն եգիպտական ոսկի առաջարկած է Հայաստանի մէջ ձիթատու մշակաբոյսերու՝ խորդենիի, յասմիկի, վարդի, բուրաւէտ խոտերու վերամշակման հիման վրայ մեծ պահանջ ունեցող բուրաւէտ նիւթերու արտադրութեան համար:

Արդիւնաբերական ընկերութեան մը նախագահը՝ տոքթ. Մ. Ռաշիտ առաջարկած է օժանդակել Լենինականի հեծանիւներու գործատան վերակառուցման գործին:

Նոյեմբերին Եգիպտոսի մէջ տեղի կ'ունենայ Հայաստանի արդիւնաբերական ապրանքներու ցուցահանդէս – վաճառքը: Երեւան կը մեկնի Եգիպտոսի պատուիրակութիւնը:

ԿԸ ՆՇՈՒԻ «ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ» ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի բիւրօն ընդունած է Մովսէս Խորենացիի «Հայոց Պատմութեան» ստեղծման 1500ամեակի ծրագիրը: Տեղի կ'ունենան յոբելինական հանդիսաւոր ժողովներ Երեւան եւ Մոսկուա, Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի, Երեւանի համալսարանի ու Մատենադարանի համատեղ գիտական նստաշրջանը, որուն կը մասնակցին խորհրդային ու արտասահմանեան գիտնականներ: Յոբելեանին նուիրուած ձեռնարկներ տեղի կ'ունենան նաեւ Սփիւռքի գաղութներու մէջ՝ մասնակցութեամբ Հայաստանի գիտնականներու: Մ. Խորենացիի դարաշրջանը ցոլացնող ցուցահանդէս կը բացուի Հայաստանի Պատմութեան Թանգարանը:

Երեւանի մէջ կը բարձրանայ Խորենացիի արձանը, քաղաքին դպրոցներէն մէկը կը կոչուի իր անունով: Պատմահօր անունով կը կոչուին նաեւ Լենինականի ու Կիրովականի դպրոցներ ու փողոցներ:

Տպագրուած է «Հայոց Պատմութեան» նոր թարգմանութիւններու հրատարակումը արեւելահայերէն ու ռուսերէն, մանուկներու համար անոր պատկերազարդ փոխադրութիւնը, Հայաստանի քարտէսը ըստ Խորենացիի, ինչպէս նաեւ «Գիրք պիտույ»ը՝ բնագիրով:

ԵՐԳԸ Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒ

Հայաստանի պետական ակադեմական երգչախումբը մեկնած է Բելոռուսիա. Մինսկի պետական Ֆիլհարմոնիայի սրահին մէջ Յովհաննէս Չէքիջեանի ղեկավարութեամբ տրուած համերգին հասոյթը յատկացուած է Հայաստանի երկրաշարժէն տուժածներու ֆոնտին:

ՀԱՅ ՊԻՈՆԵՐՆԵՐ ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻԱ ԺԱՄԱՆԱԾ

Երկրաշարժէն տուժած շրջաններէն 70 պատանիներ հասած են Տիտոգրադ, որ զուգորդ քաղաք է Երեւանի հետ: Նոյն քաղաքէն պատանիներու խումբ մըն ալ մեկնած է Երեւան: Հայաստանցի պիոներները 20 օր պիտի մնան եուկոսլաւ իրենց տարեկիցներուն հետ, Ադրիականի ափը գտնուող ճամբարի մը մէջ:

ՊԱՐԳԵՒ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾԻՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով, խորհրդային եւ ամերիկեան ժողովուրդներուն մշակութային կապերուն զարգացման մատուցած ծառայութեան եւ ծննդեան ութսունամեակին առիթով պատուոյ գիր տրուած է ամերիկահայ ծանօթ քանդակագործ Խորէն Տէր Յարութիւնեանի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ կայարանի թղթատարական զատման սպասարկութեան մէջ պայթած ծրարը արտասահմանէն չէր ղրկուած, ինչպէս ըսուեցաւ սկիզբը, այլ՝ Վառի նահանգէն: Պայթումն ալ արկածի հետեւանք էր: Մեռեալէն զատ, երկու վիրաւոր կայ:

ՓԷԹԸՐՍԸՆ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Շուէտի նախարարապետ՝ Փալմէի սպանութեան համար, հակառակ անոր որ կարելի չեղաւ բացարձակապէս հաստատել անոր յանցանքը: Փաստերն իսկ անբաւարար նկատուեցան: 1986, Փետրուար 28-ին էր որ սինեմայէն դուրս ելած ատեն, կնոջը հետ, Օլոֆ Փալմէ կը սպաննուէր: Վճիռին արձակումէն ետք, ուսանողի մը խօսքը՝ «կասկածելի մը դատապարտուեցաւ, կը մնայ յանցաւորը գտնել», կը պարզէ կացութիւնը: Վերաքննութեան դատավարութիւնը (ոճրային ատեանը վերաքննութեան դրութիւն ունի ըստ շուէտական պատժական օրէնքին, ինչ որ չկայ Ֆրանսա), պիտի սկսի Սեպտեմբեր 7-ին:

ՔԻՒՐՏ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐ ինքնաշարժ հրթիռներով յարձակում գործած են Զաքուրճայի կառավարական շէնքին վրայ: Զաքուրճա կը գտնուի Իրաքի սահմանին կից: Մարդկային կորուստ չկայ եղած, սակայն մեծ վնաս կրած է շէնքը: Յարձակումէն ետք ապահովութեան ուժեր հետապնդած են Քիւրտերը ու զինեալ բախում մը ծայր տուած է երկու կողմերուն միջեւ: Գիւղի մը վրայ կատարուած յարձակումի մը ընթացքին ալ քիւրտ զինեալներ զինուոր մը սպաննած են: Երրորդ խումբ մըն ալ սահմանամերձ Մարտինի մէկ գիւղին մէջ հակաթուրք քարոզչութիւն կատարած, ապա գնդակահարած է գիւղացի մը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԱՒՍՏՐԻՈՅ արտաքին նախարարներու մէկ հանդիպումը առիթ դարձած է որ Աւստրիոյ ընկերվարական կուսակցութենէն երեսփոխանուհի մը բուռն արտայայտութիւններ ունենայ Թուրքիոյ հասցէին: Ան ըսած է զայթակղութեան մը համազօր է նեցուկ կանգնիլ երկրի մը արտաքին նախարարին, ուր մարդիկ դատարան կ'առաջնորդուին իրենց քաղաքական գաղափարներուն պատճառաւ, մահապատիժներ կը տրուին. ու այդ երկիրը տակաւին իր բանակով գրաւած է Կիպրոսի հիւսիսային մասը ու իր փոքրամասնութիւններուն վրայ արհնա–

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԵՐԵԿՈՅԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆ»

ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԴՐՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն ազգ ունի իր լեզուն, հայերէնն էլ Հայոց լեզուն է կամ հայերէնը, որ աւելի քան 5000 տարուայ ճանապարհ է անցել: Այդ հազարաւոր տարիների ընթացքում հայերէնը եղել է Հայերի գոյութեան միակ փաստն ու հիմքը: Եւ ճշմարիտ է այս բանաձեւը՝ կայ Հայոց լեզու, կայ հայ ժողովուրդ, չկայ Հայոց լեզու, չկայ հայ ժողովուրդ: Ունենք նաեւ աւելի ճշգրիտ բանաձեւ: Բանն այն է, որ կայ Հայոց լեզու բնութագրումը կարող է եւ առաձգական դառնալ, օրինակ, հին գրաւոր յուշարձաններում կայ շումերական լեզու, բայց Շումերներ չկան, կան աքքադական ու եգիպտական լեզուներ, բայց Աքքադացիներ ու Եգիպտացիներ չկան եւ այլն:

Միանգամայն ստոյգ եւ ճշգրիտ բանաձեւը կը լինի հետեւեալը. կան հայախօսութիւն ու հայագրութիւն՝ կայ հայ ժողովուրդ, չկան հայախօսութիւն ու հայագրութիւն՝ չկայ հայ ժողովուրդ:

Սա նշանակում է նաեւ՝ ինչքան պակասեն հայագրութիւնն ու հայախօսութիւնը, այնքան կը պակասի հայ ժողովուրդը: Հայագրութեան եւ հայախօսութեան բացակայութիւնը Հայութեան բացակայութիւն է:

Լեզուի անհատական եւ հասարակական գործածութեան հարցին անցնելով, պէտք է նշեմ, որ դրանց մէջ որոշակի սահման չկայ: Եթէ բոլոր հայ մարդիկ իրար գրում եւ իրար հետ խօսում են հայերէն, նշանակում է ամբողջ հայ ժողովուրդը լեզուականօրէն առողջ վիճակում է: Այսպէս, Հայոց լեզուի անհատական գործածութիւնը հասարակական արժէք ունի: Եթէ աշխարհի աւելի քան 6 միլիոն Հայերից երկու միլիոնն իր անհատական կեանքում հայագիր ու հայախօս չէ եւ հայերէն չի մտածում, ապա դրա հասարակական արժէքն այն է, որ փոքր հայ ժողովրդի այդ զգալի հատուածը շուտով դուրս է գալու հայ ժողովրդի հանրագումարից, ինչպէս որ այդպիսի շատ հատուածներ արդէն դուրս են եկել: Չըխաբենք մեզ. մենք Հրեայ չենք, որ մեր լեզուն կորցնելով Հայ մնանք, պատմութիւնից ու ներկայից բազմաթիւ փաստեր կարելի է բերել այն բանի, թէ ինչպէս հայագրութեան եւ հայախօսութեան վերացումը Հայութեան տուեալ հատուածի վերացման է յանգեցրել:

Այսպէս, հայերէնի գործածութեան զուտ անհատական ոլորտներն են՝ ընտանիքում, ընկերների շրջանում հայերէն խօսելը, հարազատներին հայերէն նամակ գրելը, հայերէն ստորագրելը, ծոցատետրում նշումները հայերէն կատարելը, բնակարանի դրանը հայերէն ցուցանակ ունենալը եւ այլն: Եթէ ոեւէ անհատ հայերէնն այս ոլորտներում չի գործածում, պարզ է, իր բաժին վնասն է տալիս հայ ժողովրդի պահպանման գործին: Հիմա պատկերացրէք, Հայաստանում որքան անհատ Հայեր հայերէն չեն ստորագրում, ընտանիքներում հայերէն չեն խօսում, հարազատներին հայերէն չեն գրում, բնակարանների դռներին հայերէն ցուցանակներ չունեն, ծոցատետրերում նշումները հայերէն չեն կատարում, եւ այլն: Այսպիսիք հազարաւորներ են:

Թւում է՝ մանրուք են ստորագրել, դռան ցուցանակ, ծոցատետրի նշումներ, նամակ եւ այլն, բայց հայերէն չարուող այդ «մանրուքները», միանալով, ազգի գոյութեան համար լուրջ վտանգ են դառնում: Պատկերացրէք, որ այդ հայերէնաչգործածութիւնը մեծանալով համատարած դառնայ: Ցտեսութիւն հայ ժողովուրդ:

Ասում են՝ ծոցատետրերում նշում անելը, ստորագրելը կամ դռան ցուցանակը, նամակ գրելն ու ընտանիքում խօսելը իմ անհատական, անձնական գործն է, ոչ ոք իրաւունք չունի խառնուելու դրանց: Այո՛, բայց ահա երբ այդ զուտ անհատականները միանալով յանգեցրել են այն բանին, որ, օրինակ, Երեւանում շուրջ 70 հազար հայազգի ընտանիք հայերէն չի խօսում, նոյն Երեւանում աւելի քան կէս միլիոն հայ հայերէն չի ստորագրում, բնակարանների աւելի քան 85 տոկոսի ցուցանակներ հայերէն չեն, հասկանալի է, որ զուտ անհատական ու անձնականը հասարակական են դառնում: Այդպէս անհատական ցանկութիւնն ու հակումները միանալով դառնում են ազգային չարիք:

Հիմա գանք դպրոցին: Նախ կրկին ու կրկին յիշենք, որ հայ ժողովրդի գոյութեան փաստը՝ հայագրութիւնն ու հայախօսութիւնը, այսինքն՝ հայերէն մտածողութիւնը, հիմնուած են հայկական դպրոցի վրայ: Պատմութիւնը ցոյց տուեց, որ այն վայրերում, որոնցում հայ երեխաներին սկսեցին հայկական դպրոց չուղարկել, ուղարկել այլալեզու դպրոցներ, մէկ սերնդի ընթացքում Հայութիւնը վերացաւ կամ գրեթէ վերացաւ. ո՞ւր է Մոլդավիայի, Բուկովինայի, Տրանսիլվանիայի, Լվով-Ստանիսլավովի, Կամինիցի, Զերքեզիայի, Արմաւիրի, Կիսլովոդսկի եւ շատ ու շատ այլ վայրերի Հայութիւնը: Եղեռն չի եղել, բայց վերացել է: Ինչի՞ց սկսուեց: Հայ երեխաներին հայկական դպրոց չտալուց: Ոմանք հիմա գրում են, թէ դա ստիպողական է եղել: Սո՛ւտ է: Ասում են՝ Բաքուի հայկական 76 դպրոցները ստիպելով փակուեցին: Կեղծի՛ք է: Իսկ Երեւանում, Ղափանում, Կիրովականում, Կալինինոյում, Ալավերդում, Կամոյում եւ Հայաստանի այլ վայրերում ինչո՞վ բացատրենք հայկական դպրոցների փակուելը: Որեւէ ստիպողութիւն չկայ: Պատկերացրէք, 1988-ին Երեւանում մօտ 50 հազար հայ երեխայ ռուսական դպրոց էր գնում: Իսկ Երեւանում հայկական դպրոցներ կան, որոնցում 300 – 400 աշակերտ է սովորում, բայց հայկական ամէն մի դպրոցի աշակերտութեան միջին քանակն ընդունենք առաւելագոյնը՝ 500: Նշանակում է, որ 50 հազար հայ երեխայի ուղարկելով ռուսական դպրոց, Երեւանում մենք ինքներս կամաւոր փակել ենք առնուազն 100 հայկական դպրոց: Նոյնը Բաքւում ու Թիֆլիսում է տեղի ունեցել: Մեր մեղքերն ուրիշների վրայ չգցենք:

Երբ այս մասին էլ խօսում ենք շատ հայ մայրիկների ու հայրիկների հետ, նրանք դարձեալ ասում են. «Դա մեր անձնական գործն է, մենք ենք որոշում, թէ մեր զաւակն ինչ դպրոց է գնալու՝ ռուսակա՞ն, թէ՞ հայկական: Մի խառնուէք մեր անձնական գործերին»:

Այո՛, բայց ահա այդ «անձնական գործերը», – կրկնենք ու յիշենք, – իրար գումարուելով՝ Հայաստանի մայրաքաղաքում միայն 100 դպրոց են փակել, մօտ 50 հազար հայ երեխայի եւ պատանու զրկել հայագիր ու հայերէնամտած լինելուց, մի քանի հարիւր հազարի էլ նախքան այս են զրկել:

Այսպէս ուրեմն, հայ ժողովրդի գոյութիւնը շատ բանով է պայմանաւորուած հայազգի անհատների լեզուադպրոցական գործելակերպից:

Հայերէնի զուտ հասարակական գործառոյթը գրաւոր եւ բանաւոր Հայոց լեզուի կիրառութիւնն է հիմնարկութիւններում, գործարաններում, գիտական, ուսումնական, մշակութային հիմնարկութիւններում: Այսինքն՝ Հայոց լեզուի, իբրեւ Հայաստանի պետական լեզուի, կիրառութիւնը: Բոլորս էլ գիտենք, որ Հայաստանում հայերէնի հասարական – պետական կիրառութեան ոլորտը տարեցտարի նեղանալով՝ այսօր շատ վտանգաւոր սահմանագծի է հասել: Ինչպէս պետական արխիւն է տեղեկացնում, Հայաստանի տարբեր հիմնարկներից ստացուող փաստաթղթերի 90 տոկոսից աւելին ռուսերէն է: Այսինքն Հանրապետութեան ներքին գրագրութեան 90 տոկոսից աւելին հայերէն չէ: Էլ ի՞նչ պետական լեզու: Միայն թղթի վրայ:

Հիմա առաջարկութիւններ են արւում, Հայաստանի ակադեմիայի լեզուի ինստիտուտը որոշման նախագիծ է պատրաստել. նպատակն է Հանրապետութիւնում հայերէնի, իբրեւ պետական լեզուի, կիրառութիւնը, ինչպէս ասում են, չեշտակիօրէն բարելաւել:

Այսինքն՝ պետական մակարդակով մըտահոգութիւն կայ հայերէնի գործածութեան հասարակական ոլորտի անընդհատ նեղացման կապակցութեամբ, ցանկութիւն եւ ծրագիր՝ այդ ոլորտն ընդլայնելու, մինչեւ որ Հայոց լեզուն դառնայ իրօ՛ք պետական: Բայց բոլոր դէպքերում աչքաթող է արւում հայերէնի գործածութեան եւ հայ երեխաների կրթութեան լեզուն ընտրելու անհատական ոլորտը: Պահանջում են, որ Հանրապետութեան ներքին գրագրութիւնը հայերէն լինի: Շատ լաւ: Բայց եթէ հիմնարկութիւնների, գործարանների բազմաթիւ տնօրէններ, բաժինների վարիչներ, քարտուղարուհիներ, այլ աշխատողներ հայագիր չեն, հայերէն շարադրել չգիտեն կամ վատ գիտեն, քանի որ ռուսական կրթութիւն ունեն, ինչպէ՞ս պէտք է նրանք «վերակառուցուեն»: Մարդը իր ընտանիքում ռուսերէն է խօսում, հարազատներին ու ծանօթներին նամակները ռուսերէն է գրում, անձնական բոլոր նշումները ռուսերէն է անում, ինքը, զաւակները ռուսական կրթութիւն են ստացել (կամ ստանում են), այդ մարդն իր աշխատանքային կեանքի ամբողջ ընթացքում հիմնարկի (կամ գործարանի) բոլոր գործերը միշտ ռուսերէն է վարել, եւ ահա յանկարծ նրանից պահանջում են հայերէն շարադրել բոլոր ներհանրապետական գրութիւնները, հայերէն կազմել որոշումները, հրահանգներն ու հրամանները, ժողովներն ու խորհրդակցութիւնները հայերէն վարել: Իսկ նա անկարող է: Պարզապէս հայերէն չգիտի կամ այդքան չգիտի: Ի՞նչ անել, ինչպէ՞ս անել:

Առաջարկում են այդպիսիների համար Հայոց լեզուի ուսուցման մէկամսեայ կամ եռամսեայ դասընթացներ ստեղծել: Ես ծանօթ եմ այդպիսի մի քանի դասընթացների: Անարդիւնաւէտ են: Մարդը 40 – 50 տարեկան է, նա 3 – 4 տարի մանկապարտէզում, 10 – 11 տարի դպրոցում, 4 – 5 տարի ԲՈՒՀ-ում ռուսերէնին է վարժուել, այսինքն՝ շուրջ 20 տարի նրա լեզուամտածողութիւնը հետեւողականօրէն դարձուել է ռուսերէն, իսկ հիմա 3 ամսում ուզում են այն հայերէն դարձընել: Անհնար է: 20 տարի նրան դարձրել են էութեամբ ռուսագիր. 3 ամսում չի կարող հայագիր դառնալ: Կրկին յիշենք՝ լեզուահոգեբանները ապացուցել են, որ մարդու լեզուամտածողութիւնը ուղեղի կենտրոններում ձեւաւորւում է մինչեւ 12–14 տարեկան հասակը: Յետոյ արդէն փոխելն անհնար է լինում (չհաշուած հազուադէպ, բացառիկ դէպքերը):

Ապացուցուած է, որ երկլեզուութիւն՝ որպէս հաւասար իրաւունքով երկու մայրենի լեզու ունենալու վիճակ չի լինում: Մարդն անկարող է երկու կամ աւելի լեզուներ հաւասար չափով իմանալ, երկու լեզուամտածողութիւն ունենալ: Միշտ որեւէ մէկը գերակշռում է: Ո՞րը պէտք է լինի այդ գերակշիռը՝ անհատի ազգայի՞ն լեզուն ու լեզուամտածողութիւնը, թէ՞ մի այլ ժողովրդի լեզուն ու լեզուամտածողութիւնը: Ահա սա է որոշում ծնողն իր զաւակին մանկապարտէզային ու դպրոցական դաստիարակման լեզուն ընտրելիս:

Քաղաքակիրթ ժողովուրդների մէջ կայ այսպիսի բանաձեւ. նա, ով ապրում է իր հայրենիքում, իր ազգի մէջ եւ գրագէտ չէ իր ազգային լեզուով, նա առհասարակ գրագէտ չէ, այսինքն՝ իր ազգի մէջ ապրողը, ազգային կրթութիւն չստացողը կրթութիւն չի ստանում:

Սա Հայերիս էլ է վերաբերում, եթէ ուզում ենք քաղաքակիրթ ազգ լինել:

Հայաստանում պետական լեզուն իրօք հայերէնը դարձնելու համար ամէնից առաջ եւ ամէնից աւելի անհրաժեշտ է Հայոց ծիրանագոյնի վրայ գոյացած ընդարձակ սպիտակ հատուածները նորից ծիրանագոյն դարձնել: Իսկ դա էլ կարող է արուել Հայերի լեզուակրթական եւ լեզուագործածման անձնական հակումները հասարակական ազգային շահերին ենթարկելու միջոցով: Ու միայն այդպէս: Քանի որ անհատի լեզուամտածողութիւնը, գրաւոր առաջին լեզուի հմտութիւնը ձեւաւորւում են մանկապարտէզում ու դպրոցում, որոնք այս գործում բանալին են ու ակունքը, ուրեմն հայ ծնողների անհատական հակումների վրայ ամէնից առաջ այստեղ է, որ պէտք է հասարակական հսկողութիւն լինի, ինչպէս որ շատ ազգերի մէջ կայ: Կրկնենք՝ հայ ծնողները Հայաստանում իրենց զաւակներին հայկական կրթութեան չտալով եւ Հայութեան ծիրանագոյնի վրայ սպիտակ հատուածներն աւելացնելով, հասարակական – ազգային վնաս են պատճառում իրենց ժողովրդին: Մի՞թէ նրանց պէտք է ազատ թողնել, որ շարունակեն այդ վնասը պատճառել՝ աւելի ու աւելի նուազեցնելով ծիրանագոյնը:

Մենք ունենք պարտադիր ուսումի պետական օրէնք: Ոչ մի ծնող իրաւունք չունի իր երեխային զրկել դպրոցից, դպրոցական ուսումից: Ուսումը պարտադիր է, բայց ի՞նչ լեզուով է պարտադիր՝ գերմաներէ՞ն, ռուսերէ՞ն, չինարէ՞ն, հայերէ՞ն, չի նշուած: Այդ օրէնքը լրացնելով՝ անհրաժեշտ է Հայաստանում հայ երեխաների պարտադիր ազգային, այսինքն՝ պարտադիր հայկական կրթութեան օրէնք սահմանել (անշուշտ, Հանրապետութիւնում բնակուող այլազգիների համար ապահովելով իրենց ազգային կրթութեան իրաւունքը): Եթէ դա արուի, եւ Հայաստանում բոլոր հայ երեխաները, պատանիները հայկական կրթութիւն ստանան, ապա մի 5–6 տարուայ ընթացքում հայերէնը Հանրապետութիւնում իրօք կը լինի պետական լեզու, իսկ մի 10 տարուայ ընթացքում ծիրանագոյնի վրայ կը վերանան սպիտակ հատուածները, հայ բնակչութեան անհատական լեզուն էլ կը լինի հայերէնը: Բայց եթէ հայ երեխաների պարտադիր ազգային կրթութեան օրէնք չկիրառուի, ինչպէս ցոյց տուեց անցած 50 տարիների փորձը, ծիրանագոյնի սպիտակ մասը գընալով մեծանալու է, եւ որեւէ այլ օրէնք կամ ամենախիստ որոշումը, յորդորները չեն կարող Հանրապետութիւնում հայերէնը դարձնել պետական լեզու: Յիշենք, որ Հայոց լեզուի պաշտօնական գործածութեան մասին նախկինում էլ որոշումներ եղել են եւ լաւ որոշումներ, ապա՝ կայ մեր Հանրապետութեան հիմնական եւ պարտադիր օրէնքի (սահմանադրութեան) 72-րդ յօդուածը, որի համաձայն ՀԽՍՀ-ում պետական լեզուն հայերէնն է, բայց բոլոր լաւ որոշումներն էլ, 72-րդ յօդուածն էլ մնացել են անիրագործելի, քանի որ ակունքի, սկզբի մասին օրէնք հրատարակելու փոխարէն որոշումներ ենք կայացնում, օրէնք ենք հրատարակում հետեւանքի վերաբերեալ: Ակունքը, սկիզբը մանկապարտէզն ու դպրոցն են: Միայն Հայաստանի հայազգի բոլոր երեխաների հայկական կրթութեան ապահովմամբ կարող են լուծուել մեր լեզուական հարցերը: Այլ լուծում չկայ:

ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԻ ԿՂԶԻՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԻ ՄԸ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ս. Ղազարի տպարանէն լոյս տեսած է պատկերազարդ նոր հատոր մը, Հ. Տաճատ Եարտըմեանի հեղինակութեամբ, որ կը պատմէ նոյնինքն Մխիթարի կղզիին մասին: Հատորը ամէն բանէ առաջ ուշադրութիւն կը գրաւէ գեղեցիկ նկարներու առատութեամբ ու ճաշակաւոր, խնամուած տպագրութեամբ: Յատկապէս նկարներու մեծ թիւը դիւրամատչելի գըրքոյկի մը հանգամանքը կու տայ գործին. այսօր ոչ արհամարհելի թիւ մը կը կազմեն նայուելու, դիտուելու համար հրատարակուած գործեր, որոնք ունին զիրենք փնտռող դիտողներու զանգուածը, փոխանակ ընթերցողին: Ս. Ղազարի հրատարակիչներն ալ պատճառ չունին անտեսելու նոր ժամանակներու պահանջները:

Գրութենական մասը կը սկսի հայ մշակոյթի վերածնունդին նախորդող շրջանին պատմութեամբ: Յետոյ ընդարձակ կերպով կը տրուի Մխիթարի կեանքը, կատարած գործը, ուր առանձին նշումի կ'արժանանայ Հայկազեան բառարանը (1749): Միաբանութիւն հիմնել, վանք շինել այս մեծ Հայուն համար անհրա-

ժեշտ միջոց էր իրագործելու իր նպատակները: Անոնք կը նշուին լեզուական, հրատարակչական, թատերական, կրթական ու հաւաքումի մարզերով: Գրաբարին աղճատուած, աղաւաղուած տարրերէն զտումի աշխատանքով Մխիթարեաններր բացին վերածնունդի շրջանը, որուն հետեւեցաւ մեր մշակոյթին, գրականութեան յետագայ նորացումը: 1789–ին հիմնուած տպարանը, 1843–ին հայագիտական իրենց սեփական պաշտօնաթերթ «Բազմավէպ»ին հիմնադրութիւնը նշելի հանգրուաններն են երեք դարու պատմութեան մը:

Հ. Տաճատ Եարտըմեան աշխարհագրական տուեալներով կը խօսի Մխիթարեաններու կրթական գործունէութեան մասին յիշելով զանազան երկիրներու մէջ բացուած դպրոցները, ապա կու տայ հայ մշակոյթի տարբեր մարզերուն մէջ հետք ձգած մխիթարեան սաներու ցանկ մը. հոն կան Վ. Փափազեան, Պ. Ադամեան, Դ. Վարուժան, Ա. Արփիարեան, Մ. Պէշիկթաշլեան, Թ. Թէրզեան, Է. Շահին, Գ. Ալէմշահ եւլն.:

Այսօր կղզիին համալիրը կը բաղկանայ բնակելի շէնքերէ զատ, եկեղեցիէն, պատկերասրահէն, հնագիտական թանգարանէն, մատենադարանէն, ձեռագրատունէն եւ տպարանէն: Պատկերասրահը կը մեկտեղէ հայ ու օտար վարպետներու արժէքաւոր գործեր, մատենադարանը այցելող մը կրնայ տեսնել Կիլիկիոյ Լեւոն Գ. Թագաւորին սուրը, հայկ. դրամներ, Կոմիտասի գաճէ մահադիմակը, եգիպտական մոմիան որ 3000 – 3500 տարուան հնութիւն ունի, եւլն.:

Հատորին մէջ զետեղուած են զանազան վկայութիւններ միաբանութեան մասին, հին ու ժամանակակից բազմաթիւ ծանօթ անուններէ:

Աւարտին կը տրուին քանի մը ցանկեր. անոնցմէ մէկը կ'ըսէ թէ միաբանութեան կողմէ բացուած 29 վարժարաններէն այսօր գոյութիւն կը պահեն միայն վեց հատը. Թուրքիա, Իտալիա, Ֆրանսա, Սուրիա, Լիբանան եւ Արժանթին: Ուրիշ ցանկ մը կու տայ միաբանութեան ներկայ հայրերուն անունները. 32 հոգի են անոնք, որոնց ուսերուն ու խիղճին դրուած է 300 տարուան ա՛յս տարողութեամբ գործ մը շարունակելու պարտականութիւնն ու անոր ժառանգորդը ըլլալու մեծ պատիւը:

Հետաքրքրական է այն տեղեկութիւնը որ կը տրուի կղզիին տարածութեան մասին: 1717–ին, երբ Մխիթար մուտք կը գործէ հոն, կղզին 7000 քառակուսի մեթր է միայն. երկու անգամ կ'ընդարձակուին սահմանները. 1815–ին եւ 1949 – 53–ին: Ներկայիս Ս. Ղազար 30.000 քառակուսի մեթր տարածքով հողաբեկոր մըն է. հազար անգամ փոքրացուած չափերով Հայաստանի մանրաքանդակ մը որ յաւերժութեան համար ամփոփած է ծովեզերքի մը մշակոյթին ամէնէն փայլուն, ամէնէն հպարտաւիթ էջերը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Գերմանիահայ նամականի

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲԱՐ ԿԷՕԹԹԻՆԿԸՆԻ ՄԷՋ

Գերմանախօս Երկիրներու Հայ Միութիւններու Կեդրոնական Կազմակերպութեան կից գործող Կրթական Յանձնախումբը այս տարի ալ՝ երկրորդ անգամ ըլլալով կը կազմակերպէ ամառնային ճամբար մը, որ արդէն իսկ սկսած է գործել Յուլիս 15–էն: Ճամբարը, ինչպէս նախորդ տարի, այս անգամ ալ իր տրամադրութեան տակ ունի Կէօթթինկընի համալսարանին պատկանող Պիւթնըր Հաուզ կոչուած շէնքը՝ իր բոլոր յարմարութիւններով (մառան, ընդարձակ պարտէզ, եւայլն): Թիւով 23 մանուկներ եւ երիտասարդներ Արեւմտեան Գերմանիոյ տարբեր քաղաքներէն եւ Վիէննայէն կը մասնակցին դասընթացքներուն:

Երանուհի Հաթմաննի գլխաւորած ուսուցչական մնայուն կազմին մաս կը կազմեն նաեւ Յովհաննէս Պապոյեան, Անի Ֆայլ – Պըլտեան եւ Նորա Ղօլումեան: Հիմնական շեշտը դրուած է հայերէնի դասաւանդութեան (արեւմտա և արեւելահայերէն) վրայ, բայց չեն անտեսուիր նաեւ երգն ու պարը: Ութ հիւր դասախօսներ ստանձնած են տարբեր պարտականութիւններ: Այս կարգին Ր. Քանդեան դասաւանդեց Հայոց պատմութիւն, Ա. Հախնազարեան զեկուցեց Պարսկաստանի ադրպատական նահանգին մէջ գտնուող հայկական վանքերու վերակառուցման աշխատանքներուն մասին, Օ. Շէօնէ սահիկներով կը ներկայացնէ հայ դասական ճարտարապետութիւնը, Օ. Սաատէթեան տղոց հետ միասին կը պատրաստէ «Մոռացկոտը» թատերգութիւնը, որ կը ներկայացուի վերջին օրը, Հ. եւ Ր. Եատկարեան մասնակիցներուն հայկական պարեր պիտի սորվեցնեն, իսկ Օ. Գույումճեան գծագրութեան ու մանրանկարչութեան մասին որոշ գիտելիքներ հաղորդելէ զատ ներկաներուն հետ միասնաբար պիտի պատրաստէ «Կաթիլ մը մեղր»ի նկարազարդումը: Յառաջիկային ան գիրքի ձեւով լոյս պիտի տեսնէ Վիէննայի «Հրայրք» հրատարակչութեան մօտ: Աւելորդ է ըսել որ տղաքը պիտի պատրաստեն նաեւ վերոյիշեալ թատերգութեան բեմայարդարումը:

Այս տարուան ամառնային ճամբարը, որուն նիւթականը ապահովեցին Բարեգործականը եւ Տոքթ. Հ. Մերկէրեան, կը վերջանայ Յուլիս 30–ին:

Ր. Ք.

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ...

– Մուկուչ ախպեր, տղայ ունեցայ, անունն ի՞նչ դնեմ, – նրան դիմեց հարեւանը:

– Մուկուչ դիր:

– Իյա՛, հըբը եղա՞ւ, ախր իդիկ քու անունն է:

– Բան չկայ, ես համ Պօլոզ եմ, համ էլ՝ Մուկուչ: Ինիդ հէչ անուն չունի:

Երբ Գիւմրին Դաշնակների ձեռքին էր, դրամի գինը ընկել էր, միլիոններով էին հաշւում: Պօլոզ Մուկուչին հանդիպեց Թիֆլիսի ընկերներից մէկն ու հարցրեց.

– Մուկուչ, հիմի Գիւմրին ի՞նչքան բնակչութիւն կ'ունենայ:

– Քսան – երեսուն միլիոն, – պատասխանեց Մուկուչը:

– Իյա, էդքան կ'եղնի՞, – զարմացաւ ընկերը:

– Է, հիմիկուայ միլիոնն ի՞նչ է որ չեղնի, – պատասխանեց Մուկուչը:

Պօլոզ Մուկուչին ընկերները ուզեցին սիրտ տալ.

– Մի վախենա, Մուկուչ ջան, քեզի հեչ բան էլ չի եղնի:

– Ես իմ դարդը չեմ, – պատասխանեց նա, – կը վախենամ մեռնիմ՝ Գիւմրուայ համն ու լազաթը էրթայ...:

– Ծօ, ճի՞շդ է որ Օնէսին բանտ են տարել:

–Ջէ, քախտը բերեց՝ մեռաւ:

Մահամերձ կինը դիմում է ամուսնուն.

– Ալեք ջան, սիրտս կը վկայէ, որ ես կը մեռնիմ... Թէ միտքդ ծռեցիր ու նորից կարգուար, իմ շորերը չթողնես որ ինիդ հագնի:

– Կնիդ ջան, հանգիստ մեռի, քո շորերը էնոր պզտիկ կ'եղնին:

– Ծօ, իմացե՞լ ես, Վազոյի կնիկը վեց տղայ ունի, վեցի անունն էլ Օնիկ է դըրել:

– Իյա՛, հըբը իդոնց ինչըդ կը ջոկեն իրարից:

– Հայրանուններով:

– Հոռոմ մամ, տուն չվերցնես, ես քու տեղդ վերցրել եմ, – աւտոբուսից իջնելով բղաւեց Կարօն:

– Շնորհակալ եմ, աստուած էլ քեզի վերցնէ, – օրհնեց Հոռոմ մամը:

Հարբած Կարօն սեղմում է հարեւանի տան զանգի կոճակը: Դուռը բացւում է.

– Մէ յարկը վերեւ ել, Կարօ եղբայր, – ասում է հարեւանի հարսն ու դուռը փակում:

– Կարօն ճօճուելով պտտւում է տեղում ու նորից սեղմում զանգը: Հարեւանուհին բացում է դուռը եւ նոյն պատասխանը տալիս:

– Քոյր ջան, էս սաղ յարկերը օր ձերն են, հըբը մենք ուրտեղ կ'ապրինք, – զարմանում է հարբած Կարօն:

– Օնօ, զօքանչդ ընչի՞ մեռաւ:

– Թունաւոր սունկ էր կերել:

– Հըբը աչքի տակը ընչի՞ էր կապտել:

– Ջէր ուտէ, զոռով կերցրի:

– Քա մարդ, սաղ գիշեր չեմ կրնայ քընի, դու կը խռռաս, շունը կը հաչա, զանգատուեց կինը:

– Ըբը ինչըղ կ'ուզես, զայրացաւ մարդը, – ես հաչամ, շո՞ւնը խռռա...:

– Բալիկ ջան, ո՞ւմ տղէն ես:

– Ջիդեմ:

– Հայրիկիդ անունն ի՞նչ է:

– Ըսի չիդեմ:

– Իսկ մայրիկդ ինչպէ՞ս է անուանում նրան:

– Դանդալոշ:

Երեւանցին փորձում էր ծաղրել Լենինականցուն: Ցած է իջնում գնացքից եւ հարցնում.

– Արա, որ համարի տրամվայն է գնում Անտառաւան:

– Ծօ, ուշացել ես, տրամվայի գծերը կէս ժամ առաջ հաւաքեցին, – պատասխանում է Լենինականցին:

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ԹԷՈԴԻԿԻ
«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑ»ՆԵՐԸ

ՈՒԽՏԱՒՈՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ

ՄԻՆԱՍ ՁԵՐԱՑ

Շէնքերը, որոնց մէջ կը փայլին փոխարքայական հոյակապ պալատն ու սիրուն քաղաքատունը, եւրոպեան ոճով կառուցուած են, եկեղեցիներէն զատ: Անոնք ու անցորդներուն ազգային տարազները միայն կը յիշեցնեն թէ ասիական հողին վրայ ենք:

Ի՜նչ գեղեցիկ են Հայուհին ու Վրացուհին իրենց արեւելեան գլխանոցով (թասագրաւ), որ ճակատը կը սեղմէ թագաձեւ, կը միանայ կզակին տակ ու կըռնակէն 'իջնէ ճերմակ ու նուրբ քօղով, մինչ գանգուրներ կը կախուին քունքերէն, սեւ շրջանակի մէջ առնելով ձիւնափայլ ու ձուաձեւ դէմքեր: Սրտագրաւ է թասագրաւը, եւ չեմ կշտանար դիտելով այս պատկառելի գլուխները, որոնց քով փարիզեան փետուրով պճնուած գանկերը տղայական խաղալիքներու կը նմանին:

Ի՜նչ գեղեցիկ են մանաւանդ հայ, վրացի ու յոյն եկեղեցիներն ու մենաստաններր իրենց գմբէթներով ու զանգակատուններով, որոնք հսկայ վեղարներու պէս կը բարձրանան հորիզոնէն վեր: Այս կոնաձեւ յիշակերտները իրենց վրայ կը միացնեն եգիպտական բուրգերու լուրջ նկարագիրն ու արաբ մինարէներու երկնասլաց ոգին: Հայ հանճարին ծնունդն է այս եզական ճարտարապետութիւնը, որ ներգործած է օտար ազգերու ճաշակին վրայ:

Թէեւ արեւը բոցի հեղեղներ կը թափէ Թիֆլիսի վրայ, զոր չեն յաջողիր զովացնել ոչ Կուրի հոսանքը եւ ոչ այնքան հանրապարտէզներ, կը փութամ քաղաքին մէջ շրջիլ առանց առաջնորդի:

Պանդոկիս մօտ է թանգարանը, դեղին շէնք, սիւնազարդ ճակատով, զոր չեմ կարող այցել դժբախտաբար, զի փակուած է նորոգման համար: Աւելի մօտ է Թամամշէֆ Քարվանսարայը, հսկայ շուկայ, ուր մեր ճարպիկ խանութպանները կը սպասեն յաճախորդի, ինչպէս մամուկը ճանճի:

Անցորդի մը հարցնելով, կը գտնեմ Կեդրոնական Գրավաճառանոցը. Բերայի գրատուններէն աւելի ընդարձակ, եւրոպեան գրավաճառանոցի մը պէս ճոխ ու կանոնաւոր: Կը գտնեմ նաեւ Մշակի խմբագրատունը, որ, մեծ դեր կատարած ըլլալով մեր ռուսահայ եղբայրներուն մէջ, անոնցմէ շատերը ջերմ բարեկամ ըրած է իրեն, շատերն ալ ջերմ թշնամի: Կը փնտռեմ Գրիգոր Արծրունին, այլ տիկին մը, չոր, լուրջ ու կորովամիտ, կը յայտնէ թէ օդափոխութեան գացած է Կոճոր:

Կ'անցնիմ երկարաձիգ փողոցէ մը, որու անունը արձանագրուած է հայ տառերով (Վանքի մեծ փողոցը), կը տեսնեմ նուազ երկար փողոց մը (Վանքի փոքր փողոցը), եւ կը հասնիմ մեր առաջնորդանիստ եկեղեցին: Գաւիթէն կ'ելլեմ առաջնորդարան, չքեղ իբր շէնք ու կահաւորում: Դահլիճը պճնուած է Ցարին պատկերովը, որու աջեւ տեսակցեցայ Վրաստանի եւ Իմէրէթի արժանընտիր առաջնորդ Արխտակէս Սեդրակեանցի հետ, թխադեղ, ողջամիտ ու զգայուն եկեղեցական: Երբ իրեն ներկայացուց զիս Կուրիի աւագերէցը, Ստեփանոս Տ. Ստեփանոսեան, Սեդրակեանց իր ի նըպաստ Ջէյթունի հրկիզեալներուն բացած հանգանակութեան հաշիւներովն զբաղած էր, հանգանակութիւն որ արդիւնաւոր եղաւ ու հրդեհին աղէտները դարմանեց մեծապէս:

Կ'այցեմ Աստուածածնայ Վերափոխման հայ-կաթողիկէ եկեղեցին (եթէ պապականները մենէ հեռու ալ ուզեն երթալ, մենք յիշելու ենք Մ. Պէշիկթաշլեանի երգը՝ Եղբայր եմք մեք): Քարոզիչը, որու պեխն ու մօրուքը ածիլուած են, հայախօս Վրացի մ'է, որ զինք կը կոչէ Պատեր Պաւել Կալայճիէֆ (Հ. Պօղոս Գալայճեան), եւ ապրած է Ֆէրիգիւղի Վրացի վանքին մէջ: Եկեղեցին սիրուն շէնք մ'է, գեղեցիկ կաթողիկէով: Ներքնակողմը, ուր Հ. Պաւել առաջնորդեց զիս, կահաւորուած է ճաշակով: Քաղաքավար կրօնաւորը տարաւ զիս իր դպրոցն ալ, որ կը բարձրանայ տաճարին բակին մէջ ու թափուր մնացած է տարեկան արձակուրդին պատճառով: Այս դպրոցը ունի երեք դասարան եւ, առաջնորդիս վկայութեանը համեմատ, կը պարունակէ 85 աշակերտ ու աշակերտուհի, որոնք կ'ուսանին ռուսերէն ու վրացերէն: Կրօնական պատկերներ կուտակուած են պատերուն վրայ, մինչ դիւանադէտ Լեւոն ԺԳ.ի նկարը կը բարձրանայ հսկապայ Ցարին նկարին քով, մօտ այն մարմար տախտակին ուր քանդակուած է Ռուսաստանի մէջ կաթոլիկութեան շնորհուած (մասնական) թոյլատուութեան պատմութիւնը: Դպրոցն ունի մատենադարան մը, ընդհանրապէս աղօթագիրքերով լի:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

մի ճնշում կը բանեցնէ: Տիկին Հորվաթ իր ամբաստանութիւններուն աւելցուցած է նաեւ այն պարագան որ Հիւսիսային Կիպրոսի Թրքական ուժերը ձերբակալած ու չարչարանքներու ենթարկած են 100 յոյն-Կիպրացի կիներ ու կրօնաւոր մը:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ներքին նախարարը կ'ուզէ որ պարսիկ բանագնացը՝ Սահրարուտի, Աւստրիա գայ: Վիէննայի իշխանութեանց համար, կապ ունի Ղասեմլուի սպանութեան հետ: Բուն «ուղեղը» անհետացած է:

ՓԱՐԻԶ իր առաջին կին քաղաքապետը ունեցաւ, յանձին Պրնուած Թաֆէնի որ Բ. Թաղամասի գլուխն ընտրուեցաւ Ալէն Տիմէի հրաժարումէն ետք: 41 տարեկան, ութ զաւկի մայր, նոր քաղաքապետուհին բաւական բարդ եւ փափուկ աշխատանք մը ունի, Թաղամասի մը մէջ որ փանաքան ճիւղերու մէջ հարցեր ունի, Սանթիէէն՝ ռիւ Սէն-Տընի:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐԻ մեծ պարգեւը՝ «Ոսկի մատնոցը» շնորհուեցաւ Ճիանֆրանքօ Ֆէռէի, որ նոր կը յաջորդէր Մարք Պոհանի Քրիսթիան Տիոր տան մէջ: 13 ձայն ստացաւ ընդդէմ՝ 8-ի Փաքօ Ռապանի: Վճիռը կու տայ 28 միջազգային լրագրողներէն բաղկացած դատակազմ մը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

- ՆՈՐԵԿՆԵՐ
 ՎԱԼԱՆՍԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի իր մրցակիցները, Վալանսի Հ. Մ.ը տասնեակ մը օրեր ունի տակաւին պատրաստուելու համար պաշտօնական իր առաջին մրցման՝ որ, ինչպէս գրեցինք արդէն, ծրագրուած է Օգոստոս 12-ին, Վալօրիսի մէջ:

Մինչ այդ հայանուն ակումբը իր ուժերը կը փորձէ բարեկամական խաղերու ընթացքին: Խումբին մէջ կան նորեկներ: Գլխաւորը Եուկոսլաւ մըն է, Ատրիանօ Ֆէզիչ, 33 տարեկան փորձառու մարզիկ մը՝ որ անցեալ մրցաշրջանին կը խաղար Տէօնքէրքի արհեստավարժ ակումբին մէջ: Ուրիշ մըն ալ՝ Ֆիլիփ Կիյըմէ, (Լը Փիւի) 25 տարեկան:

Վալանսի վարիչները բերել տուած են նաեւ, Հայաստանէն, նախկին Արարատցի, Համլէթ Մխիթարեանը՝ որ երկու տարի է կը խաղար Աբովեան քաղաքի Կոտայք ակումբին յառաջապահ գծին մէջ: Մխիթարեանի կարելիութիւնները անվիճելի են. 27 տարեկան է: Մինչեւ 1986-ի վերջը, Արարատի շարքերուն մէջ կատարած է 126 մրցումներ, նշանակած է 37 կոլեր: Կը մնայ սակայն տեսնել թէ պիտի կրնա՞յ յարմարիլ Ֆրանսացի մարզիչին թելադրանքներուն, վարժուիլ իր նոր միջավայրին, իր օտար ընկերներուն եւ ըլլալ, վստահին, արդիւնաւէտ հակառակորդ բերդին առջեւ:

Աւելցնենք որ, եթէ Մխիթարեան յաջողի Վալանսի մէջ, այնքան ալ պիտի չխանդավառուինք: Ինչո՞ւ: Պարզ է. արտագաղթը փափաքելի չէ: Մանաւանդ հասած, արժէքաւոր մարզիկներու մեկնումը Հայաստանէն: Անշուշտ, Մխիթարեանի պարագան բացառութիւն մըն է, բայց վա՜յ Արարատի կամ Կոտայքի ղեկավարներուն, եթէ հետեւելով անոր օրինակին, իրենց խաղացողներէն մէկուն կամ միւսին աչքը դուրսերը ըլլայ... կը խանգարուի ամբողջ խումբին առողջութիւնը: Ու Հայաստանի ֆութպոլը այնքան ալ հարուստ չէ կարող խաղացողներով որ կարենայ, առանց ընկրկելու համախմբութենական մակարդակի վրայ, դիմանալ արտագաղթի հոսանքի մը, ըլլայ նոյնիսկ ան ընդհատ:

Այսուհանդերձ, կը մաղթենք յաջողութիւն թէ՛ Համլէթին եւ թէ՛ Վալանսի Հ. Մ.ին: Երկուքին ալ յանձն առած գոհողութիւնները ապարդիւն չմնան:

- Հ.Մ.Ը.Մ. ԱՐԾԻՒ՝
 ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՑՈՒՄԸ ԻՐ ԴԱՇՏԻՆ ՎՐԱՅ

Ինչպէս ծանօթ է մեր ընթերցողներուն, Մարսէյլի Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւը աստիճան մը եւս վար կ'իջնէ. պիտի խաղայ Փրովանսի փրոմոսիոն Բ. դասակարգին մէջ՝ որ կ'ընդգրկէ 24 ակումբներ՝ բաժնուած երկու խմբակներու մէջ:

Մրցումներուն կարգը որոշուած է արդէն. Հ.Մ.Ը.Մ. ախոյեանական իր առաջին մրցումը պիտի կատարէ իր դաշտին վրայ, Սեպ. 10-ին, Բասթէլլասի դէմ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներուն

Արձակուրդի մեկնող մեր բաժանորդներէն կը խնդրուի – նախընտրաբար – հասցէի առժամեայ փոփոխութիւնը կատարել իրենց թաղին թղթատարի գրասենեակին միջոցաւ, չծանրաբեռնելու համար «Յառաջ»ի վարչութեան աշխատանքը:

Անկարելիութեան պարագային, կարելի է անշուշտ, դիմել թերթիս վարչութեան, մեկնումի թուականէն 5 – 6 օր առաջ, տալով *երկու* հասցէները (ընթացիկ եւ նոր) եւ կցել 30 Ֆր.ի դրոշմաթուղթ Ֆրանսայի համար եւ կամ՝ 40 Ֆր. արտասահմանի, բացի՝ Իտալիայէն, ուր թղթատարական անկանոնութեանց եւ յապաղումներու պատճառաւ, կը ստիպուինք հասցէի առժամեայ փոփոխութիւններ չընդունիլ:

Արձակուրդի առթիւ, հասցէի փոփոխութիւն չի կատարուիր առկախ հաշիւ ունեցող բաժանորդներուն:

Շնորհակալութեամբ՝
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Հայ Կարմիր Խաչի հրաւէրով Հայաստանէն ժամանած մանուկները, Երեւանի Մանկական Ֆոնտէն, Տիկին Ֆանիա Ճէլալեանի եւ Լենինականի Ֆրանսական Թեքումով քանդուած վարժարանի ուսուցչուհիներէն Տիկին Վենէրա Խնուսեանի ընկերակցութեամբ, Յուլիս 29, Շաբաթ օր, ժամը 11-ին կը վերադառնան հայրենիք... անոնցմէ ոմանք պիտի վերահաստատուին իրենց վրաններուն տակ, մինչեւ...

Բ. խումբի մը ժամանումը եւ բանակումը Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի Մանկանց Բոյնին մէջ, տեղի կ'ունենայ Օգոստոս ամսուան ընթացքին:

Բարեհաճեցէք նուէրները ղրկել դրամատան միջոցով կամ Կարմիր Խաչի չէք րօսթալի թիւով, ի նպաստ Մանուկներու Օգնութեան Ֆոնտին, հետեւեալ հասցէին.–

CROIX ROUGE ARMENIENNE
Centre de Vacances
Sainte Honorine des Pertes
14520 Port en Bessin

C C P Paris 1717-56

Վարչութիւն՝
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիւս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9-էն 17:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՆԱՐԱՏ ՍԻՐՈՅ ՎԱԽՃԱՆԸ

Հեղինակ՝ ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

Գին.– 75 Ֆր.:

Նոյն հեղինակէն. –
«Պանդուխտի Մորմոքներ» (45 Ֆր.)
«Վշտամատեան» (50 Ֆր.):

Դիմել հեղինակին. –
Dachdjian Mardiros :
— *Tél.* : 91. 90. 20. 51
61, *Rue Bernard du Bois*
13001 — *MARSEILLE*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղի թատերական ներկայացումը Նոյեմբեր 26-ին:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

COMMUNIQUE

La MCA sera fermée du samedi 29 juillet au soir, au lundi 4 septembre au matin.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

« H A R A T C H »
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԿՐԹԱՐԱՆԻ
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25 ԻՆ

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

„Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՏՈՒԿԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)
FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)
«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS
LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE
ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ
Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935